

YURIDIK SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

336.2(07)

y 95

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

O‘RTA MAXSUS KASB-HUNAR TA‘LIMI MARKAZI

**E. GADOYEV, N. KUZIIYEVA,
N. ASHUROVA, J. O‘RMONOV**

YURIDIK SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

Kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma

TDIU
kutubxonasi
h/v h39571.

gas

**TOSHKENT
«IQTISOD-MOLIYA»**

2013

336.2(07)

UO'K 336.221(075)

KBK 65.261.4

Y-95

Taqrizchilar:

Sh.A. Toshmatov – iqtisod fanlari doktori, professor;

Sh.E. Qurbonov – pedagogika fanlari doktori, professor.

Gadoyev E.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish. O'quv qo'llanma /E. Gadoyev, N. Kuziyeva, N. Ashurova, J. O'rmonov; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi markazi. –T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2013, -592 b.

Mazkur o'quv qo'llanma o'n olti bobdan iborat bo'lib, unda yuridik shaxslarni soliqqa tortish tizimining muhim xususiyatlari, ulardan olinadigan soliqlarni hisobga olish, imtiyozlar berish hamda soliqlarni undirish mexanizmining amaldagi samarali natijalari aniq va yaqqol misollar orqali ko'rsatib o'tilgan.

Shuningdek, qo'llanmada yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan umumdavlat va mahalliy soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar, yuridik shaxslarni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari, yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va majburiy to'lovlar, soliq obyekti, bazasi, stavkalari va imtiyozlari, soliqlarni joriy etilish sabablari, yuridik shaxslarni soliqqa tortishning xorij amaliyoti kabi masalalarning muhim jihatlari yoritilgan va tahlil qilingan.

Qo'llanmadan «Soliqlar va soliqqa tortish» ta'lim yo'nalishida tahsil oluvchi kasb-hunar kollejlari o'quvchilari va respublikamizda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar jarayonlariga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

UO'K 336.221(075)
KBK 65.261.4ya722

ISBN 978-9943-13-436-2

© «IQTISOD-MOLIYA», 2013

© Mualliflar, 2013

KIRISH

Iqtisodiyotning barqaror o‘rishini ta‘minlashda soliq tizimini modernizatsiyalash, soliq qonunchiligini yanada takomillashtirish, ichki bozorni raqobatbardosh va sifatli mahalliy mahsulotlar bilan to‘ldirishda sog‘lom raqobat muhitini rivojlantirish hamda shu asosida yangi ish o‘rinlari yaratish, aholi daromadlarini ko‘paytirish va farovonligini oshirish muhim vazifa hisoblanadi,

Mamlakatimizda iqtisodiyotning barqaror o‘rishini ta‘minlash va tadbirkorlik uchun barcha qulay shart-sharoitlarni yaratish hamisha birinchi darajali ustuvor maqsad va vazifa bo‘lib kelgan. Bu borada amalga oshirilayotgan tadbirkorlik subyektlarini yanada qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tadbirlarning uzviy davomi sifatida 2012-yilni yurtboshimiz tomonidan «Mustahkam oila yili» deb e‘lon qilinishi va Davlat dasturining qabul qilinishi ushbu sohani hamda oilaviy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun zamin yaratadi. Shuningdek, iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotni yangi, yanada yuksak bosqichga ko‘tarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Prezidentimiz I.Karimov ta‘kidlaganidek, «Izchillik bilan amalga oshirilayotgan, birinchi navbatda soliq yukini kamaytirishga qaratilgan oqilona soliq siyosati iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlarga, xo‘jalik yurituvchi subyektlarning ishbilarmonlik faolligi va moliyaviy barqarorligini yuksaltirishga xizmat qilmoqda. Xususan, 2011-yilda soliq yuki 1991-yil bilan solishtirganda, yalpi ichki mahsulotga nisbatan qariyb 2 barobar kamayib, 41,2 foizdan 22 foizga tushganini qayd etish zarur. Davlat dasturi doirasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun eng qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir keng ko‘lamli ishlar olib borilishi natijasida 2011-yil yakunlari bo‘yicha mamlakat yalpi ichki mahsulotida kichik biznes

ulushi 2010-yildagi 52,5 foiz o'rniga 54 foizgacha ko'payishiga ko'maklashdi».¹

Yuridik shaxslar davlat budjeti daromadini shakllantirishda asosiy o'rinni tutishi bilan bir qatorda respublikamiz iqtisodiy salohiyatini yuksaltirishda yetakchi ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo'lgan soha hisoblanadi.

Mamlakatimizda soliq siyosatini yanada erkinlashtirish, soliq yukini bosqichma-bosqich kamaytirish, soliqqa tortish tartibini takomillashtirish va soddalashtirish, tadbirkorlik subyektlari huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularning moliya-xo'jalik faoliyatiga asossiz aralashuvlarni cheklash borasida qator tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, istiqlol yillarida yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkasi 45 foizdan 9 foizga, qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 30 foizdan 20 foizga, kichik korxonalariga yagona soliq to'lovi stavkasi 15 foizdan 6 foizga shu jumladan, sanoat korxonalariga 5 foizga, yagona ijtimoiy to'lov 40 foizdan 25 foizga pasaytirildi.

Haqiqatdan ham bugungi kunda soliq siyosatini yanada takomillashtirish, soliq yukini kamaytirish va ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni soliqlar orqali rag'batlantirish hamda qo'llab-quvvatlashning muhim ustuvor yo'nalishi sifatida belgilanishi ushbu sohalarda bajariladigan vazifalarning o'zaro uyg'unligini ta'minlab beradi.

¹ Karimov I.A. 2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi. -Toshkent: «O'zbekiston». 2012. 7-b.

1-bob. YURIDIK SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH FANINING PREDMETI VA UNI O'RGANISH USULLARI

1.1. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining boshqa fanlar singari o'ziga xos predmet va vazifalari mavjud. Bu fanni o'qitishning zarurligi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan qayta tashkil etishda soliq munosabatlarining ahamiyati o'sib borayotganligidan kelib chiqadi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani soliq voqeliklarini (harakatlarini) chuqur o'rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amaliyotga tatbiq etish yo'llarini o'rgatadi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani soliq amaliyotidagi eng to'g'ri, eng mukammal va eng progressiv voqeliklarni o'rganib, amaliyot uchun xuddi bir dasturil amalday yoritib boradi. Nazariya voqeliklarni amaliyotdan oladi va eng to'g'ri, ma'qul va ilg'or tajribalar olinib amaliyotga tatbiq etish uchun o'rgatiladi.

Demak, nazariya amaliyot uchun kerak va amaliyot uchun kompas, barometr, yo'l boshlovchi vazifasini bajaradi. Nazariyasiz amaliyot yo'ldan adashgan yo'lovchidir. Nazariyani chuqur bilgan amaliyotchi har qanday o'zgarishlarda ham ishlab keta oladi va yo'ldan adashmaydi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o'qitishning zarurligi amaliyotda yo'ldan adashmaslik, keraksiz soliqlar bo'yicha o'zgartishlarga yo'l qo'ymaslik, amaliyotda istiqbolli qadamlar

tashlash va katta muvaffaqiyatlarga erishish uchun ham zarurdir.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani soliq nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liqdir, uning maxsus bo'limi, ya'ni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo'limidir. Chunki soliq nazariyasi qonuniyatlari umumiy nazariya qonuniyatlaridan chetga chiqib keta olmaydi, ularga asoslanadi va rivojlantiriladi.

Soliq munosabatlari moliya munosabatlarining tarkibiy qismi bo'lganligi bois, soliqlar va soliqqa tortish fani ham moliya nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liq. Soliqlar va soliqqa tortish fanining o'ziga xos xususiyatlari soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi majburiy xarakterga ega bo'lgan pul munosabatlarini o'rgatadi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani davlat budjeti fani bilan ham o'zaro bog'liqdir. Chunki soliqlar oxir-oqibatda budjet daromadlarini shakllantiradi. Soliqlar (daromadlar) bo'lmasa, budjet munosabatlarining o'zi bo'lmaydi. Bu fan soliq statistikasi va prognozi, soliq tarixi va nazariyasi, chet mamlakatlar soliq tizimi, moliyaviy hisob, soliq qonunchiligi asoslari fanlari bilan ham chambarchas bogliqdir.

1.2. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining predmeti va funksiyalari

Har qanday fan o'zining predmetiga, ya'ni izlanish obyektiga ega bo'ladi. Masalan, texnologiya fanining predmeti kimyoviy moddalarning tarkibini o'rganish, mashinasozlik fani uchun mashinalar mexanizmini xarakteristikasi hisoblansa, yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining predmeti soliq munosabatlar (harakat)ini, soliqlar mexanizmini har tomonlama o'rganishdan iborat.

Soliq voqeliklari va pul munosabatlarini har tomonlama o'rganishdan iborat bo'ladi. Bu pul munosabatlari soliq to'lov-

chilar (yuridik va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga aylantiruvchi (soliq oluvchi) davlat o'rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o'rtadagi munosabatni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri tashkil qilishni ta'minlashdir. To'g'ri tashkil etish deganda soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e'tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tushuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlilik va insofilik tamoyiliga amal qilishi zarur. Tushunarliroq qilib aytsak, budjetga soliqlarni olishda soliq to'lovchilar bo'yniga ortiqcha og'irlik osmaslik, ularni o'z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so'ndirib qo'ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez-tez o'zgartirishga olib bormaslik va hokazolarga e'tibor berish ko'zda tutiladi. Shuningdek, tomonlarning do'stona munosabatda bo'lishi, bozor iqtisodiyoti talablariga mos iqtisodiy munosabatlarga e'tibor beriladi. Fanning predmetini chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, munosabatlarda bir tomonlama zo'ravonlik munosabati bo'lguday bo'lsa, ikkinchi tomon unga javoban o'z daromadlari, boshqa soliq obyektlarini har xil yo'llar bilan yashiradi. Bunday hollarda har qanday huquqiy hujjatlarning ham kuchi yetmay qolishi mumkin. Daromadlarni, soliq obyektlarini yashirish holati ham munosabatlarni buzadi. Demak, yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish orqali amaliyotda soliq tushumlari rejalarini muvaffaqiyatli bajarish vazifasiga ham erishish mumkin.

Fanning funksiyalari soliq mutaxassisi va boshqa soliq idoralari xodimlarini nazariy jihatdan qurollantirish hamda amaliyotda adashmaslik uchun yo'l-yo'riqlar ko'rsatishdan, shuningdek, chet el soliq amaliyotini o'rganish va taqqoslash asosida tegishli xulosalar ishlab chiqish, ularning ish tajribalarini o'zimizning amaliyotga moslab zarur joylarini tatbiq etishdan iboratdir.

Demak, fanning asosiy funksiyasi yuqori malakali soliq mutaxassislari tayyorlashda ularni ham nazariy, ham amaliy jihatdan uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlashdir.

1.3. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining mutaxassis kadrlarni tayyo‘rlashdagi roli

Soliqlarning paydo bo‘lishi davlatning paydo bo‘lishi bilan bog‘liq bo‘lganligi uchun hamda bugungi kunda respublikamizda ijtimoiy himoyalangan bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat uning tashkilotchisi ekanligidan yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani davlatning o‘ta zarur bo‘lgan xilma-xil vazifalari bilan chambarchas bog‘liq va ularga asoslanadi. Davlat mamlakatda yaratilgan ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish, uni taqsimlashning qonunqoidalarini ishlab chiqadi. Bu taqsimlashdagi munosabat bozor iqtisodiyoti sharoitida pul orqali amalga oshirilganligidan davlat uni taqsimlashni ham pul munosabatlari orqali, ya’ni soliq, pul va kredit orqali amalga oshiradi. Davlatning bunday faoliyatini o‘rganish – yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining diqqat markazida turadi.

Bozor iqtisodiyoti talab va taklif, raqobat, qiymat va boshqa qonunlar orqali amalga oshiriladi. Bozor iqtisodiyoti – erkin iqtisodiyot, pullik munosabatlar iqtisodiyotidir. Soliqlar ham pul munosabatlarini ifoda etganligi uchun bozor iqtisodiyoti tarkibiga kiradi, uning ajralmas qismi hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti qonunlari – yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining asosini tashkil etadi. Ushbu qonunlarni chuqur anglamasdan turib soliqlar va soliqqa tortish mexanizmini tushunib bo‘lmaydi.

Bozor iqtisodiyoti qonunlarini o‘rganib chiqib, davlat yalpi ichki mahsulot qiymatini soliqlar orqali taqsimlash vazifasini o‘z zimmasiga oladi. Shunday ekan, davlat to‘g‘risidagi ta’limot – davlat iqtisodiyotni boshqarishda bosh rol o‘ynashi yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining asosi bo‘lib xizmat qiladi. Davlat bozor iqtisodiyotini boshqarishda yetakchilik, boshqaruvchilik rolini o‘ynaydi. Davlat soliqlarni iqtisodiy mohiyati va vazifalarini o‘rganib chiqib, uni amaliyotga tatbiq qilishni o‘z zimmasiga oladi.

Soliq xizmati xodimlari o'zlariga qonuniy hujjatlarda yuklangan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishlari uchun faqat amaliy jihatdan soliqlarni bilibgina qolmay, soliqlarning mohiyati, belgilari, ularning obyektiv zarurligiga, davlatning soliq siyosati, soliqlar tizimi, soliqqa tortish tizimi, soliq idoralari tizimi va boshqalar kabi nazariy masalalarni chuqur bilishlari zarur. Buning uchun esa yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish lozim. Shuni nazarda tutish zarurki, Leonardo da Vinchi aytganidek: «Nazariya qo'mondon, amaliyot askarlardir». Nazariya amaliyotni to'g'ri yo'lga boshlovchi kompasdir. Har qanday vazifalarni kadrlar hal qiladi. Shuning uchun ular chuqur nazariy bilimga va kasb mahoratiga ega bo'lishlari zarur.

Fanning mazmunini chuqur egallagan har qanday mutaxassis yuridik shaxslarni soliqqa tortish jarayonini o'rganishda va ularni hayotga to'g'ri hamda to'liq tatbiq etishda adashmaydi. Shunday ekan bu fan soliq xizmati xodimlari, soliq sohasi vakillari, ilmiy xodimlarning ilmiy salohiyatlarini oshirishlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

1.4. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda ularning davlat budjeti daromadlarida tutgan o'rni

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli kuchayib, o'z oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda soliq siyosati muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Soliq siyosati amalda davlat boshqaruvi-ning boshqa unsurlari: pul-kredit siyosati, baho siyosati kabi-lar bilan birgalikda mamlakatning barcha ijtimoiy-iqtisodiy sohalariga faol ta'sir etadi. Davlat soliq siyosati orqali iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi yoki cheklaydi. Prezidentimiz I.A. Karimov ta'kidlaganidek – «Soliq siyosatining vazifasi – bir tomondan, budjet daromadining barqaror safarbarligini

ta'minlashdan, ikkinchi tomondan – korxonalarining respublika uchun zarur bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirishga rag'batlantirishdan iborat».² Soliq siyosatining asosiy vazifasi oxir-oqibat iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida Prezidentimiz I.Karimov quyidagilarni ta'kidlab o'tdi:

«O'zbekiston jadal o'sishga erishdi va global moliyaviy inqirozga qarshi samarali choralar ko'rdi. Keyingi besh yilda O'zbekistonda o'sish sur'atlari o'rtacha 8,5 foizni tashkil etdi va bu Markaziy Osiyodagi o'rtacha o'sish ko'rsatkichidan yuqoridir.

2011-yili mamlakatimizda yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'ati kutilganidek, amalda 8,3 foizni tashkil etdi, 2000-2011-yillar mobaynida yalpi ichki mahsulot hajmi 2,1 barobar oshdi. Mazkur ko'rsatkich bo'yicha O'zbekiston dunyoning iqtisodiyoti jadal rivojlanayotgan mamlakatlari qatoridan joy oldi.

O'tgan yili sanoat ishlab chiqarishi 6,3 foiz, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish 6,6 foiz, chakana savdo aylanmasi 16,4 foiz va aholiga pullik xizmatlar ko'rsatish 16,1 foizga barqaror yuqori sur'atlar bilan o'sdi.

Iqtisodiyotimizda yuz berayotgan jiddiy tarkibiy va sifat o'zgarishlarini birgina misolda, ya'ni 2000-yilda mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotini shakllantirishda sanoat ishlab chiqarishining ulushi bor-yo'g'i 14,2 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda bu ko'rsatkich 24,1 foizga yetganida yaqqol ko'rish mumkin.

Sanoat mahsuloti umumiy o'sishining qariyb 70 foizini yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan tayyor mahsulot ishlab chiqa-

² Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T.: «O'zbekiston», 1998. 52-bet.

rishga yo'naltirilgan sohalar tashkil etdi. Bugungi kunda iqtisodiyotimizning lokomotiviga aylangan mashinasozlik va avtomobilsozlik (12,2 foiz), kimyo va neft-kimyo sanoati (9,4 foiz), oziq-ovqat sanoati (13,1 foiz), qurilish materiallari sanoati (11,9 foiz), farmatsevtika va mebelsozlik (18 foiz) 2011-yilda jadal sur'atlar bilan rivojlandi.³

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qarori bilan 2012-yilga quyidagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar belgilab berildi (1-jadval).

1-jadval

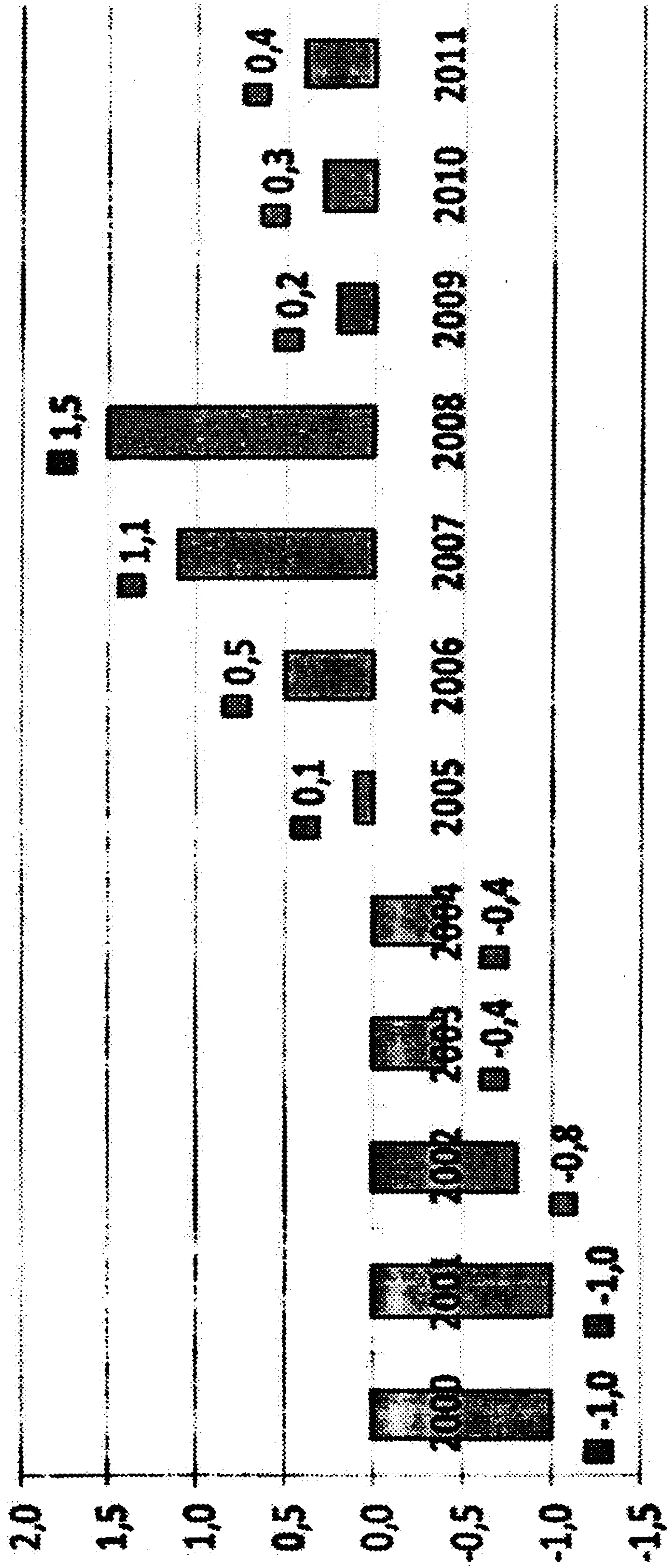
O'zbekiston Respublikasining 2010-2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi

Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari	2010-yil	2011-yil	2012-yil
Yalpi ichki mahsulot	108,3	108,3	108,2
Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish	108,3	109,3	108,6
Qishloq xo'jalik mahsuloti ishlab chiqarish	105	105,8	105,8
Kapital qo'yilmalar hajmi	122,1	112,4	109,3
Chakana savdo hajmi	116,3	115,4	113,4
Davlat budjeti profitsiti	0,3	0,4	-

O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror va mutanosib rivojlanib borayotganini 2005-yildan boshlab Davlat budjeti profitsit bilan bajarilib kelinganligi, 2011-yil yakunlari bo'yicha davlat budjeti 0,4 foiz profitsit bilan bajarilganligida ko'rish mumkin.

³ Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi». -Toshkent: Xalq so'zi gazetasi, 2012, 19-yanvar.

Davlat budjeti ko'rsatkichlarining bajarilishi darajasi, foizda

1-rasm. Davlat budjeti ko'rsatkichlarining bajarilishi, foizda.

Ma'lumki, Davlat budjeti daromadlari bevosita soliqlar, bilvosita soliqlar, resurs soliqlari va boshqa daromadlardan tashkil topgan. 2012-yilda davlat budjeti daromadlari maqsadli jamg'armalarsiz 20614,1 mln so'm, xarajatlari 21571,7 mln so'm va budget defitsiti YalMga nisbatan 1,0 foiz rejalashtirilgan.

2-jadval

**O'zbekiston Respublikasining 2010-2012-yilgi
Davlat budjeti parametrlari mln so'm**

Asosiy budget ko'rsatkichlari	2010-yil	2011-yil	2012-yil	Budget daromadlarida salmogi, %da
Davlat budjeti daromadlari maqsadli jamg'armalarsiz	13116,4	16178,5	20614,1	100
Shu jumladan: bevosita soliqlar	3420,6	4 238,7	5196,4	25,2
Bilvosita soliqlar	6 973,8	8 656,8	11187,8	54,3
Resurs soliqlari	1 974,1	2 308,9	2746,4	1 J.J
Boshqa daromadlar	589,1	974,0	1233,5	6,0
Budget xarajatlari	13732,5	1691,1	21571,7	Budget defitsiti YalMga nisbatan 1,0 foiz

2011-yilda Davlat budjetining xarajatlar qismi 2010-yilga nisbatan 25,4 foizga, 2000-yilga nisbatan esa qariyb 17,8 barobar o'sdi. Qayd etish joizki, davlat budjeti xarajatlarining 58,7 foizi ijtimoiy sohani moliyalash va aholining kam ta'minlangan qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirildi.⁴

⁴ Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi». -Toshkent. Xalq so'zi gazetasi, 2012, 19-yanvar.

Xulosa qilib aytganda, Prezidentimiz ta'kidlab o'tganidek, «Izchillik bilan amalga oshirilayotgan, birinchi navbatda soliq yukini kamaytirishga qaratilgan oqilona soliq siyosati iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarga, xo'jalik yurituvchi subyektlarning ishbilarmonlik faolligi va moliyaviy barqarorligini yuksaltirishga xizmat qilmoqda.

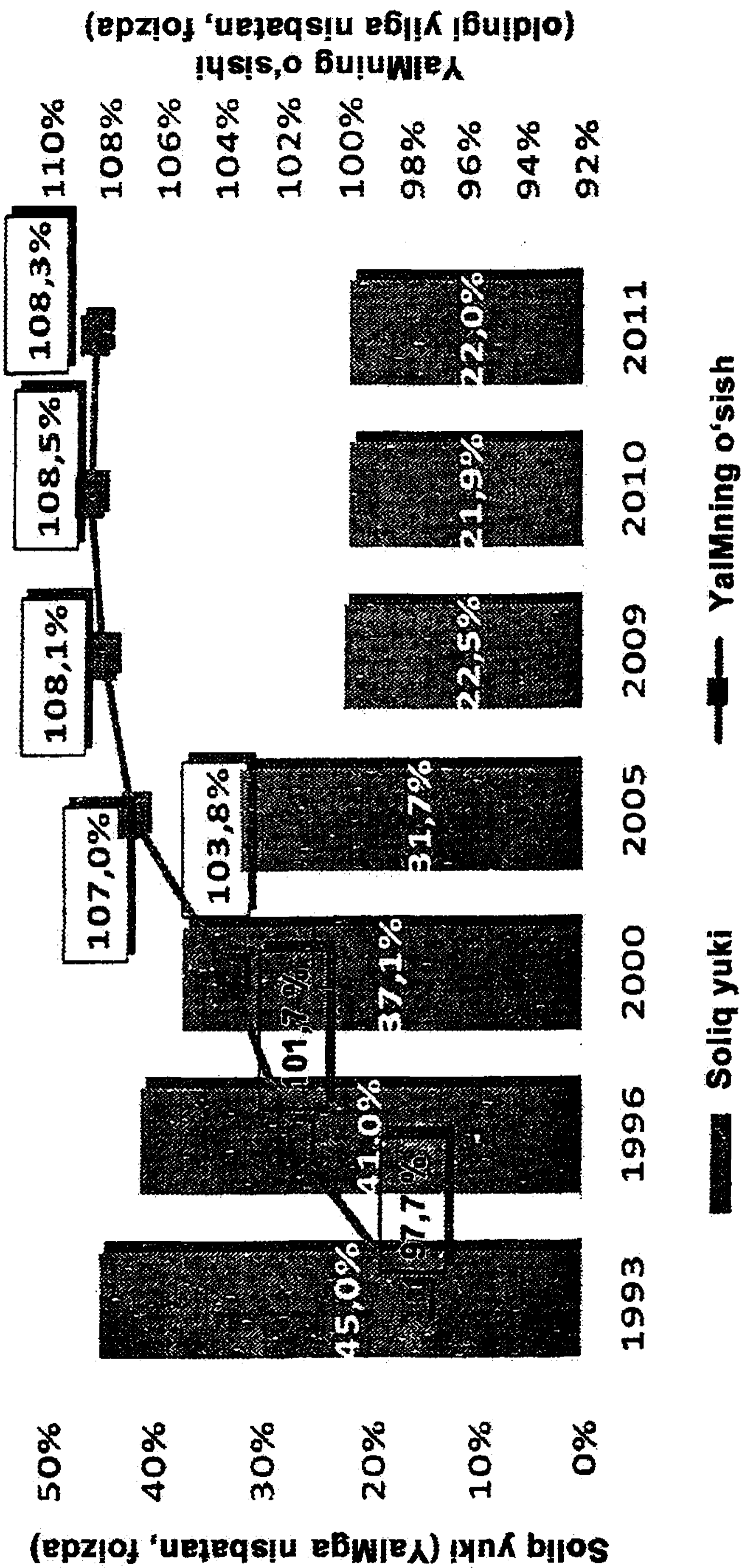
Xususan, 2011-yilda soliq yuki, 1991-yil bilan solishtirganda, yalpi ichki mahsulotga nisbatan qariyb 2 barobar kamayib, 41,2 foizdan 22 foizga tushgani qayd etildi (2-rasm).⁵

2011-yilda mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasining 7 foizdan 6 foizga kamaytirilishi xo'jalik yurituvchi subyektlar investitsiya faoliyatining kengayishiga xizmat qildi (3-jadval). Buning natijasida bo'shab qolgan qariyb 80 milliard 300 million so'm mablag'ni birinchi navbatda ishlab chiqarishni texnologik yangilash va zamonaviy texnikani joriy etishga yo'naltirish imkoni paydo bo'ldi.

2012-yilda O'zbekiston iqtisodiyoti va uning yetakchi tarmoqlarini rivojlantirishning ko'rsatkichlari avvalo yuqori va izchil o'sish sur'atlarini saqlash, makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlashga qaratiladi. Bu borada yalpi ichki mahsulotning 8,2 foizga, sanoat ishlab chiqarishining 8,6 foizga, qishloq xo'jaligining 5,8 foizga o'sish sur'atlari belgilanmoqda. Shuningdek, iste'mol narxlarining o'sish darajasi 7-9 foiz doirasida bo'lishi mo'ljallanmoqda. Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasini 12 foiz darajasida saqlash nazarda tutilmoqda.

Mamlakatimizning 2012-yil uchun tasdiqlangan Davlat budjeti jami xarajatlarining 60 foizdan ortig'ini sotsial soha va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga yo'naltirish ko'zda tutilmoqda.

⁵ Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi». -Toshkent. Xalq so'zi gazetasi, 2012, 19-yanvar.

2-rasm. Solliq yuki pasayishi va YalMning o'sishi.

**1992-yildan 2012-yilgacha bo'lgan davrda soliq to'lovi
stavkalarining o'zgarish dinamikasi**

Soliq turlari	1992-2009-yillar- dagi eng yuqori soliq stavkalari	2011-yilda o'rnatilgan stav- kalar	Pasayish
Qo'shilgan qiymat solig'i	30 foiz	20 foiz	1,5 barobar
Yuridik shaxslar foyda solig'i	45 foiz	9 foiz	5 barobar
Yuridik shaxslar mulk solig'i	5 foiz	3,5 foiz	1,4 barobar
Kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi	15,2 foiz	6,0 foiz	2,2 barobar
Jismoniy shaxslar- ning daromad solig'i	60 foizgacha	22 foizgacha	2,7 barobar
Yagona ijtimoiy to'lov	40 foiz	25 foiz	1,6 barobar

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berildi:

1. O'zbekiston iqtisodiyoti va uning yetakchi tarmoqlarini rivojlantirishning ko'rsatkichlari avvalo yuqori va izchil o'sish sur'atlarini saqlash, makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash.

2. Iqtisodiyotni izchil isloh etish, tarkibiy jihatdan o'zgartirish va diversifikatsiya qilishni chuqurlashtirish, yuqori texnologiya-

larga asoslangan yangi korxonalar va ishlab chiqarish tarmoqlarining jadal rivojlanishini ta'minlash, faoliyat ko'rsatayotgan quvvatlarni modernizatsiya qilish va texnik yangilash jarayonlarini tezlashtirish hisobidan amalga oshirish.

3. Transport va muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini jadal rivojlantirishni ta'minlash.

4. Qishloq joylarda namunaviy loyihalar asosida xususiy uy-joylarni qurish bo'yicha dasturni amalga oshirishni davom ettirish.

5. Yangi ish o'rinlari yaratish va aholi bandligini ta'minlash dasturini amalga oshirish.

6. «Mustahkam oila yili» Davlat dasturini amalga oshirish.⁶

O'zbekiston soliq tizimida amalda bo'lgan soliqlarni obyekt va iqtisodiy mohiyati bo'yicha bir necha guruhlariga ajratib o'rganish mumkin.

Soliqlar soliqqa tortish obyektiga qarab to'rt guruhga bo'linadi:

1. Oborotdan olinadigan soliqlar.
2. Daromaddan olinadigan soliqlar.
3. Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlar.
4. Yer maydoniga qarab olinadigan soliqlar.

Oborotdan olinadigan soliqlarga qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, bojxona boji va yer qo'ridan foydalanganlik uchun olinadigan soliqlar kiradi. Lekin oborot (aylanma) tushunchasi bizning qonunchiligimiz bo'yicha ilgaridek mahsulot realizatsiyasi oborotidan emas, balki mahsulotlarni yuklab-yuborgan qiymat bilan o'lchanadi. Yalpi tushumdan olinadigan yagona soliq to'lovi ham oborotdan olinadigan soliqlarga kiradi.

Daromaddan olinadigan soliqlarga yuridik shaxslarning foydasiga solinadigan soliq, jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq, ixtisoslashtirilgan ulgurji savdo korxonalarining yalpi daromadidan olinadigan soliqlari, shuningdek, bu guruh soliqlariga

⁶ Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi». -Toshkent: Xalq so'zi gazetasi, 2012, 19-yanvar.

obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i ham kiradi.

Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlarga mol-mulk solig'ini, yer maydonlaridan olinadigan soliqlarga qishloq xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilarning yagona yer solig'i hamda yuridik (noqishloq xo'jalik) va jismoniy shaxslarning yer soliqlarini kiritish mumkin.

Bevosita va bilvosita soliqlarning tarkibi va ularning budjet daromadlaridagi ahamiyati

Iqtisodiy mohiyatiga qarab soliqlar bevosita va bilvosita soliqlarga bo'linadi. Bevosita soliqlarni to'g'ridan to'g'ri soliq to'lovchilarning o'zi to'laydi, ya'ni soliqni huquqiy to'lovchisi ham, haqiqiy to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. To'g'ri soliq yukini boshqalar zimmasiga yuklatish holati bu yerda bo'lmaydi. Bu soliqlar tarkibiga barcha daromaddan to'lanadigan soliqlar va mol-mulk (resurs) soliqlari kiradi.

Bevosita soliqlardan to'g'ridan to'g'ri daromaddan soliq to'langanligi uchun soliqlar stavkasining kamaytirilishi korxonalar daromadining ko'p qismini ularga qoldirib, investitsiya faoliyatini kengaytirish imkonini yaratib, bozor iqtisodiyotini rivojlantiradi. Bu soliqlarning stavkalari oshirilsa, korxonalarning moliyaviy imkoniyatlari kamaya boradi va oxir-oqibatda mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Demak, bu guruh tarkibiga kiruvchi soliqlarning stavkalari to'g'ridan to'g'ri iqtisodiy rivojlanish bilan bevosita bog'liq.

Bilvosita soliqlarni huquqiy to'lovchilari mahsulot (ish, xizmatni) yuklab-yuboruvchilar hisoblanadi. Lekin, soliq og'irligini haqiqatan ham budjetga to'lovchilari tovar (ish, xizmat)ni iste'mol qiluvchilardir, ya'ni bilvosita soliqlarning barchasi bevosita iste'molchilar zimmasiga tushadi. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat) qiymati ustiga qo'shimcha ravishda qo'yiladi.

Bilvosita soliqlarning ijobiy tomoni shundaki, ular respub-

likada ishlab chiqarilgan tovarlarni respublikadan tashqariga chiqib ketishini chegaralaydi, mamlakat ichida tovarlarning serob bo'lishiga yordam beradi hamda inflyatsiya darajasini (muomaladagi ortiqcha pul massasini) birmuncha jilovlab turadi. Bilvosita soliqlar stavkasining asosli ravishda oshirilishi korxonalar faoliyatining moliyaviy yakuniga to'g'ridan to'g'ri ta'sir etmaydi, ya'ni investitsion faoliyatini qisqartirmaydi. Ammo soliq stavkasi ilmiy asoslanmasdan oshirib yuborilsa, bunday holatda korxonalar o'z tovarlarini sotish qiyinchiligiga duch kelishlari mumkin.

Jahon soliq amaliyotida Davlat budjeti daromadlari tarkibida to'g'ri va bilvosita soliqlarning nisbatiga qarab u yoki bu mamlakat iqtisodiyotining rivojlanganlik darajasiga baho berish mumkin. Masalan, AQShda budjet daromadlari tarkibida bevosita soliqlar salmog'ining 90 foizga yaqin bo'lishi bu mamlakat iqtisodiyotining yuqori darajada rivojlanganligidan darak beradi.

Quyidagi 4-jadvalda O'zbekiston Respublikasi budjet amaliyotida bevosita soliqlarning tarkibi va undagi o'zgarishlar ko'rib chiqilgan.

Keltirilgan ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, 2005-2011-yillar mobaynida bevosita soliqlarning mamlakat davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog'i pasayish tendensiyasiga ega bo'lgan. Bu esa, xalqaro budjet amaliyotida shakllangan tendensiyalar nuqtayi nazaridan salbiy holat hisoblanadi. Chunki mazkur tendensiyalarga muvofiq, bozor iqtisodiyoti sharoitida bevosita soliqlarning davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog'i barqaror tarzda saqlab turilishi yoki o'sish tendensiyasiga ega bo'lishi lozim. 2012-yilda 2005-yilga nisbatan 1,0 punktga o'sish tendensiyasiga ega bo'lganligi xalqaro budjet amaliyotiga mos kelayotganligidan dalolat beradi.

Bilvosita soliqlar tarkibiga qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, bojxona boji, jismoniy shaxslarning transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun soliqlari kiradi.

**O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari
tarkibida bevosita soliqlarning o‘rni⁷**

№	Ko‘rsatkichlar	Yillar								2012-yilda 2005-yilga nisbatan o‘zgarishi
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1.	Daromadlar (maq-sadli jamg‘armalar-dan tashqari) jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100	X
2.	Shu jumla-dan: bevosita soliqlar	26,2	25,9	23,9	25,3	26,6	26,0	26,2	25,2	1,0

2005-2012-yillar mabaynida bilvosita soliqlarning O‘zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog‘i o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lgan.

Mazkur tendensiyaning mavjudligi davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning hozirgi holati nuqtayi nazaridan ijobiy hisoblanadi. Buning sababi shundaki, qo‘shilgan qiymat solig‘i va aksiz

⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-2012-yillardagi «O‘zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat byudjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qarorlari asosida tuzildi

solig'i iqtisodiy konyunkturaning o'zgarishlariga bevosita bog'liq bo'lmagan barqaror daromad manbalari hisoblanadi va bilvosita soliqlar bo'yicha tushumlarning asosiy qismini tashkil etadi.

5-jadval

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari tarkibida bilvosita soliqlarning o'rni⁸ (foizda)

№	Ko'rsatkichlar	Yillar								2012-yilda 2005-yilga nisbatan o'zgarishi, punktda
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1.	Davlat budjeti daromadlari -jami Shu jumladan: bilvosita soliqlar	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
		49,2	49,1	48,6	50,2	49,5	53,1	53,5	54,3	+4,1

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-2012-yillardagi «O'zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarorlari asosida tuzildi

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti ijtimoiy xarajatlari-ning o'sish tendensiyasiga ega ekanligi davlat budjeti daromadlari hajmini uzluksiz oshirib borilishini taqozo etadi. Bu esa, qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i kabi barqaror daromad manbalarini budjet daromadlarining tarkibidagi yuqori salmog'ini ta'minlashni taqozo etadi.⁹

Yuqorida aytib o'tilganidek, to'g'ri va bilvosita soliqlar yagona soliq tizimini tashkil etib, bir-biri bilan o'zaro bog'langan.

Yevropa mamlakatlarida bilvosita soliqlarning roli AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyaga qaraganda yuqori. Yevropa mamlakatlarida jami soliq tushumlarining hajmida bilvosita soliqlarning salmog'i 40 foizdan yuqori bo'lib, ayrim mamlakatlarda 50 foizni tashkil etadi. Mazkur ko'rsatkich 50 foizdan yuqori bo'lgan mamlakatlar guruhiga Meksika, Turkiya va Koreya kiradi. AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyada esa ushbu ko'rsatkich 25-30 foizni tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasining davlat budjetiga to'lanadigan soliqlar va yig'implarning hal qiluvchi asosiy qismini yuridik shaxslarning soliqlari va boshqa majburiy to'lovlari tashkil etadi. Yuridik shaxslar quyidagi umumdavlat hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'laydilar (1-chizma).

Yuridik shaxslar soliq to'lovchi bo'lishi uchun yuridik shaxs maqomini olganidan tashqari, albatta biror ruxsat etilgan faoliyatlardan daromad olgan bo'lishlari zarur yoki tovarlar (ish, xizmatlar) sotishdan oborotga ega bo'lishlari hamda statistika idoralarida, hokimiyatlarda ro'yxatdan o'tgan (kodga ega) bo'lishlari shart.

Iqtisodiy adabiyotlarda yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'indisi *soliqlar tizimi* deb tushuniladi. Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra O'zbekiston Respublikasi hududida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar amal qiladi hamda ular O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan joriy etiladi va bekor qilinadi.

⁹ Пансков В.П., Князьев В.Г. Налоги и налогообложения. –М.: МЦФЭР, 2003. с. 57–59.

O'zbekiston Respublikasi hududida umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to'lovlar hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar amal qiladi.

Umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to'lovlar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- 1) yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i;
- 2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- 3) qo'shilgan qiymat solig'i;
- 4) aksiz solig'i;
- 5) yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- 6) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.

Umumdavlat soliqlari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi moliya yili uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va davlat budjeti prognozi to'g'risidagi maxsus qarori asosida belgilangan normativlar bo'yicha tegishli mahalliy budjetlar o'rtasida taqsimlanadi.

7) ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar:

- yagona ijtimoiy to'lov;

Bu to'lov, o'z navbatida quyidagi jamg'armalarga taqsimlanadi: Pensiya jamg'armasi, bandlik jamg'armasi va kasaba uyushmasi jamg'armasiga:

- fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;

- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlar;

8) Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar:

- Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar;
- Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar;

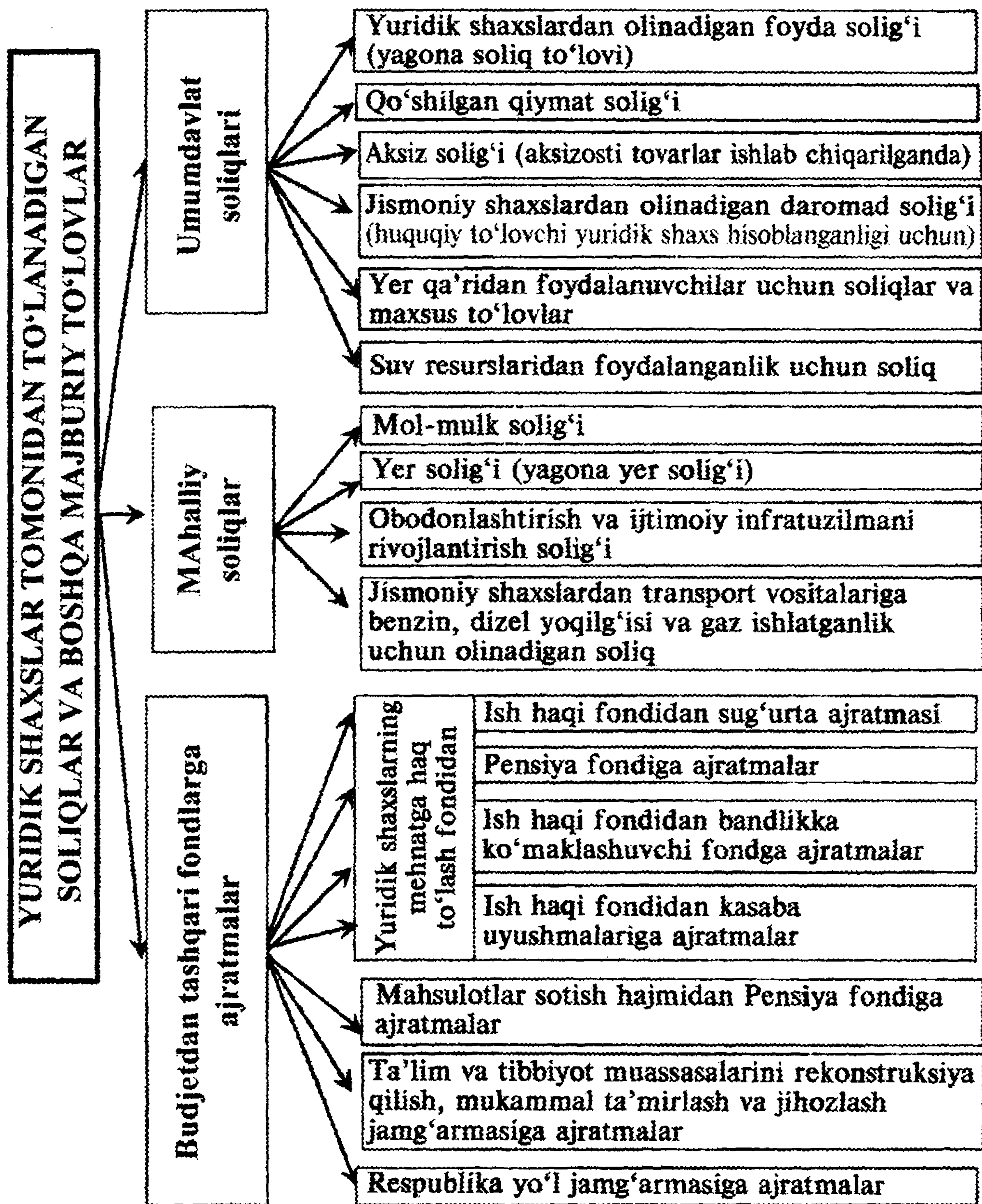
9) davlat boji;

10) bojxona to'lovlari;

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to'lanadigan umumdavlat soliqlari:

yagona soliq to'lovi;

yagona yer solig'i;

1-chizma. Yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar¹⁰

tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq. Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarga quyidagilar kiradi:

¹⁰ Soliq kodeksi 23-moddasi asosida ishlab chiqildi.

- 1) mol-mulk solig‘i;
- 2) yer solig‘i;
- 3) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i;
- 4) jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq;
- 5) ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko‘rsatish huquqi uchun yig‘im;
- 6) yagona yer solig‘i (soddalashtirilgan tartibdaga soliq).

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligi hujjatlariga muvofiq mulkchilik shaklidan qat’iy nazar yuridik va jismoniy shaxslar mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar to‘lovchisi bo‘lib hisoblanadi.

Mol-mulk solig‘i va yer solig‘i O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga binoan joriy etiladi va uning butun hududida undiriladi.

Ushbu soliqlar stavkalarining miqdori O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i, jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko‘rsatish huquqi uchun yig‘imlar Qoraqalpog‘iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari, viloyatlar va Toshkent shahar xalq deputatlari kengashlari tomonidan joriy etiladi. Ushbu soliqlar va yig‘imlar stavkalarining eng yuqori miqdorlari O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi O‘zbekiston Respublikasining butun hududida ayrim mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni umumiy, qat’iy stavkalarda belgilashi mumkin.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar stavkalari soliq to‘lovchilarga Moliya vazirligi, Davlat soliq qo‘mitasi va uning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'implarning miqdorlari, ularni undirish tartibi, ular bo'yicha qo'shimcha imtiyozlar taqdim etish Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari va viloyatlar hamda Toshkent shahar xalq deputatlari kengashlari tomonidan amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi.

Yuridik shaxslar tomonidan budjet bilan hisob-kitoblar hisobi budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlari hisobi hisobvaraqlarida mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar har bir turi bo'yicha yuritiladi.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'z vaqtida to'lanishi, mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Mahalliy soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lanishining tasdig'i bo'lib amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq bank muassasi yoki vakolatli organ bergan hujjat hisoblanadi.

Soliqlarning umumdavlat va mahalliy soliqlarga bo'linishi hukumat idoralarining respublika hukumati va mahalliy hukumatlarga bo'linishi asosida kelib chiqadi. Har bir hokimiyat idoralari o'zlarining bajaradigan muhim vazifalaridan kelib chiqib, o'z budjetiga va uni ta'minlaydigan soliqlarga hamda boshqa majburiy to'lovlarga ega bo'lishi kerak. Respublika hukumati umumdavlat miqyosida katta vazifalarni, jumladan, sog'liqni saqlash, maorif, fan, mudofaa, xavfsizlikni saqlash, aholini ijtimoiy himoyasini tashkil etish va boshqa bir qator shu kabi strategik vazifalarni bajaradi. Shuning uchun uning budjeti ham soliqlari ham salmoqli bo'lishni talab etadi. Qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, yuridik shaxslarning foydasidan olinadi-

gan soliq, yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar, jismoniy shaxslar daromadidan olingan soliqlar respublika budjetiga tushadi. Umumdavlat soliqlarining muhim xususiyati shundaki, respublika budjetiga tushadigan soliqlardan mahalliy budjetlarni boshqarib borish uchun ajratma sifatida tushushi mumkin. Bordi-yu, ajratma yetmasa, subvensiya yoki subsidiya beriladi. Umumdavlat va mahalliy soliqlar yagona mohiyatga ega bo'lib, ular budjetga to'lanishi lozim bo'lgan to'lovlar hisoblanadi.

Mahalliy soliqlar hukumatlar bajaradigan vazifalariga qarab belgilanib, ularga doimiy va to'liq biriktirib beriladi. Mahalliy hokimiyat organlari asosan fuqarolarga yaqin bo'lganligidan ular ijtimoiy masalalarni, jumladan, maktab, sog'liqni saqlash, madaniyat, maorif, shahar va qishloqlar obodonchiligi kabi vazifalarni bajaradi. Lekin bu soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar ularning budjet xarajatlarining 30-40 foizini qoplaydi, xolos.

Shuning uchun ham mahalliy budjetlar daromadlarini ko'paytirish eng dolzarb masalalardan hisoblanadi. Mahalliy soliqlarining muhim xususiyati shundaki ular faqat shu hududning budjetiga tushadi va ulardan boshqa budjetlarga ajratmalar berilmaydi.

Mahalliy budjetlarning soliq va boshqa majburiy to'lovlari kam bo'lganligidan bu budjetlarning daromadlar va xarajatlarini barqarorlashtirish (balanslashtirish) ancha murakkabdir. Bu masalani yechishda umumdavlat soliqlaridan ajratmalar beriladi (masalan, qo'shilgan qiymat, aksiz solig'idan va boshqalar).

1.5. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o'qitishda soliq xizmati organlari axborot tizimi tarkibidagi asosiy dasturiy mahsullarni qo'llash tartibini o'rganishning ahamiyati

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 3-avgustdagi «O'zbekiston Respublikasi soliq idoralarida ma'lu-

motlarni ishlashning yagona kompyuter tizimini yaratish to'g'risida»gi 388-sonli qarorini amalga oshirish maqsadida DSQ MIYaKTning Davlat soliq qo'mitasi, Davlat soliq boshqarmasi, Davlat soliq inspeksiyasi bosqichlariga tegishli bo'lgan dasturiy mahsullar ishlab chiqarila boshlandi.

DSQning 1996-yil 8-avgustdagi 168-sonli buyrug'iga asosan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki va Davlat soliq qo'mitasi o'rtasida ma'lumotlar almashishni avtomatlashtirilgan holda elektron ko'rinishda qabul qilish ishlariga tayyorgarliklar boshlandi va natijada hozirgi kunda DSQning to'lovlarni hisobga olish tizimiga bank hujjatlarini kiritish va avtomatik o'zgartirish dasturiy mahsuli (BANK_DSI) muvaffaqiyatli ishlamoqda.

DSQning 1996-yil 9-oktabrdagi 223-sonli buyrug'iga asosan jismoniy shaxslar bo'yicha bank hujjatlarini kiritish, boqimanda va ortiqcha to'lovlarni tahlil qilish va hisobotlarni hosil qilish dasturlarini tajribaviy ishlatish uchun joriy qilindi va 1997-yil 1-yanvar oyidan boshlab to'liq qo'llashga o'tildi. Dastlabki yillarda har bir bosqichda «Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarni identifikatsiyalash» dasturiy mahsuli (tuman uchun – fd_rai.exe dasturiy mahsuli, viloyat uchun – fd_obl.exe dasturiy mahsuli) ishlatildi, 1999-yildan boshlab esa, ORACLEda tuzilgan dasturiy mahsullar o'rnatilib, hozirda «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy majmuasi dasturiy mahsuli hamda «Jismoniy shaxslarning soliq solish obyektlarini hisobga olish» dasturiy mahsullari to'liq ishlamoqda.

DSQning 1996-yil 18-oktabrdagi «Qog'ozsiz ish yuritish texnologiyasiga to'liqligicha o'tish» haqidagi 229-sonli buyrug'iga asosan, 1997-yil 1-yanvardan boshlab yuridik shaxslarning hisob varaqalari, boqimandalik bo'yicha (1-NN) va soliq va tushumlar bo'yicha (1-N) ko'rinishdagi hisobotlar ko'rsatilgan yo'riqnomalarga asosan faqatgina kompyuterda yuritish belgilanganligi uchun ushbu hisobotlarni kompyuterda yuritish bo'yicha dastu-

riy mahsullar ishlab chiqarilgan edi. Hozirgi kunda bu ko‘rinishdagi hisobotlarni yuritish bo‘yicha ishlab chiqarilgan dasturiy mahsullar ham yangi versiyalarga almashtirildi («Davlat budjeti va maqsadli jamg‘armalariga tushumlar hisobini yuritish» dasturiy majmuasi, «Yuridik shaxslarning soliq qarzlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli).

Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 23-avgustdagi 181-sonli «Davlat va xo‘jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yuridik va jismoniy shaxslar bilan o‘zaro hamkorligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qaroriga asosan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda interaktiv davlat xizmatlari to‘g‘risidagi nizom, bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reyestri tasdiqlangan.

Interaktiv xizmatlar ko‘rsatishdan maqsad, davlat va xo‘jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyati samaradorligini oshirish, ularning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish vositasida jismoniy va yuridik shaxslar bilan tezkor o‘zaro hamkorligini ta‘minlash, shuningdek, davlat va xo‘jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlardan keng foydalanishini ta‘minlashdan iboratdir.

Hozirgi kunda Davlat Soliq Qo‘mitasi tomonidan beshta interaktiv xizmat turlari joriy etilgan va ular rasmiy www.soliq.uz veb portalida joylashtirilgan.

Davlat Soliq Qo‘mitasi tomonidan joriy etilgan interaktiv xizmatlardan foydalanish uchun barcha soliq to‘lovchilarga keng imkoniyatlar va qulayliklar yaratilgan.

Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan soliq to‘lovchilarga ko‘rsatiladigan interaktiv xizmatlar turlari quyidagilardir:

- Soliq solish bo‘yicha normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida axborotlar taqdim etish.

- Soliq to'lovchining so'roviga ko'ra budget va budgetdan tashqari jamg'armasi bilan o'zaro hisob-kitoblar to'g'risida axborotlar taqdim etish (STYuSh va STJSh).

- Soliq to'lovchining so'roviga ko'ra nazorat organlarining tegishli davr uchun xo'jalik yurituvchi subyektlarni tekshirish reja-jadvalidan ko'chirmalar berish (YuSh).

- Soliq to'lovchini ro'yxatdan o'tkazish yuzasidan arizalarini qabul qilish va shaxsiy tartib raqamlarini berish hamda soliq to'lovchining ro'yxatdan o'tkazish ma'lumotlarini o'zgartirish.

- Elektron soliq hisobotini qabul qilish va qayta ishlash, elektron soliq hisobotini jo'natish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish.

- Soliq deklaratsiyalarini elektron tarzda topshirish.

Soliq to'lash uchun kvitansiyalarni shakllantirish hamda chop etish.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar faoliyati bo'yicha o'tkaziladigan tekshirishlar natijalari haqida ma'lumotlar olish.

DSQning 2005-yil 5-avgustda «Davlat soliq xizmati organlarida avtomatlashtirilgan kompyuter dasturiy mahsullarni amalga joriy etish to'g'risida»gi 148-sonli buyrug'iga asosan joriy qilingan dasturiy mahsullar.

Soliq organlarini tashkil etishning butun tizimida tub o'zgarishlarni amalga oshirish, soliqqa oid ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan holda qayta ishlash bo'yicha kompyuter dasturiy mahsullarini amalga joriy etish maqsadida DSQning 2005-yil 5-avgustda «Davlat soliq xizmati organlarida avtomatlashtirilgan kompyuter dasturiy mahsullarni amalga joriy etish to'g'risida»gi 148-sonli buyrug'i chiqdi. Buyruqda O'zbekiston Respublikasi DSQda ishlab chiqilayotgan dasturiy mahsul-lar bo'yicha tuzilgan mas'ul ishchi guruh a'zolarining ro'yxati hamda dasturiy mahsullar texnik topshiriqlarini ishlab chiqish, dasturiy mahsullarni ishlab chiqish va quyida keltirilgan das-turiy mahsullarni tajribaviy ishga tushirish muddatlari belgi-lab berildi.

**Davlat soliq xizmati organlarida avtomatlashtirilgan
kompyuter dasturiy mahsullari**

1	SIAJ-4
a)	«Yuridik shaxslar hisobini va shaxsiy kartochkalarini yuritish» (KLC. dasturiy majmuasi
b)	«Davlat budjeti va maqsadli jamg'armalariga tushumlar hisobini yuritish» dasturiy majmuasi (1-N)
v)	«Bank-DSQ» dasturiy mahsuli
2	«Yuridik shaxslar imtiyozlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
3	«Moliya-xo'jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan korxonalarni tugatish tartibi» (327) dasturiy mahsuli
4	«Elektr energiyasi bo'yicha muddati o'tgan qarzdorlik hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
5	«Yuridik shaxslar yer (yagona yer) solig'i bo'yicha hisobotini yuritish» dasturiy mahsuli
6	«Yer fondi va yer solig'i hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
7	«Yirik pul aylanmalari tahlili hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
8	«Yirik pul aylanmalarini amalga oshirgan qarzdor subyektlar faoliyatini tahlil qilish» dasturiy mahsuli
9	«Kameral tekshiruv» dasturiy mahsuli
10	«Soliq hisobotlarini elektron ko'rinishda yuborish» dasturiy mahsuli
11	«Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy majmuasi
12	«Davlat daromadiga o'tkaziladigan moi-mulklar hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
13	«Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsuli
14	«Soliq deklaratsiyalarini elektron tarzda topshirish» dasturiy mahsuli

15	«Jismoniy shaxslarning soliq solish obyektlarini hisobga olish» dasturiy mahsuli (Toshkent shahri uchun yer, mulk)
16	«Yuridik shaxslarning soliq qarzlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
17	«Soliq tekshiruvlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
18	«Yakka tadbirkorlarda tekshirishlar hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
19	«Naqd pul tushumlari hisobini yuritish» (PQ-726 bo'yicha)
20	«Nazorat kassa mashinalarini ro'yxati va nazoratini olish»
21	«Ma'muriy amaliyotni hisobga olish» dasturiy mahsuli
22	«Ichki idoraviy hujjatlar elektron axborot tizimi» dasturiy mahsuli
23	«Kadrlarga oid ma'lumotlar bazasi» dasturiy mahsuli
24	«Hujjatlar bajarilishini nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimi» (ASKID. dasturiy mahsuli)
25	«Tekshirishlar reja-jadvalini shakllantirish» dasturiy mahsuli

Bu yuqorida keltirilgan dasturiy mahsullardan tashqari DSQ bo'limlarida boshqa amaliy dasturiy mahsullar ham ishlatilmoqda:

– (O'zbekiston Respublikasi soliq idoralarining hisobot davrida bajarilgan ishlar haqida hisobotlarni shakllantirish dasturi (2-N shaklidagi hisobot) (F2_n).

– O'zbekiston Respublikasi qonunchiligining axborot-huquqiy tizimi (IPS - «NORMA»).

– 4-H eksport-import shartnomalari hisobi dasturiy mahsuli.

– Pochtani qabul qilish va jo'natish (THE BAT).

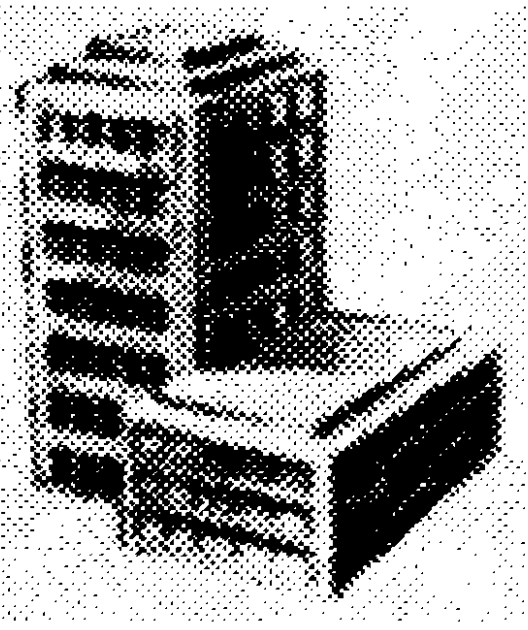
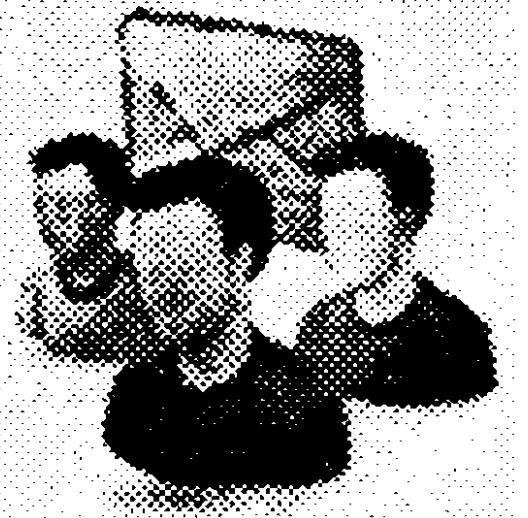
– Ma'lumotlar bazasining arxivini yuritish va himoyalash DM (arxivator) barcha qayd etilgan dasturiy mahsullar soliq tizimining barcha bosqichlarida muvaffaqiyat bilan qo'llanilib kelinmoqda hamda mutaxassislar tomonidan yuzaga kelayotgan o'zgarishlar e'tiborga olinib takomillashtirilib borilmoqda.

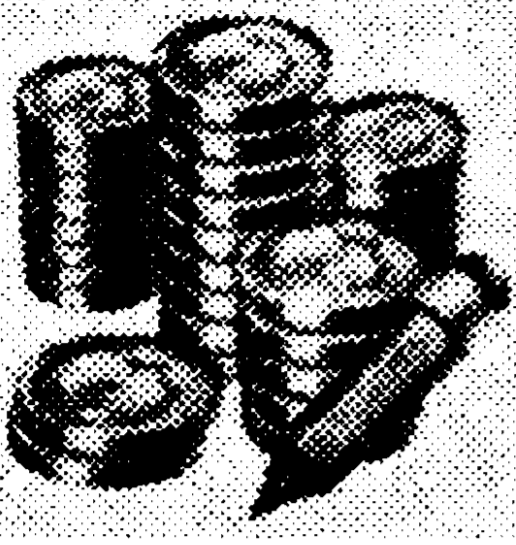

Yuqoridagi qayd etilgan dasturiy mahsullar soliq tizimining barcha bosqichlarida, shu jumladan, soliq tizimi o'quv muassalarining o'qitish tizimini takomillashtirish maqsadida DSQning

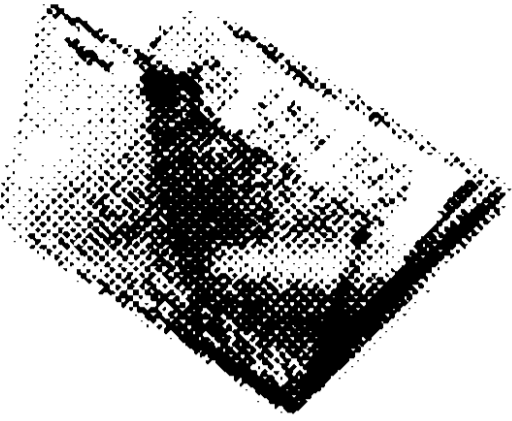

2007-yil 29-iyundagi 153-sonli buyrug'iga asosan o'quv jarayoniga joriy qilindi. O'quv jarayonida bo'lg'usi mutaxassislar soliq tizimida axborotlarni ishlash va tahlil qilishning yagona kompyuter tizimida ishlatiladigan dasturiy mahsullarni ishlatish texnologik jarayonlarini o'rganadilar. Shu bilan birgalikda, tizimning ma'lumotlar bazasidagi axborotlardan foydalanish, SIAI'da ishlash asoslarini o'rganadilar hamda kelajakda bu dasturiy mahsullardan erkin foydalana olish imkonini beradigan bilimlar oladilar.

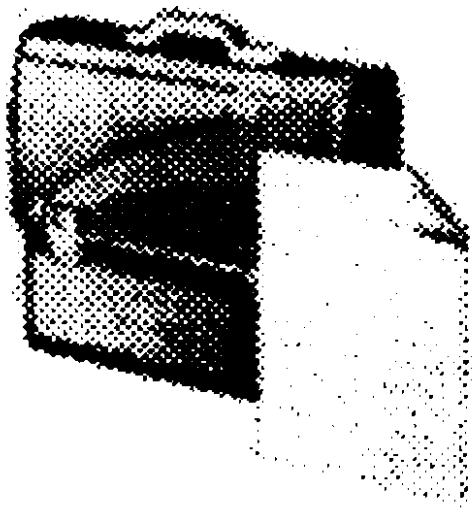
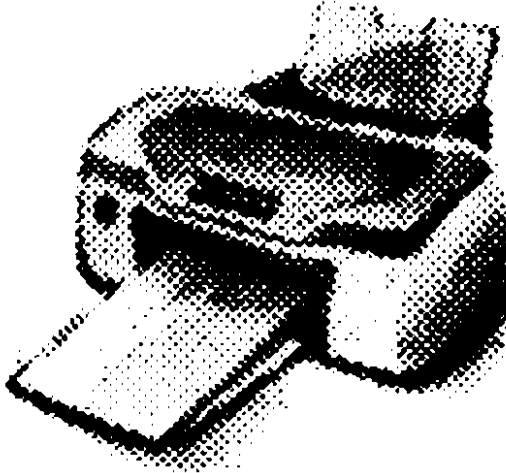
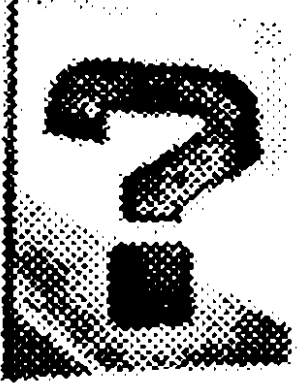
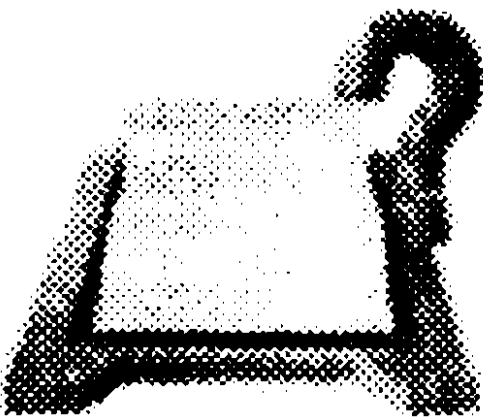
Hozirgi kunda soliq to'lovchilarga qulaylik yaratish va xizmat ko'rsatish sifatini yanada yaxshilash maqsadida DSQ tomonidan vwww.soliq.uz saytida 16 xildagi «Interaktiv xizmatlar» ko'rsatilmogda.

Interaktiv xizmatlari

	<p>Soliq organlari haqida Davlat soliq qo'mitasining maqomini belgilab beruvchi normativ-huquqiy hujjatlar, Davlat soliq qo'mitasi tuzilmasi, rahbarlar tarkibi, funksiyalari, vazifalari, vakolatlari hamda asosiy faoliyati, fuqarolarning murojaatlarini ko'rib chiqish tartibi to'g'risida, Davlat soliq qo'mitasi bo'linmalari (jumladan mintaqaviy DSB va quyi tashkilotlar)ning aloqa telefon raqamlari va ishonch telefon raqamlarini ko'rsatgan holda, ommabop ma'lumot taqdim etiladi.</p>
	<p>Fuqarolarning murojaatlari Mazkur xizmat jismoniy va yuridik shaxslarni davlat soliq xizmati organlariga murojaatlarini jo'natish uchun mo'ljallangan. Xat yozish va jo'natish uchun elektron raqamli imzoga ega bo'lish kerak. Mazkur xizmat yordamida yuborilgan murojaat soliq organlari tomonidan rasmiy deb qabul qilinadi va belgilangan tartibda ko'rib chiqiladi.</p>

	<p>Yuridik shaxslarning budget bilan hisob-kitoblari Yuridik shaxslar uchun. Yuridik shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabinetida» ERI mavjud bo'lgan taqdirda, belgilab berilgan davrda shakllantirilgan solishtirish dalolatnomalari, shuningdek mazkur yuridik shaxs uchun istalgan hisobot davriga soliq va to'lovlar bo'yicha shaxsiy hisobvaraqa kartochkalari-dan nusxa ko'rinishida budget va budgetdan tashqari jamg'armalar bilan o'zaro hisob-kitoblar to'g'risida ma'lumot taqdim etiladi.</p>
	<p>Tekshirish reja-jadvali Yuridik shaxslar uchun. Yuridik shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabinetida» ERI mavjud bo'lgan taqdirda, mazkur yuridik shaxs uchun so'rov bo'yicha nazorat qiluvchi organlari tomonidan xo'jalik yurituvchi subyektlar tekshiruv reja-jadvalidan tegishli davr uchun ko'chirma taqdim etiladi. Ushbu ko'chirmada belgilab berilgan davrda tekshiruvlar reja-jadvalida tashkilotning mavjudligi (yoki mavjud emasligi), tekshiruvni o'tkazish muddatlari hamda tekshiruvda ishtirok etayotgan nazorat qiluvchi organlar ro'yxati haqida ma'lumot beriladi.</p>
	<p>Soliq to'lovchilarni ro'yxatdan o'tkazish Shaharlar va tumanlar huzuridagi ro'yxatdan o'tkazish organlari, shuningdek, mintaqaviy adliya organlari uchun. Kirish imkoniyati cheklangan https://soliq.uz saytida tadbirkorlik subyektlarini Davlat ro'yxatidan o'tkazish hamda ularga STIRni taqdim etish amalga oshiriladi. Bir vaqtning o'zida, ular soliq organlariga tashrif buyurish zaruratisiz soliq va statistika organlarida hisobga olinadi. «DSQda ro'yxatdan o'tkazilganligi va STIR taqdim etilganligi to'g'risida ma'lumotnoma» avtomatik tarzda shakllantirilib, Internet orqali ro'yxatdan o'tkazuvchi organga uzatiladi. U yerda ma'lumotnomaning qog'ozdagi nusxasi vakolatli shaxsning imzosi bilan soliq to'lovchiga taqdim etiladi.</p>

	<p>Normativ hujjatlar Soliqqa tortish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar, soliqqa tortish masalalariga taalluqli O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida ro'yxatdan o'tkazilgan ma'muriy hujjatlar, soliq organlari tomonidan boshqa vazirliklar bilan birga ishlab chiqilgan ma'muriy hujjatlar, soliqqa tortish bo'yicha boshqa normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida ommabop ma'lumot taqdim etiladi.</p>
	<p>Elektron soliq hisobotlari Yuridik shaxslar uchun. ERI bilan tasdiqlangan elektron hujjat ko'rinishidagi soliq hisob-kitoblari va moliyaviy hisobotning qog'ozdagi nusxalarini olmagan holda soliq to'lovchilar tomonidan avtomatlashtirilgan holda shakllantirish, jo'natish hamda davlat soliq xizmati organlari tomonidan qabul qilish.</p>
	<p>Elektron soliq deklaratsiyalari Jismoniy shaxslar uchun. ERI bilan tasdiqlangan elektron hujjat ko'rinishidagi soliq deklaratsiyalarining qog'ozdagi nusxalarini olmagan holda soliq to'lovchilar tomonidan avtomatlashtirilgan holda shakllantirish, jo'natish hamda davlat soliq xizmati organlari tomonidan qabul qilish.</p>
	<p>Jismoniy shaxslarning budjet bilan hisob-kitoblari Jismoniy shaxslar uchun. Jismoniy shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabineti»da mol-mulk solig'i, yer solig'i, xususiy tadbirkorlarning soliqlari bo'yicha berilgan sanaga shakllantirilgan shaxsiy kartochkalarining nusxalari ko'rinishida o'zaro hisob-kitoblar to'g'risida shaxsiy ma'lumot taqdim etiladi. ERI mavjud bo'lgan taqdirda, soliqlar va to'lovlar bo'yicha solishtirish dalolatnomalarini avtomatik tarzda shakllantirish amalga oshiriladi.</p>

	<p>Soliq tekshiruvi natijalari Jismoniy shaxslar uchun. Jismoniy shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabineti»da ERI mavjud bo'lgan taqdirda, xususiy tadbirkorlarning soliq tekshiruvlari natijalari to'g'risida shaxsiy ma'lumot taqdim etiladi.</p>
	<p>Kvitansiva shakllantirish Jismoniy shaxslar uchun. Jismoniy shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabineti»da ERI mavjud bo'lgan taqdirda, soliqlarni to'lash uchun belgilangan namuna ko'ra tayyor kvitansiyalarni avtomatik tarzda shakllantirish imkoni taqdim etiladi. Kvitansiyalarda soliq to'lovchining rekvizitlari, to'lov summasi, shuningdek, to'lovni oluvchi – DSIning rekvizitlari to'ldiriladi.</p>
	<p>OPS to'lovchilari Yuridik shaxs qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi hisoblanganligi to'g'risida ommabop ma'lumot taqdim etiladi.</p>
	<p>STIRingizni aniqlang Jismoniy shaxslar uchun. Soliq to'lovchiga o'zining soliq to'lovchining individual raqami (STIR)ni bilish imkoni taqdim etiladi. Soliq to'lovchi (jismoniy shaxs) DSI da ro'yxatdan o'tkazish amalga oshiriladigan ro'yxatdan o'tkazish hujjatlari, ayrim faoliyat turlari bilan shug'ullanish uchun litsenziyalar, shuningdek, pul-hisob-kitob to'lov hujjatlarida o'z STIRni aniq yozishi shart</p>

	<p>SMS-to'lov Jismoniy shaxslar uchun. Uyali telefonning istalgan modeli yoki Internet orqali jismoniy shaxslarning soliqlar bo'yicha tezkor kechayu kunduz naqdsiz to'lovlarini amalga oshirish imkoni. Tizimga ulanish uchun respublikaning istalgan tijorat bankida depozit hisob raqami yoki plastik kartochkasiga ega bo'lish va shu bilan birga, bank bilan «SMS-TO'LOV» tizimiga ulanish to'g'risida kelishuvni imzolash yetarlidir. Tizimning xavfsizligi va foydalanuvchilarni identifikatsiya qilinishi elektron raqamli imzodan foydalanilganlik hamda kirish parol asosida bo'lishi bilan ta'minlanadi.</p>
	<p>To'lov topshiriqnomani shakllantirish Yuridik shaxslar uchun. Yuridik shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabinetida» ERI mavjud bo'lgan taqdirda, barcha soliqlar va budjetdan tashqari jamg'armalarga to'lovlarni to'lash uchun belgilangan namuna bo'yicha tayyor to'lov topshiriqnomalarini avtomatik tarzda shakllantirish imkoni taqdim etiladi.</p>
	<p>Elektron kalkulyator Jismoniy shaxslar o'z daromadlaridan olinadigan soliq va boshqa to'lovlarni mustaqil hisoblashlari sug'urta badallarining to'g'ri ushlab qolinayotgani, shuningdek, jamg'arib boriladigan Pensiya hisob raqami ustidan nazorat o'rnatish, hisobchining ishi to'g'ri bajarilayotganligiga ishonch hosil qilish imkoniyatiga ega.</p>

Nazorat savollari

1. «Yuridik shaxslarni soliqqa tortish» fanini o'qitish nima uchun kerak?
2. «Yuridik shaxslarni soliqqa tortish» fani nimani o'rgatadi uning qanday funksiyalari mavjud?
3. «Yuridik shaxslarni soliqqa tortish» fanining maqsadi va uning mutaxassis kadrlar tayyorlashdagi roli?

4. Soliq xizmati xodimlarini tayyorlashda fanning tutgan o'rnini nimada?
5. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o'qitishda soliq xizmati organlari axborot tizimi tarkibidagi asosiy dasturiy mahsullarni qo'llash tartibini o'rganishning ahamiyati nimalardan iborat?
6. Soliqqa tortish obyektiga qarab soliqlar qanday guruhlanadi?
7. Oborotdan olinadigan soliq'larga qaysi soliqlar kiradi?
8. Daromaddan olinadigan soliq'larga qaysi soliqlar kiradi?
9. Mol-mulk va yer maydonlaridan olinadigan soliq'larga qaysi soliqlarni kiritish mumkin?
10. Soliqlar iqtisodiy mohiyatiga qarab qanday guruhlanadi?
11. To'g'ri soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi va u nima uchun bevosita soliq deb ataladi?
12. Bilvosita soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi?
13. Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning farqi nimadan iborat?
14. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlarning o'ziga xos xususiyatlari nima?
15. Soliq to'lovchilar qanday huquqlarga ega?
16. Soliq to'lovchilar qanday majburiyatlarga ega?

2-BOB. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN FOYDA SOLIG'I

Tayanch so'z va iboralar: *yuridik shaxs, foyda solig'i, rezident va norezident, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar, boshqa daromadlar, yalpi foyda, sotishdan olingan sof tushum, sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi, asosiy faoliyatdan olingan foyda, foyda yoki zarar, soliq to'languncha olingan foyda, jami daromaddan chegirmalar, chegirib tashlanadigan xarajatlar, moddiy xarajatlar, mehnatga haq to'lash xarajatlari, amortizatsiya xarajatlari, boshqa xarajatlar, kelgusida chegiriladigan xarajatlar, chegirilmaydigan xarajatlar, moliyaviy hisobot, imtiyozlar, joriy to'lovlar, soliq hisoboti.*

2.1. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining joriy qilinishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

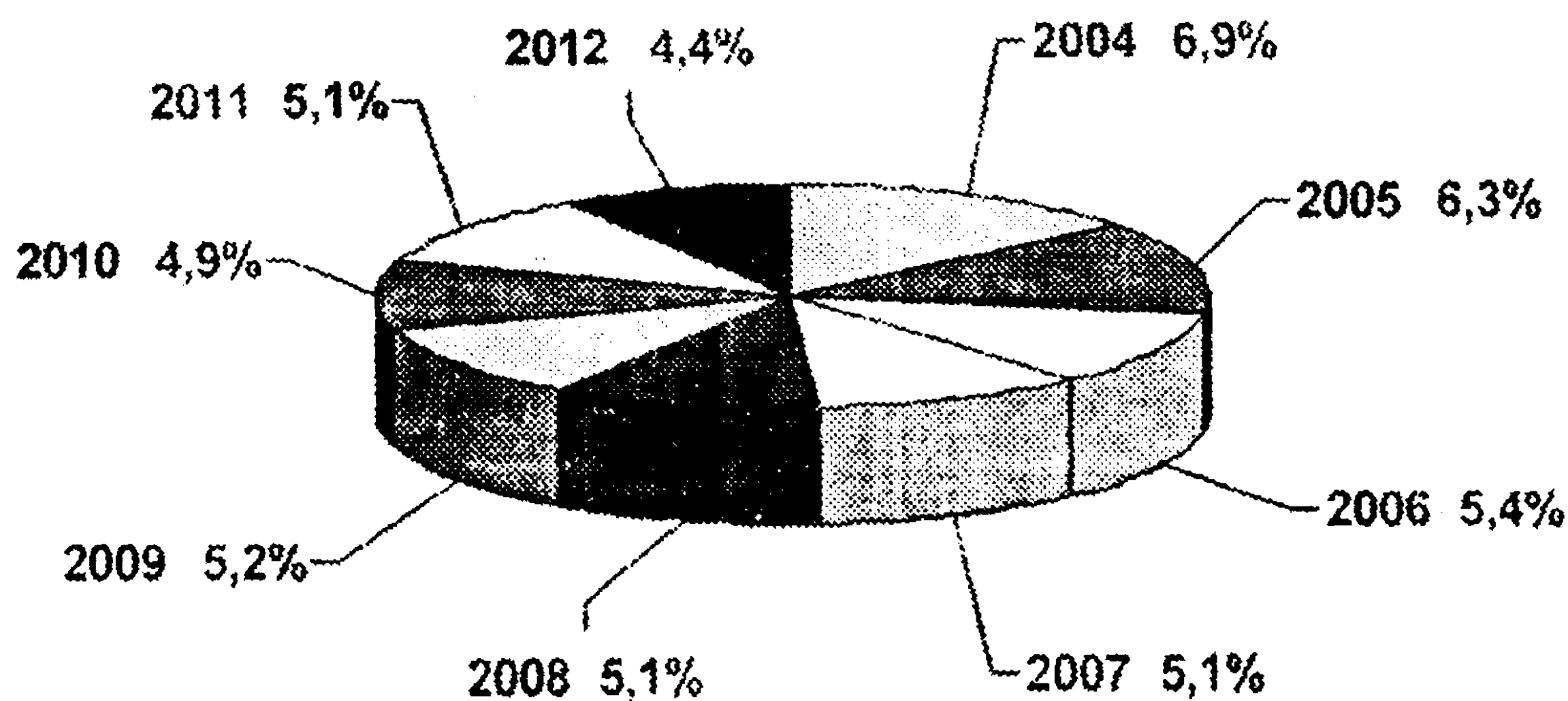
O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari 1991-yilga qadar asosan davlat korxonalarini foydasidan ajratiladigan ajratmalar hisobidan shakllanar edi. Ushbu foydadan ajratma davlat tomonidan belgilangan majburiy to'lov bo'lib, u korxonalar balans foydasining 90 foizgacha bo'lgan qismini budjetga ketar edi. Qolgan mablag'lar esa korxonalar tomonidan emas, balki yuqori tashkilot topshirig'iga ko'ra tegishli fondlarga taqsimlanar edi.

Respublikamiz ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor munosabatlariga o'tishi tufayli mamlakatimiz xo'jalik turmushida chuqur ijobiy o'zgarishlar ro'y bera boshladi. Natijada mulkchilikning turli shakllari rivojlanishi, korxonalar imkoniyatining oshishi, bozor infrastrukturasini rivojlanishi bilan majburiy ajratmalarning

avvalgi tizimi korxonalarining xo‘jalik yuritish samaradorligini ta’minlay olmay qoldi hamda ular bevosita va bilvosita investitsiya dasturlariga to‘sqinlik qila boshladi. Chunki foydadan ajratma o‘zining iqtisodiy mohiyatiga ko‘ra faqat davlat korxonolari foydasidan ajratilishi lozim edi.

Bozor munosabatlari rivojlanishi bilan iqtisodiyotni soliqlar yordamida tartibga solish, xususan, foydadan ajratmalar o‘rniga daromad solig‘ini joriy etish zarurati paydo bo‘ldi va 1992-yildan boshlab barcha turdagi xo‘jalik yurituvchi subyektlar «Daromad» solig‘ini to‘lashga o‘tdilar.

O‘zbekiston Respublikasi rubl mintaqasida qolib turgan vaqtda daromad solig‘ini olishga o‘tish pul qadrsizlanishi tufayli ish haqi o‘rishini cheklash uchun davlat tomonidan majburiy chora bo‘ldi. Shunday sharoitda ishlab chiqaruvchilarning moliyaviy ahvoli yomonlasha boshladi. Natijada mahsulotga talab pasayib, sotishdan olingan tushum hajmi kamaygani holda, ular o‘z ishlab chiqarishlari yo‘nalishini o‘zgartirishga, foyda olmasalar ham juda katta miqdorda ishchilarga ish haqi to‘lashga majbur bo‘ldilar. Shunday holatda amaliyotda korxonalar hisobot davrida faoliyatlarini foyda bilan yakunlamasada daromad solig‘ini ish haqi fondidan belgilangan stavkada to‘lashga majbur edilar.

2.1-rasm. 2001-2012-yillarda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog‘i.¹¹

¹¹ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tuzildi.

1995-yil yanvar oyidan boshlab soliqlarning ragʻbatlantiruvchi rolini kuchaytirish maqsadida mamlakatimizda korxonalarining foydasidan olinadigan soliq joriy etildi. 2009-yil 1-yanvardan kuchga kirgan Soliq kodeksining 23-moddasiga koʻra yuridik shaxslardan olinadigan foyda soligʻi umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, u davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi.

Diagramma maʼlumotlaridan koʻrinib turibdiki, yuridik shaxslardan olinadigan foyda soligʻining ulushi 2005-yilda 63 foizni tashkil etgani holda, 2006-yilda 6,4 foizni, 2011-yilda esa 5,1 foizni tashkil etadi, yaʼni tahlil etilgan 7 yil davomida bu koʻrsatkich 1,2 foizga kamaygan. Bu holat yuridik shaxslardan olinadigan foyda soligʻi stavkalarini yildan yilga pasayib borayotganligi bilan izohlanadi. Daromadning koʻp qismi korxonalar ixtiyorida qolishi ularning investitsion faolligini oshiradi, yangi ishchi oʻrinlar ochish, raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarish hamda ish va xizmatlar koʻrsatish uchun yanada keng moliyaviy imkoniyat yaratadi.

2.2. Soliq toʻlovchilar tarkibi, soliq obykti va soliq bazasi

Foyda soligʻi toʻlovchilari – Soliq kodeksiga koʻra yuridik shaxslardan olinadigan foyda soligʻi toʻlovchilari boʻlib, moliya yilida soliqqa tortiladigan foydaga ega boʻlgan yuridik shaxslar hisoblanadi.

Soliqqa tortishning alohida tartibiga oʻtgan korxonalar, jumladan yagona soliq toʻloviga oʻtgan mikrofirma va kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari, yagona yer soligʻi toʻlovchi qishloq xoʻjalik tovari ishlab chiqaruvchilar bu soliqning toʻlovchilari hisoblanmaydi. Ular oʻzlari uchun ixchamlashtirilgan soliqni toʻlaydilar. Bulardan tashqari tadbirkorlik faoliyatining faqat alohida turlariga qatʼiy stavkada soliq toʻlovchilar ham bu soliqning toʻlovchilari hisoblanmaydi.

Yuridik shaxslar foyda solig‘i bo‘yicha budget bilan hisob-kitoblarni mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ayrim iqtisodiyot tarmoq korxonalarini budget bilan hisob-kitoblarni O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan markazlashtirilgan tartibda amalga oshirishlari mumkin (misol uchun energetika, neftgaz xolding kabi tarmoq korxonalarida).

Soliqqa tortish maqsadida foydaga soliq to‘lovchilarni rezidentlar va norezidentlarga ajratiladi.

O‘zbekistonda ta‘sis etilgan yoki ro‘yxatdan o‘tgan hamda bosh korxonasi O‘zbekistonda joylashib, O‘zbekiston Respublikasidan tashqarida ro‘yxatdan o‘tgan yuridik shaxslar O‘zbekiston Respublikasining rezidenti hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi rezidenti bo‘lgan yuridik shaxslar O‘zbekistonda va undan tashqaridagi faoliyatdan olgan daromadlaridan foyda solig‘iga tortiladilar.

O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari esa, faqat O‘zbekiston Respublikasida faoliyat ko‘rsatishdan olgan daromadlari bo‘yicha soliqqa tortiladilar.

Rezidentlar doimiy faoliyat ko‘rsatuvchilar bo‘lsa, norezidentlar faoliyati Respublikada vaqtinchalik xarakterga ega bo‘ladi.

Yuridik shaxslar foyda solig‘i to‘lovchilari bo‘lishi uchun quyidagi shartlarga javob berishi kerak:

- ruxsat etilgan faoliyatdan foyda olishi (qonunchilik bilan taqiqlangan faoliyatdan tashqari);
- o‘zining mol-mulkiga ega bo‘lishi;
- mustaqil tugallangan buxgalteriya balansiga ega bo‘lishi;
- bankda hisob raqamiga ega bo‘lishi;
- identifikatsion raqamga ega bo‘lishi.
- mahalliy hokimiyat organlaridan ro‘yxatdan o‘tgan bo‘lishi.

Umumiy tartib bo‘yicha yuridik shaxslar qayd etilgan shartlarga javob bersagina foyda solig‘i to‘lovchilar bo‘lib hisoblanadilar.

Soliq obyekt – O‘zbekiston Respublikasi rezidentlarining va norezidentlarining foydasi hamda rezident va norezidentlarning

chegirmalar qilinmagan holda to'lov manbayidan soliq solinadigan daromadlar yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining obyekti bo'lib hisoblanadi.

Soliq solinadigan baza – jami daromad bilan chegirib tashlanadigan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida, boshqa qonunlarda va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida nazarda tutilgan imtiyozlar hamda soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi summalari inobatga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi.

2.3. Jami daromadlar tarkibi, jami daromaddan chegirmalar

Soliq solinadigan baza jami daromad bilan chegirib tashlanadigan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi hisobga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi.

Yuridik shaxslarning foyda solig'i bo'yicha soliqni to'liq, to'g'ri aniqlash (hisoblash) uchun ularning jami daromadlari tarkibiga nimalar kirishini mukammal o'rganish zarur bo'ladi.

Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga ular tomonidan olinishi lozim bo'lgan (olingan) ortilgan tovar, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat haqlari kabi pul va bepul (pulsiz) qaytarmaslik sharti bilan olingan mablag'lar kiradi. Demak, olingan kreditlar jami daromadga kirmaydi.

Yuridik shaxslarning **jami daromadlari tarkibiga** quyidagilar kiradi:

- *tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar;*
- *boshqa daromadlar.*

Tovarlarini (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan, shu jumladan, yordamchi xizmatlar tomonidan realizatsiya qilishdan qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i chegirib tashlangan holda

olingan tushum tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromaddir.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan tushum yuklab jo'natilgan tovarlar (bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar) qiymatidan kelib chiqqan holda tovarlarni jo'natish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish hollarini tasdiqlovchi hujjatlar asosida belgilanadi.

Vositachilik faoliyatidan daromadlar oladigan yuridik shaxslar uchun tushum deyilganda ko'rsatilgan xizmatlar uchun olinishi lozim bo'lgan haq summasi tushuniladi.

Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy ishlar (xizmatlar) bo'yicha, shuningdek, obyektlarni foydalanishga tayyor qilib qurish chog'ida shartnomaviy baholardan kelib chiqib haq to'lash uchun hisob-kitob hujjatlari taqdim etilgan, buyurtmachilar tomonidan bajarilgan (ko'rsatilgan) va tasdiqlangan ishlarning (xizmatlarning) qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati daromadga qo'shiladi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) tannarxidan yoki tovarlar olingan bahosidan past baholarda (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlarni hisobga olgan holda) realizatsiya qilinganda, shuningdek, tovarlar (ishlar, xizmatlar) bepul topshirilganda soliq solish maqsadlari uchun tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tannarxi yoki tovarlar olingan baho asosida (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlarni hisobga olgan holda) aniqlanadi.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi. Jumladan:

- asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;
- mol-mulknini operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;
- tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek, ishlar va xizmatlar;
- inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;
- hisobot yilida aniqlangan o‘lgan yillardagi daromadlar;
- majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar (bunga da’vo muddati o‘tgan hisobdan chiqarilgan majburiyatlar hamda sudning yoki vakolatli davlat organining qaroriga binoan hisobdan chiqarilgan majburiyatlar kiradi);
- talablardan o‘zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo‘yicha olingan daromadlar;
- jami daromaddan ilgari chegirib tashlangan xarajatlar yoki zararlarining o‘rnini qoplash tarzida olingan daromadlar;
- xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan olinadigan daromadlar;
- undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarima va penyalari;
- valuta hisobvaraqlari bo‘yicha kursdagi ijobiy farq;
- dividendlar va foizlar;
- royalti;
- tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish bilan bevosita bog‘liq bo‘lmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvaridan boshlab ko‘chmas mulkni, shu jumladan, uy-joylarni ijaraga topshirishdan olinadigan daromadlarni soliqqa tortish shartnomada belgilangan ijara haqi miqdoridan kelib chiqqan holda, biroq yuridik shaxslarga – davlatning ko‘chmas mulkidan foydalanganlik uchun ijara haqining eng kam stavkalaridan kam bo‘lmagan holda belgilandi.

Soliq kodeksiga ko'ra quyidagilar yuridik shaxs daromadi sifatida qaralmaydi:

- ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar;
- sotilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun boshqa shaxslardan dastlabki haq (bo'nak) tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);
- budjetdan berilgan subsidiyalar;
- agar mablag'larni (mol-mulk yoki mulkiy huquqlarni) boshqa shaxsga o'tkazish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida yuz berayotgan bo'lsa, tekin olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;
- olingan grantlar;
- sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta to'voni (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar;
- investor va davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga binoan investitsiya majburiyatlari sifatida kiritilayotgan mol-mulk;
- va boshqa qonunchilikda nazarda tutilgan daromadlar.

Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-son qarori bilan tasdiqlangan «Mahsulot (ishlar, xizmatlar) ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarini shakllantirish tartibi to'g'risida»gi nizom bilan aniqlanadi va quyidagi ketma-ketlikda ko'rsatkichlar bilan ifodalanadi:

1) mahsulotni sotishdan olingan yalpi foyda.

$$\mathbf{YaF=SST-IT,}$$

bu yerda:

YaF – yalpi foyda,

SST – sotishdan olingan sof tushum,

IT – sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi;

2) asosiy faoliyatdan olingan foyda.

$$\mathbf{AFF-YaF-DX+BD-BZ,}$$

bu yerda:

AFF – asosiy faoliyatdan olingan foyda,

DX – davr xarajatlari,

BD – asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar,

BZ – asosiy faoliyatdan ko‘rilgan boshqa zararlar.

3) umumxo‘jalik faoliyatidan olingan foyda (yoki zarar).

$$\mathbf{UF=AFF+MD-MX,}$$

bunda:

UF – umumxo‘jalik faoliyatidan olingan foyda;

MD – moliyaviy faoliyatdan daromadlar;

MX – moliyaviy faoliyat xarajatlari;

4) soliq to‘languncha olingan foyda.

$$\mathbf{STF=UF+FP-FZ,}$$

bunda: **STF** – soliq to‘laguncha olingan foyda;

FP – favqulodda vaziyatdan olingan foyda;

FZ – favqulodda vaziyatdan ko‘rilgan zarar.

Yilning sof foydasi, korxonada foyda solig‘ini va undan keyin obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini to‘lagandan so‘ng korxonaning o‘zida qoladi.

Jami daromaddan chegirmalar – soliq to‘lovchining xarajatlari soliq solinadigan foydani aniqlash paytida chegirib tashlanadi. Xarajatlar haqiqatda qaysi soliq davrida amalga oshirilgan bo‘lsa, o‘sha davrda chegiriladi. Soliq kodeksiga ko‘ra (141-modda) xarajatlar chegiriladigan va chegirib tashlanmaydigan xarajatlarga bo‘linadi.

2.4. Xarajatlar tarkibi va ularning guruhlanishi

Soliq to‘lovchining xarajatlari soliq solinadigan foydani aniqlash paytida chegirib tashlanadi, chegirib tashlanmaydigan xarajatlar bundan mustasno. **Chegirib tashlanadigan xarajatlar quyidagilardir:**

- 1) moddiy xarajatlar (142-modda) ;
- 2) mehnatga haq to'lash xarajatlari (143-modda);
- 3) amortizatsiya xarajatlari (144-modda);
- 4) boshqa xarajatlar (145-modda);
- 5) kelgusida soliq solinadigan foydadan chegirib tashlanadigan hisobot davridagi xarajatlar (146-modda).

Quyidagilarga soliq to'lovchining xarajati sifatida qaral-maydi: 1) vositachilik, topshiriq shartnomasi yoki vositachilik xizmatlarini ko'rsatish uchun boshqa shartnoma bo'yicha majburiyatlar bajarilishi munosabati bilan, shuningdek, komitent yoki boshqa topshiriq beruvchi uchun vositachi va (yoki) boshqa ishonchli vakil tomonidan qilingan xarajatlarga haq to'lash hisobiga vositachi va (yoki) boshqa ishonchli vakil tomonidan topshirilgan mol-mulk tarzidagi to'lovlar, agar bunday xarajatlar tuzilgan shartnomalarning shartlariga muvofiq vositachi yoki boshqa ishonchli vakilning yoxud boshqa topshiriq beruvchining xarajatlari tarkibiga kiritilishi lozim bo'lmasa;

2) soliq to'lovchi emitent tomonidan topshirilgan, aksiyadorlar o'rtasida aksiyadorlar umumiy yig'ilishi qaroriga binoan o'zlariga tegishli aksiyalar miqdoriga mutanosib ravishda taqsimlanadigan aksiyalarning qiymati yoxud emitentning ustav fondi (ustav kapitali) ko'paytirilgan taqdirda aksiyalarni aksiyadorlar o'rtasida taqsimlashda dastlabki aksiyalar o'rniga berilgan yangi aksiyalarning nominal qiymati bilan aksiyadorning dastlabki aksiyalarining nominal qiymati o'rtasidagi farq;

3) boshqa yuridik shaxslarning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yoki oddiy shirkatga hissa sifatida berilgan mol-mulk, mulkiy huquqlar qiymati.

Moddiy xarajatlar

Moddiy xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) xomashyo, materiallar, butlovchi buyumlar va yarimtayyor mahsulotlar;

2) ishlab chiqarilgan va (yoki) realizatsiya qilinadigan tovarlarni o'rash va boshqacha tayyorlash uchun, shu jumladan, sotuv oldidan tayyorlash uchun, boshqa ishlab chiqarish va xo'jalik ehtiyojlari uchun materiallar, uskunalar hamda boshqa mol-mulkni ta'mirlash uchun materiallar va ehtiyot qismlar;

3) inventar, xo'jalik anjomlari, amortizatsiya qilinadigan mol-mulk bo'lmagan boshqa mol-mulk;

4) soliq to'lovchining texnologik, transport, boshqa ishlab chiqarish va xo'jalik ehtiyojlari uchun sarflanadigan barcha turdagi yoqilg'i, energiya, shu jumladan, soliq to'lovchining o'zi tomonidan ishlab chiqarish hamda xo'jalik ehtiyojlari uchun barcha turdagi energiyani hosil qilish, binolarni isitish, shuningdek, energiyani bir shakldan o'zga shaklga o'tkazish va uzatish xarajatlari;

5) yerlarni rekultivatsiya qilish va tabiatni muhofaza qilishning boshqa tadbirlari uchun xarajatlar;

6) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tasdiqlangan normalar doirasida suv xo'jaligi tizimlaridan soliq to'lovchilar tomonidan iste'mol qilinadigan suv uchun to'lov;

7) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda vakolatli organ yoki soliq to'lovchi tomonidan tasdiqlangan normalar doirasida ishlab chiqarish va (yoki) tashish chog'idagi texnologik yo'qotishlar;

8) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda vakolatli organ yoki soliq to'lovchi tomonidan tasdiqlangan tabiiy kamayish normalari doirasida tovar-moddiy zaxiralarni saqlash hamda tashish chog'idagi yo'qotishlar va buzilishlar.

Mehnatga haq to'lash xarajatlari

Mehnatga haq to'lash xarajatlariga quyidagilar kiradi:

1) haqiqatda bajarilgan ish uchun mehnatga haq to'lashning qabul qilingan shakllari va tizimlariga muvofiq ishbay narxlar, tarif stavkalari va mansab maoshlaridan kelib chiqqan holda hisoblangan ish haqi;

2) ilmiy daraja va faxriy unvon uchun ustamalar;

3) predmeti ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish bo'lgan fuqarolik huquqiy tusda tuzilgan shartnomalarga muvofiq jismoniy shaxslarga to'lanadigan to'lovlar, bundan yakka tartibdagi tadbirkorlar bilan tuzilgan shartnomalar mustasno;

4) yuridik shaxsning boshqaruv organi (kuzatuv kengashi yoki boshqa shunga o'xshash organi) a'zolariga yuridik shaxsning o'zi tomonidan amalga oshiriladigan to'lovlar;

5) rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlar:

a) yillik ish yakunlari bo'yicha mukofot;

b) yuridik shaxsning mukofotlash to'g'risidagi lokal hujjatlarida nazarda tutilgan to'lovlar;

d) kasb mahorati, murabbiylik uchun tarif stavkalariga va mansab maoshlariga ustamalar;

e) ko'p yil ishlaganlik uchun pul mukofoti va to'lovlar;

f) ratsionalizatorlik takliflari uchun to'lovlar;

g) mehnat natijalari bilan bog'liq bo'lmagan bir yo'la beriladigan mukofotlar;

h) ta'tilga qo'shimcha haqlar;

6) kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiya):

7) ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash;

8) nogironlarga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan qo'shimcha to'lovlar.

Amortizatsiya xarajatlari

Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq soliq to'lovchi tomonidan hisobga olinadigan asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar amortizatsiya qilinadigan mol-mulk deb e'tirof etiladi.

Quyidagilar amortizatsiya qilinmaydi;

1) yer uchastkalari va tabiatdan foydalanishga doir boshqa obyektlar (suv, yerosti boyliklari va boshqa tabiiy resurslar);

2) mahsuldor chorva mollari;

3) kutubxona fondi;

- 4) muzey qimmatliklari (muzey ashyolari);
- 5) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda konservatsiyalashga o'tkazilgan asosiy vositalar;
- 6) arxitektura yodgorliklari;
- 7) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari, yo'laklar, sayilgohlar, xiyobonlar, mahalliy davlat hokimiyati organlari tasarrufida bo'lgan obodonlashtirish inshootlari;
- 8) qiymati ilgari to'liq chegirilgan mol-mulk;
- 9) asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar tarkibiga o'tkazilmagan kapital qo'yilmalar.

Soliq solish maqsadida amortizatsiya qilinishi kerak bo'lgan mol-mulk amortizatsiyaning quyidagi eng yuqori normalari bilan guruhlariga taqsimlanadi.

Soliq solish maqsadlari uchun har bir kichik guruh bo'yicha amortizatsiya ajratmalari amortizatsiya normasini qo'llash orqali, biroq Soliq kodeksida belgilangan eng yuqori normadan oshmagan holda hisoblab chiqiladi.

Soliq solish maqsadlari uchun amortizatsiyani belgilanganidan pastroq va soliq to'lovchining hisob siyosatida mustahkamlab qo'yilgan normalar bo'yicha hisoblashga yo'l qo'yiladi.

3.1-jadval

Yuridik shaxslar mol-mulkini amortizatsiyasining engyuqori normalari

Guruhlar tartib raqami	Kichik guruhlar tartib raqami	Asosiy vositalarning nomi	Amortizatsiyaning yillik eng yuqori normasi, foizlarda
I		Binolar, imoratlar va inshootlar	
	1	Binolar, imoratlar	5
	2	Neft va gaz quduqlari	

3.1-jadvalning davomi

	3	Neft-gaz omborlari	
	4	Kema qatnaydigan kanallar, suv kanallari	
	5	Ko'priklar	
	6	Dambalar, to'g'onlar	
	7	Daryo va dengiz prichal inshootlari	
	8	Korxonalarining temiryo'llari	
	9	Qirg'oqni mustahkamlovchi, qirg'oqni himoyalovchi inshootlar	
	10	Rezervuarlar, sistemalar, baklar va boshqa sig'img'lar	
	11	Ichki xo'jalik va xo'jaliklararo sug'orish tarmog'i	
	12	Yopiq kollektor-drenaj tarmog'i	
	13	Havo kemalarining uchish-qo'nish yo'llari, yo'laklari, to'xtash joylari	
	14	Bog'larning va hayvonot bog'laring inshootlari	
	15	Sport-sog'lomlashtirish inshootlari	
	16	Issiqxonalar va parniklar	
	17	Boshqa inshootlar	
II		Uzatish qurilmalari	
	1	Elektr uzatish hamda aloqa qurilmalari va liniyalari	8
	9	Ichki gaz quvurlari va quvurlar	

3.1-jadvalning davomi

		Vodoprovod, kanalizatsiya va issiqlik tarmoqlari	
	4	Magistral quvurlar	
	5	Boshqalar	
III		Kuch-quvvat beradigan mashinalar va uskunalari	
	1	Issiqlik texnika uskunalari	8
	2	Turbina uskunalari va gaz turbinolari qurilmalari	
	3	Elektr dvigatellari va dizel-generatorlar	
	4	Kompleks qurilmalar	
	5	Boshqa kuch-quvvat beradigan mashinalar va uskunalari (harakatlanuvchi transportdan tashqari)	
IV		Faoliyat turlari bo'vicha ish mashinalari va uskunalari (harakatlanuvchi transportdan tashqari)	
	1	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga tegishli mashinalar va uskunalari	15
	3	Qishloq xo'jaligi traktorlari, mashinalari va uskunalari	
	3	Kommutatsiyalar va ma'lumotlarni uzatish raqamli elektron uskunalari, raqamli tizimlar uzatish uskunalari, raqamli aloqa o'lchov texnikasi	

3.1-jadvalning davomi

	4	Yo'ldosh, uyali aloqa, radiotelefon, peyjing va tranking aloqa uskunalari	
	5	Uzatish tizimlari kommutatsiyalarining o'xshash uskunalari	
	6	Kino studiyalarning maxsus uskunalari, tibbiy va mikrobiologiya sanoati uskunalari	
	7	Kompressor mashinalari va uskunalari	
	8	Nasoslar	
	9	Yuk ko'tarish-transport, yuk ortish-tushirish mashinalari va uskunalari, tuproq, karyer hamda yo'l 1-qurilish ishlari uchun mashinalar va uskunalalar	
	10	Ustun-qoziq qoqish mashinalari va uskunalari, maydalash-yanchish, saralash, boyitish uskunalari	
	11	Texnologik jarayonlar uchun barcha turdagi sig'implar	
	12	Neft qazib chiqarish va burg'ulash uskunalari	
	13	Boshqa mashinalar va uskunalalar	
V		Harakatlanuvchan transport	
	1	Temiryo'lning harakatdagi tarkibi	8
	2	Dengiz, daryo kemalari, baliqchilik sanoati kemalari	
	3	Havo transporti	

3.1-jadvalning davomi

	4	Avtomobil transportining harakatdagi tarkibi, ishlab chiqarish transporti	20
	5	Yengil avtomobillar	
	6	Sanoat traktorlari	
	7	Kommunal transport	10
	8	Maxsus vaxta vagonlari	
	9	Boshqa transport vositalari	20
VI		Kompyuter, periferiya qurilmalari, ma'lumotlarni qayta ishlash uskunalari	
	1	Kompyuterlar	20
	2	Periferiya qurilmalari va ma'lumotlarni qayta ishlash uskunalari	
	3	Nusxa ko'chirish-ko'paytirish texnikasi	
	4	Boshqalar	
VII		Boshqa guruhlarga kiritilmagan asosiy vositalar	
	1	Ko'p yillik dov-daraxtlar	10
	2	Boshqalar	15

Soliq solinadigan foydaning to'liq hisoblanmagan amortizatsiya summasiga soliq solish maqsadlarida ushbu moddada nazarda tutilgan normalarga zid ravishda qayta hisoblash amalga oshirilmaydi.

Foydalanishda bo'lgan asosiy vositalar obyektlarini oladigan soliq to'lovchi ushbu asosiy vositalar obyekti bo'yicha amortizatsiya normasini mazkur asosiy vositalar obyektidan avvalgi mulkdorlar tomonidan foydalanilgan yillar (oylar) soniga kamaytirilgan foydalanish muddatini hisobga

olgan holda belgilashga haqlidir. Agar mazkur asosiy vositadan avvalgi mulkdorlarda amalda foydalanish muddati ushbu asosiy vositalarning tasniflanishi bilan belgilanadigan foydalanish muddatiga teng yoki undan ortiq bo'lsa, soliq to'lovchi texnika xavfsizligi talablarini va boshqa omillarni hisobga olgan holda bu asosiy vositadan unumli foydalanish muddatini mustaqil ravishda, lekin uch yildan kam bo'lmagan muddatga belgilashga haqlidir. Foydalanishda bo'lgan asosiy vositalardan foydalanish muddatini aniqlash imkoniyati bo'lmagan taqdirda, amortizatsiyani hisoblash yangi asosiy vositalarga bo'lgani singari amalga oshiriladi.

Nomoddiy aktivlar uchun qilingan xarajatlar soliq to'lovchi tomonidan, ularning boshlang'ich qiymati va unumli foydalanilishi muddatidan, lekin soliq to'lovchining faoliyati muddatidan ortiq bo'lmagan muddatdan kelib chiqqan holda, hisoblab chiqilgan normalar bo'yicha har oyda eskirish tariqasida jami daromaddan chegirib tashlanadi.

Nomoddiy aktivlar obyektidan unumli foydalanish muddatini aniqlash O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga yoki chet davlatning qo'llanilishi mumkin bo'lgan qonun hujjatlariga muvofiq, shuningdek, nomoddiy aktivlardan foydalanishning tegishli shartnomalar bilan bog'liq unumli muddatidan kelib chiqqan holda patentning, guvohnomaning amal qilish muddati va (yoki) intellektual mulk obyektlaridan foydalanish muddatlarining boshqa cheklanishlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Unumli foydalanish muddatini aniqlab bo'lmaydigan nomoddiy aktivlar bo'yicha amortizatsiya normalari besh yilga, lekin soliq to'lovchining faoliyat muddatidan ortiq bo'lmagan muddatga mo'ljallab belgilanadi.

Boshqa xarajatlar

Boshqa xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) soliq to'lovchining faoliyatini amalga oshirish uchun o'zga yuridik yoki jismoniy shaxslar bajargan ishlar va xizmatlar qiymati, bularga quyidagilar kiradi:

– mahsulot ishlab chiqarish (tayyorlash) bo'yicha ayrim operatsiyalarni bajarish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish, xomashyoga (materiallarga) ishlov berish, belgilangan texnologik jarayonlarga rioya etilishi ustidan nazorat qilish, asosiy vositalarga texnik xizmat ko'rsatish va boshqa shu kabi ishlar;

– o'zga yuridik va jismoniy shaxslarning transport xizmatlari;

– ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etish uchun yoki soliq to'lovchining faoliyati bilan bog'liq boshqa vazifalarni bajarish uchun o'zga yuridik shaxslar tomonidan xodimlarni (texnik personalni) taqdim etishga doir xizmatlar uchun xarajatlari;

2) asosiy vositalar va boshqa mol-mulkni ish holatida saqlash xarajatlari (texnik ko'rik va qarov, o'rtacha, joriy hamda kapital ta'mirlash xarajatlari). Asosiy vositalarni kapital ta'mirlashni amalga oshirish xarajatlarining bir maromda kiritib borilishini ta'minlash uchun soliq to'lovchi asosiy vositalarning kelgusi ta'mirlanishi uchun belgilangan tartibda zaxiralar tashkil etishga haqli;

3) ijara to'lovlari, shuningdek, ijaraga olingan asosiy vositalarni saqlab turish bilan bog'liq xarajatlar;

4) konservatsiyaga qo'yilgan ishlab chiqarish quvvatlari va obyektlarini saqlash xarajatlari (boshqa manbalar hisobiga qoplanadigan xarajatlardan tashqari);

5) vakolatli tashkilotlar tomonidan muayyan huquqlar yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berishni nazarda tutuvchi hujjatlarni berganlik uchun yig'imlar, bojlar va boshqa to'lovlar bo'yicha xarajatlar, shuningdek, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ekspertizadan o'tkazish hamda mahsulotni sertifikatlashtirish bilan bog'liq xarajatlar;

6) mahsulotni sotish bozorlarini o'rganish xarajatlari;

7) inventarni, xo'jalik anjomlarini va maxsus ish kiyimlarini yuvish, tuzatish hamda dezinfeksiya qilish xarajatlari summasi yoki ularga to'langan haq;

8) qat'iy hisobotdagi blankalarni, kvitansiyalar va boshqa hujjatlarni tayyorlash xarajatlari summasi yoki ularni olish uchun to'langan haq;

9) tushumni inkassatsiya qilish xarajatlari;

10) reklama uchun xarajatlar;

11) kafolatli xizmat muddati belgilangan buyumlarni kafolatli ta'mirlash va ularga kafolatli xizmat ko'rsatish xarajatlari;

12) telekommunikatsiyalar va pochta xizmatlari uchun to'lanadigan haq;

13) xizmat safarlari uchun xarajatlar:

a) tasdiqlovchi hujjatlar asosida xizmat safarlari joyiga borish va qaytib kelish uchun haqiqatda qilingan xarajatlar, shu jumladan, joyni band qilib qo'yish haqi. Yo'l hujjatlari bo'lmagan taqdirda, xarajatlar temiryo'l transportidagi (yoki agar temiryo'l aloqasi bo'lmasa, shaharlararo avtobusdagi) yo'l haqi qiymati miqdorida, lekin aviachipta qiymatining 30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda chegirib tashlanadi;

b) O'zbekiston Respublikasi doirasida tasdiqlovchi hujjatlar asosida joyni ijaraga olish uchun haqiqatda qilingan xarajatlar, shu jumladan, joyni band qilib qo'yish xarajatlari. Yashaganlikni tasdiqlovchi hujjatlar bo'lmasa, mazkur xarajatlar qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida chegirib tashlanadi. O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqilganda joyni ijaraga olish uchun qilingan xarajatlar qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida chegiriladi;

d) xizmat safarida bo'lingan vaqt uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida to'lanadigan kundalik xarajatlar uchun haq (sutkalik pullar);

e) qonun hujjatlarida belgilangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan boshqa xarajatlar;

14) O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan amalga oshiriladigan kompensatsiya to‘lovlari;

15) soliq to‘lovchining faoliyatida talab etiladigan boshqa shaharlik, chet ellik mutaxassislarni ishga taklif qilish bilan bog‘liq xarajatlar;

16) auditorlik tekshiruvlari bo‘yicha xarajatlar;

17) maslahat, axborot xizmatlariga, shuningdek, buxgalteriya hisobini yuritish va tiklash bo‘yicha xizmatlarga haq to‘lash;

18) bank va depozitariy xizmatlariga haq to‘lash;

19) soliq to‘lovchining faoliyatida zarur bo‘lgan kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash, shuningdek, xodimlarning malakasini oshirish xarajatlari;

20) qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan hamda soliq to‘lovchining xarajatlariga kiritiladigan budjetga va davlat maqsadli jamg‘armalariga to‘lanadigan soliqlar, boshqa majburiy to‘lovlar;

21) assotsiatsiyalarga, jamg‘armalarga va boshqa tashkilotlarga, shu jumladan, xalqaro tashkilotlarga to‘lanadigan badallar, agar bunday badallarni to‘lash soliq to‘lovchi faoliyatining amalga oshirilishi uchun majburiy shart bo‘lsa yoki O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlariga binoan amalga oshirilsa;

22) mehnat sharoitlarini muhofaza qilish va ta‘minlash, texnika xavfsizligi, yong‘inga qarshi va soqchilik muhofazasini hamda texnikaviy foydalanish qoidalarida nazarda tutilgan boshqa maxsus talablarni ta‘minlash xarajatlari;

23) litsenziya bitimlariga ko‘ra huquq egasi bilan shartnoma bo‘yicha elektron-hisoblash mashinalari va ma‘lumotlar bazalari dasturlaridan foydalanish huquqini olish bilan bog‘liq xarajatlar. Mazkur xarajatlarga elektron-hisoblash mashinalari va ma‘lumotlar bazalari uchun dasturlarni yangilashga doir xarajatlar ham kiradi;

24) intellektual faoliyat natijalariga bo‘lgan huquqlardan va xususiy alomatlarini aks ettiruvchi vositalardan (xususan, ixtiro-

larga, sanoat namunalari va intellektual mulkning boshqa turlariga bo'lgan patentlardan yuzaga keladigan huquqlardan) foydalanlik uchun to'lovlar;

25) buxgalteriya hisobotini e'lon qilish, shuningdek, boshqa axborotni, agar qonun hujjatlarida ularni e'lon qilishni (oshkor qilishni) amalga oshirish majburiyati soliq to'lovchining zimmasiga yuklangan bo'lsa, e'lon qilish va boshqacha tarzda oshkor qilish xarajatlari;

26) xodimning mehnatda mayib bo'lishi yoki uning sog'lig'iga boshqacha tarzda shikast yetkazilishi yoxud xodim oila a'zosining vafoti munosabati bilan beriladigan yoki xodimning vafoti munosabati bilan oila a'zolariga beriladigan moddiy yordam;

27) qonun hujjatlariga muvofiq qayta tashkil etilishi, xodimlar (shtatlar) sonining qisqarishi munosabati bilan ozod etiladigan xodimlarga to'lovlar;

28) tibbiy yordam punktini saqlab turish xarajatlari, xodimlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazganlik va profilaktika tadbirlari uchun tibbiyot muassasalariga to'lanadigan haq;

29) sog'liqni saqlash obyektlari, qariyalar va nogironlar uylari, sog'lomlashtirish oromgohlari, madaniyat hamda sport obyektlari, ta'lim obyektlari, shuningdek, uy-joy fondi obyektlari ta'minotiga doir xarajatlar (shu jumladan, amortizatsiya ajratmalari va barcha turdagi ta'mirlash ishlarini o'tkazish xarajatlari);

30) ixtiyoriy sug'urta uchun mahsulotni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'ini qo'shgan holda tushgan tushum hajmining 2 foizi doirasidagi ajratmalar, sug'urta mukofotlari summalar bundan mustasno;

31) O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik shaxslarga mulkni sug'urta qilish va hayotni uzoq muddatli sug'urta qilish bo'yicha to'lanadigan sug'urta mukofotlari summalar;

32) sug'urtaning majburiy turlariga ajratmalar;

33) atrof-muhitni ifloslantirganlik va chiqindilarni joylashtir-

ganlik uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida kompensatsiya to'lovlari;

34) faoliyat bilan bog'liq ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari uchun xarajatlar, bundan asosiy vositalarni sotib olish, ularni o'rnatish hamda kapital tUSDagi boshqa xarajatlardan mustasno. Loyiha-smeta hujjatlari, bajarilgan ishlar dalolatnomasi va tegishli ilmiy-tadqiqot, loyihalash, izlanish hamda tajriba-konstruktorlik ishlari o'tkazilganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar bunday xarajatlarni chegirmalar jumlasiga kiritish uchun asos bo'ladi;

35) ishlab chiqarish tUSDagi ixtirochilik, ratsionalizatorlik, tajriba-eksperimental ishlarini o'tkazish, ixtirochilik va ratsionalizatorlik takliflari bo'yicha modellar va namunalarni tayyorlash hamda ularni sinash, ixtirochilik va ratsionalizatorlik bo'yicha ko'rgazmalar va ko'riklar, tanlovlar tashkil etish, ixtirochilik va ratsionalizatorlik bo'yicha boshqa tadbirlar, mualliflik haqini to'lash, yangi texnologiyalar yaratish hamda qo'llanilayotgan texnologiyalarni takomillashtirish, yangi turdagi xomashyo va materiallarni yaratish, ishlab chiqarishni qayta jihozlash xarajatlari;

36) soliq to'lovchi tomonidan geologik tadqiqotlar va tabiiy resurslarni qazib olish bo'yicha tayyorgarlik ishlari uchun amalga oshirilgan, jami daromaddan keyingi yillar mobaynida bir maromda yiliga 15 foizdan oshmagan miqdorda chegirib tashlanadigan xarajatlardan;

37) qazib oluvchi tarmoqlarda xarajatlarni qoplashning belgilangan muddati mobaynida teng ravishda ishlab chiqarish tanarxiga yoki qazib olingan mahsulotning hajmiga va miqdoriga mutanosib ravishda hisobdan chiqariladigan tayyorgarlik ishlariga doir xarajatlardan;

38) zararlar va yo'qotishlar;

39) kreditlar (zayomlar) bo'yicha foizlar, bundan investitsiya davrida kapital qo'yilmalar tarkibiga kiruvchi investitsiyalar uchun olingan kreditlar va zayomlar bo'yicha foizlar mustasno;

40) kredit shartnomasida nazarda tutilgan stavkalar doira-

sida muddati o'tgan va uzaytirilgan kreditlar (zayomlar) bo'yicha foizlar, bundan investitsiya davrida kapital qo'yilmalar tarkibiga kiruvchi investitsiyalar uchun olingan kreditlar va zayomlar bo'yicha foizlar mustasno;

41) valuta hisobvaraqlari, shuningdek, chet el valutasidagi operatsiyalar bo'yicha kursdagi salbiy farq, bu farq buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq quyidagi hollarda jami daromaddan chegirib tashlanadi:

42) o'zining qimmatli qog'ozlarini chiqarish va tarqatish bilan bog'liq xarajatlar;

43) moliyaviy ijara, shu jumladan, lizing bo'yicha ijaraga beruvchining (lizing beruvchining) foizli daromadi bo'lgan mablag'larni to'lashga doir xarajatlar;

44) soliq to'lovchi tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar va boshqa qarz qimmatli qog'ozlari bo'yicha foizlar tarzidagi xarajatlar;

45) favqulodda zararlar.

Favqulodda zararlar – soliq to'lovchilarning odatdagi faoliyati doirasidan chetga chiquvchi voqealar yoki operatsiyalar natijasida vujudga keladigan va ro'y berishi kutilmagan odatdan tashqari xarajatlarning moddalaridir. U yoki bu modda favqulodda zararlar moddasi sifatida aks ettirilishi uchun u quyidagi mezonlarga javob berishi kerak:

– yuridik shaxsning odatdagi xo'jalik faoliyati uchun xos bo'lmasligi;

– bir necha yil mobaynida takrorlanmasligi;

46) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektining muassislari (ishtirokchilari) tomonidan uning majburiyatlarini bajarish uchun yo'naltiriladigan mablag'lar. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida beigilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda ushbu mablag'lar chegirib tashlanadigan xarajatlar sifatida qaralmaydi;

47) vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqalarini, bolani ikki yoshga to'lguniga qadar parvarishlash nafaqalarini, shuningdek,

qonun hujjatlarida belgilangan boshqa nafaqalarni to'lash xarajatlari;

48) xodim bilan mehnat shartnomasi bekor qilinganda mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan ishdan bo'shatish nafaqasi va boshqa to'lovlar;

49) mehnat sharoitlari noqulay bo'lgan ishlarda band bo'lgan xodimlarni mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda sut, davolash-profilaktika oziq-ovqati, gazlangan sho'r suv, shaxsiy himoya va gigiyena vositalari bilan ta'minlash xarajatlari;

50) xodimlarni ish joyiga olib kelish va qaytarib olib ketish xarajatlari;

51) xodimga xizmat vazifalarini bajarish uchun zarur bo'lgan maxsus kiyim-bosh, maxsus poyabzal, formal kiyim-bosh berish xarajatlari yoki ularni pasaytirilgan baholarda sotish munosabati bilan qilingan xarajatlar, shuningdek, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda ayrim toifadagi xodimlarni o'z xizmat vazifalarini bajarishi chog'ida oziq-ovqat bilan ta'minlash xarajatlari;

52) xodim boshqa joyga ishga o'tkazilganda yoxud ko'chib borganda ko'chish, mol-mulkini ko'chirib borish, joy ijarasi (yo'l xarajatlari uchun beriladigan pul) xarajatlari;

53) mehnatda mayib bo'lganlik, kasb kasalligi yoki sog'liqqa boshqacha shikast yetganligi bilan bog'liq zararning o'rnini qoplash bo'yicha quyidagi miqdordagi to'lovlar:

– jabrlanuvchi mehnatda mayib bo'lguniga qadar olgan o'rtacha oylik ish haqiga nisbatan foiz hisobidagi, uning kasbga oid mehnat qobiliyatini yo'qotganlik darajasiga muvofiq belgilanadigan har oylik to'lovlar (voyaga yetmagan shaxs mehnatda mayib bo'lgan taqdirda, zararning o'rnini uning ish haqi (daromadi) miqdoridan kelib chiqqan holda, lekin eng kam ish haqining besh baravaridan kam bo'lmagan miqdorda qoplanadi);

– maxsus tibbiy parvarishga muhtoj jabrlanuvchilarga qo'shimcha xarajatlar uchun oyiga eng kam ish haqining ikki baravari miqdoridagi to'lovlar;

– jabrlanuvchining maishiy parvarishi uchun qo'shimcha xara-

jatlar tariqasida har oyda eng kam ish haqining ellik foizi miqdoridagi to'lovlar;

– xodimning sog'lig'iga shikast yetganligi munosabati bilan ish beruvchi tomonidan bir yo'la to'lanadigan nafaqa tariqasida jabrlanuvchining yillik o'rtacha ish haqi miqdoridagi to'lovlar;

54) boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan quyidagi miqdordagi to'lovlar:

– marhum o'rtacha oylik ish haqining vafot etgan boquvchining qaramog'ida bo'lgan va uning vafoti munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan mehnatga qobiliyatsiz shaxslarga to'g'ri keladigan ulushi miqdoridagi to'lovlar;

– boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan shaxslarga bir yo'la to'lanadigan nafaqa tariqasida marhumning o'rtacha yillik ish haqining olti baravari miqdoridagi to'lovlar;

55) abonent raqamidan foydalanganlik uchun to'lanadigan haq.

Hisobot davrining soliq solinadigan foydadan kelgusida chegiriladigan xarajatlari

Ushbu xarajatlar ular yuzaga kelgan paytda, joriy hisobot davrida soliq solinadigan foydani hisoblab chiqarishda chegirilmaydi, ular keyingi davrlarda, soliq to'lovchining hisob siyosati bilan belgilangan, lekin o'n yildan ko'p bo'lmagan muddat ichida chegirilishi lozim. Shunday xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) yangi ishlab chiqarishlar, sexlar, agregatlarni, shuningdek, seriyali va ommaviy ishlab chiqariladigan yangi mahsulot turlarini hamda texnologik jarayonlarni o'zlashtirish xarajatlari;

2) barcha turdagi asbob-uskunalar va texnik qurilmalarni, ularning o'rnatilish sifatini tekshirib ko'rish maqsadida kompleks sinab ko'rish (ishlab turgan holatida) xarajatlari;

3) ishchi kuchlari qabul qilish va yangi ishga tushirilgan korxonada ishlash uchun kadrlar tayyorlash bilan bog'liq xarajatlar;

4) asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarning jadallashtirilgan usulda hisoblangan amortizatsiya summasi bilan belgilangan normalar bo'yicha hisoblangan amortizatsiya summasi o'rtasidagi farq.

Shubhali qarzlar bo'yicha zaxira tashkil etish uchun qilingan xarajatlar Soliq kodeksiga muvofiq umidsiz deb e'tirof etilgan qarzdorlikni hisobdan chiqarilayotganda, hisobdan chiqarilishi lozim bo'lgan umidsiz qarzdorlik miqdoridan oshmaydigan summada chegirib tashlanadi.

Chegirilmaydigan xarajatlar

Soliq solinadigan foydani aniqlashda chegirilmaydigan xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) moddiy qimmatliklarning tabiiy kamayishi normalaridan ortiqcha yo'qotishlar va buzilishlar;

2) xodimlarga beriladigan yoki soliq to'lovchining umumiy ovqatlanish ehtiyojlari uchun yordamchi xo'jaliklar tomonidan ishlab chiqariladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha narxdagi farqlar (zararlar);

3) belgilangan normalardan ortiqcha xarajatlar (xizmat safarlari, vakillik xarajatlari, ixtiyoriy sug'urta turlari bo'yicha ajratmalar);

4) nodavlat pensiya jamg'armalariga ajratmalar;

5) xo'jalik boshqaruvi organini saqlab turish uchun ajratmalar;

6) umumiy ovqatlanish korxonalari yoki boshqa chet tashkilotlarga joylarni bepul berish xarajatlari, ushbu korxonalar va tashkilotlar uchun kommunal xizmatlar ko'rsatish qiymatini to'lash;

7) yillik moliyaviy hisobotni bir hisobot davrida bir martadan ortiq auditdan o'tkazish xarajatlari;

8) soliq to'lovchining faoliyatida talab etilmaydigan kasblar bo'yicha kadrlar tayyorlash xarajatlari;

9) jismoniy shaxsning moddiy naf tarzidagi daromadlari hisoblanadigan soliq to'lovchining xarajatlari;

10) dala ta'minoti, xizmat maqsadida xodimning shaxsiy avto-transportdan foydalanganlik uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha to'langan to'lovlar;

11) pensiyalarga ustamalar, pensiyaga chiqayotgan mehnat faxriylariga biryo'la to'lanadigan nafaqalar;

12) xodimlarga to'lanadigan moddiy yordam;

13) mehnatda mayib bo'lganlik, kasb kasalligi yoxud mehnat vazifalarini bajarish bilan bog'liq holda sog'lig'ining boshqacha shikastlanishi sababli xodimlarga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha to'lanadigan to'lovlar;

14) ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, ta'lim muassasalariga mahalliy davlat hokimiyati organlariga, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlariga badallar, homiylik va xayriya yordamlari tarzidagi mablag'lar;

15) ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'liq bo'lmagan sog'liqni saqlash va dam olishni tashkil qilish tadbirlariga xarajatlar;

16) mahsulot ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lmagan ishlarni (xizmatlarni) (shaharlar va shaharchalarni obodonlashtirish ishlari, qishloq xo'jaligiga yordam ko'rsatish va boshqa turdagi ishlar) bajarishga sarflangan xarajatlar;

17) atrof-muhitni ifloslantirganlik va chiqindilarni joylashtirganlik qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha bo'lganligi uchun kompensatsiya to'lovlari;

18) kredit shartnomasida muddatli qarzarlar uchun nazarda tutilgan stavkalardan ortiqcha to'lov muddati o'tgan hamda uzaytirilgan kreditlar (zayomlar) bo'yicha foizlar;

19) loyihalardagi va qurilish-montaj ishlaridagi kamchiliklarni, shuningdek, obyekt yonidagi omborga tashib keltirilguniga qadar yuz bergan buzilishlar va deformatsiyalarni bartaraf etish bo'yicha xarajatlar, korroziyaga qarshi muhofazadagi nuqsonlar tufayli taftish o'tkazish (asbob-uskunalarni qismlarga ajratish) xarajatlari,

ushbu xarajatlarni kamchiliklar, buzilishlar yoki zararlar uchun javobgar bo'lgan mahsulot yetkazib beruvchi yoki boshqa xo'jalik vurituvchi subyektlar hisobiga o'rni qoplash mumkin bo'lmagan miqdordagi boshqa shunga o'xshash xarajatlar;

20) sud chiqimlari;

21) aybdorlari aniqlanmagan o'g'irliklar va kamomaddan yoki aybdor tomon hisobidan zarur summalarning o'rni qoplash mumkin bo'lmaganda ko'rilgan zararlar;

22) soliq to'lovchining asosiy vositalari va boshqa mol-mulkingining (aktivlarining) chiqib ketishidan (balansdan chiqarishidan) ko'rilgan (buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan) zararlar;

23) xo'jalik shartnomalari shartlarini va qonun hujjatlarini buzganlik uchun to'langan yoki tan olingan jarimalar, penya hamda boshqa turdagi sanksiyalar;

24) investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchilar, davlat ishonchli boshqaruvchilari va davlat ulushlarini boshqarish bo'yicha ishonchli boshqaruvchilar xizmatlarining qiymatini hamda ularga mukofotlar to'lashga doir xarajatlar;

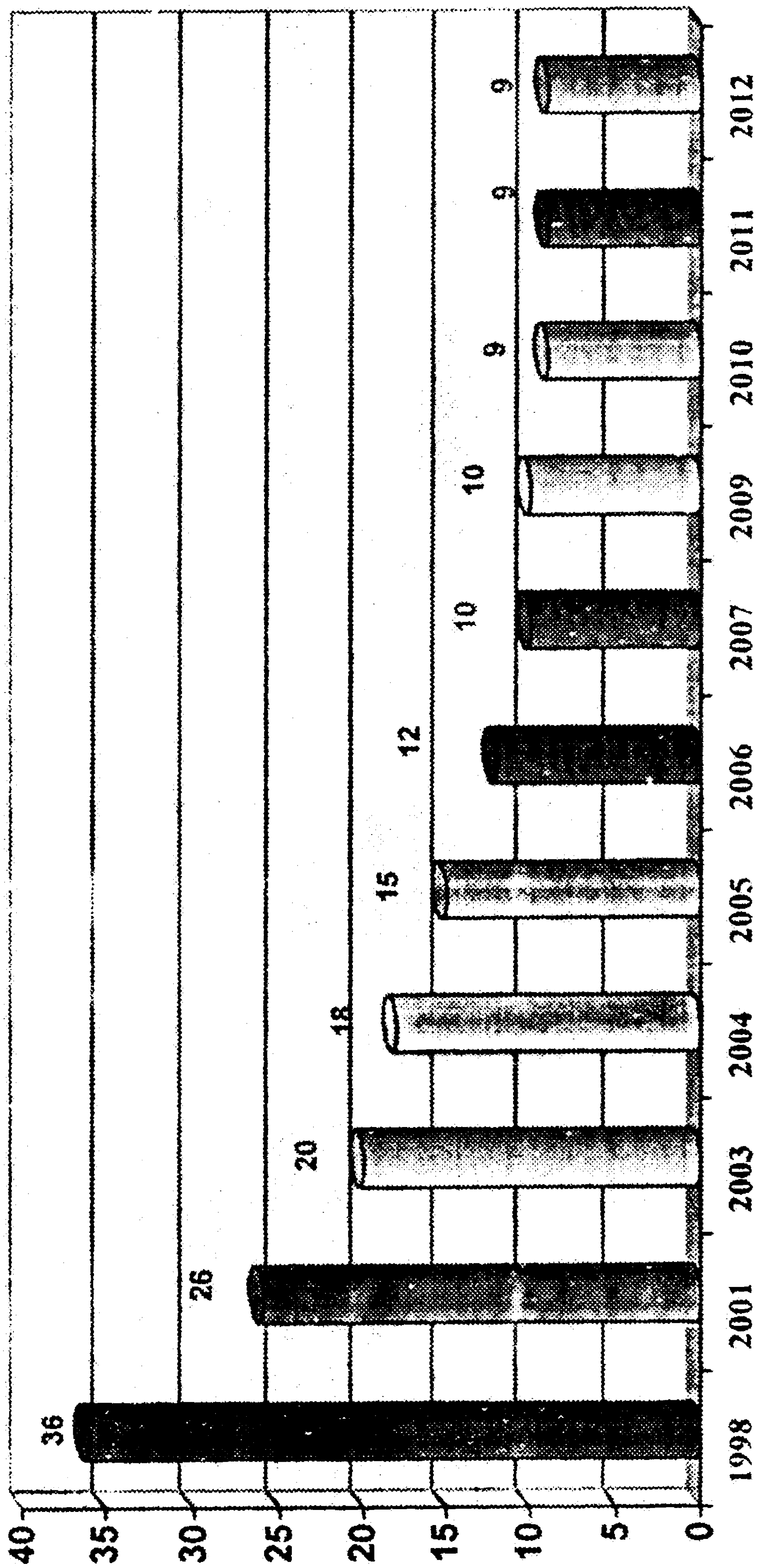
24-1) ishlatib kelinayotgan to'liq eskirgan asbob-uskuna uchun to'lanadigan haq;

25) boshqa xarajatlar.

2.5. Foyda solig'i stavkalari va ularning tabaqalanishi

Yuridik shaxslarning foyda solig'i stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi yil uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi qarori bilan tasdiqlanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkasi pasayish tendensiyasiga ega bo'lib, 1998-yilda 36 foizni tashkil etgani holda, 2001-yilda 26 foizga tushgan. 2002-yilda esa 24 foiz, 2003-yilda 20 foiz, 2004-yilda 18 foiz, 2005-yilda 15 foiz, 2006-yilda 12 foiz, 2007-yilda 10 foiz va 2010-yildan 9 foiz qilib belgilangan.

2.2-diagramma. Yuridik shaxslar foyda solig'i stavkalari o'zgarish dinamikasi¹²

¹² O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzildi.

Quyidagi jadval ma'lumotlarida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qaroriga ko'ra 2012-yilda yuridik shaxslarning foydasiga soliq stavkalari keltirilgan.

2.2-jadval

**Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i
STAVKALARI¹³**

№	To'lovchilar	Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
1.	Yuridik shaxslar (2-3-bandlarda nazarda tutilganlardan tashqari)	9
2.	Tijorat banklari	15
3.	Auksionlar o'tkazishdan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar	35
4.	Eksport qiluvchi korxonalar uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-son farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatida keltirilgan xomashyo mahsulotlaridan tashqari o'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlarining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'iy nazar) erkin almashtiriladigan valutadagi eksporti tashkil qiladigan ulush:	

¹³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori.

	umumiy realizatsiya hajmida 15 foizdan 30 foizgacha bo'lganda	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	umumiy realizatsiya hajmida 30 foiz va undan yuqori bo'lganda	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi
5.	1-bandda ko'rsatilgan xizmat ko'rsatish sohasi korxonalar uchun, ko'rsatilgan xizmatlarini plastik kartalar qo'llanilgan holda to'langan hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi

O'zbekiston Respublikasi rezidentlariga dividend va foizlar ko'rinishida to'lanadigan daromadlardan olinadigan soliq stavkasi 10 foiz miqdorida saqlab qolindi.

Foyda solig'ini hisoblash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

$$F(s) = (Jd - Ch - SI - SBK) \times St/100;$$

bu yerda:

F(s) – yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i;

Jd – jami daromad;

Ch – soliq qonunchiligida ko'zda tutilgan chegirmalar;

SI – soliq imtiyozlari;

SBK – soliqqa tortiladigan bazani kamaytirish summasi;

St – soliq stavkasi.

Amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra norezident soliq to'lovchining daromadini chet elga o'tkazilayotganda 10 foiz miqdorida foydaga soliq undiriladi.

Doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan O'zbekiston Respublikasida faoliyat olib borgan norezidentning daromadi hech qanday chegirmasiz daromad manbayida quyidagi stavkalarda soliqqa tortiladi:

- dividendlar va foizlardan – 10 foiz;
- sug'urta mukofotlari, sug'urtalash va qayta sug'urtalash – 10 foiz;

- O‘zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar bilan Xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiya va transport xizmati (fraxta daromadi) – 6 foiz;

- royalti, ijara daromadlari, xizmat ko‘rsatish, shu jumladan, boshqaruv xizmati, maslahatlar va boshqa daromadlar – 20 foiz.

Yuridik shaxslarga to‘lanadigan dividendlar va foizlar to‘lov manbayida 10 foizli stavka bilan soliqqa tortiladi.

Soliqqa tortish maqsadida dividend deb, aksiyalardan va boshqa xo‘jaliklar subyektlarining ustav kapitalidagi qatnashish ulushidan olgan daromadlari tushuniladi.

Foizlarga esa depozit qo‘yilmalar, qarz majburiyatlari va boshqa qimmatli qog‘ozlardan olgan daromadlar kiradi.

Manbayida soliqqa tortilgan va dividend, foiz olgan norezident jami daromadidan tegishli tartibda belgilangan hujjatlarni taqdim etgan taqdirda chegirma olish huquqiga ega bo‘ladi.

2.6. Foyda solig‘i bo‘yicha imtiyozlar va yengilliklar

Soliq kodeksining 158-moddasiga ko‘ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ini to‘lashdan quyidagi yuridik shaxslar ozod etiladi:

- 1) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan yuridik shaxslar, bundan savdo, vositachilik, ta‘minlash-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug‘ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Mazkur imtiyozni olish huquqini belgilayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda turgan xodimlar kiritiladi;

- 2) davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalari;

- 3) jazoni ijro etish muassasalari;

- 4) ichki ishlar organlari huzuridagi qo‘riqlash bo‘linmalari.

Yuridik shaxslarning quyidagi foydasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan ozod qilinadi:

1) protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun inventarlar ishlab chiqarishdan, shuningdek, nogironlarga ortopedik protezlash xizmati ko'rsatishdan, nogironlar uchun mo'ljallangan protez-ortopediya buyumlari va inventarlarni ta'mirlash hamda ularga xizmat ko'rsatishdan olingan foydasi;

2) shahar yo'lovchilar transportida (taksidan, shu jumladan, yo'nalishli taksidan tashqari) yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishdan olingan foydasi;

3) tarix va madaniyat yodgorliklarini ta'mirlash hamda qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan foydasi;

4) investitsiya fondlarining xususiylashtirilgan korxonalar aksiyalarini sotib olishga yo'naltiriladigan foydasi;

5) Xalq banki tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlaridagi mablag'lardan foydalanishdan olingan foydasi.

6) to'liq amortizatsiya qilingan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan yoki tugatishdan olingan foydasi.

Ishlovchilari umumiy sonining 3 foizidan ko'prog'ini nogironlar tashkil etgan yuridik shaxslar uchun yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasi ushbu qismda belgilangan normadan ortiq ishga joylashtirilgan nogironlarning har bir foiziga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining summasi bir foiz kamaytiriladigan hisob-kitob asosida kamaytiriladi.

Soliq kodeksining 159-moddasiga ko'ra yuridik shaxslarning soliq solinadigan foydasi quyidagi summaga kamaytiriladi:

1) ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, ta'lim muassasalariga, mahalliy davlat hokimiyati organlariga, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlariga beriladigan badallar, homiylik va xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning ikki foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

2) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida kollejlarda, akademik litseylar, maktablar va maktabgacha tarbiya muassasalari qurilishiga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan foydaning **30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;**

3) ishlab chiqarishni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga, yangi texnologik jihoz xarid qilishga, ishlab chiqarishni yangi qurilish shaklida kengaytirishga, ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun foydalaniladigan binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilishga, shuningdek, ushbu maqsadlar uchun olingan kreditlarni uzishga, lizing obyekti qiymatining o'rnini qoplashga yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, tegishli soliq davrida hisoblangan amortizatsiyani chegirib tashlagan holda, biroq soliq solinadigan foydaning **30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda.**

Soliq solinadigan foydani kamaytirish yuqorida ko'rsatib o'tilgan xarajatlar qilingan soliq davridan e'tiboran, texnologik jihoz bo'yicha esa u foydalanishga topshirilgan paytdan e'tiboran besh yil ichida amalga oshiriladi. Yangi texnologik jihoz xarid qilingan (import qilingan) paytdan e'tiboran uch yil ichida realizatsiya qilingan yoki tekinga berilgan taqdirda, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lash bo'yicha majburiyatlar tiklangan holda, mazkur imtiyozning amal qilishi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun bekor qilinadi. Ushbu imtiyoz tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarishni amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar tomonidan qo'llaniladi;

4) yosh oilalar toifasiga kiruvchi xodimlarga ipoteka kreditlari badallari to'lashga va (yoki) mulk sifatida uy-joy olishga tekin yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan bazaning 10 foizidan oshmagan miqdorda;

5) diniy va jamoat birlashmalarining (kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar va harakatlardan tashqari), xayriya jamg'armalarining mulkida bo'lgan korxonalar foydasidan shu birlashmalar va jamg'armalarining ustavda belgilangan faoliyatini

amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan ajratmalari summasiga.

6) Banklarning soliq solinadigan foydasi jismoniy shaxslarning muddatli omonatlari, plastik kartochkalar bo'yicha omonatlar hamda joylashtirilgan jamg'arma sertifikatlari hajmlarining ko'paygan summasiga bo'shagan mablag'larni yuqorida ko'rsatilgan omonatlar bo'yicha foiz stavkalarini oshirishga maqsadli yo'naltirish sharti bilan kamaytiriladi;

7) qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar uchun sof qo'shimcha foyda summasiga.

Inqirozga qarshi choralar dasturini amalga oshirish sharoitida korxonalarining moliyaviy faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida Prezidentimizning bir qancha qaror va farmonlari qabul qilindi. Jumladan:

2009-yilda mamlakatimizdagi yengil va oziq-ovqat sanoatining iste'mol tovarlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalarini, shuningdek, ishlab chiqarishni mahalliyashtirish dasturida ishtirok etayotgan korxonalar uchun keng ko'lamli qo'shimcha soliq va bojxona imtiyozlari berildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 27-yanvardagi 1048-sonli qaroriga ko'ra butlovchi qismlar va detallar, tayyor mahsulotlar, materiallar va xomashyo turlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar **2011-yil 1-yanvargacha:**

– chetdan keltiriladigan texnologik asbob-uskunalar va ular uchun ehtiyot qismlar, shuningdek, mahalliyashtiriladigan mahsulotlar ishlab chiqarishda texnologik jarayonda foydalaniladigan, respublikada ishlab chiqarilmaydigan komponentlar uchun bojxona to'lovlari (bojxonada rasmiylashtirish yig'imlaridan tashqari);

– mahalliyashtirish loyihalari bo'yicha ishlab chiqarilgan mahsulotlar bo'yicha foyda solig'i, yagona soliq to'lovi (soliq solishning soddalashtirilgan tizimini qo'llaydigan subyektlar uchun);

– mahalliyashtiriladigan mahsulotlar ishlab chiqarish uchun foydalaniladigan asosiy ishlab chiqarish fondlari bo'yicha mulk solig'i to'lashdan ozod qilindilar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-yanvardagi «Mahalliy nooziq-ovqat iste‘mol tovarlari ishlab chiqarish kengaytirilishini rag‘batlantirish to‘g‘risida»gi PQ-1050-sonli qaroriga ko‘ra, tayyor nooziq-ovqat tovarlarning muayyan turlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalar foyda va mulk soliq-laridan, mikrofirma va kichik korxonalarni esa yagona soliq to‘lovidan ozod qilindi (2012-yil 1-yanvargacha ozod etilgan). Ushbu imtiyoz muddati O‘zbekiston Respublikasining 2012-yildagi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq 2014-yil 1-yanvargacha uzaytirildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-yanvardagi «Mahalliy nooziq-ovqat iste‘mol tovarlari ishlab chiqarish kengaytirilishini rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha choratadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-1050-sonli qaroriga asosan 2014-yil 1-yanvargacha bo‘lgan davrda 15 turdagi nooziq-ovqat iste‘mol tovarlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalariga quyidagi soliq va bojxona imtiyozlari hamda preferensiyalari berilgan:

– foyda solig‘i va mulk solig‘i, mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to‘lovi, Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar to‘lashdan ozod etilgan;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro‘yxatlar bo‘yicha import qilinadigan, nooziq-ovqat iste‘mol tovarlari ishlab chiqarishda foydalaniladigan asbob-uskunalar, butlovchi buyumlar, respublikada ishlab chiqarilmaydigan xomashyo hamda materiallarni bojxona to‘lovlari-dan (bojxona rasmiylashtiruv yig‘imlaridan tashqari) ozod etilgan;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tasdiqlangan ro‘yxatiga kiritilmagan nooziq-ovqat iste‘mol tovarlarini o‘zi uchun ishlab chiqarishda zarur bo‘lgan xomashyo, materiallar va furnituralarni import qilishda bojxona deklaratsiyasi qabul qilingan kundan boshlab, bojxona to‘lovlarini (bojxona rasmiylashti-

ruvi yig'implaridan tashqari) 60 kungacha bo'lgan muddatga uzaytirish ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 29-yanvardagi «Uy-joy fondini foydalanishga tayyor holda topshirish shartlarida rekonstruksiya qilish va ta'mirlash bo'yicha pudrat ishlarini kengaytirishni rag'batlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1051-sonli qaroriga asosan yangidan tashkil etilayotgan ta'mirlash-qurilish tashkilotlari **2014-yil 1-yanvargacha:**

– soliqlarning barcha turlarini va davlat maqsadli fondlariga majburiy ajratmalarni to'lashdan ozod qilindi;

– Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxatlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan qurilish texnikasi va kichik mexanizatsiyalash vositalari uchun bojxona to'lovlari to'lashdan (bojxona rasmiylashtiruvini yig'implari bundan mustasno) ozod qilindi.

Tijorat banklarining investitsiya faoliyati kengaytirilishini yanada rag'batlantirish, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlashga yo'naltirilgan uzoq muddatli investitsiya loyihalarini moliyalash hajmlarini oshirish uchun ularning resurs bazasini mustahkamlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko'paytirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq quyidagi soliq imtiyozlari berildi.

- 2015-yilning 1-yanvarigacha tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab tabaqalashtirilgan stavkalar bo'yicha foyda solig'i to'lashlari belgilandi.

- Tijorat banklarining depozitlariga va qimmatli qarz qog'ozlariga 1 yildan ortiq muddatga joylashtirishdan olinadigan foizli daromadlari bo'yicha yuridik shaxslar besh yil muddatga soliqqa tortishdan ozod etildi.

- Tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to‘lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lashdan ozod etildi.

- Lizing xizmatlari ko‘rsatuvchi yuridik shaxslar 2009-yilning 1-sentabridan boshlab **uch yil muddatga** foyda solig‘i va lizing operatsiyalaridan tushadigan daromadlar bo‘yicha yagona soliq to‘lovidan ozod etildi.

- Tijorat banklari tomonidan, jumladan, ishlab chiqarishni tashkil etish va yo‘lga qo‘yish hamda mahsulotlarni sotishda muvaffaqiyatli ish tajribasiga ega boshqa investorlar ishtirokida yangi tashkil etilgan korxonalariga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 19-noyabrdagi R-4010-sonli farmoyishining 2-bandida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari tatbiq etildi.

«Tijorat banklariga iqtisodiy nochor korxonalarini realizatsiya qilish tartibini tasdiqlash to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 19-noyabridagi 4010-sonli farmoyishiga muvofiq berilgan soliq imtiyozlari:

- Bankrot korxonalarini yoki ularning mol-mulkini tijorat banklari mulkiga topshirish, sotish, uni xo‘jalik subyektlari ustav fondiga kiritish, shuningdek, bankrot korxonada mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlarini keyingi navbatda banklar tomonidan realizatsiya qilish qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortishdan ozod etiladi.

- Bankrot korxonada mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlari foyda solig‘i, yagona soliq to‘lovi, mol-mulk solig‘i va yer solig‘idan bo‘shagan mablag‘larni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga va ishlab chiqarishni rivojlantirishga maqsadli yo‘naltirish sharti bilan ular strategik investorga sotilgunga qadar, lekin davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab uch yildan ko‘p bo‘lmagan muddatga ozod etiladi.

- Tijorat banklari tomonidan ta‘sis etiladigan boshqaruv kompaniyalari davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab dastlabki ikki yil davomida foyda solig‘i va yagona soliq to‘lovidan ozod etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo‘naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko‘paytirishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq 2015-yilning 1-yanvarigacha tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab tabaqalashtirilgan stavkalar bo‘yicha foyda solig‘i to‘lashlari belgilandi, 2.3-jadvalga muvofiq:

2.3-jadval

Tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab foyda solig‘i bo‘yicha tabaqalashtirilgan STAVKALAR¹⁴

№	Tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi	Foyda solig‘ining imtiyozli stavkalari (amaldagi stavkaga nisbatan %da)
1	35 dan 40 %gacha	80 %
2	40 dan 50 %gacha	75 %
	50 % yuqori	70 %

Shartli misol: *Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ining amaldagi stavkasida – 15 foiz va kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalash ulushi sharoitida tuzatilgan soliq stavkasi 12 foizni (15 x 80 %) tashkil etadi.*

Uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi quyidagi formula asosida hisoblanadi:

$$\text{Uumim} = \text{Umim/KP} * 100,$$

bunda:

Uumim – uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi;

¹⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi PQ-1166-qarori.

Umim – uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalash;

KP – Kredit portfeli.

Bunda, kredit yoki lizing bo'yicha xizmatlarning berilgan sanasidan qat'iy nazar, uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalash summasi va kredit portfeli summasi hisobot davri oyining oxirgi sanasiga qabul qilinadi.

Oldindan uch yildan kam bo'lmagan muddatga berilgan investitsiyaviy kredit yoki lizing bo'yicha xizmatlar uch yillik davr tugunga qadar muddatidan ilgari so'ndirilgan taqdirda, yuqoridagi 2.3-jadval talablari uchun mazkur kredit yoki lizing bo'yicha xizmatlar uzoq muddatli sifatida qaraladi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni moliyalashtirishning, aholi bandligi va farovonligini oshirishning muhim vositasi sifatida mikromoliyalash sohasini rivojlantirishni rag'batlantirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 11-martdagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga kredit berishni ko'paytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1501-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- Tijorat banklarining imtiyozli kredit berish maxsus Jamg'ar-masi resurslari hisobidan tijorat banklarining kredit berishdan olinadigan daromadlari bo'shaydigan mablag'larni mazkur jamg'armaning resurs bazasini oshirishga maqsadli yo'naltirish sharti bilan yuridik shaxslar foydasidan to'lanadigan soliqdan **2011-yil 1-apreldan boshlab 2016-yilning 1-yanvarigacha ozod etildi.**

- Tijorat banklarining imtiyozli kredit berish maxsus Jamg'ar-masi mablag'lari asosan olis va yetib borish qiyin bo'lgan tumanlarda, shuningdek, mehnat resurslari keragidan ortiq bo'lgan tumanlar hamda shaharlardagi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohalarida, ishlab chiqarish mikrofirmalari, kichik korxonalar, dehqon hamda fermer xo'jaliklarida yuqori texnologik va innovatsion loyihalarni moliyalash uchun ajratilishi belgilab qo'yildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 14-apreldagi «O‘zbekiston Respublikasida 2006-2010-yillarda xizmat ko‘rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-325-sonli qaroriga muvofiq, uch yil muddatga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i va yagona soliq to‘lovidan ozod qilingan. Ushbu imtiyoz muddati O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabrda PQ-1024-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvarigacha, O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq 2014-yil 1-yanvargacha hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-maydagi «2012-2016-yillarda O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish dasturi to‘g‘risida»gi PQ-1754-sonli qaroriga muvofiq 2017-yil 1-yanvargacha uzaytirildi.

Berilgan imtiyozlar natijasida 2006-2011-yillarda xizmat ko‘rsatish sohasini tezkor rivojlantirish hisobiga, avvalambor kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda 1,1 mln yangi ish joylari yaratildi. Mamlakatimizda xizmat ko‘rsatish va servis sohasi 2011-yilda jadal sur‘atlar bilan rivojlanib, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2000-yildagi 37 foiz o‘rniga 50,5 foizni tashkil etdi.¹⁵

2.7. Soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni budjetga to‘lash muddatlari

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ini hisoblab chiqarish soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ining hisob-kitobi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oying 25-kunidan

¹⁵ I.A.Karimov. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi». «Xalq so‘zi». 2012-yil 20-yanvar, №4(5434), 2-bet.

kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari doimiy muassasa joylashgan joydagi davlat soliq xizmati organiga O'zbekiston Respublikasidagi faoliyatining xususiyati haqidagi hisobotni (erkin shaklda), shuningdek, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobini chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar uchun yillik moliyaviy hisobotni topshirish uchun belgilangan muddatlarda taqdim etadi. Bunda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobida budjetga to'lanadigan sof foydadan olinadigan soliq summasi alohida satrda ko'rsatiladi. Faoliyat kalendar yil tugashidan avval tugatilgan taqdirda, bu hujjatlar faoliyat tugatilganidan keyin bir oydan kechiktirmasdan taqdim etilishi shart.

Soliq to'lash tartibi

Hisobot davri mobaynida soliq to'lovchilar yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini joriy to'lovlarni kiritish orqali to'laydilar.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha joriy to'lovlarning summasini aniqlash uchun soliq to'lovchilar joriy hisobot davri birinchi oyining 10-kunigacha davlat soliq xizmati organiga joriy hisobot davri uchun taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydadan va yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqib hisoblangan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining summasi haqida ma'lumotnoma taqdim etadilar.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha joriy to'lovlar har oyning 10-kunidan kechiktirmay hisoblab chiqarilgan yil choragi bo'yicha yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasining uchdan bir qismi miqdorida to'lanadi. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foyda eng kam ish

haqining ikki yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan soliq to'lovchilar joriy to'lovlarni to'lamaydi.

Taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasi hisobot davri uchun budjetga to'lanishi lozim bo'lgan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasiga nisbatan 10 foizdan ko'proq kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining haqiqiy summasidan kelib chiqib penya hisoblagan holda qayta hisoblashga haqli.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lash hisob-kitoblarni topshirish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini, shuningdek, sof foydadan olinadigan soliqni joriy to'lovlarni to'lamasdan yiliga bir marta, hisob-kitobni taqdim etish muddatidan keyin bir oy ichida to'laydi.

Yuridik shaxslardan to'lov manbayida olinadigan foyda solig'i belgilangan stavkalarni chegirmalarni amalga oshirmasdan to'lanadigan daromad summasiga nisbatan qo'llash orqali hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxslardan to'lov manbayida olinadigan foyda solig'ini yuridik shaxslar quyidagilarni to'lash paytida ushlab qolishlari shart:

- dividendlar va foizlarni;
- O'zbekiston Respublikasi norezidentlariga daromadlarni.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini ushlab qolish va budjetga o'tkazish uchun javobgarlik daromadni to'lash manbayi, shuningdek, soliq kodeksiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi, O'zbekiston Respublikasining boshqa norezidentlariga daromad to'lovchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari zimmasida bo'ladi.

Daromadlarni manbayida to'lovchi yuridik shaxslar moliya yili tugashi bilan 30 kun ichida davlat soliq xizmati idoralariga hamda daromad olgan yuridik shaxslarga ularning talablari bo'yicha dalolatnoma topshiradilar. Unda shu shaxslarning ro'yxat raqamlari, nomlari, umumiy olingan daromad va jami to'langan soliq summasi hisobot yili uchun ko'rsatilgan bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmo-niga muvofiq **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagilar belgi-landi:

- yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi;

- yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish soliqlari bo'yicha joriy to'lovlar to'g'risidagi ma'lumotnoma birlashtirilib unifi-katsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim eti-ladi.

«Soliq to'lovchi yuridik shaxslar hisobotlarini elektron ko'rinishda qabul qilish» dasturiy mahsulining amaliyotga joriy qilinishi

Dasturiy mahsul O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 15-iyundagi «Tadbirkorlik subyektlari tomonidan taqdim etiladigan hisobot tizimini takomillashtirish va uni noqonuniy talab etganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish to'g'risida»gi PQ-100-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, «Buxgalteriya hisobi to'g'risida»gi, «Elektron hujjat aylanishi to'g'risida»gi va «Elektron raqamli imzo to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari va Adliya vazirligi tomonidan 2005-yil 29-iyulda ro'y-

xatga olingan «Davlat soliq xizmati organlari tadbirkorlik subyektlaridan moliyaviy hisobot, soliqlar, majburiy to'lovlar va daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyalar bo'yicha hisob-kitoblar, yozma arizalar va bildirishnomalarni qabul qilib olish hamda ro'yxatdan o'tkazish to'g'risida»gi 1500-sonli nizomga asosan soliq to'lovchilar tomonidan elektron ko'rinishda soliq organlariga taqdim etiladigan hisobotlarni qabul qilishni yo'lga qo'yish hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil 3-yanvarda 1756-son bilan ro'yxatga olingan «Moliyaviy hisobotlar va soliq hisob-kitoblarini almashtiriladigan magnit (elektron, optik) manbalarda yoki aloqaning telekommunikatsiya kanallari vositasida taqdim etishning tartibi to'g'risida»gi vaqtinchalik nizomga asosan ishlab chiqilgan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 23-avgustdagi «Davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yuridik va jismoniy shaxslar bilan o'zaro hamkorligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 181-sonli qaroriga binoan Davlat soliq Qo'mitasi tomonidan ko'rsatiladigan elektron soliq hisobotini jo'natish, qabul qilish va qayta ishlash bo'yicha bazaviy interaktiv davlat xizmatining tartibi, shartlari va muddatlarini belgilaydi. Reglamentda quyidagi qoidalar: elektron soliq hisobotini jo'natish, qabul qilish va qayta ishlash bo'yicha bazaviy interaktiv davlat xizmatining tarkibi, mazmuni, xizmat ko'rsatish turi, shakli va usuli, kutilayotgan natija, xizmat ko'rsatish muddati va boshqa qoidalar ifodalangan.

Qarorda belgilangan talablarni samarali ijro qilish maqsadida «Soliq to'lovchi yuridik shaxslar hisobotini elektron ko'rinishda qabul qilish» dasturiy mahsuli ishlab chiqildi. Dasturiy majmuani ishlab chiqib amaliyotga joriy qilishdan asosiy maqsad: soliqqa tortish amaliyotini takomillashtirish;

- soliq qonunchiligining bajarilishini nazorat qilishning samaradorligini oshirish;

- soliq to'lovchilarga ko'rsatilayotgan axborot xizmatlar sifatini oshirish;

- soliq to'lovchi hamda soliq organlarining o'zaro munosabatlarida subyektiv aralashuvlarni cheklashdan iborat.

Nazorat savollari

1. O'zbekistonda foyda solig'i qachon joriy qilingan?
2. Yuridik shaxslar foyda solig'ini to'lovchilari kimlar?
3. Rezident va nerezidentlar kim va ular qanday tartibda soliqqa tortiladi?
4. Soliq obyekti va soliqqa tortish bazasi qanday aniqlanadi?
5. Korxonaning moliyaviy faoliyat natijalari qanday aniqlanadi?
6. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkalari qaysi mezonlar asosida tabaqalashtirilgan?
7. Mahsulotini eksport qiluvchi korxonalar uchun qanday stavkalar belgilangan?
8. Qanday yuridik shaxslar foyda solig'idan to'liq ozod etiladi?
9. Yuridik shaxslarning qanday foydasi yuridik shaxslar foyda solig'ini to'lashdan ozod etiladi?
10. Yuridik shaxslarning qanday xarajatlari soliqqa tortiladigan daromaddan kamaytiriladi?
11. Foyda solig'i bo'yicha 2009-2014-yillarda qanday soliq imtiyozlari berildi?
12. Foyda solig'ini hisoblashda 2012-2013-yildan qanday o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi?

Mavzuni mustahkamlashga doir

TEST SAVOLLARI

1. 2012-yilda yuridik shaxslar foyda solig'i stavkasi necha foiz qilib belgilangan?

- A. 9*;
- B. 35;
- C. 15;
- D. 10.

2. 2012-yil tijorat banklari uchun foyda solig'i stavkasi necha foiz qilib belgilangan?

- A. 9;
- B. 35;
- C. 15*;
- D. 10.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1166-qaroriga muvofiq tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi 40 dan 50 %gacha tashkil qilsa, foyda solig'ining imtiyozli stavkasi amaldagi stavkaga nisbatan necha foiz bo'ladi?

- A. 80;
- B. 70;
- C. 75*;
- D. 50.

4. 2010-yilda yuridik shaxslarning foyda solig'i quyidagi summaga kamaytiriladi:

A. Ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning 2 foizdan ko'p bo'lmagan miqdorda;*

B. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida kollejlarda, akademik litseylar, maktablar va maktabgacha tarbiya ta'lim muassasalari qurilishiga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan foydaning 30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

C. Ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning 1 foizdan ko'p bo'lmagan miqdorda;

D. A va B javoblar to'g'ri.

5. Tijorat banklarida kredit portfelidagi uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi 53% tashkil etganda foyda solig'i stavkalari ...

- A. O'rnatilgan stavka 80 foizga pasaytiriladi;*
- B. O'rnatilgan stavka 75 foizga pasaytiriladi;
- C. O'rnatilgan stavka 70 foizga pasaytiriladi;
- D. To'g'ri javob yo'q.

6. Jami realizatsiya ulushida eksportning ulushi 26% tashkil etsa foyda solig'i stavkasi

- 20 %ga pasaytiriladi;
- 30 %ga pasaytiriladi;*
- 40 %ga pasaytiriladi;
- D. 50 %ga pasaytiriladi.

7. Qaysi korxonalar foyda solig'i bo'yicha joriy (avans) to'lovlar to'lamaydilar?

A. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foyda eng kam ish haqining uch yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan yuridik shaxslar;

B. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan yalpi tushum eng kam ish haqining yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan tijorat banklari;

C. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foyda eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan yuridik shaxslar*.

D. To'g'ri javob yo'q.

8. Jami realizatsiya ulushida eksportning ulushi 34 % tashkil etsa, foyda solig'i stavkasi:

- A. 20 %ga pasaytiriladi;
- B. 30 %ga pasaytiriladi;
- C. 40 %ga pasaytiriladi;
- D. 50 %ga pasaytiriladi.*

9. Foydadan olinadigan soliqlar –

- A. Soliq to'lovchi subyektlarning to'g'ridan to'g'ri moliyaviy faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi;*
- B. Soliq to'lovchi subyektlar moliyaviy faoliyatiga umuman ta'sir ko'rsatmaydi;
- C. Aholi real daromadlarini kamaytiradi;
- D. Aholi real daromadlarini oshiradi.

10. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'iga amaldagi Soliq kodeksining nechanchi bo'limi bag'ishlangan?

- A. Soliq kodeksining VII bo'limi;
- B. Soliq kodeksining IV bo'limi;
- C. Soliq kodeksida bo'lim bag'ishlanmagan;
- D. Soliq kodeksining V bo'limi.*

11. Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibi Soliq kodeksining qaysi moddasida ko'rsatilgan?

- A. 139-moddasida;
- B. 146-moddasida;
- C. 129-moddasida;*
- D. 147-moddasida.

12. Realizatsiya qilinayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun boshqa shaxslardan dastlabki haq (bo'nak) tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), budjetdan barilgan subsidiyalar, olingan grantlar yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga kiradimi?

- A. Jami daromad tarkibiga qisman kiradi;
- B. Jami daromad tarkibiga kirmaydi;
- C. Jami daromad tarkibiga kiradi;*
- D. Boshqa daromadlar tarkibiga kiradi.

13. Dividendlar va foizlardaii 2012-yil uchun necha foiz stavkada soliq undiriladi?

- A. Bir yilgacha tortilmaydi;

- B. Uch yilgacha tortilmaydi;
- C. 15 foiz;
- D. 10 foiz.*

14. Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadga tuzatish kiritish qanday holatlarda amalga oshiriladi?

A. Tovarlar to'liq yoki qisman qaytarilganda; bitim shartlari o'zgarganda; baholar o'zgarganda, sotib oluvchi siylovdan (skidkadan) foydalanganda; bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlardan voz kechilganda;*

- B. Soliq kodeksining 132 moddasiga asosan;
- C. Qisman amalga oshiriladi;
- D. Avvaldan kelishib olingan miqdorda amalga oshiriladi.

15. Yuridik shaxslar uchun foyda solig'i qachon joriy etilgan?

- A. 1991-yil 1-yanvardan*
- B. 1992-yil 14-yanvardan;
- C. 1993-yil 6-maydan;
- D. 1995-yil 1-yanvardan.

3-BOB. OBODONLASHTIRISH VA IJTIMOYIY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH SOLIG'I

Tayanch soʻz va iboralar: *ijtimoiy infratuzilma obyektlari foyda solig'i, rezident va norezident, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushum, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, erkin industrial-iqtisodiy zona, foyda yoki zarar, soliq to'languncha olingan foyda, moliyaviy hisobot, imtiyozlar, joriy to'lovlar, soliq hisoboti.*

3.1. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i to'lovchilari

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasi rezidentlari obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lovchisi hisoblanadilar.

Soliqqa tortishning alohida tartibi belgilangan yuridik shaxslar hamda notijorat tashkilotlar asosiy faoliyat turi bo'yicha bu soliqni to'lamaydilar, ular faoliyatning boshqa turlari bilan shug'ullansalar, ular ushbu faoliyat bo'yicha alohida hisob yuritishlari va budjetga obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni to'lashlari lozim.

Soliq solish maqsadida yuridik shaxslar, deganda mulkida, xo'jalik yuritishida yoki tezkor boshqaruvida mol-mulki bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, shuningdek, mustaqil balans va hisob-kitob raqamiga ega bo'lgan alohida bo'linmalar ham tushuniladi.

3.2. Soliq solish obykti, bazasi va soliq stavkalari

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i to'langanidan keyin korxonalar tasarrufida qoladigan foyda (2-son «Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot» shaklining 240- va 250-satri) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni hisoblab chiqarish chog'ida soliq solish obykti va bazasi hisoblanadi. Budgetga to'lanadigan soliq summasi yuqorida ko'rsalilgan hisobot shaklining 260-satrida aks ettiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i chegirilganidan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foyda soliq solish obykti va soliq solinadigan bazadir. Bunda soliq solinadigan baza olinishi lozim bo'lgan (olingan) dividendlar summasiga, qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilar uchun esa sof qo'shimcha foyda summasiga ham kamaytiriladi.

Balansida ijtimoiy infratuzilma obyektleri bo'lgan soliq to'lovchilar soliq solinadigan bazani hisoblangan foyda solig'i chegirib tashlangan holda yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foydani va ijtimoiy infratuzilma obyektlerini ta'minlash uchun haqiqatda sarflangan xarajatlarning mazkur xarajatlar summasidan hisoblab chiqilgan foyda solig'i summasiga kamaytirilgan summasini qo'shish orqali aniqlaydi.

Ijtimoiy infratuzilma obyektlariga sog'liqni saqlash obyektleri, ta'lim obyektleri va bolalar dam olish oromgohlari kiradi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qarori bilan soliq solish obyektining 8 foizi miqdorida belgilangan.

3.3. Soliqni hisoblash, hisobotlarni taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Soliq kodeksining 300-moddasiga ko'ra balansida ijtimoiy infratuzilma obyektlari bo'lgan soliq to'lovchilar budjetga to'lanadigan soliq summasini quyidagi tartibda aniqlaydi:

– agar ijtimoiy infratuzilma obyektlarini ta'minlash uchun xarajatlar summasi hisoblab chiqarilgan soliq summasiga teng yoki undan ortiq bo'lsa, soliq to'lanmaydi;

– agar ijtimoiy infratuzilma obyektlarini ta'minlash uchun xarajatlar summasi hisoblab chiqarilgan soliq summasidan kam bo'lsa, budjetga to'lanadigan soliq hisoblab chiqarilgan soliq summasi bilan haqiqatda sarflangan xarajatlar summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Soliq to'lovchilar hisobot davri mobaynida obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha joriy to'lovlar to'laydi.

Joriy to'lovlar taxmin qilinayotgan sof foyda summasidan hisobot davrining birinchi oyi 10-kuniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining joriy to'lovlari to'g'risidagi ma'lumotnomada ko'rsatilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Joriy to'lovlar hisoblab chiqarilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining yil choragidagi summasining uchdan bir qismi miqdorida har oyning 10-kunidan kechiktirmay to'lanadi

Quyidagilar joriy to'lovlarni to'lamaydi:

– hisobot davrida soliq solinadigan bazasi eng kam ish haqi-

ning ikki yuz baravarigacha miqdorda bo'lgan soliq to'lovchilar;

– ilgorigi hisobot davrida ijtimoiy infratuzilma obyektlarini saqlash xarajatlari summasi soliq solinadigan baza summasiga teng yoki undan ortiq bo'lgan soliq to'lovchilar;

– yagona soliq to'lovini to'lashga o'tmagan mikrofirmalar va kichik korxonalar.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchilar tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lash soliq bo'yicha hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmo-niga muvofiq, **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagilar belgilandi:

- yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi;

- yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish soliqlari bo'yicha joriy to'lovlar to'g'risidagi ma'lumotnoma birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi.

3.4. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha imtiyozlar

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan yuridik shaxslar ozod qilinadi. Ushbu imtiyoz savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanadigan yuridik shaxslarga qo'llanilmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-3594-sonli farmoniga asosan:

2005-yilning 1-iyulidan boshlab to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalarini asosiy faoliyati bo'yicha foyda solig'i, mulk solig'i, **obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i**, mikrofirma va kichik korxonalar uchun belgilangan yagona soliq to'lovi to'lashdan, shuningdek, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilindi. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lganda mazkur soliq imtiyozlari beriladi:

– 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha – 3 yil muddatga;

– 3 milliondan ortiq AQSh dollaridan 10 million AQSh dollarigacha – 5 yil muddatga;

– 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda – 7 yil muddatga.

Yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydigan zamonaviy, yuksak texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha qulay shart-sharoitlarni

**O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlariga muvofiq
obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha
berilgan imtiyozlar**

№	Farmon nomi	Imtiyoz turi	Imtiyoz shartlari va muddati
1	O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-3594-sonli farmoni	2005-yilning 1-iyulidan boshlab to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalarini obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha ozod etilgan	<p>Fo‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar hajmi quyidagicha bo‘lganda mazkur soliq imtiyozlari beriladi</p> <ul style="list-style-type: none"> – 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha – 3 yil muddatga; – 3 milliondan ortiq AQSh dollaridan 10 million AQSh dollarigacha – 5 yil muddatga; – 10 million AQSh dollaridan ortiq bo‘lganda – 7 yil muddatga.

<p>O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-dekabrda «Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to'g'risida»gi PF-4059-sonli farmoni</p>	<p>Yuridik shaxslardan olinadigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan ozod qilindi.</p>	<p>«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlar ularga kiritilgan to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lgan taqdirda</p> <ul style="list-style-type: none"> - 3 million yevrodan 10 million yevrogacha - 7 yilga; - 10 million yevrodan 30 million yevrogacha - 10 yilga. Keyingi 5 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi; - 30 million yevrodan ortiq bo'lganda - 15 yilga. Keyingi 10 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi.
<p>O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 13-aprelda «Angren» maxsus industrial zonasini barpo etish to'g'risida»gi PF-4436-sonli farmoni</p>	<p>Yuridik shaxslardan olinadigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan ozod qilindi.</p>	<p>Imtiyozlar kiritilgan investitsiyalarning hajmiga qarab 3 yildan 7 yilgacha muddatga beriladi, shu jumladan, ekvivalenti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha bo'lganda - 3 yil muddatga; - 3 million AQSh dollaridan ortib 10 million AQSh dollarigacha bo'lganda - 5 yil muddatga; - 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda - 7 yil muddatga beriladi.

shakllantirish, shuningdek, Toshkent viloyatining ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks hamda samarali foydalanish, shu asosda yangi ish joylarini yaratish va aholi daromadlarini oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 13-apreldagi «Angren» maxsus industrial zonasi barpo etish to'g'risida»gi PF-4436-sonli farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko'ra Toshkent viloyatida «Angren» maxsus industrial zonasi (Angren shahri va Ohangaron shahri) qatnashchilariga quyidagi soliq imtiyozlari va preferensiyalari berildi:

Yuridik shaxslardan olinadigan fovda solig'i, ularning mol-mulkiga solinadigan soliqni, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan, kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, shuningdek, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilindi.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan imtiyozlar kiritilgan investitsiyalarning hajmiga qarab 3 yildan 7 yilgacha muddatga beriladi, shu jumladan, ekvivalenti:

- 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha bo'lganda - 3 yil muddatga;

- 3 million AQSh dollaridan ortib 10 million AQSh dollarigacha bo'lganda - 5 yil muddatga;

- 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda - 7 yil muddatga beriladi.

Jahon standartlariga javob beradigan va jahon bozorlarida talab qilinadigan mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydigan, zamonaviy yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy investitsiyalarni, birinchi galda to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni jalb etish bo'yicha qulay shart-sharoitlar yaratish, shuningdek, Navoiy viloyatining sanoat salohiyatini, ishlab chiqarish, transport-tranzit va ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-dekabr**dagi «Navoiy viloyatida erkin industrial-iq-

**tisodiy zona tashkil etish to'g'risida»gi PF-4059-sonli farmo-
niga asosan:**

- «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zona hududida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining asosiy yo'nalishi - zamonaviy xorijiy yuqori unumli asbob-uskunalar va texnika, texnologik liniyalar va modullar, innovatsiya texnologiyalarini joriy etish hisobiga yuqori texnologiyali, jahon bozorlarida raqobatbardosh mahsulotlarni keng ko'lamda ishlab chiqarishdan iborat etib belgilandi.

- «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonaning faoliyat ko'rsatish muddati 30-yilni tashkil etishi belgilandi.

- EIIZ faoliyati davomida uning hududida alohida bojxona, valuta va soliq rejimlari, O'zbekiston Respublikasi norezident fuqarolarining uning hududiga kirish, hududda bo'lish va chiqib ketishning, shuningdek, ular tomonidan mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun ruxsatnomalar olishning soddalashtirilgan tartibi joriy etildi;

- alohida huquqiy tartib, shu jumladan, soliq, valuta va bojxona tartibi faqat EIIZ hududida faoliyat ko'rsatayotgan va EIIZ direksiyasi tomonidan ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun amal qiladi;

«Navoiy» erkin industrial - iqtisodiy zona direksiyasi xo'jalik yurituvchi subyektlarga EIIZ hududida yer uchastkalarini subijaraga topshirish, o'z huquq va majburiyatlarini ijara shartnomasi bo'yicha boshqa shaxsga berish, ijara huquqini garovga qo'yish, ularni ulush sifatida ustav kapitaliga qo'shish huquqsiz ijaraga beradi. EIIZ hududida yer uchastkalarini sotish va boshqacha tarzda o'zgaga berish taqiqlanadi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlar ularga kiritilgan to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lgan taqdirda yer solig'i, mulk solig'i, daromad solig'i, **obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i**, yagona soliq to'lovi (kichik korxonalar uchun), Respublika yo'l jamg'armasi, Ta'lim

va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy to'lovlardan ozod etiladi:

- 3 million yevrodan 10 million yevrogacha - 7 yilga;

- 10 million yevrodan 30 million yevrogacha - 10 yilga. Keyingi 5 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi;

- 30 million yevrodan ortiq bo'lganda - 15 yilga. Keyingi 10 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi.

EIIZda ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar EIIZ faoliyat ko'rsatadigan butun muddatga eksportga yo'naltirilgan mahsulot ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kelinayotgan asbob-uskunalar, shuningdek, xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar bojxona to'lovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) ozod qilinadi.

O'zbekistonning ichki bozorlarida sotishga mo'ljallangan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kiriladigan xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar uchun bojxona to'lovlari, agar qonun hujjatlarida boshqa imtiyozli tartib ko'zda tutilmagan bo'lsa, belgilangan stavkalarining 50 foizi miqdorida (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) undiriladi, bunda ularni to'lash muddati 250 kungacha kechiktirilishi mumkin.

Qayd etilgan imtiyozlardan foydalangan holda EIIZ hududiga olib kirilgan asbob-uskunalar, xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar sotilgan yoki bepul berilgan taqdirda, bojxona to'lovlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda budjetga to'liq hajmda undiriladi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlarga quyidagilar ruxsat etilsin:

- ular o'rtasida tuzilgan shartnomalar va kontraktlar bo'yicha hisob-kitob va to'lovlarni EIIZ hududida xorijiy valutada amalga oshirish;

- O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari bo‘lgan boshqa xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan yetkazib berilgan tovarlar, bajarilgan ish va xizmatlarning haqini erkin almashtiriladigan valutada to‘lash;

- eksport va import qilinadigan tovarlar uchun haq to‘lash va hisob-kitob qilishning ularga qulay shartlari va shakllaridan foydalanish.

Navoiy EIZ hududida alohida huquqiy rejim amal qilib, u soliq, valuta va bojxona sohalarini qamrab olgan.

Bugungi kunda «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonasida qurilish materiallari, plastmassa buyumlar, avtomobil sanoati, elektrotexnika sanoati va uskunasozlik yo‘nalishlarida faoliyat yuritayotgan 13 korxonalar ro‘yxatga olingan, 3,4 mln AQSh dollari miqdorida sarmoyalar kiritilgan va belgilangan sarmoyalar hajmiga yetganda korxonalar ularga berilgan imtiyozlardan foydalanishlari mumkin.

Yaratilgan sharoitlar va soliq imtiyozlari zamonaviy yuqori samaraga ega uskuna va texnika, texnologik liniya va modullar, innovatsion texnologiyalar, xorijiy sarmoyalarni to‘g‘ridan to‘g‘ri jalb qilish hisobiga jahon bozorlarida raqobatbardosh, keng turdagi yuqori texnologik ishlab chiqarishlarni kengaytirishga ko‘maklashishi kutilmoqda.

Nazorat savollari

1. Qanday yuridik shaxslar obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining to‘lovchilari hisoblanishadi?
2. Korxonalar bir necha faoliyat turi bilan shug‘ullansa, ushbu soliqning to‘lovchisi bo‘la oladimi?
3. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining obyekti va bazasi qanday aniqlanadi?
4. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i stavkasi necha foizni tashkil etadi?
5. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i qanday tartibda to‘lanadi?

6. Joriy to'lovlar qachon amalga oshiriladi.
7. Qanday holatda korxonada obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini budjetga to'lamaydi?
8. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha qanday imtiyozlar berilgan?
9. Soliq hisobotlari qachon soliq organlariga topshiriladi?
10. Soliqni budjetga to'lash muddatlari qachon amalga oshiriladi?

4-bob. AKSIZ SOLIG'I

Tayanch so'z va iboralar: *aksiz solig'i, aksiz solig'ini to'lovchilari, aksiz to'lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish, aksizlanadigan mahsulot, import qilinayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar, dal tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, realizatsiya qilingan joyi, hisob-varaq-faktura, import qilingan tovarlar, eksport qilingan tovarlar, stavka, soliq hisoboti.*

4.1. Aksiz solig'ining joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

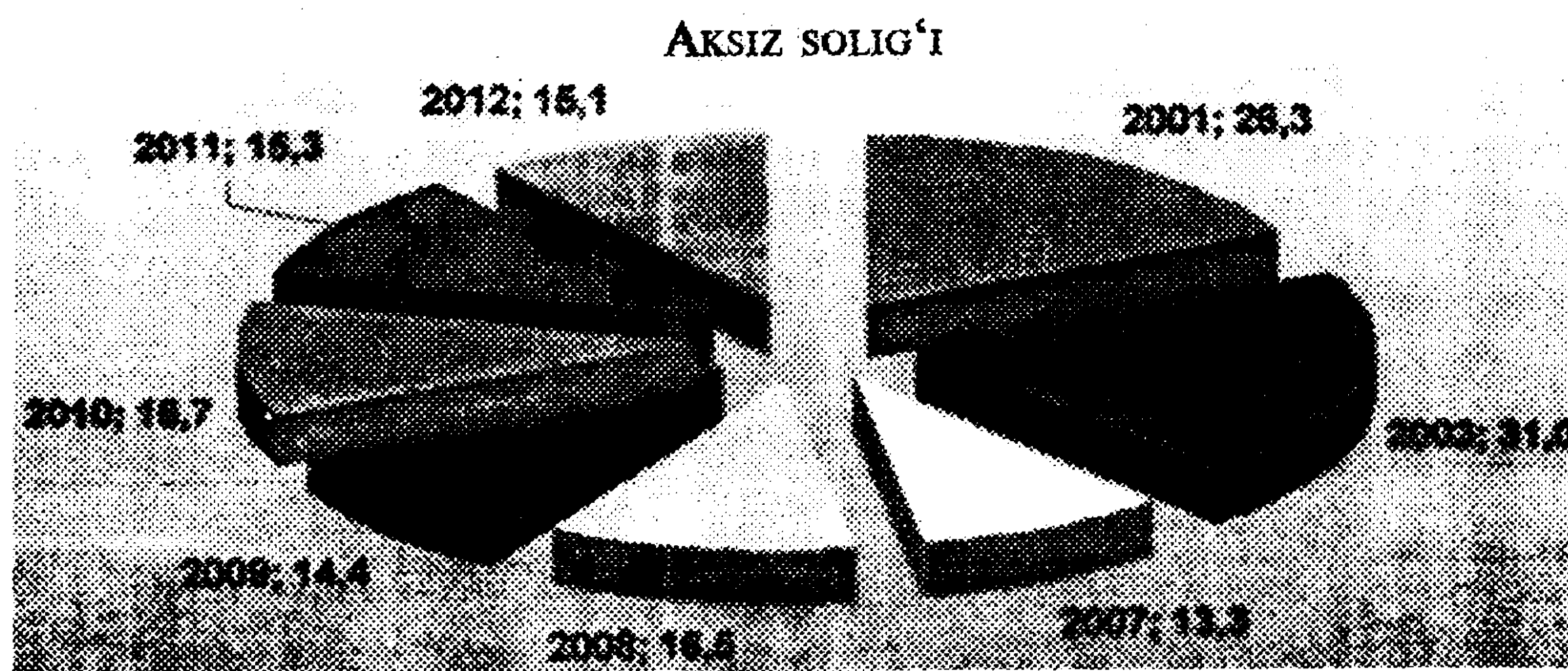
Egri soliqlar tovar va xizmatlar narxlariga pirovard natijada iste'molchi tomonidan to'lanadigan ustama. Shunday qilib, egri soliqlarni o'z daromadlarini tovar yoki xizmatlar sotib olish maqsadlariga sarflaydigan shaxslargina to'laydilar. Bir qarashdan, har qanday shaxs tegishli tovar va xizmatlar xarididan o'zini tiyib, egri soliqlardan xoli bo'lishi mumkindek tuyuladi. Lekin xayotda soliqdan bu tariqa qutulib bo'lmaydi, chunki amalda keng iste'mol tovarlari va xizmatlar jami hajmi egri soliqqa tortiladi. Egri soliqlarning bojxona bojlari; aksizlar hamda tovar va xizmatlar iste'moliga solinadigan boshqa soliqlar; bitimlarga solinadigan soliqlar; korxonalarining ijtimoiy sugurta jamg'armalariga to'laydigan badallari kabi to'rt turi bo'ladi. Bojxona bojlari tovarlar importi, eksporti va tranzitidan undiriladigan egri soliqlardir. Rivojlangan mamlakatlarda asosan bojxona import bojlari qo'llaniladi.

Asosiy iste'mol tovarlari (spirtli ichimliklar, pivo, tamaki mahsulotlari, yengil avtomobil va hokazolar)ning narxlariga ustama bo'lgan aksizlar egri soliq, solishning asosiy shaklidir. Mazkur

mamlakatning hududidagi tovar va xizmatlar sotuviga qo‘shimcha ravishda solinadigan universal aksiz solig‘idan farqli o‘laroq, bunday aksizlar individual (yakka) aksizlar deb nomlanadi.

O‘zbekistonda aksiz solig‘i 1992-yilda qo‘shilgan qiymat solig‘i bilan birgalikda oborot solig‘i va sotuvdan olinadigan soliqlar o‘rniga joriy qilingan. Uning qo‘shilgan qiymat solig‘idan farqli tomoni shundaki, u ayrim tovarlar va mahsulotlarni chegaralab olgan va u bajarilgan ish, ko‘rsatilgan xizmatlarga nisbatan qo‘llanilmaydi. Aksiz solig‘i individual xarakterga ega bo‘lib, faqat aksizosti tovarlarga nisbatan qo‘llaniladi.

Aksiz solig‘i qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladigan bazada va narxda hisobga olinadigan yuklab jo‘natilgan tovarlar qiymatining bir qismini bilvosita soliq sifatida budjetga undirish shakli hisoblanadi. Aksiz solig‘i Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda salmoqli o‘rin egallaydi, jumladan, davlat budjetining solikli daromadlari tarkibida 2000-yilda 22,8 foizni, 2001-yilda 26,3 foizni, 2002-yilda 28,8 foizni, 2003-yilda 31,1 foizni tashkil etgani holda 2006-yilgi davlat budjeti daromadlarida uning ulushi 19 foizni, 2008-yilda 16,5 foizni, 2009-yilda 14,4 foizni, 2010-yilda 16,7 foizni, 2011-yilda 15,3 foizni va 2012-yilda esa 15,1 foizni tashkil etishi prognozlashtirilgan.

4.1-rasm. Aksiz solig‘ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushi¹⁶

¹⁶ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma‘lumotlari.

Aksiz solig'ini davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushi-ning pasayish tendensiyasiga ega ekanligi shu bilan izohlanadiki, Hukumat qaroriga asosan «GM Uzbekistan» aksionerlik jamiyati-ning ishlab chiqarayotgan avtomobillari (Lacetti, Nexia, Damas, Matiz), billurdan qilingan mahsulotlar, mebel, video va audioappa-ratura hamda kumushdan yasalgan pichoq va sanchqilarga hisob-langan aksiz soliqlari ishlab chiqarishni rivojlantirish, iste'mol tovarlarining assortimentini ko'paytirish va raqobatbardosh tovar-lar ishlab chiqarish uchun korxonalarining o'z ixtiyorlarida qoldiri-ladigan bo'ldi. Shuning hisobiga hozirgi vaqtda aksiz solig'ining ulushi davlat budjeti daromadlari tarkibida kam salmoqni egalla-moqda. Aksiz solig'i to'liq respublika budjetining daromadlar qis-miga kelib tushadi va uning soliq yuki iste'molchilar zimmasida bo'ladi.

4.2. Aksiz solig'i to'lovchilari. Soliq obyekt va bazasi

Aksiz solig'ining to'lovchilari bo'lib, mulk shaklidan va soliqqa tortishning qanday tartibi o'rnatilganligidan qat'iy nazar aksizosti tovarlarni ishlab chiqaruvchi va import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Bundan tashqari, oddiy shir-kat aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarganda oddiy shir-kat shartnomasining oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan sherigi aksiz solig'ini to'lovchi bo'lib hisoblanadi.

Soliqqa tortish maqsadida yuridik shaxslar deganda mulkida, xo'jalik yuritishida yoki tezkor boshqaruvida mol-mulki bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha ushbu mol-mulk bilan javob bera-digan, shuningdek, mustaqil balans va hisob-kitob varag'iga ega bo'lgan alohida korxonalar tushuniladi.

Soliq kodeksining 230-moddasiga ko'ra quyidagi opera-tsiyalar aksiz solig'i solinadigan obyekt hisoblanadi:

1) aksiz to'lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish, shu jumla-dan:

- tovarni sotish (jo'natish);
- garov bilan ta'minlangan majburiyat bajarilmagan taqdirda, garovga qo'yilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni garovga qo'yuvchi tomonidan topshirish;

- aksiz to'lanadigan tovarlarni bepul topshirish;

- aksiz to'lanadigan tovarlarni ish beruvchi tomonidan ish haqi hisobiga yollangan xodimga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda topshirish yoki hisoblangan dividendlar hisobiga yuridik shaxsning muassisiga (ishtirokchisiga) topshirish;

- aksiz to'lanadigan tovarlarni qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda boshqa tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) ayirboshlash uchun topshirish;

2) aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa yoki pay badali tariqasida yoxud oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sherikning (ishtirokchining) hissasi sifatida topshirish;

3) aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ishtirokchisiga (muassisiga) u yuridik shaxs tarkibidan chiqqan (chiqib ketgan) taqdirda yoki yuridik shaxs qayta tashkil etilganligi, tugatilganligi (bankrotligi) munosabati bilan topshirish, shuningdek, oddiy shirkat shartnomasi doirasida ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni mazkur shartnoma sherigiga (ishtirokchisiga) uning shartnoma ishtirokchilari umumiy mulkidagi mol-mulkdan ulushi ajratib berilgan yoki bunday mol-mulk taqsimlangan taqdirda topshirish;

4) aksiz to'lanadigan tovarlarni ulush qo'shish asosida qayta ishlashga topshirish, shuningdek, ulush qo'shish asosida xomashyo va materiallarni, shu jumladan, aksiz to'lanadigan xomashyo va materiallarni qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi tomonidan qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallarning mulkdoriga topshirish;

5) ishlab chiqarilgan va (yoki) qazib olingan aksiz to'lanadigan tovarlarni o'z ehtiyojlari uchun topshirish;

6) aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilish.

Tekinga beriladigan aksizlanadigan mahsulot bo'yicha quyidagilar soliq solish obyekti bo'lib hisoblanadi:

- aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan alkogolli mahsulot, tamaki mahsulotlari, o'simlik (paxta) yog'i, etil spirti, pivo, vino bo'yicha - sotilgan mahsulot hajmi natura ifodasida;

- boshqa aksizlanadigan mahsulotlar bo'yicha soliq to'lovchida tovarni berish paytida shakllangan narxlar darajasidan kelib chiqib hisoblangan, biroq mazkur aksizlanadigan tovarni ishlab chiqarish bo'yicha haqiqatda shakllangan xarajatlardan past bo'lmagan qiymat.

Quyidagi aksizosti tovarlarga aksiz solig'i solinmaydi:

1) aksiz to'lanadigan tovarlarni ularning ishlab chiqaruvchilari tomonidan eksportga realizatsiya qilishga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan aksiz to'lanadigan tovarlarning ayrim turlari bundan mustasno;

2) keyinchalik O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqib ketilishi sharti bilan «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlardan ishlab chiqarilgan qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni topshirishga;

3) tabiiy ofatlar, qurolli mojarolar, baxtsiz hodisalar yoki avariylar yuz berganda yordam ko'rsatish uchun, insonparvarlik yordami va beg'araz texnik ko'mak sifatida, shuningdek, xayriya maqsadlari uchun aksiz to'lanadigan tovarlarni davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilishga;

4) aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga aksiz solig'i solinmaydigan tovarlarni olib kirish normalari doirasida jismoniy shaxslar tomonidan import qilishga;

5) vakolatli davlat organining yozma tasdig'i mavjud bo'lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo'yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimi texnik vositalarini import qilishga.

Aksizlanadigan tovarlar uchun soliq solish bazasi bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan tamaki mahsulotlari, o'simlik (paxta) yog'i, etil spirti, pivo, kon'yak, aroq va boshqa alkogolli aroq mahsulotlari, filtrli va filtrsiz sigaretalar, neft mahsulotlari (benzin, dizel yoqilg'isi va aviakerosin) bo'yicha - sotilgan mahsulotning natural ko'rinishidagi hajmi;
- aksiz solig'i to'lanadigan boshqa mahsulotlar (zargarlik buyumlari, kumushdan qilingan oshxona buyumlari, tabiiy gaz, suyultirilgan gaz, «O'zDEUAvto» aksionerlik jamiyati avtomobillari) bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i hisobga olmagan holda, shartnomaviy narxlar bo'yicha yuklab jo'natilgan tovarning qiymatiga foiz hisobida.

Buyurtmachi tomonidan beriladigan xomashyodan mahsulotga aksiz solig'ini hisoblash chog'ida aksiz solig'i solinadigan mahsulotni sotishga doir aylanma quyidagicha belgilanadi:

- aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan mahsulot bo'yicha tayyor mahsulotning fizik hajmidan kelib chiqib;
- boshqa mahsulotlar bo'yicha tayyor mahsulotni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatidan va buyurtmachi tomonidan beriladigan xomashyo qiymatidan kelib chiqib belgilanadi.

4.3. Aksiz to'lanadigan tovarlar ro'yxati va aksiz solig'i stavkalari

Aksiz solig'ining stavkalari mutlaq summada (qat'iy) belgilangan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza

aksiz to'lanadigan tovarlarning naturada ifodalangan hajmi asosida aniqlanadi.

Aksiz solig'ining stavkalari foizlarda (advalor) belgilangan ishlab chiqarilayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha, realizatsiya qilingan aksiz to'lanadigan tovarlarning aksiz solig'i hamda qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati soliq solinadigan bazadir.

Ish haqi, hisoblab chiqarilgan dividendlar hisobiga, bepul yoki boshqa tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) ayirboshlash uchun beriladigan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha, shuningdek, tovarlar tannarxidan past narxlarda realizatsiya qilingan taqdirda soliq to'lovchi tovarlarni topshirish paytida uning haqiqiy tannarxidan kam bo'lmagan darajada belgilaydigan narx asosida hisoblangan qiymat solig'i solinadigan bazadir.

Qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallardan ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatini hamda qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallar qiymatini o'z ichiga oladi.

Aksiz solig'ining stavkalari foizlarda (advalor) belgilangan import qilinayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan bojxona qiymati asosida belgilanadi.

Aksiz solig'i stavkalari va aksizosti tovarlar ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi va soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi. 2012-yilda aksizosti tovarlarga belgilangan soliq stavkalari quyidagilardan iborat:

**O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan aksizli
tovarlarga nisbatan aksiz solig‘i
STAVKALARI¹⁷**

Tovarlar nomi	Soliq stavkasi	
	aksiz solig‘i va QQSni hisobga olmagan holda sotilgan tovarlar qiy- matiga nisbatan foizlarda	bir o‘lchov birli- giga so‘mda
1. Etil spirti (1 dal uchun)		2636
2. Vino (1 dal tayyor mahsulot uchun) (1)		4981
3. Konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar (1 dal tayyor mahsulot uchun) (1)		21800*
4. Pivo (1 dal tayyor mahsulot uchun) (1)		2587
5. O‘simlik (paxta) yog‘i (1 tonna uchun) (1): oziq-ovqat yog‘i (salomas ishlab chiqarish uchun ishlatiladisan yog‘ va «O‘zbekiston» yog‘idan tashqari)		723690
texnik moy (kislota miqdori 0,3 mg KON/g dan yuqori, oziq-ovqat mah- sulotlari tarkibiga qo‘shishga yaroqsiz bo‘lgan)		398 090
6. Sigaretalar (1 ming dona uchun)(1):		
filtrli		10739
filtrsiz sigaretalar		5 183

¹⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori. (12-1-ilovasi)

7. Zargarlik buyumlari	25	
8. «General Motors O‘zbekiston» YoAJ ishlab chiqargan avtomobillar (2)	29	
9. Kumushdan ishlangan oshxona anjomlari	11	
10. Qimmatbaho metallar (2)		
11. Neft mahsulotlari (1):		
Ai-80 benzini	40 %, biroq kamida 321 430 so‘m/tonna	
Ai-91, Ai-92, Ai-93 benzini	40 %, biroq kamida 353 430 so‘m/tonna	
Ai-95 benzini	40 %, biroq kamida 408 890 so‘m/tonna	
dizel yoqilg‘isi	34 %, biroq kamida 273 400 so‘m/tonna	
EKO dizel yoqilg‘isi	34 %, biroq kamida 284 250 so‘m/tonna	
aviakerosin	9 %, biroq kamida 50 580 so‘m/tonna	
dizel yoki karbyurator (injektor) dvigatellari uchun motor moyi	25 %, biroq kamida 207 000 so‘m/tonna	
12. Tabiiy gaz (aholiga sotiladigan tabiiy gaz hajmlaridan tashqari), shu jumladan, eksport (2)	25	
13. Ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan sotiladigan suyultirilgan gaz («O‘ztransgaz» AK mintaqalararo unitar korxonalari tomonidan aholiga sotiladigan gaz hajmi bundan mustasno), shu jumladan, eksport (2)	26	
14. Paxta tolasi (3)		

**) Hajmiy ulushda etil spirti 40 foizdan ko‘p bo‘lgan konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlarga aksiz solig‘i stavkasi 1 dal tayyor mahsulot uchun 31 236 so‘m miqdorida belgilanadi.*

Izohlar:

1. *Qat'iy miqdorlarda belgilangan aksiz solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan narxlarning dinamikasi hamda mahsulotning sotilish hajmidan kelib chiqqan holda yil mobaynida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.*

2. *«General Motors O'zbekiston» YoAJ avtomobillari, tabiiy va suyultirilgan gaz, qimmatbaho metallar, shuningdek, chakana savdo tarmog'ida sotiladigan tilladan ishlangan zargarlik buyumlariga aksiz solig'ini to'lovchilar va uni to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi bilan kelishilgan holda belgilanadi.*

3. *Paxta tolasining ichki narxlari (realizatsiya bo'yicha xarajatlarni hisobga olgan holda) va uni realizatsiya qilishning haqiqiy narxi o'rtasidagi ijobiy farq paxta tozalash korxonalarining maxsus hisobraqamida jamlanadi va 50 foizgacha bo'lgan miqdorda keyinchalik budjetga va budjetdan tashqari jamg'armalarga yo'naltirilgan holda kreditorlik qarzini so'ndirish uchun paxtachilik fermer xo'jaliklariga, qolgan qismi – «O'zpaxtasanoat» uyushmasi korxonalarining budjet va budjetdan tashqari jamg'armalar oldidagi qarzini so'ndirishga yo'naltiriladi.*

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga asosan aksiz solig'i bo'yicha quyidagilar o'zgartirildi:

– 2012-yildan boshlab aksiz solig'i stavkalari vino bo'yicha – **5 foizga**, spirt – **15 foizga**, alkogol mahsulotlari – **15 foizga**, pivo – **20 foizga**, filtrli va filtrsiz sigareta va papirosalar – **20 foizga**, o'simlik (paxta) yog'i – **10 foizga** indeksatsiya qilindi.

– 2012-yildan chakana savdo tarmog'ida sotiladigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi, bunda chakana savdo korxonalariga tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lgan taqdirda, xarid

qilingan oltindan bo'lgan zargarlik buyumlari bo'yicha to'langan aksiz solig'i summasini chegirish huquqi berildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi 1675-sonli qaroriga asosan pivo va o'simlik yog'i bo'yicha aksiz solig'i tushumi mahalliy budjetlarning Davlat budjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida to'liq miqdorda mahalliy budjetlar daromadiga o'tkazildi.

2012-yildan chakana savdo tarmog'ida sotiladigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'ini to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2012-yil 16-fevralda 2328-son bilan ro'yxatga olingan «Chakana savdo tarmog'ida sotiladigan oltindan ishlangan zargarlik buyumlariga aksiz solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risida»gi nizom asosida tartibga solinadi.

Nizom qonun hujjatlarida belgilangan tartibda chakana savdo tarmog'ida oltindan ishlangan zargarlik buyumlarini sotishni (keyingi o'rinlarda chakana savdo deb yuritiladi), shu jumladan, davlat daromadiga o'tkazilgan oltindan ishlangan zargarlik buyumlarini sotishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga tatbiq etiladi.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig'i stavkasining so'mdagi ekvivalentini aniqlash uchun zargarlik buyumlariga aksiz solig'i hisoblab chiqarilayotgan oydan oldin keluvchi oyning so'nggi kunida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs qo'llaniladi.

Hisobot davri va soliq davri quyidagilardir:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun – yil choragi;
- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar uchun - bir oy.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig'ining summasi soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqib quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$S = (V \times A.,$$

bunda: **S** – zargarlik buyumlariga aksiz solig‘ining summasi;

V – zargarlik buyumining og‘irligi;

A – zargarlik buyumlariga aksiz solig‘ining stavkasi.

Sotilgan zargarlik buyumlari bo‘yicha soliq solinadigan bazani aniqlash uchun to‘lovchilar sotilgan zargarlik buyumlari reyestrini yuritadilar.

To‘lovchilar budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan zargarlik buyumlariga aksiz solig‘ini hisoblab chiqarishda tasdiqlaydigan hujjatlar mavjud bo‘lgan taqdirda zargarlik buyumlari bo‘yicha ham O‘zbekiston Respublikasi hududida sotib olingan, ham ularni olib kiritishda to‘langan aksiz solig‘i summasini chegirish huquqiga ega.

Sotib olingan zargarlik buyumlari bo‘yicha aksiz solig‘i to‘langanligini tasdiqlovchi hujjatlar quyidagilardir:

– hisobvaraqa-faktura;

– bojxona yuk deklaratsiyasi.

Masalan, to‘lovchi qimmatbaho toshlar biriktirilgan (umumiy og‘irligi 60 gramm bo‘lgan 15 dona) bir partiya tilla uzuklarini import qiluvchi - yetkazib beruvchidan sotib oldi. Bojxona yuk deklaratsiyasi bo‘yicha oltindan ishlangan zargarlik buyumlarining umumiy og‘irligi 180 grammni tashkil etib, ular bo‘yicha 3231000 so‘m aksiz solig‘i to‘landi. Shu tariqa, 1 gramm og‘irlikdagi zargarlik buyumiga to‘g‘ri keluvchi zargarlik buyumining import qiluvchi - yetkazib beruvchisiga to‘langan aksiz solig‘i summasi quyidagicha: $3231000/180 = 17950$ so‘m. Mos ravishda, to‘lovchi tomonidan chegirilishi lozim bo‘lgan zargarlik buyumiga aksiz solig‘i summasi quyidagicha:

$$17950 \times 60 = 1077000 \text{ so‘m.}$$

Soliq davri uchun zargarlik buyumlariga aksiz solig‘ining chegirish summasi sotib olingan zargarlik buyumlariga to‘langan aksiz solig‘i summasidan, biroq ushbu soliq davri uchun zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig‘i summasidan oshmagan summadan kelib chiqib aniqlanadi.

Masalan, sotib olingan zargarlik buyumlari bo‘yicha hisobvaraqa-fakturalar reyestrda ko‘rsatilgan sotib olingan zargarlik

buyumlari bo'yicha aksiz solig'ining umumiy summasi 8 900 ming so'mni tashkil etadi.

Soliq davrida umumiy og'irligi 100 gramm, umumiy summasi 14450 ming so'm bo'lgan zargarlik buyumlari sotildi. Zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig'i summasi = $100 \times 10 = 1000$ AQSh dollari yoki O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan avvalgi oynning so'nggi kuniga belgilangan kurs bo'yicha 1795 ming so'mni tashkil etadi (1 AQSh dollari = 1 795 so'm).

Zargarlik buyumlariga aksiz solig'i bo'yicha chegirish summasi ham 1795 ming so'mni tashkil etadi, chunki soliq davrida zargarlik buyumlariga aksiz solig'i bo'yicha chegirish summasi zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig'i summasidan oshmasligi lozim. Chegirilishi lozim bo'lgan aksiz solig'ining qolgan summasi 7105 ming so'm (8900-1795) kelgusi soliq davrida chegirilishi lozim va mos ravishda ushbu soliq davrida budjetga to'lanishi lozim bo'lgan zargarlik buyumlariga aksiz solig'ining summasi «0»ga teng.

Agar soliq davrida chegirish summasi zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig'i summasidan kam bo'lsa, chegirish haqiqatdagi summadan kelib chiqib qo'llaniladi.

To'lovchilar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga zargarlik buyumlariga aksiz solig'i hisob-kitobini quyidagi muddatlarda taqdim etadi:

- mikrofirma va kichik korxonalar - yilning har choragida, hisobot choragidan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda, hisobot oyidan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

To'lovchilar zargarlik buyumlariga aksiz solig'i hisob-kitobi bilan birga sotilgan zargarlik buyumlari reyestri va sotib olingan zargarlik buyumlari bo'yicha hisobvaraqa-faktura-fakturalar reyestrini taqdim etadilar.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig'i har oyda, hisobot oyidan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay budjetga to'lanadi.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig'i summasi sotish narxida hisobga olinadi va yagona soliq to'lovi bo'yicha soliq solinadigan bazaga kiritilmaydi.

4.4. Aksiz solig'ini hisoblash, hisobotlarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Aksiz solig'i bo'yicha hisob-kitob ro'yxatdan o'tkazilgan joydagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi:

– korxonalar tomonidan (mikrofirmalar va kichik korxonalaridan tashqari) - hisobot oyidan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmasdan har oyda, belgilangan shaklda, unga soliq solinmaydigan aylanmalar summolari rasshifrovkasi ilova qilingan holda;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan birinchi chorak, yarim yillik va 9 oy yakunlari bo'yicha, o'n kunliklarga taqsimlagan holda, hisobot choragidan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmasdan, yil yakunlari bo'yicha esa belgilangan shaklda, yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatida.

Dam olish (ishlanmaydigan) yoki bayram kuniga to'g'ri keladigan aksiz solig'ini to'lash muddatlari, tegishilicha, hisob-kitobni taqdim etish muddatlari ham dam olish yoki bayram kundan keyingi birinchi ish kuniga ko'chiriladi.

Hisobot davri mobaynida o'n kunlik to'lovlar bilan kiritilgan aksiz solig'i summolari tegishli hisobot davri uchun hisob-kitob bo'yicha hisoblab chiqarilgan soliq summasida hisobga olinishi kerak.

Ortiqcha kiritilgan aksiz solig'i summolari bo'lg'usi to'lovlar hisobiga kiritiladi yoki uning yozma arizasi olingan kundan boshlab Davlat soliq xizmati organi tomonidan 30 kun ichida to'lovchiga qaytariladi (agar budjetga boshqa soliq turlari bo'yicha qarz mavjud bo'lmasa).

Aksiz solig'i summasi quyidagi formula bo'yicha belgilanadi:

$$O x A/100,$$

bu yerda: **O** - soliq solinadigan oborot;

A - aksiz solig'i stavkasi.

To'lovchilar tomonidan hisoblab chiqarilgan aksiz solig'i summasi budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

– joriy oyning 13-kunidan kechiktirmay - joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun;

– joriy oyning 23-kunidan kechiktirmay - joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun;

– keyingi oyning 3-kunidan kechiktirmay - hisobot oyining qolgan kunlari uchun.

Tovarga ilova qilinadigan hujjatlarda ko'rsatilgan mahsulot yuklab jo'natilgan kun sotish kuni bo'lib hisoblanadi.

O'n kunlik to'lovlar bo'yicha aksiz solig'ining kelib tushgan summasi Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarning shaxsiy hisobvaraqlarida bir vaqtda soliqni «Hisoblab yozish» va «To'lash» ustunlarida aks ettiriladi.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchi yuridik shaxslar tomonidan Davlat soliq va statistika organlariga quyidagi moliyaviy hisobot shakllari taqdim etiladi:

– buxgalteriya balansi;

– moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot;

– asosiy vositalar harakati to'g'risida hisobot;

– debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida hisobot;

– xususiy kapital to'g'risida hisobot;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi **PF-4453-sonli farmoniga muvofiq** quyidagi tartiblar belgilandi:

2012-yil III chorakdan boshlab, yirik korxonalar va tashkilotlar tomonidan yillik «Asosiy vositalar harakatlari haqidagi hisobot (3-sonli shakl)ni» va choraklik «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma'lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma'lumotlarni statistikaga taqdim etiladi-

gan hisobot shakli hamda Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o'tgan qarzdorlik to'g'risidagi ma'lumotda ko'rish mumkin;

2012-yil III chorakdan boshlab, yuridik shaxslar tomonidan aksiz solig'i to'lovchi korxonalar tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har oyda taqdim etiladigan «Aksiz markalari harakati to'g'risida»gi hisobotni har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi;

- **2013-yil 1-yanvardan** boshlab, yuridik shaxslar tomonidan aksiz solig'i bo'yicha hisob-kitoblarini Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etish belgilandi (qo'shimcha foyda solig'i bundan mustasno).

Natijada, xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan taqdim etiladigan soliq hisobotlari yirik korxonalariga **2,3 martaga** hamda mikrofirma va kichik korxonalariga **1,7 martaga** qisqartirilishiga hamda xarajatlarni tejalishiga erishish orqali, **2014-yilning** oxirigacha barcha tadbirkorlik subyektlari tomonidan soliq hisobotlarini elektron tarzda taqdim etishlariga zamin yaratiladi.

4.5. Import qilinadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'ini hisoblash tartibi

O'zbekiston Respublikasi hududiga yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan olib kiriladigan, aksiz to'lanadigan tovarlarga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga ko'ra ro'yxatlar va stavkalar bo'yicha aksiz solig'i solinadi.

Aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'i bojxona xizmatlari tomonidan so'mlarda undiriladi va har 5 kunda respublika budjetiga kirim qilinadi.

Olib kiriladigan, aksiz to'lanadigan tovarlarga aksiz solig'ining hisobi va uning budjetga kelib tushishi ustidan nazoratni O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona xizmatining hududiy boshqarmalari amalga oshiradi.

Respublika hududiga aksiz to'lanadigan tovarlarni olib kiruvchi, mulkchilik shaklidan qat'iy nazar yuridik shaxslar, shuningdek, jismoniy shaxslar aksiz solig'ini to'lovchilar hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'ini hisoblab chiqarish uchun soliq solish obyekti bo'lib bojxona yuk deklaratsiyasining 45-ustunida ko'rsatilgan, tovarning bojxona rasmiylashtiruvi paytida O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining kursi bo'yicha so'mlarda qayta hisoblangan tovarning bojxona qiymati hisoblanadi.

Aksiz solig'i summasi quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$S \times A/100,$$

bu yerda:

S - bojxona qiymati;

A - aksiz solig'i stavkasi.

Pivo, alkogolli va tamaki mahsulotlariga aksiz solig'ini hisoblab chiqarish uchun soliq solinadigan oborot quyidagi formula bo'yicha belgilanadi:

$$O = S \times 100 / (100 - A),$$

bu yerda:

O - soliq solinadigan oborot;

S - bojxona qiymati;

A - aksiz solig'i stavkasi.

Olib kiriladigan, aksiz to'lanadigan alohida turdagi tovarlar bo'yicha aksiz solig'i summasi tovarning bojxona qiymatidan foizlarda yoki bir birlik o'lchovi uchun AQSh dollarida belgilanadi.

«O'zbekiston Respublikasi hududiga aksiz solig'i olinmaydigan tovarlarning jismoniy shaxslar tomonidan olib kirilishi bo'yicha belgilangan normalar»ga ko'ra jismoniy shaxslar tomonidan olib kiriladigan, aksiz solig'iga tortiladigan tovarlarga nisbatan aksiz solig'i tatbiq etilmaydi.

Majburiy ravishda markalanadigan, olib kiriladigan aksiz to'lanadigan tovarlarga aksiz solig'ini to'lovchilar aksiz marka-

larini xarid qilish chog'ida kontrakt (bayonot berilgan) qiymatidan hisoblangan aksiz solig'i summasining 100 foizini to'laydilar, bunda aksiz markalarining nominal qiymati aksiz solig'i summasidan ortiq miqdorda to'lanadi, mablag'lar belgilangan tartibga ko'ra respublika budjetiga kirim qilinadi.

Markalangan, aksiz to'lanadigan tovarlar olib kirilganda aksiz solig'i summasi bojxona qiymatidan kelib chiqib qayta hisoblanadi.

Davlat bojxona qo'mitasi hududiy bojxona boshqarmalari-ning qaroriga ko'ra to'lovchiga, tovarlarning bojxona rasmiylashtiruvi sanasidan boshlab 2 oydan oshmaydigan muddatga aksiz solig'ini kechiktirib yoki bo'lib-bo'lib to'lash taqdim etilishi mumkin.

Ortiqcha kelib tushgan aksiz solig'i summasi o'ttiz kun ichida qaytarilishi yoki kelgusi to'lovlar hisobiga kiritilishi kerak.

Ular to'langan yoki undirilgan paytdan boshlab bir yil davomida to'lovchi ortiqcha to'langan yoki undirilgan aksiz solig'i summolari qaytarilishini talab qilib, murojaat etishi mumkin.

Ortiqcha to'langan aksiz solig'i summalarini qaytarish bojxona organlariga quyidagi hujjatlarni taqdim etish bilan amalga oshiriladi:

- to'lovchining yozma arizasi, unda ortiqcha to'lash yoki undirish sabablari ko'rsatiladi, shuningdek, pul mablag'lari qaytarilishi kerak bo'lgan to'lovchining bank rekvizitlari beriladi;

- aksiz solig'ini hisoblab chiqarish va undirish uchun asos bo'lgan bojxona yuk deklaratsiyasi;

- ijrosi to'g'risida bank belgisi qo'yilgan, aksiz solig'ining tegishli summalarini to'lashga oid to'lov hujjati;

- tovarlar (ishlar, xizmatlar) chegaradan haqiqatda olib o'tilgani to'g'risida chegara bojxonasining belgisi qo'yilgan (zarur hollarda) tovarga ilova qilinuvchi hujjatlar.

Ortiqcha to'langan aksiz solig'i summalarini qaytarish umumiy tushumlar hisobiga amalga oshiriladi.

4.6. Aksiz to'lanadigan tovarlarni aksiz markalari bilan tamg'alash tartibi

O'zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqariladigan, shuningdek, uning bojxona hududiga import qilinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda aksiz markalari bilan tamg'alanishi shart.

Tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar ishlab chiqarilishi, import qilinishi, saqlanishi, tashilishi va sotilishi ustidan davlat nazoratini o'rnatish, shuningdek, aksiz solig'i to'liq undirilishi, ko'rsatilgan tovarlarni yashirincha ishlab chiqarish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kerilishning oldini olish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 14-avgustdagi 285-son «O'zbekiston Respublikasi hududida tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklarga aksiz markalarini joriy etish tartibi to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 1996-yil 1-oktabrdan boshlab O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan va uning hududiga olib kelinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklarni, pivodan tashqari, majburiy tarzda belgilangan namunadagi aksiz markalari bilan markalash joriy etildi va ularni aksiz markalarini yopishtirmasdan O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelish, tashish (xalqaro tranzitdan tashqari), saqlash va sotish taqiqlandi.

Aksiz tovarlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar respublika budjetiga nominal qiymati bo'yicha buyurtma berilayotgan aksiz markalari miqdorining butun summasini to'lagach, davlat soliq inspeksiyalariga turlari bo'yicha aksiz markalarining zarur miqdorini xarid qilishga buyurtmanoma topshiradilar.

Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari soliq inspeksiyalarining aksiz markalariga doir kelib tushgan buyurtmanomalarini hudud bo'yicha umumlashtiradilar va qonunchilikda belgilangan tartibda Davlat soliq qo'mitasiga taqdim etadilar, bunda ishlab chiqaruvchi korxo-

nalar ular buyurtirgan miqdorda aksiz markalarining nominal qiymatini to'plashganini tasdiqlaydilar. Kelayotgan yilga buyurtmanoma umuman yil bo'yicha, choraklarga taqsimlagan holda beriladi.

Aksiz markalarini bosish uchun buyurtmanomani «Davlat belgisi» Davlat ishlab chiqarish birlashmasi (DICHBga joylashtirishni O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi amalga oshiradi.

Importchilar, shu jumladan, aksiz tovarlarini O'zbekiston Respublikasiga olib keladigan jismoniy shaxslar buyurtmanomani Davlat bojxona qo'mitasining Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar hududiy organlariga topshiradilar. Bu organlar taqdim etilgan buyurtmanomalar asosida, yuqorida keltirilgan tartibga o'xshab, aksiz tovarlari uchun aksiz markalariga yig'ma buyurtmanoma tuzadilar va belgilangan tartibda Davlat bojxona qo'mitasiga taqdim etadilar.

Davlat soliq inspeksiyalari va Davlat bojxona qo'mitasining Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridagi hududiy organlari aksiz markalarini sotishni belgilangan shaklga binoan ana shu markalarni xarid qilishga doir buyurtmanoma hisob-kitobga muvofiq Agrobankning mintaqaviy bo'linmalari orqali amalga oshiradilar.

Ishlab chiqaruvchilar va importchilar nominal qiymati bo'yicha xarid qiladigan aksiz markalari uchun pul mablag'lari respublika budjetiga kiritiladi va aksiz solig'ini to'lash chog'ida aksiz markalarining qiymati hisobga olinmaydi.

Aksiz markalarining nominal qiymatini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi «Davlat belgisi» DICHB hisob-kitoblari bo'yicha tasdiqlaydi.

«Davlat belgisi» DICHBning aksiz markalarini ishlab chiqarishga doir xarajatlarini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi respublika budjeti mablag'lari hisobiga ularning nominal qiymati doirasida qoplaydi.

Respublikadan tashqariga eksport qilinadigan:

– respublika hududiga bojsiz savdo do‘konlari uchun olib kelinadigan;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ruxsati bo‘lganda ko‘rgazmalar o‘tkazish uchun olib kelinadigan;

– O‘zbekiston Respublikasi hududiga xalqaro tranzit bo‘yicha olib kelinadigan va olib chiqish uchun mo‘ljallangan;

– Jismoniy shaxslar tomonidan O‘zbekiston Respublikasi hududiga O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida belgilangan aksizsiz olib kelish me‘yorlari doirasida olib kelinadigan (jo‘natiladigan) aksizosti tovarlari majburiy tarzda markalanmaydi.

Respublika hududida ishlab chiqariladigan va import qilinadigan pivo O‘zbekiston Respublikasining aksiz markalari bilan markalanmaydi.

Respublikaga ko‘rgazmalar o‘tkazish uchun olib kelingan aksiz tovarlari, ular ko‘rgazmalar yakunlanganidan keyin O‘zbekiston Respublikasi hududida sotilgan taqdirda, O‘zbekiston Respublikasi aksiz markalari bilan majburiy tarzda markalanishi kerak va ular bo‘yicha umumiy belgilangan tartibda aksiz solig‘i to‘lanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Alkogolli mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish samaradorligini oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» 2006-yil 7-noyabrdagi PQ-505-son qaroriga muvofiq hamda alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlari noqonuniy ishlab chiqarilishi va sotilishiga yo‘l qo‘ymaslik yuzasidan nazoratni yanada kuchaytirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 16-fevraldagi «Alkogolli mahsulotlarga va tamaki mahsulotlariga yangi namunadagi aksiz markalari joriy etish to‘g‘risida»gi 33-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- 2011-yil 1-apreldan boshlab alkogolli mahsulotlarga va tamaki mahsulotlariga dizayni O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Davlat soliq qo‘mitasi, Davlat bojxona qo‘mitasi va «Davlat belgisi» davlat ishlab chiqarish birlashmasi tomonidan

ishlab chiqilgan va tasdiqlangan, himoyaning qo‘shimcha darajalariga ega bo‘lgan yangi namunadagi aksiz markalari joriy etilishi belgilandi.

- eski namunadagi aksiz markalari bilan markalangan hamda ulgurji va chakana savdo tarmog‘idagi alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlari yangi namunadagi aksiz markalari joriy etilgan kundan boshlab olti oy o‘tgach markalanmagan deb hisoblanadi va belgilangan tartibda olib qo‘yilishi belgilandi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi va Davlat bojxona qo‘mitasiga quyidagi vazifalar belgilandi:

- yangi namunadagi aksiz markalari joriy etilishi to‘g‘risidagi zarur axborotni alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar va import qiluvchilar e‘tiboriga yetkazish;

- ishlab chiqaruvchi korxonalar va import qiluvchilarning yangi namunadagi aksiz markalari tayyorlashga buyurtmalari «Davlat belgisi» Davlat ishlab chiqarish birlashmasida o‘z vaqtida joylashtirilishini ta‘minlash;

- 2011-yil 1-oktabrdan boshlab eski namunadagi aksiz markalari bilan markalangan alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlari ishlab chiqarilishi hamda ularning ulgurji va chakana savdo tarmog‘ida sotilishini aniqlash hamda oldini olish, shuningdek, ushbu mahsulotlarni belgilangan tartibda olib qo‘yish chora-tadbirlarini ko‘rish.

Aksiz markalari ishlab chiqarilayotgan va import qilinayotgan aksizli tovarlarning turlariga qarab quyidagi turlarga bo‘linadi:

Aksizli tovarlar	Harfli belgi	Kodli belgi
TAMAKI MAHSULOTLARI		
Import qilingan:		
IMPORT: TAMAKI MAHSULOTLARI	IM	Import qiluvchining kodi
IMPORT: TAMAKI MAHSULOTLARI	IM	9898

Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan:		
TAMAKI MAHSULOTLARI	O'Z	Korxonada kod
ALKOGOLLI ICHIMLIKLER		
Import qilingan:		
IMPORT, AROQ	IM	Import qiluvchining kod
IMPORT, AROQ	IM	98098
IMPORT, VINO	IM	Import qiluvchining kod
IMPORT. VINO	IM	98098
IMPORT: SPIRTLII ICHIMLIKLER	IM	Import qiluvchining kod
IMPORT: SPIRTLII ICHIMLIKLER	IM	98098
Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan:		
AROQ	O'Z	Korxonada kod
VINO	O'Z	Korxonada kod
SPIRTLII ICHIMLIKLER	O'Z	Korxonada kod

Aksiz markalarida yozilgan harfiy va raqamli belgilarning ta'ri:

IM - mahsulot import bo'yicha O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelingan.

O'Z - mahsulot O'zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqarilgan.

98 - ikkita birinchi belgi - aksiz markasi bosib chiqarilgan yil.

01 yoki 001 - ikkita yoki uchta keyingi belgilar - tegishli tamaki yoki alkogolli mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi korxonalariga (importchilarga) beriladigan kod raqamlari.

Aksiz markalaridagi 4 ta raqamli belgi tamaki mahsulotini anglatadi.

Aksiz markalaridagi 5 ta raqamli belgi alkogolli mahsulotni anglatadi.

98 bilan tugaydigan so‘nggi raqamlar O‘zbekiston Respublikasi hududiga mayda turkumdagi aksizli tovarlar keltirilganligini anglatadi.

Alkogolli mahsulot uchun aksiz markalarida alkogolli ichimlik quyiladigan iste‘mol idishining hajmini litrlarda bildiradigan quyidagi yozuvlar qayd etiladi:

O‘zbekiston Respublikasi hududiga import bo‘yicha olib kirilganda: «0,1 L gacha», «0,11 L dan 0,25 L gacha», «0,26 L dan 0,37 L gacha», «0,38 L dan 0,5 L gacha», «0,51 L dan 0,75 L gacha», «0,76 L va yuqori»;

O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilganda: «0,05 L», «0,1 L», «0,2 L», «0,25 L», «0,45 L», «0,5 L», «0,7 L», «0,75 L», «1,0 L», «1,75 L», «3 L».

Nazorat savollari

1. Aksiz solig‘i qachon joriy etildi?
2. Aksiz solig‘i to‘lovchilar qanday guruhlanadi?
3. Aksiz osti tovarlarini aniqlash mezonlari qanday?
4. Aksiz solig‘i obykti nimalardan iborat?
5. Aksiz solig‘ining bazasi qanday aniqlanadi?
6. Aksiz solig‘ini to‘lashdan kimlar ozod etilgan?
7. Aksiz solig‘i stavkalari va aksizosti tovarlar ro‘yxati kim tomonidan belgilanadi?
8. Aksiz solig‘ini hisobga olish tartibi qanday?
9. Alohida tovarlar bo‘yicha budjetga to‘lanadigan aksiz solig‘ini hisoblab chiqishning xususiyatlari nimada?
10. Aksiz solig‘i hisobini taqdim etish va soliqni to‘lash muddatlari qanday?
11. Aksiz markalari nima va u qachon joriy etilgan?
12. Qanday holatda aksizga tortiladigan tovarlar markalanmaydi?

**Mavzuni mustahkamlashga doir
TEST SAVOLLARI**

1. Aksiz solig'i O'zbekiston Respublikasida qachon joriy etilgan?

- A. 1991-yil;
- B. 1992-yil;*
- C. 1995 yil;
- D. 1998-yil.

2. O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan va aksiz markasi bilan markalangan tovarlarga sarflangan aksiz markasining nominal qiymati:

- A. Aksiz solig'ining hisob-kitobida hisobga olinmaydi;*
- B. Aksiz solig'ining hisob-kitobida hisobga olinadi;
- C. Avval aksiz solig'ining hisob-kitobida hisobga olinadi keyin chegiriladi;
- D. Aksiz solig'ining hisob-kitobida qisman hisobga olinadi.

3. Aksiz markalarining joriy etilish yilini ko'rsating.

- A. 1992-yil 1-yanvar;
- B. 1993-yil 6-may;
- C. 1995 yil 1-yanvar;
- D. 1996-yil 1-oktabr.*

4. Aksiz solig'ini to'lash muddatlarini ko'rsating.

- A. Har chorakda;
- B. Har 15 kunlikda;
- C. Har 10 kunlikda;*
- D. 1 yilda 1 marta.

5. Aksiz solig'i stavkalari va aksiz to'lanadigan tovarlar ro'yxati kim tomonidan belgilanadi?

- A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi;
- B. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti;*

- C. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi;
- D. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi.

6. Aksiz solig‘ining to‘lovchilari bo‘lib kimlar hisoblanadi?

- A. Aksiz solig‘iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar;
- B. Aksiz solig‘iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi jismoniy shaxslar;
- C. Aksiz solig‘iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar va import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar;*
- D. Aksiz solig‘iga tortiladigan tovarlarni eksport qiluvchi yuridik shaxslar.

7. Aksiz solig‘i quyidagilarning qaysilariga solinmaydi?

- A. Aksiz to‘lanadigan tovarlarning eksportiga;*
- B. Aksiz to‘lanadigan tovarlarning importiga;
- C. Berilgan xomashyodan tayyorlangan mahsulotga;
- D. Vino va vino materiallariga.

8. Qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallardan ishlab chiqarilgan aksiz to‘lanadigan tovarlar bo‘yicha soliq solinadigan baza mimani o‘z ichiga oladi.

- A. Aksiz to‘lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatini;
- B. Qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallar qiymatini;*
- C. Aksiz to‘lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatini hamda qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallar qiymatini;
- D. Tovarlarning naturada ifodalangan hajmini.

9. Mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan aksiz solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

A. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay;*

B. Yilning har oyida soliq davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay;

C. Yilning yakunida keyingi yilning 1-fevraligacha;

D. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay.

10. Mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan aksiz solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

A. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay;

B. Har oyida soliq davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay;*

C. Yilning yakunida keyingi yilning 1-fevraligacha;

D. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay.

11. Aksiz solig'i summasi budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

A. Joriy oyning 15-kunidan kechiktirmay - joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun; joriy oyning 25-kunidan kechiktirmay - joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun; kelgusi oyning 5-kunidan kechiktirmay - hisobot oyining qolgan kunlari uchun;

B. Joriy oyning 13-kunidan kechiktirmay - joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun; joriy oyning 23-kunidan kechiktirmay - joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun; kelgusi oyning 3-kunidan kechiktirmay - hisobot oyining qolgan kunlari uchun;*

C. Joriy oyning 10-kunidan kechiktirmay - joriy oyning birinchi

oʻn kunligi uchun; joriy oyning 20-kunidan kechiktirmay - joriy oyning ikkinchi oʻn kunligi uchun; kelgusi oyning 3-kunidan kechiktirmay - hisobot oyining qolgan kunlari uchun;

D. Joriy oyning 13-kunidan kechiktirmay - joriy oyning birinchi oʻn kunligi uchun; joriy oyning 20-kunidan kechiktirmay - joriy oyning ikkinchi oʻn kunligi uchun; kelgusi oyning 3-kunidan kechiktirmay - hisobot oyining qolgan kunlari uchun.

12. Oʻzbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqariladigan, shuningdek, uning bojxona hududiga import qilinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar kim tomonidan belgilangan tartibda aksiz markalari bilan tamgʻalanishi shart?

- A. Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi;
- B. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti;
- C. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi;*
- D. Oʻzbekiston Respublikasi Davlat soliq qoʻmitasi.

13. Aksiz soligʻi stavkalari qanday belgilanadi?

- A. Tovarning qiymatiga nisbatan foizlarda va naturada ifodalangan olchov birligiga mutlaq summada qatʻiy belgilanadi;*
- B. Tovarning qiymatiga nisbatan qatʻiy soʻmlarda;
- C. Tovarning qiymatiga nisbatan foizlarda;
- D. Tovarlarining oʻlchov birligiga nisbatan foizlarda.

14. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «Oʻzbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy koʻrsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari toʻgʻrisida»gi PQ-1675-sonli qaroriga asosan aksiz soligʻi boʻyicha:

- A. 2012-yildan chakana savdo tarmogʻida sotiladigan, oltindan boʻlgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz soligʻi joriy etildi;*
- B. 2012-yildan ulgurji savdo tarmogʻida sotiladigan, oltindan

bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi;

C. 2012-yildan eksport qilinadigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi;

D. 2012-yildan import qilinadigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi.

15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qaroriga asosan, mahalliy budjetlarning Davlat budjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida to'liq miqdorda qanday tovarlar bo'yicha aksiz solig'i tushumlari mahalliy budjetga o'tkazildi?

- A. Pivo va o'simlik yog'i;*
- B. Tamaki mahsulotlari;
- C. Alkogol ichimliklar va pivo;
- D. Tamaki mahsulotlar va pivo.

5-bob. QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I

Tayanch so'z va iboralar: *qo'shilgan qiymat, qo'shilgan qiymat solig'i, rezident va norezident, soliq solinadigan oborot, notijorat tashkilotlar, tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, realizatsiya qilingan joyi, hisobvaraqa-faktura, import qilingan tovarlar, eksport qilingan tovarlar, moliyaviy xizmatlar, sug'urta xizmatlari, soliqdan ozod etiladigan import, nol darajali stavka, soliq hisoboti.*

5.1. Qo'shilgan qiymat solig'ining joriy qilinishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Hozirgi vaqtda O'zbekiston va xalqaro soliq amaliyotida bilvosita soliqlarning asosiy turlaridan biri - qo'shilgan qiymat solig'i hisoblanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i - har bir ishlab chiqarish bosqichida va realizatsiya jarayonida undiriladigan ko'p qirrali bilvosita soliqdir. Korxonada kundalik xo'jalik faoliyatida mahsulot yetkazib beruvchilardan tovar va xomashyo sotib oladi va ulardan mahsulot yoki ish, xizmatlar ishlab chiqaradi. Demak, qayta ishlab chiqarish, ishlab chiqarish va sotishda qo'shilgan qiymat yaratiladi.

Qo'shilgan qiymat o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra, sotilgan mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlarning qiymati bilan ishlab chiqarish jarayonida iste'mol qilingan tovarlar, xomashyolar va xizmatlarning qiymati o'rtasidagi farqdan iborat. Tabiiyki, ishlab chiqarish jarayonida va keyinchalik mehnat taqsimoti natijasida ma'lum bir tovar bozorga olib chiqil-

gunga qadar ishlab chiqarish va muomala jarayonidagi bir nechta bosqichlardan o'tadi, bu bosqichlarning har birida qo'shilgan qiymat yaratiladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini davlat budjetining daromad qismiga jalb qilish g'oyasi dastlab XX asrning boshlarida yuzaga keldi. Bu taklifni birinchi marta Germaniya budjet amaliyotida joriy etishni 1919-yilda Vilgelm fon Simens ilgari surdi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini amaliyotga joriy etish va undirish mexanizmi birinchi marta fransuz moliyachisi M. Lore tomonidan ishlab chiqildi. Ammo qo'shilgan qiymat solig'i M. Lorening taklifidan so'ng o'tgan 10 yildan ortiq vaqt mobaynida tajriba uchun taklif etilgan shaklda qo'llanildi. Fransiyada qo'shilgan qiymat solig'i haqiqatda 1968-yildan boshlab joriy etildi.

XX asrning 70-yillarida qo'shilgan qiymat solig'i G'arbiy Yevropaning qator mamlakatlarining soliq amaliyotida joriy qilindi. Buning asosiy sababi va huquqiy asosi bo'lib, Yevropa iqtisodiy hamjamiyati tomonidan hamjamiyatga a'zo mamlakatlarda qo'shilgan qiymat solig'ini undirishni tartibga solishning huquqiy me'yorlarini umumlashtirish to'g'risidagi maxsus Direktivaning qabul qilinishi hisoblanadi. Mazkur Direktiva 1977-yilda qabul qilindi va unda bilvosita soliqlarning asosiy turi sifatida qo'shilgan qiymat solig'i e'tirof etildi.

Qo'shilgan qiymat solig'iga xos bo'lgan muhim xususiyatlardan biri shundaki, soliqqa tortishning obyekti bo'lib, nafaqat ichki bozordagi tovaroborot, balki mamlakat korxonalarining tashqi bozorlaridagi tovaroboroti ham hisoblanadi.

Iqtisodiy adabiyotlarda, ko'pchilik hollarda, qo'shilgan qiymat solig'ini «Yevropacha» soliq deb ham atashadi. Buning asosiy sabablari shundaki, birinchidan, qo'shilgan qiymat solig'i dunyoda birinchi marta Yevropa davlati bo'lgan Fransiyada joriy etildi; ikkinchidan, 1977-yilda qabul qilingan Direktivaga asosan qo'shilgan qiymat solig'i bir vaqtning o'zida Yevropaning bir necha davlatlarida joriy etildi; uchinchidan, qo'shilgan qiymat

solig'i G'arbiy Yevropadagi integratsion jarayonlarni shakllantirish va rivojlantirishda muhim rol o'ynadi.

Hozirgi vaqtda qo'shilgan qiymat solig'i Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lgan mamlakatlarning davlat budjetlarining daromadlarini shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Yevropa mamlakatlarida bilvosita soliqlarning roli AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyaga qaraganda yuqoridir. Yevropa mamlakatlarida jami soliq tushumlarining hajmida bilvosita soliqlarning salmog'i 40 foizdan yuqori bo'lib, ayrim mamlakatlarda 50 foizni tashkil etadi. Mazkur ko'rsatkich 50 foizdan yuqori bo'lgan mamlakatlar guruhiga Meksika, Turkiya va Koreya kiradi. AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyada esa ushbu ko'rsatkich 25-30 foizni tashkil qiladi.

Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lgan mamlakatlarda soliq tushumlarining tarkibida bilvosita soliqlarni yuqori salmoqqa ega ekanligining asosiy sabablaridan biri, bu mamlakatlarda soliq stavkalarini umumlashtirilganligi va soliqqa tortish bazasini o'zaro uyg'unlashtirilganligi hisoblanadi. Bu masalaning O'zbekiston Respublikasi uchun amaliy ahamiyatga ega ekanligi shundaki, mamlakatimiz tovaroborotining sezilarli qismi Rossiya Federatsiyasi, Ukraina va Qozog'iston Respublikalariga to'g'ri keladi. Hozirga qadar mazkur mamlakatlar o'rtasida qo'shilgan qiymat solig'i stavkalarini umumlashtirish va soliqqa tortish bazasini uyg'unlashtirish masalasi hal qilinmagan. Bu esa, ushbu mamlakatlar o'rtasidagi o'zaro tashqi savdo munosabatlarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi.

O'zbekiston soliq tizimida qo'shilgan qiymat solig'i 1992-yildan buyon amal qilmoqda. Ushbu soliq oborotdan olinadigan soliq va sotuvdan olinadigan soliqlar o'rniga aksiz solig'i bilan birgalikda kiritilgan. Bu soliq oborot solig'idan farqli ravishda faqat qo'shilgan qiymatdan undiriladi. Oborot solig'i esa bir marotaba umumiy oborotdan olinar edi. Qo'shilgan qiymat solig'i esa ishlab chiqarish va muomala jarayonining har bir bosqichidan olinadi.

O‘zbekiston Respublikasi davlat budjetining daromad manbasi sifatida qo‘shilgan qiymat solig‘i hozirga qadar o‘zining muhim o‘rnini va amaliy ahamiyatini saqlab kelmoqda. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qaroriga ko‘ra 2012-yilda qo‘shilgan qiymat solig‘ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi salmog‘i 32,9 foizni, bilvosita soliqlar tarkibida esa 60,6 foizni tashkil etadi. Ushbu ko‘rsatkichlar qo‘shilgan qiymat solig‘ini budjet daromadlarining asosiy manbasi ekanligini bildiradi.

5.1-jadval

O‘zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari tarkibida qo‘shilgan qiymat solig‘ining o‘rni¹⁸ (foizda)

№	Ko‘rsatkichlar	Yillar							2012-yilda 2006-yilga nisbatan o‘zgarishi
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1.	Davlat budjeti daromadlari jami shu jumladan:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
	-bilvosita soliqlar	49,1	48,6	50,2	49,5	48,6	53,5	54,3	+5,2

¹⁸ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida hisoblangan.

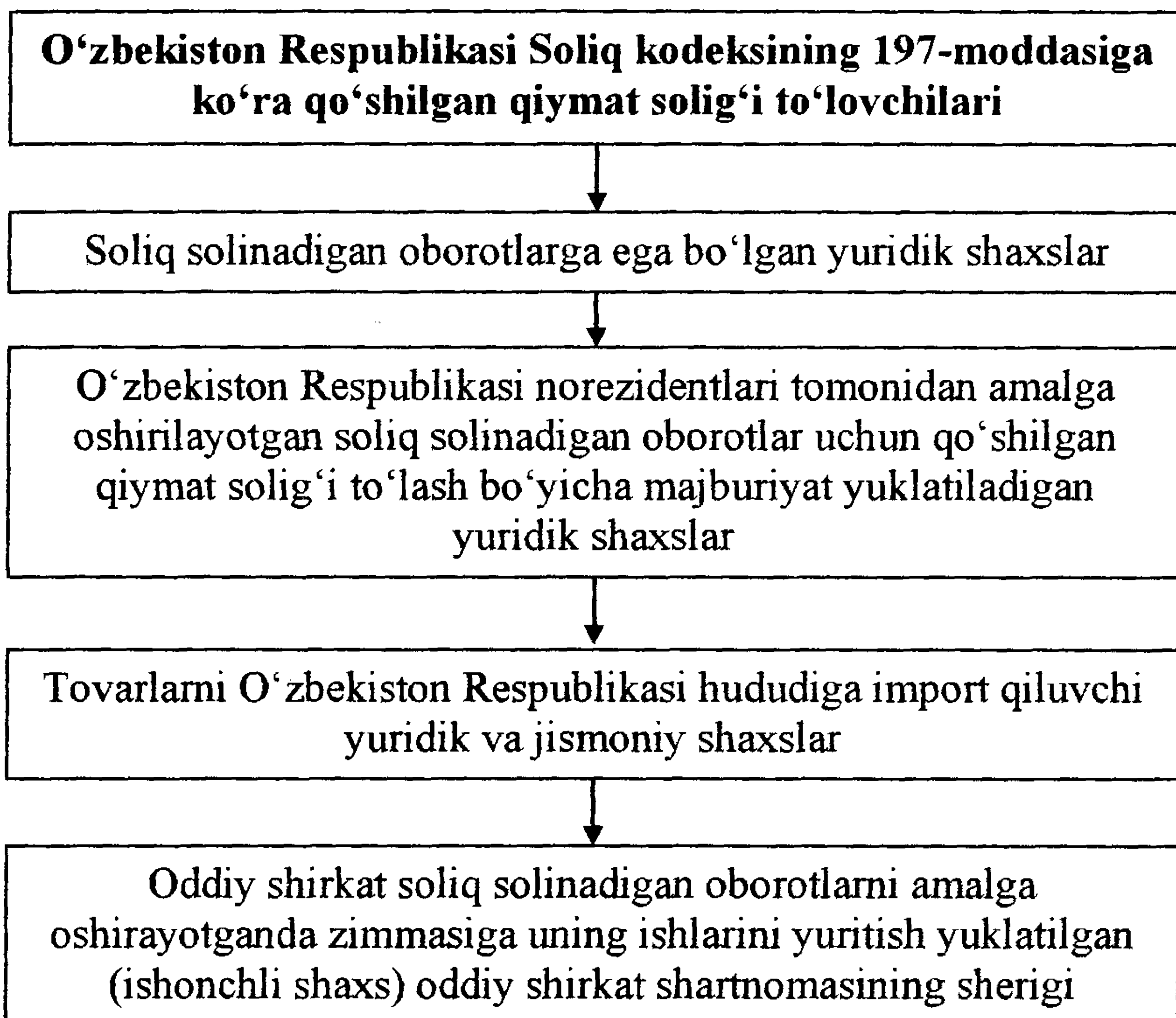
1	QQS jami daromadlardagi ulushi	19,9	23,0	28,1	29,7	30,4	32,3	32,9	+ 10,0
2	QQS bilvosita soliq-larda ulushi	59,0	56,0	59,9	57	57,1	60,4	60,6	+ 1,6

O'zbekiston soliq tizimida qo'shilgan qiymat solig'i 1992-yildan buyon amal qilmoqda. Ushbu soliq oborotdan olinadigan soliq va sotuvdan olinadigan soliqlar o'rniga aksiz solig'i bilan birgalikda kiritilgan. Bu soliq oborot solig'idan farqli ravishda faqat qo'shilgan qiymatdan undiriladi. Oborot solig'i esa bir marotaba umumiy oborotdan olinar edi. Qo'shilgan qiymat solig'i esa ishlab chiqarish va muomala jarayonining har bir bosqichidan olinadi.

5.2. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari

Qo'shilgan qiymat solig'ining to'lovchilari bo'lib, amaldagi qonun hujjatlariga asosan ushbu soliqni budjet oldida hisob-kitobini amalga oshiruvchi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar tushuniladi, jumladan:

- 1) soliq solinadigan oborotlarga ega bo'lgan yuridik shaxslar;
- 2) O'zbekiston Respublikasi norezidentlari tomonidan amalga oshirilayotgan soliq solinadigan oborotlar uchun qo'shilgan qiymat solig'i to'lash bo'yicha majburiyat yuklatiladigan yuridik shaxslar;
- 3) tovarlarni O'zbekiston Respublikasi hududiga import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar (o'z ehtiyojlari uchun bojsiz olib kirish normalari doirasida tovarlar olib kiruvchi jismoniy shaxslar bundan mustasno);
- 4) oddiy shirkat soliq solinadigan oborotlarni amalga oshirayotganda zimmasiga uning ishlarini yuritish yuklatilgan (ishonchli shaxs) oddiy shirkat shartnomasining sherigi (ishtirokchisi).

5.1-rasm. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari¹⁹

Quyidagilar qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari hisoblanmaydi:

- Notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyati doirasida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oborotlari mustasno) hamda soliq solishning soddalashtirilgan tartibi bo'yicha soliq to'lovchilar qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchilari bo'lib hisoblanishmaydi.

- Soliq qonunchiligida nazarda tutilgan holda yagona soliq to'lovini to'lovchilar bo'lgan yuridik shaxslar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yilning navbatdagi choragi boshlanguniga qadar bir oydan kechiktirmas-

¹⁹ Soliq kodeksining 197-moddasiga asosan tuzildi.

dan, yangi tashkil etilayotgan yagona soliq to'lovini to'lovchilar bo'lgan yuridik shaxslar esa faoliyat boshlanguniga qadar taqdim etiladigan yozma bildirishga asosan ixtiyoriy asosda qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashi mumkin.

Soliq kodeksining 16-moddasiga ko'ra yuridik shaxs deb quyidagilar e'tirof etiladi:

- yuridik shaxs - O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan, o'z mulkida, xo'jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo'lgan hamda o'z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, mustaqil balansiga yoki smetasiga ega bo'lgan, o'z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo'la oladigan hamda ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan, sudda da'vogar va javobgar bo'la oladigan tashkilot;

- chet davlatning qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan chet el tashkiloti;

- O'zbekiston Respublikasining, chet davlatning qonun hujjatlariga yoki xalqaro shartnomaga muvofiq tashkil etilgan xalqaro tashkilot;

- notijorat tashkilotlari - deganda foyda olishni faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan va olingan daromadlarni o'z qatnashchilari (a'zolari) o'rtasida taqsimlamaydigan yuridik shaxslar tushuniladi.

Notijorat tashkilotlariga budget tashkilotlari, shu jumladan, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasida davlat ro'y-xatidan o'tgan xalqaro nodavlat notijorat tashkilotlari, shuningdek, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa tashkilotlar kiradi.

5.3. Qo'shilgan qiymat solig'i obykti va bazasi

Qo'shilgan qiymat solig'ining obykti bolib, tovar (ish, xizmat)larni realizatsiya qilish oboroti hamda tovarlarning importi hisoblanadi.

Tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti deganda - yuklab jo'natilgan tovarlar (ish va xizmatlar) qiymati tushuniladi, ya'ni yuklab jo'natilgan tovarlar (ish va xizmatlar) uchun mablag'i kelib tushishi davridan qat'iy nazar korxonaga qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha budjet oldida hisob-kitoblarni amalga oshirishi shart.

Soliq solinadigan import deganda esa - O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar hisoblanadi (qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan import tovarlardan tashqari).

Tovarlar natural haq tarzida berilganda yoki kassa orqali o'z xodimlariga tannarx bahosidan past qilib sotilganda soliqqa tortiladigan oborot tovarlar (ish va xizmatlar)ni ishlab chiqarishning haqiqiy xarajatidan kam bo'lmagan miqdorda belgilanadi.

Soliq to'lovchining tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti soliq solinadigan oborotdir.

Soliq to'lovchining tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) quyidagi realizatsiya qilish oborotlari soliq solinmaydigan oborotdir:

- qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan oborotlar;
- realizatsiya qilingan joyi O'zbekiston Respublikasi bo'lmagan oborot.

O'zbekiston Respublikasi norezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi rezidenti uchun bajariladigan ishlar va ko'rsatiladigan xizmatlar mazkur ishlarni, xizmatlarni oluvchining soliq solinadigan oborotiga Soliq kodeksining 207-moddasida belgilangan tartibda kiritiladi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oborotlariga, agar ularni realizatsiya qilish joyi O'zbekiston Respublikasi hududi bo'lsa, qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

Quyidagi shartlar yoxud ulardan biri mavjud bo'lgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi hududi tovarlarni realizatsiya qilish joyi deb e'tirof etiladi:

- tovar O'zbekiston Respublikasi hududida turgan bo'lsa va bitim natijasida O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqarilmaydigan bo'lsa (yuklab jo'natilmaydigan va tashilmaydigan bo'lsa);

- jo'natish yoki tashish boshlangan paytda tovar O'zbekiston Respublikasi hududida turgan bo'lsa.

Quyidagi hollarda O'zbekiston Respublikasi hududi ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish joyi deb e'tirof etiladi, agar:

1) ishlar, xizmatlar O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan ko'chmas mulk bilan bog'liq bo'lsa. Bunday ishlar, xizmatlar jumlasiga, xususan, qurilish, montaj, qurilish-montaj, ishga tushirish-sozlash, ta'mirlash, restavratsiya qilish, ko'kalamzorlashtirish ishlari, shuningdek, ko'chmas mulkni ijaraga berish kiradi;

2) ishlar, xizmatlar O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan ko'char mulk bilan bog'liq bo'lsa. Bunday ishlarga, xizmatlarga montaj qilish, sozlash, yig'ish, qayta ishlash, ishlov berish, ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish kiradi;

3) xizmatlar haqiqatda O'zbekiston Respublikasi hududida turizm, madaniyat, san'at, ta'lim, jismoniy tarbiya va sport sohasida ko'rsatilayotgan bo'lsa;

4) ishlarni, xizmatlarni sotib oluvchi faoliyatini O'zbekiston Respublikasi hududida amalga oshirayotgan bo'lsa. Ishlarni (xizmatlarni) sotib oluvchi yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi asosida, bunday asos bo'lmagan taqdirda esa, yuridik shaxsning ta'sis hujjatlarida ko'rsatilgan joy, yuridik shaxsning doimiy faoliyat ko'rsatadigan ijro etuvchi organi joylashgan yer, agar ishlar (xizmatlar) muayyan doimiy muassasa orqali bajarilgan (ko'rsatilgan) bo'lsa, ushbu doimiy muassasa joylashgan yer asosida O'zbekiston Respublikasining hududida haqiqatda hozir bo'lib turgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining hududi sotib

oluvchining faoliyati amalga oshiriladigan joy hisoblanadi. Ushbu tartib quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquq o'tkazilgan yoki ulardan foydalanish huquqi berilganda;

- maslahat berish, auditorlik, yuridik (advokatlik), buxgalterlik, reklama, injiniring xizmatlari, shuningdek, axborotga ishlov berish xizmatlari ko'rsatilganda. Injiniring xizmatlari jumlasiga mahsulotni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish jarayoniga tayyorgarlik, sanoat, qishloq xo'jaligi va boshqa obyektlar qurilishi hamda ulardan foydalanilishga tayyorgarlik bo'yicha muhandislik-maslahat berish yo'sinidagi xizmatlar, loyihalash oldi va loyihalash xizmatlari (texnik-iqtisodiy asoslarni, loyiha-konstruktorlik yechimlarini tayyorlash va boshqa shunga o'xshash xizmatlar) kiradi. Axborotga ishlov berish xizmatlari jumlasiga axborot massivlarini to'plash va umumlashtirish, tizimlashtirish hamda bu axborotga ishlov berish natijalarini foydalanuvchilar tasarrufiga taqdim etish xizmatlari kiradi;

- xodimlar berish agar xodimlar sotib oluvchi o'z faoliyatini amalga oshirayotgan joyda ishlayotgan bo'lsa;

- ko'char mulk ijaraga berilganda, transport vositalari bundan mustasno;

- tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) olish bo'yicha vositachi (ishonchli vakil), shuningdek, ushbu bandeda nazarda tutilgan xizmatlarni amalga oshirish uchun shartnomaning (kontraktning) asosiy ishtirokchisi nomidan jalb etuvchi shaxs xizmatlari ko'rsatilganda;

- aloqa xizmatlari ko'rsatilganda;

5) xizmatlarni ko'rsatayotgan shaxsning tadbirkorlik yoki har qanday boshqa faoliyati O'zbekiston Respublikasi hududida amalga oshirilsa. Ishlarni bajarayotgan, xizmatlar ko'rsatayotgan yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi asosida, bunday asos bo'lmagan taqdirda esa, yuridik shaxsning ta'sis hujjatlarida ko'rsatilgan joy, yuridik shaxsning doimiy faoliyat ko'rsa-

tadigan ijro etuvchi organi joylashgan yer, agar ishlar (xizmatlar) bu doimiy muassasa orqali bajarilgan bo'lsa, mazkur doimiy muassasa joylashgan yer asosida O'zbekiston Respublikasi hududida haqiqatda hozir bo'lib turgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining hududi ushbu faoliyat amalga oshiriladigan joy hisoblanadi.

Agar ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish boshqa asosiy ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilishga nisbatan yordamchi xususiyatga ega bo'lsa, asosiy ishlar, xizmatlar realizatsiya qilingan joy yordamchi realizatsiya qilish joyi sifatida e'tirof etiladi.

Tovarlarni jo'natilgan (berilgan) kun, agar ushbu moddaning uchinchi, to'rtinchi va beshinchi qismlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, tovarlarni realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Agar tovarlarni jo'natish amalga oshirilmasa, tovarga bo'lgan mulk huquqi oluvchiga o'tkazilgan kun realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Garovga qo'yilgan mol-mulk (tovar) garovga qo'yuvchi tomondan topshirilganda garov narsasiga bo'lgan mulk huquqi o'tkazilgan sana garovga qo'yuvchi uchun realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Yuridik shaxsning xodimlariga ularning mazkur yuridik shaxsdagi faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan shaxsiy ehtiyojlari uchun ish haqi hisobiga, shu jumladan, bepul tovarlar berilganda, ishlar bajarilganda, xizmatlar ko'rsatilganda tovar berilgan, ishlar bajarilgan, xizmatlar ko'rsatilgan hamda hisobvaraqa-faktura va (yoki) ishlar bajarilgani, xizmatlar ko'rsatilgani faktini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar rasmiylashtirilgan kun oborot amalga oshirilgan sanadir.

Tara shartnomada nazarda tutilgan muddatda qaytarilmasa, bu tarani qaytarish uchun belgilangan sana qaytarilishi lozim bo'lgan taraning realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sana quyidagi shartlardan biri bajarilganda boshlanadi:

- hisobvaraqa-faktura yozib berilganda;

- ishlar bajarilganligi, xizmatlar ko'rsatilganligi faktini tasdiqlovchi hujjatlar rasmiylashtirilganda. Ushbu qism qoidalari boshlanishi bir hisobot davriga, tamomlanishi esa boshqa hisobot davriga to'g'ri keladigan ishlarga, xizmatlarga nisbatan ham qo'llaniladi.

Ishlar, xizmatlar doimiy (uzluksiz) asosda realizatsiya qilingan taqdirda, hisobvaraqa-faktura yozilgan sana ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Shartnomaning (kontraktning) amal qilishi davrida ishlarni, xizmatlarni oluvchi ularning natijalaridan o'z ishlab chiqarish faoliyatida doimiy asosda foydalanishi mumkin bo'lgan taqdirda, doimiy (uzluksiz) asosda realizatsiya qilish ishlar bajarilganligini, xizmatlar ko'rsatilganligini anglatadi.

Ishlar, xizmatlar O'zbekiston Respublikasi norezidentidan olingan taqdirda, ishlar, xizmatlar olinganligi to'g'risidagi hujjat rasmiylashtirilgan sana oborot amalga oshirilgan sanadir.

Soliq solinadigan baza

Soliq solinadigan baza – realizatsiya qilinayotgan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati asosida, unga qo'shilgan qiymat solig'ini kiritmagan holda belgilanadi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) tannarxidan yoki tovarlar olingan narxdan (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlar hisobga olingan holda) past narxlarda realizatsiya qilingan taqdirda, soliq to'lovchiga o'z ehtiyojlari uchun tovarlar berilganda (ishlar bajarilganda, xizmatlar ko'rsatilganda), shuningdek, tovarlar (ishlar, xizmatlar) bepul berilganda soliq solish maqsadlari uchun soliq solinadigan baza tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tannarxidan yoki tovarlar olingan narxdan (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlar hisobga olingan holda) kelib chiqib belgilanadi.

Tovarlar qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallardan tayyorlangan taqdirda, soliq solinadigan baza qoʻshilgan qiymat soligʻini kiritmagan holda ularni qayta ishlash xizmatlarining qiymati asosida, aksiz toʻlanadigan tovarlar boʻyicha esa, ularni qayta ishlash xizmatlari qiymati asosida, Soliq kodeksining 232-moddasiga muvofiq hisoblab chiqarilgan aksiz soligʻini hisobga olgan holda belgilanadi.

Qurilish, qurilish-montaj va taʼmirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy ishlar, xizmatlar boʻyicha, shuningdek, obyektlarni foydalanishga tayyor holda qurishda shartnomaviy narxlardan kelib chiqqan holda hisob-kitob hujjatlari haq toʻlash uchun taqdim etilgan, bajarilgan va buyurtmachi tomonidan tasdiqlangan ishlarning, xizmatlarning qoʻshilgan qiymat soligʻi kiritilmagan qiymati soliq solinadigan bazadir. Agar shartnomaga binoan bu ishlarni materiallar bilan taʼminlash majburiyati buyurtmachining zimmasida boʻlsa, ushbu materiallarga boʻlgan mulk huquqi buyurtmachining oʻzida saqlanib qolgan taqdirda, bajarilgan hamda tasdiqlangan ishlarning buyurtmachi materiallarining qiymati kiritilmagan holdagi qiymati soliq solinadigan bazadir.

Import qilingan tovarlar realizatsiya qilinganda, soliq solinadigan baza realizatsiya qilinayotgan tovarlarning qoʻshilgan qiymat soligʻi kiritilmagan qiymatidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Bunda soliq solinadigan baza mazkur tovar import qilinganda qoʻshilgan qiymat soligʻini hisoblab chiqarish uchun qabul qilingan qiymatdan past boʻlishi mumkin emas.

Aksiz toʻlanadigan tovarlar boʻyicha soliq solinadigan bazaga aksiz soligʻining summasi kiritiladi.

Asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qoʻshilgan qiymat soligʻi summasini ham oʻz ichiga oladigan, ularning realizatsiya qilish narxi bilan qoldiq qiymati oʻrtasidagi ijobiy farq sifatida belgilanadi.

Mol-mulk moliyaviy ijaraga, shu jumladan, lizingga berilganda, soliq solinadigan baza qoʻshilgan qiymat soligʻi summasini oʻz ichiga oladigan, chiqib ketayotgan aktiv qiymati bilan uning

balans (qoldiq) qiymati o'rtasidagi ijobiy farq sifatida belgilanadi, soliq to'lovchi tomonidan ishlab chiqarilgan tovarlar moliyaviy ijaraga (lizingga) berilganda esa, qo'shilgan qiymat solig'ini o'z ichiga oladigan, chiqib ketayotgan aktivning qiymati soliq solinadigan bazadir. Bunda chiqib ketayotgan aktivning qiymati buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan, moliyaviy ijara ijaraga beruvchining buxgalteriya hisobida aktiv sifatida e'tirof etiladigan summa tarzida belgilanadi.

Qurilishi tugallanmagan obyekt realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan, qurilishi tugallanmagan obyektning realizatsiya qilish narxi bilan balans qiymati o'rtasidagi ijobiy farq sifatida belgilanadi.

Kredit tashkiloti tomonidan garov bilan ta'minlangan majburiyatni qoplash hisobiga olingan mol-mulk realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini o'z ichiga oladigan, realizatsiya qilish narxi bilan qarzni qoplash hisobiga mazkur garov mol-mulki olingan qarz summasi o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Baholari (tariflari) davlat tomonidan tartibga solinishi nazarda tutilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilinganda, soliq solinadigan baza belgilangan baholardan (tariflardan) kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Realizatsiya qilishda soliq solinmaydigan oborotlar hisoblanuvchi chiptalar, abonementlar, yo'llanmalar (joysiz davolanish uchun berilgan hujjatlar) va xizmatlar olishga huquq beruvchi boshqa hujjatlar mazkur xizmatlarni ko'rsatmaydigan yuridik shaxslar tomonidan o'z xodimlari va ularning oila a'zolari uchun realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini o'z ichiga oladigan, realizatsiya qilish bahosi va ularni olish bahosi o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha hisobga olish nazarda tutilmagan mol-mulk realizatsiya qilingan taqdirda (mazkur mol-mulk

qo'shilgan qiymat solig'i bilan olinganligi yoki olinmaganligidan qat'iy nazar), soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini o'z ichiga oladigan, uni realizatsiya qilish (chiqib ketish) qiymati bilan balans qiymati o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Transport ekspeditsiyasi shartnomasi bo'yicha xizmatlar ko'rsatilgan taqdirda, ekspeditorning soliq solinadigan bazasi qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan, ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq tariqasida olinishi lozim bo'lgan summadan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Vositachilik shartnomasi, topshiriq yoki vositachilik xizmatlari ko'rsatish bo'yicha boshqa shartnoma asosida o'zga shaxsning manfaatlarini ko'zlab xizmatlar ko'rsatilgan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan, ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq (foiz) tariqasida olinishi lozim bo'lgan summadan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Vositachilik, topshiriq shartnomasiga binoan komitent yoki topshiriq beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan taqdirda, soliq solinadigan baza realizatsiya qilinayotgan tovarlarning qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymatidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Bunda soliq solinadigan baza mazkur tovar import qilinganida qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish uchun qabul qilingan qiymatdan past bo'lishi mumkin emas.

Garovga qo'yuvchi garov mol-mulkini garov bilan ta'minlangan majburiyatni bajarish hisobiga topshirgan taqdirda, garovga qo'yuvchining soliq solinadigan oboroti miqdori garovga oluvchi tomonidan realizatsiya qilingan mol-mulk qiymatidan kelib chiqqan, biroq qo'shilgan qiymat solig'ini qo'shmagan holda mazkur garovga qo'yilgan mol-mulkka olingan zayom mablag'lari summasidan kam bo'lmagan miqdorda belgilanadi. Garovga topshirilgan asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar va quri-

lishi tugallanmagan obyektlar bo'yicha garovga qo'yuvchining soliq solinadigan bazasi qo'shilgan qiymat solig'ini ham o'z ichiga oladigan, ularning realizatsiya qilish narxi bilan balans (qoldiq) qiymati o'rtasidagi ijobiy farqdan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Qaytariladigan tara soliq solinadigan oborotga kiritilgan taqdirda, tara belgilangan muddatda qaytarilmasa, soliq solinadigan baza mazkur taraning qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan garov qiymati asosida belgilanadi.

Soliq to'lovchining soliq solinadigan bazasiga quyidagi hollarda tuzatish kiritiladi:

- tovarlar to'liq yoki qisman qaytarilganda;
- bitim shartlari o'zgarganda;
- narxlar o'zgarganda, sotib oluvchi siylovdan (skidkadan) foydalanganda;
- bajarilgan ishlardan, ko'rsatilgan xizmatlardan voz kechilganda.

Soliq solinadigan bazaga ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan tuzatishni kiritish bir yillik muddat ichida, kafolat muddati belgilangan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha esa, kafolat muddati doirasida amalga oshiriladi.

Soliq solinadigan bazaga tuzatish kiritish qo'shimcha hisobvaraqa-faktura yoki ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan hollar yuz berganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar asosida amalga oshiriladi.

Soliq solinadigan bazaga tuzatish kiritish tovarlar to'liq yoki qisman qaytarilgan hollar yuz bergan soliq davrida amalga oshiriladi.

Tovarlarni import qilishda soliq solinadigan bazaga tovarlarning bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadigan bojxona qiymati, shuningdek, O'zbekiston Respublikasiga tovarlarni import qilishda to'lanishi lozim bo'lgan aksiz solig'ining, bojxona bojlarining summalari kiradi.

5.4. Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha imtiyozlar va preferensiyalar

Qo'shilgan qiymat solig'idan boshqa soliq turlariga nisbatan ko'proq imtiyozlar ko'zda tutilgan bo'lib, ular soliq kodeksida to'rt guruhga bo'lib berilgan. Ular:

1) soliqdan ozod etiladigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti (208-modda);

2) soliqdan ozod qilinadigan moliyaviy xizmatlar (209-modda);

3) soliqdan ozod etiladigan sug'urta xizmatlari (210-modda);

4) soliqdan ozod etiladigan import.

Qo'shilgan qiymat solig'idan quyidagi tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oborotlari ozod etiladi:

1) yuridik va jismoniy shaxslarga muayyan huquqlar berilganda davlat organlari, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari hamda vakolatli tashkilotlar tomonidan ko'rsatiladigan, davlat boji, patent boji, yig'im yoki boshqa to'lovlar undiriladigan xizmatlar;

2) maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni tarbiyalashga doir xizmatlar;

3) bemorlar va keksalarni parvarish qilishga doir xizmatlar;

4) dafn etish byurolari va qabristonlarning marosim xizmatlari, diniy ashyolarni realizatsiya qilish, diniy tashkilotlar hamda birlashmalarning udumlar va marosimlar o'tkazishga doir xizmatlari;

5) protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun mo'ljallangan inventarlar, shu jumladan, ularni ishlab chiqaruvchilar tomonidan realizatsiya qilinayotgan buyumlar va inventarlar, shuningdek, nogironlarga ko'rsatilayotgan ortopedik protezlash xizmatlari, protez-ortopediya buyumlari va nogironlar uchun mo'ljallangan inventarlarni ta'mirlash hamda ulardan foydalanishga doir ishlar bo'yicha xizmatlar;

6) davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalarining mazkur muassasalar tomonidan realizatsiya qilinadigan mahsulotlari;

7) pochta markalari (kolleksiya qilinadiganlaridan tashqari), markali otkritkalar, konvertlar;

8) aloqa tashkilotlarining pensiya va nafaqalar to'lash bo'yicha xizmatlari;

9) budjet mablag'lari hisobidan bajariladigan ilmiy-tadqiqot va innovatsiya ishlari. Ushbu imtiyozni olish uchun tegishli moliya organining budjetdan mablag'lar ajratish to'g'risidagi xulosasi asosdir;

10) shahar yo'lovchilar transportining xizmatlari (taksidan, shu jumladan, yo'nalishli taksidan tashqari), shuningdek, temir-yo'l va umumiy foydalanishdagi avtomobil transportida (taksidan, shu jumladan, yo'nalishli taksidan tashqari) shahar atrofidagi yo'nalishlarda yo'lovchilar tashish xizmatlari.;

11) oliy, o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar o'quv yurtlarida, shuningdek, kadrlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash bilan shug'ullanuvchi tashkilotlarda ta'lim berishning haq evaziga o'qitishga doir qismi bo'yicha xizmatlar;

12) chet el havo kemalariga xizmat ko'rsatish yuzasidan bevosita O'zbekiston Respublikasi ayeroportlarida va O'zbekiston Respublikasining havo bo'shlig'ida amalga oshiriladigan xizmatlar, shu jumladan, ayeronavigatsiya xizmati;

13) sanatoriy-kurort, sog'lomlashtirish, turistik-ekskursiya xizmatlari va bolalar dam olish oromgohlarining xizmatlari, shuningdek, jismoniy tarbiya va sport muassasalarining tegishli hujjatlar bilan rasmiylashtirilgan xizmatlari;

14) gidrometeorologiya va ayerologiya ishlari;

15) geologiya va topografiya ishlari;

16) O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasining, uning tarkibiga kiruvchi korxonalar va tashkilotlarning hamda O'zbekiston Milliy axborot agentligining asosiy faoliyatiga doir mahsulot va xizmatlar;

17) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar tashkil etuvchi yuridik shaxslar tomonidan ishlab chiqarilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar), vositachilik, savdo, tayyorlov, ta'minot-sotish faoliyatini amalga oshirish bo'yicha realizatsiya qilish oborotlari bundan mustasno;

18) O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo'yicha xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan berilgan qarzarlar (kreditlar) yuridik shaxslar oladigan, shuningdek, grantlar hisobiga olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar);

19) uy-joy fondini saqlash va ta'mirlash yuzasidan aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar;

20) aholini elektr energiyasi bilan ta'minlash;

21) davlat tilini va davlat tilida ish yuritishni o'rgatish xizmatlari;

22) o'zi yetishtirgan qishloq xo'jaligi mahsuloti;

23) ichki ishlar organlari huzuridagi qo'riqlov bo'linmalari xizmatlari;

24) va boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan oborotlar.

Moliyaviy xizmatlarning quyidagi turlari qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan:

1) to'lovlar, o'tkazmalar, qarz majburiyatlari, cheklar va to'lov vositalari bilan bog'liq operatsiyalar, inkasso bo'yicha operatsiyalar;

2) milliy valuta va chet el valutasini bilan bog'liq operatsiyalar;

3) qimmatli qog'ozlar (aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar) bilan bog'liq operatsiyalar;

4) akkreditivlar ochish va ularga xizmat ko'rsatish;

5) pul mablag'larini konvertatsiya qilish bo'yicha operatsiyalar;

6) chet el valutasini bilan ayirboshlash operatsiyalarini tashkil etish;

7) kassa operatsiyalari (banknot va tangalarni qabul qilib olish, berish, qayta hisoblab chiqish, maydalab berish, almashtirish, saralash va saqlash);

8) forfeyting va faktoring operatsiyalari;

9) lombard operatsiyalari (garovga qo'yilgan mol-mulkka qisqa muddatli kreditlar berish);

10) jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larining obo-
roti.

11) va boshqa oborotlar.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan sug'urta xizmatlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

1) sug'urta bozorining professional ishtirokchisi quyidagilarni olsa, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

a) sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha sug'urta mukofotlari;

b) qayta sug'urta qilishga topshirilgan shartnomalar bo'yicha vositachilik haqi va tantemalar;

v) sug'urta agenti, sug'urta va qayta sug'urta broken, syurveyer hamda sug'urta bozorining boshqa professional ishtirokchilarining xizmatlari uchun vositachilik haqi;

g) qayta sug'urta qilishga topshirilgan shartnomalar bo'yicha sug'urta to'lovlari ulushining qayta sug'urtalovchilar tomonidan to'lanadigan to'lovi;

d) sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha uchinchi shaxslardan subrogatsiya (regress) tartibida talab qilish bo'yicha daromadlar;

e) sug'urta bozorining professional ishtirokchilari (aktuariy-
lar, ajasterlar, syurveyerlar, assistans xizmatlari va shu singarilar) ko'rsatgan xizmatlardan olinadigan daromadlar;

j) qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha depo mukofot-
lariga hisoblangan hamda qayta sug'urta qildiruvchi tomonidan qayta sug'urtalovchiga o'tkazilgan foizlar;

z) hayotni sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha sug'urta qildi-
ruvchilar taqdim etgan zayomlardan olinadigan daromadlar;

i) sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) investitsiya faoliyatidan olinadigan daromadlar, shu jumladan, sug'urta rezervlari va sug'urta fondlari mablag'larini investitsiyalashdan olinadigan daromadlar;

k) sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha franshizlarni qoplashdan olinadigan daromadlar;

l) qonun hujjatlariga muvofiq sug'urtalovchiga o'tgan, sug'urta qildiruvchining (naf oluvchining) yetkazilgan zarar uchun javobgar shaxslardan talab qilish huquqini realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar;

m) qayta sug'urta qilish shartnomalari muddatidan ilgari tugatilgan taqdirda, ular bo'yicha sug'urta mukofotlarining qaytarib berilgan qismi summalari;

n) bevosita sug'urta faoliyatini amalga oshirishdan olinadigan boshqa daromadlar;

2) sug'urta qildiruvchi (naf oluvchi) quyidagilarni olsa, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

a) sug'urta to'lovi (sug'urta to'voni);

b) preventiv tadbirlar o'tkazish uchun beriladigan mablag'lar;

v) sug'urta qilish shartnomasi zararsiz amal qilishi uchun sug'urtalovchi to'laydigan mablag'lar;

g) sug'urta qilish shartnomasiga muvofiq boshqa mablag'lar.

O'zbekistonda Jahon moliyaviy inqirozi salbiy ta'sirini kamaytirish sharoitida iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish borasidagi ishlar keyingi paytda qabul qilingan bir qator muhim farmon va qarorlar orqali ham namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy nochor korxonalarini moliyaviy sog'lomlashtirish, modernizatsiyalash, texnik va texnologik jihatdan yangilash jarayoniga tijorat banklarining mablag'larini kengroq jalb qilishni yo'lga qo'yishga qaratilgan «Iqtisodiyot real sektori korxonalarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (2008-yil 18-noyabr), jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining salbiy oqibatlarini bartaraf etish, ikti-

sodiyot real sektori bazaviy tarmoqlarining iqtisodiy o'sishi barqaror sur'atlari va makroiqtisodiy mutanosibligi hamda barqaror ishlashini ta'minlash, ishchi kuchi bandligiga ko'maklashish, eksport qiluvchilar, sanoatning yetakchi tarmoqlari korxonalarini hamda kichik biznesni aniq manzilli qo'llab-quvvatlashga qaratilgan «Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida»gi (2008-yil 28-noyabr) farmonlari shular jumlasidandir. Xususan keyingi Farmonda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilab berilgan:²⁰

- mahalliy ishlab chiqaruvchi korxonalarining barcha resurslardan samarali foydalanishi hisobiga mahsulot tannarxini 20 foizdan kam bo'lmagan miqdorda pasaytirish orqali ularning raqobatbardoshligini ta'minlash;

- davlat budjetidan 491 mlrd so'mdan ortiq mablag'lar tijorat banklari ustav jamg'armalarini va kredit resurslarini ko'paytirishga yo'naltirish orqali banklar tomonidan eksport qiluvchi korxonalarga, aylanma mablag'larini to'ldirish uchun imtiyozli kreditlar ajratish;

- 2009-yilda energiya resurslari narxlarining o'sish darajasini 6-8 foizdan -oshirmaslik;

- iqtisodiyotda infratuzilmani tubdan yaxshilash va yangi ish o'rinlarini yaratish maqsadida «O'zbek milliy avtomagistrali» loyihasini, ya'ni 4 qatorli xalqaro avtomobil yo'li qurilishini amalga oshirish;

- kichik biznes va tadbirkorlikni, aynan yangi tashkil qilinayotgan kichik korxonalarni imtiyozli kredit resurslari orqali qo'llab-quvvatlash;

- mahalliy lashtirish dasturiga asosan tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish miqdorini 3,1 barobarga va shu boradagi loyihalar sonini 3,5 barobarga oshirish va hokazo.

Jahonda boshlangan moliyaviy-iqtisodiy inqiroz mamlakatimizda eksport-import operatsiyalariga jiddiy yondashishni

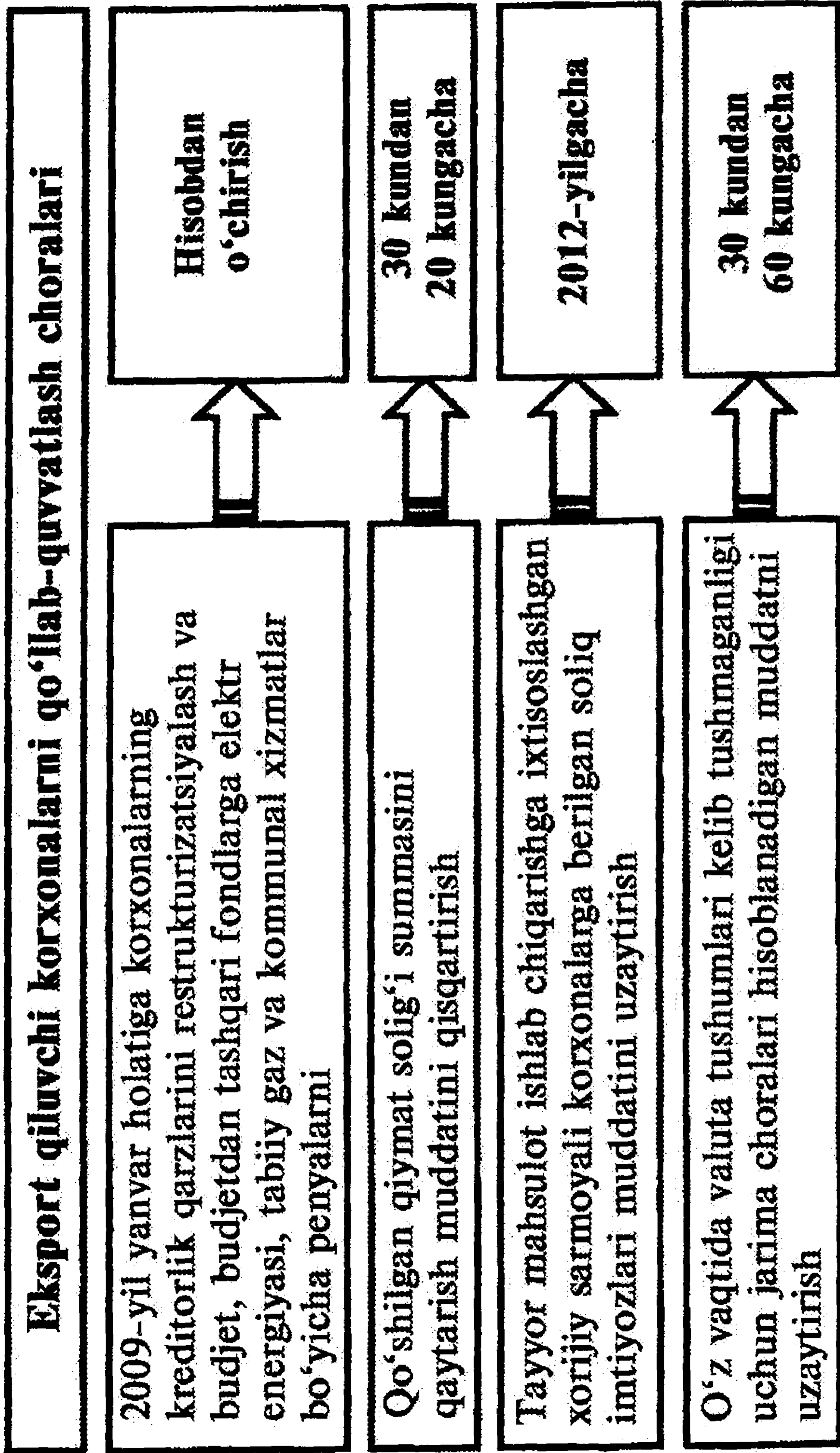
²⁰ Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bar-taraf etishning yo'llari va choralari. -T.: O'zbekiston, 2009. -56-b.

va ularni tubdan isloh qilishni talab qilib qoldi. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining mamlakatimiz iqtisodiyotiga ta'sirini kamaytirish va uning salbiy oqibatlarining oldini olish maqsadida moliyaviy-iqtisodiy inqirozga qarshi choralar dasturi ishlab chiqildi. Ushbu dasturga asosan mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan xo'jalik yurituvchi subyektlarining ishlab chiqarish va ularning eksport salohiyatini oshirishni rag'batlantirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 18-noyabrdagi «Iqtisodiyot real sektori korxonalarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4053 farmoni va 2008-yil 28-noyabrdagi «Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash, ularni eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmonlariga ko'ra, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining salbiy oqibatlarini bartaraf etish, iqtisodiyot real sektori bazaviy tarmoqlarining iqtisodiy o'sishi barqaror sur'atlari va makroiqtisodiy mutanosibligi hamda barqaror ishlashini ta'minlash, ishchi kuchi bandligiga ko'maklashish, eksport qiluvchilar, sanoatning yetakchi tarmoqlari korxonalarini hamda kichik biznesni aniq manzilli qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilab berilgan:

– eksportga yuklab jo'natilgan mahsulotlar uchun o'z vaqtida valuta mablag'lari tushmaganligi uchun hisoblanadigan jarimalar muddati kelgusida to'liq valuta tushumining ta'minlanishi sharti bilan 2009-yildan 30 kundan 60 kunga uzaytirildi;

– mahalliy ishlab chiqaruvchi korxonalarining barcha resurslardan samarali foydalanishi hisobiga mahsulot tannarxini 20 foizdan kam bo'lmagan miqdorda pasaytirish orqali ularning raqobatbardoshligini ta'minlash;

– mahalliy ishlab chiqaruvchi korxonalarining barcha resurslardan samarali foydalanishi hisobiga mahsulot tannarxini 20 foizdan kam bo'lmagan miqdorda pasaytirish orqali ularning raqobatbardoshligini ta'minlash;

5.2-rasm. Eksport qiluvchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash choralari²¹

²¹ Xodiyev B.Yu., Bekmurodov A.Sh I., G'ofurov U.V., Tuxliyev B.K. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari» nomli asarini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. -T.: Iqtisodiyot. 2009. 120-b.

O‘z mohiyatiga ko‘ra ushbu chora-tadbirlar inqirozga qarshi choralar dasturining mazmunini ham ifoda etib, ularning izchil va to‘liq amalga oshirilishi jahon moliyaviy inqirozi oqibatlarining mamlakatimiz iqtisodiyotiga ta‘sirini pasaytiradi va barqaror rivojlanish uchun qulay shart-sharoit va imkoniyatlarni yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 7-noyabr-dagi «Bank tizimini yanada rivojlantirish va bo‘sh pul mablag‘larini bank aylanmasiga jalb etish chora-tadbirlari to‘g‘risida» PQ-726-sonli qaroriga muvofiq 2008-yilning 1-yanvaridan boshlab 3 yil muddatga respublika inkassatsiya birlashmasi - bo‘shaydigan mablag‘larni inkassatsiya xizmatining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga maqsadli yo‘naltirish sharti bilan qo‘shilgan qiymat solig‘i va mulk solig‘i to‘lashdan ozod etilgan;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 12-iyundagi «Banklarning kapitallashuvini yanada oshirish va iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi investitsiya jarayonlarida ularning ishtirokini faollashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» PQ-670-qaroriga muvofiq, tijorat banklari o‘z filiallariga tovar-moddiy boyliklar, daromadlar va boshqa resurslarni berganda - qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘idan ozod etilgan. Shuningdek, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun xorijiy moliya institutlarining jalb qilingan kredit liniyalari bo‘yicha tijorat banklari tomonidan amalga oshiriladigan foizlar va boshqa to‘lovlar bo‘yicha to‘lov manbayidan olinadigan soliqlardan ozod qilingan. Ushbu soliq imtiyozi muddati O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-apreldagi «Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag‘batlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-1325-sonli qaroriga ko‘ra 2012-yil 1-yanvargacha uzaytirildi;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyul-dagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo‘naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini

ko'paytirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-1166-sonli qaroriga muvofiq tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to'lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda qo'shilgan qiymat solig'i to'lash ozod etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 3-avgustdagi «Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-433-sonli qaroriga muvofiq, bank mikroprotessor plastik kartochkalari va to'lov terminallarini ishlab chiqaruvchi korxonalar 2012-yilning 1-yanvarigacha bank mikroprotessor plastik kartochkalari va to'lov terminallarini ishlab chiqarish uchun import qilinadigan xomashyo, sarflanuvchi va butlovchi materiallar, dasturiy ta'minot va litsenziyalar bojxona to'lovlari (bojxona rasmiylashtiruvi yig'implaridan tashqari) to'lashdan ozod etildi. Ushbu soliq imtiyozi muddati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-apreldagi «Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag'batlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1325-sonli qaroriga ko'ra 2012-yil 1-yanvarigacha uzaytirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 3-avgustda qabul qilingan «Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 433-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 24-sentabrda qabul qilingan «Plastik kartochkalar asosida hisob-kitob qilish tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 445-sonli qarori va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 12-iyulda qabul qilingan «Banklarning kapitallashuvini yanada oshirish va iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi investitsiya jarayonlarida ularning ishtirokini faollashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 670-sonli qarorida ko'zda tutilgan soliq va bojxona imtiyozlariga amal qilish muddati ***2012-yilning 1-yanvarigacha uzaytirildi.***

Tijorat banklarining investitsiya faoliyati kengaytirilishini yanada rag'batlantirish, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlashga yo'naltirilgan uzoq muddatli investitsiya loyihalarini moliyalash hajmlarini oshirish uchun ularning resurs bazasini mustahkamlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko'paytirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-1166-sonli qaroriga muvofiq quyidagi soliq imtiyozlari berildi:

- 2015-yilning 1-yanvarigacha tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab tabaqalashtirilgan stavkalar bo'yicha foyda solig'i to'lashlari belgilandi;

- tijorat banklarining depozitlariga va qimmatli qarz qog'ozlariga 1 yildan ortiq muddatga joylashtirishdan olinadigan foizli daromadlari bo'yicha yuridik shaxslar besh yil muddatga soliqqa tortishdan ozod etildi;

- tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to'lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda qo'shilgan qiymat solig'i to'lash ozod etildi;

- lizing xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxslar 2009-yilning 1-sentabridan boshlab uch yil muddatga foyda solig'i va lizing operatsiyalaridan tushadigan daromadlar bo'yicha yagona soliq to'lovidan ozod etildi;

Tijorat banklari tomonidan, jumladan, ishlab chiqarishni tashkil etish va yo'lga qo'yish hamda mahsulotlarni sotishda muvaffaqiyatli ish tajribasiga ega boshqa investorlar ishtirokida yangi tashkil etilgan korxonalariga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 19-noyabrdagi R-4010-sonli farmoyishining 2-bandida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari tatbiq etildi.

«Tijorat banklariga iqtisodiy nochor korxonalarni realizatsiya qilish tartibini tasdiqlash to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.11.2008-yildagi 4010-sonli farmoyishiga muvofiq berilgan soliq imtiyozlari:²²

- Bankrot korxonalarni yoki ularning mol-mulkini tijorat banklari mulkiga topshirish, sotish, uni xo‘jalik subyektlari ustav fondiga kiritish, shuningdek, bankrot korxonada mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlarini keyingi navbatda banklar tomonidan realizatsiya qilish qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortishdan ozod etiladi.

- Bankrot korxonada mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlari foyda solig‘i, yagona soliq to‘lovi, mol-mulk solig‘i va yer solig‘idan bo‘shagan mablag‘larni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga va ishlab chiqarishni rivojlantirishga maqsadli yo‘naltirish sharti bilan ular strategik investorga sotilgunga qadar, lekin davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab uch yildan ko‘p bo‘lmagan muddatga ozod etiladi.

- Tijorat banklari tomonidan ta‘sis etiladigan boshqaruv kompaniyalari davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab dastlabki ikki yil davomida foyda solig‘i va yagona soliq to‘lovidan ozod etiladi.

Ommaviy axborot vositalari, nashriyot, poligrafiya korxonalarini va matbuot tarqatuvchi tashkilotlarni yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar va omillarni yaratish, buning asnosida ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini ta‘minlash, axborot sohasini rivojlantirishda, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ustidan jamiyat nazoratini o‘rnatishda ularning rolini oshirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo‘shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to‘g‘risida»gi PQ-1672-sonli qaroriga ko‘ra, **2012-yilning 1-yan-**

²² Gadoyev E. va boshqalar. O‘zbekistonning jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish va ishlab chiqarishni modernizatsiyalashda soliq imtiyozlari va preferensiyalarning roli va ahamiyati. O‘quv-uslubiy qo‘llanma, -T.: «EL PRESS», 2011-yil. 160-b.

varidan boshlab ommaviy axborot vositalari va kitob mahsulotlarini yetkazib berish xizmatlari **qo‘shilgan qiymat solig‘iga** tortilmasligi belgilandi.

5.5 Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi va nol darajali stavka bo‘yicha soliq solinadigan oborot

O‘zbekiston Respublikasida qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi 1992-yilda 30 foizni tashkil qilgani holda, bugunga qadar bir necha marta o‘zgartirildi. Jumladan, 1996-yilda 17 foizni, 1997-yilda 18 foizni, ayrim oziq-ovqat mahsulotlari turlariga (un, non, go‘sht, sut va sut mahsulotlari) esa kamaytirilgan 10 foizli stavka belgilandi. 1999-yilda respublikada qo‘shilgan qiymat solig‘ining 3 xil stavkasi (20 foiz, 15 foiz, va 0 foiz) amalda qo‘llanilgan. Faqat 3 ta band, ya‘ni eksport, qishloq xo‘jaligi ehtiyojlari uchun qishloq xo‘jalik korxonalariga beriladigan mineral o‘g‘it va yoqilg‘i moylash materiallari hamda diplomatik vakolatxonalar va unga tenglashtirilgan vakolatxonalarga realizatsiya qilinadigan tovar (ish va xizmat)lar «0» stavkasi bo‘yicha soliqqa tortilgan. 15 foizli qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi esa un, non, go‘sht, sut va sut mahsulotlari hamda import qilinadigan tirik mol va bug‘doy kabi mahsulotlarga nisbatan belgilandi.

2000-yildan hozirgi kungacha respublikamizda 20 foizli va «0» foizli stavka qo‘llanilib kelinmoqda. Umuman olganda «0» stavka deganda korxonalar ishlab chiqarayotgan tovarlarning (bajarilgan ish, xizmatlarning) qiymatiga qo‘shilgan qiymat solig‘i qo‘llanilmaydi, ya‘ni «nol»ga teng degan ma‘noni bildiradi.

Quyidagilarga «0» darajali stavka bo‘yicha soliq solinadi:

◆ ***Tovarlarni eksport qilishga:***

Tovarlarni chet el valutasida eksportga realizatsiya qilish (qimmatbaho metallar bundan mustasno) oborotiga nol darajali stavka bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i solinadi. Tovarlarni O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga muvofiq olib chiqish tovarlar eksportidir.

Tovarlarning eksport qilinganligi tasdiqlanmagan taqdirda, mazkur tovarlarni realizatsiya qilish oborotiga belgilangan stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

◆ ***Tovarlarning eksport qilinganligini tasdiqlash:***

Tovarlarning eksport qilinganligini tasdiqlovchi hujjatlar quyidagilardir:

- kontrakt (kontraktning belgilangan tartibda tasdiqlangan ko'chirma nusxasi);

- tovarlarni eksport qilish rejimiga chiqarishni amalga oshiruvchi bojxona organining belgi qo'yilgan bojxona yuk deklaratsiyasi.

O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan o'tkazish punktida joylashgan bojxona organining tovarlar tayin etilgan mamlakatga jo'natilganligini tasdiqlovchi qayd belgisi qo'yilgan tovarga ilova qilinadigan hujjatlar.

Tovarlar eksportga vositachi (ishonchli vakil) orqali vositachilik (topshiriq) shartnomasi bo'yicha realizatsiya qilinganda eksportni tasdiqlash uchun komitent (topshiriq beruvchi) tomonidan quyidagi hujjatlar taqdim etiladi:

- soliq to'lovchi bilan vositachi yoki ishonchli vakil o'rtasidagi vositachilik shartnomasi yoki topshiriq shartnomasi (shartnomaning ko'chirma nusxasi);

- soliq to'lovchining topshirig'iga ko'ra (vositachilik shartnomasi yoki topshiriq shartnomasiga muvofiq) eksportga tovarlar yetkazib berishni amalga oshirayotgan shaxsning tovarlarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan tashqariga yetkazib berish uchun chet ellik shaxs bilan tuzilgan kontrakti (kontraktning belgilangan tartibda tasdiqlangan ko'chirma nusxasi);

- tovarlarni eksport rejimiga chiqarishni amalga oshiruvchi bojxona organining belgisi qo'yilgan bojxona yuk deklaratsiyasining ko'chirma nusxasi.

◆ ***Chet el diplomatik vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarga rasmiy foydalanishi uchun realizatsiya qilinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga):***

Chet el tarafi o'zarolik prinsipiga amal qilgan taqdirda, chet el diplomatik vakolatxonalari hamda ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarining rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek, bu vakolatxonalar diplomatik va ma'muriy-texnik xodimlarining, shu jumladan, ular bilan birga yashayotgan oila a'zolarining, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasalar hamda O'zbekiston Respublikasida doimiy yashayotgan bo'lmasalar, shaxsiy foydalanishi uchun realizatsiya qilinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining Diplomantik servis xizmati tomonidan keyinchalik chet el diplomatik vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarga realizatsiya qilish uchun olinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishda nol darajali stavka qo'llanilishi tatbiq etiladigan O'zbekiston Respublikasida akkreditatsiya qilingan chet el diplomatik vakolatxonalarining va diplomatik vakolatxonalariga tenglashtirilgan xalqaro tashkilotlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

♦ **«Bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishlarga, ko'rsatilgan xizmatlarga:**

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq, «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishlarga (ko'rsatilgan xizmatlarga), agar qayta ishlash mahsulotlari O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan tashqariga olib chiqiladigan bo'lsa, nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

«Bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishlarga

(ko'rsatilgan xizmatlarga), agar keyinchalik qayta ishlash mahsulotlari bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq «erkin muomalaga chiqarish» rejimiga joylashtiriladigan bo'lsa, belgilangan stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

◆ ***Xalqaro yo'nalishda tashishlarga:***

Xalqaro yo'nalishda tashishlar bo'yicha ko'rsatiladigan quyidagi xizmatlarni realizatsiya qilish oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi:

- tranzit yuklarni O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab tashish. Tranzit yuklarni tashish jumlasiga yukning tranzitini amalga oshirish uchun chet ellik shaxslar bilan to'g'ridan to'g'ri tuzilgan shartnomalar yoki xalqaro (idoralararo) transport bitimlari hamda bojxona organlarining mazkur tranzit yuklar haqiqatda olib kirilganligi va olib chiqilganligi to'g'risida belgilari mavjud bo'lgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi hududi orqali chet el tranzit yuklarini tashish va ularga xizmat ko'rsatishga doir xizmatlar kiradi;

- yo'lovchilar, bagajlar, yuklar va pochmani xalqaro yo'nalishda tashish. Agar jo'natish punkti yoki tayin etilgan punkt O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida joylashgan bo'lsa, tashishlar yagona xalqaro tashish hujjatlari asosida rasmiylashtirilgan taqdirda, xalqaro yo'nalishlarda tashish hisoblanadi.

◆ ***Aholiga ko'rsatilayotgan kommunal xizmatlarga:***

Suv ta'minoti, kanalizatsiya, sanitariya tozalash, issiqlik ta'minoti, gaz ta'minoti bo'yicha aholiga ko'rsatiladigan xizmatlarga, shu jumladan, xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari aholi nomidan oladigan ana shunday xizmatlarga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

◆ ***Paxta tolasini respublikaning ichki iste'molchilariga realizatsiya qilish oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.***

Paxta tolasini respublikaning ichki iste'molchilariga realizatsiya qilish oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solish 2012-yil 1-yanvardan PQ-1675 ko'ra bekor bo'ldi.

2006-yildan boshlab qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi ehtiyojlari uchun qishloq xo'jalik korxonalariga yetkazib beriladigan mineral o'g'itlar va yonilg'i-moylash materiallariga «0» stavka bekor qilingan.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod bo'lgan (imtiyozli) oborotlardan farqli ravishda «0» stavka qo'llanilganda qo'shilgan qiymat solig'i tovarlarning tannarxiga olib borilmasdan, hisobga kiritiladi.

Agarda hisobot davrida hisobga kiritilishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasidan «0» stavkada hisoblanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'ining summasi qiymati jihatidan ko'p bo'lsa, u holda ortiqcha summa soliq to'lovchining boshqa soliq va to'lovlar bo'yicha qarzi bo'lmagan taqdirda, unga belgilangan tartibda qaytariladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ining vatani hisoblangan Fransiyada qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha to'rtta stavka amal qiladi, ya'ni standart stavka, qisqartirilgan stavka, oraliq stavka va oshirilgan stavka.

5.6. Import qilinadigan tovarlar, ishlar va xizmatlarga nisbatan qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash tartibi

Import qilinadigan tovarlarga nisbatan qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari bo'lib, tovarlarni import qiladigan yuridik shaxslar, shuningdek, boj to'lamasdan o'z ehtiyojlari uchun me'yori-dan ortiqcha tovarlar olib kiradigan jismoniy shaxslar hisoblanadi (demak, jismoniy shaxslar ham bevosita qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lishi mumkin).

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan obyekt bo'lib, O'zbekiston Respublikasining bojxona qonunlariga binoan belgilangan bojxona rejimlariga muvofiq O'zbekiston hududiga import qilinadigan tovarlar hisoblanadi.

Tovar deganda iste'molga mo'ljallangan va qiymatga ega bo'lgan barcha narsalar tushuniladi.

Import tovarlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish uchun asos bo'lib, bojxona qonunchiligiga muvofiq belgilanadigan bojxona qiymati hisoblanadi.

Tovarlar importi bo'yicha soliq solinadigan oborot hajmiga bojxona qiymati bilan bir qatorda bojxona boji summasi va aksiz solig'i summasi (aksizosti tovarlar bo'yicha) kiritiladi.

Import qilinadigan tovarlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$S_{\text{QQS}} = \frac{(\text{IQTBOQ} + \text{BBS} + \text{AS}) \times \text{QQS}_{\text{ST}}}{100};$$

Bu yerda:

S_{QQS} – qo'shilgan qiymat solig'i summasi;

IQTBOQ - Import qilinadigan tovarlarning bojxona qiymati;

BBS - Bojxona boji summasi;

AS - aksiz solig'i;

QQS_{ST} - qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi.

Import qilinadigan tovarlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i 20 foizli stavka bo'yicha to'lanadi.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra quyidagilar qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

1) xorijiy diplomatik vakolatxonalar va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar rasmiy foydalanishi uchun mo'ljallangan tovarlar;

2) jismoniy shaxslarning boj to'lamasdan olib kirish me'yorlari doirasida import qilinadigan tovarlar (tovarlarni olib kirish me'yori Vazirlar Mahkamasining maxsus qarori asosida belgilanadi);

3) O'zbekiston Respublikasi hududiga tabiiy ofatlar, baxtsiz hodisalar yuz berganda olib kiriladigan tovarlar, shuningdek, davlatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan xayriya maqsadlarida olib kiriladigan tovarlar;

4) O'zbekiston Respublikasi hududiga investitsiya dasturiga kiritilgan ustuvor obyektlarni jihozlash uchun hamda hukumat kafolati bilan xorijiy kreditlar hisobiga moliyalanadigan investitsion loyihalarni amalga oshirish uchun olib kiriladigan texnologik uskunalari;

5) import bo'yicha olib kelinadigan dori-darmonlar va tibbiy buyumlar;

6) chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalarining ustav kapitaliga chet ellik investorlar tomonidan ulush sifatida olib kiritilgan texnologik jihozlar;

7) va boshqa qonunchilikda ko'zda tutilgan import tovarlar.

Tovarlar respublika hududiga import qilinishida qo'shilgan qiymat solig'i-bojxona deklaratsiyasi qabul qilinishiga qadar yoki u bilan bir vaqtda to'lanadi. Agar bojxona deklaratsiyasi belgilangan muddatda topshirilmasa qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash muddatlari bojxona deklaratsiyasi topshirish muddati tugagan kundan boshlab hisoblab chiqariladi.

Jismoniy shaxslar soliqni naqd pul bilan bojxona organi posti kassasiga belgilangan tartibda to'lashlari mumkin.

Qo'shilgan qiymat solig'ining to'langan summaları hududiy bojxona organlarining depozit hisobvaraqlariga kirim qilinib, keyin ular respublika budjeti daromadlariga qayd etiladi. Bojxona organlari 3 kun muddat ichida undirilgan qo'shilgan qiymat solig'i summasini respublika budjetiga o'tkazadilar.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlarga nisbatan qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash tartibi

O'zbekiston Respublikasi hududiga ishlar, xizmatlarni import qiluvchi yuridik shaxslar ana shu import qilinadigan ishlar, xizmatlarga qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar hisoblanadi.

Tuzilgan shartnomalar (kontraktlar)ga muvofiq respublika hududiga import qilinadigan ishlar va xizmatlar qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan obyekt hisoblanadi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i ishlar, xizmatlar bajarilganligi dalilini tasdiqlovchi hujjatlar (dalolatnoma, ma'lumotnoma yoki boshqa hujjatlar) asosida quyidagi formula bo'yicha hisoblab chiqariladi:

$$Cqqs = S \times N/100,$$

bu yerda: **Sqqqs** - qo'shilgan qiymat solig'i summasi;

S - dalolatnoma, ma'lumotnoma yoki boshqa hujjatlarga ko'ra tasdiqlanadigan, import qilinadigan ishlar, xizmatlar qiymati;

N - qo'shilgan qiymat solig'ining foizdagi stavkasi.

Realizatsiya qilinadigan joyi O'zbekiston Respublikasi bojxona hududi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi rezidentlari tomonidan import qilinadigan ishlar, xizmatlar import qilinadigan ishlar, xizmatlar deb tan olinadi.

Amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'idan quyidagilar ozod qilinadi:

1. O'zbekiston Respublikasi tomonidan tuzilgan shartnomalar (bitimlar) bo'yicha xalqaro va hukumatga qarashli xorijiy moliyaviy va iqtisodiy tashkilotlar bergan qarzlar va grantlar hisobiga yuridik shaxslar, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasining rezidenti bo'lmagan yuridik shaxslar tomonidan olib kirilayotgan ishlar, xizmatlar.

2. Budget tashkilotlari buyurtmalari bo'yicha budget mablag'lari hisobiga O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan ishlar va xizmatlar.

Soliq kodeksi amalga kiritilguniga qadar qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari asosida soliq to'lovchilarga taqdim etilgan soliq imtiyozlari ular taqdim etilgan muddat tugaguniga qadar saqlanib qoladi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i 20 (yigirma) foiz stavka bo'yicha to'lanadi.

Bajarilgan ishlar, xizmatlar dalili tasdiqlangan kundagi Markaziy bank kursi bo'yicha qayta hisoblangan ishlar, xizmatlar qiymatidan kelib chiqqan holda amalda ishlar bajarilganini, xizmatlar ko'rsatilganini tasdiqlaydigan hujjatlar asosida import qilinadigan ishlar va xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i milliy valuta (so'm)da hisoblab chiqariladi.

Montaj qilish, ishga tushirish, sozlash, maslahatlar, o'qitish va boshqa ishlar, xizmatlarga doir import qilinadigan ishlar va xizmatlarga, olib kelinadigan uskunalarga doir xizmatlarga qo'shil-

gan qiymat solig'i tuzilgan shartnomalar (kontraktlar)ga muvofiq belgilangan mazkur ishlar, xizmatlarning qiymati asosida hisoblab chiqariladi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i to'lovi ana shu ishlar, xizmatlarni import qiluvchi shaxs yozib bergan hamda unda «import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasi to'lovi» degan yozuv bitilgan to'lov topshiriqnomasi asosida amalga oshiriladi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i amalda ishlar, xizmatlar bajarilgan kundan boshlab 5 kun ichida budjetga to'lanadi. Qo'shilgan qiymat solig'i faqatgina milliy valuta - so'mda to'lanadi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlarga qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kitobi ishlar, xizmatlar importi amalga oshirilgan hisobot oyidan keyingi oyni 15-sanasidan kechiktirmasdan, belgilangan shaklda oylar bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan joydagi soliq organiga taqdim etiladi.

Tovarlarni import qilishda quyidagi hollarda qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi:

1) jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni bojsiz olib kirishning bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida tasdiqlangan normalari doirasida olib kirilayotgan tovarlar;

2) chet el diplomatik vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek, ushbu vakolatxonalarning diplomatik va ma'muriy-texnik xodimlari, shu jumladan, ularning o'zlari bilan birga yashayotgan oila a'zolari shaxsiy foydalanishi uchun mo'ljallangan tovarlar;

3) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda insonparvarlik yordami tariqasida olib kirilayotgan tovarlar;

4) davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan xayriya yordami maqsadida, shu jumladan, texnik ko'mak ko'rsatish maqsadida olib kirilayotgan tovarlar;

5) O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo‘yicha xalqaro va chet el hukumati moliya tashkilotlari tomonidan berilgan qarzar (kreditlar) mablag‘lari, shuningdek, grantlar hisobiga yuridik shaxslar tomonidan olib kirilayotgan tovarlar;

6) dori vositalari va tibbiyot (veterinariya) uchun mo‘ljallangan buyumlar, shuningdek, dori vositalari va tibbiyot (veterinariya) uchun mo‘ljallangan buyumlar ishlab chiqarish uchun qonun hujjatlarida belgilanadigan ro‘yxat bo‘yicha olib kirilayotgan xomashyo. Mazkur imtiyoz olib kirilayotgan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro‘yxat bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasida ham ishlab chiqarilayotgan tayyor dori vositalariga tatbiq etilmaydi;

7) O‘zbekiston Respublikasi hududiga qonun hujjatlariga muvofiq tasdiqlanadigan ro‘yxat bo‘yicha olib kirilayotgan texnologik asbob-uskunalar, shuningdek, butlovchi buyumlar va ehtiyot qismlar, agar ularni yetkazib berish texnologik asbob-uskunalarini yetkazib berish kontrakti shartlarida nazarda tutilgan bo‘lsa. Import qilingan texnologik asbob-uskunalar olib kirilgan paytdan e‘tiboran uch yil mobaynida eksportga realizatsiya qilingan yoki tekin berilgan taqdirda, mazkur imtiyozning amal qilishi qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lash bo‘yicha majburiyatlar tiklangan holda bekor qilinadi;

8) investor bilan davlat mulkini boshqarish bo‘yicha vakolatli davlat organi o‘rtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq investitsiya majburiyatlari sifatida olib kiriladigan mol-mulk;

9) vakolatli davlat organining yozma shakldagi tasdig‘i mavjud bo‘lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo‘yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalari;

10) bolalar poyabzali ishlab chiqarishga ixtisoslashgan chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar o‘z ishlab chiqarishida

foydalanish uchun olib kirayotgan xomashyo, materiallar va yarim mahsulot;

11) qonun hujjatlarida belgilanadigan ro'yxat bo'yicha yog'och-taxta materiallari va yog'och.

5.7. Soliqni hisobga olish va hisobvaraqa-fakturani rasmiylashtirish tartibi

Budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasini aniqlashda tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi haqiqatda olingan va (yoki) soliq to'lovchi tomonidan ishlab chiqarilgan hamda o'z ehtiyojlari uchun foydalanilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan (to'langan) qo'shilgan qiymat solig'ining summasini hisobga olish huquqiga ega, agar bunda quyidagi shartlar bajarilsa:

1) tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi ushbu kodeksning 197-moddasiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchi bo'lsa;

1-1) tovarlardan (ishlardan, xizmatlardan) soliq solinadigan oborotlar, shu jumladan, nol darajali stavka qo'llaniladigan oborotlar maqsadida foydalanilsa;

2) olingan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) yetkazib beruvchi tomonidan yozilgan hisobvaraqa-faktura yoki Soliq kodeksining 222-moddasiga muvofiq taqdim etiladigan qo'shilgan qiymat solig'i alohida ajratib ko'rsatilgan boshqa hujjat mavjud bo'lsa;

3) tovarlar import qilinganda qo'shilgan qiymat solig'i budjetga to'langan bo'lsa. Agar import qilingan tovarlar bo'yicha soliqni budjetga to'lashdan ozod etish tarzida bo'shagan mablag'larni aniq maqsadlarga yo'naltirish sharti bilan imtiyoz berilgan bo'lsa ham qo'shilgan qiymat solig'i hisobga olinadi;

4) Soliq kodeksining 207-moddasida nazarda tutilgan hollarda qo'shilgan qiymat solig'i budjetga to'langan bo'lsa;

5) nol darajali stavka bo'yicha soliq solinadigan tovarlar eksportida chet ellik sotib oluvchi (to'lovchi) tomonidan eksport

qilinayotgan tovarlar uchun haq to'langanligini tasdiqlovchi bank hujjatidan ko'chirma mavjud bo'lsa.

Mol-mulk ustav fondiga (ustav kapitaliga) qo'yilma sifatida olinganda oluvchi yetkazib beruvchi tomonidan to'langan qo'shilgan qiymat solig'i summasini ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan shartlarga rioya qilgan holda hisobga olish huquqiga ega.

Nol darajali stavka bo'yicha soliq solinadigan tovarlarni eksportga realizatsiya qilish oboroti maqsadida foydalaniladigan, haqiqatda olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan (to'langan) qo'shilgan qiymat solig'i tovarlar eksportidan soliq to'lovchining O'zbekiston Respublikasidagi bank hisobvarag'iga kelib tushgan valuta tushumining ulushida hisobga olinadi. Tovar vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha vositachi, ishonchli vakil orqali eksportga realizatsiya qilingan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i vositachining, ishonchli vakilning yoki soliq to'lovchining hisobvarag'iga kelib tushgan valuta tushumining summasi ulushida hisobga olinadi.

Tovarlardan foydalanishning kafolatli muddati davrida ularni ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha qo'shimcha haq olmasdan ishlar bajarilganda, xizmatlar ko'rsatilganda moddiy resurslar bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan (to'langan) qo'shilgan qiymat solig'i summasi, shu jumladan, ehtiyot qismlar va detallar qiymati ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan shartlarga rioya etilgan taqdirda hisobga olinadi.

Tovar vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha olingan taqdirda, komitent, topshiriq beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishda to'langan qo'shilgan qiymat solig'i hisobot davrida realizatsiya qilingan tovarlar ulushida hisobga olinadi.

Umumbelgilangan soliqlarni to'lashga va (yoki) qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy to'lashga o'tilgan taqdirda, yuridik shaxs

bunday turdagi to'lovlarga o'tilgan paytdan e'tiboran tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qoldiqlari bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasini hisobga olish huquqiga ega, ushbu moddaning uchinchi qismida ko'rsatilgan hollar bundan mustasno. Shunday tartib imtiyozlar bekor qilinganda, qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash bo'yicha majburiyat yuzaga kelgan soliq to'lovchilarga nisbatan ham tatbiq etiladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchida soliq solinadigan va solinmaydigan oborotlar, shu jumladan, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan oborotlar mavjud bo'lgan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i Soliq kodeksining 221-moddasida nazarda tutilgan tartibda hisobga olinadi.

Mol-mulkni ijaraga berishga, intellektual mulk obyektlaridan foydalanish huquqini berishga xizmatlar sifatida qaraladi.

Quyidagilar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasi hisobga olinmaydi:

1) olinayotgan asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar va qurilishi tugallanmagan obyektlar bo'yicha, shuningdek, moliyaviy ijaraga, shu jumladan, lizingga berish uchun olinayotgan mol-mulk bo'yicha;

2) qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan yuridik shaxslar tomonidan, shuningdek, Soliq kodeksiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar tomonidan foydalanish uchun olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha;

3) O'zbekiston Respublikasi hududi realizatsiya qilish joyi deb e'tirof etilmaydigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha;

- tekinga olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha, bundan oluvchi tomonidan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha belgilangan tartibda hisobga olinishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i to'langan hollar mustasno;

- chegirib tashlanmaydigan xarajatlarni amalga oshirish maqsadida olingan mol-mulk bo'yicha.

Hisobga olinadigan soliq summalariga tuzatish kiritish

Ilgari hisobga olingan qo‘shilgan qiymat solig‘i quyidagi hol-
larda hisobga olishdan chiqarib tashlanishi kerak:

- qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish uchun yuridik shaxslar tomonidan foydalanilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha;

- Soliq kodeksining 218-moddasining birinchi qismida belgilangan qoidalarga rioya etilmagan taqdirda;

- qonun hujjatlariga muvofiq vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan normalardan, bunday normalar mavjud bo‘lmaganda esa soliq to‘lovchi tomonidan tasdiqlangan normalardan ortiqcha moddiy resurslar bo‘yicha yo‘qotishlar va buzilishlar. Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchi soliq solishning soddalashtirilgan tartibiga (qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lamaydiganlar toifasiga) o‘tganda ilgari hisobga olingan tovar-moddiy zaxiralar qoldiqlari, shuningdek, tayyor mahsulot qoldiqlari bo‘yicha hisobga olishga kiritilgan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga tuzatish kiritiladi. Qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lash bo‘yicha imtiyoz berilganligi munosabati bilan soliq solinmaydigan oborotlar yuzaga kelgan soliq to‘lovchilarga ham tuzatish kiritishning shunga o‘xshash tartibi tatbiq etiladi.

Hisobga olinadigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga tuzatish kiritish yuzaga kelgan soliq davrida amalga oshiriladi.

Soliq solinmaydigan realizatsiya qilish oboroti mavjud bo‘lgan taqdirda soliqni hisobga o‘tkazish tartibi

Soliq solinmaydigan oborot uchun foydalaniladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha mahsulot yetkazib beruvchilarga va import bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan (to‘langan) qo‘shilgan qiymat solig‘i hisobga olinmaydi, balki ushbu tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymatida hisobga olinadi.

Soliq solinadigan va soliq solinmaydigan oborot mavjud bo'lganda soliq solinadigan oborotga, shu jumladan, nol darajali stavka bo'yicha soliq solinadigan oborotga, shuningdek, yuridik shaxsning o'z ehtiyojlari uchun (xarajatlar sifatida qaraladigan) oborotga to'g'ri keladigan qo'shilgan qiymat solig'i summasi hisobga olinadi.

Hisobga olinadigan summa qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchining tanloviga binoan alohida-alohida va (yoki) mutanosib usulda aniqlanadi.

Hisobga olinadigan qo'shilgan qiymat solig'i summasini aniqlashning tanlangan usuli kalendar yil mobaynida o'zgartirilishi mumkin emas.

Mutanosib usul qo'llanilganda hisobga olinadigan qo'shilgan qiymat solig'i summasi soliq solinadigan oborotning umumiy oborot summasidagi ulushidan kelib chiqib aniqlanadi.

Alohida-alohida usul qo'llanilganda qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchi soliq solinadigan va soliq solinmaydigan oborot maqsadlarida foydalanish uchun olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) yuzasidan xarajatlar hamda qo'shilgan qiymat solig'i summalari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritadi. Bunda alohida-alohida hisobni yuritish imkoni bo'lmagan umumiy xarajatlar bo'yicha xarajatlarni taqsimlash mutanosib usulda amalga oshiriladi.

5.8. Hisobvaraq-fakturani rasmiylashtirish tartibi

Hisobvaraq-faktura qat'iy hisobot hujjati bo'lib, unda quyidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi:

1) hisobvaraq-fakturaning tartib raqami va yozib berilgan sanasi;

2) hisobvaraq-faktura ilova qilinadigan tovar jo'natish hujjatlarining yoki shartnomaning raqami va sanasi;

3) soliq to'lovchining va tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotib oluv-

chining nomi, joylashgan yeri (pochta manzili) hamda identifikatsiya raqami;

4) realizatsiya qilingan tovarlarning, bajarilgan ishlarning, ko'rsatilgan xizmatlarning nomi va o'lchov birliklari (ularni ko'rsatishning imkoniyati bo'lsa);

5) o'lchov birligidan (ularni ko'rsatishning imkoniyati bo'lsa) kelib chiqqan holda realizatsiya qilingan tovarlarning, bajarilgan ishlarning, ko'rsatilgan xizmatlarning hisobvaraqa-faktura bo'yicha soni (hajmi);

6) shartnoma (kontrakt) bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ini hisobga olmagan holda, qo'shilgan qiymat solig'ini o'z ichiga oladigan davlat tomonidan tartibga solinadigan narxlar (tariflar) qo'llanilgan taqdirda esa, soliq summasini hisobga olgan holda o'lchov birligiga to'g'ri keladigan narx (tarif);

7) realizatsiya qilinayotgan tovarlar, bajarilayotgan ishlar, ko'rsatilayotgan xizmatlar jami sonining (hajmining) qo'shilgan qiymat solig'isiz qiymati;

8) aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'ining stavkasi va summasi;

9) tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) sotib oluvchisiga taqdim etilayotgan qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi va summasi;

10) realizatsiya qilingan tovarlar, bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar jami sonining (hajmining) aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'i va qo'shilgan qiymat solig'i hisobga olingan qiymati.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan oborotni va qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan oborotni amalga oshirayotgan yuridik shaxslar, shuningdek, qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan yuridik shaxslar tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi shaxsga hisobvaraqa-faktura taqdim etishlari shart, quyidagi hollar bundan mustasno:

- yo'lovchilar tashishni yo'l chiptalari bilan rasmiylashtirish;

- tovarlar (ishlar, xizmatlar) aholiga naqd pulda realizatsiya qilingan hollarda sotib oluvchiga fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasi cheki, terminal cheki, kvitansiya berish;

- tovarlarning eksport-import tarzida yetkazib berilishini rasmiylashtirish;

4) qabul qilib olish-topshirish dalolatnomasi rasmiylashtiriladigan moliyaviy ijara (shu jumladan, lizing) shartnomasi bo'yicha mol-mulkni topshirish, qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash majburiyatlari yuzaga keladigan hollar bundan mustasno. Bunda tegishli hujjatlar (moliyaviy ijara shartnomasining tarkibiy qismi bo'lgan ijara (lizing) to'lovlari jadvali; hisobvaraqq; ijaraga (lizingga) oluvchiga ijara (lizing) to'lovlarini to'lash uchun yuborilgan yozma bildirish va shu kabilar) bilan rasmiylashtirilgan har bir ijara (lizing) to'loviga ham hisobvaraqq-faktura yozilmaydi;

5) bank operatsiyalarini mijozning shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma berish orqali rasmiylashtirish;

- sug'urta xizmatlarini topshiriq shartnomasi va (yoki) sug'urta polisi orqali rasmiylashtirish;

Hisobvaraqq-fakturada ko'rsatilgan ma'lumotlar mavjud bo'lgan taqdirda, ishlarni (xizmatlarni) haqiqatda mazkur ishlar bajarilganligini (xizmatlar ko'rsatilganligini) tasdiqlovchi hujjatlar bilan rasmiylashtirish.

Hisobvaraqq-fakturadan tashqari ko'rsatilgan hujjatlar hisobvaraqq-faktura o'rnini bosadigan hujjatlardir. Bunda qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berilgan taqdirda. ushbu hujjatlarda qo'shilgan qiymat solig'i summasi albatta ajratib ko'rsatilishi kerak.

Kelgusida tovarlarni yetkazib berish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish uchun oldindan to'langan haq (bo'nak) yozilgan hisobvaraqq hisobvaraqq-faktura bo'lmaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan, shuningdek, qo'shilgan qiymat solig'i to'lashdan ozod qilingan oborotni amalga oshirayotgan yuridik shaxslar hisobvaraqq-fakturada qo'shilgan qiy-

mat solig'i summasini ko'rsatmaydilar hamda «qo'shilgan qiymat solig'isiz» degan shtamp bosadi (yozib qo'yadi).

Hisobvara-q-faktura tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanada yoziladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan elektr energiyasi, suv, gaz, aloqa xizmatlari, kommunal xizmatlar, temiryo'lda tashishlar, transport-ekspeditoiiik xizmati, bank operatsiyalari, shuningdek, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) uzluksiz yetkazib berishni amalga oshirayotgan soliq to'lovchilar oyning oxirgi kunida bir marta hisobvara-q-faktura yozadi.

Hisobvara-q-fakturada tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati va qo'shilgan qiymat solig'i summasi milliy valutada ko'rsatiladi.

Tuzilgan shartnomalarning shartlariga binoan tovarlariga, ishlari va xizmatlariga narxlar (tariflar) chet el valutasida belgilanadigan yuridik shaxslar hisobvara-q-fakturalarni chet el valutasida yozib, ayni bir vaqtda uni hisobvara-q-faktura yozib berilgan sanada O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo'yicha qayta hisoblagan holda milliy valutada ifodalaydi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib beruvchi soliq solinadigan bazaga uni ko'paytirishga (kamaytirishga) qaratilgan tuzatish kiritgan taqdirda, mazkur tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi tomonidan tasdiqlanadigan qo'shimcha hisobvara-q-faktura tuziladi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib beruvchi qo'shimcha hisobvara-q-fakturada quyidagi ma'lumotlarni ko'rsatishi kerak:

- qo'shimcha hisobvara-q-fakturaning raqami va tuzilgan sanasi;

- hisobvara-q-fakturani to'ldirishda zarur bo'lgan, ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan rekvizitlar;

- tuzatish kiritilayotgan hisobvara-q-fakturaning raqami va sanasi;

- qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisobga olmagan holda soliq solinadigan bazaga tuzatish kiritish miqdori (salbiy yoki ijobiy);

- qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga tuzatish kiritish miqdori (salbiy yoki ijobiy).

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lovchilar o‘zlari olgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha hisobvaraqa-fakturalarning, shuningdek, realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha taqdim etilgan hisobvaraqa-fakturalarning reyestrini yuritishi shart. Bunda olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha hisobvaraqa-fakturalar reyestriga faqat qo‘shilgan qiymat solig‘i ajratib ko‘rsatilgan hisobvaraqa-fakturalar kiritiladi.

Hisobvaraqa-fakturaning shakli, uni to‘ldirish tartibi, shuningdek, kelib tushgan va taqdim etilgan hisobvaraqa-fakturalar reyestrini yuritish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi va O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

1998-yil 1-yanvardan O‘zbekistondagi barcha korxonalar va tashkilotlar uchun, shu jumladan, soliqqa tortishning alohida tartibi o‘rnatilgan kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalar hamda qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod bo‘lgan korxonalar ham tovarlarni sotganda, ish va xizmatlar ko‘rsatganda hisobvaraqa fakturani to‘ldirishi qonun asosida shart qilib belgilandi.

Hisobvaraqa-faktura mahsulot yetkazib beruvchi tomonidan tovarlarni yuklab jo‘natilishi, ish va xizmatlar ko‘rsatilishi sanasi (kuni)dan kechiktirmasdan yoziladi.

Hisobvaraqa-fakturada - uning tartib raqami va yozilgan sanasi, jo‘natiladigan tovarlar bo‘yicha shartnomalar raqami va sanasi hamda soliq to‘lovchi va xaridorning nomi, manzili STIR va shu kabi rekvizitlari ko‘rsatiladi.

Jadvalli shaklni to‘ldirishda quyidagilarni qayd etish kerak (6-ilova):

- 1-ustunda, tovarlar (ish va xizmatlar) nomi;

2-ustunda tovarlarning o‘lchov birligi (dona, metr, kg, va hokazo);

3-ustunda yuklab jo‘natiladigan tovarlarning miqdori yoki soni;

4-ustunda tovarlarning shartnoma bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘isiz narxi;

5-ustunda tovarlarning jami yetkazib berish qiymati (qo‘shilgan qiymat solig‘isiz);

6-ustunda qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi, agar qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod bo‘lsa chiziqcha tortib qo‘yiladi;

7-ustunda jo‘natilayotgan tovarlar bo‘yicha tegishli stavkalarga ko‘ra hisoblangan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi;

8-ustunda, jo‘natilayotgan tovarlarning qo‘shilgan qiymat solig‘i bilan hisoblangan summasi.

5.2-jadval

HISOBVARAQ-FAKTURA²³

Tovar, ish, xizmatlar nomi	O‘lchov birligi	Miqdori	Narxi	Yetkazib berish qiymati	Aksiz solig‘i		QQS		Yetkazib berishning hisobga olingan qiymati
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mahsulot A	dona	1	100000	100000	Aksiz solig‘isiz		20 %	20000	120000
Jami to‘lashga:	Bir yuz yigirma ming so‘m								

²³ Гадов Е.Ф., и др. Косвенные налоги: налог на добавленную стоимость, акцизный налог. -Ташкент: «НОРМА», 2011. с. 220.

Soliq kodeksiga ko'ra qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan, shuningdek, qo'shilgan qiymat solig'i to'lashdan ozod qilingan oborotni amalga oshirayotgan yuridik shaxslar 6- va 7-ustunga «Qo'shilgan qiymat solig'i summasiz» degan shtampini qo'yishadi, agar shtamp bo'lmasa qo'lda yozib qo'yishadi va 8-ustunni to'ldirishmaydi.

Agarda korxonada aksizosti tovarlar ishlab chiqarsa unda hisobvaraqa-fakturaga qo'shimcha ustunlar kiritiladi va ushbu ustunlarda aksiz stavkasi va summasi aks ettiriladi (chunki aksiz summasi ham qo'shilgan qiymat solig'iga to'itiladi).

1-misol. Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi korxonada 100000 so'mga (QQS siz) mahsulot yuklab jo'natdi. Ushbu holatda QQS summasi 20 foizli stavkada hisoblansa 20000 so'mni ($100000 * 20$ foiz) tashkil etadi. Demak mahsulot sotishda tushgan tushum QQS bilan birgalikda 120000 so'mni ($100000 + 20000$) tashkil etadi. Hisobvaraqa faktura quyidagicha rasmiylashtiriladi:

2-misol. Korxonada tomonidan aksizosti tovar ishlab chiqariladi. Oltindan ishlangan yuvelir mahsulotning (uzuk) tannarxi 65000 so'm (QQS va aksiz solig'isiz). Ushbu mahsulotga QQS va aksiz solig'i quyidagicha hisoblanadi.

1-bosqich: Amaldagi qonunchilikka ko'ra aksiz solig'i summasi QQSning bazasiga kiritiladi. Shu munosabat bilan oldin aksiz solig'i hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qaroriga ko'ra zargarlik buyumlariga aksiz solig'i stavkasi 25 foiz belgilangan. $65000 * 25\% = 16250$ so'm; *2-bosqich:* O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qaroriga ko'ra QQS stavkasi 20 foiz belgilangan. QQS bazasi = $(65000 + 16250) = 81250$ so'm; QQS summasi = $81250 * 20\% = 16250$ so'm; Mahsulotning sotish bahosi (QQS va Aksiz solig'i) bilan birgalikda 97500 so'mni tashkil etadi. Hisobvaraqa faktura quyidagicha rasmiylashtiriladi:

HISOBVARAQ-FAKTURA²⁴

Tovar ish xizmatlar nomi	O'lchov birligi	Miqdori	Narxi	Yetkazib berish qiymati	Aksiz solig'i		QQS		Yetkazib berish- ning hisobga olingan qiymati
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
1	2	5	4	5	6	7	8	9	10
Mahsu- lot Uruk	dona	1	65000	65000	25 %	16250	20 %	16250	97500
Jami to'- lashga:	To'qson yetti ming besh yuz so'm								

Hisobvaraqa-faktura korxonara rahbari va bosh hisobchisi tomonidan imzolanadi hamda muhr bilan tasdiqlanadi.

Hisobvaraqa-faktura yetkazib beruvchi korxonara tomonidan 2 nusxada to'ldiriladi, 1-nusxasi xaridorga beriladi va u xaridorga qo'shilgan qiymat solig'i summasini belgilangan tartibda hisobga kiritish uchun huquq beradi, 2-nusxasi esa korxonaning o'zida qoladi.

Ta'kidlash joizki, bevosita aholigara pullik xizmatlar (ishlar) ni ko'rsatadigan korxonalar uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) ni sotishda kassa cheki yoki xizmatlar ko'rsatilishi (ishlar bajari-lishi)ni tasdiqlovchi boshqara hujjatlar hisobvaraqa-faktura hisoblanadi. Bunda bu hujjatlarda qo'shilgan qiymat solig'i ajralib turishi lozim.

²⁴ Гадоев Е.Ф., и др. Косвенные налоги: налог на добавленную стоимость, акцизный налог. -Ташкент: «НОРМА», 2011. с. 220.

O'z mahsulotlarini (tovarlarini, ishlarini, xizmatlarini) uzluksiz yetkazib beradigan korxonalar bo'yicha hisobvaraqlar iste'molchilarga hisobvaraqni rasmiylashtirish bilan bir vaqtda, lekin bir oyda bir martadan kam bo'lmagan tarzda yoziladi. Bunda hisobvaraqlarning yozilishi mahsulot sotilgan hisobot davrida amalga oshiriladi.

Banklar uchun, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan operatsiyalar bajarilganda mijoz shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma hisobvaraqlar bo'lib hisoblanadi.

Lizing operatsiyalari bo'yicha lizing beruvchilar uchun hisobvaraqlar bo'lib lizing obyektini qabul qilish-topshirish dalolatnomasi hisoblanadi. Bunda tegishli hujjatlar (lizingning tarkibiy qismi hisoblanadigan lizing to'lovlari jadvali; hisobvaraqlar; lizing to'lovlari to'lash bo'yicha lizing oluvchiga taqdim etiladigan bildiruvnoma va hokazo) bilan rasmiylashtiriladigan har bir lizing to'lovi qo'shimcha hisobvaraqlar yozilmaydi.

Agar lizing shartnomasi lizing beruvchiga qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan qo'shimcha xizmatlar ko'rsatishni nazarda tutsa, bunda mazkur xizmatlarga belgilangan tartibda hisobvaraqlar yoziladi.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan sug'urta xizmatlarini ko'rsatishda, hisobvaraqlar o'rniga birlamchi hujjat bo'lib quyidagi hujjatlar:

- sug'urta korxonalar uchun - sug'urta polisi;
- sug'urta agentlari uchun - sug'urta polisi va shartnoma topshirig'i (agentlik bitimi);
- sug'urta brokerlari uchun - sug'urta polisi va shartnoma topshirig'i hisoblanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan elektr energiyasi, suv, gaz, aloqa xizmatlari, kommunal xizmatlar, temiryo'lda tashishlar, bank operatsiyalari, shuningdek, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) uzluksiz yetkazib berishni amalga oshirayotgan soliq to'lovchilar hisobot davrining oxirgi kunida bir marta hisobvaraqlar yozadi.

Agar ishlar bajaradigan korxonalarda buyurtmachiga imzo chekish uchun taqdim etiladigan, bajarilgan ishlar (qilingan xarajatlari) qiymati to'g'risidagi ma'lumotnoma - hisobvaraqa-fakturada yoki hujjatda hisobvaraqa-fakturaning belgilangan shaklida aks ettirilgan barcha majburiy rekvizitlar ushbu hujjatda qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari uchun qo'shilgan qiymat solig'i summasi ko'rsatilgan yoki qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmaganlar uchun «Qo'shilgan qiymat solig'isiz» yozuvi (shtampi) qo'yilgan holda mavjud bo'lsa, bunda mazkur hujjatlar hisobvaraqa-fakturaga tenglashtiriladi va bunday korxonalar qo'shimcha ravishda hisobvaraqa-faktura yozmasligi mumkin.

5.8. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartibi

Soliq solinadigan oborotlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i soliq solinadigan baza va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Tovarlar, ishlar, xizmatlar sotilganda qo'shilgan qiymat solig'i summasi quyidagi formulaga muvofiq aniqlanadi:

$$S_{qqs} = S_{tx}S/100 \quad (1)$$

S_{qqs} - qo'shilgan qiymat solig'i summasi;

S_t - soliqqa tortish obyekti;

S - qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi.

Xizmatlar (ishlar, tovarlar) o'z ichiga qo'shilgan qiymat solig'ini oladigan narxlar va tariflar bo'yicha sotilganda soliq quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$C_{qqs} = Q \times S / (S + 100), \quad (2)$$

Q - qo'shilgan qiymat solig'ining summasini hisobga olganda xizmatlar (tovarlar, ishlar) qiymati.

Qo'shilgan qiymat solig'ini banklar 20 foizli stavka bo'yicha to'laydilar.

Budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i soliq solinadigan oborot bo'yicha hisoblab chiqarilgan soliq sum-

masi bilan hisobga olinadigan soliq summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Tovarlarni import qilish bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ining summasi soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobda turgan joydagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

- qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshirilgan muddatda;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda hisobot davridan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Soliq to'lovchilar (kredit va sug'urta tashkilotlari bundan mustasno), qo'shilgan qiymat solig'ining hisob-kitobi bilan bir vaqtda soliq davri mobaynida olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha hisobvaraqa-fakturalar reyestrini taqdim etadi. Hisobvaraqa-fakturalar reyestrining shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini budjetga to'lash qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kitoblarini taqdim etish uchun belgilangan kundan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchi yuridik shaxslar tomonidan Davlat soliq va statistika organlariga quyidagi moliyaviy hisobot shakllari taqdim etiladi:

- buxgalteriya balansi;
- moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot;
- asosiy vositalar harakati to'g'risida hisobot;
- debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida hisobot;
- xususiy kapital to'g'risida hisobot;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi **PF-4453-sonli** farmoniga muvofiq, quyidagi tartiblar belgilandi:

2012-yil III chorakdan boshlab, yirik korxonalar va tashkilotlar tomonidan yillik «Asosiy vositalar harakatlari haqidagi hisobot (3-sonli shakl)ni» va choraklik «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma‘lumotlar statistikaga taqdim etiladigan hisobot shakli hamda Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o‘tgan qarzdorlik to‘g‘risidagi kengaytirilgan ma‘lumotnoda ko‘rish mumkin.

2013-yil 1-yanvardan boshlab, yuridik shaxslar tomonidan qo‘shilgan qiymat solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblari Davlat soliq xizmati organlariga har chorakga taqdim etish belgilandi (qo‘shimcha foyda solig‘i bundan mustasno).

Natijada, xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan taqdim etiladigan soliq hisobotlari yirik korxonalariga **2,3-martaga** hamda mikrofirma va kichik korxonalariga **1,7-martaga** qisqartirilishiga hamda xarajatlarni tejalishiga erishish orqali, **2014-yilning** oxirigacha barcha tadbirkorlik subyektlari tomonidan soliq hisobotlarini elektron tarzda taqdim etishlariga zamin yaratiladi.

Nazorat savollari

1. Qo‘shilgan qiymat solig‘ining mohiyati nimadan iborat?
2. Qo‘shilgan qiymat solig‘i ilk bor qaysi davlatda kim tomonidan joriy etilgan?
3. Qo‘shilgan qiymat solig‘ining davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati qanday?
4. Qo‘shilgan qiymat solig‘ini qanday shaxslar to‘laydi?
5. Qo‘shilgan qiymat solig‘i obyektini qanday aniqlanadi?

6. Soliqqa tortiladigan oborot deganda nimani tushunasiz?
7. Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkalari va ularni qo‘llash tartibi qanday?
8. Nol stavka qaysi tovarlar (ish va xizmatlar)ga nisbatan qo‘llaniladi?
9. Hisobvaraqa-fakturalar qanday to‘ldiriladi va unda qo‘shilgan qiymat solig‘i qaysi punktlarda ko‘rsatiladi?
10. Qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lash va hisobotni taqdim etish tartibi qanday?
11. Import tovarlarga qo‘shilgan qiymat solig‘i qaysi formula orqali aniqlanadi?
12. Import qilinadigan ish va xizmatlarga qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisoblash formulasini aniqlang.

Mavzuni mustahkamlashga doir TEST SAVOLLARI

1. Qo‘shilgan qiymat solig‘i O‘zbekiston Respublikasida qachon joriy etilgan?

- A. 1991-yil 15-fevraldan;
- B. 1992-yil 1-yanvardan;*
- C. 1993-yil 6-maydan;
- D. 1997-yil 24-apreldan.

2. Qo‘shilgan qiymat solig‘i obyektini nima?

- A. Tovar (ish, xizmatlar) sotilishiga doir oborotlar hamda tovar (ish, xizmatlar) importi;*
- B. Muomala xarajatlari;
- C. Ishlab chiqarish tannarxi;
- D. Soliq to‘langunga qadar moliyaviy natija.

3. Pochta markalari, markali otkritkalar va konvertlar sotish qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladimi?

- A. Qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod etiladi;

- B. 20 foizli stavkada soliqqa tortiladi;
- C. Nollik stavka bo'yicha tortiladi;*
- D. Kamaytirilgan stavkalar qo'llaniladi.

4. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblashda nollik stavka qachon qo'llaniladi?

- A. Tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportiga;*
- B. Stenografiya xizmatlariga;
- C. Geologiya va topografiya ishlariga;
- D. Ma'lumotlarni ishlash va axborot ta'limotiga doir xizmatlariga

5. Quyida qayd etilgan soliqlarning qaysi biri egri soliqlar guruhiga kiradi?

- A. Qo'shilgan qiymat solig'i;*
- B. Jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq;
- C. Yer solig'i;
- D. Mol-mulk solig'i.

6. Shahar yo'lovchi transporti xizmatlari (taksi va yo'nalishli taksidan tashqari) qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladimi?

- A. Nol stavkada soliqqa tortiladi;
- B. 20 foizli stavkada soliqqa tortiladi;
- C. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi;*
- D. 10 foizli stavkada soliqqa tortiladi.

7. Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha soliq to'lovchining soliq solinadigan bazasiga quyidagi hollarda tuzatish kiritiladi.

- A. Tovarlar to'liq yoki qisman qaytarilganda;*
- B. Sotib oluvchi xohlagan paytda o'zgartirishi mumkin;
- C. Mahsulot sotuvchi xohlagan paytda o'zgartirishi mumkin;
- D. Soliq solinadigan bazaga tuzatish umuman kiritilmaydi.

8. Qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilinadigan import tovarini belgilang.

A. O‘zbekiston Respublikasi hududiga qonun hujjatlariga muvofiq tasdiqlanadigan ro‘yxatida mavjud bo‘lmagan texnologik asbob-uskunalar, shuningdek, butlovchi buyumlar va ehtiyot qismlarni kiritish;

B. Aloqa tashkilotlarining pensiya va nafaqalar to‘lash bo‘yicha xizmatlari;

C. Jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni bojsiz olib kirishning bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida tasdiqlangan me‘yorlari doirasida olib kirilayotgan tovarlar;*

D. Davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan tijorat maqsadida olib kirilayotgan tovarlar.

9. Yagona soliq to‘lovini to‘lovchisi bo‘lgan subyektlar qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘laydilarmi?

A. Yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lamaydilar;

B. Yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar qo‘shilgan qiymat solig‘ini majburiy to‘laydilar;

C. Yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar faqat import tovarlari yuzasidan QQS to‘laydilar;

D. Yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar qo‘shilgan qiymat solig‘ini ixtiyoriy ravishda to‘laydilar.*

10. Mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to‘lovchilar tomonidan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi budjetga qachon o‘tkaziladi.

A. Har oyda hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay;

B. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 15-kumdan kechiktirmay;

C. Har oyda hisobot davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay;

D. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay.*

11. 2012-yilda qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi necha foiz?

- A. 20 foiz;*
- B. 24 foiz;
- C. 28 foiz;
- D. 18 foiz.

12. Qo'shilgan qiymat solig'iga amaldagi Soliq kodeksining nechanchi bo'limi bag'ishlangan?

- A. Soliq kodeksining VII bo'limi;*
- B. Soliq kodeksining VIII bo'limi;
- C. Soliq kodeksining V bo'limi;
- D. Soliq kodeksida bo'lim bag'ishlanmagan.

13. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari bu -

- A. Soliq solinadigan oborotga ega bo'lgan yuridik shaxslar hamda tovarlarni O'zbekiston Respublikasi hududiga import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar;*
- B. O'z ehtiyojlari uchun bojsiz olib kirish normalari doirasida tovarlar oluv kiruvchi jismoniy shaxslar;
- C. Barcha tijorat tashkilotlari;
- D. Notijorat tashkilotlari.

14. Tovarlarini (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti Soliq kodeksining qaysi moddasida ko'rsatilgan?

- A. Soliq kodeksining 200-moddasida;
- B. Soliq kodeksining 201 va 202-moddalarida;
- C. Soliq kodeksida bu ko'rsatilmagan;
- D. Soliq kodeksining 199-moddasida*

15. Soliqdan ozod etiladigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti Soliq kodeksining qaysi moddasida keltirilgan?

- A. Soliq kodeksining 207-moddasida;
- B. Soliq kodeksining 208-moddasida;*
- S. Soliq kodeksining 209 va 210-moddalarida;
- D. Soliq kodeksida bu keltirilmagan.

16. Hisobvaraqa-faktura amaldagi Soliq kodeksining nechanchi moddasida keltirilgan?

- A. Soliq kodeksining 222-moddasida;*
- B. Soliq kodeksining 221-moddasida;
- S. Soliq kodeksining 223 va 224-moddalarida;
- D. Soliq kodeksida bu keltirilmagan.

17. Qo‘shilgan qiymat solig‘i quyidagicha hisoblab chiqariladi:

A. Tovarlarini (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti bo‘yicha belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi;

B. Soliq kodeksining 223-moddasi asosida;

S. Soliq solinadigan oborotlar bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i soliq solinadigan baza va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi;*

D. Davlat soliq idoralari tomonidan hisoblab chiqariladi.

18. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 12-iyundagi «Banklarning kapitallashuvini yanada oshirish va iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi investitsiya jarayonlarida ularning ishtirokini faollashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» PQ-670-qaroriga muvofiq, tijorat banklari o‘z filiallariga tovar-moddiy boyliklar, daromadlar va boshqa resurslarni berganda:

- A. Qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘idan ozod etilgan;*

- B. Foyda solig'ini stavkasi 50 foizga kamaytiriladi;
- C. Mulk solig'ini to'lashdan ozod etildi;
- D. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lash ozod etildi.

19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko'paytirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to'lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda:

- A. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan;*
- B. Foyda solig'ini stavkasi 50 foizga kamaytiriladi;
- C. Mulk solig'idan ozod etilgan;
- D. Mulk solig'i va foyda solig'idan ozod etilgan.

20. «Tijorat banklariga iqtisodiy nochor korxonalarni realizatsiya qilish tartibini tasdiqlash to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.11.2008-yildagi 4010-sonli farmoyishiga muvofiq - Bankrot korxonalarni yoki ularning mol-mulkini tijorat banklari mulkiga topshirish, sotish, uni xo'jalik subyektlari ustav fondiga kiritish, shuningdek, bankrot korxonada mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo'jalik subyektlarini keyingi navbatda banklar tomonidan realizatsiya qilishda:

- A. Qo'shilgan qiymat solig'i va foyda solig'idan ozod etilgan;
- B. Foyda solig'ini stavkasi 50 foizga kamaytiriladi;
- C. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan;*
- D. Mulk solig'i va foyda solig'idan ozod etilgan.

6-bob. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN MOL-MULK SOLIG'I

Tayanch so'z va iboralar: *yuridik shaxs, mol-mulk solig'i, rezident va norezident, soliq stavkasi, soliq obyekt va bazasi, asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, tugallanmagan qurilish obyektlari, imtiyozlar, joriy to'lovlar, soliq hisoboti.*

6.1. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimida mol-mulk solig'ining joriy etilishi va uning iqtisodiy mohiyati

O'zbekistonda korxonalar faoliyatini soliqqa tortish yo'lidagi muhim qadamlardan biri korxonalarining mol-mulkiga solinadigan soliqning joriy qilinishi bo'ldi. Mol-mulk solig'i dastlab, O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 15-fevralda qabul qilingan «Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliq-lar to'g'risida»gi qonuniga asosan joriy etildi va shu bilan birga korxonalarining ishlab chiqarish fondlariga to'lov hamda transport vositalariga solinadigan soliq bekor qilindi.

Hozirgi vaqtda ushbu soliqning huquqiy asosi bo'lib, O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari hamda boshqa soliq qonunchiligi bilan bog'liq bo'lgan me'yoriy hujjatlar hisoblanadi.

O'zbekiston soliq tizimida yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i bevosita soliqlar tarkibiga kiradi va mohiyatiga ko'ra bu soliq asosiy fondlar shaklidagi resurslarga nisbatan belgilangan soliq hisoblanadi. Mazkur soliq bo'yicha tushumlar summasi to'liq mahalliy budjetlarga tushadi va u budjetning barqaror daromad manbalaridan biri hisoblanadi.

Mamlakat soliq tizimida mol-mulk solig'ini joriy qilishdan ko'zlangan maqsad *birinchidan*, korxonalar o'zlarining xo'jalik faoliyatini yuritishda o'tiqcha va foydalanilmayotgan mol-mulkini sotishga qiziqishini uyg'otish bo'lsa, *ikkinchidan*, korxonalar balansidagi mol-mulkdan samarali foydalanishni rag'batlantirishdan iborat. Chunki, korxonalarning ma'naviy va jismoniy tomondan eskirgan asosiy vositalarini yangi, ilg'or texnologiya-uskunalar bilan yangilashi ishlab chiqarilayotgan tovarlarning bahosini arzonlashtiradi va raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarishga imkon beradi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning balansidagi barcha mulklardan soliq to'lashga majbur qilish uni ortiqcha bino, inshootlar, mashina va uskunalardan qutulishiga undaydi. Bu esa, o'z navbatida, ishlab chiqarish vositalari bozorini shakllantirish, mahsulot tannarxini pasaytirish hamda raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, mol-mulk solig'i daromad va mulk taqsimotidagi nomutanosiblikni bartaraf etishning muhim vositasi hisoblanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi va mahalliy budjet tushumlari tarkibidagi ulushining tahlili amalga oshiriladi. Hozirgi vaqtda ushbu soliqning tushumi O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining solikli daromadlarida 3-4 foiz oralig'ini tashkil etmoqda.

6.1-jadval

Mol-mulk solig'ining respublika va mahalliy budjet tushumlari tarkibidagi ulushi (%)

t/r	Soliq nomi	Yillar %					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	Mol mulk solig'ini jami soliq tushumlari tarkibidagi ulushi	4,6	4,3	3,3	3,1	2,7	3,0

2	Mol-mulk solig'ining mahalliy budjetdagi ulushi	33,4	32,2	21,3	28,7	29,9	30,7
3	Mol-mulk solig'i jami mahalliy budjetda shundan:	100	100	100	100	100	100
3.1	yuridik shaxslardan mol-mulk solig'i	94,1	94,8	93,0	81,9	82,0	78,1
3.2	jismoniy shaxslardan mol-mulk solig'i	5,9	5,2	7,0	18,1	18,0	21,9

Yuqoridagi jadval ma'lumotlari tahlili ko'rsatganidek, 2006-yilda mahalliy budjet daromadlarida jami mol-mulk solig'ining 94,1 foizi yuridik shaxslar hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2011-yilda ushbu ko'rsatkich 78,1 foizni yoki 16,7 foiz punktiga kamaygan. Shuningdek, jami soliq tushumlari tarkibida mol-mulk solig'i salmog'i 2006-yilda 4,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilga kelib 1,6 foiz punktiga kamayib 3,0 foizni tashkil qilgan. Ushbu holatni umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchilarning soni kamayishi va jismoniy shaxslarning mol-mulk-lari 2008-yildan boshlab inventarizatsiya qiymatining ko'tarilganligi hamda soliq stavkalarining o'sishi bilan izohlash mumkin.

6.2. Mol-mulk solig'i to'lovchilari, soliq obykti, bazasi va soliq stavkasi

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilar quyidagilardir:

- O'zbekiston Respublikasi hududida soliq solinadigan mol-mulkka ega bo'lgan yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasi-ning rezidentlari;

- O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan va

(yoki) O'zbekiston Respublikasi hududida o'z mulkida ko'chmas mulkka ega bo'lgan yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining norezidentlaridir. Agar ko'chmas mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlash imkoni bo'lmasa, bu mol-mulk qaysi shaxsning egaligida va (yoki) foydalanishida bo'lsa, shu shaxs soliq to'lovchidir.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining faoliyati Soliq kodeksining 20-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasa orqali amalga oshiriladigan faoliyat deb e'tirof etiladi.

Quyidagilar yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilar bo'lmaydi:

- notijorat tashkilotlar. Notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirgan taqdirda, ushbu bo'limda nazarda tutilgan tartibda yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilardir;

- soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar.

Soliqqa tortishning alohida rejimi o'rnatilgan ayrim toifadagi korxonalar, jumladan yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar, yagona soliq to'lovini to'lovchi miqrofirma va kichik korxonalar hamda savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari hamda notijorat tashkilotlar uchun ularning asosiy faoliyati bo'yicha mol-mulk solig'ini to'lash tatbiq etilmaydi.

Agar soliqqa tortishning alohida rejimi o'rnatilgan yuridik shaxslar faoliyatning asosiy turi bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan shug'ullansalar, ular alohida hisob yuritishlari va qonun hujjatlariga muvofiq mol-mulk solig'ini to'lashlari zarur bo'ladi.

Soliq solish maqsadida yuridik shaxslar deganda, mulkida, xo'jalik yuritishida yoki tezkor boshqaruvida mol-mulkka ega bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha mol-mulki bilan javob

bera oladigan hamda mustaqil balans va hisob-kitob varag'iga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlar tushuniladi.

Quyidagilar mol-mulk solig'i solish obyektidir:

- asosiy vositalar, shu jumladan, moliyaviy ijara (lizing) shartnomasi bo'yicha olingan asosiy vositalar;
- nomoddiy aktivlar;
- tugallanmagan qurilish obyektlari.

Tugallanmagan qurilish obyektlari jumlasiga muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo'lsa, qurilish boshlanganidan e'tiboran yigirma to'rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliqqa tortish bazasi bo'lib esa:

- a) asosiy vositalarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati (shu jumladan, moliyaviy ijara (lizing)shartnomasi bo'yicha olingan asosiy vositalar);
- b) nomoddiy aktivlarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati;
- v) belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektining o'rtacha yillik qiymati;
- g) me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskunalarning o'rtacha yillik qiymati *hisoblanadi*.

Yuridik shaxslar mol-mulkining o'rtacha yillik qoldiq qiymati quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$\text{Mol-mulkining o'rtacha yillik qoldiq qiymati} = \frac{31,01 + 28,02 + \dots + 31,12}{12}$$

Agar mol-mulk oynning birinchi yarmida korxonaga balansiga kiritilgan bo'lsa, mol-mulkning o'rtacha yillik qoldiq qiymatini hisoblashda to'liq oy deb qabul qilinadi, agarda mol-mulk oynning ikkinchi yarmida balansga kiritilgan bo'lsa, unda mol-mulkning o'rtacha yillik qoldiq qiymati amalga kiritish oyidan keyingi oynning birinchi kunidan boshlab hisoblanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliqqa tortiladigan bazasini aniqlash uchun korxonada balans aktivida aks ettiriladigan asosiy vositalarning eskirishini chegirgan holda, buxgalteriya hisobining quyidagi hisobvaraqlari bo'yicha summalar qabul qilinadi:

Asosiy vositalarni hisobga olish hisobvaraqlari (0100).

Uzoq muddatga ijaraga olinadigan asosiy vositalarni hisobga olish hisobvaraqlari (0300).

Nomoddiy aktivlarni hisobga olish hisobvaraqlari (0400).

Tugallanmagan qurilishni (belgilangan muddatlarda qurilishi tugallanmagan obyekt qismida) hisobga olish hisobvaraqlari (0800).

O'rnatishga mo'ljallangan uskunani (me'yoriy muddatlarida o'rnatilmagan uskuna qismida) hisobga olish hisobvaraqlari (0700).

Mol-mulk solig'i bo'yicha soliq solinadigan baza quyidagilardir:

- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar bo'yicha - asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati. Asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarning qoldiq qiymati ushbu mol-mulkning boshlang'ich (tiklanish) qiymati bilan soliq to'lovchining hisob siyosatida belgilangan usullardan foydalanilgan holda hisoblab chiqilgan amortizatsiya hajmi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi;

- normativ (belgilangan) muddatda tugallanmagan qurilish obyektlari va ishga tushirilmagan asbob-uskunalar bo'yicha - tugallanmagan qurilishning va o'rnatilmagan asbob-uskunalarining o'rtacha yillik qiymati.

- O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining ko'chmas mulk obyektlariga nisbatan ushbu mol-mulkning o'rtacha yillik qiymati soliq solinadigan bazadir.

Soliq solinadigan bazani belgilash tartibi

Soliq solish obyektlarining oʻrtacha yillik qoldiq qiymati (oʻrtacha yillik qiymat) hisobot davridagi har bir oyning oxirgi kunidagi holatga koʻra soliq solish obyektlarining qoldiq qiymatlarini (oʻrtacha yillik qiymatlarini) qoʻshishdan olingan summaning oʻn ikkidan bir qismi sifatida ortib boruvchi yakun bilan aniqlanadi.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni toʻlovchi tomonidan yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni toʻlash nazarda tutilmagan faoliyat turlari amalga oshirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza soliq solinadigan va soliq solinmaydigan mol-mulk hisobini alohida-alohida yuritish asosida aniqlanadi. Alohida-alohida hisob yuritish imkoniyati boʻlmagan taqdirda, soliq solinadigan baza faoliyatdan olinadigan sof tushumning umumiy hajmida yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni toʻlash nazarda tutilgan sof tushumning solishtirma salmogʻidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk soligʻining stavkasi har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy koʻrsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari toʻgʻrisidagi Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. 2012-yil 1-yanvardan boshlab yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk soligʻi stavkasi 3,5 foiz miqdorida belgilangan.

**Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i
STAVKALARI²⁵**

№	To'lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkasi, foizda
1.	Yuridik shaxslar	3,5
2.	Eksport qiluvchi korxonalar uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-son farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatida keltirilgan xomashyo mahsulotlaridan tashqari, o'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlarining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'iy nazar) erkin almashtiriladigan valutadagi eksporti tashkil qiladigan ulush:*	
	umumiy realizatsiya hajmida 15 foizdan 30 foizgacha bo'lganda	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	umumiy realizatsiya hajmida 30 foiz va undan yuqori bo'lganda	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi

**) Belgilangan (me'yoriy) muddatlarda ishga tushirilmagan, tugallanmagan qurilish va uskunalar qiymatiga pasaytirilgan stavkalar qo'llanilmaydi.*

Izoh:

Me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig'i ikki baravar stavka miqdorida to'lanadi.

²⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 24-dekabrda «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budgeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1245-sonli qaroriga ko‘ra, Eskirgan asbob-uskunalar o‘z vaqtida almashtirilishini rag‘batlantirish maqsadida xo‘jalik yurituvchi subyektlar uchun (mikrofirmalar va kichik korxonalaridan tashqari) foydali ish muddati tamom bo‘lgan to‘liq eskirgan asbob-uskunalaridan foydalanganlik uchun dastlabki qiymatning 0,25 foizi miqdorida to‘lov joriy qilingan.

Eksport mahsulot ishlab chiqaradigan va uni mustaqil ravishda sotadigan yoki ixtisoslashgan tashqi savdo birlashmalari va firmalari orqali sotadigan vazirliklar, idoralar, korporatsiyalar, konsernlar, uyushmalar va kompaniyalarning tarkibiy bo‘linmalari hisoblangan korxonalar uchun sotishning umumiy hajmida o‘zi ishlab chiqargan mahsulot (ish, xizmatlar) ning eksportdagi ulushiga bog‘liq holda mol-mulk solig‘ining tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan.

Mahsulotini eksport qiluvchi korxonalariga berilgan imtiyoz savdo-vositachi korxonalariga, shuningdek, erkin almashtiriladigan valutaga xomashyo tovarlari - paxta tolasi, ip gazlama, lint, neft, neft mahsulotlari, gaz kondensati, rangli va qora metallarni eksport qiladigan ishlab chiqarish korxonalariga tatbiq etilmaydi.

Soliq stavkasi mol-mulkning qayta baholash natijasidagi qoldiq narxiga qo‘llaniladi. Qayta baholash maqsadida korxonalarining asosiy vositalari deganda quyidagilar tushuniladi:

- o‘zining asosiy vositalari;
- o‘rnatiladigan uskunalar;
- tugallanmagan qurilish obyektlari;
- uzoq muddatga ijaraga olinadigan, shu jumladan, uzoq muddatli lizing bo‘yicha olingan asosiy vositalar.

Asosiy vositalar qiymati har yili 1-fevralga qadar asosiy vositalarning 1-yanvar holatiga qarab qayta baholanadi. Qayta baholash chog‘ida korxonaga mutaxassis ekspertlarini jalb qiladi.

Yer uchastkalari va tabiatdan foydalanish obyektlarining qiymati qayta baholanmaydi.

6.3. Mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar va yengilliklar

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq hisoblab chiqarilayotganda soliq solinadigan baza quyidagilarning o'rtacha yillik qoldiq qiymatiga (o'rtacha yillik qiymatiga) kamaytiriladi:

1) uy-joy-kommunal xo'jaligi obyektlarining. Uy-joy-kommunal xo'jaligi obyektlariga quyidagilar kiradi: uy-joy fondi, vodo-provod tarmoqlari (suv chiqarish inshootlari bilan), kanalizatsiya tarmoqlari (tozalash inshootlari bilan), gaz va issiqlikni taqsimlash tarmoqlari (ulardagi inshootlar bilan), kommunal-maishiy ehtiyojlar uchun qozonxonalar (shu jumladan, asbob-uskunalar);

2) madaniyat va san'at, ta'lim, sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya va sport, ijtimoiy ta'minot sohasiga kiradigan ijtimoiy-madaniy soha obyektlarining;

3) yuridik shaxslarning madaniyat muassasalari, maktabgacha va umumta'lim o'quv muassasalari ehtiyojlari uchun foydalaniladigan mol-mulkining;

4) qishloq xo'jaligi (o'simlikshunoslik, chorvachilik, baliqchilik) mahsulotlarini yetishtirish va saqlash uchun foydalaniladigan qishloq xo'jaligi korxonalarida balansida bo'lgan mol-mulkning;

5) sug'orish va kollektor-drenaj tarmoqlari obyektlarining;

6) aloqa yo'ldoshlarining;

7) tabiatni muhofaza qilish va sanitariya-tozalash maqsadlari, yong'in xavfsizligi uchun foydalaniladigan obyektlarining. Obyektlarni tabiatni muhofaza qilish, sanitariya-tozalash maqsadlari va yong'in xavfsizligi uchun foydalaniladigan obyektlarga kiritish tegishli tabiatni muhofaza qilish yoki davlat yong'in nazorati organining ma'lumotnomasi asosida amalga oshiriladi;

8) umumiy foydalanishdagi temiryol va avtomobil yo'llari, magistral truboprovodlar, aloqa va elektr uzatish liniyalarining, shuningdek, ushbu obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo'lgan inshootlarning;

9) konservatsiya qilinishi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori qabul qilingan asosiy ishlab chiqarish fondlarining;

10) lizingga olingan mol-mulkning, lizing shartnomasi amal qiladigan muddatga;

11) soliq to'lovchining balansida bo'lgan hamda tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmayotgan, fuqaro muhofazasi va safarbarlik ahamiyatiga molik obyektlarning;

12) shahar va shahar atrofidagi yo'nalishlarda yo'lovchilar tashiydigan shahar yo'lovchilar transporti tashkilotlari transport vositalarining (avtobuslar, tramvaylar, trolleybuslar, metropoliten poyezdlari);

13) tuzilgan shartnomalarga muvofiq yuridik shaxsning buyurtmasi bo'yicha ishlar bajarish uchun kasanachilarga bepul foydalanishga berilgan asbob-uskunalarining (foydalanish davriga);

14) telekommunikatsiyalar tarmoqlarida tezkor-qidiruv tadbirlari tizimi texnik vositalarining;

15) ishlab chiqarishga yangi joriy etilgan yangi texnologik jihozlarning (besh yillik muddatga). Yangi texnologik jihozlar olingan (import qilingan) paytdan e'tiboran uch yil ichida realizatsiya qilingan yoki bepul berilgan taqdirda, mazkur imtiyozning amal qilishi mol-mulk solig'ini to'lash majburiyatlari imtiyoz qo'llaniladigan butun davr uchun tiklangan holda, bekor qilinadi.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqdan quyidagilar ozod qilinadi:

1) sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya hamda ijtimoiy ta'minot, ta'lim, madaniyat va san'at tashkilotlari;

2) uy-joy-kommunal xo'jaligi va boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo'jaligi korxonalari. Uy-joy-kommunal

va boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo'jaliklari jumlasiga uy-joy fondini bevosita boshqarish, saqlash hamda undan foydalanishni amalga oshiruvchi tashkilotlar, sanitariya tozalash va yig'ishtirish, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish, shaharlar hamda shaharchalarni tashqi yoritish, vodoprovod suv olish inshootlaridan, taqsimlanadigan tarmoqlardan (tozalovchi inshootlari bilan) foydalanish va suvni taqsimlash, kanalizatsiya tarmoqlaridan foydalanish (tozalash inshootlari bilan), gaz taqsimlanadigan tarmoqlardan foydalanish hamda gazni taqsimlash, qozon-xona, issiqlik taqsimlanadigan tarmoqlardan foydalanish va kommunal-maishiy ehtiyojlarga hamda aholiga issiqlikni taqsimlashni bevosita amalga oshiruvchi tashkilotlar, xizmat binolarining xo'jalik boshqarmalari, o't o'chirish komandalari, uy-joy-kommunal xo'jaligining xo'jalik boshqarmalari, uy-joy-kommunal xo'jaligi va shahar xo'jaligining umumfuqaroviy ahamiyatga molik boshqa korxonalar kiradi;

3) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etadigan yuridik shaxslar, bundan savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Ushbu imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo'lgan xodimlar kiritiladi;

4) yangi tashkil etilgan korxonalar - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil mobaynida. Mazkur imtiyoz qayta tashkil etilgan yuridik shaxslar negizida tashkil etilgan korxonalariga, shuningdek, boshqa korxonalar hududida shu korxonalardan ijaraga olingan asbob-uskunalardan foydalangan holda o'z faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi;

5) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlarini - yuridik

shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan quyidagi soliq imtiyozlari belgilangan:

Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirish, naqd pul mablag'larining bankdan tashqari aylanmasini qisqartirish, respublikada bank mikroprotessor plastik kartochkalari va to'lov terminallari ishlab chiqarishni rag'batlantirish maqsadida,

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 3-avgustdagi «Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-433-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq, bank mikroprotessor plastik kartochkalari va to'lov terminallarini ishlab chiqaruvchi korxonalar 2012-yilning 1-yanvarigacha bank mikroprotessor plastik kartochkalari va to'lov terminallarini ishlab chiqarish uchun import qilinadigan xomashyo, sarflanuvchi va butlovchi materiallar, dasturiy ta'minot va litsenziyalar bojxona to'lovlari (bojxona rasmiylashtiruvi yig'implaridan tashqari) to'lashdan ozod etildi. Ushbu soliq imtiyozi muddati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-apreldagi «Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag'batlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1325-sonli qaroriga ko'ra 2012-yil 1-yanvargacha uzaytirildi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdaagi «**O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy**

ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qarori bilan 2014-yil 1-yanvargacha uzaytirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 3-avgustda qabul qilingan «Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 433-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 24-sentabrda qabul qilingan «Plastik kartochkalar asosida hisob-kitob qilish tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 445-sonli qarori va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 12-iyulda qabul qilingan «Banklarning kapitallashuvini yanada oshirish va iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi investitsiya jarayonlarida ularning ishtirokini faollashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 670-sonli qarorida ko'zda tutilgan soliq va bojxona imtiyozlariga amal qilish muddati **2014-yilning 1-yanvarigacha uzaytirildi.**

Bunda, tijorat banklari va Yagona umumrespublika protsessing markazi:

- bankomatlar, terminallar, kommutatsiya uskunalari va plastik kartochkalar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan boshqa asbob-uskunalardan, shuningdek, dasturiy ta'minot sifatidagi mol-mulkdan 2005-yil 1-yanvardan 2014-yil 1-yanvargacha mulk solig'i to'lashdan ozod qilindi;

- plastik kartochkalar, sarflanadigan materiallar, grafik va elektron shaxslashtirish qurilmalari, terminallar, bankomatlar va plastik kartochkalar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan boshqa asbob-uskunalarini import qilishda 2014-yil 1-yanvargacha bojxona to'lovlari to'lashdan (bojxonada rasmiylashtirish yig'imlaridan tashqari);

- 2007-yil 12-iyuldan boshlab 2014-yil 1-yanvargacha o'ziga o'zi xizmat ko'rsatish axborot kiosklariga oid qismi bo'yicha mulk solig'idan, shuningdek, ular import qilinganda bojxona to'lovlari to'lashdan ozod qilingan.

6.4. Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektlari va me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskuna uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi

Tugallanmagan qurilish obyektlari jumlasiga muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo'lsa, qurilish boshlanganidan e'tiboran yigirma to'rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi.

Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektini uchun mol-mulk solig'ini to'lovchilar bo'lib qurilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar, ya'ni buyurtmachilar hisoblanadi.

Soliqqa tortish obyektini bo'lib, belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektining qiymati, ya'ni buyurtmachi tomonidan F-3 shaklida (bajarilgan ishlar va xarajatlar hajmi to'g'risida ma'lumotnoma) rasmiylashtirilgan statistika hisobiga obyekt bo'yicha kiritilgan va tugallanmagan qurilish hisobvarag'ida hisoblanadigan barcha ishlar va xarajatlar hajmi hisoblanadi.

Qurilishning belgilangan muddati deb qurilishni tashkil qilish loyihasi (QTQL) tarkibida 1.04.03-85-son QMQ «Korxonalar, binolar va inshootlarni qurish muddati me'yorlari»ga muvofiq loyihalash tashkiloti tomonidan aniqlanadigan obyekt qurilishining me'yoriy muddati hisoblanadi.

Loyihalash tashkilotlari loyiha-smeta hujjatlarida tayyorlash muddatlarini ajratgan holda qurilish muddati me'yorini ko'rsatishlari shart. Loyiha-smeta hujjatlarida qurilish muddati me'yori ko'rsatilmagan taqdirda, buyurtmachi loyihalash tashkilotidan muayyan obyekt bo'yicha qurilish muddatining me'yori to'g'risida xulosa olishga majbur.

Me'yordagi muddatda o'rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig'ini to'lovchilar bo'lib kapital mablag'lar hisobiga qayta jihozlanadigan obyektlarda montaj qilish talab qilinadigan va o'rnatishga belgilangan texnologik, energetik va ishlab chiqarish uskunalarini bo'lgan yuridik shaxslar hisoblanadi.

Me'yordagi muddatda o'rnatilmagan uskunalar uchun soliq solish obyekti bo'lib o'rnatishga belgilangan uskunalar qiymati hisoblanadi, ular qatoriga montaj qilishni talab qiladigan, faqat qismlarini yig'ish va poydevorga yoki ustunlarga, polga, qavatlararo to'siqlarga va boshqa bino va inshootlarni ko'tarib turuvchi konstruksiyalarga o'rnatiladigan uskunalar hamda uskunalarni hisobga olish hisobvarag'ida hisoblanadigan shunday uskunalarning ehtiyot qismlar to'plarni (me'yordagi muddatda o'rnatilmagan uskunalar qismida) hisoblanadi. Ushbu uskunalar tarkibiga o'rnatiladigan uskunalar qatorida montaj qilish uchun belgilangan nazorat-o'lchov apparaturasi yoki boshqa asboblari ham kiradi.

Korxonalar, binolar va inshootlar qurilishida tasdiqlangan qurilish muddati va tayyorlab qo'yilgan zaxiralar me'yoriga muvofiq har bir obyekt bo'yicha texnologik yoki boshqa uskunalarni yetkazib berish va montaj qilish jadvali belgilangan bo'lishi lozim.

Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan uskunalarni yetkazib berish va montaj qilish jadvalida quyidagi muddatlarda topshirish hisobga olinadi:

- yirik texnologiya va energetika uskunalari - ularni nommanom ro'yxatlari bo'yicha montaj qilish va yetkazib berish jadvallarining rejadagi muddati o'tib ketgandan keyin;

- texnologiya uskunalari, texnologiya liniyalari, qurilmalar va boshqa umumzavod uskunalari - uskunalarni montajga topshirishining rejadagi muddati o'tgandan keyin, lekin olti oydan ortiq bo'lmagan muddatda;

- komplekt import uskunalari - ularni montajga topshirishining rejadagi muddati o'tib ketgandan keyin, lekin bir yildan ortiq bo'lmagan muddatga, agar texnik shart-sharoitlariga ko'ra uskunalarni qismlar bo'yicha montaj qilish mumkin bo'lmasa, ularni montajga topshirish muddati uskunalarning butun komplektining kelib tushishi paytidan hisoblanadi;

- qismlarga ajratilgan import uskunalari, shuningdek, kabel mahsulotlari, simlar va trosalar - ularni montajga topshirishning

rejadagi muddati o'tgandan keyin, lekin olti oydan ortiq bo'lmagan muddatda.

Uskunalarni montaj qilish va o'rnatish uchun me'yorlar va jadvallar bo'lmaganida soliq quyidagi muddatlarda to'lanadi:

- ishlab chiqarish maqsadlaridagi obyektlar bo'yicha mamlakatimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan uskunalarning o'rnatilmaganligi uchun - sotib olinganiga bir yillik muddat to'lganidan keyingi oydan boshlab;

- noishlab chiqarish maqsadlaridagi obyektlar bo'yicha - sotib olinganiga olti oy to'lgandan keyin;

Uskunalarni yetkazib berish va montaj qilishning yuqorida ko'rsatilgan muddatlarini buzganligi uchun korxonalar va tashkilotlar, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollardan tashqari, mol-mulk solig'ini ikki baravar ko'paytirilgan stavka bo'yicha to'laydilar.

6.5. Mol-mulk solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq to'lovchi - O'zbekiston Respublikasi-ning rezidenti tomonidan hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Soliq davri mobaynida soliq to'lovchilar har oyda joriy to'lovlarni to'laydilar, mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno. Joriy to'lovlar summasi tegishli yil uchun mol-mulkning o'rtacha yillik qoldiq qiymatidan (o'rtacha yillik qiymatdan) va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq yillik summasining o'n ikkidan bir qismi miqdorida belgilanadi. Joriy to'lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun soliq to'lovchi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga belgilangan

shakldagi ma'lumotnomani joriy yilning 10-yanvarigacha taqdim etadi.

Budjetga joriy to'lovlarni to'lash har oyning 10-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi **PF-4453-sonli** farmoniga muvofiq, **2013-yil 1-yanvardan** boshlab, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning hisob-kitobi Davlat soliq xizmati organlariga **yilda bir marta** taqdim etish belgilandi. Shuningdek, mikrofirmalar yillik statistik hisobot taqdim etadilar, bunda statistika organlari har chorakda tegishli faoliyat yo'nalishlari va sohalari bo'yicha tanlanma o'rganishlar o'tkazadi.

To'lanishi lozim bo'lgan, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi hisob-kitoblarni topshirish uchun belgilangan kundan kechiktirmay budjetga o'tkaziladi.

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari bo'yicha yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda quyidagi tartibda davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi:

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidenti doimiy muassasaning soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga soliq solinadigan mavjud mol-

mulk to'g'risidagi ma'lumotnomani hisobot yilidan keyingi yilning 25-yanvaridan kechiktirmay taqdim etishi shart. Taqdim etilgan ma'lumotnoma asosida davlat soliq xizmati organi yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi hisob-kitobini o'n kun ichida amalga oshiradi va to'lov xabarnomasini yozadi.

O'zbekiston Respublikasining ko'chmas mulk joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlari O'zbekiston Respublikasining ko'chmas mulkka ega bo'lgan norezidentlariga soliq to'lovchidan yoki ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organdan olingan ma'lumotlar asosida to'lov xabarnomasini yozadi.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq O'zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan yilda bir marta soliq hisoboti davridan keyingi yilning **15-fevralidan kechiktirmasdan to'lanishi kerak.**

Nazorat savollari

1. Mol-mulk solig'i qachon joriy etilgan va uni joriy etishdan ko'zlangan maqsad nima?
2. Mol-mulk solig'ini davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ahamiyati qanday?
3. Mol-mulk solig'ini to'lovchilari kimlar?
4. Soliqqa tortishning alohida tartibi o'rnatilgan korxonalar asosiy faoliyatidan tashqari boshqa faoliyat bilan shug'ullanganlarida mol-mulk solig'ini to'lashadimi?
5. Mol-mulk solig'ining obyekti va bazasi qanday aniqlanadi?
6. Korxonalar mol-mulkining o'rtacha yillik qoldiq qiymati qanday tartibda topiladi?
7. Mol-mulk solig'i stavkalari qanday belgilangan?
8. Mahsulotni eksport qilayotgan korxonalarga mol-mulk solig'ini hisoblanishi qanday tartibda amalga oshiriladi, agarda eksport hajmi mahsulotni sotishda 40 foizni tashkil etgan bo'lsa?
9. Mol-mulk solig'idan kimlar imtiyozga ega?

10. Soliq idoralariga qaysi muddatlarda mol-mulk solig'i bo'yicha hisob-kitob topshiriladi?
11. Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyekti uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi qanday belgilangan?
12. Me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi qanday belgilangan?

7-bob. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG'I

Tayanch so'z va iboralar: *yer solig'i, yer fondi, o'rmon fondi yerlari, suv fondi yerlari, zaxira yerlar, qishloq xo'jaligi tovarlar ishlab chiqaruvchilar, yagona yer solig'i, soliq stavkasi, soliq obykti va bazasi, yerning normativ qiymati, imtiyozlar, soliq hisoboti, to'lash muddati.*

7.1. Yer solig'ining joriy etilishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

1990-yil 20-iyunda qabul qilingan «Yer to'g'risida» qonun va ushbu qonunga ko'ra mamlakatimizda yer solig'ini undirishning huquqiy asoslari, yerga egalik qilish va yerdan foydalanishning pullik bo'lishi belgilandi hamda yer uchun haq yillik yer solig'i sifatida undiriladigan bo'ldi.

1991-yilda «Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to'g'risida», 1993-yilda «Yer solig'i to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi qonuni qabul qilinib, unda yer solig'ini undirishda soliqqa tortish obykti, subyektlari, soliq bo'yicha imtiyozlar, soliqni hisoblash va budjetga to'lash tartiblari ko'rsatib berildi. 1997-yilda «Soliq kodeksi»ning qabul qilinishi hamda 1998-yildan uning kuchga kiritilishi bilan yer solig'ining to'laqonli huquqiy asoslari yaratildi.

O'zbekiston Respublikasining 1998-yilda qabul qilingan «Yer kodeksi»ga muvofiq **Yer** - umummilliy boylikdir, O'zbekiston Respublikasi xalqi hayoti, faoliyati va farovonligining asosi sifatida undan oqilona foydalanish zarur va u davlat tomonidan muhofaza qilinadi.

Yer to'g'risidagi qonun hujjatlarining asosiy vazifalari hozirgi va kelajak avlodlarning manfaatlarini ko'zlab yerdan ilmiy asoslangan tarzda, oqilona foydalanish va uni muhofaza qilishni, tuproq unumdorligini tiklash va oshirishni, tabiiy muhitni asrash va yaxshilashni, xo'jalik yuritishning barcha shakllarini teng huquqlilik asosida rivojlantirish uchun sharoit yaratishni, yuridik va jismoniy shaxslarning yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarini himoya qilishni ta'minlash maqsadida yer munosabatlarini tartibga solishdan, shuningdek, bu sohada qonuniylikni mustahkamlashdan iborat.

Yer to'g'risidagi qonun hujjatlari quyidagi asosiy prinsiplarga asoslanadi:

- eng muhim tabiiy resurs, fuqarolar hayotiy faoliyatining asosi tariqasida yer fondini asrash, tuproq sifatini yaxshilash hamda uning unumdorligini oshirish;

- yerlardan oqilona, samarali va belgilangan maqsadda foydalanishni ta'minlash;

- qishloq xo'jaligi uchun mo'ljallangan yerlarning, eng avvalo sug'oriladigan yerlarning alohida muhofaza etilishini, kengaytirib borilishini hamda ulardan qat'iy belgilangan maqsadda foydalanishni ta'minlash;

- qishloq xo'jaligi yerlarining unumdorligini oshirish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash hamda yerlarni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirishni davlat yo'li bilan va boshqa tarzda qo'llab-quvvatlash;

- yerga va butun atrof tabiiy muhitga zarar yetkazilishining oldini olish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash;

- yerga egalik qilish va undan foydalanish shakllarining xilma-xilligi, yer munosabatlari ishtirokchilarining teng huquqliligini ta'minlash hamda ularning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya etish;

- yerdan foydalanganlik uchun haq to'lash;

- yerlarning holati haqidagi axborotning to'liq bo'lishini hamda undan erkin foydalanishga yo'l qo'yilishini ta'minlash.

O'zbekiston Respublikasi «Yer to'g'risida»gi qonunining 16-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida yerga egalik qilish va yerdan foydalanish uchun haq to'lanadi.

Yer uchun haq har yilgi yer solig'i shaklida undirilib, uning miqdorlari yer uchastkasining sifati, qanday joydaligi va suv bilan qanday ta'minlanganligiga qarab belgilanadi.

Yer solig'ining miqdori yer egalari va yerdan foydalanuvchilarning xo'jalik faoliyati natijalariga bog'liq bo'lmaydi hamda yer maydoni birligi uchun belgilangan haq tarzida to'lanib, ishlab chiqarish xarajatlariga kiritiladi.

Mahalliy hokimiyat va boshqaruv idoralari tomonidan ijaraga beriladigan yer uchun ijara to'lovi undirilib, uning miqdori tomonlarning o'zaro kelishuviga binoan belgilanadi, biroq bu miqdor qonunlarda nazarda tutilgan yer solig'i stavkalaridan kam bo'lmasligi kerak.

Yer solig'i to'lovlaridan tushgan mablag'lar eng avvalo yerlarni muhofaza qilishni yaxshilashga, yerlarning unumdorligini oshirishga, irrigatsiya va melioratsiya ishlariga, yerga egalik qiluvchilar va yerdan foydalanuvchilarni, shu jumladan, ijarachilarni rag'batlantirishga, yer tuzish ishlarini tashkil etishga, davlat yer kadastri yuritish va hududni ijtimoiy rivojlantirishga sarflanadi.

Yer solig'i O'zbekiston soliq tizimida mahalliy soliqlar va yig'imlar tarkibiga kiradi hamda mahalliy budjetlarning barqaror daromad manbayi hisoblanadi.

Yer solig'i boshqa soliq turlaridan farqli o'laroq, o'ziga xos xususiyatlarga ega. Jumladan, o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra u renta to'lovidir yoki boshqacha qilib aytganda ushbu soliq yer egalari va yerdan foydalanuvchi xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy faoliyatining natijalari bilan bog'liq emas. Demak, ushbu soliqni joriy etilishidan maqsad - yerdan oqilona foydalanishni rag'batlantirish, tuproq unumdorligini oshirish, sifati turlicha bo'lgan yerlarda xo'jalik yuritishning ijtimoiy-iqtisodi shart-

sharoitlarini tenglashtirish, aholi yashaydigan joylarda infrastruktura rivojlanishini ta'minlash hamda yerni talon-taroj qilinishiga yo'l qo'ymaslik hisoblanadi.

2012-yil 1-yanvar holatiga O'zbekiston Respublikasining ma'muriy chegarasidagi umumiy yer maydoni 44896,9 ming gektarni tashkil qiladi. Respublika bo'yicha korxonalar, tashkilotlar, muassasalar, fermer xo'jaliklari va fuqarolarning foydalanishidagi jami yerlar 44410,3 ming gektarni, shundan sug'oriladigan yerlar esa 4315,7 ming gektarni yoki umumiy yer maydonining 9,7 foizini tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi yer fondi yerdan foydalanishning belgilangan asosiy maqsadiga ko'ra 8 ta toifaga bo'linadi. Yer fondining toifalari bo'yicha taqsimlanishi 7.1-jadvalda va 7.1-rasmda ko'rsatilgan.

7.1-jadval

O'zbekiston Respublikasi yer fondining toifalari bo'yicha taqsimlanishi²⁶ (ming ga hisobida)

T/r	Yer fondining toifalari	Umumiy maydon		Jumladan sug'oriladigan yerlar	
		Jami	%	Jami	%
1	Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlar	21453,2	48,31	4217,7	9,5
2	Aholi punktlarining yerlari	220,4	0,50	48,3	0,1
3	Sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo'ljallangan yerlar	1995,8	4,49	12,0	0,03

²⁶ O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va Davlat kadastrida Davlat qo'mitasi ma'lumotlari

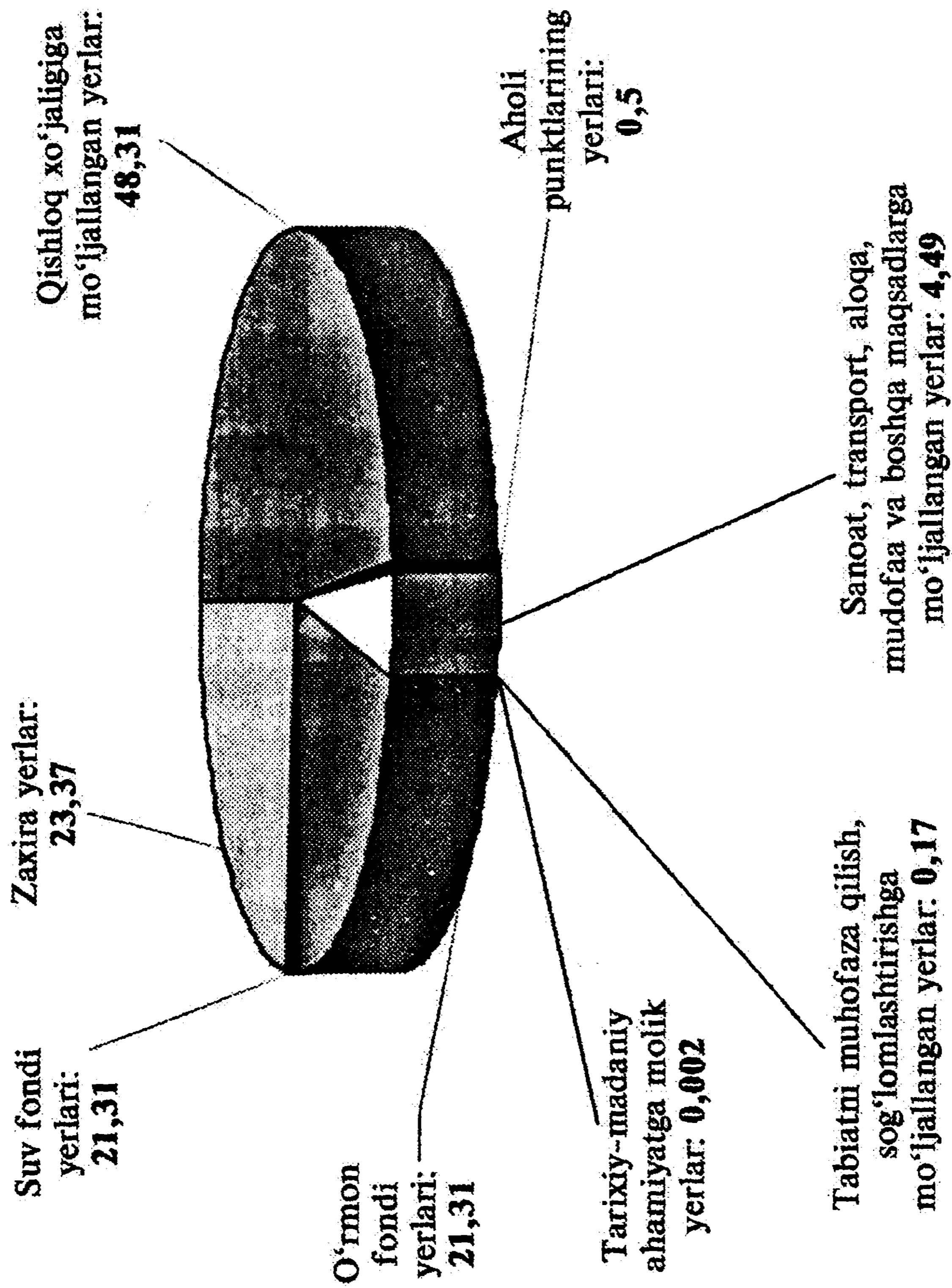
4	Tabiatni muhofaza qilish, sog‘lomlashtirish, rekreatsiya maqsadlariga mo‘ljallangan yerlar	75,9	0,17	0,6	0,001
5	Tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar	1,1	0,002	0	0
6	O‘rmon fondi yerlari	9462,3	21,31	30,7	0,07
7	Suv fondi yerlari	821,1	1,85	4,6	0,01
8	Zaxira yerlar	10380,5	23,37	1,8	0,004
	Jami yerlar:	44410,3	100	4315,7	9,72

O‘zbekiston Respublikasi Yer fondining toifalari bo‘yicha taqsimlanishini kuzatar ekanmiz, umumiy maydon hisobida asosiy o‘rinni qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar (48,3 foiz), zaxira yerlar (23,4 foiz), o‘rmon fondi yerlari (21,3 foiz), sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo‘ljallangan yerlar (4,5 foiz), suv fondi yerlari (1,9 foiz), aholi punktlarining yerlari (0,5 foiz), tabiatni muhofaza qilish, sog‘lomlashtirish, rekreatsiya maqsadlariga mo‘ljallangan yerlar (0,2 foiz) hamda tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar (0,002 foiz)ni tashkil etgan (7.1-rasm).

Yer fondi hajmida qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari yer maydonlarining o‘sishi fermer xo‘jaliklari sonining yildan yilga ko‘payib borayotganligi va o‘rmon xo‘jaliklari ixtiyoridagi yer maydonlarining bir qismining ular tasarrufiga o‘tkazilishi hamda zaxira yerlarning o‘zlashtirilishi bilan izohlanadi.

Yer solig‘ini undirishning huquqiy asoslari 2008-yil 1-yanvardan kuchga kirgan Soliq kodeksiga asosan amalga oshiriladi.

Yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun budjetga to‘lovlar yer solig‘i yoki yer uchun ijara haqi tariqasida amalga oshiriladi.

7.1-rasm. O'zbekiston Respublikasi yer fondining toifalar bo'yicha taqsimlanishini (%)²⁷

²⁷ O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va Davlat kadastri Davlat qo'mitasi ma'lumotlari.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ijaraga berilgan yer uchastkalari uchun to‘lanadigan ijara haqi yer solig‘iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan yuridik shaxslarga yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i stavkalari, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lovchilar uchun belgilangan imtiyozlar, soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi tatbiq etiladi.

Yuridik shaxslar mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yer solig‘i to‘laydilar.

Yer solig‘ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushi va mahalliy budjet tushumlari tarkibidagi ulushini tahlili amalga oshirildi. Hozirgi vaqtda ushbu soliqning tushumi O‘zbekiston Respublikasi davlat budjetining solikli daromadlarida 2–3 foiz oralig‘ini tashkil etmoqda.

7.2-jadval

Yer solig‘ini Respublika va mahalliy budjet tushumlari tarkibidagi ulushi (%)

№	Soliq nomi	Yillar %					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	Yer solig‘ining jami soliq tushumlari tarkibidagi ulushi	3,1	3,2	2,9	2,6	2,3	2,1
2	Yer solig‘ini mahalliy budjetdagi ulushi	32,4	30,3	25,6	20,8	22,3	25,0
3.	Yer solig‘i jami mahalliy budjetda shundan:	100	100	100	100	100	100
3.1	Yuridik shaxslardan yer solig‘i	81,4	78,3	77,6	71,0	73,0	74,6
3.2	Jismoniy shaxslardan yer solig‘i	18,6	21,7	22,4	29,0	27,0	25,4

Yuqoridagi jadval ma'lumotlari tahlili ko'rsatganidek, 2006-yilda mahalliy budjet daromadlarida jami yer solig'ining 81,4 foizi yuridik shaxslar hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2011-yilda ushbu ko'rsatkich 74,6 foizni yoki 15,5 foiz punktiga kamaygan. Shuningdek, jami soliq tushumlari tarkibida yer solig'i salmog'i 2006-yilda 3,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilga kelib 1,0 foiz punktiga kamayib 2,1 foizni tashkil qilgan. Ushub holatni umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchilarning soni kamayishi bilan izohlash mumkin.

7.2. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i to'lovchilari, obyekt va soliq solinadigan bazasi

Soliq kodeksining 279-moddasiga asosan mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasining norezidentlari yer solig'ini to'lovchilaridir.

Ko'chmas mulk ijaraga berilgan taqdirda, ijaraga beruvchi yer solig'ini to'lovchi bo'ladi.

Yer uchastkasidan bir nechta yuridik shaxs birgalikda foydalanigan taqdirda, har bir yuridik shaxs yer uchastkasining foydalaniyotgan maydonidagi o'z ulushi uchun yer solig'ini to'lovchidir.

Quyidagilar yer solig'ini to'lovchilar bo'lmaydi:

- notijorat tashkilotlar. Tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan taqdirda, notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyatida foydalanilgan yer uchastkalari bo'yicha belgilangan tartibda yer solig'i to'lovchilar bo'ladi;

- soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar. Soliq kodeksining 280-moddasiga ko'ra mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yuridik shaxslarda bo'lgan yer uchastkalari **soliq solish obyekti** hisoblanadi.

Quyidagilarga soliq solish obyekti sifatida qaralmaydi:

a) aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari. Aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari jumlasiga maydonlar, ko'chalar, tor ko'chalar, yo'llar, sug'orish tarmog'i, sohil bo'yi yerlari va boshqa shu kabi yerlar;

b) aholining madaniy-maishiy ehtiyojlarini qondirish va dam olishi uchun foydalaniladigan yerlar (daraxtzorlar, bog'lar, sayilgohlar, xiyobonlar, shuningdek, ariq tarmoqlari egallagan yerlar);

v) kommunal-maishiy yerlar (qabristonlar, chiqindilarni zararsizlantirish va ularni utilizatsiya qilish joylari va boshqa shu kabi joylar);

g) zaxira yerlar.

Mavjud yer uchastkalaridan qonun hujjatlariga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlarini chegirib tashlash orqali soliq solinadigan baza aniqlanadi.

Yer uchastkasining Soliq kodeksining 282-moddasiga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlari chegirib tashlangan holdagi umumiy maydoni **soliq solinadigan bazadir**.

Qaysi yer uchastkalariga bo'lgan mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi yil mobaynida soliq to'lovchiga o'tgan bo'lsa, o'sha yer uchastkalari uchun soliq solinadigan baza yer uchastkalariga tegishli huquq vujudga kelganidan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasining maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan e'tiboran kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarda yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqlari vujudga kelgan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq vujudga kelgan oydan e'tiboran kamaytiriladi. Yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqi bekor qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq bekor qilinganidan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi (ko'paytiriladi).

7.3. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari va ularni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi va soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi va ularning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Yer solig'i stavkalari jahon amaliyotida qabul qilinganidek, yer qiymatidan kelib chiqib belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasida yerning bozor qiymati shakllanmaganligi sababli, 1 gektar sug'oriladigan yerdan olinadigan dehqonchilik yalpi mahsulotining o'rtacha qiymatidan kelib chiqib, uni shartli baholash amalga oshiriladi.

Jahon soliq amaliyotida yer solig'i stavkalari turli mamiakatlarda turlicha belgilanadi, lekin o'rtacha olganda yer qiymatining 5 foizidan oshmaydi. Soliq stavkalarini belgilashda tuproq boniteti (sifati) hisobga olinadi. Bonitetni aniqlashda tuproqning genetik kelib chiqishi, mexanik tarkibi, sho'rlanganlik darajasi, tuproq qatlarnining suv o'tkaza olishi, zichligi kabi boshqa tabiiy xossalari hisobga olinadi. Tuproq boniteti 100 balli tizim bo'yicha aniqlanadi. 100 ball 10 ta klassga bo'linadi, ya'ni 1-klass yerlar nol balldan 10 ballgacha, 2-klass yerlar 11 balldan 20 ballgacha, 3-klass yerlar 21 balldan 30 ballgacha va hokazo. 10-klass yerlar 91 balldan 100 ballgacha baholanadi. Bunda yerning ball boniteti qancha yuqori bo'lsa soliq stavkasi ham shuncha yuqori belgilanadi.

Yerlardan noqishloq xo'jalik maqsadlarida foydalanadigan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga asosan quyidagicha guruhlanadi:

1. Sug'oriladigan jamoat qishloq xo'jaligi yerlari uchun undiriladigan yer solig'i stavkalari.

2. Lalmi ekinzorlar, boʻz yerlar va koʻp yillik koʻchatlar uchun undiriladigan yer soligʻi stavkalari.

3. Sugʻorilmaydigan pichanzorlar va yaylovlar uchun undiriladigan yer soligʻi stavkalari.

4. Qishloq xoʻjaligi va oʻrmon xoʻjaligida foydalanilmaydigan boshqa yerlar uchun undiriladigan yer soligʻi stavkalari.

5. Toshkent shahrida yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun yer soligʻi stavkalari.

6. Shahar va posyolkalardagi yer uchastkalaridan olinadigan yer soligʻi stavkalari.

7. Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun korxonalar, muassasalar va tashkilotlardan undiriladigan yer soligʻi stavkalari.

8. Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun fuqarolardan undiriladigan yer soligʻi stavkalari.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qaroridan kelib chiqib, mahalliy hokimiyat idoralari ham oʻzlarining hududiy terriyosiga qarab qaror chiqarishadi va unda tegishli koeffitsiyentlar hisobga olinadi.

Qishloq xoʻjalik yerlarining sifati yer uchastkasi mulkdori, yer egasi yoki yerdan foydalanuvchining aybi bilan yomonlashgan (boniteti pasayib ketgan) taqdirda, yer soligʻi yerning sifati yomonlashuviga qadar belgilangan stavkalar boʻyicha undiriladi.

Shaharlar va shahar qoʻrgʻonlarining maʼmuriy chegaralarida joylashgan qishloq xoʻjalik ahamiyatiga molik yerlar uchun yer soligʻi qishloq xoʻjalik yerlariga belgilangan stavkalarning ikki baravari miqdorida undiriladi.

Yuridik shaxslar foydalanadigan (shu jumladan, yer soligʻini toʻlashdan ozod etilgan), davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan maydonlardan ortiqcha yer uchastkalari uchun yer soligʻi yuridik shaxslar uchun 2,0 koeffitsiyentini qoʻllagan holda toʻlanadi. Davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan maydonlardan ortiqcha foydalaniladigan yerlar uchun yuqorida koʻrsatilgan koeffitsiyentni qoʻllagan holda yer soligʻi toʻlanmagan taqdirda

solig to'lovchilarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy jazo choralari qo'llanadi.

Ma'muriy va sanoat markazlariga nisbatan olganda yer uchastkalarining joylashish joyiga bog'liq holda qishloq joylari uchun belgilangan yer solig'i stavkalariga quyidagi koeffitsiyentlar qo'llanadi:

- Toshkent shahri atrofida 20 km lik aylanada – 1,30;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi poytaxti va viloyat markazlari atrofida 15 km lik aylanada – 1,20;
- tuman markazlari atrofida 10 km lik aylanada - 1,15;
- boshqa shaharlar atrofida 5 km lik aylanada - 1,10.

Yer uchastkalarigacha masofa shaharlar va tuman markazlarining ma'muriy chegaralaridan boshlab avtomobil yo'llari bo'ylab belgilanadi. Yer uchastkasi ikki shahar yaqinida joylashgan taqdirda shaharning yuqoriroq funksional vazifasiga muvofiq keladigan koeffitsiyent qabul qilinadi.

Bir qishloq aholi punkti doirasida yagona stavkalarni belgilash maqsadida solig to'lovchilarga berilgan yerlar, yerlarning qanday qismi ushbu zonaga kirishiga bog'liq holda, butunlay shahar atrofi zonasiga kiritiladi yoki ushbu zonadan butunlay chiqariladi.

Dehqon xo'jaliklaridan undiriladigan yer solig'ini hisoblab chiqarish chog'ida yer solig'i stavkalariga, yer sifatiga bog'liq holda quyidagi koeffitsiyentlar qo'llaniladi:

- tuproq boniteti 40 ballgacha bo'lsa - 0,75;
- tuproq boniteti 41 dan 70 ballgacha bo'lsa - 1,0;
- tuproq boniteti 70 balldan ortiq bo'lsa - 1,25.

Shahar va qo'rg'onlarning ma'muriy chegaralarida joylashgan kon va karyerlar band etgan yerlar uchun soliq korxonalar, muassasalar va tashkilotlar uchun belgilangan stavkalarga 0,1 koeffitsiyentini qo'llagan holda to'lanadi.

O'rmon xo'jaliklarida mollarni o'tlatish uchun foydalanilmaydigan yaylov yerlar uchun yer solig'i boshqa yerlar uchun stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Yer uchastkasi mulkdorining, yer egasi, yerdan foydalanuvchi yoki ijarachining aybi bilan qishloq xo‘jaligi yerlarining sifati yomonlashgan (bonitet balli pasaygan) taqdirda, yer solig‘i yerning sifati yomonlashguniga qadar belgilangan stavkalar bo‘yicha yuridik shaxslar tomonidan to‘lanadi.

Shaharlar va shaharchalarning ma‘muriy chegaralarida joylashgan qishloq xo‘jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun yer solig‘i qishloq xo‘jaligi yerlari uchun belgilangan stavkalarning ikki baravari miqdorida to‘lanadi.

7.4. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar

Soliq kodeksining 282-moddasiga ko‘ra soliq solinmaydigan yer uchastkalariga quyidagi yerlar kiradi:

a) jamoa bog‘dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligining, jamoa garajlarining umumiy foydalanishdagi yerlari. Ularga borish yo‘llari, ariqlar, kollektorlar va umumiy foydalanishdagi boshqa yerlar kiradi;

b) tabiatni muhofaza qilish ahamiyatiga molik yerlar (davlat qo‘riqxonalari, milliy va dendrologiya bog‘lari, botanika bog‘lari, zakazniklar, ov qilishga mo‘ljallanganlari, tabiat yodgorliklari) bundan mustasno, korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga belgilangan tartibda maxsus maqsadlar uchun berilgan, ihota daraxtzorlari egallagan yerlar;

v) tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar (tegishli muassasalar va tashkilotlarga doimiy foydalanishga berilgan tarixiy-madaniy qo‘riqxonalar, xotira bog‘lari, arxeologiya yodgorliklari, tarix va madaniyat yodgorliklari egallagan yerlar);

g) suv fondi yerlari (daryolar, ko‘llar, suv omborlari, kanallar, dengizlar, muzliklar, botqoqliklar, gidrotexnika va boshqa suv xo‘jaligi inshootlari egallagan yerlar, shuningdek, suv havzalari sohilidagi suv xo‘jaligi ehtiyojlari uchun korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga belgilangan tartibda berilgan yerlar);

d) elektr uzatish liniyalari, podstansiyalar, umumdavlat aloqa liniyalari va ularning inshootlari egallagan yerlar.

e) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari va ularning inshootlari egallagan yerlar. Umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llariga O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan belgilangan tartibda ularning indekslari va tartib raqamlarini ko'rsatgan holda tegishli ro'yxatlarga kiritilgan avtomobil yo'llari taalluqlidir.

Avtomobil yo'llarining inshootlariga ko'priklar, yo'l chetidagi ariqlar, yon tomondagi zaxira yerlar, ko'tarma ortidagi ariqlar va ko'tarmalar, tog'dagi suv ajratish kanallari, avtobus bekatlari, tushishlar, traktor yo'llari, piyodalar va velosiped yo'laklari, o'pirlash, sel, ko'chkiga qarshi va avtomobil yo'llari uchun ajratilgan yerlarda joylashtirilgan boshqa himoya inshootlari kiradi;

j) temiryo'llarning umumiy tarmog'i va ularning inshootlari egallagan yerlar.

Sanoat va boshqa korxonalariga o'tkazilgan temiryo'llar egallagan yerlar uchun soliq belgilangan tartibda to'lanadi.

Temiryo'llarning inshootlari tarkibiga zaxiralar, tuproqtepalar, yo'ldagi suv ajratish, mustahkamlash va tutib turish inshootlari, yo'llar bo'ylab qordan himoyalash va qumni mustahkamlash posalari, tortish podstansiyalari, tonnellar va shu singari sun'iy inshootlar va yo'l qurilmalari kiradi;

z) umumiy foydalanishdagi shahar elektr transporti yo'llari va metropoliten liniyalari (shu jumladan, metropoliten bekatlari egallagan yerlar) va ularning inshootlari egallagan yerlar. Mazkur imtiyoz tramvay yo'llari va trolleybus liniyalari, metropoliten liniyalari, tramvay va trolleybus bekatlari, shu jumladan, dispetcherlik punktlari, metropoliten bekatlari va shahar elektr transporti yo'llaridagi boshqa inshootlar egallagan yerlarga tatbiq etiladi. Ma'muriy va boshqa yordamchi binolar, depolar (depo hududida joylashgan elektr transporti yo'llari va metropoliten liniyalari egallagan yerlardan tashqari), qurilish va ta'mirlash obyektlari egallagan yerlar uchun soliq belgilangan tartibda to'lanadi;

i) sport inshootlari, stadionlar, sport maydonchalari, suzish havzalari, sportning texnik turlari obyektlari va boshqa jismoniy tarbiya-sogʻlomlashtirish komplekslari, onalar va bolalarning dam olish va sogʻiomlashtirish joylari, sanatoriy-kurort muassasalari va dam olish uylari, oʻquv-mashq bazalari egallagan yerlar;

k) magistral suv quvurlari, magistral kanalizatsiya kollektorlari va ularning inshootlari, suv olish va tozalash inshootlari, shuningdek, suv taʼminoti va kanalizatsiyaga tegishli boshqa obyektlar egallagan yerlar. Suv taʼminoti va kanalizatsiyaga tegishli boshqa obyektlar tarkibiga aholi punktlarida suv quvuri va kanalizatsiya tarmogʻidagi nasos stansiyalari, kuzatish quduqlari va dyukerlar, suv minoralari va shu singari inshootlar kiradi;

l) magistral gaz va neft quvurlari va ularning inshootlari egallagan yerlar;

m) magistral issiqlik trassalari va ularning inshootlari egallagan yerlar. Issiqlik trassalarining inshootlariga nasos stansiyalari, issiqlikni hisobga olish va nazoraty qilish asboblari, isitkichlar, issiq suv taʼminotining sirkulyatsiya nasoslari kiradi;

n) samolyotlarning uchish-qoʻnish maydonlari, shu jumladan, ularni yerda boshqarish yoʻlaklari va toʻxtash joylari, fuqaro aviatsiyasi ayeroportlarining radionavigatsiya va elektr-yoritish uskunalari joylashgan yerlar;

o) Oʻzbekiston Respublikasining Investitsiya dasturiga kiritilgan obyektlar qurilishi uchun ajratilgan yerlar - qurilishning meʼyoriy muddati davriga, shuningdek, Vazirlar Mahkamasining qarori bilan qurilish ishlari toʻxtatib qoʻyilgan obyektlar egallagan yerlar. Investitsiya dasturiga kiritilgan obyektlar qurilishining meʼyoriy muddati tugagach, shuningdek, toʻxtatib qoʻyilgan obyektlarni qurish davom etilgan yoki ular faoliyat koʻrsata boshlagan hollarda yer soligʻi qurilishning meʼyoriy muddati tugashidan yoki obyekt qurilishi yoxud undan foydalanish boshlanganidan keyingi oydan boshlab toʻlana boshlaydi.

Investitsiya dasturiga kiritilgan obyektlar qurilishiga ajratilgan yer uchastkalariga soliq solinmaydi. Agar Investitsiya dasturiga ko'ra korxonalar, uning alohida sexlarini ta'mirlash yoki qayta jihozlash nazarda tutilgan bo'lsa, bunday hollarda mazkur imtiyoz qo'llanmaydi;

p) gidrometeorologiya va gidrogeologiya stansiyalari hamda postlari egallagan yerlar;

r) ilmiy tashkilotlarning qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik va o'rmon fondidagi yerlari, qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligi sohasidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlari hamda o'quv yurtlariga qarashli tajriba, eksperimental va o'quv-tajriba xo'jaliklarining bevosita ilmiy va o'quv maqsadlari uchun foydalaniladigan yerlari. Ilmiy tajribalar, eksperimental ishlar, yangi navlar seleksiyasini amalga oshirish hamda mavzu doirasi tasdiqlangan boshqa ilmiy va o'quv maqsadlari uchun foydalaniladigan ekinlar va ko'chatlar egallagan yer uchastkalari soliq to'lashdan ozod etiladi;

s) yangi o'zlashtirilayotgan yerlar va meliorativ holatini yaxshilash ishlari olib borilayotgan sug'oriladigan yerlar - loyihada nazarda tutilgan muddatga, lekin ishlar boshlanganidan e'tiboran ko'pi bilan besh yilga;

t) rekreatsion ahamiyatga molik yerlar (aholining ommaviy dam olishi va turizmni tashkil etish uchun tegishli muassasalarga berilgan yerlar: o'rmon bog'lari, bog'lar, xiyobonlar, plyajlar va hokazolar).

Bunda muassasa deganda mulkdor tomonidan boshqarish, ijtimoiy-madaniy yoki notijorat tusidagi boshqa funksiyalarni bajarish uchun tashkil etilgan holda u tomonidan to'liq yoki qisman moliyalanadigan tashkilot tan olinadi;

u) sog'lomlashtirish ahamiyatiga molik yerlar (kasalliklarning oldini olish va odamlarni davolash ishini tashkil etish uchun qulay tabiiy omillarga ega bo'lgan yerlar);

f) qishloq xo'jalik va o'rmon xo'jaligi korxonalarini hamda tashkilotlarining o'rmonlar va ihotazorlar, ta'lim, madaniyat va

sogʻliqni saqlash obyektlari, shuningdek, sport inshootlari egallagan yerlari;

x) qishloq xoʻjalik korxonalarining yangi oʻtqazilgan bogʻ va uzumzorlari - ular meva qilish davriga kirishigacha, qishloq xoʻjalik ekinlari ekish uchun qator oralaridan foydalanilishidan qatʻiy nazar.

Yangi tut koʻchatlari oʻtqazilgan yer uchastkalari - qator oralaridan qishloq xoʻjalik ekinlarini ekish uchun foydalanilishidan qatʻiy nazar, 3 yil muddatga. Shu munosabat bilan bahorda oʻtqazilgan tut koʻchatlari soliq toʻlashdan uch yilga ozod qilinadi, bunga koʻchat oʻtqazilgan yil ham kiradi. Kuzda oʻtqazilgan koʻchatlar oʻtqazilgan yildan keyingi yildan boshlab uch yilga soliq toʻlashdan ozod qilinadi;

t) soliq toʻlovchining balansida boʻlgan hamda tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmayotgan fuqarolik himoyasi va safarbarlik ahamiyatiga molik obyektlar egallagan yerlar. Fuqarolik himoyasi va safarbarlik ahamiyatiga molik obyektlar egallagan yerlar maydoni haqiqatda egallagan maydondan kelib chiqib qabul qilinadi.

Agar soliq solinmaydigan yer uchastkasi maqsadga koʻra foydalanilmasa, ushbu maydon uchun yer soligʻi belgilangan tartibda toʻlanadi. Bunday yer uchastkasidan qishloq xoʻjalik ekinlari va koʻchatlarni parvarishlash uchun foydalanilsa, soliq qishloq xoʻjaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun stavkalar boʻyicha toʻlanadi.

Quyidagi yuridik shaxslar yer soligʻidan ozod qilinadilar:

a) madaniyat, taʼlim, sogʻliqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish muassasalari, qaysi idoraga boʻysunishidan qatʻiy nazar, ular zimmasiga yuklangan vazifalarni amalga oshirish uchun ajratilgan yer uchastkalari uchun.

Ularga quyidagilar kiradi:

1) madaniyat va sanʼat muassasalari (kutubxonalar, muzeylar, koʻrgazmalar, klub muassasalari, maktabgacha tarbiya muassasalari, madaniyat va istirohat bogʻlari, botanika bogʻlari va hayvo-

not bog'lari, televideniye va radioyeshittirish tahririyatlari, teatrlar, kinoteatrlar, konsert tashkilotlari va jamoalari, sirklar, kinostudiyalar va ovoz yozish studiyalari, va boshqalar);

2) maorif muassasalari (oliy va o'rta maxsus ma'lumotli kadrlar tayyorlash, oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash, o'rta maxsus ma'lumotli kadrlar tayyorlash, ishchilar va boshqa xodimlarni tayyorlash va malakasini oshirish, umumiy ta'lim bolalar maktablari, maktabgacha tarbiya, ota-onalar qarovsiz qolgan bolalarni tarbiyalash muassasalari);

3) sog'liqni saqlash muassasalari (kasalxona muassasalari, dispanserlar, ambulatoriya-poliklinika muassasalari, tez va shoshilinch tibbiy yordam hamda qon quyish muassasalari, onalik va bolalikni muhofaza qilish muassasalari, sanatoriy-kurort muassasalari, sanitariya-profilaktika muassasalari, sanitariya-epidemiologiya muassasalari, sanitariya maorifi muassasalari, sud-tibbiy ekspertiza muassasalari);

4) mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish muassasalari (vrachlik-mehnat ekspertiza komissiyalari, qariyalar va nogironlar uchun internat uylar).

b) dehqon xo'jaliklari - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil muddatga;

v) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroniylar» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» uyushmasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar tashkil qilgan yuridik shaxslar, savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar bundan mustasno.

Xodimlarning umumiy soniga korxonada shtatida bo'lgan, shu jumladan, o'rindoshlik bo'yicha ishlovchilar, shuningdek, korxonada shtatida bo'lmagan (pudrat shartnomasi va fuqarolik-huquqiy tushadagi boshqa shartnomalar bo'yicha ishlarni bajaradigan) xodimlar kiritiladi.

7.5. Yer solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Yer solig'i yuridik shaxslar tomonidan har yili 1-yanvargacha bo'lgan holatga qarab mustaqil hisoblab chiqariladi va soliq bo'yicha hisob-kitoblar yer uchastkasi joylashgan hududdagi davlat soliq organiga joriy yilning 15-fevraligacha qishloq xo'jaligi ahamiyatiga ega bo'lmagan hamda qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun belgilangan shakllar (8-ilova) bo'yicha taqdim etiladi.

Yer solig'ini hisoblab chiqarish hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Soliq solinadigan bazada (hisoblangan soliq summasida) soliq davri mobaynida o'zgarish bo'lganda yuridik shaxslar bir oylik muddat ichida davlat soliq xizmati organiga yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini taqdim etishi shart.

Soliq davri mobaynida qishloq xo'jaligi ekinlarining umumiy maydonida va tarkibida o'zgarishlar yuz bergan yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalarini yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini davlat soliq xizmati organiga joriy yilning 1-dekabriga qadar taqdim etadi.

Agar alohida bino bir necha yuridik shaxsning balansida bo'lsa, yer solig'ini har bir yuridik shaxs alohida, egallagan ishlab chiqarish xonalariga mutanosib ravishda to'laydi.

Yer solig'ini to'lash yuridik shaxslar tomonidan yilning har choragida, yil choragi ikkinchi oyining 15-kuniga qadar teng ulushlarda amalga oshiriladi.

Hisobot davri uchun yer solig'i to'lashning belgilangan muddatidan keyin majburiyatlar yuzaga kelganda, ushbu summani to'lash majburiyatlar yuzaga kelgan sanadan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalarini tomonidan yer solig'ini to'lash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

- hisobot yiuning 1-iyuliga qadar - yillik soliq summasining 20 foizi;

- hisobot yiuning 1-sentabriga qadar - yillik soliq summasining 30 foizi;

- hisobot yiuning 1-dekabriga qadar - soliqning qolgan summasi.

Yuridik shaxslarga yer solig'i bo'yicha imtiyoz belgilansa, ular ushbu huquq paydo bo'lgan oydan boshlab soliq to'lashni to'xtatadilar. Yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqi to'xtatilgan taqdirda ular yer solig'ini ushbu huquq to'xtatilgan oydan keyingi oydan boshlab to'laydilar.

Soliq to'lovchi tomonidan ortiqcha soliq summalari to'langan taqdirda, agar boshqa soliqlar va yig'implar bo'yicha qarz mavjud bo'lmasa, ushbu summalar soliq to'lovchiga o'ttiz kun ichida uning yozma arizasi bo'yicha qaytariladi yoki bo'lg'usi to'lovlar hisobiga qayd etiladi.

Yer solig'i, soliq to'lovchining joylashgan yeridan qat'iy nazar, hududida yer uchastkasi joylashgan tuman yoki shaharning mahalliy budjetiga to'lanadi. Agar yer uchastkasi ham tuman, ham shahar hududida joylashgan bo'lsa, soliq xuddi shu tartibda to'lanadi.

Yuridik shaxslarning budjet bilan yer solig'i bo'yicha hisob-kitoblari buxgalteriya hisobi budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlarni hisobga olish hisobvarag'ida yuritiladi.

Nazorat savollari

1. Yer solig'ini yuridik shaxslardan undirishning sababi nimada?
2. Yer solig'ining huquqiy asoslari O'zbekistonda qachon shakllangan?
3. O'zbekistonda yer fondi qanday tarkib topgan?
4. Kimlar yer solig'ini to'lovchilari bo'lib hisoblanishadi?
5. Alohida soliq rejimiga o'tgan yuridik shaxslar yer solig'ini to'lovchilari bo'lib hisoblanishadimi?
6. Yer solig'ini undirish obykti nima?

7. Soliq stavkalari qanday mezonlar asosida belgilanadi?
8. Qanday yerlar soliq solinmaydigan yer uchastkalari hisoblanadi?
9. Qanday yuridik shaxslar yer solig'idan ozod qilinadi?
10. Yer solig'ini hisoblab chiqarish va budjetga to'lash muddatlari qanday belgilangan?

8-bob. SUV RESURSLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ

Tayanch so‘z va iboralar: *suv resurslaridan foydalan- ganlik uchun solig‘i, yerosti suvlari, yer usti suvlari, suv fondi, soliq stavkasi, soliq obykti va bazasi, yerning norma- tiv qiymati, imtiyozlar, soliq hisoboti, to‘lash muddati.*

8.1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘ining joriy etilishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

O‘zbekiston sharoitida suv qadrlil hisoblanadi. Chunki, res- publikamizda qishloq xo‘jaligi asosan sug‘oriladigan yerlardan iborat. Suv har qanday davlat uchun asosiy boylik hisoblanadi.

1998-yilga qadar suvdan foydalanayotgan korxonalar «suv uchun to‘lov» to‘lashar edi. Iste‘molchilarning suvdan samarali, tejab foydalanish maqsadida respublikamiz soliq qonunchiligiga hamda O‘zbekiston Respublikasining «Suv va suvdan foydalanish to‘g‘risida»gi qonuniga ko‘ra 1998-yil 1-yanvardan boshlab suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq joriy etildi. Ushbu soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, respublika budjetining aso- siy daromad manbalaridan biri hisoblanadi. 2012-yilda Davlat bud- jetiga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq tushumi 73,2 mln so‘m tushishi prognozashtirilgan bo‘lib, bu budjet daromad- larining 0,4 foizini tashkil etadi.

O‘zbekistonda asosiy davlat budjeti daromadlarini ushbu manba bo‘yicha prognoz qiladigan, ya‘ni ta‘minlab beradigan soliq to‘lovchilar bo‘lib, Shirin GRES, Taxiyyatosh GRES, Tosh- kent GRES va boshqa shu kabi GESlar hisoblanadi.

Soliq kodeksiga ko‘ra suv resurslaridan foydalanganlik uchun

solih umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Ushbu solih tabiiy boyliklardan foydalanishning samaradorligini ta'minlash bilan birga fiskal vazifani bajarib, davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushi 2-3 foizni tashkil etadi.

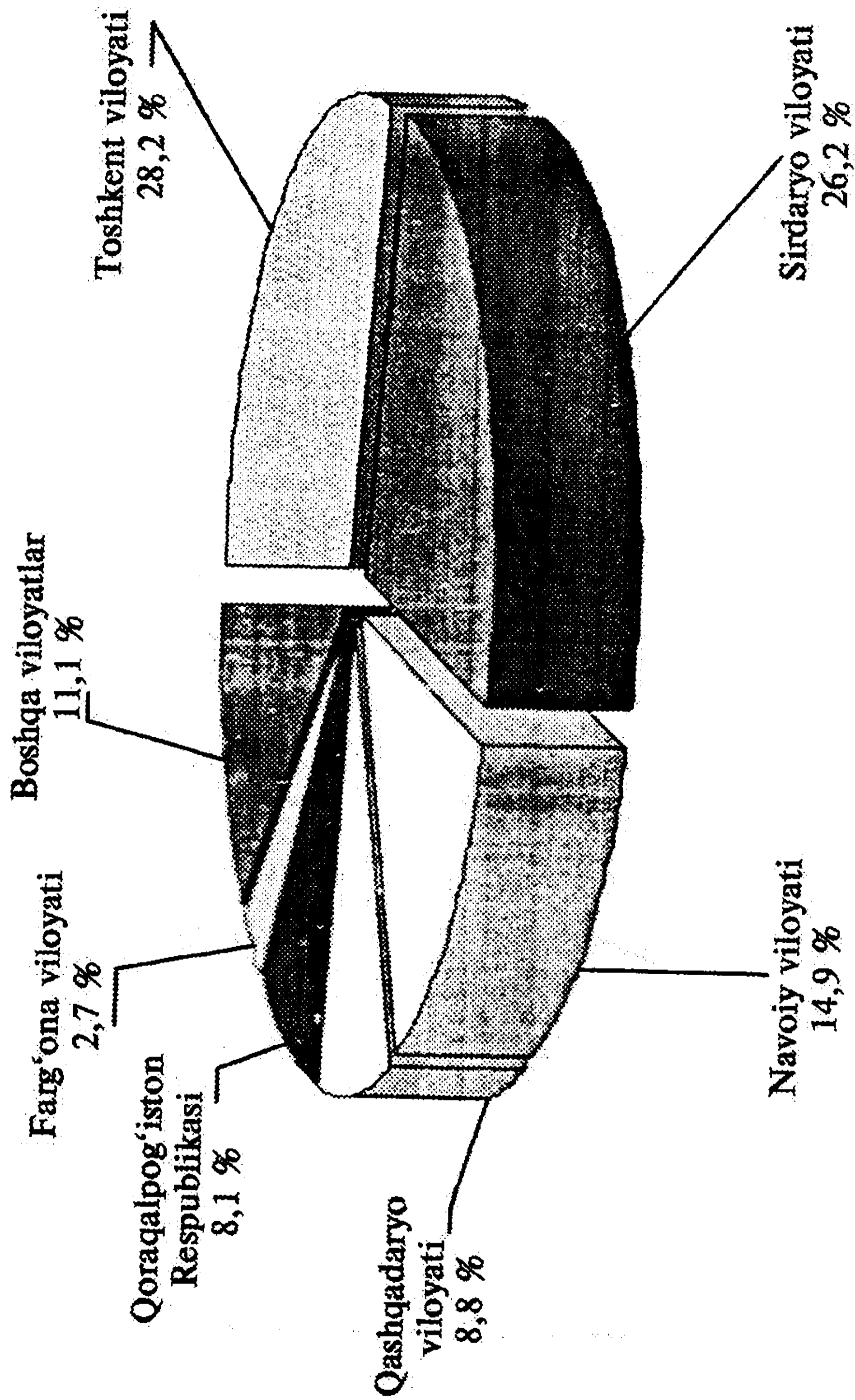
8.1-jadval

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'ining jami solih tushumlari va resurs soliqlari tarkibidagi ulushi (%)²⁸

№	Soliqlar nomi	Yillar (%)da					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	Solih tushumlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100
2.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solih	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4
2.	Resurs soliqlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100
2.1	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solih	2,8	3,2	2,9	2,6	2,6	2,7

8.1-jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, davlat budjeti daromadlarida jami resurs to'lovlari tarkibida suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'i 2006-yilda 0,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 0,4 foizni tashkil etib, 0,2 foiz punktiga kamaygan. Resurs soliqlari tarkibida 2006-yilda 2,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 2,7 foizni tashkil etib 0,1 foiz punktiga kamaygan. Ushbu holatni umumbelgilangan solih to'lovchilarning soni kamayishi va solih solishning soddalashtirilgan tartibida to'lovchilarning ortishi bilan izohlash mumkin. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'ini hududlar bo'yicha ulushini quyidagi rasmda ko'rishimiz mumkin.

²⁸ O'zbekiston Respublikasi Davlat solih qo'mitasi ma'lumotlari.

8.1-rasm. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha 2011-yilda hududlar salmog'i²⁹

²⁹ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

2011-yil bo'yicha hududlar kesimini o'rganganimizda Toshkent viloyati 28,2 foiz bilan asosiy ulushni, Sirdaryo viloyati 26,2 foizni, Navoiy viloyati 14,9 foizni, Qashqadaryo viloyati 8,8 foizni, Qoraqalpog'iston Respublikasi 8,1 foizni, Toshkent shahri 5,8 foizni, Farg'ona viloyati 2,7 foizni, Buxoro viloyati va Samarqand viloyatlari 1,0 foizni, Surxondaryo viloyati 0,8 foizni, Andijon viloyati, Xorazm viloyati va Namangan viloyatlari 0,7 foizni hamda Jizzax viloyati 0,5 foizni tashkil etgan.

8.2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilari

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilar O'zbekiston Respublikasi hududida suvdan foydalanishni yoki suv iste'molini amalga oshiruvchi quyidagi shaxslardir:

- yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasi rezidentlari;
- faoliyatini doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari;
- tadbirkorlik faoliyati uchun suvdan foydalanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar;
- yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari.

Aholi punktlarining suv ta'minoti uchun suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faqat o'z ehtiyojlariga ishlatiladigan suv uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchidir.

Quyidagilar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilar bo'lmaydi:

- notijorat tashkilotlar. Notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirgan taqdirda, ushbu bo'limda nazarda tutilgan tartibda tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan suv hajmlari bo'yicha suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchi bo'ladi;
- soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar.

Yuridik shaxslar suvdan foydalanish joyida davlat soliq xizmati organlarida ro'yxatga olinish joyidan qat'iy nazar, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'laydilar.

Aholi punktlarining suv ta'minoti uchun suv yetkazib beruvchi yuridik shaxslar o'z faoliyatida ishlatiladigan suv uchungina soliq to'lovchilar hisoblanadi.

Korxonalar, muassasalar va tashkilotlar tomonidan binolar bir qismi, ayrim xonalar boshqa yuridik va jismoniy shaxslarga ijaraga topshirilganida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni «Suvoqava» tizimi korxonalar yoki suv xo'jaligi organlari yoxud boshqa korxonalar bilan suv yetkazib berish to'g'risida shartnoma tuzgan ijaraga beruvchilar to'laydilar.

Bino (xona)ni ijaraga olgan va o'zlari suv yetkazib berish to'g'risida shartnoma tuzgan yuridik shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni mustaqil ravishda to'laydilar.

Amaldagi korxonalar va tashkilotlar hududida ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajaradigan yuridik shaxslar ushbu ishlarni bajarish jarayonida foydalaniladigan suv uchun soliq to'lamaydilar. Ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajarish chog'ida foydalaniladigan suv hajmi uchun soliqni ular uchun ushbu ishlar bajariladigan korxonalar va tashkilotlar to'laydilar. Yangi qurilish maydonchasida qurilish ishlarini bajarish chog'ida qurilish paytida foydalaniladigan suv hajmi uchun soliqni qurilish tashkiloti to'laydi.

Mulkchilik va bo'ysunish shaklidan qat'iy nazar issiq suv va bug' uzatuvchi korxonalar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni ular tomonidan yuzadagi va yerosti manbalaridan ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun ishlatilgan suv resurslari hajmi uchun to'laydilar.

8.3. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'i obyкти va uning soliq solinadigan bazasi

Yer usti va yerosti manbalaridan foydalaniladigan suv resurslari **soliq solish obyкти** hisoblanadi.

Yer usti manbalariga daryolar, ko‘llar, suv omborlari, yer yuzasidagi boshqa havzalar va suv manbalari, turli xil kanal va hovuzlar kiradi.

Yerosti manbalariga artezian quduqlar va skvajinalar, vertikal va gorizontaal zovur tarmog‘i kiradi.

Foydalanilgan suv resurslarining hajmi **solliq solish bazasi** hisoblanadi.

Suv resurslarining yer usti va yerosti manbalaridan olingan suv hajmi suv o‘lchagich asboblarning ko‘rsatkichlari asosida aniqlanadi.

Suvdan o‘lchagich asboblarsiz foydalanilgan taqdirda, uning hajmi suvdan foydalanish limitlaridan, suv iste‘molining texnologik va sanitariya normalaridan, ekinlar hamda dov-daraxtlarni sug‘orish normalaridan yoki ma‘lumotlarning to‘g‘riligini ta‘minlovchi boshqa usullardan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Solliq to‘lovchilar yer usti va yerosti manbalaridan olib foydalanilgan suv resurslari hajmlarining alohida-alohida hisobini yuritadilar.

Yuridik shaxslarning hududida ta‘mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajaruvchi solliq to‘lovchilar bu ishlarni bajarish jarayonida foydalaniladigan suv uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun solliq to‘lamaydi. Ta‘mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajarayotganda foydalaniladigan suv hajmi uchun bu ishlar qaysi yuridik shaxslar uchun bajarilayotgan bo‘lsa, o‘sha yuridik shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun solliq to‘laydi. Qurilish ishlari yangi qurilish maydonida bajarilgan taqdirda, qurilishda foydalaniladigan suv hajmi uchun qurilish tashkiloti suv resurslaridan foydalanganlik uchun solliq to‘laydi.

Yagona yer solig‘i to‘lovchilari bo‘lmagan qishloq xo‘jaligi korxonalarini solliq solinadigan bazani solliq davrida bir gektar sug‘oriladigan yerlarni sug‘orish uchun sarflanadigan suvning butun xo‘jalik bo‘yicha o‘rtacha hajmidan kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Suvdan qishloq xo‘jalik ekinlari va ko‘chatlarini sug‘orish

uchun foydalanadigan yordamchi xo‘jaliklarga ega yuridik shaxs-
lar, shuningdek, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari va o‘quv yurtlarining
o‘quv-tajriba xo‘jaliklari soliqni qishloq xo‘jalik korxonalarini uchun
belgilangan stavkalar bo‘yicha to‘laydilar.

8.4. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari va soliq bo‘yicha imtiyozlar

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-deka-
brdagi «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroi-
qtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari
to‘g‘risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga ko‘ra, Davlat hokimiyati
va mahalliy davlat boshqaruvi organlarining barcha darajalardagi
mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarini shakllantirishdagi
roli, mustaqilligi va mas’uliyatini oshirish, mahalliy budjetlarning
O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetidagi ulushini ko‘paytirish
maqsadida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo‘yicha
tushumlar to‘liq hajmda mahalliy budjetlar daromadlariga o‘tka-
zildi.

8.2-jadval

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq STAVKALARI³⁰

№	To‘lovchilar	1 kub metr uchun stavka (so‘m)	
		Yer usti suv resurs- lari manba- lari	Yer osti suv resurs- lari manba- lari
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlaridagi korxonalar (2-4-bandlarda ko‘rsatilgan- laridan tashqari)	35,8	45,5

³⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdagi PQ-1675-sonli
qarori (13-ilovasi).

2.	Elektrostansiyalar	10,3	15,4
3.	Kommunal xizmat ko'rsatish korxonolari	19,7	25,4
4.	Yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonolari, dehqon xo'jaliklari (yuridik vajismoniy shaxslar) hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish jarayonida suv resurslaridan foydalanadigan jismoniy shaxslar	1,9	2,2

Soliq bo'yicha imtiyozlar

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliقدan quyidagilar ozod qilinadi:

1) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroniylar» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan korxonalar, bundan savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Mazkur imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo'lgan xodimlar kiritiladi;

2) suv uchun budjetga soliq o'tkazgan yuridik shaxslardan suv olgan iste'molchilar;

3) birlamchi foydalanilgan suv uchun to'lov amalga oshirilgan suvdan ikkilamchi foydalanuvchi suv iste'molchilari;

4) ixtiyoriy tugatilayotgan yuridik shaxslar - tadbirkorlik subyektlari – yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy ravishda tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qaytadan boshlangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarishda soliq solinadigan baza quyidagi hajmlarga kamaytiriladi:

1) sog'liqni saqlash muassasalarida davolash maqsadida foydalaniladigan yer osti mineral suvlari hajmiga, savdo tarmog'ida realizatsiya qilish uchun foydalanilgan suv hajmi bundan mustasno;

2) dori vositalarini tayyorlash uchun foydalaniladigan suv hajmiga;

3) atrof muhitga zararli ta'sir ko'rsatishining oldini olish maqsadida chiqazib olinadigan yerosti suvlari hajmiga, ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi bundan mustasno;

4) shaxtadan suvlarni qochirish uchun, foydali qazilmalarni qazib olish vaqtida chiqazib olingan va qatlamdagi bosimni saqlab turish uchun yer qa'riga qaytarib quyiladigan yerosti suvlari hajmiga, ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi bundan mustasno;

5) gidroelektr stansiyalari gidravlik turbinalarining harakati uchun foydalaniladigan suv hajmiga;

6) qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan sho'rlangan yerlarni yuvish uchun foydalaniladigan suv hajmiga.

8.5. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilar tomonidan, dehqon xo'jaliklari (yuridik shaxs tashkil etadigan va tashkil etmaydiganidan tashqari, tasdiqlangan stavkalar bo'yicha amalda olingan soliqqa tortiladigan suv hajmidan kelib chiqib hisoblanadi.

Dehqon xo'jaliklari (yuridik shaxs tashkil etadigan va yuridik shaxs tashkil etmaydigan) uchun suv resurslaridan foydalangan-

lik uchun soliq davlat soliq xizmati organlari tomonidan umuman xo‘jalik bo‘yicha o‘tgan yilda 1 ga sug‘oriladigan yerga sarflangan suv hajmidan kelib chiqib hisoblanadi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi (10-ilova) suvdan foydalanish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

1) suv resurslaridan foydalanganlik uchun to‘lanadigan soliqning umumiy summasi yilning bir choragida eng kam ish haqining ellik baravaridan ko‘pni tashkil etadigan yuridik shaxslar tomonidan (qishloq xo‘jaligi korxonalar, mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno) - har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunigacha;

2) suv resurslaridan foydalanganlik uchun to‘lanadigan soliqning umumiy summasi yilning bir choragida eng kam ish haqining ellik baravaridan kamni tashkil etadigan yuridik shaxslar, shuningdek, mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida, yilning hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunigacha, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

3) yagona yer solig‘ini to‘lashga o‘tmagan qishloq xo‘jaligi korxonalar tomonidan yilda bir marta hisobot davrining 15-dekabrighacha;

4) yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan yilning har choragida yilning hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunigacha.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi **PF-4453-sonli** farmoniga muvofiq, **2013-yil 1-yanvardan** boshlab, yuridik shaxslar tomonidan Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi Davlat soliq xizmati organlariga yilda **bir** marta taqdim etish belgilandi (qo‘shimcha foyda solig‘i bundan mus-

tasno). Shuningdek, mikrofirmalar yillik statistik hisobot taqdim etadilar, bunda statistika organlari har chorakda tegishli faoliyat yo'nalishlari va sohalari bo'yicha tanlanma o'rganishlar o'tkazadi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash to'g'risidagi to'lov xabarnomasi yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklariga davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisobot davridan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay topshiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

1) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilar tomonidan hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi;

2) yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari tomonidan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-mayigacha amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchilar joriy yilning 15-yanvariga qadar suvdan foydalanish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliqni belgilangan limitdan kelib chiqib yoki suv yetkazib berish shartnomasiga ko'ra har oyda yoki har chorakda to'lashlari to'g'risida bildiruvnoma yuboradilar.

Soliqni hisobga olish tartibi

Yuridik shaxslarning budjet bilan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha hisob-kitoblarning buxgalteriya hisobi budjetga to'lovlar bo'yicha (turlar bo'yicha) qarzlarni hisobga olish hisobvarag'ida yuritiladi.

Hisoblab yozilgan soliq summasi quyidagicha aks ettiriladi:

- davr xarajatlarini hisobga olish hisobvarag'i debeti;
- budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlarni hisobga olish hisobvarag'i krediti.

Budjetga o'tkazilgan soliq summalari quyidagicha aks ettiriladi:

- budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlarni hisobga olish hisobvarag'i debeti;
- pul mablag'larini hisobga olish hisobvarag'i krediti.

Nazorat savollari

1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etishdan ko'zda tutilgan maqsad nima?
2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilari kimlar?
3. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni davlat budjetiga ta'minlab beradigan asosiy soliq to'lovchilarni bilasizmi?
4. Jismoniy shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilari bo'la olishadimi?
5. Soliqqa tortish obykti qanday tartibda aniqlanadi?
6. Soliq stavkalari qaysi davlat organi tomonidan belgilanadi?
7. Soliq stavkalari qaysi mezonlar asosida o'rnatilgan?
8. Qanday yuridik shaxslar suv resurslaridan foydalanilganlik uchun soliqdan ozod etiladi?
9. Dehqon xo'jaliklari suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni budjetga to'lash tartibi qanday amalga oshiriladi?
10. Soliq qaysi muddatda davlat budjetiga o'tkaziladi?

9-bob. YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILAR UCHUN SOLIQLAR VA MAXSUS TO'LOVLAR

Tayanch so'z va iboralar: *yer qa'ridan foydalanuvchilar, yerosti boyliklari, imzoli bonus, tijoratbop topilma bonusi, qo'shimcha foyda solig'i, soliq stavkasi, soliq obyekt va bazasi, imtiyozlar, soliq hisoboti, to'lash muddati.*

9.1. Yer qa'ridan foydalanuvchilarni soliqqa tortish zarurligi va iqtisodiy mohiyati

Tabiiy resurslardan samarali va oqilona foydalanishni ta'minlashga qaratilgan muhim vosita - bu davlat tomonidan tabiiy resurslardan foydalanish bilan bog'liq turli xil to'lovlardir.

Jahon amaliyotida tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to'lovlar tizimini bonuslar, rentals, royalti va soliqlar tashkil etadi. Bonuslar - bir martalik to'lov bo'lib, davlat uchun soliqlar kabi unchalik muhim moliyaviy resurs bo'lmasada, davlat budjeti daromadlarini oshirishning zarur elementlaridan biri hisoblanadi. Bonuslar hajmi har bir mamlakatning qonunchiligi bilan belgilanib, ular tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha kelishuvlar predmeti hisoblanadi.

O'zbekistonda ham xo'jalik yurituvchi subyektlar tabiiy resurslardan foydalanishi jarayonida bonuslar to'laydi. Respublikamiz qonunchiligiga muvofiq, bonuslar - bu bitim tuzilgan vaqtda yoki muayyan natijaga erishilgach bitim shartlariga muvofiq belgilangan bir martalik to'lovlar hisoblanadi.³¹

O'zbekistonda yer qa'ridan foydalanuvchilar ikki xil bonusni

³¹ O'zbekiston Respublikasining «Mahsulot taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida»gi qonuni, 20-modda.

to'laydilar. Bular imzoli bonus hamda tijoratbop topilma bonusi.

Rentals tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to'lovlarning ikkinchi ko'rinishi hisoblanib, davlat tomonidan tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha shartnoma tuzish vaqtida undiriladigan to'lov hisoblanadi. Rentals kelishuv davri davomida yoki qazib olish boshlanishidan avval undiriladi.

Royalti tabiiy resurslardan foydalanuvchining yalpi daromadidan foiz ko'rinishida undirilib, davlat tomonidan tabiiy resurslarning egasi sifatida ishlab chiqarilgan mahsulotning qat'iy ulushi o'zlashtiriladi. Respublikamiz qonunchiligiga muvofiq, royalti - bu mineral xomashyoni qazib olish hajmiga yoki ishlab chiqarilgan mahsulot qiymatiga nisbatan foiz hisobida bitim shartlariga muvofiq belgilangan va investor tomonidan pul shaklida yoki qazib olingan mineral xomashyoning bir qismi tarzida to'lanadigan muntazam to'lovlardir.³²

Jahon amaliyotida tabiiy resurslardan foydalanishni soliqqa tortish odatda foyda solig'i va tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun maxsus soliqlar, ya'ni renta soliqlari sifatida undiriladi. Shuningdek, ayrim xorijiy mamlakatlar soliq amaliyotida tabiiy resurslardan foydalanish hisobiga yuqori rentabellikka erishadigan xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun aksiz soliqlari ham amal qiladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin respublikamiz hududidagi barcha tabiiy, yerosti boyliklari davlatimiz tasarrufiga o'tdi. O'zbekiston zaminida juda ulkan va noyob, hali ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etilmagan mineral xomashyo resurslari to'plangan.

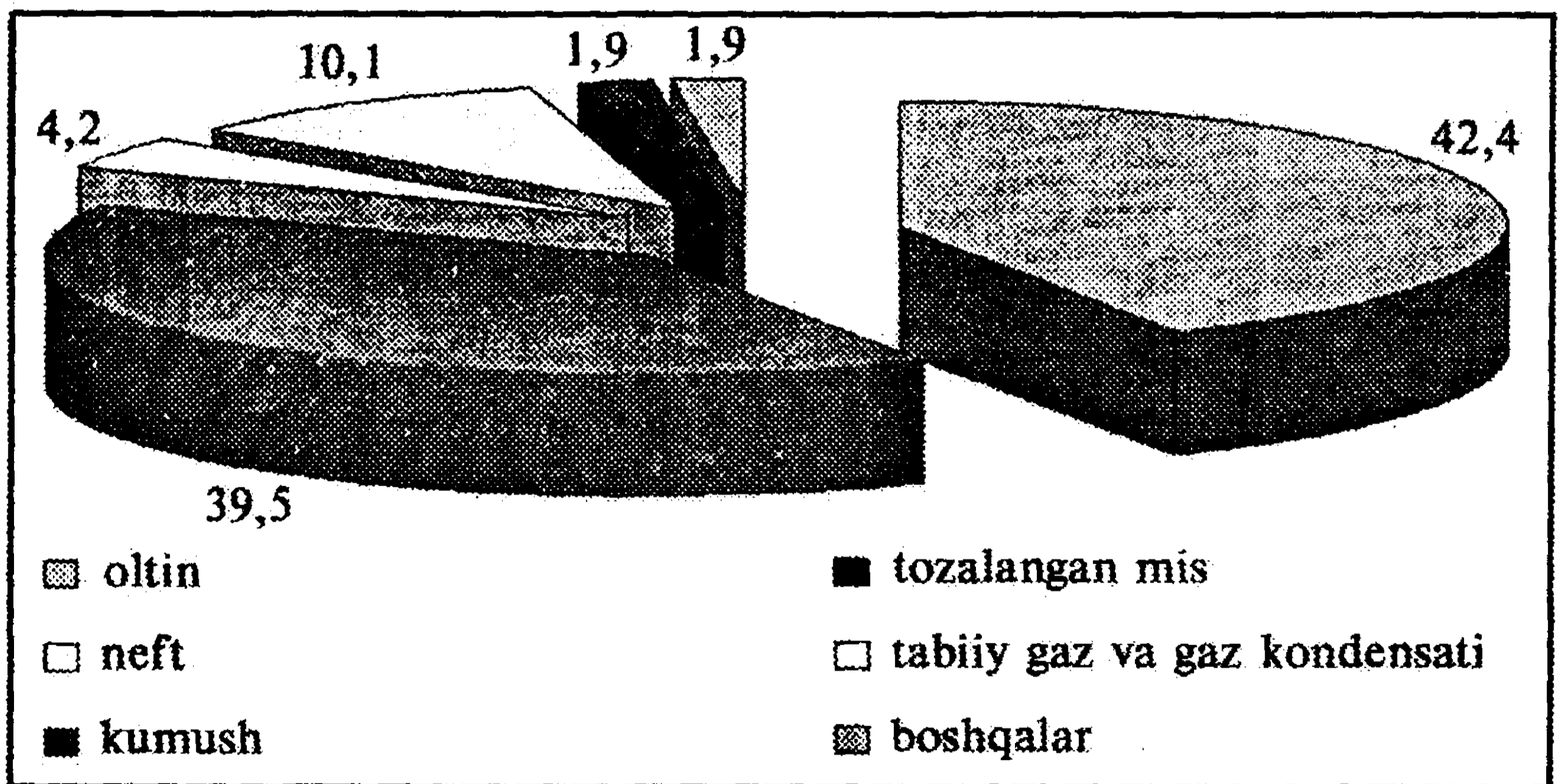
O'zbekistonda 100 ga yaqin, aniqrog'i 95 turdagi mineral xomashyoni o'zida mujassam etgan 2700 ta kon aniqlangan. Amalda Mendeleev davriy jadvalidagi barcha elementlar respublikamizda mavjud. Mamlakatning umumiy xomashyo salohiyati 3,3 trillion

³² O'zbekiston Respublikasining «Mahsulot taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida»gi qonuni, 20-modda.

AQSh dollari miqdorida baholanmoqda. Mavjud konlardan har yili 5,5 mlrd AQSh dollariga teng foydali qazilmalar qazib olinmoqda.³³

Respublikamiz qonunchiligiga ko'ra mavjud yerosti boyliklari umumdavlat mulki hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining 1994-yil 23-sentabrdagi «Yerosti boyliklari to'g'risida»gi qonuniga muvofiq 1995-yildan boshlab yerosti boyliklaridan foydalanilganlik uchun soliq joriy etildi va yerosti boyliklaridan foydalanuvchilar ularning hajmidan kelib chiqqan holda maxsus soliq to'lay boshladilar.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etilishidan asosiy maqsad - umumdavlat mulki hisoblangan yerosti boyliklaridan oqilona tarzda butun jamiyat a'zolarini va kelajak avlod manfaatlarini hisobga olgan holda foydalanish samaradorligini oshirish hisoblanadi.

9.1-rasm. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasining asosiy yerosti boyliklari bo'yicha shakllanishi (foizda)³⁴

³³ Vahobov A.V., Jo'rayev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. -T.: SHARQ, 2009. 448-bet.

³⁴ O'sha manba. 448 bet.

O'zbekistonda 2002-yil 13-dekabrda «Yerosti boyliklari to'g'risida»gi qonunning yangi tahriri tasdiqlandi va ushbu qonunning asosiy vazifasi bo'lib, yerosti boyliklariga egalik qilish, ulardan foydalanish va tasarruf etishda yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishdan iborat ekanligi belgilandi.

Respublikamizda yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq yerosti boyliklarining 53 turiga nisbatan belgilangan bo'lsa-da, budjetga soliq tushumi faqatgina 4-5 turdagi yerosti boyliklariga mutlaq ravishda bog'liq bo'lib qolmoqda.

9.1-rasm ma'lumotlaridan ma'lumki, 2011-yilda yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning tushumlari tarkibida oltin 42,4 foizni, tozalangan mis 39,5 foizni, neft 4,2 foizini, tabiiy gaz va gaz kondensati 10,1 foizini kumush 1,9 foizni tashkil etadi.

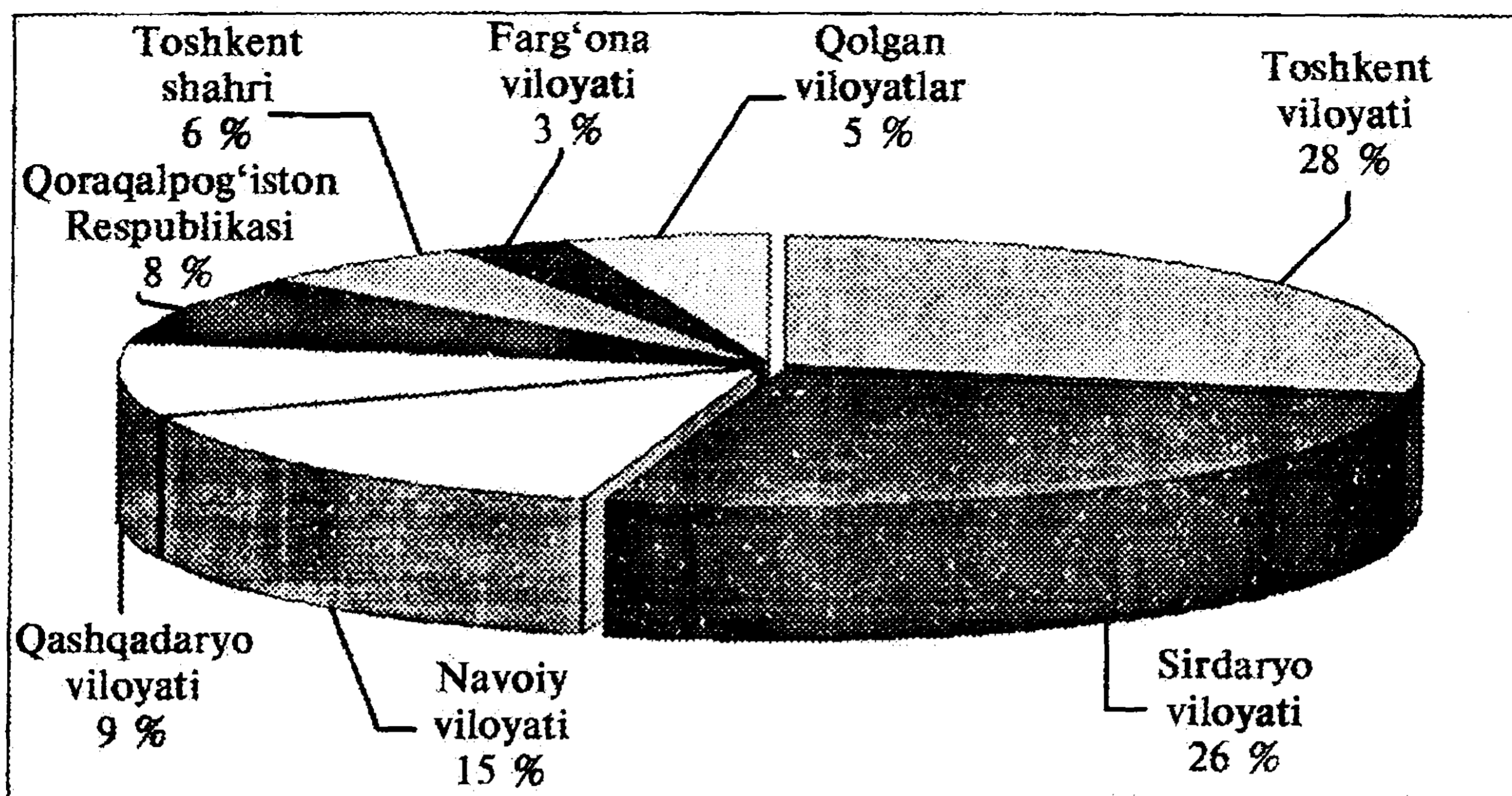
Soliq kodeksiga ko'ra yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Ushbu soliq tabiiy boyliklardan foydalanishning samaradorligini ta'minlash bilan birga fiskal vazifani bajarib davlat budjeti daromadlari tarkibida ulushi 8-10 foizni tashkil etadi.

9.1-jadval

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun solig'ining jami soliq tushumlari va resurs soliqlari tarkibidagi ulushi (%)³⁵

№	Soliqlar nomi	Yillar %					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	Soliq tushumlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100
2.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	11,5	10,4	10,5	9,8	9,6	8,7
2.	Resurs soliqlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100
2.1	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	60,1	56,8	61,2	61,6	64,0	61,0

³⁵ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

9.2-rasm. Yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar bo'yicha 2011-yilda hududlar salmog'i³⁶

9.1-jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, davlat budjeti daromadlarida jami resurs to'lovlari tarkibida yer qa'ridan foydalanganlik uchun solig'i 2006-yilda 11,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 8,7 foizni tashkil etib, 2,8 foiz punktiga kamaygan. Resurs soliqlari tarkibida 2006-yilda 60,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 61,0 foizni tashkil etib, 0,9 foiz punktiga ko'paygan. Ushbu holatni resurs soliqlarining: yer solig'i, suv resursidan foydalanganlik uchun solig'i va yer qa'ridan foydalanganlik uchun solig'i stavkasining har yili indeksatsiyalanayotganligi bilan izohlash mumkin.

Hozirgi kunda O'zbekistonda yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning qazib olinadigan xomashyo turlari bo'yicha tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan. Tabiiy boyliklarni qazib olish paytida renta daromadlarini yanada samarali va adolatli soliqqa tortilishini ta'minlash maqsadida konlarning joylashgan o'rni va qazib olish sharoitlariga ko'ra stavkalarining belgilanishi amalga oshirilmoqda. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun solig'ini hududlar bo'yicha ulushini quyidagi rasmda ko'rishimiz mumkin.

³⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

2011-yil bo'yicha hududlar kesimini tahlil qilganda Navoiy viloyati 38,9 foiz bilan asosiy ulushni, Qashqadaryo viloyati 24,5 foizni, Toshkent shahri 23,1 foizni, Toshkent viloyati 10,2 foizni, Buxoro viloyati 1,5 foizni, Qoraqalpog'iston Respublikasi 1,2 foizni, Andijon viloyati 0,3 foizni, Surxondaryo viloyati 0,2 foizni, Samarqand va Farg'ona viloyatlari 0,02 %ni, Namangan viloyati 0,009 foizni, Jizzax viloyati 0,007 foizni, Sirdaryo viloyati 0,002 foizni hamda Xorazm viloyati 0,001 foizni tashkil etgan.

9.2. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilari, obyekti, soliq solinadigan bazasi va stavkalari

O'zbekiston Respublikasi hududida konlarni aniqlash va qidirish, foydali qazilmalarni kavlab olish, mineral xomashyodan va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali komponentlarni ajratib olishni amalga oshirayotgan, shuningdek, foydali qazilmalardan foydali komponentlarni ajratib olgan holda ularni qayta ishlashni amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslar soliq solish maqsadida yer qa'ridan foydalanuvchilardir.

Yer qa'ridan foydalanuvchilar quyidagi soliqlar va maxsus to'lovlarni to'laydilar:

- yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq;
- qo'shimcha foyda solig'i;
- bonus (imzoli va tijoratbop topilma bonuslar).

Soliqqa tortish maqsadida yerosti boyliklari deganda yer qobig'ining yuqori qismini qamrab oladigan hamda foydali qazilmalarni tadqiq qilish va qazib olish mumkin bo'lgan makon, foydali qazilmalar deganda - iqtisodiy va sog'lomlashtirish ahamiyatiga ega geologik hosilalar qaraladi,

Tarkibida rangli, nodir, asl, qora metallar va boshqa mineral xomashyo bo'lgan rudalarni bir korxonaga qazib olib, uni bundan keyin qayta ishlash uchun boshqa korxonalariga bersa (eksport bundan mustasno), qazib olinadigan rudani qayta ishlaydigan va soliq stavkasi belgilangan tayyor mahsulot chiqaradigan

korxonasi tarkibida mis bo'lgan, qazib olingan rudani boyitish fabrikasiga beradi, fabrika boyitilgan rudani Olmaliq tog'-kon metallurgiya kombinatining mis eritish zavodiga topshiradi. Kombinat tayyor mahsulot - tozalangan mis chiqaradi, soliq stavkasi ham unga belgilangan. Mazkur holatda rudani qazib oluvchi korxonasi emas, balki tozalangan misni olganlik uchun kombinat soliq to'lovchi hisoblanadi.

Respublikamizda ushbu soliqni davlat budjetiga ta'minlab beruvchi (prognoz) eng yirik soliq to'lovchilar bo'lib, Olmaliq tog'-kon metallurgiya kombinati, Farg'ona va Oltlariq neftni qayta ishlash zavodlari, Sho'rtan va Muborak gazni qayta ishlaydigan zavodlari, Navoiy oltinni qayta ishlaydigan korxonasi shuningdek, Angren ko'mir qazib oluvchi korxonasi va boshqa shu kabi yerosti boyliklarini qazib chiqaruvchi va qayta ishlovchi yirik korxonalar hisoblanadi.

Ruda qayta ishlash uchun O'zbekiston Respublikasidan tashqariga yuklab jo'natilgan yoki eksport qilingan taqdirda rudani qazib olgan korxonasi soliq to'lovchi bo'lib hisoblanadi.

Quyidagilar yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqqa tortish obyektlari hisoblanadi:

a) foydali qazilmalarni qazib olish hajmi (shu jumladan, yo'1-yo'lakay olinadigan foydali qazilmalar va qimmatli komponentlar) ularni qayta ishlashdan olingan mahsulotning haqiqatda sotilish qiymati bo'yicha, qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'ini chegirgan holda.

Qazib olingan ruda tarkibidan, asosiy foydali qazilmadan tashqari, unga doir stavkalar belgilangan boshqa xomashyo ajratib olingan taqdirda yo'1-yo'lakay olinadigan foydali qazilmalar va qimmatli komponentlar soliqqa tortish obyekti bo'lib hisoblanadi.

Qazib olingan foydali qazilma yoki uning bir qismi korxonasi tomonidan boshqa materiallarni ishlab chiqarish yoki tayyorlash uchun xomashyo hisoblangan taqdirda soliq ushbu xomashyoni

qazib olishning ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqib, tasdiqlangan stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Hisobot oyida qazib olingan, lekin to'laligicha yoki qisman sotilmagan foydali qazilmalar hajmi uchun soliq sotilgan mahsulotning hisobot oyi yoki sotish amalga oshirilgan bundan oldingi oy uchun o'rtacha hisoblangan qiymatidan kelib chiqib to'lanadi.

Gaz qazib chiqaruvchi korxonalar uchun soliqqa tortish obyekti bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan sotish bahosi bo'yicha, qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i chegirilgan holda, birlamchi tayyorgarlikdan o'tgan qatlamlardan qazib olingan tabiiy (tozalanmagan) gaz hajmi hisoblanadi.

b) texnogen hosilalar hajmi (mineral xomashyoni qazib olish va qayta ishlash chiqindilari) ajratib olingan asosiy foydali qazilmaning qonun hujjatlariga muvofiq haqiqiy sotilish qiymati bo'yicha, bunda qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i chegiriladi.

Texnogen hosilalarga shu jumladan texnologik yoki boshqa sabablarga ko'ra vaqtincha ishlatilmayotgan mineral xomashyoni qazib olish va qayta ishlash chiqindilari kiradi.

v) to'plangan chaqmoq tosh xomashyosi namunalari, paleontologik qoldiqlar va boshqa geologik kolleksiya materiallarining hisob qiymati.

Yig'ish deganda chaqmoq tosh xomashyosi namunalari, paleontologik qoldiqlar va boshqa geologik kolleksiya materiallarini tabiiy ochiq joylar, tabiiy yer osti bo'shliqlari (g'orlar), ishlatib bo'lingan karyerlar, kon qazish sanoati buyumlari, daryo qayirilarida konchilik va boshqa maxsus ish turlarini bajarmasdan, yer ostining bir butunligini buzmasdan olib to'plash tushuniladi.

Soliq stavkalari

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi va soliq to'lov-

chilarga O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hamda Davlat soliq qo‘mitasi va uning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Hozirgi vaqtda O‘zbekistonda qazib olinadigan xomashyo turlari bo‘yicha yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqning tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan. Foydali qazilmalarni qazib olishning tabiiy noqulay sharoitda ishlaydigan konlar davlat tomonidan qo‘shimcha ravishda qo‘llab quvvatlanadi. Ularga nisbatan pasaytirilgan soliq stavkalarni joriy etish orqali bunday korxonalar ishlab chiqarishini rivojlantirish va zamonaviylashtirishga qo‘shimcha mablag‘lar yo‘naltirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Hozirgi vaqtda jami 53 turdagi foydali qazilmalarga nisbatan tabaqalashtirilgan tarzda soliq stavkalari o‘rnatilgan.

2012-yil 1-yanvardan boshlab yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari quyidagicha belgilangan.

9.2-jadval

**Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq
STAVKALARI³⁷**

Soliq solinadigan obyekt nomi	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkasi, %da
1. Asosiy va qo‘shimcha foydali qazilmalar kavlab olish uchun	
Energiya manbalari:	
Tabiiy gaz	30,0
Utilizatsiya qilingan tabiiy gaz	9,0*
Yer ostidan kavlab olingan gaz	2,6
Nostabil gaz kondensati	20,0
Neft	20,0
Ko‘mir	4,0
Rangli va noyob metallar:	

³⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (14-ilovasi).

9.2-jadvalning davomi

Tozalangan mis	8,1
Molibdenli sanoat mahsuloti	4,0
Konsentratlangan qo'rg'oshin	4,0
Metall ruh	4,0
Volfram konsentrati	10,4
Uran	10,0**
Asl metallar:	1
Oltin	5,0
Kumush	8,0
Qimmatbaho, yarim qimmatbaho va zeb-ziynat uchun toshlar xomashyosi	24,0
Qora metallar:	
Temir	4,0
Kon-kimyo xomashyosi:	
Tosh tuz (ovqatga ishlatiladigan)	3,5
Kaliy tuzi	3,5
Natriy sulfat	3,5
Fosforitlar (grafitlarga)	5,0
Karbonat xomashyosi (ohaktoshlar, dolomitlar)	3,5
Glaukonit	3,5
Mineral pigmentlar	4,8
Kon-ruda xomashyosi:	
Plavik shpatli konsentrat	21,2
Tabiiy grafit	8,0
Ikkilamchi boyitilmagan kulrang kaolin	7,9
Kvars-dala shpati xomashyosi	6,5
Shisha xomashyosi	3,0
Bentonitli loy	4,8
Talk va talk toshi	4,0
Talkomagnezit	4,0
Mineral bo'yoqlar	5,7
Vollostanit	4,0
Asbest	4,0

9.2-jadvalning davomi

Mineral tola ishlab chiqarish uchun bazalt	4,0
Barit konsentrati	4,0
Metallurgiya uchun noruda xomashyo:	
O'tga chidamli, qiyin eruvchan, qoliplash gilmoyasi	4,0
Ohaktoshlar, dolomitlar	4,0
Kvars va kvarsitlar	6,5
Qoliplash qumlari	4,0
Vermikulit	4,0
Noruda qurilish materiallari:	
Sement xomashyosi	3,5
Tabiiy bezaktoshdan bloklar	3,5
Mannar ushog'i	3,8
Gips toshi, ganch	5,3
Keramzit xomashyosi	3,5
G'isht-cherepitsa xomashyosi (qumoqsimon, lyossi- mon jinslar, zichlovchi sifatida lyosslar, qumlar va boshqalar)	3,5
Gips va angidrit	4,0
Arralanadigan, xarsangtosh va shag'al uchun toshlar	3,8
Qurilish qumlari	4,0
Tosh-shag'al aralashmasi, shag'al aralashmasi, mayda toshlar, shag'al	4,0
Qumtoshlar	3,5
Chig'anoq	3,5
Slaneslar	3,5
Boshqa keng tarqalgan foydali qazilmalar (mergellar, argelitlar, amvritlar va boshqalar)	3,5
2. Texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan foy- dali qazilmalar	Asosiy foy- dali qazilma boyligini kav- lab olganlik uchun stavka- ning 30 foizi

**) Belgilangan stavka bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi belgilagan tartibda utilizatsiya qilingan mash'al gazini realizatsiya qiladigan korxonalar tomonidan to'lanadi.*

****) «Navoiy KMK» DK uranni kavlab olganlik bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi belgilagan tartibda to'laydi.*

9.3. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarni taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Yuridik va jismoniy shaxslar yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha hisob-kitoblarni soliq organlariga yil boshidan o'sib boruvchi yakun bo'yicha belgilangan shaklda soliqni to'lash uchun belgilangan muddatda taqdim etadilar.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni yuridik shaxslar quyidagi tartibda to'laydilar:

a) mikrofirma va kichik korxonalar - yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25 kundan kechiktirmay;

b) mikrofirma va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan boshqa soliq to'lovchi yuridik shaxslar - har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 25 kundan kechiktirmay.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, kichik korxonalar va mikro firmalar tomonidan «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma'lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi.

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, yirik korxonalar va tashkilotlar tomonidan yillik «Asosiy vositalar harakatlari haqidagi hisobot (3-sonli shakl)ni» va choraklik «Debitorlik va kreditorlik qarzlari

lar haqida ma'lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi.

Ushbu ma'lumotlar statistikaga taqdim etiladigan hisobot shakli hamda Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o'tgan qarzdorlik to'g'risidagi ma'lumotda ko'rish mumkin,

- **2013-yil 1-yanvardan** boshlab, yuridik shaxslar tomonidan har chorakda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha hisob-kitoblari yilda bir marta taqdim etish tartibi belgilandi (qo'shimcha foyda solig'i bundan mustasno).

Keng tarqalgan foydali qazilmalarni qazib olish bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar yiliga bir marotaba, keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay davlat soliq xizmati organlarining xabarnomasi bo'yicha hisob-kitobni ularga taqdim etadilar va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni to'laydilar.

9.4. Yer qa'ridan foydalanuvchilardan maxsus to'lovlarni hisoblash va to'lash tartibi

Imzoli va tijoratbop topilma bonusi

Bonus – yer qa'ridan foydalanuvchi tomonidan amalga oshiriladigan bir martalik to'lov.

Yer qa'ridan foydalanuvchi quyidagi turdagi bonuslarni to'laydi:

- imzoli bonus;
- tijoratbop topilma bonusi.

Davlat boshqaruvi organlari bonuslar to'lamaydi.

Imzoli bonus yer qa'ridan foydalanuvchining tegishli litsenziya asosida foydali qazilmalarni aniqlash va qidirish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish huquqi uchun bir martalik qat'iy belgilangan to'lovdur.

Imzoli bonus litsenziya olingan kundan e'tiboran soliq to'lovchi tomonidan o'ttiz kundan kechiktirmay budjetga to'lanadi va bu haqda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yozma shaklda xabar qilinadi.

Imzoli bonus stavkalari³⁸

No	Foydali qazilmalarni aniqlash va qidirish huquqi	Bonusning eng kam stavkasi (eng kam ish haqiga nisbatan karra miqdorda)
1.	Uglevodorod konlarini qidirish va aniqlash huquqi	10000
2.	Oltin qidirish va aniqlash huquqi	10000
3.	Qimmatbaho (oltindan tashqari), noyob va asl metallar konlarini qidirish va aniqlash huquqi	1000
4.	Rudali foydali qazilmalar konlarini, 2 va 3-bandlarda ko'rsatilganlardan tashqari, qidirish va aniqlash huquqi	500
5.	Norudali foydali qazilmalar konlarini qidirish va aniqlash huquqi	100

Tijoratbop topilma bonusi

Tijoratbop topilma bonusi tegishli litsenziyada ko'rsatilgan yer qa'ri uchastkasida foydali qazilma konlarining har bir tijoratbop topilmasi uchun, shu jumladan, dastlabki belgilangan ajratib olinayotgan zaxiralarni ko'paytirishga olib keluvchi konlarni qo'shimcha qidirish o'tkazish chog'idagi foydali qazilmalar topilmasi uchun to'lanadigan to'lovdir, tijoratbop topilma bonusi, agar avval mazkur kon bo'yicha tijoratbop topilma bonusi to'lanmagan bo'lsa, foydali qazilmalarni kavlab olish huquqini olgan yer qa'ridan foydalanuvchilar tomonidan ham to'lanadi. Foydali qazilma konlarini keyinchalik ularni kavlab olishni nazarda tutmaydigan qidirish o'tkazishda tijoratbop topilma bonusi to'lanmaydi.

³⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (15-1-ilovasi).

Vakolatli davlat organi tomonidan tasdiqlangan konda foydali qazilmalarning qazib olinadigan zaxiralari hajmi soliq solish obyektidir.

Foydali qazilmalar zaxiralarining qazib olinadigan hajmining qiymati soliq solinadigan bazadir. Foydali qazilmalar zaxiralarining qazib olinadigan hajmining qiymati vakolatli davlat organi belgilagan axborot manbalarining ma'lumotlariga ko'ra xalqaro birjada belgilangan birja bahosi bo'yicha hisoblab chiqiladi. Jahon bozorida narx mavjud bo'lmagan taqdirda, qazib olinadigan foydali qazilmalarning qiymati vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadi.

Tijoratbop topilma bonusi soliq solinadigan bazadan va bonusning belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Tijoratbop topilma bonusining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga vakolatli davlat organi foydali qazilmalar zaxiralarini tasdiqlagan kundan e'tiboran yigirma besh kundan kechiktirmay soliq to'lovchi tomonidan taqdim etiladi.

Tijoratbop topilma bonusini to'lash vakolatli davlat organi foydali qazilmalar zaxiralarining kondan qazib olinadigan hajmini tasdiqlagan kundan e'tiboran to'qson kundan kechiktirmay amalga oshiriladi.

9.4-jadval

Tijoratbop topilma bonusi stavkasi³⁹

Foydali qazilmalarni qazib olish huquqi	Soliq solinadigan bazaga nisbatan stavka, foizda
Uglevodorodlar, qimmatbaho va noyob metallar, rudali va norudali foydali qazilmalarni qazib olish huquqi	04

³⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (15-2-ilovasi).

Izoh:

Tijoratbop topilma bonusining summasi yer qa'ridan foydalan-ganlik uchun soliqning yillik summasidan oshgan taqdirda, O'zbe-kiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tijoratbop topilma bonusini 3 yilgacha bo'lgan muddatda bo'lib-bo'lib to'lash imko-niyati berilishi mumkin.

Qo'shimcha foyda solig'i

Qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilar quyidagilardir:

- ayrim foydali qazilmalarni (foydali komponentlarni) kavlab olishni (ajratib olishni) amalga oshiruvchi yer qa'ridan foydala-nuvchilar;

- foydali qazimlardan ishlab chiqariladigan ayrim turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni amalga oshiruvchi yuridik shaxs-lar.

Ayrim turdagi mahsulotlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga binoan ba'zi shaxslar qo'shimcha foyda solig'i to'lovchisi etib belgilanishi mumkin.

Mahsulot taqsimotiga oid bitim bo'yicha faoliyatni amalga oshi-ruvchi yer qa'ridan foydalanuvchilar qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar bo'lmaydi.

Realizatsiya qilishdan olingan sof tushum bilan qonun hujjat-larida belgilangan hisob-kitob bahosi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadigan daromadning bir qismi (qo'shimcha foyda) qo'shimcha foyda **solig'ini solish obyektidir.**

Qo'shimcha foyda summasi bilan qo'shimcha foyda qismiga to'g'ri keladigan sof tushumdan hisoblab chiqarilgan soliq va boshqa majburiy to'lovlar summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqla-nadigan sof qo'shimcha foyda **soliq solinadigan bazadir.**

Qo'shimcha foyda solig'i solinadigan foydali qazilmalar va mahsulot turlari ro'yxati, shuningdek, soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi qonun hujjatlarida belgilanadi.

**Ayrim turdagi mahsulotlar bo'yicha qo'shimcha foyda solig'i
STAVKALARI⁴⁰**

Mahsulot nomi	Soliq solinadigan bazaning miqdori (QQS va aksiz solig'isiz)	Soliq stavkasi
Katodli mis*	so'mdagi ekvivalentda «kesish narxigacha 1 tonna uchun 4 000 AQSh dollaridan yuqori	50 foiz
Tabiiy gaz*	so'mdagi ekvivalentda «kesish narxi»gacha 1000 m ³ uchun 130 AQSh dollaridan yuqori	
Polietilen granulalar*	1 tonna uchun 1 340 000 so'mdan yuqori	
Sement**	1 tonna uchun 90 000 so'mdan yuqori	
Klinker	1 tonna uchun 80 000 so'mdan yuqori	

**) Qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar soliq to'langandan so'ng qo'shimcha foydaning ular ixtiyorida qoladigan qismini to'liq hajmda maxsus ochiladigan investitsiya hisobvaraqlariga o'tkazadilar. Ko'rsatilgan investitsiya hisobvaraqlaridan mablag'lar faqat O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi va Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda belgilangan tartibda sotish uchun ma'qullangan investitsiya loyihalarini moliyalash, investitsiya loyihalarini amalga oshirishga jalb etilgan kreditlarga xizmat ko'rsatish, shuningdek, asosiy ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texnik qayta jihozlashga sarflanadi.*

****) Oq sement va muqobil yoqilg'i - ko'mir asosida ishlab chiqarilgan sementdan tashqari.*

Qo'shimcha foyda solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi bilan kelishilgan holda belgilanadi.

⁴⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (16-ilovasi).

Tabiiy gaz bo'yicha qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilari bo'lib tabiiy gazni eksportga realizatsiya qiladigan, qonun hujjatlariga muvofiq soliq solish obyekti yuzaga keladigan yuridik shaxslar (mahsulot taqsimoti to'g'risidagi bitim doirasida faoliyatni amalga oshiradigan operatorlar va investorlar bundan mustasno) hisoblanadi.

Nazorat savollari

1. Yer qa'ridan foydalanganda soliqqa tortishning zarurligi nimada?
2. Bonuslar nima?
3. Rentals nima?
4. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq tushumi asosan qaysi yer osti qazilma boyliklari hissasiga to'g'ri keladi?
5. Respublikamizda eng yirik soliq to'lovchilar jumlasiga qaysi korxonalar kiradi?
6. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq tushumining asosiy qismi respublikamizning qaysi hududlari hissasiga to'g'ri keladi?
7. Yer qa'ridan foydalanganda soliqqa tortish obyekti va bazasi qanday aniqlanadi?
8. Qaysi mezonlar asosida soliq stavkalari tabaqalashtiriladi?
9. Hozirgi vaqtda yer osti qazilma boyliklarning nechta turiga nisbatan soliq stavkalari belgilangan?
10. Soliq kodeksida yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqdan imtiyozlar ko'zda tutilganmi?
11. Keng tarqalgan foydali qazilmalarni qazib olish bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar qanday tartibda soliq majburiyatlarini amalga oshiradilar?
12. Imzoli bonus to'lovchilari kimlar?
13. Tijoratbop topilma bonus to'lovchilari kimlar?
14. Qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilari va obyekti.
15. Soliqni to'lash tartibi?

10-bob. SOLIQ SOLISHNING SODDALASHTIRILGAN TARTIBINI QO‘LLOVCHI MIKROFIRMA VA KICHIK KORXONALARGA YAGONA SOLIQ TO‘LOVI

Tayanch so‘z va iboralar: *soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi, mikrofirmalar va kichik korxonalar, tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik), tadbirkorlik faoliyati subyektlari, kichik tadbirkorlik subyektlari, yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy korxonalar, mikrofirma va kichik korxonalar, yagona soliq to‘lovi, yagona soliq to‘lovi obyekt va bazasi, tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, soliq hisoboti.*

10.1. Soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi haqida tushuncha, uning joriy qilinishi, iqtisodiy mohiyati va qo‘llanish tartibi

Iqtisodiyotini modernizatsiyalash sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali iqtisodiy o‘sishni ta’minlash va aholi bandligini ta’minlash muhim rol o‘ynaydi, shuningdek, respublikada amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ma’lumki, mamlakatimizda iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta’minlash va tadbirkorlik uchun barcha qulay shart-sharoitlarni yaratish hamisha birinchi darajali ustuvor maqsad va vazifa bo‘lib kelgan. Bu borada amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarni jonlantirish, tadbirkorlik subyektlarini yanada qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tadbirlarning uzviy davomi sifatida 2011-yilni Yurtboshimiz tomonidan «Kichik biznes va xususiy tadbir-

korlik yili»⁴¹ deb e'lon qilinishi ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun zamin yaratdi hamda iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotini yangi, yanada yuksak bosqichga ko'tarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

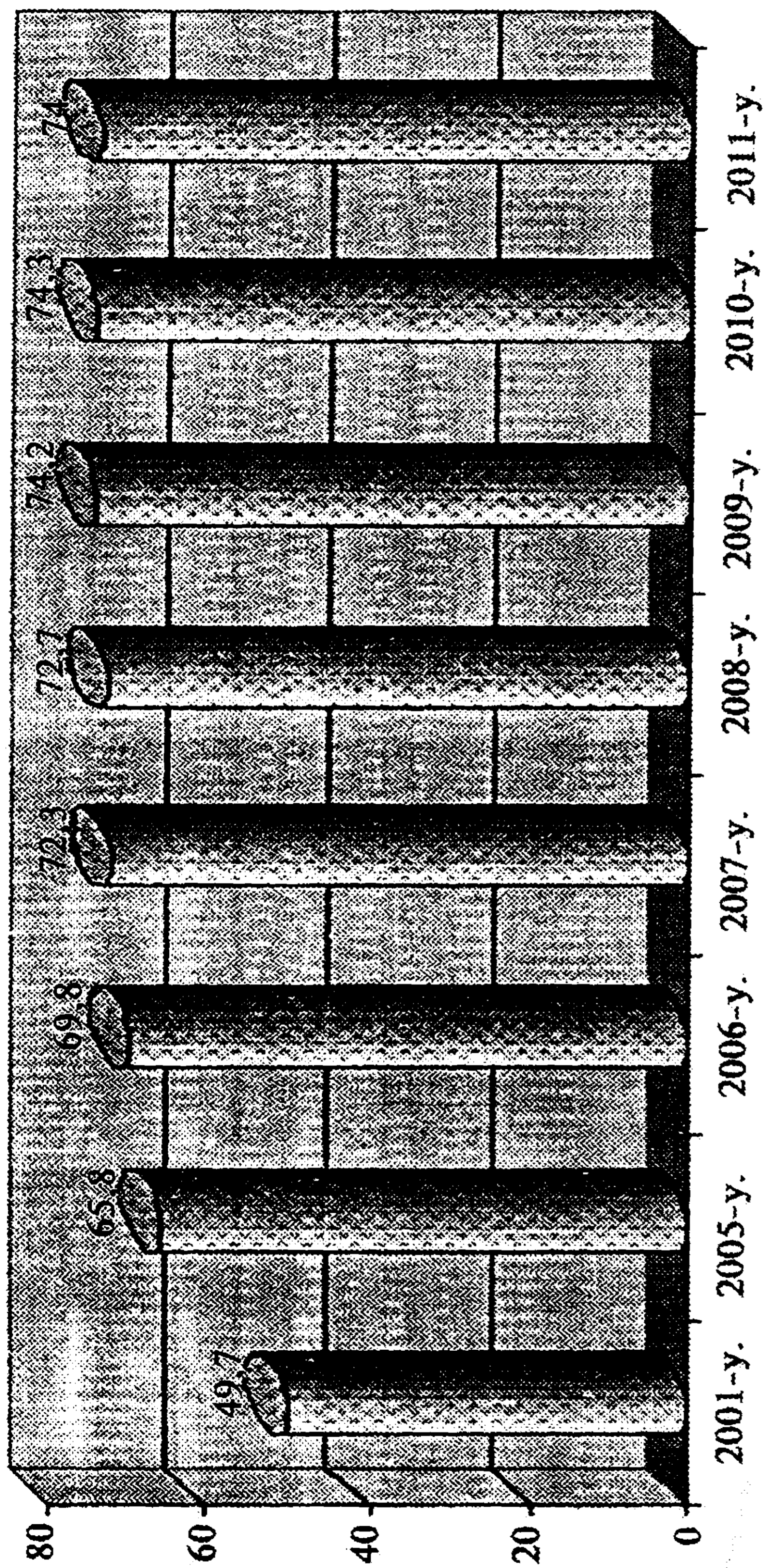
Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlab o'tganlaridek: «Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash, iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini jadal yangi lash biz uchun eng muhim ustuvor vazifa sifatida izchil davom ettiriladi. Mamlakatimizning barcha mintaqalarida biznesni rivojlantirish uchun yanada qulay ishchan muhit yaratish, tadbirkorlik, kichik va xususiy biznesga yanada keng erkinlik berish, byurokratik to'siq va g'ovlarni bartaraf etish bo'yicha zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim».⁴²

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda bozor iqtisodiyotining asosi bo'lgan xususiy mulk ustuvorligini mustahkamlaydigan barqaror qonunchilik bazasi yaratilganini qayd etish zarur. O'rta mulkdorlar sinfini shakllantirish, mamlakat iqtisodiyotini barqaror yuksaltirish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadini oshirishning muhim omili bo'lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish bo'yicha qulay ishbilarmonlik muhiti hamda ishonchli huquqiy kafolatlar yaratildi.

O'tgan 2010-yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hisobidan 480 mingta yangi ish o'рни, shundan 60 foizdan ortig'i qishloq hududida tashkil etilganligi hamda ish bilan band aholining 74 foizdan ortig'i aynan shu sohada mehnat qilayotgani bu masalaning keng ahamiyatidan dalolat beradi.

⁴¹ Karimov I.A. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 18-yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. –Toshkent. Xalq so'zi gazetasi, 2010-yil 9-dekabr.

⁴² Karimov. I.A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. –T.: «O'zbekiston», 2011.

☐ Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda aholi bandligi ulushi, %

10.1-rasm. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda aholi bandligi ulushi⁴³

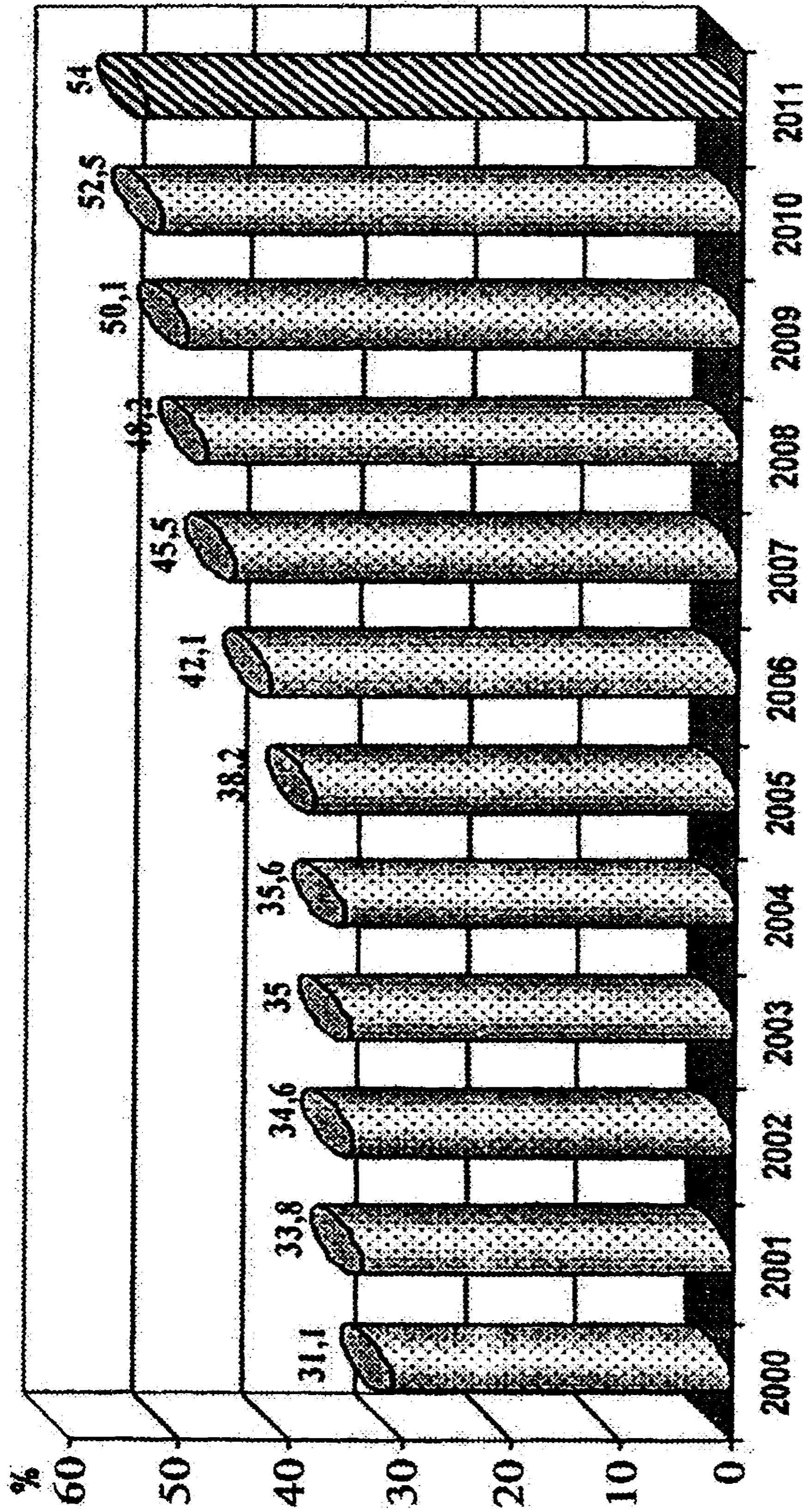
⁴³ <http://www.stat.uz/> O'zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo'mitasi ma'lumotlari <http://www.nalog.uz/>

Soʻnggi yillarda yagona soliq toʻlovi stavkasini 2005-yildagi 13 foizdan 2011-yilda 6 foizgacha, yoki 2 barobardan ortiq kamaytirilishi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivoji uchun katta imkoniyatlar berdi. Davlat dasturi doirasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun eng qulay ishbi-larmonlik muhitini shakllantirishga doir keng koʻlamli ishlar olib borilishi natijasida 2011-yil yakunlari boʻyicha mamlakat yalpi ichki mahsulotida kichik biznes ulushi 2010-yildagi 52,5 foiz oʻrniga 54 foizgacha koʻpayishiga koʻmaklashdi⁴⁴ (10.2-rasm).

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 15-apreldagi 159-son «Kichik korxonalar uchun ixchamlashgan soliqqa tortish tizimiga oʻtishni qoʻllash toʻgʻrisida»gi qaroriga asosan mikrofirma va kichik korxonalar soliqqa tortishning umum-belgilangan tartibidan soddalashtirilgan, yaʼni ixchamlashtirilgan soliq rejimiga oʻtkazildi. Bunda kichik korxonalar uchun yagona soliq toʻlash yoki umumbelgilangan tartibda soliq majburiyatlarini bajarish ixtiyoriy ekanligi qatʼiy belgilandi. Kichik korxonalar uchun yagona soliqning oʻrnatilishi soliq hisob-kitobini tuzishni osonlashtiradi hamda ular bir nechta soliq turi oʻrniga faqatgina bitta yagona soliq boʻyicha soliq idoralariga soliq hisob-kitobini topshirish imkoniyatiga ega boʻldilar. Natijada korxonalar hisobchilarining ishi birmuncha osonlashdi.

Mamlakatimizda kichik biznesni soliqlar vositasida qoʻllab-quvvatlash Respublika Prezidentining 2005-yil 20-iyundagi PF-3620 «Mikrofirmalar va kichik korxonalarni rivojlantirishni ragʻbatlantirish borasidagi qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi farmonini alohida taʼkidlab oʻtish lozim. Unga asosan 2005-yilning 1-iyulidan boshlab mikrofirma va kichik korxonalar uchun ilgari toʻlab kelingan 4 ta toʻlov - yagona soliq hamda budjetdan tashqari Pen-siya jamgʻarmasi, Yoʻl va Maktab taʼlimi jamgʻarmalariga majbu-

⁴⁴ Karimov I.A. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yilda respublikani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlariga va 2012-yilda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalariga bagʻishlangan majlisidagi maʼruzasi. -Toshkent. Xalq soʻzi gazetasi, 2012-yil 20-yanvar.

10.2-rasm. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakat
YaIMdagi ulushi, %⁴⁵

⁴⁵ <http://www.stat.uz//> O'zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo'mitasi ma'lumotlari <http://www.nalog.uz//>

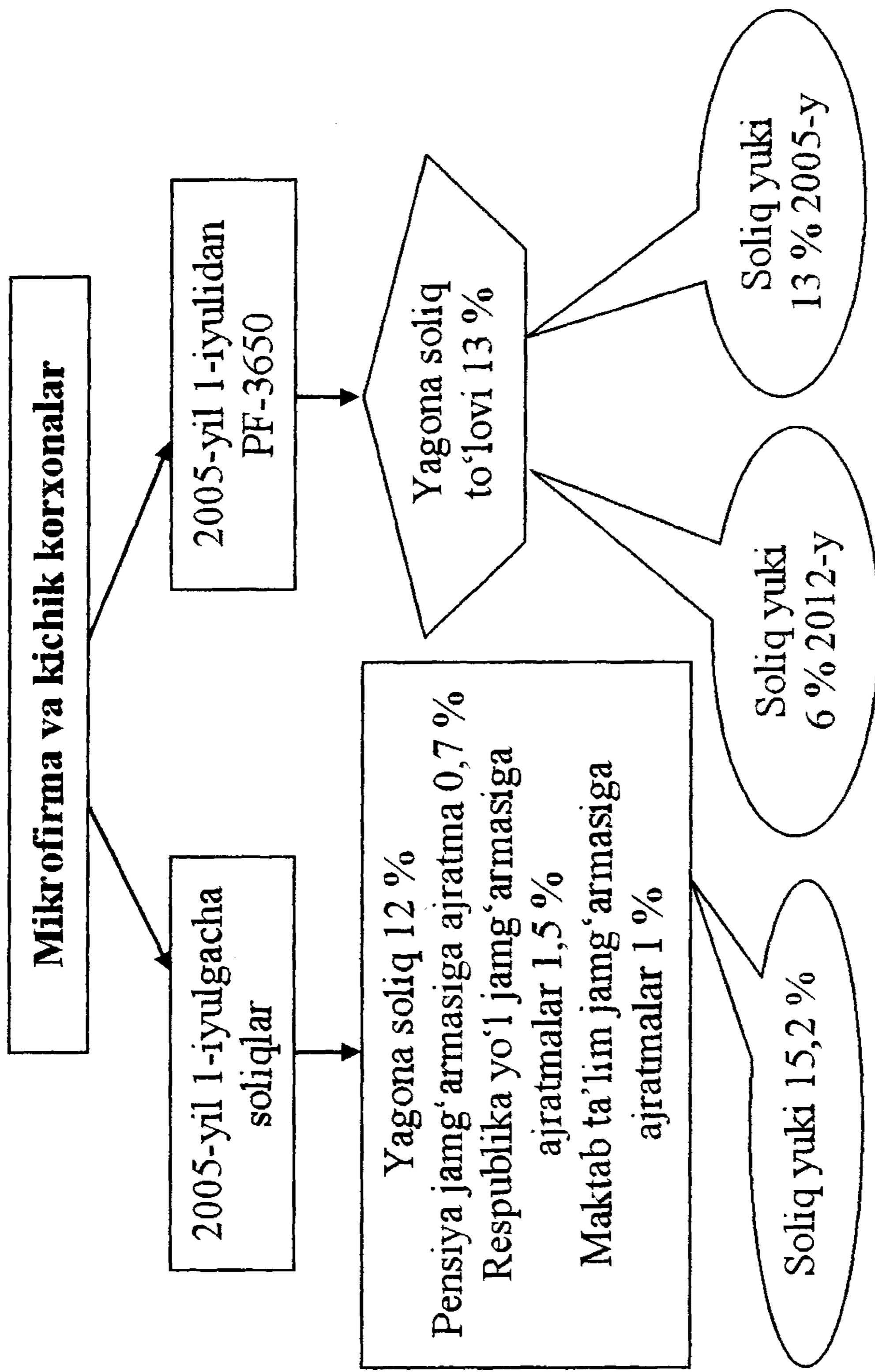
riy ajratmalar o‘rniga yagona soliq to‘lovi joriy etilishi kichik biznes zimmasidagi soliq yukining sezilarli darajada pasayishiga olib keldi.

Tahlillardan ko‘rinib turibdiki, farmon chiqishidan oldin korxonaga budjetga 23,4 mln so‘m soliqlar va ajratmalarni to‘lagan. Farmon chiqqandan keyin korxonaga soliqlar va ajratmalar o‘rniga yagona soliq to‘lovini budjetga 20,02 mln so‘m to‘lamoqda. Natijada korxonaga to‘layotgan soliqlar 3,2 mln so‘mga kamaygan va oladigan foydasi 3,2 mln so‘mga ko‘paygan. Soliq yuki ham 2005-yilgacha 15,2 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2005-yilda 13 foiz, 2009-yilda 8 foiz, 2010-yilda 7 foiz, 2011-yilda 6 foiz va 2012-yildan esa 5 foizga tushirildi. Buning natijasida korxonaga ixtiyorida qo‘shimcha mablag‘ qoladi va ishlab chiqarish kengaytiriladi.

10.1-jadval

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 3620-sonli farmoniga asosan soliq yukini kamaytirishining «Istiqlol» ishlab chiqarish korxonasini moliyaviy xo‘jalik faoliyatiga ta‘siri

Ko‘rsatkichlar	Farmon chiqqungu qadar	Farmon chiqqandan so‘ng	Farqi
Mahsulot (ish, xizmatlar) sotishdan tushgan tushum (mln so‘mda)	154	154	0
Soliq va ajratmalar miqdori (mln so‘mda)	23,4	20,0	-3,4
Foyda (mln so‘mda)	38,2	41,6	+3,4
Ishchilar soni (kishi hisobida)	57	62	+ 5
Soliq yuki	15,2 %	13 %	-2,2 %

10.3-rasm. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-3620-sonli farmoniga asosan kichik korxonalarda soliq yukining kamayishi.

Farmon chiqishidan oldin

Yagona soliq:	$154 \text{ mln so'm} \times 12 \% = 18,48 \text{ mln so'm}$
Maktab ta'limi:	$154 \text{ mln so'm} \times 1 \% = 1,54 \text{ mln so'm}$
Yo'l jamg'armasi	$154 \text{ mln so'm} \times 1,5 \% = 2,31 \text{ mln so'm}$
Pensiya jamg'armasi	$154 \text{ mln so'm} \times 0,7 \% = 1,07 \text{ mln so'm}$
Jami:	23,4 mln so'm

Farmon chiqqandan so'ng

Yagona soliq to'lovi:

$$154 \text{ mln so'm} \times 13 \% = 20,02 \text{ mln so'm.}$$

Soliq kodeksining 22-moddasiga ko'ra - **soliq solishning sod-dalash tirilgan tartibi** - soliq solishning ayrim toifadagi soliq to'lovchilar uchun belgilanadigan hamda ayrim turdagi soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lashning, shuningdek, ular yuzasidan soliq hisobotini taqdim etishning maxsus qoidalari qo'llanilishini nazarda tutuvchi alohida tartibi deb ta'rif berilgan.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining daromad manbayi sifatida yagona soliq to'lovi hozirga qadar o'zining muhim o'rnini va amaliy ahamiyatini saqlab kelmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabrdagi PQ-1675-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga ko'ra 2012-yilda qo'shilgan qiyamat solig'ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi salmog'i 3,4 foizni, bevosita soliqlar tarkibida esa 13,5 foizni tashkil etdi. Ushbu ko'rsatkichlar kichik korxonalaridan yagona soliq to'lovini bevosita soliq daromadlarining asosiy manbayi ekanligini bildiradi.

**O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari
tarkibida mikrofirma va kichik korxonalaridan yagona soliq
to‘lovining o‘rni⁴⁶ (foizda)**

№	Ko‘rsat- kichlar	Yillar (%)							2012-yilda 2006-yilga nisbatan o‘zgarishi, %	
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
1	Davlat budjeti daromadlari - jami shu jumladan:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
2	Bevosita soliqlar	25,9	23,9	25,3	26,6	26,0	26,2	25,2	-0,7	
1.1	Kichik korxonalaridan yagona soliq to‘lovining jami daromadlardagi ulushi	2,4	2,0	2,0	2,1	2,3	3,3	3,4	+1,0	
2.1	Yagona soliq to‘lovi-ning bevosita soliqlardagi ulushi	9,1	8,5	8,1	9,2	10,1	12,4	13,5	+4,4	

⁴⁶ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida hisoblangan.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi soliq to'lovchilarining ayrim toifalari uchun qo'llaniladi va yagona soliq to'lovini, yagona yer solig'ini hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lashning maxsus qoidalari qo'llanilishini, shuningdek, mazkur soliqlar bo'yicha soliq hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash belgilangan faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yagona soliq to'lovchilar va yagona yer solig'i to'lovchilar ushbu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda qat'iy tartibda belgilangan soliqni to'lashlari shart.

Yagona soliq to'lovi, yagona yer solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqlar Soliq kodeksida nazarda tutilgan jami umumbelgilangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'rniga to'lanadi.

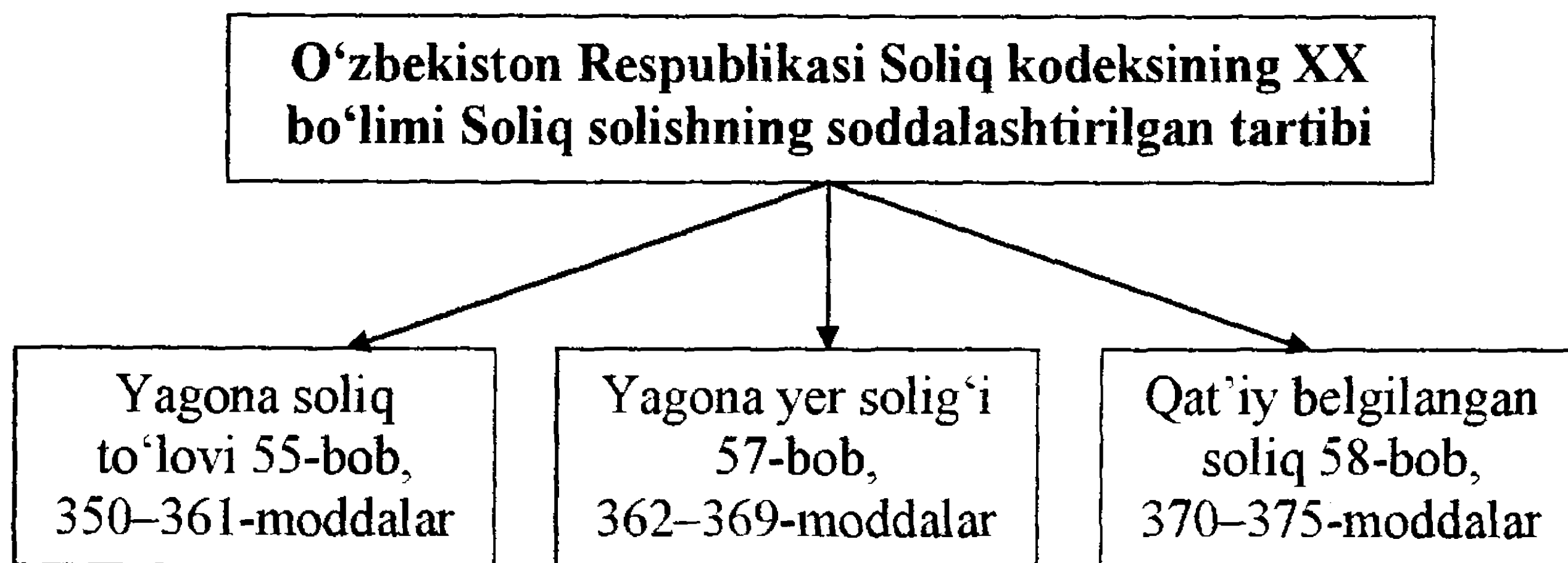
Soliq davri mobaynida, soliq solish tartibi o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi bu haqda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi. Bunda o'tgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'sha davrda amal qilgan soliq solish tartibidan kelib chiqqan holda to'lash bo'yicha majburiyatlar soliq to'lovchilarda saqlanib qoladi.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan soliq to'lovchilar uchun, to'lov manbayida soliqlarni va boshqa majburiy to'lovlarni ushlab qolish majburiyatlari hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatlari saqlanib qoladi:

- to'lov manbayida undiriladigan foyda solig'i;
- O'zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan bajariladigan (ko'rsatiladigan) ishlar (xizmatlar) bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i;

- aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarishda solinadigan aksiz solig'i;
- yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- davlat bojiari;
- tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im;
- davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar (yagona soliq to'lovini to'lovchilar bundan mustasno);
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Ma'lumki, soliq siyosatida tub o'zgarishlar sodir bo'ldi. 2007-yil 25-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksini tasdiqlash to'g'risida»gi 136-sonli qonuni bilan yangi Soliq kodeksi qabul qilindi hamda 2008-yil 1-yanvardan kuchga kirdi, O'zbekiston Respublikasining yangi Soliq kodeksi 2 ta (umumiy va maxsus) qism, 21 bo'lim, 64 bob va 392 ta moddadan iboratdir. Shunga muvofiq soddalashtirilgan soliq tizimi yangi Soliq kodeksining 20 bo'limi 55-58-boblari hamda 348-375-moddalarda o'z aksini topgan. Soddashtirilgan soliq tizimi uchta yo'nalish bo'yicha o'rganiladi.

10.4-rasm. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to'lanadigan soliqlar

Yagona soliq to'lovining obyektini yalpi tushum, yagona yer solig'i obyektini yerning normativ qiymati hamda yuridik va yakka tartibdagi tadbirkorlarga qat'iy belgilangan soliq uchun obyektini fizik ko'rsatkich birligiga har oyda qat'iy belgilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda) hisoblanadi.

10.2. Yagona soliq to'lovi, uning to'lovchilari va to'lovchilar tarkibiga kiritish mezonlari

O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-mayda yangi tahrir ostida tasdiqlangan «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida»gi qonuniga ko'ra, tadbirkorlik va tadbirkorlik faoliyati, uning turlari va ishtirokchilari quyidagicha belgilangan:

Biznes - foyda keltiradigan iqtisodiy faoliyat, foyda olish yoki shaxsiy manfaatni ko'zlaydigan daromad olishni nazarda tutuvchi har qanday faoliyat turi.

Tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik) - tadbirkorlik faoliyati subyektlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan, o'zi tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olishga qaratilgan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Tadbirkorlik faoliyati subyektlari (tadbirkorlik subyektlari) - belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslardir.

Kichik tadbirkorlik subyektlari - yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy korxonalar, mikrofirma va kichik korxonalar.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik - yuridik shaxs tashkil etmagan holda jismoniy shaxs (yakka tartibdagi tadbirkor) tomonidan tadbirkorlik faoliyatining amalga oshirilishidir.

Oilaviy tadbirkorlik - oila a'zolari tomonidan tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olish maqsadida amalga oshiriladigan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Yagona soliq to'lovi to'lovchilar quyidagilardir:

1) mikrofirmalar va kichik korxonalar;

2) xodimlarning sonidan qat'iy nazar:

- savdo korxonalari va umumiy ovqatlanish korxonalari;

- lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shaxslar;

3) oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yakka tartibdagi tadbirkor;

4) Oilaviy korxonalar.⁴⁷

Yagona soliq to'lovi quyidagi mikrofirmalar va kichik korxonalariga tatbiq etilmaydi:

1) aksiz solig'i to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarishni va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib olishni amalga oshiruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalariga, maxsus pechlardan foydalangan holda energiya tejaydigan zamonaviy texnologiyalar asosida pishiq g'isht ishlab chiqaruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno;

2) soddalashtirilgan tartibda yagona yer solig'i va qat'iy belgilangan soliq to'lash nazarda tutilgan faoliyat doirasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalariga;

3) mahsulot taqsimotiga oid bitimlar ishtirokchisi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalariga.

Oilaviy tadbirkorlikka maksimal darajada yanada qulay biznes-muhit yaratish, xususiy mulkning ustuvorligini mustahkamlash, uni ishonchli kafolatlarini ta'minlash hamda oilaviy tadbirkorlikka ko'proq erkinlik berish va rivojlantirishga yo'naltirilgan keng chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining **2012-yil 26-apreldagi «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida» 327-sonli qonuni** qabul qilindi.

⁴⁷ O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 26-apreldagi «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida» O'RQ-327-sonli qonuni 26-moddasi.

Oilaviy tadbirkorlik - oila a'zolari tomonidan tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foйда) olish maqsadida amalga oshiriladigan tashabbuskorlik faoliyatiga aytiladi.

Oilaviy tadbirkorlik yuridik shaxs tashkil etgan yoki tashkil etmagan holda amalga oshirilishi mumkin. Oilaviy korxonalar faoliyatini faqat yuridik shaxs tashkil etgan holda amalga oshirishi mumkin. Oilaviy korxonalar o'z mulkida alohida mol-mulkka ega bo'lishi, o'z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarni olishi hamda amalga oshirishi, zimmasiga majburiyatlar olishi, sudda da'vogar va javobgar bo'lishi mumkin.

Oilaviy korxonalar qonun hujjatlariga muvofiq xodimlarni yollashni amalga oshirishi mumkin. Korxonalar ishtirokchilarining va uning yollanma xodimlarining umumiy soni kichik tadbirkorlik subyektlari xodimlarining qonun hujjatlarida belgilangan o'rtacha yillik sonidan ko'p bo'lishi mumkin emas. Bunda oilaviy korxonalar ishtirokchilarining eng kam soni ikki kishidan oz bo'lmasligi kerak.

Oilaviy korxonalar qonun hujjatlariga muvofiq har qanday faoliyat turi bilan shug'ullanishi mumkin.

Oilaviy korxonalar qonun hujjatlarida belgilanadigan tartibda yagona soliq to'lovining to'lovchisi hisoblanadi. Oilaviy korxonaning foydasi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'langandan keyin uning ishtirokchilari tasarrufiga o'tadi hamda unga soliq solinmaydi.

Oilaviy korxonalar mehnat haqi fondidan ijtimoiy fondlarga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda majburiy to'lovlar to'laydi. Oilaviy korxonalar o'zi ishlab chiqargan xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'ati buyumlarini realizatsiya qilishdan olingan tushum bo'yicha yagona soliq to'lovini to'lashdan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ozod qilinadi. Bunday buyumlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

Oilaviy korxonaga kichik tadbirkorlik subyektlari uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyozlar, preferensiyalar va kafolatlar tatbiq etiladi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga xodimlarining soni bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan mezonga mos keladigan yuridik shaxslar kiradi. Bunda:

- xodimlarning soni hisobot yili uchun xodimlarning o'rtacha yillik sonidan kelib chiqqan holda aniqlanadi;
- xodimlarning o'rtacha yillik sonini aniqlashda o'rindoshlik, pudrat shartnomalari va boshqa fuqarolik-huquqiy tisdagi shartnomalar bo'yicha ishga qabul qilingan xodimlarning, shuningdek, unitar (sho'ba) korxonalarda, vakolatxonalar va filiallarda ishlayotganlarning soni ham hisobga olinadi;
- yuridik shaxslarni mikrofirmalar va kichik korxonalar toifasiga kiritishda yuridik shaxsning asosiy faoliyat (ixtisosligi) turiga to'g'ri keladigan xodimlar sonining mezoni qabul qilinadi.

O'zbekistonda kichik biznesni (tarmoq belgisi va doimiy ishlovchilar miqdori bo'yicha) aniqlash mezoni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 9-apreldagi «Xususiy tadbirkorlik, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-1987-sonli farmoni bilan belgilab berilgan edi. Yuqoridagi farmonga ko'ra 2004-yilning 1-yanvaridan kichik tadbirkorlik (biznes) subyektlari toifasiga quyidagilar kiradi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi-ning 2003-yil 11-oktabrdagi «Kichik tadbirkorlik (biznes) subyektlariga tegishli bo'lgan korxonalar va tashkilotlar klassifikatsiyasini tasdiqlash to'g'risida» 439-sonli qaroriga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Davlat statistika qo'mitasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari 2004-yilning 1-yanvaridan boshlab korxonalar turlarini aniqlashda, statistika hisobi va hisobotlarini, soliq va moliyaviy hisob-kitoblarni amalga oshirishda tasdiqlangan klassifikatsiyaga qat'iy amal qilinishi belgilangan.

**Kichik tadbirkorlik subyektlarini tarmoqlar bo'yicha
aniqlash mezonlari**

	09.04.1998 PF-1987 o'rtacha yillik ish- chilar soni	15.05.2009 PQ-1112 +30 %ga kasanachi	28.07.2010 PF-4232 +20 %ga ta'lim
Mikrofirmalar			
Ishlab chiqarish tarmoqlarida	20 kishidan	+6 kishi	+4 kishi
Xizmat ko'rsatish sohasi va boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan tarmoqlarda	10 kishidan	+3 kishi	+2 kishi
Ulgurji, chakana savdo va umumiy ovqatlanish sohasida	5 kishidan	+2 kishi	+1 kishi
Kichik korxonalar			
Asbobsozlik, yog'ochni qayta ishlash, mebel sanoati va qurilish materiallari sanoati	100 kishi- dan	+30 kishi	+20 kishi
Yengil va oziq-ovqat sanoati metallga ishlov berish, Mashinasozlik, metallurgiya, yoqilg'i-energetika va kimyo sanoati, qishloq xo'jaligi masulotlari yetishtirish va qayta ishlash, qurilish hamda boshqa sanoat-ishlab chiqarish sohalari	50 kishidan	+15 kishi	+10 kishi
Fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, transport, aloqa, xizmat ko'rsatish sohasi (sug'urta kompaniyalaridan tashqari), savdo va umumiy ovqatlanish hamda boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan sohalari	25 kishidan	+8 kishi	+5

Kichik biznes subyektlariga amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra tatbiq etiladigan soliq imtiyozlari va preferensiyalar faqat yuqoridagi sanab o'tilgan subyektlarga taalluqli bo'ladi.

U yoki bu korxonaning yuqorida aytilgan subyektlar toifalari-ning birortasiga kiritilish mezonini bo'lib xodimlarning yillik o'rtacha soni, shu jumladan, unitar (sho'ba) korxonalarda, filiallarda va vakolatxonalarda ishlaydiganlar soni hisoblanadi.

Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni barqaror rivojlantirish va aholi bandligini ta'minlash maqsadida «Barkamol avlod yili» Davlat dasturiga binoan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ta'lim muassasalarining bitiruvchilarini tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 2010-yilning 28-iyulidagi PF-4232-sonli farmoni, eng avvalo, ta'lim muassasalari, ya'ni kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini bevosita o'z tanlagan kasblari bo'yicha ish o'rinlari bilan ta'minlashga va aholini, ayniqsa, yoshlarning bandlik darajasini oshirishga qaratilganligi muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Eng asosiysi, mikrofirmalar va kichik korxonalar, ya'ni kichik tadbirkorlik subyektlari uchun farmonning ahamiyati juda kattadir. Jumladan, ushbu toifadagi tadbirkorlik subyektlari kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ish bilan ta'minlagan taqdirda, qonunchilikda belgilangan imtiyoz va yengilliklarni saqlab qolgan holda, o'z xodimlari sonini belgilangan chegaraviy miqdordan 20 foizga oshirish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 15-maydagi «Tadbirkorlik faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1112-sonli qaroriga muvofiq, kichik korxonada **o'z uylarida ishlayotgan (kasanachilik bilan shug'ullanayotgan)** fuqarolar bilan qonun hujjatlarida belgilangan xodimlar sonining cheklangan normatividan ko'pi bilan 30 foiz oshgan miqdorda mehnat shartnomalari tuzganda,

kichik korxonalar uchun nazarda tutilgan kafolatlar, imtiyozlar va preferensiyalar mazkur korxonalar uchun saqlanib qolinishi belgilandi.

Kichik tadbirkorlik subyektlari uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyozlar, preferensiyalar, kafolatlar va huquqlar tadbirkorlik subyektlariga ular tomonidan vakolatli organlar va tashkilotlarga (davlat soliq, bojxona xizmati organlari, davlat statistika organlari, banklar va boshqalarga) imtiyozlar, preferensiyalar, kafolatlar va huquqlar xususiyatidan kelib chiqib, ular kichik tadbirkorlik subyektlari ekanligi haqida xabarnoma taqdim etgan holda qilingan murojaatlar asosida beriladi. Bunday xabarnomaning to'g'riligi uchun javobgarlik xabarnomani taqdim etgan tadbirkorlik subyektlari zimmasiga yuklatiladi.

Mikrofirma va kichik korxonalar xodimlarning belgilangan o'rtacha yillik sonini oshirib yuborgan taqdirda, xodimlar sonini oshirib yuborishga yo'l qo'yilgan davr uchun ular qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyozlar, preferensiyalar, kafolatlar va huquqlardan mahrum etiladi. Ushbu qoida quyidagi hollarda tatbiq etilmaydi:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar O'zbekiston Respublikasi kasb-hunar kollejlari, akademik litseylarining hamda oliy ta'lim muassasalarining bitiruvchilari bilan mehnat shartnomalari tuzgan taqdirda, band bo'lgan xodimlarning belgilangan o'rtacha yillik soni ko'pi bilan 20 foiz oshadigan bo'lsa. Xodimlar sonining oshirilishiga O'zbekiston Respublikasi kasb-hunar kollejlari, akademik litseylarining va oliy ta'lim muassasalarining bitiruvchilari o'qishni tugallagan kunidan boshlab ko'pi bilan uch yil o'tgan bo'lsa, yo'l qo'yiladi;

- kichik korxonalar uyda ishlayotgan fuqarolar (kasanachilar) bilan mehnat shartnomalari tuzgan taqdirda, band bo'lgan xodimlarning belgilangan o'rtacha yillik soni ko'pi bilan 30 foiz oshadigan bo'lsa.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 12-may-

dagi «Tadbirkorlik subyektlarini tashkil etish va davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1529-sonli qarori bilan tadbirkorlik subyektlariga qo'shimcha yengilliklar berildi. Ushbu qarorga ko'ra, 2011-yilning 1-iyunidan boshlab, plastmassa, lak-bo'yoq mahsulotlari, maishiy kimyo va poyafzal ishlab chiqarish, yuk va yengil avtomobillar, avtobuslarni ta'mir qilish korxonalarida (ro'yxat bo'yicha jami 44 faoliyat turi) xodimlarning yillik o'rtacha eng ko'p miqdori 50 tadan 100 ga qadar ko'paytirildi.

Ushbu o'zgarish kichik korxonalarda ishlab chiqarish hajmini ishchilar sonini oshirish hisobiga yanada ko'paytirish imkonini beradi. Bundan tashqari, ilgari kichik korxonalar toifasiga kiritilmagan va yirik korxonalar sifatida faoliyat yuritgan xo'jalik subyektlariga soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimidan foydalanishni tanlash imkoni berildi.

Umumbelgilangan soliq to'lovchi sifatida har oyda budjet va budjetdan tashqari jamg'armalarga to'lovlar bo'yicha 12 ta hisobot o'rniga kichik biznes subyektlari har bir chorak yakuniga ko'ra faqat 4 ta hisobot topshiradigan bo'ldi. Shuningdek, kichik biznes subyektiga umumbelgilangan tartibda topshiriladigan 9 ta turli soliq va to'lovlar o'rniga chorakda bir marta yagona soliq to'lovini to'lash imkoniyati berilgan.

10.3. Yagona soliq to'lovi obykti, bazasi va stavkalari

Mikrofirma va kichik korxonalarga yagona soliq to'lovining obykti yalpi tushumdir (2-son «Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot» shaklining 010-satri).

Soliq solish maqsadida yalpi tushum tarkibiga quyidagilar kiritiladi:

1) Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarini) qo'shilgan qiymat solig'ini chegirgan holda (qo'shilgan qiymat solig'i to'lashga o'tgan soliq to'lovchilar uchun) realizatsiya qilishidan tushgan tushum.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum deganda quyidagilar tushuniladi:

- qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun - o'z kuchlari bilan bajarilgan, tegishlicha qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarini realizatsiya qilishdan tushgan tushum;

- savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun - tovaroboroti;

- mol-mulkni moliyaviy ijaraga (lizingga) beruvchi yuridik shaxslar uchun - moliyaviy ijara (lizing) bo'yicha foizli daromad summasi;

- vositachilik va topshiriq shartnomalari hamda vositachilik xizmatlari ko'rsatishga oid boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan yuridik shaxslar uchun - ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq summasi;

- tayyorlov tashkilotlari uchun - realizatsiya qilingan tovarlarning xarid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi farq sifatida hisoblab chiqarilgan yalpi daromad;

- lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - o'yin chiptalarini ularda ko'rsatilgan narx bo'yicha tarqatishdan tushgan tushum;

- tovarlarni tannarxidan yoki olish bahosidan past baholarda realizatsiya qiluvchi, shuningdek, tovarlarni tekinga beruvchi yuridik shaxslar uchun - tovarlar tannarxi yoki ularni olish bahosi. Bunda baholari (tariflari) davlat tomonidan tartibga solinishi nazarda tutilgan tovarlar uchun realizatsiya qilishdan olinadigan tushum belgilangan baholardan (tariflardan) kelib chiqqan holda aniqlanadi. Ushbu norma ekologiya, sog'lomlashtirish hamda xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport, ta'lim muassasalariga tekinga beriladigan tovarlarga tatbiq etilmaydi.

2) Boshqa daromadlar.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi, ular quyidagilardan iborat:

- asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;
- mol-mulknini operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;
- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;
- tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek, ishlar va xizmatlar;
- inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;
- hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar;
- majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar;
- talablardan o'zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo'yicha olingan daromadlar;
- ilgari chegirib tashlangan xarajatlarning yoki zararlarning o'rnini qoplash tarzidagi daromadlar;
- xizmat ko'rsatuvchi xo'jaliklardan olinadigan daromadlar;
- birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olinadigan daromadlar;
- undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarimalar va penya, shuningdek, qonuniy kuchga kirgan sud hujjati asosida qarzdor tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan jarimalar va penya;
- kursdagi ijobiy farq;
- dividendlar va foizlar;
- royalti;

- tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

Quyidagilarga soliq solish obyekti sifatida qaralmaydi:

- 1) ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar, shu jumladan, aksiyalarni (ulushlarni) joylashtirish bahosining ularning nominal qiymatidan (dastlabki miqdoridan) ortiq summasi, oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish uchun birlashtiriladigan mablag'lar;
- 2) muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqarilayotganda), shuningdek, tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlanayotganda ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissalar doirasida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);
- 3) shartnoma muassislari (ishtirokchilari) umumiy mulkdagi hissasi qaytarib berilgan yoki bunday mol-mulk bo'lingan taqdirda, oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) tomonidan hissasi miqdorida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);
- 4) realizatsiya qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun oldindan haq to'lash (bo'nak) tariqasida boshqa shaxslardan olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);
- 5) mulk huquqi ularga o'tgan paytga qadar majburiyatlarni qonun hujjatlariga muvofiq ta'minlash sifatida garov yoki zakalat tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);
- 6) budjetdan berilgan subsidiyalar;
- 7) agar mablag'larni (mol-mulkni yoki mulkiy huquqlarni) o'tkazish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida amalga oshirilsa, tekin olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;
- 8) olingan grantlar va insonparvarlik yordami;
- 9) sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta tovonini (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar;

10) vositachiga yoki boshqa ishonchli vakilga vositachilik, topshiriq shartnomasi yoki vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga oid boshqa shartnoma bo'yicha majburiyatlarni bajarish munosabati bilan, shuningdek, komitent yoxud boshqa topshiriq beruvchi uchun vositachi yoki boshqa ishonchli vakil tomonidan qilingan xarajatlarni qoplash hisobiga kelib tushgan mol-mulk (haq to'lovi bundan mustasno);

11) obyekt qiymatining ijaraga beruvchi (lizing beruvchi) tomonidan olingan ijara (lizing) to'lovining bir qismi tarzida qoplanishi;

12) telekommunikatsiyalar tarmoqlarida tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining tekin olingan texnik vositalari, shuningdek, mazkur vositalardan foydalanishga va ularga xizmat ko'rsatishga doir xizmatlar;

13) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektining muassislaridan (ishtirokchilaridan) ularning majburiyatlarini bajarish uchun olingan mablag'lar. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili tugatilgan va faoliyati qayta tiklangan taqdirda ko'rsatilgan mablag'lar soliq solish obyektiga kiritiladi va ularga soliq solinishi lozim;

14) investor bilan davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq investitsiya majburiyatlari sifatida kiritilayotgan mol-mulk.

Balansning valuta moddalarini qayta baholash chog'ida kursdagi ijobiy va salbiy farqlar o'rtasidagi saldo soliq solish obyektini hisoblanadi. Salbiy kurs farqi summasi ijobiy kurs farqi summasidan ortiq bo'lgan taqdirda oshib ketgan summa yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda soliq solinadigan bazani kamaytirmaydi.

Soliq solinadigan baza

Quyidagilar chegirib tashlangan holda hisoblab chiqarilgan yalpi tushum soliq solinadigan bazadir:

1) davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlar;
2) to'lov manbayida soliq solinadigan dividendlar va foizlar tariqasida olingan daromadlar;

3) dividendlar tariqasida olingan va qaysi yuridik shaxsdan olingan bo'lsa, o'sha yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan daromadlar. Muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqib ketganda) yoxud tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki imtiyoz qo'llanilganidan so'ng bir yil ichida uning ishtirokchilari o'rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solinadigan bazadan chegirilgan daromadlarga to'lov manbayida umumiy asoslarda soliq solinadi;

4) hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar. Mazkur daromadlarga ular qaysi davrda paydo bo'lgan bo'lsa, o'sha davrdagi qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha o'tkazilgan hisob-kitoblar inobatga olingan holda soliq solinishi kerak;

5) ko'p oborotli qaytariladigan taraning qiymati, agar uning qiymati tovarlarni (ishlar va xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning tarkibiga ilgari kiritilgan bo'lsa;

6) mahsulot yetkazib beruvchilarning siylovi (skidka) tariqasida va asosiy vositalarni tugatishda ularning ilgari qayta baholashlardagi qiymatining kamayishi summasidan ortgan qismi hisobiga olingan boshqa daromadlar;

7) to'liq amortizatsiya qilingan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan yoki tugatishdan olingan daromadlar.

Soliq solinadigan baza yuqorida nazarda tutilgan chegirmalardan tashqari quyidagilar uchun kamaytiriladi:

1) avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari uchun:
- jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq summasiga;
- benzin, dizel yoqilg'isi va gazning avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalarining belgilangan eng yuqori ustamadan oshadigan chakana narxi bilan olish narxi o'rtasidagi mahalliy budjetga o'tkazilishi lozim bo'lgan farq summasiga;

2) lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - yutuq (mukofot) fondining summasiga, biroq tarqatilgan chiptalarga chiqqan yutuqlarning (mukofotlarning) umumiy summasidan ortiq bo'lmagan miqdoriga;

3) brokerlik tashkilotlari uchun - bitim summasidan birjaga o'tkaziladigan vositachilik yig'imi summasiga;

4) vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxslar uchun - realizatsiya qilingan tovar ulushida tovarlarni import qilishda to'langan bojxona to'lovlari summasiga.

Hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan baza quyidagilarga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga kamaytiriladi:

- yangi texnologik asbob-uskunalar olishga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 25 foiziga. Soliq solinadigan bazani kamaytirish texnologik asbob-uskunalarni foydalanishga joriy etilgan soliq davridan boshlab besh yil mobaynida amalga oshiriladi;

- yosh oilalar jumlasidan bo'lgan xodimlarga ipoteka kreditlari bo'yicha badallar to'lashga va (yoki) mulk qilib uy-joy olishga tekin yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 10 foiziga.

Mikrofirma va kichik korxonalariga yagona soliq to'lovi stavkalari:

Yagona soliq to'lovi stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga asosan belgilanadi va soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Yagona soliq to'lovini yuridik shaxslar mustaqil ravishda belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib hisoblaydilar. Yagona soliq to'lovi stavkalari 2012-yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori bilan tasdiqlangan bo'lib, u quyidagicha tabaqalashtirilgan:

Mikrofirmalar va kichik korxonalar (savdo va umumiy ovqatlanish korxonalaridan tashqari) uchun yagona soliq to'lovi STAVKALARI⁴⁸

№	To'lovchilar	Soliq stavkasi, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlari korxonalarini, 2-9-bandlarda ko'rsatib o'tilganlaridan tashqari	6*
2.	Sanoat sohasidagi korxonalar	5
3.	Kompyuter dasturiy mahsulotlarini ishlab chiqish va joriy etish tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi umumiy hajmining kamida 80 foizini tashkil etadigan korxonalar	5
4.	Bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha xizmatlarni ko'rsatadigan yuridik shaxslar (bojxona brokerlari)	6
5.	Lombardlar	30
6.	Gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oladigan korxonalar	30
7.	Tayyorlov tashkilotlari, brokerlik idoralari (8-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari), shuningdek, vositachilik, topshiriq va boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan korxonalar	33**
8.	Qimmatli qog'ozlar bozorida brokerlik faoliyatini amalga oshiradigan korxonalar	13**

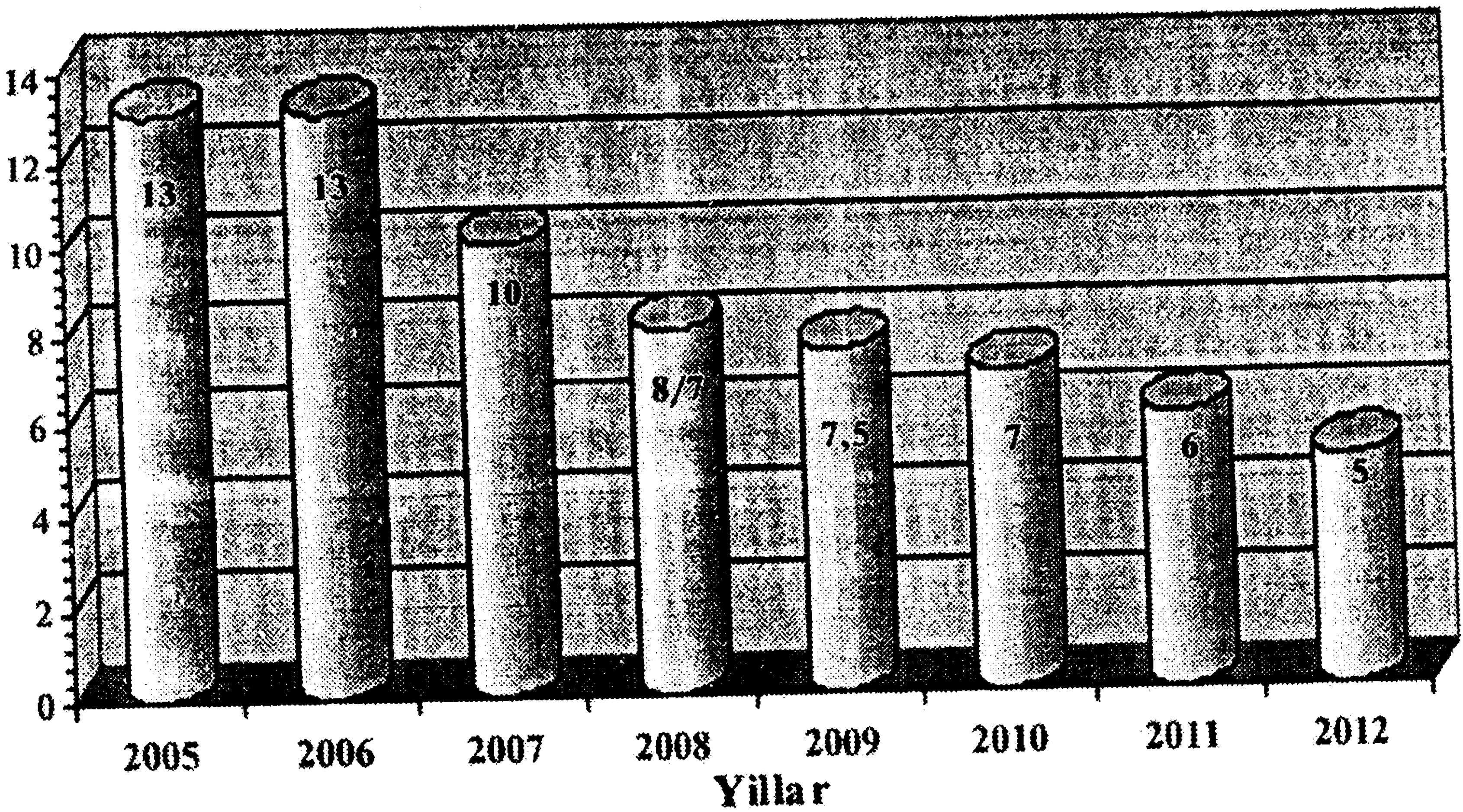
⁴⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori.

9.	Oziq-ovqat va nooziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qilish uchun turg'un savdo shoxobchalarini ijaraga berishga ixtisoslashgan korxonalar (ijaraga berishdan olingan daromadlar 60 foizdan ko'pni tashkil etadi)	30
10.	sotishning umumiy hajmida 15 %dan 30 %gacha sotishning umumiy hajmida 15 %dan 30 %gacha	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
11.	Xizmatlar ko'rsatish sohasi korxonalarini uchun plastik kartalar qo'llanib haq to'langan holda ko'rsatilgan xizmatlar hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi

**) Mol-mulkini moliyaviy ijara (lizing)ga berayotgan korxonalar uchun moliyaviy ijara (lizing) bo'yicha foizli daromad summasi.*

****) Naqd summasiga (yalpi daromadga) nisbatan foizlarda.*

Mikrofirma va kichik korxonalar to'laydigan yagona soliq to'lovi stavkasi pasayish tendensiyasiga ega bo'lib, 2005-yilda 13 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2007-yilda 10 foiz, 2008 yilda 8 foiz, 2009-yilda 7 foiz, 2011-yilda 6 foiz va 2012-yilda sanoat korxonalariga 5 foiz qilib belgilangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo'shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to'g'risida»gi PQ-1672-sonli qaroriga ko'ra, 2012-yil 1-yanvardan ommaviy axborot vositalari korxonalarini uchun ham yagona soliq to'lovi stavkasi 5 foiz qilib belgilandi.

10.4-rasm. Yagona soliq to'lovi stavkasining pasayish tendensiyasi⁴⁹

⁴⁹ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

Bundan tashqari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdagi PQ-1675-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvaridan boshlab yuk tashish bilan shug‘ullanuvchi yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar uchun yagona soliq to‘lovining eng kam miqdori, xuddi shunday faoliyatni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib, har bir transport vositasini hisobga olgan holda belgilanishi joriy qilindi.

10.5-jadval

**Ayrim toifadagi korxonalar uchun yagona soliq to‘lovi
STAVKALARI⁵⁰**

To‘lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkalari, %da
Lotereyalar tashkil etish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi korxonalar (mazkur faoliyat turi doirasida)	33

Quyidagi mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to‘lovini to‘lashdan to‘liq ozod etiladi:

- nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroniy» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» uyushmasining mulki bo‘lgan, ishlovchilar umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar, 1941-1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan korxonalar (savdo, vositachilik, ta‘minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalardan tashqari);

2005-yil 1-iyuldan boshlab yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar hisoblangan mikrofirmalar va kichik korxonalarga quyidagi preferensiyalar nazarda tutiladi:

1) ilgari kichik biznes subyektlariga yagona soliq bo‘yicha berilgan imtiyozlardan foydalanish huquqi. Bu uni to‘lashdan to‘liq

⁵⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdagi PQ-1675-sonli qarori (9-3-ilova).

ozod qilishga nisbatan ham, soliq stavkasini pasaytirishga nisbatan ham belgilanadi;

2) yagona soliq to'lovini to'lash muddatini bir yilga kechiktirish, kechiktirilgan summani imtiyozli davr tugagandan keyin teng ulushlarda 12 oy davomida to'lash huquqi. *Ushbu qoida faqat yangi tashkil etilayotgan (2005-yilning 1-iyulida va undan keyin ro'yxatdan o'tkazilgan) mikrofirmalar va kichik korxonalariga tatbiq etiladi.*

3) qonun hujjatlariga muvofiq ijaraga olingan yer maydonlari uchun budjetga ijara haqini to'lamaqlik huquqi.

Soliq amaliyotiga yagona soliq to'lovining kiritilishi kichik biznes subyektlari va mikrofirmalar soliqqa tortish uslubiyatini yanada soddalashtirdi.

10.4. Mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yagona soliq to'lovini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Mikrofirmalar va kichik korxonalar, yagona soliq to'lovini to'lashni nazarda tutadigan soliq solishning soddalashtirilgan tartibini yoki umumbelgilangan soliqlar to'lashni tanlashga haqli.

Faoliyat ko'rsatayotgan mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashga o'tish uchun keyingi hisobot davri boshlanishiga kamida bir oy qolganda, yangi tashkil etilgan mikrofirmalar va kichik korxonalar esa, davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n besh kundan kechiktirmasdan soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini yagona soliq to'lovini to'lashga o'tishi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashdan ixtiyoriy ravishda voz kechgan taqdirda hisobot davri tugaganidan so'ng o'n kun ichida davlat soliq xizmati organlariga taqdim qilinadigan yozma bildirish asosida keyingi hisobot davridan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tadi.

Hisobot yili tugashi bilan belgilangan xodimlar soni mezoniga mos kelmaydigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar davlat soliq xizmati organlariga yillik moliyaviy hisobot taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etiladigan yozma bildirish asosida keyingi hisobot yilidan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tadi. Xodimlar soni mezoniga mos kelmaydigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar yagona soliq to'lovini to'lash huquqidan mahrum bo'lgan o'tgan hisobot yili uchun umumbelgilangan soliqlar bo'yicha hisob-kitoblar asosida yagona soliq to'lovi yuzasidan qayta hisob-kitobni amalga oshiradi.

Yagona soliq to'lovi bo'yicha qayta hisob-kitob o'tkazish uchun yagona soliq to'lovini to'lovchilar yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagilarni taqdim etadilar:

Soliq kodeksida nazarda tutilgan shaklda va tartibda umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob-kitoblarni.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda hisoblab chiqarilgan umumbelgilangan soliqlar summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani.

Umumbelgilangan soliqlar summasi hisoblangan yagona soliq to'lovi summasidan oshib ketgan taqdirda oshgan summa budjet gato'lanishi lozim.

Hisoblangan yagona soliq to'lovi summasi umumbelgilangan soliqlar summasidan oshib ketgan taqdirda, budjet bilan qayta hisob-kitoblar amalga oshirilmaydi.

Agar Soliq kodeksda nazarda tutilgan shaklda va tartibda umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob-kitoblar va DSQ tomonidan belgilangan shaklda hisoblab chiqarilgan umumbelgilangan soliqlar summasi to'g'risidagi ma'lumotnoma:

- yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etilsa, moliyaviy sanksiyalar qo'llanilmaydi;

- yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini

taqdim etish muddatidan kechiktirib taqdim etilsa, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda moliyaviy sanksiyalar qo'llaniladi.

Alohida-alohida hisob yuritish

Turli soliq solish obyektlari va (yoki) yagona soliq to'lovi stavkalari belgilangan bir necha faoliyat turlari bilan shug'ullanadigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar shu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda soliq to'lovchilarining tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini to'lashlari kerak. Bunda boshqa daromadlarga asosiy (soha) faoliyat turi uchun belgilangan yagona soliq to'lovi stavkalari bo'yicha soliq solinadi.

Lotereya o'yinlarini tashkil qilish faoliyati bilan birga boshqa faoliyat turlarini amalga oshiradigan yuridik shaxslar ushbu faoliyat turlari bo'yicha quyidagilarni:

- agar ular mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirsam - yagona soliq to'lovini yoki umumbelgilangan soliqlarni;
- agar ular mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmasa, umumbelgilangan soliqlarni to'laydi.

Maxsus qoidalar

Umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan yagona soliq to'lovini to'lovchilar, kamida o'n ikki oydan so'ng yagona soliq to'lovini to'lashga qayta o'tishga haqlidir.

Yagona soliq to'lovini to'lashdan umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan soliq to'lovchilar umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tilgan birinchi chorak uchun yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i hamda mol-mulk solig'i bo'yicha joriy to'lovlarni to'lashdan ozod qilinadi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar yagona soliq to'lovi to'lash muddatini davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran bir

yil muddatga kechiktirish huquqiga ega, kechiktirilgan summalar qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda imtiyozli davr tugaganidan so'ng o'n ikki oy ichida teng ulushlar bilan to'lanadi (savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari) bundan mustasno.

Agar yagona soliq to'lovini to'lovchilar Soliq kodeksining 199-moddasiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan oborotni amalga oshirsalar, qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy asosda to'lashlari mumkin. Yuridik shaxslar qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashga o'tish uchun hisobot davri boshlanishidan kamida bir oy oldin, yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar esa, o'z faoliyatini amalga oshirishni boshlaguniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga yozma bildirish taqdim etadi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar tomonidan qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashni rad etish keyingi soliq davri boshlanguniga qadar bir oydan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan shaklda taqdim etiladigan yozma bildirish asosida faqat navbatdagi soliq davrining boshidan amalga oshirilishi mumkin.

Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash Soliq kodeksida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar - yuridik shaxslar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi va mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari bo'yicha ijaraga olingan yer uchastkalari uchun budjetga ijara haqi to'lashdan ozod qilinadi, umumbelgilangan soliqlar to'lanadigan faoliyat turlarida foydalanilayotgan yer uchastkalari bundan mustasno.

10.5. Yagona soliq to'lovi bo'yicha imtiyozlar va preferensiyalar

Yagona soliq to'lovini to'lashdan nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroniylar» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchi-

lari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etadigan yuridik shaxslar ozod qilindi. Savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar bundan mustasno. Ko'rsatilgan imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo'lgan xodimlar kiritiladi.

Yangi tashkil etilayotgan mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lash muddatini bir yilga kechiktirish, kechiktirilgan summani imtiyozli davr tugagandan keyin teng ulushlarda 12 oy davomida to'lash huquqi berilgan.

Yagona soliq to'lovini to'laydigan mikrofirma va kichik korxonalar qonun hujjatlariga muvofiq ijaraga olingan yer maydonlari uchun budjetga ijara haqi to'lashdan ozod qilinadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha berilgan soliq imtiyozlari va yengilliklar

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash sharoitida mamlakatimizda mulkdorlarning o'rta sinfini shakllantirish, ichki bozorni raqobatbardosh va sifatli mahsulotlar bilan to'ldirish, yangi ish o'rinlari yaratish va shu asosda aholi daromadlarini ko'paytirish va farovonligini oshirishning muhim omili, mamlakat taraqqiyoti yo'lidagi faol harakatlantiruvchi kuch sifatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish bo'yicha aniq maqsadga yo'naltirilgan keng chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 7-fevraldagi PQ-1474-sonli qaroriga muvofiq, «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili» Davlat dasturi qabul qilindi. Ushbu dasturga muvofiq hamda davlat va nazorat organlarining korxonalar moliya-xo'jalik faoliyatiga, birinchi navbatda, xususiy biznes faoliyatiga aralashuvini tubdan qisqartirish, ularning nazoratchilik va boshqaruvchilik vazifasini qisqartirish, tekshirishlarni tashkil

qilish tizimini yanada takomillashtirish va mansabdor shaxslarning ular faoliyatiga asossiz aralashuvi uchun javobgarligini kuchaytirish, shu asosda tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishni kuchaytirishni ta'minlashda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi «Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishlarni yanada qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-4296-sonli farmonining qabul qilinishi muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu farmonga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- yangi tashkil qilingan kichik tadbirkorlik subyektlarining (aksiz solig'iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tekshirish, shuningdek, budjet hamda markazlashtirilgan mablag'lar va resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog'liq tekshirishlar bundan mustasno) moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatiga olingan paytdan boshlab, dastlabki 3 yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmasligi belgilandi;

- **2011-yilning 1-apreldan 2014-yilning 1-apreligacha** bo'lgan davrda soliqlarni va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida to'lab kelayotgan, shuningdek, ishlab chiqarish sur'atlarining barqaror o'sishi va rentabelligini ta'minlayotgan kichik tadbirkorlik subyektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini soliq sohasida tekshirish taqiqlanishi belgilab berildi. Bundan yuridik shaxslarni tugatish chog'ida, qo'zg'atilgan jinoyat ishlari doirasida, shuningdek, budjet hamda markazlashtirilgan mablag'lar hamda resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog'liq rejadan tashqari tekshirishlar bundan mustasno;

- kichik tadbirkorlik subyektlarida soliq tekshiruvlari o'tkazishning - davriyligini aniq belgilash maqsadida kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliq sohasida tekshirish muddatlarini qonun hujjatlarida ularni o'tkazish ko'zda tutilgan maksimal muddatdan, ya'ni 30 kalendar kunidan ortiq muddatga uzaytirilishiga yo'l qo'yilmasligi belgilab qo'yildi.

Mazkur farmonga binoan 2011-yil uchun tasdiqlangan tekshirishlar rejasidan 801 korxonaga yoki kichik biznes subyektlarining umumiy sonidan 21 foizi chiqarib tashlandi.

Kichik biznes subyektlarini soliq tekshiruvidan o'tkazish muddatlarini aniq belgilash maqsadida farmon bilan ular faoliyatini soliq tekshiruvidan o'tkazish muddatlarining cho'zilishiga yo'l qo'ymaslik belgilangan bo'lib, u qonunchilikdagi tekshirishlar uchun ajratilgan maksimal muddat 30 kalendar kunidan oshmasligi qat'iy belgilangan.

Tadbirkorlik subyektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish soliq to'lovchi tomonidan topshirilgan hisobotlar orqali faqat kameral usulda amalga oshirilishi mumkinligi belgilangan. Ayni paytda hujjatli tekshiruvlar faqat o'z faoliyatida qonunchilikning buzilishiga yo'l qo'ygan soliq to'lovchilarda amalga oshirilishi lozim.

Shuni aytib o'tish muhimki, tekshirishlarni qisqartirish bo'yicha ishlar 2011-yilga qadar ham olib borilgan. O'tgan 2001-2010-yil davomida kichik biznes subyektlarining soliq tekshirishlari soni 68 foizga qisqardi (10.6-jadval).

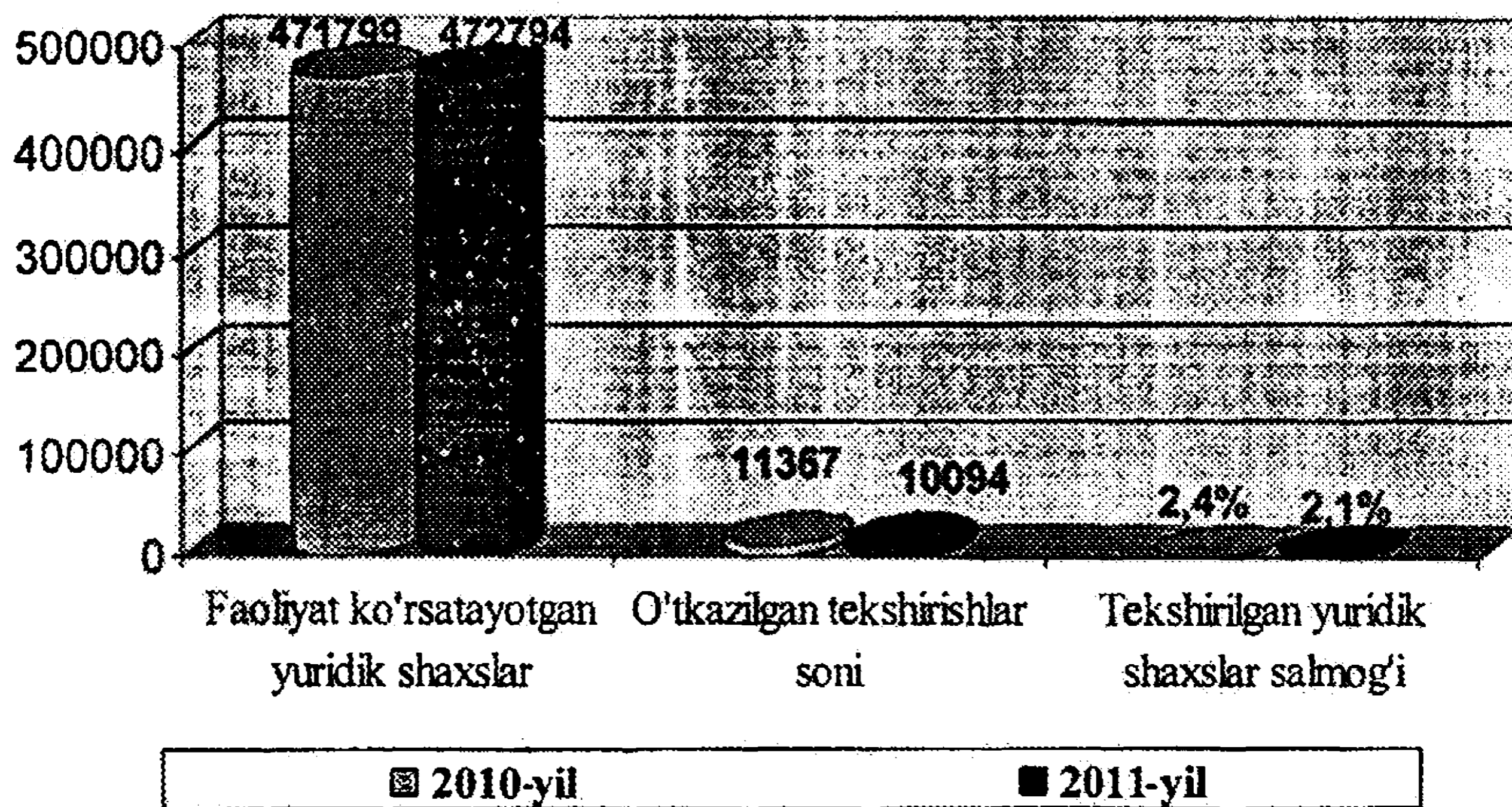
10.6-jadval

Tadbirkorlik subyektlarida o'tkazilgan soliq tekshirishlari soni

Yillar	Barcha o'tkazilgan tekshirishlar soni	shu jumladan	
		Rejaga ko'ra tekshirishlar	Rejadan tashqari tekshirishlar
2001	36028	31739	4289
2005	25748	19670	6078
2010	11367	4813	6554
2010-yilda	24661	26926	+ 2265
2001-yilga nisbatan farq	68 %	85 %	153 %

Yuqoridagi jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak barcha o'tkazilgan tekshirishlar soni 2001-yilda 36028 tani tashkil etgan bo'lsa, 2010-yilda 11367 tani tashkil etib, 2001-yilga nisbatan 24661 taga yoki 3 barobarga kamayganini ko'rishimiz mumkin.

2010-yilning mayida Xalqaro moliya korporatsiyasi, MDH mamlakatlari va boshqa mamlakatlar vakillari ishtirokida bo'lib o'tgan xalqaro konferensiyada Davlat soliq qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan «Tekshirishlar reja-grafigini shakllantirish» kompyuter dasturi yuqori baho oldi va bir qator davlatlar XMK ishtirokidagi tekshirishlar tizimini isloh qilish chog'ida ushbu tajribani joriy qilishga qiziqish bildirdi.

10.6-rasm. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi PF-4296-sonli farmoniga ko'ra, o'tkazilgan soliq tekshiruvlarining o'zgarish tendensiyasi⁵¹

10.6-rasm ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi PF-4296-sonli farmoni qabul qilingandan keyin o'tkazilgan soliq tekshiruvlari soni kamayganligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan, o'tkazil-

⁵¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

gan tekshirishlar soni 2010-yilda 11367 tani tashkil etib, tekshirilgan yuridik shaxslarning salmog‘i 2,4 foizini tashkil etgan bo‘lsa, 2011-yilda esa o‘tkazilgan tekshirishlar soni 10094 tani va tekshirilgan yuridik shaxslarning salmog‘i 2,1 foizini tashkil etgan

«Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili» Davlat dasturiga muvofiq hamda tadbirkorlik faoliyatini keng rivojlantirish uchun qo‘shimcha qulay shart-sharoitlar yaratish, tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibini yanada takomillashtirish va xarajatlarini kamaytirish maqsadida, 2011-yil 12-mayda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Tadbirkorlik subyektlarini tashkil etish va davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 1529-sonli qaror qabul qilindi. Ushbu qarorga ko‘ra, 2011-yil 1-iyundan xodimlarining yillik o‘rtacha soni 50 kishidan 100 kishigacha ko‘paytiriladigan kichik korxonalarining faoliyat turlari belgilab berildi.

Shuningdek, 2011-yil 1-iyundan quyidagicha tartib belgilandi:

- yangi tashkil qilinayotgan mas‘uliyati cheklangan va qo‘shimcha mas‘uliyatli jamiyatlar ustav fondining eng kam hajmi davlat ro‘yxatidan o‘tish uchun hujjatlar taqdim etilgan sanada qonunchilikda belgilangan eng kam ish haqi miqdorining qirq baravaridan kam bo‘lmasligi kerak;

- tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish ularning arizasiga ko‘ra namunaviy ta‘sis hujjatlari asosida amalga oshirilishi mumkin;

- tuman (shahar) hokimliklari huzuridagi tadbirkorlik subyektlarini ro‘yxatga olish bo‘yicha tegishli inspeksiyalarda tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish uchun to‘lanadigan davlat boji stavkasi eng kam ish haqi miqdorining **bir baravariga tengdir;**

- tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazishda notarial tarzda tasdiqlangan ta‘sis hujjatlarini taqdim etish haqidagi talab bekor qilinadi, xorijiy investitsiyali korxonalar va

chet el sarmoyasi ishtirokidagi boshqa korxonalar bundan mustasno.

Ushbu o'zgarish kichik korxonalarda ishlab chiqarish hajmini ishchilar sonini oshirish hisobiga yanada ko'paytirish imkonini beradi. Bundan tashqari, ilgari kichik korxonalar toifasiga kiritilmagan va yirik korxonalar sifatida faoliyat yuritgan xo'jalik subyektlariga soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimidan foydalanishni tanlash imkoni berildi. Umumbelgilangan soliq to'lovchi sifatida har oyda budjet va budjetdan tashqari jamg'armalarga to'lovlar bo'yicha 12 ta hisobot o'rniga kichik biznes subyektlari har bir chorak yakuniga ko'ra faqat 4 ta hisobot topshiradigan bo'ldi. Shuningdek, kichik biznes subyektiga umumbelgilangan tartibda topshiriladigan 9 ta turli soliq va to'lovlar o'rniga chorakda bir marta yagona soliq to'lovini to'lash imkoniyati berilgan.⁵²

Ishbilarmonlik muhitini yanada tubdan yaxshilash, bozor islohotlarini liberallashtirish va chuqurlashtirish yo'lidan jadal harakat qilish, tadbirkorlikka ko'proq erkinlik berish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'lidagi to'siq va g'ovlarni bartaraf etish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakat iqtisodiyotidagi roli va ulushini oshirish, eksport salohiyatini rivojlantirish, aholi bandligi va daromadlarini ta'minlash maqsadida, 2011-yil 24-avgustdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbiarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-4354-sonli farmoni qabul qilindi.

Ushbu farmonga ko'ra kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha 2011-yilning 1-oktabridan quyidagi huquqiy me'yorlar, tartiblar va imtiyozlar belgilandi:

- tadbirkorlik faoliyati subyektlarining barcha darajadagi davlat boshqaruvi idoralari, huquqni muhofaza qilish va nazorat

⁵² Qaror chiqqandan keyin kichik korxonalar toifasiga o'tganlar.

organlari, tijorat banklari bilan o'zaro munosabatlarida tadbirkorlar huquqlari ustuvorligi prinsipiga amal qilinadi, ya'ni unga muvofiq, me'yoriy-huquqiy hujjatlardagi bartaraf etib bo'lmaydigan barcha ziddiyatlar va noaniqliklar tadbirkorlar foydasiga talqin etiladi;

- soliqlar, bojxona bojlari va yig'implari, shuningdek, boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddatlarini buzganlik uchun penya miqdori kechiktirilgan har bir kun uchun penyani hisoblash tartibi saqlangan holda, amaldagi miqdoriga nisbatan **uchdan bir qismga kamaytiriladi;**

- yuridik shaxslar tekshiruvlar natijalari bo'yicha qo'shimcha hisoblangan soliq va boshqa majburiy to'lovlarni, shuningdek, moliyaviy sanksiyalarni undirish to'g'risida qaror qabul qilingan kundan boshlab **olti oy mobaynida teng ulushlarda to'lash huquqiga ega.**

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Moliya vazirligi O'zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi bilan birgalikda barcha kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini 2014-yilning oxirigacha soliq va moliyaviy hisobotlarni topshirishning elektron tizimiga bosqichma-bosqich o'tkazishni ta'minlash maqsadida:

- 2011-yil 1-sentabrdan kichik biznes subyektlaridan tijorat banklarida milliy valutada hisobraqami ochganlik uchun to'lov undirishni bekor qilindi;

- tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining kelishilgan hajmda kreditlar ajratish haqidagi arizalarini ko'rib chiqish muddatini uch bank kunidan oshmaydigan muddat bilan cheklandi;

- xo'jalik subyektlari tomonidan savdo va servis sohasida xarid qilinadigan tovar (ish, xizmat)lar uchun korporativ plastik kartalaridan foydalangan holda to'lovlarni amalga oshirishda to'lov terminallari cheklarini **birlamchi buxgalterlik hujjatlariga tenglash-**tirildi;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga bank muassasalariga **eng kam ish haqining yigirma barobari** miqdorigacha bo'lgan naqd pul tushumini mustaqil topshirish huquqi berildi;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar o'zi ishlab chiqargan tovar (ish, xizmat)larni eksport qilishdan tushadigan valuta tushumining **50 foizini majburiy sotishdan ozod etildi.**

«Markazsanoateksport» davlat aksiyadorlik tashqi savdo kompaniyasi qoshida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari mahsulotlarini eksport qilish bo'yicha «O'ztadbirkoreksport» ixtisoslashtirilgan tashqi savdo kompaniyasi tashkil etiladigan va **2011-yilning oxirigacha** respublika hududlarida uning vakolatxonalarini ochiladigan bo'ldi.

Xo'jalik subyektlari o'rnatilgan texnologik uskunalarga Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha respublika hududiga olib kelinadigan ehtiyot va butlovchi qismlar uchun **2016-yilning 1-yanvarigacha** bojxona to'lovlarini (bojxona rasmiylashtirish yig'implari bundan mustasno) to'lashdan ozod etildi.

Xususiy mulkchilikni rivojlantirish yo'lida ortiqcha byurokratik to'siqlarni bartaraf etish hamda tadbirkorlik faoliyati ko'lamini kengaytirish, mamlakatning eksport salohiyatini oshirish va mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni ko'paytirishda kichik biznes subyektlarining faol ishtirok etishlari uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi «Byurokratik to'siqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1604-sonli qaroriga muvofiq quyidagilar belgilandi:

2011-yil 1-sentabrdan boshlab tadbirkorlik faoliyati sohasida ruxsat berishga doir Vazirlar Mahkamasi qarorlari bilan belgilangan **50 ta** hujjatlarning amal qilishi bekor qilindi:

**Hukumat qarorlari bilan tadbirkorlik faoliyati sohasida
ruxsat berishga doir bekor bo'lgan hujjatlar**

№	Bekor qilinayotgan ruxsat berish tartibotlari yo'no'lishlari	Ruxsat berish tartiboti belgilangan normativ-huquqiy hujjatlar soni
1.	Turli sohalarda yer uchastkasi-dan foydalanish, ruxsat olish va tanlash	Vazirlar Mahkamasining 4-ta qarori
2.	Yerostidan foydalanish sohasida	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1 ta qarori, Vazirlar Mahkamasining 4 ta qarori
3.	Tabiatdan foydalanish sohasida	Vazirlar Mahkamasining 1 ta qarori
4.	Ishlab chiqarish sohasida	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1 ta farmoni
5.	Avtomobil, temiryo'l, daryo va havo transporti	Vazirlar Mahkamasining 19 ta qarori
6.	Boshqa sohalarda	Vazirlar Mahkamasining 10 ta qarori
7.	Tashqi iqtisodiy faoliyatda	Vazirlar Mahkamasining 5 ta qarori
8.	Savdo va umumiy ovqatlanish sohasida	Vazirlar Mahkamasining 5 ta qarori

Davlat boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan qonun hujjatlarida nazarda tutilmagan ruxsatnomalar va ruxsat berish tartibotlarining yangi turlarini joriy etish taqiqlandi.

2011-yil 1-oktabridan boshlab quyidagi tartiblar belgilandi:

- kichik sanoat ishlab chiqarishlarni joylashtirish uchun yer uchastkalarini ajratishga doir murojaatlarni vakolatli organlar

tomonidan ko‘rib chiqish va kelishish muddati bir oydan oshmasligi cheklab qo‘yildi;

- mahalliy davlat hokimiyati organlari O‘zbekiston Respublikasi Davlat mulki qo‘mitasi bilan birgalikda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining davlat mulki bo‘lgach, vaqtincha bo‘shab yotgan va ishlatilmaydigan xonalarni ularda ishlab chiqarish obyektlarini joylashtirish uchun ijaraga berish bo‘yicha murojaatlarini 7 kun mobaynida ko‘rib chiqilishini ta‘minlash majburiyligi;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan, shu jumladan, ishlab chiqarish obyektlarini qurish va rekonstruksiya qilish uchun zarur bo‘lgan ruxsat etuvchi hujjatlarni berish «**bir darcha**» tamoyili bo‘yicha amalga oshiriladi, bunda vakolatli davlat organlariga ularni zarur hollarda kelishishni ta‘minlash vazifasi yuklatildi;

- ruxsat etuvchi hujjatlarni berish muddati tadbirkorlik subyektlari ariza bergan vaqtdan boshlab, **30 ish kunidan oshmagan holda** chegaralanadi, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini tomonidan belgilanadigan alohida xususiyatli faoliyat turlari bundan mustasno.

Mazkur qarorga muvofiq, tovarlarni eksport qilishda to‘lanadigan bojxona rasmiylashtiruvini yig‘inlarining amaldagiga qaraganda o‘rtacha 2 marotabaga kamaytirishni nazarda tutuvchi yangi stavkalarini quyidagicha belgilandi:

Bojxona rasmiylashtiruvini uchun:

- «eksport» bojxona rejimidagi tovarlar va transport vositalari uchun bojxona qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo‘lmagan miqdorda;

- «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimidagi tovarlar uchun tovarlarni qayta ishlash xizmatlari qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo‘lmagan miqdorda;

- «Eksport» bojxona rejimiga joylashtirilayotgan tovarning bojxona rasmiylashtiruvini xodim tomonidan buni rasmiylashti-

rish joyidan boshqa joyda amalga oshirish (bir xodimning bir soat ishlashi uchun) uchun eng kam ish haqi miqdorining 10 foizi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tovarlarini eksport qilish bo'yicha «**O'ztadbirkoreksport**» ixtisoslashtirilgan tashqi savdo kompaniyasining asosiy vazifalari belgilandi hamda kompaniyaga o'z mahsulotini eksport qiluvchi korxonalar uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari va preferensiyalari ham tatbiq etiladi.

«O'ztadbirkoreksport» kompaniyasi quyidagilardan ozod etildi:

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tomonidan ishlab chiqarilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni eksportga sotishdan tushgan xorijiy valutaning bir qismini majburiy sotishdan, bunda ular kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari buyurtmalariga ko'ra respublikada ishlab chiqarilmaydigan yangi texnologik asbob-uskunalar, ehtiyot qismlar, butlovchi buyumlar, xomashyo va materiallarni xarid qilishga maqsadli yo'naltiriladi;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari buyurtmalariga ko'ra Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha olib kelinadigan yangi texnologik asbob-uskunalar, ehtiyot qismlar, butlovchi buyumlar, xomashyo va materiallar yuzasidan bojxona to'lovlari (bojxona rasmiylashtiruvi yig'implaridan tashqari) to'lashdan;

- «O'ztadbirkoreksport» kompaniyasiga o'z mahsulotini eksport qiluvchi korxonalar uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari va preferensiyalari ham tatbiq etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi «O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ba'zi farmonlariga o'zgartishlar kiritish, shuningdek, ayrimlarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida»gi farmoniga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uni rivojlantirish davlat dasturini amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari

to'g'risida» 2007-yil 19-sentabrdagi PF-3923-sonli farmonida belgilangan aholiga pullik tibbiy xizmatlar ko'rsatuvchi (stomatologiya va kosmetologiya xizmatlari bundan mustasno) tibbiyot muassasalariga berilgan soliq imtiyozlari **2018-yil 1-yanvargacha** uzaytirildi. Bunda, barcha turdagi soliqlar va Respublika yo'l jamg'armasi hamda Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga o'tkaziladigan majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etildi. Bo'shaydigan mablag'lar tibbiyot muassasalarini zamonaviy tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlashga maqsadli ravishda yo'naltirilishi belgilandi.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'atini rivojlantirishni rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» qabul qilingan 2008-yil 1-apreldagi PF-3983-sonli farmonida nazarda tutilgan, uy sharoitida xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'ati buyumlarini ishlab chiqarish bo'yicha yakka tartibdagi mehnat faoliyati bilan band bo'lgan shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni to'lash yuzasidan soliq imtiyozining amal qilish muddati «Hunarmand» uyushmasi a'zolari - yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun **2014-yilning 1-yanvargacha uzaytirildi.**

Ommaviy axborot vositalari, nashriyot, poligrafiya korxonalarini va matbuot tarqatuvchi tashkilotlarni yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar va omillarni yaratish, buning asnosida ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini ta'minlash, axborot sohasini rivojlantirishda, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ustidan jamiyat nazoratini o'rnatishda ularning rolini oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdagi «Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo'shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to'g'risida»gi PQ-1672-sonli qarori qabul qilindi.

Ushbu qarorga muvofiq 2012-yilning 1-yanvaridan boshlab quyidagilar belgilandi:

- ommaviy axborot vositalari tahririyatlari va nashriyotlar ijti-

moiy-siyosiy hamda bolalar adabiyotini, imkoniyatlari cheklangan shaxslar (ko'zi ojizlar, kar-soqovlar va boshqalar) uchun adabiyotlarni sotishdan olingan foydadan foyda solig'ini hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan ozod etildi;

- tahririyatlar, nashriyot va bosmaxonalar ommaviy axborot vositalarining mahsulotlari, kitob mahsulotlarini sotishdan va ularning nusxalarini ko'paytirish bo'yicha xizmatlardan olinadigan daromadlar qismida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasiga hamda ta'lim va sog'liqni saqlash muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lashdan ozod etildi;

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha ommaviy axborot vositalari va kitob mahsulotlari ishlab chiqarish uchun ommaviy axborot vositalari tahririyatlari, nashriyotlar, teleradioeshittirish kompaniyalari va poligrafiya tashkilotlari tomonidan olib kelinadigan qog'oz, poligrafiya materiallari va axborot saqlash moslamalari, uskunalar bojxona to'lovlaridan (bojxona yig'imlari bundan mustasno) besh yil muddatga ozod etildi.

2012-yilning 1-yanvaridan boshlab ommaviy axborot vositalari va kitob mahsulotlarini yetkazib berish xizmatlari **qo'shilgan qiymat solig'iga** tortilmasligi belgilandi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalariga mansub bo'lgan ommaviy axborot vositalari tahririyatlari, nashriyotlar, poligrafiya tashkilotlari, teleradioeshittirish kompaniyalari uchun yagona soliq to'lovi stavkalari **6 foiz o'rniga 5 foiz qilib belgilandi;**

Chop etilgan mahsulotlarni sotishdan, muharrirlik xizmatlari, poligrafiya va nashriyot xizmatlarini ko'rsatishdan O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi huzuridagi «Ijod» Jamg'armasiga nashriyot va matbaa tashkilotlari to'laydigan majburiy ajratmalar **miqdori ikki foizdan bir foizga pasaytirildi.**

Gazeta, jurnallar va kitob mahsulotlarini chakana sotishga

ixtisoslashgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi o'rta hisobda 2 barobarga pasaytirilishi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi, Moliya vazirligi, Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi, O'zbekiston matbuot va axborot agentligining taklifi bo'yicha 2012-yil 1-yanvardan boshlab ommaviy axborot vositalari tahririyatlari, nashriyot va bosmaxonalarni kichik korxonalar toifasiga kiritish chog'ida ular xodimlarining o'rtacha yillik cheklangan sonini **50 nafardan 100 nafargacha** oshirish ko'zda tutilgin.

Xizmatlar ko'rsatish va servis sohasini jadal rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratish, uning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish, xizmat ko'rsatish sohasi tarmoqlarida band bo'lganlar sonini ko'paytirish va shu asosda aholi daromadlarini oshirish hamda ichki iste'mol bozorini zamonaviy, sifatli turli-tuman xizmat turlari bilan to'ldirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 17-aprelda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasida 2006-2010-yillarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-325-sonli qaroriga ko'ra, sohani rivojlantirishning 2006-2010-yillarda rivojlantirish Dasturi qabul qilindi.

Natijada quyidagi ijobiy ko'rsatkichlarga erishildi:

- Mamlakatimizda ham so'nggi o'n yilda yalpi ichki mahsulot tarkibida kichik biznes ulushi **31,1 foizdan 52,5 foizga** o'sdi, ushbu sohada bandlik darajasi iqtisodiyot tarmoqlarida ish bilan band aholi umumiy sonining **49,7 foizidan 74,5 foizigacha** oshdi.

- Aholi daromadlarining **47 foizdan ziyodi** tadbirkorlik faoliyatidan tushgan daromadlar hissasiga to'g'ri keladi.

- xizmat ko'rsatish sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2005-yildagi **38,7 foizdan 2011-yilda 50,5 foizga** o'sdi.

- 2006-2011-yillarda xizmat ko'rsatish sohasini tezkor rivojlantirish hisobiga, avvalambor kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda **1,1 mln yangi ish joylari** yaratildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 17-aprel-dagi PQ-325-sonli qarorida belgilangan soliq imtiyozlari amal qilish muddati yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i va yagona soliq to‘lovidan ozod qilingan. Ushbu imtiyozlar muddati O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq **2014-yil 1-yanvargacha** hamda 2012-yil 10 maydagi PQ-1754-sonli qaroriga ko‘ra **2017 yil 1-yanvarga qadar uzaytirildi** va quyidagi xizmatlarga tatbiq etiladi:

- moliya, bank xizmatlari (lizing, sug‘urta, audit, buxgalteriya hisobini yuritish xizmatlari, mikro kreditlash xizmatlari);

- maishiy xizmatlar (poyafzal va ten mahsulotlarini ta‘mirlash, soatlarni ta‘mirlash, maishiy elektron va elektr uskunalarga texnik xizmat ko‘rsatish (televizor, audiovideoapparatlar, kompyuter, printer, muzlatkich, konditsionerlar va boshqalar);

- boshqa xizmat turlari (veterinariya, ta‘lim, shu jumladan, kompyuterda ishlashga o‘rgatish, bolalar sport muassasalari va seksiyalar xizmatlari, bolalar, nogironlar, keksalarga qarash bo‘yicha ijtimoiy xizmatlar, riyeltorlik xizmatlari).

- sanatoriyalar, axborot-resurs markazlari, bolalar sog‘lomlash-tirish muassasalari, axborot-kutubxona markazlari, shuningdek, sug‘urta bozorining professional ishtirokchilari xizmatlari;

- soliq maslahatchilari xizmatlari.

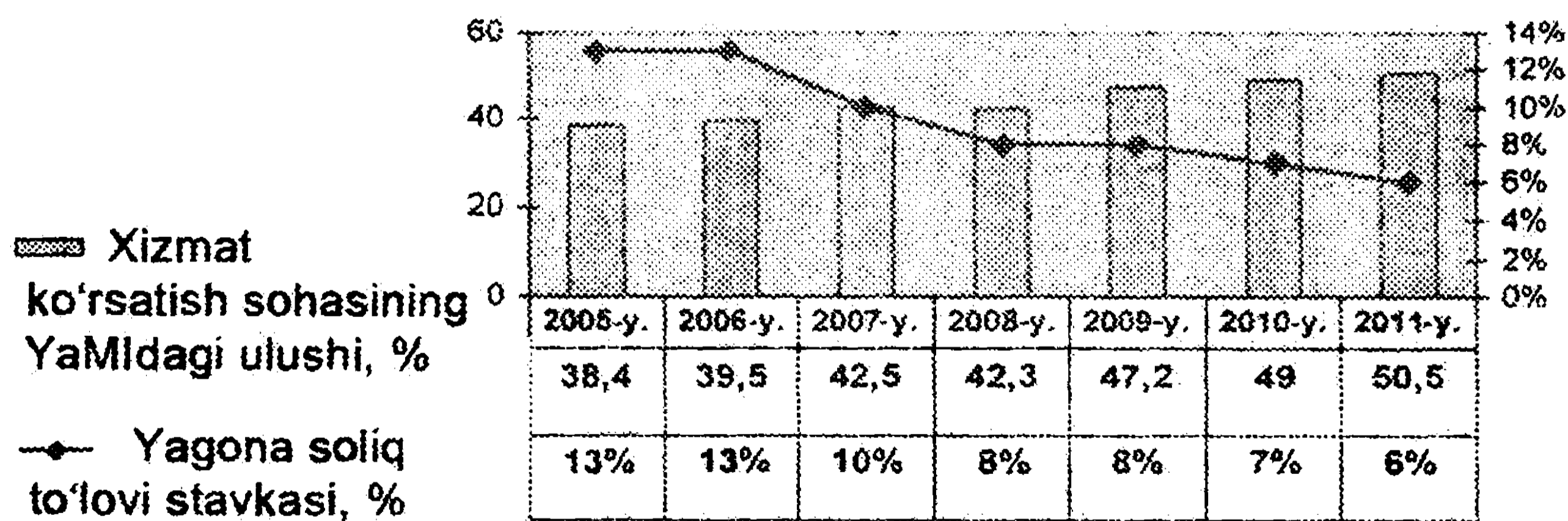
Quyidagilar 2012-yilning II choragidan boshlab:

- qishloq joylardagi mahallalar hududida maishiy xizmat ko‘rsatish bilan shug‘ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar (sartaroshlar, tikuvchilar, poyafzal maishiy texnika ta‘mirlash bo‘yicha ustalar va boshqalar) qat‘iy belgilangan soliq to‘lashdan **3 yil muddatga;**

- qishloq joylarda yakka tartibda uy-joy qurilishi asosida barpo etilayotgan massivlarda tashkil qilinayotgan kirxonalar xizmatlarini ko‘rsatadigan mikrofirmalar, kichik korxonalar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tegishli ravishda yagona soliq to‘lovi hamda qat‘iy belgilangan soliq to‘lovini to‘lashdan **5 yil muddatga ozod etildi.**

- **2012-yilning II choragidan boshlab**, agar imtiyozlar berilgan xizmat turlarini ko'rsatishdan tushgan tushum umumiy tushum hajmida 80 va undan yuqori foizni tashkil etsa, foyda solig'i va yagona soliq to'lovi bo'yicha imtiyozlar mikrofirma va kichik korxonalarining barcha daromadlariga tatbiq etiladi.

Mikrofirma va kichik korxonalariga soliq yukini yengillashtirish va ularning mamlakat YaIMdagi ulushini yanada oshirish maqsadida, yagona soliq to'lovi stavkasining pasayishi natijasida xizmat ko'rsatish sohasining mamlakat yalpi ichki mahsulotdagi ulushi yildan yilga ortib borishini ta'minladi 10.7-rasm. Prezidentimiz I. Karimov ta'kidlaganidek, 2011-yilda mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasining 7 foizdan 6 foizga kamaytirilishi xo'jalik yurituvchi subyektlar investitsiya faoliyatining kengayishiga xizmat qildi. Buning natijasida bo'shab qolgan qariyb 80 milliard 300 million so'm mablag'ni birinchi navbatda ishlab chiqarishni texnologik yangilash va zamonaviy texnikani joriy etishga yo'naltirish imkoni paydo bo'ldi. Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish va servis sohasi 2011-yilda jadal suratlar bilan rivojlanib, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2000-yildagi 37 foiz o'rniga 50,5 foizni tashkil etdi.⁵³

10.7-rasm. Xizmat ko'rsatish sohasining mamlakat YaIMdagi ulushi foiz va yagona soliq to'lovi stavkasining pasayish tendensiyasi⁵⁴

⁵³ Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi». -Toshkent. Xalq so'zi gazetasi, 2012-yil 19-yanvar.

⁵⁴ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.

10.7-rasm ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkinki, yagona soliq to'lovi stavkasi 2005-yilda 13 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2012-yilda ushbu stavka 5 foizni tashkil etib, 2005-yilga nisbatan 2,5 barobarga kamaygan. Shuningdek, xizmat ko'rsatish sohasining mamlakat YaIMdagi ulushi 2005-yilda 37 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yil yakunlari bo'yicha 50,5 foizni tashkil etgan yoki 1,4 barobarga o'sgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10 maydagi PQ-1754-sonli qaroriga muvofiq, xizmat ko'rsatish sohasini YaIMdagi ulushini **2016-yilda 55 foizga** yetkazish belgilangan.

Respublika aholisining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojlarini barqaror ta'minlash, ichki iste'mol bozorini mamlakatimizda ishlab chiqarilgan oziq-ovqat mahsulotlari bilan bekamuko'st to'ldirish, asosan qishloq joylarda zamonaviy yuqori unumli texnika va texnologiya bilan jihozlangan qayta ishlovchi ixcham korxonalarni jadal barpo etish, shu asosda yangi ish joylarini shakllantirish, ko'proq odamlarni ish bilan ta'minlash, ularning daromadlari va farovonlik darajasini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 26-yanvardagi «Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1047-sonli qarori qabul qilingan. Ushbu qarorga ko'ra quyidagilar belgilandi:

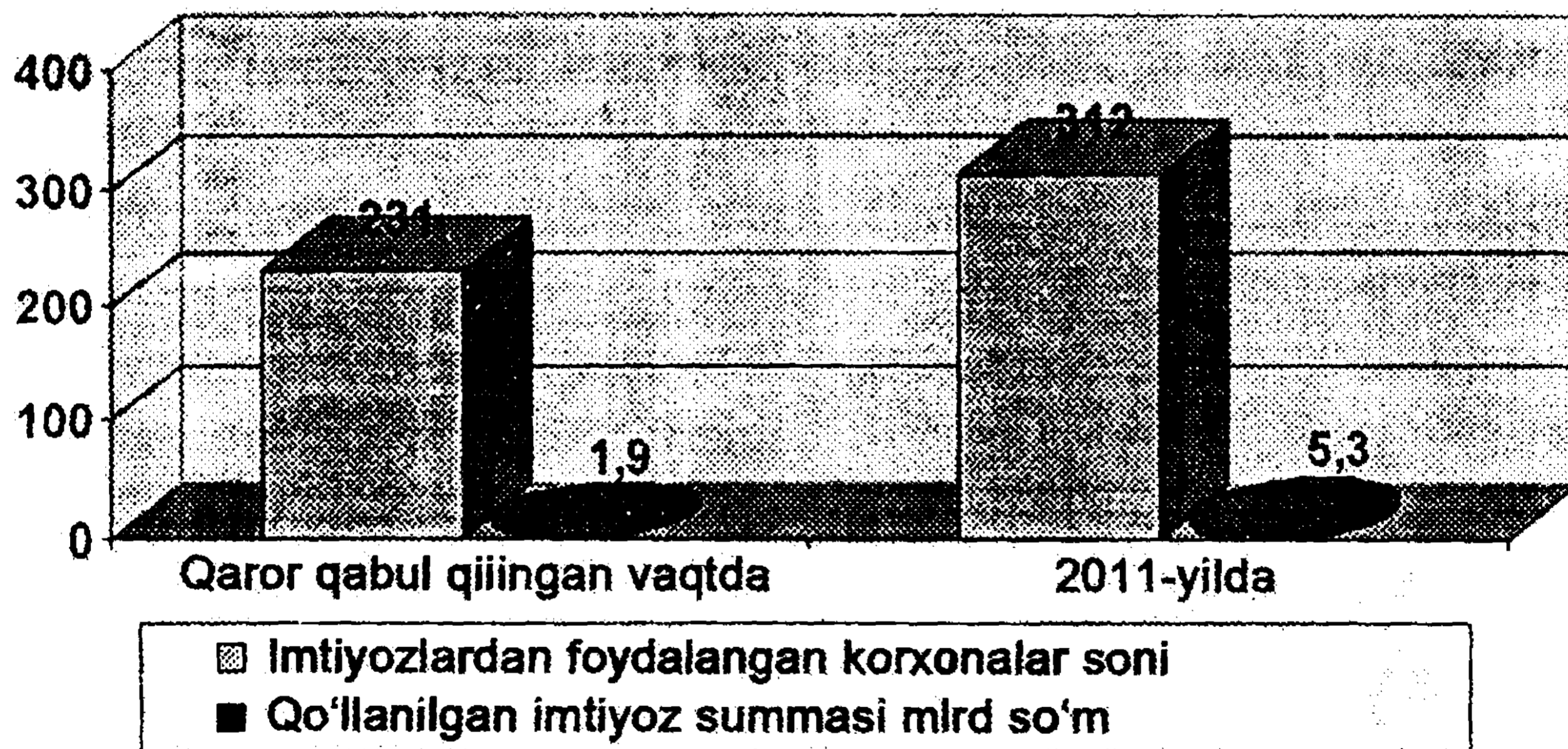
- **2009-yilning 1-iyulidan** boshlab go'sht-sut mahsulotlarini sanoat ko'lamida qayta ishlash va tayyor mahsulot ishlab chiqarish borasidagi faoliyat faqat yuridik shaxs shaklida tashkil qilingan tadbirkorlik subyektlari tomonidan amalga oshirish tartibi belgilandi;

- go'sht va sutni qayta ishlaydigan korxonalariga o'z mahsulotini avtofurgonlarda aholiga naqd pulga sotish huquqi beriladi, bunda naqd mablag'lar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda har kuni inkassatsiya qilinishi;

- **2014-yilning 1-yanvariga** qadar bo'lgan davrda asosiy faoliyat turi bo'yicha go'sht va sutni qayta ishlashga ixtisoslashayotgan

mikrofirmalar hamda kichik korxonalarining yagona soliq to'lovi stavkasini 50 foizga kamaytirish, bo'shaydigan mablag'larni ishlab chiqarish korxonalarini texnik qayta jihozlash va modernizatsiyalashga, shu jumladan, yangi laboratoriyalar barpo etish va mavjudlarini jihozlashga, yangi mahsulot turlari ishlab chiqarishni o'zlashtirishga, shuningdek, xomashyo bazasini rivojlantirishga maqsadli tarzda yo'naltirish belgilangan;

- go'sht va sut yetishtirish hamda ularni qayta ishlashda foydalaniladigan, respublikada ishlab chiqarilmaydigan va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxatlarga muvofiq chetdan olib kelinadigan texnologiya uskunalari, ularning ehtiyot qismlari, yordamchi materiallar, tarkibiy qism va komponentlarni bojxona to'lovlari (bojxona rasmiylashtiruvi yig'imlaridan tashqari) to'lashdan ozod qilingan.

10.8-rasm. Asosiy faoliyat turi bo'yicha go'sht va sutni qayta ishlashga ixtisoslashgan mikrofirmalar hamda kichik korxonalar uchun soliq imtiyozlarining samaradorligi⁵⁵

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 26-yanvardagi «Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar

⁵⁵ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

to'g'risida»gi PQ-1047-sonli qaroriga muvofiq, go'sht va sutni qayta ishlashga ixtisoslashgan mikrofirmalar hamda kichik korxonalar tomonidan soliq imtiyozlarining samaradorligi oxirgi uch yilda o'sish sur'atiga ega. 10.8-rasm ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkinki, qaror qabul qilingan vaqtda soliq imtiyozidan foydalangan kichik biznes subyektlari soni 231 ta va qo'llanilgan imtiyoz miqdori 1,9 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilga kelib soliq imtiyozdan foydalangan mikrofirma va kichik korxonalar soni 312 tani va qo'llanilgan soliq imtiyozi miqdori 5,3 mlrd so'mni tashkil etgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PF-4399-sonli «O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ba'zi farmonlariga o'zgartishlar kiritish, shuningdek, ayrimlarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida»gi farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim farmonlariga 2012-yil 1-yanvardan boshlab quyida farmonlarda nazarda tutilgan soliq imtiyozlari muddatlari uzaytirildi:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uni rivojlantirish davlat dasturini amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida» 2007-yil 19-sentabrdagi PF-3923-sonli farmoniga muvofiq aholiga pullik tibbiy xizmatlar ko'rsatuvchi (stomatologiya va kosmetologiya xizmatlari bundan mustasno) tibbiyot muassasalari **2018-yil 1-yanvargacha** barcha turdagi soliqlar va Respublika yo'l jamg'armasi hamda Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga o'tkaziladigan majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etildi. Bo'shaydigan mablag'lar tibbiyot muassasalarini zamonaviy tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlashga maqsadli ravishda yo'naltirilishi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'atini rivojlantirishni yanada qo'llab-quvvatlash to'g'risida» 2010-yil 30-martdagi PF-4210-sonli farmoniga muvofiq, uy sharoitida xalq badiiy-hunarmandchiligi va

amaliy san'ati buyumlarini ishlab chiqarish bo'yicha yakka tartibdagi mehnat faoliyati bilan band bo'lgan shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni to'lash yuzasidan soliq imtiyozining amal qilish muddati «Hunarmand» uyushmasi a'zolari - yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun **2014-yilning 1-yanvarigacha uzaytirildi.**

Xulosa qilib aytish mumkinki, yuqorida ta'kidlangan farmon va qarorlarning qabul qilinishi va ijtimoiy hayotga tatbiq etilishi, o'z navbatida, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yurtimiz iqtisodiyotidagi ulushini yanada ko'payishiga, qulay ishbi-larmonlik muhitini shakllantirishga, tadbirkorlik faoliyati erkinligini va ko'lamini yanada oshirishga, tadbirkorlik subyektlarida soliq tekshiruvlarini qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish hamda nazorat organlarining tadbirkorlik subyektlarining moliya-xo'jalik faoliyatiga aralashuvining yanada kamayishiga, mamlakatimiz eksport salohiyatini oshirish va mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni ko'paytirishda kichik biznes subyektlarining faol ishtirok etishlari uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Ma'lumki, hozirgi vaqtda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari har chorakda faqat bitta soddalashtirilgan statistik hisobotni taqdim etadilar, moliya hisoboti esa yiliga bir marta taqdim etiladi. Tadbirkorlik subyektlarining 78 foizdan ko'prog'i soliq hisobotini elektron ko'rinishda taqdim etmoqdalar. So'nggi yilning o'zidagina 65 turdagi ruxsat berish tartib-taomillari bekor qilindi.

Shu bilan birga statistik, soliq va moliyaviy hisobotlarning mavjud tizimi katta bo'lib, tubdan soddalashtirishni va isloh qilishni talab etadi. Ko'p miqdordagi litsenziya talablari va ruxsat berish tartib-taomillari iqtisodiyotni yanada liberallashtirish borasida o'tkazilayotgan siyosatga hamda bozor iqtisodiyoti tamoyillariga mos kelmaydi, ko'pincha davlat yo'li bilan tartibga solishning boshqa vositalarini takrorlaydi.

Bozor iqtisodiyoti talablariga xalqaro me'yorlar va standartlarga muvofiq, byurokratik g'ovlarni bartaraf etish, litsenziya va ruxsat berish tartib-taomillarini qisqartirish hamda soddalashtirish, hisobot tizimini va hisobotlarni taqdim etish tartibini tubdan takomillashtirish hisobiga ishbilarmonlik muhitini tubdan yaxshilash, tadbirkorlik subyektlari faoliyati uchun maksimal darajada qulay shart-sharoitlarni vujudga keltirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi **PF-4453-sonli farmoni** qabul qilindi.

Ushbu farmonga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- 2012-yilning 1-avgustidan boshlab ruxsat berishga oid 80 ta tartib-taomilni (ularning umumiy miqdoriga nisbatan 26 foiz), shuningdek, litsenziyalanadigan faoliyat turlarining 15 tasini (umumiy miqdoriga nisbatan 20 foiz) bekor qilish va birlashtirish hisobiga bekor qilish belgilandi:

- 2012-yilning 1-avgustidan boshlab ro'yxat bo'yicha faoliyat turlarini amalga oshirish uchun litsenziyalar amal qilish muddati cheklanmagan holda beriladi. Bunda mazkur faoliyat turlarini amalga oshirish uchun avval berilgan litsenziyalarning amal qilish muddatlari cheklanmagan, deb hisoblanadi. Xususan:

- noshirlik faoliyati;
- qurilish loyihalarining ekspertizasini o'tkazish;
- arxitektura-shaharsozlik hujjatlarini yaratish;
- magistral gaz quvurlari, neft quvurlari va neft mahsulotlari quvurlarini loyihalashtirish, qurish, ulardan foydalanish va ularni ta'mirlash.

Bunda, tadbirkorlik subyektlari tomonidan ilgari ko'rsatilgan kamchiliklarni bartaraf etgan holda arizalar takroran taqdim etilgan taqdirda yangi asoslar bo'yicha litsenziya va ruxsatnomalar berishdan bosh tortish taqiqlanadi.

2013-yil 1-yanvardan boshlab quyidagi tartiblar o'rnatildi:

- barcha soliq turlari va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha oyma-oy soliq hisobotini taqdim etish bekor qilinadi, qo'shimcha foyda solig'i bundan mustasno;

- mikrofirmalar yillik statistik hisobot taqdim etadilar, bunda statistika organlari har chorakda tegishli faoliyat yo'nalishlari va sohalari bo'yicha tanlanma o'rganishlar o'tkazadi.

Shuningdek, ushbu farmon bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga quyidagi vazifalar belgilandi:

- tadbirkorlik subyektlari tomonidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyalar va ruxsatnoma xarakteridagi hujjatlarni olishga to'lanadigan yig'implarning miqdorlarini tanqidiy qayta ko'rib chiqsin hamda ularning kamida ikki barobar arzonlashtirilishi bo'yicha qarorlar qabul qilish;

- 2014-yilning oxiriga qadar barcha tadbirkorlik subyektlari statistik, soliq va moliyaviy hisobotlarni topshirishning elektron tizimiga to'la hajmda bosqichma-bosqich o'tkazilishini, shuningdek, 2012-2016-yillar mobaynida ariza beruvchilarga arizalarning o'tish jarayonini interaktiv kuzatish imkoniyatini yaratgan holda litsenziya va ruxsatnomalarni olish uchun internet tarmog'i orqali arizalarni berishning elektron shakllari joriy etilishini ta'minlash belgilandi;

- O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, O'zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda uch oy muddatda internet tarmog'ida yagona veb-sayt yaratib, unga litsenziyalanadigan faoliyat turlari va ruxsat berish tartib-taomillari ro'yxatini, litsenziya va ruxsatnomalar olish uchun talab qilinadigan hujjatlar to'g'risidagi axborotni, shuningdek, tegishli faoliyat turlarini amalga oshirish uchun litsenziya va ruxsatnomalar olgan tadbirkorlik subyektlari to'g'risidagi doimo yangilanib turadigan ma'lumotlarni joylashtirish.

10.6. Yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish, uning hisob-kitoblarini taqdim etish va uni to'lash tartibi

Yagona soliq to'lovi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yagona soliq to'lovi quyidagi formulaga muvofiq yalpi tushumdan hisoblanadi:

$$\mathbf{YaSTS = (YaT - ChC. \times S}$$

bunda:

YaSTS - yagona soliq to'lovi summasi;

YaT - yalpi tushum;

ChS - yalpi tushumdan chegiriladigan summalar;

S - soliq stavkasi.

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar uchun yagona soliq to'lovi summasi budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga, lekin yagona soliq to'lovi summasining 50 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorga kamaytiriladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy ravishda to'lashga kalendar yil boshidan e'tiboran o'tmagan to'lovchilar yagona soliq to'lovi summasini qo'shilgan qiymat solig'i hisoblab chiqarilgan hisobot davriga to'g'ri keladigan summaga kamaytiradi.

Yagona soliq to'lovining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga ortib boruvchi yakun bilan:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oylarning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan korxonalar tomonidan har oyda hisobot davridan keyingi oylarning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo'llovchi mikrofirma va kichik korxonalar tomo-

nidan Davlat soliq xizmati organlari va statistika qo‘mitasiga har chorakda buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot, debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnomani taqdim etadilar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, kichik korxonalar va mikrofirmalar tomonidan «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma‘lumotlar statistika organlariga taqdim etiladigan Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o‘tgan qarzdorlik to‘g‘risidagi ma‘lumotda ko‘rish mumkin.

- **2013-yil 1-yanvardan boshlab**, yagona soliq to‘lovchini to‘lovchi barcha korxonalar tomonidan yagona soliq to‘lovining hisob-kitobini har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

Yagona soliq to‘lovchini to‘lash hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Yuridik shaxslar - O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari tomonidan O‘zbekiston Respublikasidan tashqarida olingan tushum soliq to‘lovchining yalpi tushumiga to‘liq miqdorda qo‘shiladi.

O‘zbekiston Respublikasidan tashqarida to‘langan foyda solig‘ining summasi O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq yuridik shaxslar tomonidan O‘zbekiston Respublikasida yagona soliq to‘lovchini to‘lash chog‘ida hisobga olinadi.

To‘lov xabarnomasi, chet davlat soliq organining ma‘lumotnomasi yoki chet elda soliq to‘langanligi faktini tasdiqlovchi boshqa hujjat chet elda to‘langan foyda solig‘ining summasini hisobga olish uchun asos bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 24-deka-

brdagi PQ-1449-sonli «O‘zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qaroriga va O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2011-yil 3-martda 2203-son bilan ro‘yxatga olingan Yagona soliq to‘lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona soliq to‘lovini hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi to‘g‘risidagi nizomga muvofiq xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan yagona soliq to‘lovining (keyingi o‘rinlarda YaST deb yuritiladi) eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan YaSTni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi belgilangan.

Unga muvofiq, 2011-yilning 1-iyulidan boshlab YaST to‘lovchilari YaSTni O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan tartibda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan tegishli yil uchun tasdiqlangan stavkalar bo‘yicha, lekin eng kam miqdordan egallab turgan yer maydonidan kelib chiqib, belgilangan pasaytiruvchi koeffitsiyentlarni hisobga olgan holda hisoblab chiqarilgan yer solig‘ining uch baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda to‘laydilar.

YaSTning eng kam miqdori kiritilishini hisobga olgan holda YaSTning to‘lanishi lozim bo‘lgan summasini aniqlash uchun to‘lovchilar quyidagilarni hisoblab chiqaradilar:

- YaSTning eng kam miqdorini;
- YaSTning hisob-kitob summasini;
- YaSTning qo‘shimcha hisoblangan summasini.

YaSTning eng kam miqdori quyidagicha hisoblab chiqariladi:

- mikrofirma va kichik korxonalar tomonidan har chorakda;
- mikrofirma va kichik korxonalar kirmaydigan korxonalar tomonidan har oyda.

YaSTning eng kam miqdori quyidagi formula bo‘yicha aniqlanadi:

$$EKMyast = 3 \times S \times K1 \times K2,$$

bu yerda:

EKMyast - YaSTning eng kam miqdori;

S - yer solig'i. Yer solig'ini hisoblab chiqarishda mazkur joy va yer toifasi uchun belgilangan eng kam stavkalar qo'llaniladi.

Misol uchun, Toshkent shahrida - 1-zona uchun, Samarqand shahrida - 4-zona uchun, Xiva shahrida esa 3-zona uchun belgilangan yer solig'i stavkalari qo'llaniladi.

Yer solig'i quyidagicha hisoblab chiqariladi:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan bir chorak hisobida (yer uchastkasi (ijaraga olingan xona) maydoni x belgilangan stavka) / 4);

- mikrofirma va kichik korxonalarga kirmaydigan korxonalar tomonidan bir oy hisobida (yer uchastkasi (ijaraga olingan xona) maydoni x belgilangan stavka) / 12);

K1 - amalga oshirilayotgan faoliyat turidan kelib chiqib qo'llaniladigan belgilangan pasaytiruvchi koeffitsiyent;

K2 - yuridik shaxsning joylashgan joyidan kelib chiqib belgilangan pasaytiruvchi koeffitsiyent.

Hisoblangan YaST summasini ushbu tartibiga muvofiq hisoblab chiqarilgan YaST summasi bilan taqqoslash uchun YaSTning hisob-kitob summasi butun korxonaga bo'yicha aniqlanadi.

YaSTning hisob-kitob summasi quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$H_{\text{Syast}} = S_{\text{YaT}} \times S,$$

bunda:

H_{Syast} - YaSTning hisob-kitob summasi;

S_{YaT} - YaST bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan imtiyozlar qo'llanilmagan holdagi hisobot oyi (chorak) uchun soliq solindigan yalpi tushum;

S - YaSTning belgilangan stavkasi.

YaSTning hisob-kitob summasi butun korxonaga bo'yicha belgilangan shakldagi Ma'lumotnoma-hisob-kitob (keyingi o'rinlarda Ma'lumotnoma-hisob-kitob deb yuritiladi) asosida aniqlanadi.

YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdori

summasidan kam bo'lgan holdagina YaST qo'shimcha hisoblanadi. Bu holda YaSTning eng kam miqdori summasining YaST hisob-kitob summasidan ortgan qismiga YaST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan YaST summasi qo'shimcha hisoblanadi.

Agar YaST hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdoridan oshsa yoki unga teng bo'lsa, unda YaST qo'shimcha hisoblanmaydi va YaST O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilangan tartibda to'lanishi lozim, ya'ni YaST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan summa to'lanadi.

Agar hisobot davri yakuni bo'yicha korxonaning asosiy faoliyat turi xuddi shunday faoliyat turini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar to'laydigan qat'iy belgilangan soliq summasi miqdorida YaSTning eng kam miqdori belgilangan chakana savdo yoki xizmatlar ko'rsatish bo'lsa, korxonada YaSTni Yagona soliq to'lovining bazaviy miqdori kiritilishi munosabati bilan chakana savdo korxonalarini, xizmat ko'rsatish sohasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizomga (ro'yxat raqami 2134, 2010-yil 18-avgust) muvofiq to'laydi.

Bunda qo'shimcha hisoblangan YaST summasining o'sib boruvchi yakuni oldingi hisobot davri uchun YaST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan YaSTning qo'shimcha hisoblangan summasiga teng deb qabul qilinadi.

Yangi tashkil etilgan mikrofirma va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lash muddatini kechiktirish huquqini berish tartibi to'g'risidagi nizom bilan belgilangan tartibda YaSTni to'lash muddatini kechiktirish huquqi berilgan yangi tashkil etilgan mikrofirma va kichik korxonalar qo'shimcha hisoblangan YaST summasini yagona soliq to'lovining kechiktirilgan summalarini to'lash bilan bir vaqtda to'laydilar.

Kamaytiruvchi koeffitsiyentlar

To'lovchilar	Koeffi- tsiyent
Amalga oshirayotgan faoliyat turiga bog'liq holda (K1)	
1. Asosiy faoliyat turi tovar ishlab chiqarish (sanoat sohasi) bo'lgan mikrofirma va kichik korxonalar	0,5
2. Asosiy faoliyat turi quyidagilar bo'lgan tashkilotlar: ulgurji savdo (o'zining yoki ijaraga olgan omborxonalari mavjud bo'lgan taqdirda); avtomobil transportida yo'lovchilarni va yuklarni tashish bo'yicha xizmatlar (avtotransportni saqlash uchun yer uchastkalari mavjud bo'lgan taqdirda) ko'rsatish; bojxona nazorati ostida bojxona omborlarida tovarlarni saqlash bo'yicha xizmatlar (o'zining yoki ijaraga olgan omborxonalari mavjud bo'lgan taqdirda) ko'rsatish	0,35
3. Mashina-traktor parklari	0,35
4. Ulgurji, ulgurji-chakana va chakana dorixona tashkilotlariga	0,2
5. Yangi sexlarni qurishni, ularning modernizatsiyasini, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashni amalga oshiruvchi, shu jumladan, investitsiya majburiyatlariga muvofiq investitsiyalarni amalga oshiruvchi, ushbu ishlarni amalga oshirish davrida tovarlar ishlab chiqarishni amalga oshirmayotgan mikrofirma va kichik korxonalar - ushbu ishlarni amalga oshirish davriga, biroq ushbu ishlarni amalga oshirishni boshlash sanasidan boshlab 24 oydan oshmagan davrga	0,35
6. Qurilish uchun ajratilgan yerlarda uy-joy qurishni amalga oshiruvchi mikrofirma va kichik korxonalar - normativ qurilish davri (u mavjud bo'lmaganda - 1 yil) uchun	0,35
7. Kon va karyerlarni obodonlashtirishni, shu jumladan, ularning rekultivatsiyasini amalga oshiruvchi mikrofirma va kichik korxonalar	0,1
Yuridik shaxsning joylashgan joyiga bog'liq holda (K2)	
Amalga oshirayotgan faoliyat turidan qat'iy nazar, borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlarda joylashgan tashkilotlarga	0,7

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-son «O'zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq, 2012-yil 1-yanvardan yagona soliq to'lovini to'lovchi avtomobil transportida yuk tashishga oid xizmat ko'rsatuvchi korxonalar uchun yagona soliq to'lovining eng kam me'yor sifatida har bir avtotransport vositasi uchun xuddi shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo'lmagan summani to'lash tartibi joriy etildi.

Nazorat savollari

1. Soddashtirilgan soliqqa tortish tizimining iqtisodiy mohiyati va ahamiyati nimalardan iborat?
2. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo'llanish tartibi qanday?
3. Yagona soliq to'lovining huquqiy asoslari qanday?
4. Yagona soliq to'lovining bazasi qanday belgilanadi?
5. Yagona soliq to'lovining to'lovchilari kimlar va uning mezonlari?
6. Yagona soliq to'lovi soliq kodeksining qaysi bobi va moddalarida o'z aksini topgan?
7. Yagona soliq to'lovining stavkalari qanday belgilangan?
8. Yagona soliq to'lovi bo'yicha qanday soliq imtiyozlari belgilangan?
9. Yagona soliq to'lovini hisoblashda yalpi tushum qanday aniqlanadi?
10. Yagona soliq to'lovining hisob-kitob muddatlari qanday belgilangan?
11. Mikrofirma va kichik korxonalarga qanday soliq imtiyozlari berildi?

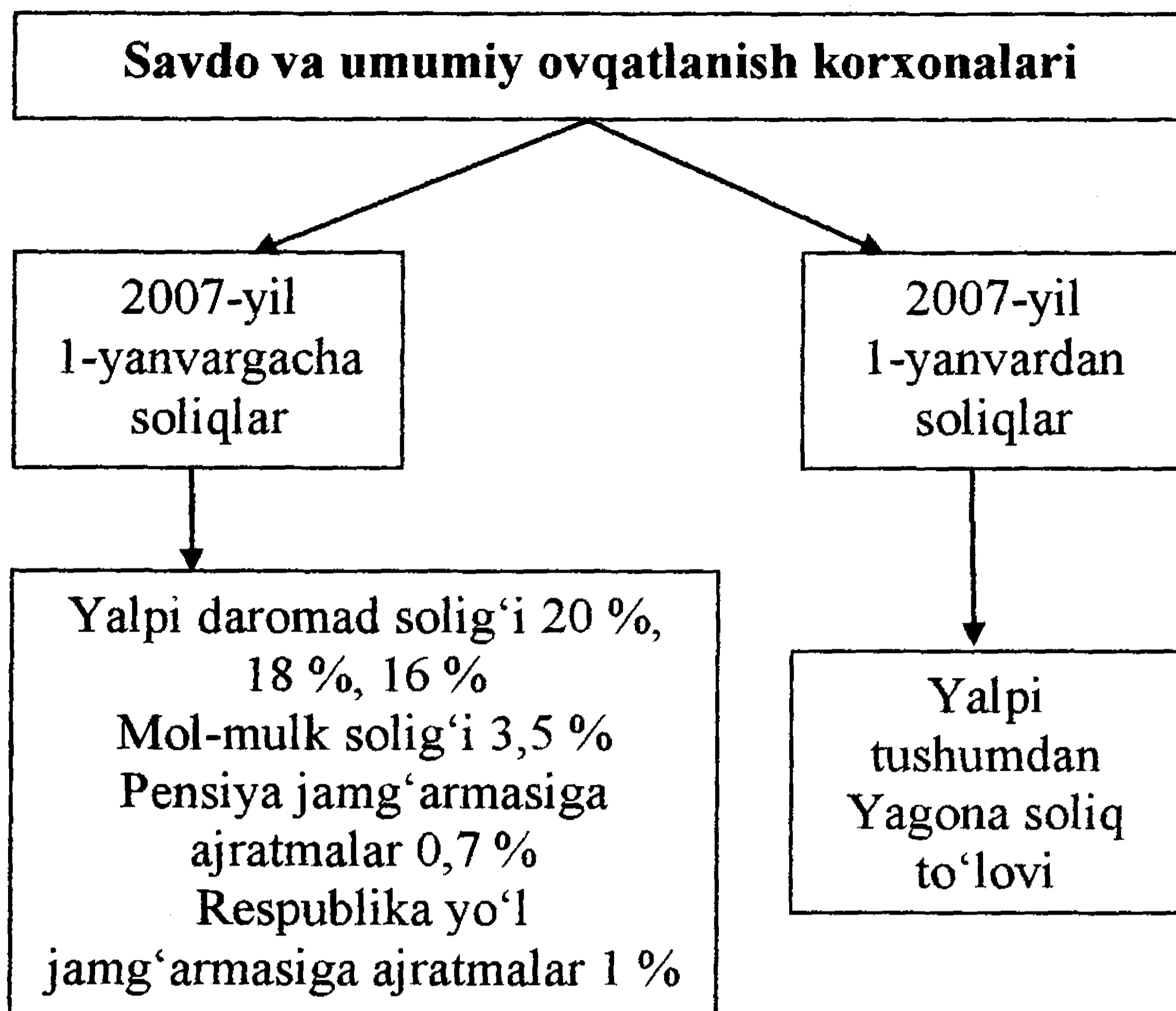
12. Yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday me'yorlarga e'tibor qaratish kerak?
12. 2012-yildan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday o'zgarish va qo'shimchalar kiritildi?

11-bob. SAVDO VA UMUMIY OVQATLANISH KORXONALARINI SOLIQQA TORTISH TARTIBI

Tayanch soʻz va iboralar: *soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini, restoran, bar, kafe, oshxona, kafeteriy, choyxona, bufet, chakana savdo korxonalarini, tarmoqli marketing, chakana savdo, ulgurji savdo, sotuvchi agent, savdo obyektini, vositachilik savdosi, turgʻun savdo shoxobchalari, koʻchma savdo obyektlari, tadbirkorlik faoliyati subyektlari, yagona soliq toʻlovi, yagona soliq toʻlovi obyektini va bazasi, tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, soliq hisoboti.*

11.1. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini tomonidan yagona soliq toʻlovini qoʻllashning oʻziga xos xususiyatlari

Maʼlumki, 2007-yil 1-yanvardan boshlab Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 12-dekabrda «Oʻzbekiston Respublikasining 2007-yilgi asosiy makroiqtisodiy koʻrsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari toʻgʻrisida»gi №532 qaroriga koʻra, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliqqa tortish tizimi birmuncha soddalashtirilgan edi. Yaʼni avvalgi soliqqa tortish tartibida savdo va umumiy ovqatlanish faoliyati bilan shugʻullanadigan korxonalar uchun belgilangan yalpi daromad soligʻi, budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasiga, Respublika yoʻl jamgʻarmasiga, Maktab taʼlimini rivojlantirish jamgʻarmasiga ajratiladigan majburiy toʻlovlar oʻrniga yalpi tushumdan toʻlanadigan yagona soliq toʻlovi joriy etildi (11.1-rasm).

11.1-rasm. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarining yagona soliq to'loviga o'tkazilishi

O'tgan yil yakunlari bo'yicha asosiy (soha) faoliyat turi savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish sohasidagi faoliyat bo'lgan yuridik shaxslar Soliq kodeksida belgilangan tartibda hisobot yili boshidan boshlab yagona soliq to'lovini to'lashi kerak.

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari sifatida ro'yxatdan o'tkazilgan yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar yagona soliq to'lovini davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sanadan e'tiboran joriy yil tugaguniga qadar, 1-oktabrdan keyin ro'yxatdan o'tkazilgan yuridik shaxslar esa keyingi yil tugaguniga qadar to'laydi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevraldagi 75-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalarini hamda O'zbekiston Respublikasida umumiy ovqatlanish mahsulotlarini (xizmatlarini) ishlab chiqarish va sotish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida»gi qaroriga

ko'ra umumiy ovqatlanish va chakana savdo tartiblari quyidagicha belgilangan:

Chakana savdoning savdo obyektlariga quyidagilar tegishlidir: bozor, gipermarket, supermarket, savdo markazi, savdo kompleksi, universam, univermag, mini-market, oziq-ovqatlar do'koni, ixtisoslashtirilgan do'konlar, palatkalar, lotoklar, avtodo'konlar, pavilyonlar, kiosklar, laryoklar.

Umumiy ovqatlanish sohasidagi xo'jalik yurituvchi subyekt bu umumiy ovqatlanish sohasida kulinariya, shuningdek, boshqa oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash, sotish va iste'mol qilishni tashkil etish hamda xizmatlar ko'rsatish bo'yicha funksiyalarni bajaruvchi yuridik shaxsdir.

Umumiy ovqatlanish korxonalari quyidagi talablar asosida mulkdor deb belgilanadigan quyidagi turlarga bo'linadi: restoran, vagon-restoran, bar, kafe, yozgi kafe, kafeteriy, oshxona, choyxona, bufet va kichik oshxona:

restoran - o'z nomiga ega bo'lgan, iste'molchilarga murakkab usulda tayyorlanadigan yuqori sifatli kulinariya va qandolatchilik mahsulotlarining keng assortimentini hamda ichimliklarni taqdim etadigan eng qulay umumiy ovqatlanish korxonasi. Restoran taomnomasiga majburiy tartibda porsiyali va firma ovqatlari kiritiladi. Xizmat ko'rsatish dam olish, ovqatlar pishirish va xizmat ko'rsatish bilan uyg'unlashtirilgan holda yuqori malakali oshpazlar va ofitsiantlar tomonidan amalga oshiriladi;

vagon-restoran – yo'lda yurish davomida temiryo'l transporti yo'lovchilariga va poyezd brigadalari xodimlariga nonushtalar, tushliklar, kechki ovqatlar, qandolatchilik mahsulotlari va ichimliklar bilan xizmat ko'rsatish uchun mo'ljallanadi;

bar - tik turgan holda iste'molchilarga ichimliklar va gazaklar bilan xizmat ko'rsatishni (stolchalar yonida xizmat ko'rsatish bilan bir qatorda) tashkil qiladi. Sotiladigan ichimliklar va mahsulotlar turlariga ko'ra barlar pivo, vino, kokteyl, sut barlari va boshqa barlarga ixtisoslashgan bo'ladi;

kafe - iste'molchilarga turli qaynoq va sovuq ichimliklar, qandolatchilik, sut mahsulotlari hamda tayyorlanishi murakkab bo'lmagan kulinariya mahsulotlarini taqdim etadi. Sotiladigan mahsulotlari yoki yo'nalishiga ko'ra kafelar: shirinliklar, muzqaymoq, sut mahsulotlari kafesi, bolalar kafesi, yoshlar kafesi va shu kabilarga ixtisoslashgan bo'ladi; ularda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish yoki ofitsiantlar tomonidan xizmat ko'rsatish usullari qo'llaniladi; kechki vaqtlarda musiqiy xizmat ko'rsatish tashkil etilishi mumkin;

yozi kafe - iste'molchilarga ochiq maydonchada bostirma ostida xizmat ko'rsatadi;

kafeteriy - bu do'kon huzurida shu joyning o'zida iste'mol qilinadigan issiq ichimliklar, sut, sharbatlar, buterbrodlar, qandolatchilik mahsulotlari va boshqa oziq-ovqat mahsulotlari sotish uchun tashkil etilgan bo'lim;

oshxona - bu iste'molchilarni nonushtalar, tushliklar va kechki ovqatlar bilan ta'minlovchi korxonalar. Oshxonalar joylashgan joyiga va xizmat ko'rsatiladigan mijozlariga ko'ra umumiy ravishda foydalaniladigan sanoat korxonalar, muassasalar, qurilishlar, o'quv yurtlari va shu kabilar huzuridagi oshxonalarga bo'linadi. Ishlab chiqarish korxonalar, o'quv yurtlari va muassasalar huzuridagi oshxonalarda asosan hafta kunlari bo'yicha turli xil kompleks tushliklar, nonushtalar va kechki ovqatlar tashkil etiladi. Ularda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish va stollarga kompleks ovqatlarni oldindan qo'yish usullari qo'llaniladi;

choyxona - bu choynaklarda choy berish xizmati ko'rsatishning asosiy turi hisoblanadigan korxonadir. Bundan tashqari choyxonalarda turli xil obinonlar, milliy shirinliklar, qandolatchilik, bulka mahsulotlari va boshqa bufet mahsulotlari bo'lishi mumkin;

bufet - bu iste'molchilarga cheklangan turdagi qaynoq va salqin ichimliklar, sovuq taomlar va gazaklar, non-bulka va qandolatchilik mahsulotlari, shuningdek, oson tayyorlanadigan issiq va shirin taomlar bilan jadal xizmat ko'rsatishga mo'ljallangan korxo-

O'zbekiston Respublikasi Davlat budgeti daromadlari tarkibida Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalaridan yagona soliq to'lovining o'rni⁵⁶ (foizda)

№	Ko'rsatkichlar	Yillar (%)							2012-yilda 2006-yilga nisbatan o'zgarishi
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	Davlat budgeti daromadlari -jami shu jumladan:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
2	Bevosita soliqlar	25,9	23,9	25,3	26,6	26,0	26,2	25,2	-0,7
1.1	Kichik korxonalaridan yagona soliq to'lovi- ning jami daromadlardagi ulushi	2,4	2,0	2,0	2,1	7,3	3,3	3,4	+1,0
2.1	Yagona soliq to'lovining bevosita soliqlardagi 9,1 ulushi	8,5	8,1	9,2	10,1	12,4	13,5	+4,4	2,1

⁵⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida hisoblangan.

nadir. Unda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish yoki ofitsiantlar tomonidan xizmat ko'rsatish qo'llaniladi;

kichik oshxona - bu iste'molchilarga oson tayyorlanadigan taomlar va gazaklar, qaynoq va salqin ichimliklar bilan jadal xizmat ko'rsatishni tashkil etuvchi korxonalar. Sotiladigan mahsulotlar turiga ko'ra kichik oshxonalar quyidagilarga ixtisoslashgan bo'lishi mumkin: kabobxonalar, palovxonalar, somsaxonalar, sosiskaxonalar, chuchvaraxonalar, cheburekxonalar, pirojkaxonalar, blinchikxonalar va shu kabilar.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining daromad manbasi sifatida yagona soliq to'lovi hozirga qadar o'zining muhim o'rnini va amaliy ahamiyatini saqlab kelmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga ko'ra 2012-yilda qo'shilgan qiymat solig'ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi salmog'i 3,4 foizni, bevosita soliqlar tarkibida esa 13,5 foizni tashkil etdi. Ushbu ko'rsatkichlar kichik korxonalardan yagona soliq to'lovini bevosita soliq daromadlarining asosiy manbasi ekanligini bildiradi.

11.2. Soliq solish obykti, soliq solinadigan baza va stavkalari

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun yagona soliq to'lovining obykti tovar oborotidir (2-son «Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot» shaklining 010-satri).

Soliq solish maqsadida yalpi tushum tarkibiga quyidagilar kiritiladi:

1) Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) qo'shilgan qiymat solig'ini chegirgan holda (qo'shilgan qiymat solig'i to'lashga o'tgan soliq to'lovchilar uchun) realizatsiya qilishdan tushgan tushum.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum deganda quyidagilar tushuniladi:

- qurilish, qurilish-montaj, ta'inirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun - o'z kuchlari bilan bajarilgan, tegishlicha qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarini realizatsiya qilishdan tushgan tushum;

- savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun - tovar obo-roti;

- mol-mulkni moliyaviy ijaraga (lizingga) beruvchi yuridik shaxslar uchun - moliyaviy ijara (lizing) bo'yicha foizli daromad summasi;

- vositachilik va tepshiriq shartnomalari hamda vositachilik xizmatlari ko'rsatishga oid boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan yuridik shaxslar uchun - ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq summasi;

- tayyorlov tashkilotlari uchun - realizatsiya qilingan tovarlarning xarid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi farq sifatida hisoblab chiqarilgan yalpi daromad;

- lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - o'yin chiptalarini ularda ko'rsatilgan narx bo'yicha tarqatishdan tushgan tushum;

- tovarlarni tannarxidan yoki olish bahosidan past baholarda realizatsiya qiluvchi, shuningdek, tovarlarni tekinga beruvchi yuridik shaxslar uchun - tovarlar tannarxi yoki ularni olish bahosi. Bunda baholari (tariflari) davlat tomonidan tartibga solinishi nazarda tutilgan tovarlar uchun realizatsiya qilishdan olinadigan tushum belgilangan baholardan (tariflardan) kelib chiqqan holda aniqlanadi. Ushbu norma ekologiya, sog'lomlashtirish hamda xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport, ta'lim muassasalariga tekinga beriladigan tovarlarga tatbiq etilmaydi.

2) Boshqa daromadlar.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi, ular quyidagilardan iborat:

- asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;

- mol-mulkni operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

- tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek, ishlar va xizmatlar;

- inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;

- hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar;

- majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar;

- talablardan o'zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo'yicha olingan daromadlar;

- ilgari chegirib tashlangan xarajatlarning yoki zararlarning o'rnini qoplash tarzidagi daromadlar;

- xizmat ko'rsatuvchi xo'jaliklardan olinadigan daromadlar;

- birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olinadigan daromadlar;

- undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarimalar va penya, shuningdek, qonuniy kuchga kirgan sud hujjati asosida qarzdor tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan jarimalar va penya;

- kursdagi ijobiy farq;

- dividendlar va foizlar;

- royalti;

- tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

Quyidagilarga soliq solish obyekti sifatida qaralmaydi:

1) ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar, shu jumladan, aksiyalarni (ulushlarni) joylashtirish bahosining ularning nominal qiymatidan (dastlabki miqdoridan) ortiq summasi, oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish uchun birlashtiriladigan mablag'lar;

2) muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqarilayotganda), shuningdek, tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlanayotganda ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissalar doirasida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

3) shartnoma muassislari (ishtirokchilari) umumiy mulkidagi hissasi qaytarib berilgan yoki bunday mol-mulk bo'lingan taqdirda, oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) tomonidan hissasi miqdorida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

4) realizatsiya qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun oldindan haq to'lash (bo'nak) tariqasida boshqa shaxslardan olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

5) mulk huquqi ularga o'tgan paytga qadar majburiyatlarni qonun hujjatlariga muvofiq ta'minlash sifatida garov yoki zakalat tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

6) budjetdan berilgan subsidiyalar;

7) agar mablag'larni (mol-mulkni yoki mulkiy huquqlarni) o'tkazish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida amalga oshirilsa, tekin olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;

8) olingan grantlar va insonparvarlik yordami;

9) sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta tovonini (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar;

10) vositachiga yoki boshqa ishonchli vakilga vositachilik, topshiriq shartnomasi yoki vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga oid boshqa shartnoma bo'yicha majburiyatlarni bajarish munosa-

bati bilan, shuningdek, komitent yoxud boshqa topshiriq beruvchi uchun vositachi yoki boshqa ishonchli vakil tomonidan qilingan xarajatlarni qoplash hisobiga kelib tushgan mol-mulk (haq to'lovi bundan mustasno);

11) obyekt qiymatining ijaraga beruvchi (lizing beruvchi) tomonidan olingan ijara (lizing) to'lovining bir qismi tarzida qoplanishi;

12) telekommunikatsiyalar tarmoqlarida tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining tekin olingan texnik vositalari, shuningdek, mazkur vositalardan foydalanishga va ularga xizmat ko'rsatishga doir xizmatlar;

13) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektining muassislaridan (ishtirokchilaridan) ularning majburiyatlarini bajarish uchun olingan mablag'lar. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili tugatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda ko'rsatilgan mablag'lar soliq solish obyektiga kiritiladi va ularga soliq solinishi lozim;

14) investor bilan davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq investitsiya majburiyatlari sifatida kiritilayotgan mol-mulk.

Balansning valuta moddalarini qayta baholash chog'ida kursdagi ijobiy va salbiy farqlar o'rtasidagi saldo soliq solish obyektini hisoblanadi. Salbiy kurs farqi summasi ijobiy kurs farqi summasidan ortiq bo'lgan taqdirda oshib ketgan summa yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda soliq solinadigan bazani kamaytirmaydi.

Soliq solinadigan baza

Quyidagilar chegirib tashlangan holda hisoblab chiqarilgan yalpi tushum soliq solinadigan bazadir:

- 1) davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlar;
- 2) to'lov manbayida soliq solinadigan dividendlar va foizlar tariqasida olingan daromadlar;

3) dividendlar tariqasida olingan va qaysi yuridik shaxsdan olingan bo'lsa, o'sha yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan daromadlar. Muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqib ketganda) yoxud tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki imtiyoz qo'llanilganidan so'ng bir yil ichida uning ishtirokchilari o'rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solinadigan bazadan chegirilgan daromadlarga to'lov manbayida umumiy asoslarda soliq solinadi;

4) hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar. Mazkur daromadlarga ular qaysi davrda paydo bo'lgan bo'lsa, o'sha davrdagi qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha o'tkazilgan hisob-kitoblar inobatga olingan holda soliq solinishi kerak;

5) ko'p oborotli qaytariladigan taraning qiymati, agar uning qiymati tovarlarni (ishlar va xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning tarkibiga ilgari kiritilgan bo'lsa;

6) mahsulot yetkazib beruvchilarning siylovi (skidka) tariqasida va asosiy vositalarni tugatishda ularning ilgari qayta baholashlardagi qiymatining kamayishi summasidan ortgan qismi hisobiga olingan boshqa daromadlar;

7) to'liq amortizatsiya qilingan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan yoki tugatishdan olingan daromadlar.

Soliq solinadigan baza yuqorida nazarda tutilgan chegirmalardan tashqari quyidagilar uchun kamaytiriladi:

1) avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari uchun:

- jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq summasiga;

- benzin, dizel yonilg'isi va gazning avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalarining belgilangan eng yuqori ustamadan oshadigan chakana narxi bilan olish narxi o'rtasidagi mahalliy budjetga o'tkazilishi lozim bo'lgan farq summasiga;

2) lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - yutuq (mukofot) fon-

dining summasiga, biroq tarqatilgan chiptalarga chiqqan yutuqlarning (mukofotlarning) umumiy summasidan ortiq bo'lmagan miqdoriga;

3) brokerlik tashkilotlari uchun - bitim summasidan birjaga o'tkaziladigan vositachilik yig'imi summasiga:

4) vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxslar uchun - realizatsiya qilingan tovar ulushida tovarlarni import qilishda to'langan bojxona to'lovlari summasiga.

Hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan baza quyidagilarga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga kamaytiriladi:

- yangi texnologik asbob-uskunalar olishga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 25 foiziga. Soliq solinadigan bazani kamaytirish texnologik asbob-uskunalarni foydalanishga joriy etilgan soliq davridan boshlab besh yil mobaynida amalga oshiriladi;

- yosh oilalar jumlasidan bo'lgan xodimlarga ipoteka kreditlari bo'yicha badallar to'lashga va (yoki) mulk qilib uy-joy olishga tekin yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 10 foiziga.

Soliq stavkalari

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun yagona soliq to'lovi stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga asosan belgilanadi va soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat Soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi. Yagona soliq to'lovini yuridik shaxslar mustaqil ravishda belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib hisoblaydilar. Yagona soliq to'lovi stavkalari 2012-yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori bilan tasdiqlangan bo'lib, u quyidagicha tabaqalashtirilgan:

**Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, shu jumladan,
mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq
to'lovining
STAVKALARI⁵⁷**

№	To'lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkalari, foizda
1.	Umumiy ovqatlanish korxonalari	10
	ulardan:	
	umumiy ta'lim maktablari, maktab-internatlar, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy o'quv yurtlariga xizmat ko'rsatuvchi ixtisoslashgan umumiy ovqatlanish korxonalari	8
2.	Chakana savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari), ularning joylashgan joyi:	
	aholi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	4
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo'lgan va tog'li tumanlarda	1
3.	Ulgurji savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari)	5
4.	Ulgurji va chakana dorixona tashkilotlari, joylashgan joyi:	
	aholi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	3
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo'lgan va tog'li tumanlarda	1

⁵⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (9-2 ilova).

5.	1, 2 va 4-bandlarda ko'rsatilgan korxonalar uchun (ulgurji dorixona tashkilotlaridan tashqari), sotilgan tovarlari (ko'rsatilgan xizmatlari)ni plastik kartalar qo'llanilgan holda to'langan hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi
----	---	---

Izoh:

Agar chakana savdo korxonalari mustaqil yuridik shaxs hisoblanmaydigan va yagona soliq to'lovining turli stavkalari belgilangan turli aholi punktlarida joylashgan bir necha savdo nuqtalariga ega bo'lsa, unda ular har bir savdo nuqtasi bo'yicha tovar obo-rotining alohida hisobini yuritishlari hamda mazkur aholi punktlari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini to'lashlari lozim.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil 11-noyabrda 1868-sonli «Aholi punktlarini borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlar tarkibiga kiritish tartibi to'g'risida»gi yo'riqnomaga muvofiq, borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlarda tashkil etilayotgan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun davlat bojlarini undirish, shuningdek, mazkur aholi punktlarida o'z faoliyatlarini amalga oshiruvchi tadbirkorlik subyektlari uchun belgilangan yagona soliq to'lovlarining tabaqalashgan tizimini qo'llash maqsadida aholi punktlarini borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlar tarkibiga kiritish tartibini belgilangan.

Ushbu yo'riqnomaga muvofiq, quyidagi qishloq aholi punktlari borish qiyin bo'lgan hududlar tarkibiga kiradi:

- yaqin joylashgan tuman markazlari va shahar chegaralaridan 50 kilometr dan ortiq masofada joylashgan hududlar;

- yo'riqnomaning 1-ilovasida ko'rsatilgan tumanlar chegarasida joylashgan hududlar.

- yo'riqnomaning 2-ilovasida ko'rsatilgan tumanlar chegarasidagi dengiz sathidan 1000 metr balandlikdagi zonalarda joylashgan qishloq aholi punktlari tog'li hududlarda joylashgan hisoblanadi.

**Borish qiyin bo'lgan tumanlar (1-ilova)
RO'YXATI**

No	Tumanlar nomi	Tumanlar nomi
Qoraqalpog'iston Respublikasi		Navoiy viloyati
1.	Qonliko'l	Tomdi
2.	Mo'ynoq	Uchquduq
3.	Shumanay	
Jizzax viloyati		Farg'ona viloyati
1.	Forish	So'x
Qashqadaryo viloyati		
2.	Dehqonobod	

**Dengiz sathidan 1000 metr balandlikdagi zonalar mavjud
tumanlar (2-ilova)
RO'YXAT**

No	Tumanlar nomi	Tumanlar nomi	Tumanlar nomi
Jizzax viloyati		Qashqadaryo viloyati	Surxondaryo viloyati
1.	Baxmal	Yakkabog'	Denov
2.	G'allaorol	Qamashi	Boysun
3.	Zomin	Kitob	Oltinsoy
4.	Yangiobod	Shahrisabz	Qumqo'rg'on
Namangan viloyati		Samarqand viloyati	Sariosiyo
1.	Pop	Qo'shrabot	Sherobod
2.	Yangiqo'rg'on	Urgut	Uzun
Farg'ona viloyati		Toshkent viloyati	
1.	Farg'ona	Bo'stonliq	

Aholi punktlarining uzoqligini aniqlashda masofasi yaqin joylashgan tuman markazi yoki shahar chegarasidan to qishloq, shaharcha va ovul chegarasigacha bo'lgan eng yaqin avtomobil yo'llari bo'ylab hisoblangan masofa qabul qilinadi.

11.3. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini tomonidan chakana savdo qoidalarini amalga oshirish tartibi

O'zbekiston Respublikasi hududida yuridik va jismoniy shaxslarning marketingning ko'p darajali tizimidan (keyingi o'rinlarda «tarmoqli marketing» deb ataladi) foydalangan holda chakana savdo qilishini huquqiy tartibga solishni ta'minlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 1-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalariga qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi 25-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevraldagi 75-sonli qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalariga quyidagi o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

«tarmoqli marketing - tarmoqli tashkilot tomonidan tovarlarni mustaqil tarqatadigan sotuvchi agentlar tashkil etilishiga asoslangan tovarlarni chakana sotish turi;

tarmoqli tashkilot - O'zbekiston Respublikasi hududida mustaqil ravishda yoxud tarmoqli marketing yo'li bilan sotuvchi agentlar orqali savdoni amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi yuridik shaxsi;

sotuvchi agent - turg'un savdo shoxobchalari orqali tovarlarni bevosita sotuvchi, shuningdek, uyga buyurtma olish vositasida, muassasalar, tashkilotlar, korxonalarda, transport yoki ko'chada potensial xaridorlar bilan ishlaydigan, daromadi faqat sotuv hajmiga bog'liq bo'lgan jismoniy shaxs - yuridik shaxs tashkil etmagan yakka tartibdagi tadbirkor».

chakana savdo - savdo sohasida pirovard iste'molchi uchun, tijorat maqsadlarida foydalanish huquqisiz aholiga naqd pulga donalab yoki uncha ko'p bo'lmagan miqdorda tovarlar sotishni nazarda tutuvchi faoliyatni amalga oshirish;

vositachilik savdosi - chakana savdo faoliyatining vositachilar tomonidan vositachilik shartnomalari bo'yicha sotish uchun ularga berilgan tovarlar sotilishini nazarda tutuvchi turi;

savdo obyekt - mulkchilik shakllaridan, sotuv hajmidan, inshootning o'lchamidan va hokazolardan qat'iy nazar tovarlar va xizmatlarni sotishga mo'ljallangan (moslashtirilgan) joy yoki inshoot.

Savdo obyektlari turg'un va ko'chma obyektlarga bo'linadi.

turg'un savdo shoxobchalari - davlat hokimiyati mahalliy organlari tomonidan belgilangan joylarda doimiy asosda joylashgan savdo obyektlari (do'konlar, kiosklar, laryoklar, pavilyonlar, umumiy ovqatlanish savdo obyektlari, dorixonalar, optika, avtomobil yonilg'isi quyish shoxobchalari);

ko'chma savdo obyektlari - vaqtincha joylashgan va mavsumiy yoki maqsadli xususiyatga ega bo'lgan, shuningdek, ish kuni tamom bo'lgandan keyin yig'ishtirib olishni va obyekt ko'chirilishini talab etish asosida joylashtirilgan savdo obyektlari (lotoklar, peshtaxtalar, palatkalar, avtodo'konlar va hokazolalar);

savdo zali - tovarlarning ommaviy ofertasiga va / yoki tovarlarning chakana oldi-sotdi shartnomalarini amalga oshirishga mo'ljallangan savdo obyekt maydoni;

sotuvchi - savdo faoliyatini amalga oshiruvchi va oldi-sotdi shartnomasining bir tomoni sifatida ish ko'ruvchi yuridik shaxs yoki yakka tartibdagi tadbirkor (jismoniy shaxs);

sotuvchi-xodim - sotuvchi nomidan ish ko'ruvchi va tovarni bevosita sotuvchi yoki iste'molchilarga xizmat ko'rsatuvchi shaxs.

11.4. Yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish, uning hisob-kitoblarini taqdim etish va uni to'lash tartibi

Yagona soliq to'lovi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yagona soliq to'lovi quyidagi formulaga muvofiq yalpi tushumdan hisoblanadi:

$$YaSTS = (YaT - ChC \times S$$

bunda:

YaSTS - yagona soliq to'lovi summasi;

YaT - yalpi tushum;

ChS - yalpi tushumdan chegiriladigan summalar;

S - soliq stavkasi. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar uchun yagona soliq to'lovi summasi budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga, lekin yagona soliq to'lovi summasining 50 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorga kamaytiriladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy ravishda to'lashga kalendar yil boshidan e'tiboran o'tmagan to'lovchilar yagona soliq to'lovi summasini qo'shilgan qiymat solig'i hisoblab chiqarilgan hisobot davriga to'g'ri keladigan summaga kamaytiradi.

Yagona soliq to'lovining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga ortib boruvchi yakun bilan:

-mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

-mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan korxonalar tomonidan har oyda hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra soliq solishning soddalashti-

rilgan tartibini qo‘llovchi mikrofirma va kichik korxonalar tomonidan Davlat soliq xizmati organlari va statistika qo‘mitasiga har chorakda buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot va debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnomani taqdim etadilar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, kichik korxonalar va mikrofirmalar tomonidan «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma‘lumotlar statistika organlariga taqdim etiladigan Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o‘tgan qarzdorlik to‘g‘risidagi ma‘lumotda ko‘rish mumkin,

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, yagona soliq to‘lovchini to‘lovchi ulgurji korxonalar tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etiladigan xodimlar soni va mehnatga haq to‘lash fondining eng kam me‘yorlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar yilda bir marta taqdim etish tartibi belgilandi;

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, yagona soliq to‘lovchini to‘lovchi umumiy ovqatlanish korxonalar tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etiladigan xodimlar soni va mehnatga haq to‘lash fondining eng kam me‘yorlari to‘g‘risidagi ma‘lumotni yilda bir marta taqdim etish tartibi belgilandi.

- **2013-yil 1-yanvardan boshlab**, yagona soliq to‘lovchini to‘lovchi barcha korxonalar tomonidan yagona soliq to‘lovchining hisob-kitobini har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

Yagona soliq to‘lovchini to‘lash hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi. Kalendar yil soliq davridir. Yil choragi hisobot davridir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-aprel-dagi PQ-1326-son «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori va u asosda ishlab chiqilgan hamda O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 18-avgustda 2134-son bilan ro‘yxatga olingan Yagona soliq to‘lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan chakana savdo korxonalar, xizmat ko‘rsatish sohasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yagona soliq to‘lovini hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi to‘g‘risidagi nizom ishlab chiqildi. Ushbu Nizomga muvofiq 2010-yilning 1-iyulidan boshlab chakana savdo korxonalar, xizmat ko‘rsatish sohasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to‘lovini (keyingi o‘rinlarda YaST deb yuritiladi) qonun hujjatlariga muvofiq, lekin miqdori yuqorida sanab o‘tilgan toifadagi to‘lovchilar uchun YaSTning eng kam miqdori sifatida aniqlanadigan, aynan shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to‘lanadigan qat’iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo‘lmagan miqdorda to‘lashlari belgilandi.

Chakana savdo korxonalar - hisobot choragi (oyi) yakunlari bo‘yicha asosiy faoliyat turi chakana savdo bo‘lgan yuridik shaxslar;

Xizmat ko‘rsatish sohasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalar - hisobot choragi yakunlari bo‘yicha asosiy faoliyat turi xizmat ko‘rsatish bo‘lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar.

Faoliyatning xizmat ko‘rsatishga tegishlilikini aniqlash uchun «O‘zstandart» agentligining 2006-yil 12-maydagi 05-15-sonli qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasi faoliyat turlari bo‘yicha xizmat ko‘rsatish klassifikatori» umumdavlat klassifikatoridan foydalanish lozim.

Ushbu nizom quyidagi xizmat ko‘rsatish sohasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalariga tatbiq etilmaydi:

- yagona soliq to‘lovi to‘lovchisi bo‘lmaganlarga;

- faoliyati qonun hujjatlariga muvofiq faqat yuridik shaxs shaklida tashkil etiladigan tadbirkorlik subyektlariga;

- faqat yuridik shaxslarga litsenziya beriladigan litsenziyalanadigan faoliyat turi bilan shug'ullanadiganlarga;

- YaSTni to'lashdan to'liq ozod bo'lish imtiyoziga ega bo'lganlarga. YaSTning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan to'lanishi lozim bo'lgan YaST summasini aniqlash uchun to'lovchilar quyidagilarni hisoblab chiqaradilar:

- YaSTning eng kam miqdorini;

- YaSTning hisob-kitob summasini;

- YaSTning qo'shimcha hisoblangan summasini.

YaST eng kam miqdori soliq to'lovchining asosiy faoliyat turidan kelib chiqib aniqlangan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun o'rnatilgan stavka bo'yicha qat'iy belgilangan soliq summasidan kelib chiqib hisoblanadi.

Masalan, agar soliq to'lovchining asosiy faoliyat turi chakana savdo bo'lsa, unda YaSTning eng kam miqdori chakana savdoni amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun o'rnatilgan qat'iy belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib aniqlanadi.

Agar soliq to'lovchining asosiy faoliyat turi avtomobil transportida yuk tashish xizmatlari ko'rsatish bo'lsa, unda YaSTning eng kam miqdori avtomobil transportida yuk tashishni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun o'rnatilgan qat'iy belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib, har bir avtotransport vositasini hisobga olgan holda aniqlanadi.

Mikrofirma va kichik korxonalar uchun YaST eng kam miqdorining summasi hisobot choragi uchun qat'iy belgilangan soliq summalarini qo'shish orqali chorak uchun hisoblab chiqariladi.

Hisoblab chiqarilgan YaSTning eng kam miqdorini hisoblangan YaST summasi bilan solishtirish uchun YaSTning hisob-kitob summasi butun korxonaga bo'yicha aniqlanadi.

YaSTning hisob-kitob summasi quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$HSyast = SYaT \times S,$$

bunda:

HSyast - YaSTning hisob-kitob summasi;

SYaT - YaST bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan imtiyozlar qo'llanilmagan hisobot oyi (choragi) uchun soliq solinadigan yalpi tushum bilan tasdiqlangan YaST hisob-kitobining «040»-satri ma'lumotlari asosida;

S - YaSTning o'rnatilgan stavkasi.

YaSTning hisob-kitob summasi butun korxonada bo'yicha ushbu Nizomning 1-ilovasida keltirilgan shakldagi Ma'lumotnoma-hisob-kitob (keyingi o'rinlarda Ma'lumotnoma-hisob-kitob deb yuritiladi) asosida aniqlanadi.

YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdori summasidan kam bo'lgan hollarda YaST qo'shimcha hisoblanadi. Bunda YaST eng kam miqdori summasining YaST hisob-kitob summasidan ortgan qismi YaST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan YaST summasiga qo'shimcha hisoblanadi.

Agar YaST hisob-kitob summasi YaST eng kam miqdoridan katta yoki unga teng bo'lsa, unda YaST qo'shimcha hisoblanmaydi va YaST O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2007-y., 52 (II)-son) belgilangan tartibda to'lanishi lozim, ya'ni YaST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan summa to'lanadi.

Masalan, Toshkent shahrida joylashgan nooziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qiluvchi chakana savdo korxonasi 2010-yilning iyul oyiga YaSTni 4 % stavka bo'yicha hisoblayotgan bo'lsin. Mazkur korxonada soliq imtiyozlariga ega emas. Ushbu holatda YaSTning hisob-kitob summasi va YaST hisob-kitobi bo'yicha hisoblab chiqarilgan YaST summasi bir-biriga teng bo'ladi. Agar ushbu nizomning 6-bandiga muvofiq hisoblab chiqarilgan YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdoridan kam bo'lsa, Toshkent shahrida ushbu ko'rsatkich eng kam ish haqining (keyingi o'rinlarda EKIH deb yuri-

tiladi) 10 baravari miqdorini tashkil etsa, u holda YaST hisobot davri uchun EKIHning 10 baravari miqdorida to'lanadi. Agar YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdoridan (EKIHning 10 baravari) ko'p bo'lsa, u holda YaST o'rnatilgan 4 foiz stavka bo'yicha to'lanadi.

Agar korxonalar hududiy jihatdan alohida bo'lgan yuridik shaxs bo'lmagan bo'linmalarga, chakana savdoda esa turg'un savdo shoxobchalarga ega bo'lsa, YaSTning eng kam miqdorini hisobga olgan holda YaST hududiy jihatdan alohida bo'lgan har bir bo'linma (turg'un savdo shoxobchasi) uchun to'lanadi. Bunda YaSTning eng kam miqdori hududiy jihatdan alohida bo'lgan bo'linma (turg'un savdo shoxobchasi) joylashgan joydagi yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun belgilangan qat'iy belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

Korxonalar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga soliq hisobotlari taqdim etiladigan muddatlarda ushbu nizomning 2-ilovasida keltirilgan shakl bo'yicha hududiy jihatdan alohida bo'lgan bo'linma (turg'un savdo shoxobchasi) to'g'risidagi ma'lumotni taqdim etadilar.

Agar avval taqdim etilgan ma'lumotlar o'zgaradigan bo'lsa, korxonaga o'zgarish yuz bergan oydan keying! o'zining 10 kunidan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini xabardor etadi.

Masalan, Toshkent shahrida ro'yxatdan o'tgan oziq-ovqat va noziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qiluvchi savdo korxonasi yuridik shaxs bo'lmagan ikkita turg'un savdo shoxobchasiga ega. Savdo shoxobchalaridan biri Toshkent shahrida joylashgan bo'lib, ushbu hududda xuddi shunday faoliyat turi bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq oyiga EKIHning 10 baravari miqdorida belgilangan, ikkinchisi esa Toshkent viloyatining G'azalkent shahrida joylashgan bo'lib, ushbu hududda qat'iy belgilangan soliq stavkasi oyiga EKIHning 3 baravari miqdorida belgilangan. Shun-

day qilib, 2010-yilning 1-iyulidan boshlab chakana savdo korxonasi YaSTni ushbu savdo shoxobchalari joylashgan joy bo'yicha belgilangan stavkalar bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan tartibda, biroq Toshkent shahrida joylashgan savdo shoxobchasi bo'yicha hisobot davri uchun EKIHning 10 baravaridan va G'azalkent shahrida joylashgan savdo shoxobchasi bo'yicha esa - EKIHning 3 baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi.

Bir nechta faoliyat turini amalga oshiruvchi korxonalar uchun Nizom bilan belgilangan tartib, agar ushbu faoliyat turi qonun hujjatlariga muvofiq yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilishi mumkin bo'lsa va unga, tegishlicha, qat'iy belgilangan soliq stavkasi belgilangan bo'lsa, faqat asosiy faoliyat turiga tatbiq etiladi.

1-misol. Kichik korxonada quyidagi faoliyat turlarini amalga oshiradi:

umumiy ovqatlanish sohasidagi xizmatlar;

nooziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosi.

Umumiy ovqatlanish sohasidagi xizmat ko'rsatishdan tushgan tushumning ulushi umumiy realizatsiya hajmining 80 %ini tashkil etadi. Nooziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosidan tushgan tushumning ulushi esa – 20 %.

Korxonada uchun asosiy faoliyat turi qonun hujjatlariga muvofiq faqat yuridik shaxslar shug'ullanishi mumkin bo'lgan umumiy ovqatlanish sohasida xizmatlar ko'rsatish ekanligini inobatga oladigan bo'lsak, ushbu Nizom bilan belgilangan tartib ushbu korxonaga tatbiq etilmaydi.

2-misol. Toshkent shahrida joylashgan kichik korxonada quyidagi faoliyat turlarini amalga oshiradi:

ozuq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosi;

avtomobil transportida yuklar tashish bo'yicha xizmatlar;

vositachilik xizmatlari.

Oziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosidan tushumning ulushi umumiy realizatsiya hajmining 60 %ini tashkil

etadi. Avtomobil transportida yuklar tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishdan tushgan tushumning ulushi umumiy realizatsiya hajmining – 30 %ini, vositachilik xizmatlari ko'rsatishdan tushgan tushumning ulushi esa – 10 %ini tashkil etadi.

Ushbu korxonaga uchun oziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosi asosiy faoliyat turidir. Ushbu faoliyat turi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilishi mumkin va u bo'yicha qat'iy belgilangan soliq stavkasi o'rnatilgan. Shunday qilib, ushbu korxonaga YaSTni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda, biroq oziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosi sohasida faoliyat amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq summasiga teng bo'lgan YaSTning eng kam miqdoridan kam bo'lmagan summada to'laydi.

3-misol. Toshkent shahrida joylashgan kichik korxonaga - sartaroshxonaga majmuaviy xizmatlarni ko'rsatadi: sartaroshlik xizmati, manikyur, pedikyur, kosmetolog xizmatlari. Ushbu xizmat turlarini ko'rsatuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi Toshkent shahri uchun oyiga EKIHning 4 baravari miqdorida belgilangan.

Ushbu holatda, butun korxonaga bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan YaST summasi, YaSTning eng kam miqdoridan oyiga EKIHning 4 baravaridan kam bo'lmasligi lozim.

4-misol. Kichik korxonaga quyidagi faoliyat turlarini amalga oshiradi:

avtomobil transportida yuk tashish bo'yicha xizmatlar;

hududiy jihatdan alohida bo'lgan tarkibiy tuzilma tomonidan amalga oshiriladigan nooziq-ovqat mahsulotlarining - avtomobil ehtiyot qismlarining chakana savdosi.

Yuk tashish xizmatlari ko'rsatishdan tushgan tushumning ulushi umumiy realizatsiya hajmining 60 %ini tashkil etadi. Nooziq-ovqat mahsulotlari chakana savdosidan tushgan tushumning ulushi umumiy realizatsiya hajmining 40 %ini tashkil etadi.

Ushbu korxonada uchun avtomobil transportida yuk tashish xizmatlari ko'rsatish asosiy faoliyat turidir. Ushbu faoliyat turi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilishi mumkin va u bo'yicha qat'iy belgilangan soliq stavkasi o'rnatilgan. Ushbu holatda, butun korxonada bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan YaST summasi, har bir avtotransport vositasini hisobga olgan holda avtomobil transportida yuk tashish xizmatlari ko'rsatishni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor uchun belgilangan qat'iy belgilangan soliq summasidan kam bo'lmasligi lozim. Bunda, ushbu korxonada uchun nooziq-ovqat mahsulotlari chakana savdosi asosiy faoliyat turi emasligini hisobga oladigan bo'lsak, YaSTning eng kam miqdori nooziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosi qismi bo'yicha tatbiq etilmaydi.

Masalan, korxonada balansida 6 tonna yuk ko'tarish quvvatiga ega bo'lgan 5 ta yuk avtomobiliga ega. YaSTning eng kam miqdori quyidagicha hisoblanadi:

$5 \text{ (yuk avtomobili)} \times \text{EKIHning } 3 \text{ baravari (8 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi EKIHning } 3 \text{ baravari miqdorida belgilangan)} = \text{YaSTning eng kam miqdori summasi.}$

Agar korxonada yuk tashish xizmatlarini qat'iy belgilangan soliq stavkalari transport vositalarining yuk ko'tarish quvvatlariga qarab tabaqalashgan har xil yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari orqali amalga oshirayotgan bo'lsa, YaSTning eng kam miqdori har bir avtotransport vositasi uchun, yuk ko'tarish quvvatlariga qarab, qat'iy belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib hisoblanadi. Masalan, korxonada balansida 10 ta yuk avtomobillariga ega, shulardan:

- 2 ta yuk avtomobili - 2 tonna yuk ko'tarish quvvatiga ega;
- 3 ta yuk avtomobili - 5 tonna yuk ko'tarish quvvatiga ega;
- 5 ta yuk avtomobili - 10 tonna yuk ko'tarish quvvatiga ega.

Shunday holda YaSTning eng kam miqdori quyidagi tartibda hisoblanadi:

2 (yuk avtomobili) x EKIHning 2 baravari (3 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi EKIHning 2 baravari miqdorida belgilangan) = X1;

3 (yuk avtomobili) x EKIHning 3 baravari (8 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi EKIHning 3 baravari miqdorida belgilangan) = X2;

5 (yuk avtomobili) x EKIHning 4 baravari (8 tonnadan ortiq yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi EKIHning 4 baravari miqdorida belgilangan) = X3;

X1 + X2 + X3 = YaSTning eng kam miqdori summasi.

YaSTning eng kam miqdori yuritilgan faoliyat turi to'xtatilgan taqdirda, yuridik shaxs soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga nizomning 3-ilovasida keltirilgan shakl bo'yicha yozma xabarnoma taqdim etadi.

Yuridik shaxs xabarnoma taqdim etilgan oyning keyingi oyidan boshlab O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilangan tartibda YaST to'laydi.

Agar korxonada hisobot davrida YaSTning eng kam miqdori yuritilgan faoliyat turini to'xtatsa va ushbu nizomning 10-bandtda ko'rsatilgan xabarnomani taqdim etmagan taqdirda, mazkur korxonada YaSTni ushbu nizomda nazarda tutilgan tartibda YaSTning eng kam miqdorini hisobga olgan holda to'laydi.

Agar hisobot oyi (choragi) yakunlari bo'yicha korxonaning asosiy faoliyat turi xuddi shunday faoliyat turini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdorida YaSTning eng kam miqdori belgilangan chakana savdo yoki xizmat ko'rsatish bo'lmasa, u holda ushbu korxonada YaSTni Yagona soliq to'lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizomga muvofiq to'laydi.

Bunda qo'shimcha hisoblangan YaST summasining o'sib boruvchi yakuni oldingi hisobot davri uchun YaST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan YaSTning qo'shimcha hisoblangan summasiga teng deb qabul qilinadi.

«Yangi tashkil etilgan mikrofirma va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lash muddatini kechiktirish huquqini berish tartibi to'g'risida»gi nizom bilan belgilangan tartibda YaSTni to'lash muddatini kechiktirish huquqi berilgan yangi tashkil etilgan mikrofirma va kichik korxonalar qo'shimcha hisoblangan YaST summasini YaSTning kechiktirilgan summalarini to'lash bilan bir vaqtda to'laydilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 22-dekabrda PQ-1245-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2010-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 2010-yil 1-yanvardan ulgurji savdo korxonalari uchun har bir o'tkazilgan savdo operatsiyasidan tushadigan tushum summasining 5 foizi miqdorida yagona soliq to'lovi bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 22-dekabrda PQ-1245-son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 14-yanvarda 2065-son bilan ro'yxatga olingan Ulgurji savdo korxonalari tomonidan yagona soliq to'lovini bo'nak to'lovlarni hisobga olgan holda to'lash tartibi to'g'risidagi nizom ishlab chiqilgan.

Ushbu tartib quyidagilarga tatbiq etilmaydi:

- ulgurji dorixona tashkilotlari, Ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tizimiga kiruvchi ixtisoslashtirilgan ulgurji baza-kontorlari va ularning hududiy bazalariga;

- ayrim normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq, bank hisobvaraqlariga kelib tushadigan pul mablag'larining taqsimlanishiga boshqacha tartib belgilangan korxonalariga.

Tijorat banklari davlat soliq xizmati organining xabarnomasini olgan sanadan boshlab uch kun muddatda soliq to'lovchilar uchun majburiy tarzda qonunchilikda belgilangan tartibda quyidagi bank hisobvaraqlarini ochadi yoki yopadi:

22624 - «Ayrim turdagi aksizli tovarlarni sotadigan yuridik shaxslarning maqsadli mablag'lari», Ayrim turdagi aksizli tovarlarni ishlab chiqarish va sotishning hisobiy tizimi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomga (ro'yxat raqami 1390, 2004-yil 26-iyul) (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plarni, 2004-y. 30-son, 347-modda) muvofiq ayrim turdagi aksizli tovarlarni sotuvchi ulgurji savdo, korxonalar uchun;

22626 - «Korxonalar va tashkilotlarning maqsadli mablag'lari», boshqa turdagi tovarlarni sotuvchi ulgurji savdo korxonalar uchun.

Bank hisob raqamiga kelib tushgan mablag'lar quyidagi tartibda taqsimlanadi:

5 % - davlat soliq xizmati organlari tomonidan ushbu nizomning 1-ilovasida keltirilgan shakldagi xabarnomada ko'rsatilgan 23407 - «Yagona soliq to'lovi bo'yicha Respublika budjetining daromadlari» hisobvarag'iga yagona soliq to'lovi bo'yicha bo'nak to'lovlari sifatida;

95 % - asosiy va ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvaraqlariga o'tkaziladi, Ayrim turdagi aksizli tovarlarni ishlab chiqarish va sotishning hisobiy tizimi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomga (ro'yxat raqami 1390, 2004-yil 26-iyul) muvofiq ayrim turdagi aksizli tovarlarni sotishdan kelib tushgan mablag'lar bundan mustasno va ulgurji savdo korxonasining ixtiyoriga binoan foydalaniladi.

Quyidagi mablag'lar tushumlari bo'yicha joriy to'lovlar amal-gan oshirilmaydi:

- ilgari to'langan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning qay-tishi ko'rinishida davlat budjetidan va davlat maqsadli jamg'armalardan kelib tushgan mablag'lar;

- chakana savdodan inkassatsiya qilingan tushum;
- O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori asosida tushayotgan maqsadli mablag‘lar;
- ilgari joylashtirilgan depozitlarning qaytishi;
- bir yuridik shaxsning asosiy talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘idan ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘iga, ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘idan asosiy talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘iga yoki bitta ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘idan boshqa ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘iga kelib tushadigan mablag‘lar;
- ilgari konvertatsiya uchun yo‘naltirilgan mablag‘larning konvertatsiya qilinmagan qismining qaytishi;
- ustav fondiga (ustav kapitaliga) ulush sifatida kelib tushgan mablag‘lar;
- foizlar va dividendlar;
- grantlar;
- xato o‘tkazilgan mablag‘larning qaytgan qismi.

Bo‘nak to‘lovlarining to‘langan summalari taqdim qilingan hisob-kitob bo‘yicha yagona soliq to‘lovining to‘lanishi lozim bo‘lgan summalari hisobiga o‘tkaziladi.

Yagona soliq to‘lovi bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari soliq to‘lovchida budjetga to‘lanadigan bo‘nak to‘lovlarini hisobga olish hisobvaraqlarida aks ettiriladi.

Agar ulgurji savdo faoliyatini amalga oshirish huquqini beruvchi litsenziya olgan yangi tashkil etilgan korxonada yagona soliq to‘lovi to‘lovchisi bo‘lmasa, u holda yagona soliq to‘lovi bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari summasi O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 10-bobida nazarda tutilgan tartibda boshqa soliq turlari va majburiy to‘lovlar bo‘yicha qarzlarni qoplash hisobiga o‘tadi yoki soliq to‘lovchiga qaytariladi.

Nazorat savollari

1. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliqqa tortishda 2012-yildan qanday tartib qo'llanila boshlandi?
2. Tadbirkorlik faoliyatining huquqiy asoslari nimalardan iborat?
3. Soliq solinadigan baza qanday aniqlanadi?
4. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliq obyektini aytib bering.?
5. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliq stavkalari qanday?
6. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliqlarni hisoblash tartibini aytib bering.
7. Chakana savdo qoidalari nimalardan iborat?
8. Umumiy ovqatlanish qoidalari nimalardan iborat?
9. Savdo va xizmat ko'rsatish korxonalarini yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday me'yorlarga e'tibor qaratish kerak?
10. 2012-yildan savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday o'zgarish va qo'shimchalar kiritildi?

12-bob. QISHLOQ XO‘JALIGI TOVARLAR ISHLAB CHIQUVCHILARI UCHUN YAGONA YER SOLIG‘I

Tayanch so‘z va iboralar: *qishloq xo‘jaligi tovarlar ishlab chiqaruvchilari, yagona yer solig‘i, soliq stavkasi, soliq obyekt va bazasi, yerning normativ qiymati, imtiyozlar, soliq hisoboti, to‘lash muddati.*

12.1. Yagona yer solig‘ining joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va qo‘llanish tartibi

O‘zbekistonda yer solig‘i Respublika Oliy Kengashi tomonidan 1993-yil 6-mayda qabul qilingan «Yer solig‘i to‘g‘risida»gi hamda «Yer kodeksi to‘g‘risida»gi qonunlarga va qonun osti meyoriy hujjatlarga asosan belgilanadi va davlat budjetiga undiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 10-oktabrdagi «Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar uchun yagona yer solig‘i joriy qilish to‘g‘risida»gi 2086-sonli farmoniga hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 26-dekabrda «Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar uchun yagona yer solig‘i to‘g‘risida»gi №539-sonli qaroriga muvofiq 1999-yil 1-yanvardan boshlab qishloq xo‘jalik tovar ishlab chiqaruvchilarining budjetga to‘lovlarini soddalashtirish, ixchamlashtirish maqsadida yagona yer solig‘i joriy etilgan.

Yagona yer solig‘i amaldagi barcha umumdavlat soliqlari (alkogolli mahsulotga aksiz solig‘idan tashqari) hamda qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun belgilangan quyidagi mahalliy soliqlar va yig‘imlarni to‘lash o‘rniga joriy etiladi:

- daromad (foyda) solig‘i;
- qo‘shilgan qiymat solig‘i;

- suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- yer ostidan foydalanganlik uchun soliq;
- mol-mulk solig'i;
- yer solig'i;
- obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i;
- boshqa mahalliy soliqlar va yig'imlar.

Yagona yer solig'i to'lovchilari bo'lmish qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun boj to'lovi, davlat boji, litsenziya yig'imlari, budjetdan tashqari jamg'armalarga ajratmalar to'lashning amaldagi tartibi saqlab qolindi. Yagona yer solig'ini joriy qilishdan maqsad qishloq xo'jalik yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari-ning mehnatning pirovard natijalaridan iqtisodiy manfaatdorligini kuchaytirish, ularning soliq tizimini soddalashtirishdir.

2008-yil 1-yanvardan boshlab yagona yer solig'ining huquqiy asoslari soliq kodeksining XX bo'limi, 57-bobi, 362-369-moddalarda o'z aksini topgan.

Soliq solinadigan qishloq xo'jalik yer maydonlari yer uchastkalarining joylashishi tuproq boniteti va yerning boshqa tavsiflari bo'yicha kadastr ma'lumotlari bo'yicha qabul qilindi. Qishloq xo'jaligi yerlari maydonlari, ularning sifati va joylashgan joyi bo'yicha yer balansi, yer xaritasi, tekshiruv materiallari va boshqa yer kadastr hujjatlari bo'yicha qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 25-dekabrda 567-sonli qarori bilan 2004-yil 1-yanvardan boshlab tajriba tariqasida Toshkent, Samarqand viloyatlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 28-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2005-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi 610-sonli qaroriga asosan esa 2005-yil 1-yanvardan boshlab tajriba tariqasida Surxondaryo viloyatlari qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig'ini yerlarning normativ qiymatidan kelib chiqqan holda hisoblash tar-

tibi joriy etildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 27-dekabrda PQ-244-sonli qaroriga asosan 2006-yil 1-yanvardan boshlab Andijon, Buxoro va Xorazm viloyatlari qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun, eksperimentni davom ettirish doirasida, qishloq xo‘jaligi yerlarining normativ qiymatidan kelib chiqqan holda yagona yer solig‘ini hisoblab chiqish tatbiq etildi.

2007-yil 1-yanvardan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-532-sonli qarori bilan Navoiy, Jizzax va Farg‘ona viloyatlari qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-744-sonli qarori bilan esa 2008-yil 1-yanvardan boshlab Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Qashqadaryo, Namangan, Sirdaryo viloyatlari va Toshkent shahri qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun qishloq xo‘jaligi yerlarining normativ qiymatidan kelib chiqqan holda yagona yer solig‘ini hisoblab chiqarish tatbiq etildi. Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, 2008-yilda respublikamizning barcha hududlaridagi qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari yagona yer solig‘ini qishloq xo‘jaligi yerlarining normativ qiymatidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarish tartibiga to‘liq o‘tkazildi.

Ma’lumki, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida»gi qonuniga asosan, fermer xo‘jaligini tashkil etishda, chorvachilik mahsuloti yetishtirishga ixtisoslashtirilgan fermer xo‘jaligi kamida 30 shartli bosh chorva moli bo‘lgan taqdirda tashkil etiladi. Fermer xo‘jaligiga ijaraga beriladigan yer uchastkalarining eng kam o‘lchami bir shartli bosh chorva molga hisoblaganda Andijon, Namangan, Samarqand, Toshkent, Farg‘ona va Xorazm viloyatlaridagi sug‘oriladigan yerlarda kamida 0,3 gektarni, boshqa viloyatlar va Qoraqalpog‘iston Respublikasidagi sug‘oriladigan yerlarda kamida 0,45 gektarni, sug‘orilmaydigan (lalmikor) yerlarda esa kamida 2 gektarni tashkil etadi. Dehqonchilik mahsuloti yetishtirishga ixtisoslashtirilgan fermer xo‘jaliklariga ijaraga beriladigan yer uchastkalarining eng kam o‘lchami paxtachilik va g‘allachilik

uchun kamida 10 gektarni, bog‘dorchilik, uzumchilik, sabzavotchilik va boshqa ekinlarni yetishtirish uchun kamida 1 gektarni tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 6-oktabrdagi F-3077-son «Fermer xo‘jaliklari faoliyatini yuritishda yer uchastkalari miqdorini maqbullashtirish choralari ko‘rish yuzasidan takliflar ishlab chiqish bo‘yicha maxsus komissiya tashkil etish to‘g‘risida»gi farmoyishi doirasida ko‘rilgan tashkiliy choralar va amalga oshirilgan tadbirlar natijasida 2008-yilning 1-oktabriga qadar mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan 219976 ta fermer xo‘jaligi yer uchastkalari maqbullashtirilib, ularning umumiy soni 105033 tani tashkil qildi va fermer xo‘jaliklariga jami 5 mln 860,1 ming gektar yer maydoni biriktirib berildi yoki bunda bitta fermer xo‘jaligiga o‘rta hisobda ilgorigi 27,0 gektar o‘rniga amalda 56,0 gektar yer maydoni to‘g‘ri kelmoqda⁵⁸ (qarang 12.1-jadval).

12.1-jadval

Fermer xo‘jaliklari faoliyatining 2001-2009-yillardagi asosiy ko‘rsatkichlari (01.01 holatiga)⁵⁹

Ko‘rsatkichlar	O‘lchov birligi	Yillar				
		2001	2006	2007	2008	2009
Fermer xo‘jaliklari soni	dona	43759	125668	189235	217095	105033
Qishloq xo‘jaligi yalpi mahsulotida fermer xo‘jaliklarining ulushi	%	5,5	24,3	32,3	34,7	32,5

⁵⁸ Xodiyev B Yu. va boshqalar, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi. O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari» nomli asarini o‘rganish bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. –T.: Iqtisodiyot, 2009, -44-b. *2010-yil 1-yanvar holatiga fermer xo‘jaliklari soni 80628 tani tashkil etgan.

⁵⁹ O‘zbekiston Respublikasi Davlat etatistika qo‘mitasining 2001-2009-yillar hisobot ma‘lumotlari asosida tayyorlangan.

Fermer xo'jaliklarida band bo'lganlar soni	ming kishi	294,9	954,2	1381,1	1621,4	1979,8
shundan: yollanma ishchilar	ming kishi	0,0	280,8	382,5	456,1	1317,0
Bir xo'jalikda o'rtacha:						
- band bo'lganlar soni	kishi	7	8	7	7,5	18,8
- ekin maydoni	ga	20,3	30,0	26,2	26,7	56

Amalga oshirilgan maqbullashtirish jarayoni natijasida, 2011-yil yakuniga ko'ra, respublikamizdagi fermer xo'jaliklarining soni 215776 tadan 66134 taga yoki 69,4 foizga kamaytirildi, bunda bir fermer xo'jaligiga to'g'ri keladigan o'rtacha yer maydoni hajmini 27,4 gektardan 80,1 gektargacha ko'paytirishga erishildi. O'rtacha bir fermer xo'jaligiga to'g'ri keladigan yer maydonini tarmoqlar bo'yicha olib qaraydigan bo'lsak, bu ko'rsatkich paxtachilik va g'allachilikda 106,3 gektarga, sabzavotchilik va polizchilikda 23,5 gektarga, bog'dorchilik va uzumchilikda 13,1 gektarga, chorvachilikda 205 gektarga teng bo'lmoqda.⁶⁰

Ma'lumki, qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari tomonidan mamlakatda yetishtirilayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarining asosiy ulushi fermer xo'jaligi va dehqon xo'jaliklari hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Fermer xo'jaligi sohasi 2007-yilda 34,7 foizni, 2008-yilda 32,5 foiz, 2009-yilda 34,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2010-yilda 35 foizni tashkil etgan. 2007-yilga nisbatan 2010-yilda 0,3 foiz punktga o'sish kuzatilgan.

⁶⁰ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi» mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish to'yicha o'quv qo'llanma. -T.: Iqtisodiyot. 2012, -34-bet.

**Respublika YaIMni yaratishda qishloq xo'jaligi
korxonalarining hissasi⁶¹ (%)**

Qishloq xo'jaligi sohalari	Yillar (%)				
	2007	2008	2009	2010	2011
Dehqon xo'jaligi	62,7	65,3	63,3	62,9	63,7
Qishloq xo'jaligi korxonalarini	2,6	2,2	2,2	2,1	2,2
Fermer xo'jaliklari	34,7	32,5	34,5	35,0	34,1

2010-yilning yanvar-dekabrida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi 15810,7 mlrd so'mni yoki 2009-yilning shu davriga nisbatan 106,8 foizni tashkil qildi. Jumladan, dehqonchilik mahsulotlari 9390,7 mlrd so'mni (106,6 foiz), chorvachilik mahsulotlari 6420,0 mlrd so'mni (107,0 foiz) tashkil etdi.

Fermer xo'jaligi - ijaraga berilgan yer uchastkalaridan foydalanilgan holda qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqarishi bilan shug'ullanuvchi, mustaqil xo'jalik yurituvchi subyektdir. Fermer xo'jaligi O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining asosiy subyektidir.⁶²

Dehqon xo'jaligi - oilaviy mayda tovar xo'jaligi bo'lib, oila a'zolarining shaxsiy mehnati asosida, meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish uchun oila boshlig'iga berilgan tomorqa yer uchastkasida qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtiradi va realizatsiya qiladi.⁶³

Dehqon xo'jaligidagi faoliyat tadbirkorlik faoliyati jumlasiga kiradi hamda dehqon xo'jaligi a'zolarining istagiga ko'ra yuridik shaxs tashkil etgan holda va yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilishi mumkin. Dehqon xo'jaligi o'z faoliyatida yollanma mehnatdan doimiy asosda foydalanishi mumkin emas.

⁶¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining statistik ma'lumotlari asosida hisoblandi va tuzildi.

⁶² O'zbekiston Respublikasi 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi qonuni 3-modda.

⁶³ O'zbekiston Respublikasi 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Dehqon xo'jaligi to'g'risida»gi qonuni 1-modda.

12.2. Yagona yer solig'i to'lovchilari, obyekti va bazasi

Yagona yer solig'i to'lovchilari quyidagilardir;

- qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar;
- qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlari-ning tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari.

Bir vaqtning o'zida quyidagi shartlarga javob beradigan yuridik shaxslar soliq solish maqsadida qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar jumlasiga kiradi:

- yer uchastkalaridan foydalangan holda qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va o'zi yetishtirgan mazkur mahsulotni qayta ishlash yoxud yer uchastkalaridan foydalangan holda faqat qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish asosiy faoliyat turi bo'lgan yuridik shaxslar;

- qishloq xo'jaligini yuritish uchun mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan o'zlariga belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar;

- qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va mazkur o'zi yetishtirgan mahsulotni qayta ishlash, ulushni realizatsiya qilish yoki qayta ishlash uchun olingan qishloq xo'jaligi mahsulotini o'z ichiga oluvchi qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlash umumiy hajmida kamida 50 foizni tashkil etadigan yuridik shaxslar.

Yuqoridagi talablarga javob beradigan yangi tashkil etilgan qishloq xo'jaligi - tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran yagona yer solig'i to'lovchilar bo'ladilar.

Quyidagilarga yagona yer solig'i to'lovchilari sifatida qaralmaydi:

- o'rmon va ovchilik xo'jaliklari;
- yuridik shaxs tashkil etgan holda va tashkil etmasdan tuzilgan dehqon xo'jaliklari.

Yagona yer solig'ining stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining har yili qabul qilinadigan «O'zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti prognozi to'g'risida»gi qaroriga muvofiq belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qaroriga ko'ra 2012-yil uchun 6 foiz belgilandi.

12.3-jadval

Yagona yer solig'i STAVKALARI

To'lovchilar	Normativ qiymatga nisbatan stavka, foizlarda*					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari	2,3	2,8	3,5	5	6	6

**) Bunda jamoat imoratlari va hovlilari bilan band bo'lgan yerlar 2,0 koeffitsiyentini qo'llagan holda baholanadi*

Izoh. Har bir xo'jalik bo'yicha qishloq xo'jaligi yerlarining normativ qiymati O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va Davlat kadastr qo'mitasi tomonidan aniqlanadi.

2. Belgilangan mezonlarga muvofiq yagona yer solig'i to'lovchilariga kiritiladigan baliqchilik xo'jaliklari tuman bo'yicha o'rtacha sug'oriladigan yerlar normativ qiymatidan kelib chiqib, yagona yer solig'ini to'laydilar.

Soliq solish obyekti

Qonun hujjatlariga muvofiq qishloq xo'jaligini yuritish uchun egalik qilishga, foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkasi soliq solish obyekti.

Soliq solinadigan baza

Soliq solinadigan yer uchastkalarining qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan normativ qiymati soliq solinadigan bazadir.

Egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi yil mobaynida vujudga kelgan yer uchastkalari uchun soliq solinadigan baza yer uchastkalariga bo'lgan huquq vujudga kelgan oydan keyingi oydan boshlab hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan boshlab kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarda yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozga bo'lgan huquqlar vujudga kelganda soliq solinadigan baza bu huquq vujudga kelgan oydan boshlab kamaytiriladi. Yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozga bo'lgan huquq tugatilgan taqdirda, soliq solinadigan baza bu huquq tugatilgan oydan keyingi oydan boshlab ko'paytiriladi.

Yagona yer solig'ini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

- yangi tashkil etilgan qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan oydan boshlab ikki yil muddatga. Mazkur imtiyoz tugatilgan fermer xo'jaliklari bazasida tashkil etilgan fermer xo'jaliklariga tatbiq etilmaydi.

Ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlari - yuridik shaxslar davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili tugatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar - yagona yer solig'i to'lovchilarga soliq Kodeksining 282-moddasidagi yuridik

shaxslar yer solig'i bo'yicha berilgan imtiyozlar ham tatbiq etiladi. Kalendar yil soliq davridir.

Soliqqa tortish va soliq to'lash mexanizmini soddalashtirish maqsadida mamlakatimiz Prezidentining farmoni bilan fermer xo'jaliklari tomonidan to'lanadigan to'qqizta soliq turi o'rniga 1999-yilning 1-yanvaridan boshlab qishloq xo'jaligi korxonalarini uchun yagona yer solig'i joriy qilingan bo'lib, u har tomonlama qulaylikka ega. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida qishloq xo'jaligi sohasida bir qator soliq va bojxona imtiyozlari qo'llanadi:

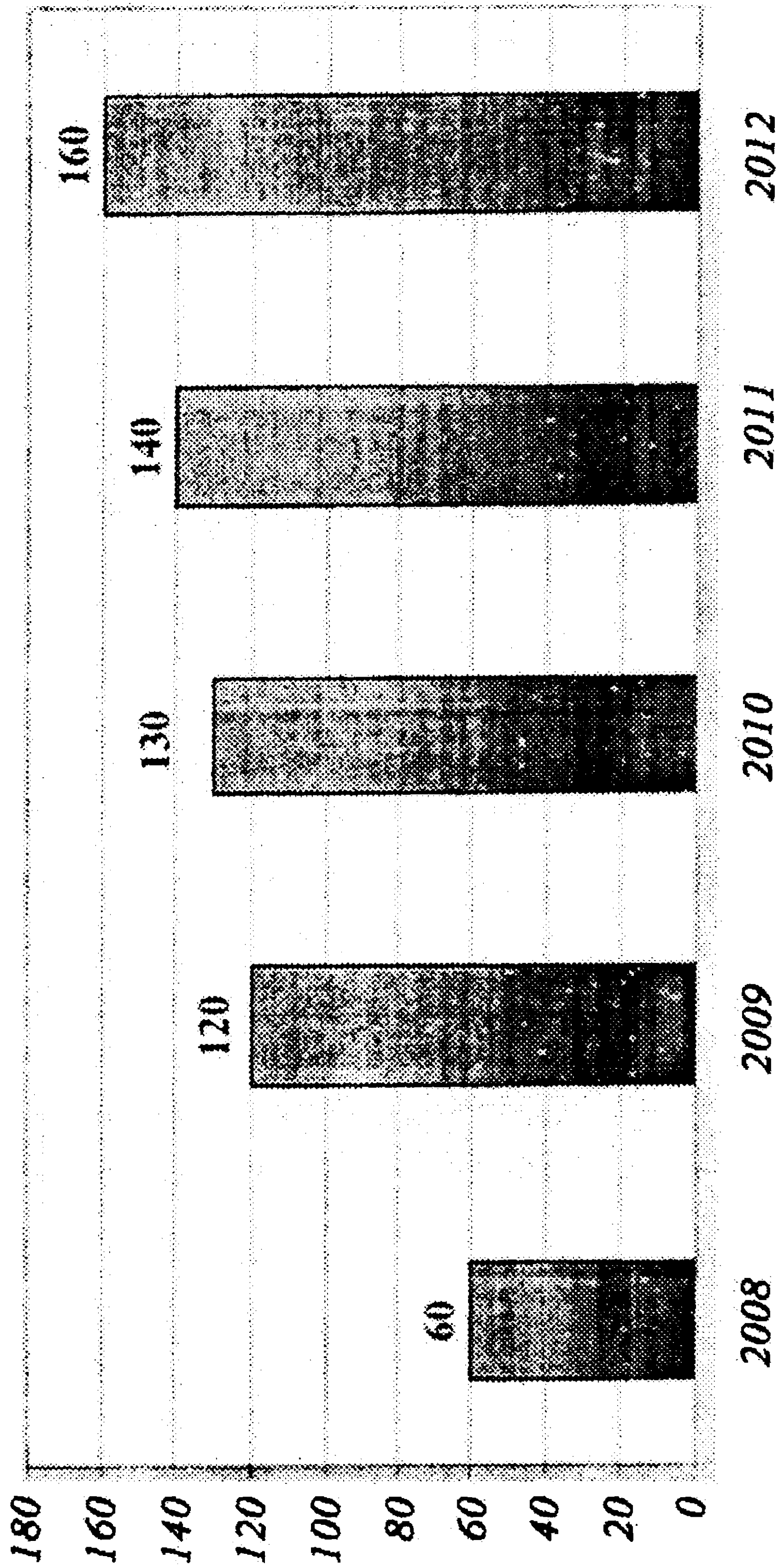
- yangidan tashkil etilgan, paxta, g'alla, sabzavot, poliz, kartoshka va boshqa mahsulotlar yetishtiradigan fermer xo'jaliklari 2-yil muddatga, bog'dorchilik va uzumchilikka ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari 5 yil muddatga yagona yer solig'i to'lashdan ozod etildi;

- fermer o'z hisobidan o'zlashtirgan yer uchun besh yil davomida yagona yer solig'i to'lashdan ozod qilindi;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 17-martdagi 304-sonli qaroriga asosan, xorijiy texnikalari olib kelishda qo'shilgan qiymat solig'i va bojxona to'lovlari hamda **chet el** texnikalari uchun ehtiyot qismlar olib kelishda qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 25-martdagi 308-sonli qaroriga muvofiq, chet ellardan chorva mollari olib kelishda qo'shilgan qiymat solig'i to'lovlaridan ozod etilgan.

Fermer xo'jaliklari texnika vositalarini imtiyozli shartlar bo'yicha lizing asosida xarid qilishi uchun texnika boshlang'ich narxining 15 foizini to'lab, qolgan 85 foizini 10 yil muddat ichida to'lash imkoniyatiga ega bo'ldi. Bunda lizingdan foydalangani uchun yillik foiz to'lovlari Markaziy bank qayta moliyalash stavkasining 50 foizidan oshmaydigan qilib belgilandi.

12.2-rasm. Hosildorligi past yerlarda davlat ehtiyojlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi fermer xo'jaliklariga davlat budjetidan ajratilayotgan subsidiyalar qiymati, milliard so'mda.⁶⁴

⁶⁴ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yaku-nlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi» mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. -T.: Iqtisodiyot. 2012,-37-bet.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 20-avgustdagi «Paxta narxini shakllantirish mexanizmi to'g'risida»gi PF-3114-sonli farmoniga asosan, davlat tomonidan sotib olinayotgan paxta xomashyosining narxini jahon bozoridagi narxlar darajasidan kelib chiqqan holda belgilash tizimi joriy etildi. Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabrda PQ-1024-sonli qaroriga muvofiq, 2009-yilda davlat budjeti parametrlarida eksportga sotiladigan paxta tolasi bo'yicha 20 foizlik qo'shilgan qiymat solig'i (QQC. To'lashdan paxta tozalash korxonalarini ozod etildi, natijada shu miqdorda fermerlarga paxta uchun to'lanadigan xarid narxlari oshirildi. Shu orqali davlatimiz tomonidan paxta yetishtiruvchi fermer xo'jaliklarini va tayyorlov korxonalarini rag'batlantirish ko'zda tutilgan bo'lib, paxta tolasining ichki narxlarini jahon bozoridagi narxlarga tenglashtirish choralari ko'rilmoqda. Shu bilan birga bugungi kunda jahon bozorida paxta tolasi narxlarining birmuncha yuqori ekanini inobatga olgan holda, narx bo'yicha yuzaga kelgan ijobiy farqning 25 foizini fermer xo'jaliklariga to'lab berish bo'yicha tegishli tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2011-yil davomida fermer xo'jaliklariga yo'naltirilgan ijobiy farq summasi 403315 million so'mni tashkil etdi. Bu holat jahon bozorida qulay konyunktura vujudga kelgan yillarda fermer xo'jaliklarining barqaror daromad olishi uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

Keyingi yillarda fermer xo'jaliklarini barqaror rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida hosildorligi past bo'lgan yerlarda davlat ehtiyojlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi fermer xo'jaliklarini davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun mablag'lar ajratish amaliyotda qo'llanmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 5-noyabrda «Hosildorligi past yerlarda davlat ehtiyoji uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirayotgan fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-725-sonli qarorida fermer xo'jaliklarini barqaror rivojlan-

tirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ularga samarali va amaliy davlat madadini ko'rsatish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida hosildorligi past bo'lgan yerlarda davlat ehtiyojlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi fermer xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun maqsadli mablag'lar ajratish, Moliya vazirligiga har yili Davlat budjeti loyihasini shakllantirishda mazkur maqsadlarga yer solig'i bo'yicha tushumlar hisobidan mablag'lar ajratish vazifasi yuklatildi.

Mazkur qarorga muvofiq, ball boniteti past yerlarda davlat ehtiyojlari uchun paxta xomashyosi yetishtirish bilan shug'ullanayotgan fermer xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashga davlat budjetidan ajratilayotgan mablag'lar qiymati 2008-yildagi 60 milliard soindan 2012-yilda 160 milliard soingga oshdi (12.2-rasm).

Ushbu mablag'lar fermerlarning xizmat ko'rsatuvchi va ta'minotchi tashkilotlar oldidagi qarzlarini qisqartirishda salmoqli manba bo'lmoqda.

Qishloq xo'jaligida moliya-kredit, soliq va sug'urta tizimini takomillashtirish:

◆ davlat ehtiyojlari uchun paxta xomashyosi va g'alla yetishtirishni asosan imtiyozli kreditlash orqali moliyalashtirib borish tizimini takomillashtirish;

◆ paxta va g'alladan boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchilarni kreditlash mexanizmini takomillashtirish;

◆ qishloq xo'jaligi uchun texnika, ehtiyot qismlar, naslli chorva mollari, urug'lik va ko'chatlar, zamonaviy texnologiya va uskunalar, dori-darmon, kimyoviy preparatlar import qilishda soliq va bojxona imtiyozlari tizimini yanada kengaytirish;

◆ qishloq joylarga kichik sanoatni jalb qilishda soliq imtiyozlari va moliyaviy qo'llab-quvvatlash tadbirlarini amalga oshirish;

◆ mahalliy ishlab chiqaruvchilarni iqtisodiy qo'llab-quvvatlash maqsadida proteksionizm siyosatini doimiy ravishda amalga oshirish;

◆ unumdorligi past bo'lgan, shuningdek, nasoslar bilan sug'oriladigan maydonlarda davlat ehtiyojlari uchun paxta va g'alla yetishtiruvchi fermer xo'jaliklarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirib borish.

12.3. Yagona yer solig'ini to'lash tartibini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Yagona yer solig'ini to'lash tartibini qo'llash uchun soliq to'lovchi har yili joriy soliq davrining 1-fevraliga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga o'tgan soliq davrida qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlashning umumiy hajmida qishloq xo'jaligi mahsulotining o'zi yetishtirgan va qayta ishlagan ulushi ko'rsatilgan ma'lumotnomani taqdim etadi.

Qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlashning umumiy hajmida qishloq xo'jaligi mahsulotining o'zi yetishtirgan va qayta ishlagan ulushini aniqlashda Soliq kodeksi-ning 132-moddasida nazarda tutilgan boshqa daromadlar hisobga olinmaydi.

Agar o'tgan soliq davri yakunlari bo'yicha yagona yer solig'i to'lovchi korxonalar belgilangan shartlarga javob bermasa, soliq to'lovchi joriy soliq davrining boshidan e'tiboran umumbelgilangan soliqlarni yoki yagona soliq to'lovini to'lashga o'tishi kerak.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar toifasiga kiradigan soliq to'lovchilar belgilangan shartlarga javob bermay qo'yganda soliq davridan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay davlat soliq xizmati organiga soliq solish tartibini tanlash to'g'risida yozma bildirish taqdim etadi. Soliq to'lovchining yozma bildirishni belgilangan muddatda taqdim etmaganligi, uning umumbelgilangan soliqlarni to'lashga roziligi deb hisoblanadi.

Yagona yer solig'ini to'lashdan umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan soliq to'lovchi shbu Kodeksda nazarda tutilgan yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig'i, obodonlashtirish

va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i va yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha u umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan soliq davrining birinchi choragi uchun joriy to'lovlarni to'lashdan ozod qilinadi.

Umumbelgilangan soliqlarni yoki yagona soliq to'lovini to'lashga o'tgan yagona yer solig'ini to'lovchi faqat navbatdagi soliq davri boshidan e'tiboran yana yagona yer solig'ini to'lashga o'tishga haqlidir.

Belgilangan shartlarga javob beradigan qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar, shuningdek, qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari faoliyatning yagona yer solig'ini to'lash tatbiq etiladigan qismi bo'yicha soliq solishning boshqacha tartibini tanlash huquqiga ega emas.

Qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlash bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlarini amalga oshirishda yagona yer solig'i to'lovchi mazkur faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishi shart.

Soliq Kodeksi muvofiq soliq solish tartibini tanlash huquqi saqlab qolingan mikrofirmalar va kichik korxonalar faoliyatning boshqa turlari bo'yicha korxonalarining tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovi to'lashi mumkin. Mikrofirmalar va kichik korxonalar toifasiga kirmaydigan soliq to'lovchi umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tishi kerak.

Yagona yer solig'ini to'lovchilar uchun soliq kodeksning 132-moddasida nazarda tutilgan boshqa daromadlarga soliq solinmaydi, dividendlar va foizlar, birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlar bundan mustasno.

Birgalikdagi faoliyatdan olinadigan daromadlarga yagona yer solig'i to'lovchida dividendlarga soliq solish uchun belgilangan stavkalar bo'yicha soliq solinadi.

Yer uchastkalari ijaraga (shu jumladan, ichki xo'jalik pudratiga) berilganida yagona yer solig'ini to'lash majburiyati ijaraga beruvchining zimmasida saqlanib qoladi.

12.4. Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi

Yagona yer solig'i summasi yer uchastkalarining normativ qiymati va yagona yer solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yerlarning qayerda joylashgani va sifatiga (ball-bonitetga) bog'liq ravishda bazaviy stavkalar tegishli tuzatish koeffitsiyentlariga tuzatiladi.

Yerlarning har bir turi bo'yicha yagona yer solig'i summasi quyidagi formula bo'yicha belgilanadi:

$$H = Szu \times Sb \times Kp,$$

bu yerda:

N - yagona yer solig'i summasi, so'mlarda;

Szu - yer uchastkasi maydoni, gektarlarda;

Sb - yerning normativ qiymati, 1 gektar uchun so'mlarda;

Kp - soliq stavkasi normativ qiymatga nisbatan

Yagona yer solig'ining hisob-kitobi yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga joriy soliq davrining 1-mayigacha taqdim etiladi.

Yil davomida berilgan yer uchastkalari uchun yagona yer solig'i yer uchastkasi berilganidan keyingi oydan boshlab to'lanadi. Yer uchastkasi olib qo'yilgan (kamaytirilgan) taqdirda, yagona yer solig'ini to'lash yer uchastkasi olib qo'yilgan (kamaytirilgan) oydan boshlab to'xtatiladi (kamaytiriladi).

Yer uchastkasining tarkibi va maydoni yil davomida o'zgargan, shuningdek, yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquq vujudga kelgan (tugatilgan) taqdirda, soliq to'lovchilar davlat soliq xizmati organlariga hisobot yiuning 1-dekabrigacha yagona yer solig'ining aniqlik kiritilgan hisob-kitobini taqdim etishlari shart.

Yagona yer solig'ini to'lash quyidagi muddatlarda amalga oshiriladi:

hisobot yiuning 1-iyuligacha - yillik soliq summasining 20 foizi;

hisobot yiuning 1-sentabrigacha - yillik soliq summasining 30 foizi;

hisobot yiuning 1-dekabrigacha - soliqning qolgan summasi. Ma'lumki amaldagi qonunchilikka asosan yagona yer solig'ini to'lovchi

qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar budjetga maqsadli jamg'armalarga ajratmalar to'laydilar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagi tartiblar belgilandi:

yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar tomonidan Davlat maqsadli jamg'armalarga ajratmalar: respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratma, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar hamda ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar bo'yicha hisob-kitoblari biiiashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etish tartibi belgilandi.

yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar tomonidan umumlashgan Davlat maqsadli jamg'armalarga ajratmalar bo'yicha hisob-kitoblari Davlat soliq xizmati organlariga **har chorakda** taqdim etish tartibi belgilandi.

Nazorat savollari

1. Yagona yer solig'i obyektiga nimalar kiradi?
2. Yagona yer solig'i qachondan joriy etilgan?
3. Yagona yer solig'i to'lovchilari kimlar hisoblanadi?
4. Yagona yer solig'i stavkasi qanday?
5. Yagona yer solig'i bo'yicha qanday imtiyozlar berilgan?

6. Yagona yer solig'i bazasi qanday aniqlanadi?
7. Yagona yer solig'i to'lovchilari va stavkalari qanday belgilangan?
8. Yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozlar?
9. Yagona yer solig'ini to'lash tartibini qo'llashning qanday xususiyatlari mavjud?
10. Yagona yer solig'i hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi?

13-BOB. YURIDIK SHAXSLARDAN TADBIRKORLIK FAOLIYATI BO‘YICHA OLINADIGAN QAT‘IY BELGILANGAN SOLIQ

Tayanch so‘z va iboralar: *soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi, qat‘iy belgilangan soliq, tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik), tadbirkorlik faoliyati subyektlari, yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy tadbirkorlik, qat‘iy belgilangan soliq obyekt va bazasi, soliq hisoboti.*

13.1. Qat‘iy belgilangan soliqning zaruriyati, iqtisodiy mohiyati va qo‘llanish tartibi

Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotining asosi bo‘lgan xususiy mulk ustuvorligini mustahkamlaydigan barqaror qonunchilik bazasi yaratilganini qayd etish zarur. O‘rta mulkdorlar sinfini shakllantirish, mamlakat iqtisodiyotini barqaror yuksaltirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va aholi daromadini oshirishning muhim omili bo‘lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish bo‘yicha qulay ishbilarmonlik muhiti hamda ishonchli huquqiy kafolatlar yaratildi.

O‘zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-mayda yangi tahrir ostida tasdiqlangan «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida»gi qonuniga ko‘ra, tadbirkorlik va tadbirkorlik faoliyati, uning turlari va ishtirokchilari quyidagicha belgilangan:

Tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik) - tadbirkorlik faoliyati subyektlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan, o‘zi tavakkal qilib va o‘z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olishga qaratilgan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Tadbirkorlik faoliyati subyektlari (tadbirkorlik subyektlari) - belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslardir.

Kichik tadbirkorlik subyektlari - yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy korxonalar, mikrofirma va kichik korxonalar.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik - yuridik shaxs tashkil etmagan holda jismoniy shaxs (yakka tartibdagi tadbirkor) tomonidan tadbirkorlik faoliyatining amalga oshirilishidir.

Oilaviy tadbirkorlik - oila a'zolari tomonidan tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foйда) olish maqsadida amalga oshiriladigan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Oilaviy tadbirkorlikka maksimal darajada yanada qulay biznes-muhit yaratish, xususiy mulkning ustuvorligini mustahkamlash, uni ishonchli kafolatlarini ta'minlash hamda oilaviy tadbirkorlikka ko'proq erkinlik berish va rivojlantirishga yo'naltirilgan keng chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 26-apreldagi «**Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida**» O'RQ-327-sonli qonuni qabul qilindi.

Oilaviy tadbirkorlik yuridik shaxs tashkil etgan yoki tashkil etmagan holda amalga oshirilishi mumkin.

Ma'lumki, mamlakatimizda iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash va tadbirkorlik uchun barcha qulay shart-sharoitlarni yaratish hamisha birinchi darajali ustuvor maqsad va vazifa bo'lib kelgan. Bu borada amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarni jonlantirish, tadbirkorlik subyektlarini yanada qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tadbirlarning uzviy davomi sifatida 2011-yilni Yurtboshimiz tomonidan «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili»⁶⁵ deb e'lon qilinishi ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun zamin yaratdi hamda iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotini yangi, yanada yuksak bosqichga ko'tarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

⁶⁵ Karimov I.A. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 18-yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. - Toshkent. Xalq so'zi gazetasi, 2010-yil 9-dekabr.

**O'zbekiston Respublikasi Davlat budgeti daromadlari tarkibida
qat'iy belgilangan soliqning salmog'i⁶⁶ (foizda)**

№	Ko'rsatkichlar	Yillar (%)							2012-yilda 2006-yilga nisbatan o'zgarishi
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	Davlat budgeti daromadlari -jami Shu jumladan:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
2	Bevosita soliqlar	25,9	23,9	25,3	26,6	26,0	26,2	25,2	-0,7
1.1	Yuridik va jismoniy shaxslardan qat'iy belgilangan soliqni jami daromatlardagi ulushi	1,4	1,2	1,1	1,0	1,0	1,2	U	-0,3
2.1	Qat'iy belgilangan soliqning bevosita soli- qlardagi ulushi	5,3	4,4	4,5	4,0	4,0	4,4	4,2	1,1

⁶⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida hisoblangan.

Davlat dasturi doirasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun eng qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir keng ko‘lamli ishlar olib borilishi natijasida 2011-yil yakunlari bo‘yicha mamlakat yalpi ichki mahsulotida uning ulushi 2010-yildagi 52,5 foiz o‘rniga 54 foizgacha ko‘payishiga ko‘maklashdi.⁶⁷

Soliq kodeksining 22-moddasiga ko‘ra - **soliq solishning sod-dalashtirilgan tartibi** - soliq solishning ayrim toifadagi soliq to‘lovchilar uchun belgilanadigan hamda ayrim turdagi soliqlarni hisoblab chiqarish va to‘lashning, shuningdek, ular yuzasidan soliq hisobotini taqdim etishning maxsus qoidalari qo‘llanilishini nazarda tutuvchi alohida tartibi deb ta’rif berilgan,

Qat’iy belgilangan soliq soliq kodeksining 23-moddasiga ko‘ra soliq tushumlarida respublika budjetiga kelib tushadigan bevosita soliq hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qaroriga ko‘ra 2012-yilda davlat budjeti daromadlari tarkibidagi yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan qat’iy belgilangan soliqning salmog‘i 1,1 foizni, bevosita soliqlar tarkibida esa 4,2 foizni tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga ko‘ra Davlat hokimiyati va mahalliy davlat boshqaruvi organlarining barcha darajalardagi mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarini shakllantirishdagi roli, mustaqilligi va mas’uliyatini oshirish, mahalliy budjetlarning O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetidagi ulushini ko‘payti-

⁶⁷ Karimov I. A. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yilda respublikani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlariga va 2012-yilda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalariga bag‘ishlangan majlisi ma’ruzasi. -Toshkent. Xalq so‘zi gazetasi, 2012, 20-yanvar.

rish maqsadida, yuridik va jismoniy shaxslarning tadbirkorlik faoliyati ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq hamda yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar (yakka tartibdagi tadbirkorlar)dan olinadigan qat'iy belgilangan soliq bo'yicha tushumlar to'liq hajmda mahalliy budjetlar daromadlariga o'tkazildi.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun qo'llaniladi va yagona soliq to'lovini, yagona yer solig'ini hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lashning maxsus qoidalari qo'llanilishini, shuningdek, mazkur soliqlar bo'yicha soliq hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash belgilangan faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yagona soliq to'lovchilar va yagona yer solig'i to'lovchilar ushbu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda tartibda tartibda qat'iy belgilangan soliqni to'lashlari shart.

Yagona soliq to'lovi, yagona yer solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqlar Soliq kodeksda nazarda tutilgan jami umumbelgilangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'rniga to'lanadi.

Soliq davri mobaynida, soliq solish tartibi o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi bu haqda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi. Bunda o'tgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'sha davrda amal qilgan soliq solish tartibidan kelib chiqqan holda to'lash bo'yicha majburiyatlar soliq to'lovchilarda saqlanib qoladi.

Ma'lumki soliq siyosatida tub o'zgarishlar sodir bo'ldi. 2007-yil 25-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksini tasdiqlash to'g'risida»gi 136-sonli Qonuni bilan yangi Soliq kodeksi qabul qilindi hamda

2008-yil 1-yanvardan kuchga kirdi. O‘zbekiston Respublikasining yangi Soliq kodeksining 20 bo‘limi soddalashtirilgan tartibga bag‘ishlangan bo‘lib, 58-bobi hamda 370-375-moddalari yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan qat’iy belgilangan soliqni hisoblash mexanizmi belgilangan. Yuridik va yakka tartibdagi tadbirkorlarga qat’iy belgilangan soliq uchun obyektif fizik ko‘rsatkich birligiga har oyda qat’iy belgilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda) hisoblanadi.

13.2. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar tomonidan qat’iy belgilangan soliqni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari

Soliq kodeksining 370-moddasiga ko‘ra qat’iy belgilangan soliqni to‘lovchilar bo‘lib, faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko‘rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar hisoblanadi.

Qat’iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlarining ro‘yxati, shuningdek, faoliyatning mazkur turlarini tavsiflovchi fizik ko‘rsatkichlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko‘rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi soliq to‘lovchilar faoliyatning qat’iy belgilangan soliq to‘lash tatbiq etiladigan qismiga doir soliq solishning boshqa tartibini tanlash huquqiga ega emas.

Qat’iy belgilangan soliq to‘lash tatbiq etiladigan faoliyat bilan bir qatorda faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faoliyatning mazkur turlari bo‘yicha alohida-alohida hisob yuritishlari va umumbelgilangan yoki qat’iy belgilangan soliqlarni to‘lashlari shart.

Asosiy faoliyat turi bo‘yicha qat’iy belgilangan soliqni to‘lovchilar bo‘lgan yuridik shaxslar Soliq kodeksining 132-modda-

sida nazarda tutilgan boshqa daromadlarga soliq solinmaydi, dividendlar va foizlar, birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlar, shuningdek, ijaradan olingan daromadlar bundan mustasno.

Mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga Soliq kodeksda nazarda tutilgan tartibda umumbelgilangan soliqlar yoki yagona soliq to'lovi joriy etiladi.

Faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar belgilangan tartibda qat'iy belgilangan soliqni to'laydi.

13.3. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi

Qat'iy belgilangan soliq belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko'rsatkich soliq solinadigan obyektidir.

Soliq solinadigan **baza** fizik ko'rsatkichlarning sonidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Qat'iy belgilangan soliq summasi soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'iy nazar soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Qat'iy belgilangan soliq quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$Q_{ss} = S_{st} * EKOIH$$

Sst - soliq stavkasi;

EKOIH - eng kam oylik ish haqi.

Qat'iy belgilangan soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga asosan belgilanadi va soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Qat'iy belgilangan soliq yuridik shaxslar mustaqil ravishda belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib hisoblaydilar. Qat'iy belgilangan soliq stavkalari 2012-yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori bilan tasdiqlangan bo'lib, u quyidagicha tabaqalashtirilgan:

**Yuridik va jismoniy shaxslardan ayrim tadbirkorlik
faoliyati turlari bo'yicha 2012-yil uchun olinadigan
qat'iy belgilangan soliq
STAVKALARI⁶⁸**

№	Faoliyat turi	To'lov- chilar	Mazkur faoliyat turi xarakterlovchi fizik ko'rsatkichlar	Fizik ko'rsatkich birligiga liar oyda qat'iy bel- gilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda)		
				Toshkent shahri	Nukus shahri va viloyatga bo'ysunuvchi shaharlar	Boshqa aholi punktleri
1.	Avtotransport vositalarini vaqtinchalik saqlash	yuridik shaxslar	Egallagan maydon (1 metr ²)	0,1	0,09	0,06
2.	Bolalar o'yin avtomatlari	yuridik va jismoniy shaxslar	Jihozlangan o'rinlar soni (birlikda)	3,0	2,0	1,0

⁶⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori 10-ilova.

Taqdim etilgan qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobida hisobga olinmagan fizik ko'rsatkichlar aniqlangan taqdirda bunday holatlarga soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash sifatida qaraladi.

Ushbu qarorga muvofiq, 2012-yil 1-yanvardan yagona soliq to'lovini to'lovchi avtomobil transportida yuk tashishga oid xizmat ko'rsatuvchi korxonalar uchun yagona soliq to'lovining eng kam me'yori sifatida har bir avtotransport vositasi uchun xuddi shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo'lmagan summani to'lash tartibi joriy etildi.

Soliq davri - bir oy.

Qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

- yangi tashkil qilinayotgan (boshlovchi) soliq to'lovchilar tomonidan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay;

- faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan hisobot yilining 15-yanvarigacha taqdim etiladi.

Soliq solish obyekti va ish haqining eng kam miqdori o'zgaragan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlik kiritilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lovni to'lash muddatidan kechiktirmay taqdim etishlari shart.

Qa'tiy belgilangan soliqni to'lash:

- yuridik shaxslar tomonidan har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay;

- yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda to'lanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Yakka tartibdagi tadbirkorlar yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish doirasida qat'iy belgilangan soliq to'lash bilan bir qatorda quyidagilarni to'laydilar:

- 1) bojxona to'lovlari;
- 2) yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- 3) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq - suv resurslaridan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilganda;
- 4) aksiz solig'i - aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarilganda;
- 5) budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;
- 6) davlat boji;
- 7) avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Agar yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq solinadigan mol-mulkka va (yoki) yer uchastkasiga ega bo'lsalar, Soliq kodeksi-ning 48-, 50-boblarida nazarda tutilgan tartibda jismoniy shaxslar-ning mol-mulkiga solinadigan soliqni va (yoki) jismoniy shaxslar-dan olinadigan yer solig'ini to'lash majburiyati ularning zimma-sida saqlanib qoladi.

Agar yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini muayyan mud-datga to'xtatsa, u o'z faoliyatini to'xtatguniga qadar tadbirkorlik subyektini ro'yxatdan o'tkazuvchi organga faoliyatni vaqtinchalik to'xtatish to'g'risida ariza berish bilan bir vaqtda davlat ro'yxati-dan o'tganlik to'g'risidagi guvohnomani topshiradi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilgan-ligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risidagi arizani olgan tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organ kelgusi ish kuni tugaguniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yakka tartibdagi tadbir-korning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklangan-ligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlana-digan shaklda axborot taqdim etadi.

Tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaq-tinchalik to'xtatilganligi to'g'risida taqdim qilingan va davlat soliq

xizmati organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun qat'iy belgilangan soliqni hisoblashni to'xtatib turish uchun asos bo'ladi.

Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'iy nazar, qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyatining turi va soliq to'lovchining faoliyatni amalga oshirish joyiga qarab belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Yuridik shaxs tashkil etmasdan xususiy tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilishini tartibga solish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi «Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida»gi 6-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga asosan, jismoniy shaxslar 2011-yil 1-apreldan boshlab ushbu qaror bilan tasdiqlangan Ro'yxatga kiritilmagan faoliyat turlarini amalga oshirishi mumkin emasligi belgilab qo'yildi. Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan 66 ta faoliyat turlari ro'yxatini quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin:

13.3-jadval

**Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan
shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari
RO'YXATI**

No	Faoliyat tunning nomi
I.	Chakana savdo:
1.	Oziq-ovqat tovarlari bilan chakana savdo qilish (o'simlik moyi va alkogolli mahsulotlarni sotish bundan mustasno)
2.	Dehqon bozorlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chakana sotish
3.	Nooziq-ovqat tovarlarini chakana sotish (neft mahsulotlarining barcha turlarini, qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar yoxud bunday materiallar qo'llanilgan buyumlarni, kino va video mahsulotlarini, yangi import avtomobillar va farmatsevtika tovarlarini sotish bundan mustasno)

4.	Oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlarini chakana sotish (turg'un shoxobchalarda aralash savdo qilish)
5.	Tovarlarni import qilish va chakana sotish*
II.	Qonun hujjatlarida belgilangan ro'yxat bo'yicha xalq badiiy hunarmandchiligi va dekorativ-arnaliy san'at buyumlarini tayyorlash.
III.	Maishiy xizmatlar, II bo'limda nazarda tutilganlaridan tashqari:
6.	Sartaroshlik xizmatlari, manikyur, pedikyur, kosmetolog xizmatlari va shunga o'xshash boshqa xizmatlar
7.	Kir yuvish. quruq va kimyoviy tozalashni tashkil etish, shuningdek, dazmollash xizmatlari
8.	Gilam va gilam buyumlarini ta'mirlash va tozalash
9.	Tikuv, mo'yna, charm va trikotaj buyumlarni, bosh kiyimlarini, to'qimachilik galantereyasidan tikilgan buyumlarni ta'mirlash va tikish, trikotaj buyumlarni to'qish
10.	Hayvonlar terilari, mo'yna, to'qimachilik, charm buyumlar va boshqa buyumlarni oshlashl va bo'yash
11.	Yakka buyurtmalar bo'yicha poyabzal tayyorlash va tikish, poyabzalni ta'mirlash, bo'yash va tozalash
12.	Attorlik buyumlarini tayyorlash va ta'mirlash
13.	Bijuteriya va jevaklarni tayyorlash va ta'mirlash
14.	Kalitlar tayyorlash
15.	Metall va tunuka buyumlar tayyorlash va ta'mirlash
16.	Motam gulchambarlari, sun'iy ranglar, girlyand tayyorlash
17.	To'siqlar, haykallar, metalldan yasalgan gulchambarlarni tayyorlash va ta'mirlash
18.	Eshik, deraza va yog'ochdan boshqa buyumlar tayyorlash, mebel-dan tashqari
19.	Inventarni (xo'jalik, sport, baliqchilik va hokazo inventar) ta'mirlash va tayyorlash

13.3-jadvalning davomi

20.	Kesuvchi buyumlar va asboblarni charxlash
21.	Mebelni yig'ish va ta'mirlash
22.	Musiqa asboblarini ta'mirlash va sozlash
23.	Yakka buyurtma bo'yicha qimmatbaho metallardan yasalgan zargarlik buyumlarini tozalash, shuningdek, zargarlik buyumlarini ta'mirlash
24.	Optika, soatlarni ta'mirlash va o'ymakorlik ishlari
25.	Radioelektron apparatlar, maishiy mashinalar, maishiy priborlar, ofis mashinalari va hisoblash texnikasini ta'mirlash, o'rnatish va ularga texnik xizmat ko'rsatish
26.	Transport vositalarini ta'mirlash va ularga texnik xizmat ko'rsatishu shu jumladan, transport vositalariga texnik xizmat ko'rsatish xizmatlarining boshqa turlari (akustik tizimlar va qo'riqlash signallarini ta'mirlash va o'rnatish, yuvish, tekislash, kuzovga himoya va bezak qoplamalari qoplash, salonni tozalash va shunga o'xshash boshqa xizmatlar)
27.	Sanitariya-texnika xizmatlari va payvandlash ishlari
28.	Shisha va oynalarni qirqish, shishaga badiiy ishlov berish
29.	Binolarga ovna o'rnatish xizmatlari
30.	Jamoat hojatxonalari xizmatlari
31.	Hammom va sauna xizmatlari
32.	Turar joylarni yig'ishtirish xizmatlari
33.	Hovlilar va bog'larga qarash xizmatlari, shuningdek, ko'kalamzorlashtirish ishlari
34.	Bog'lar, polizlar va dov-daraxtlarni zararkunandalar va kasalliklardan himoya qilish
35.	Videoga olish va fotosuratga olish xizmatlari

IV.	Faoliyatning boshqa turlari:
36.	Milliy shirinliklar, non-bulka va qandolatchilik buyumlari tayyorlash va sotish, shuningdek, uy sharoitlarida yoki mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarori bilan ajratilgan maxsus joylarda o'rindiqlar tashkil etmasdan donalab sotiladigan taomlarning alohida turlarini tayyorlash
37.	O'lchov vositalari tayyorlash va ularni prokatga berish
38.	Qurilish, ta'mirlash va bezash bo'yicha alohida ishlarni bajarish (kapital qurilish, qurilish-montaj ishlari bo'yicha yuridik shaxslarga xizmat ko'rsatishdan tashqari)
39.	Repetitorlik xizmatlari
40.	Tarjima xizmatlari, tahrir xizmatlari
41.	Bolalarning o'yinchoq avtomatlari bilan bog'liq xizmatlar
42.	Axborotning kriptografik himoyasi vositalarini loyihalash, yaratish, ishlab chiqarish, sotish, ta'mirlash va ulardan foydalanish
43.	Dizayn bo'yicha xizmatlar (grafik, interyer, mebel va hokazolar), shuningdek, chizmachilik-grafika ishlari
44.	Kompyuter dasturlarini ishlab chiqish xizmatlari, kompyuter o'yinlarini tashkil etish, shuningdek, kompyuter yordamida matnlarni terish va bosib chiqarish xizmatlari, matndan nusxa olish va ko'paytirish bilan bog'liq xizmatlar
45.	Tashrif qog'ozlari va taklifnoma biletlarini tayyorlash va bosish
46.	Muqovalash ishlari
V.	Faoliyat turining nomi
47.	Reklamani ishlab chiqish va joylashtirish
48.	Sug'urta agentlari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar
49.	To'ylar, yubileylar va boshqa tantanalarda konsert xizmati ko'rsatish
50.	O'zbekiston Respublikasida va uning tashqarisida gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirish

13.3-jadvalning davomi

51.	Tantanali marosimlarni tashkil etish xizmatlari (toʻy, yubiley, tugʻilgan kun va hokazolar)
52.	Koʻylak va kostyumlarni, shuningdek, ularga aksessuarlarni prokatga berish
53.	Ijtimoiy xizmatlar (bolalar, bemorlar va keksa kishilarga qarash xizmatlari)
54.	Jismoniy tarbiya-sogʻlomlashtirish faoliyati (sheyping, aerobika, sport seksiyalari, salomatlik guruhleri), trenerlik xizmatlari
55.	Toʻgaraklar tashkil etish va yuritish
56.	Tulumni shishirish xizmatlari (toksidermik ishlar)
57.	Tegirmonlarda donni mavdalash (tozalash) xizmatlari
58.	Mol soʻyish xizmatlari
59.	Uy hayvonlariga qarash xizmatlari
60.	Veterinariya faoliyati
61.	Yuklarni avtomobil transportida tashish
62.	Yoʻlovchilar va yuklarni daryo transportida tashish
63.	Oʻsimlik, hayvonlar va minerallardan tayyorlangan dorivor xomashyoni yetishtirish, yigʻishtirish, tayyorlash, qadoqlash va ulgurji sotish
64.	Gullar va dekorativ daraxtlar yetishtirish va sotish
65.	Akvarium baliqlari, dekorativ qushlar va boshqa hayvonlarni koʻpaytinish va sotish
66.	Shisha idishlar va ikkilamchi xomashyoni qabul qilish xizmatlari (metall chiqindilaridan tashqari)
67.	Riyeltorlik faoliyati
68.	Jismoniy va yuridik shaxslarga maxsus texnikadan (traktorlar, avtokranlar, buldozerlar, ekskavatorlar va boshqalardan) foydalan-gan holda xizmatlar koʻrsatish
69.	Ilmiy-tadqiqot, tajriba-konstruktorlik va texnologik ishlar uchun pudrat shartnomasi boʻyicha ishlarni bajarish

70.	Matritsali printerlar va alfavit-raqam yozadigan qurilmalar uchun bo'yovchi tasmalarni tayyorlash va qayta ishlash
71.	Qog'ozlar va skorosshivatellar uchun konvertlar, papkalar tayyorlash
72.	Telekommunikatsiyalar operatorlariga, provayderlariga vositachilik xizmatlari ko'rsatish (salohiyatli abonentlarni izlash, abonentlar yoki xizmatlar ko'rsatuvchilar bilan abonentlik shartnomalari tuzish va ularga ma'lumot-axborot xizmati ko'rsatish, xizmat ko'rsatuvchilarning xizmati uchun to'lovlarni qabul qilish)
73.	Tashkilotlar uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari (xom sut, sabzavotlar, mevalar, asal, teri va mo'yna) tayyorlash bo'yicha xizmatlar
74.	Paxta (ilgari iste'molda bo'lgan) va jun tozalash hamda titish xizmatlari

Tovarlarning turlari tumanlar (shaharlar) hokimliklari huzuridagi tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish inspeksiyalari tomonidan beriladigan chakana savdoni amalga oshirish huquqi uchun berilgan ruxsatnomada, shuningdek, davlat soliq xizmati organlari tomonidan berilgan tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib keluvchi yuridik shaxs bo'lmasdan tashkil etilgan yakka tadbirkorning ro'yxatdan o'tkazish (ruxsat berish) tartibotlari varaqasida ko'rsatiladi.

Agar yakka tadbirkor faoliyatning asosiy turiga nisbatan yordamchi hisoblangan faoliyatni amalga oshirsa, qat'iy belgilangan soliq faoliyatning bir turi uchun to'lanadi.

Ro'yxatga kiritilgan faoliyat turlari yuridik shaxs shaklidagi tadbirkorlik subyektlari tomonidan ham amalga oshirilishi mumkin.

Ro'yxat doirasida o'z faoliyatini amalga oshiradigan xususiy tadbirkorlar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishlari mumkin.

Faoliyatning bir necha turi bilan shug'ullanuvchi soliq to'lovchilar qat'iy belgilangan soliqni faoliyatning har bir turi uchun mazkur turdagi faoliyatga nisbatan belgilangan stavkalar bo'yicha alohida-alohida to'laydilar.

13.4-jadval

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan jismoniy shaxslar (yakka tartibdagi tadbirkorlar)dan olinadigan qat'iy belgilangan soliq stavkalari⁶⁹

№	Faoliyat turi	Qat'iy belgilangan soliqning bir oydagi stavkasi (eng kam ish haqiga karrali miqdorlarda)		
		Toshkent sh.	Nukus sh. va viloyatga bo'yisunuvdagi shaharlar	boshqa aholi punktlari
1.	Chakana savdo:			
	oziq-ovqat tovarlari bilan	9,0	6,0	3,0
	dehqon bozorlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan*	5,0	4,0	2,0
	nooziq-ovqat tovarlari bilan	10,0	6,5	3,0
	oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlari bilan (turg'un shoxobchalardagi aralash savdo)	10,0	6,5	3,0
2.	Maishiy xizmatlar, 3-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari	3,5	1,5	0,5

⁶⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (10-ilova).

3.	Sartaroshlik xizmatlari, manikyur, pedikyur, kosmetolog xizmatlari va boshqa shunga o'xshash xizmatlar	4,0	2,0	1,0
4.	O'z mahsulotini ishlab chiqarish va sotish. Shu jumladan, milliy shirinliklar va non-bulka mahsulotlarini tayyorlash va sotish, shuningdek, uy sharoitlarida yoki joylardagi davlat hokimiyati organlarining qarori bilan maxsus ajratilgan joylarda o'tirish joylari tashkil qilmasdan donalab sotiladigan ovqatlarning ayrim turlarini tayyorlash va sotish	2,0	1,5	1,0
5.	Boshqa faoliyat turlari	2,0	1,5	1,0
6.	Avtomobil transportida yuk tashishga oid xizmatlar:			
	3 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	2,0		
	8 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	3,0		
	8 tonnadan ortiq yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	4,0		

**) Uy xo'jaligi, shu jumladan, dehqon xo'jaligida parvarishlangan tirik hayvonlarni (chorva mollari, parrandalar, mo'ynali va boshqa hayvonlar, baliqlar va boshqalar) hamda ularni so'yib, xom yoki qayta ishlangan ko'rinishdagi mahsulotlarni, sanoatda qayta ishlashdan tashqari, chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini tabiiy va qayta ishlangan ko'rinishda (manzarali bog'dorchilik (gulchilik) mahsulotlaridan tashqari) sotish bundan mustasno.*

Soliq solishdan ozod etish soliq to'lovchi tomonidan davlat hokimiyatning joylardagi tegishli organi, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organik bog'dorchilik uzumchilik yoki polizchilik shirkati boshqaruvi tomonidan berilgan, sotilgan mahsu-

lot soliq to'lovchi tomonidan unga yoxud uning oila a'zolariga ajratilgan yer uchastkasida yetishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etish sharti bilan amalga oshiriladi.

1. Jismoniy shaxs:

a) bir nechta faoliyat turi bilan shug'ullansa, bar bir faoliyat turi uchun alohida-alohida soliq to'laydi;

b) tadbirkorlik faoliyatini ijaraga olingan uskunalar va binoda amalga oshirsa, yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga ijaraga beruvchi to'g'risida ma'lumotnoma (axborot) taqdim etishi kerak;

v) davlat royxatidan o'tkazilmagan joyda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirsa, soliqni ro'yxatdan o'tkazilgan joyda va faoliyatni haqiqatda amalga oshirayotgan joyda belgilangan stavkalar orasida eng yuqori stavka bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan joy bo'yicha to'laydi.

Jismoniy shaxslar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat turlari amalga oshirilganligi holatlari aniqlangan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda yillik hajmda tegishli faoliyat turi bo'yicha biryo'la qat'iy belgilangan soliqni undiradilar.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkni ijaraga berishdan olgan daromadlariga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1675-sonli qaroriga 8-ilovada ko'rsatilgan soliq solish shkalasining eng kam stavkalari bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

Qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda, soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'iy belgi-

langan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'iy belgilangan soliq eng yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

2012-yildan boshlab, o'rnatilgan tartibda jismoniy shaxslar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat ko'rsatish holatlari aniqlangan taqdirda davlat soliq xizmati organlariga tegishli faoliyat turi bo'yicha bir yil uchun hisoblangan qat'iy belgilangan soliqni undirish huquqi berildi.

Nazorat savollari

1. Soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimining iqtisodiy mohiyati va ahamiyati nimalardan iborat?
2. Qat'iy belgilangan soliq to'lovchilari kimlar hisoblanadi?
3. Qat'iy belgilangan soliqning obyekti?
4. Qat'iy belgilangan soliqning bazasi qanday belgilanadi?
5. Yagona soliq to'lovining to'lovchilari kimlar va uning mezonlari?
6. Qat'iy belgilangan soliq Soliq kodeksining qaysi bobi va moddalarida o'z aksini topgan?
7. Qat'iy belgilangan soliqning stavkalari qanday belgilangan?
8. Qat'iy belgilangan soliqning hisob-kitob muddatlari qanday belgilangan?
9. Qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarishda qanday me'yorlarga e'tibor qaratish kerak?
10. Qat'iy belgilangan soliq tushumlari qaysi budjetga yo'naltiriladi?
11. 2012-yildan qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarishda qanday o'zgarish va qo'shimchalar kiritildi?

14-bob. SOLIQ TO'LOVCHILARNING AYRIM TOIFALARIGA SOLIQ SOLISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tayanch so'z va iboralar: *to'g'ridan to'g'ri xususiy, xorijiy investitsiyalar, oddiy shirkat shartnomasi foyda solig'i, rezident va nerezident obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, erkin industrial-iqtisodiy zona, dehqon xo'jaliklari, bozorlarga soliq solish, gastrol-konsert faoliyati, advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari soliq hisoboti.*

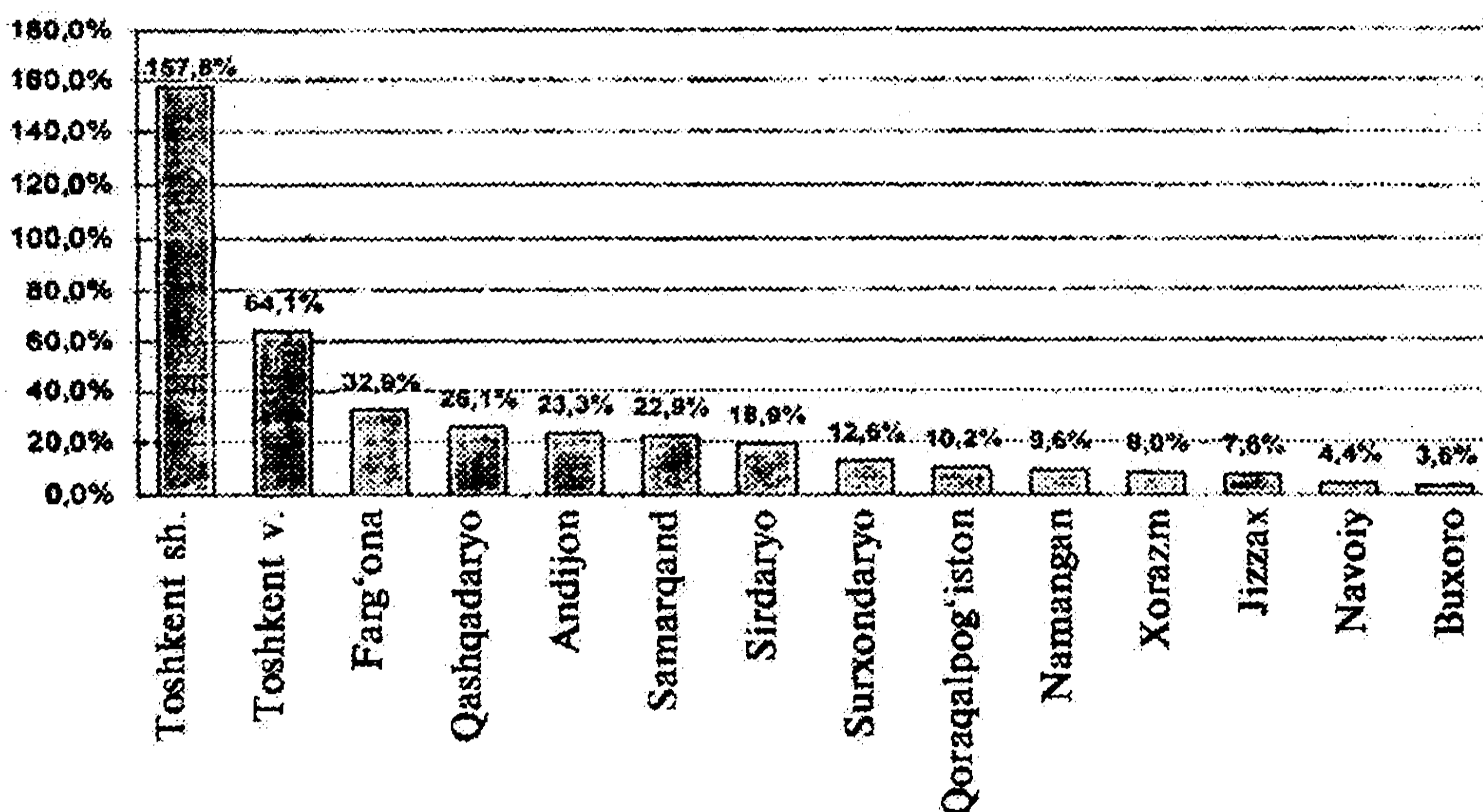
14.1. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi soliq to'lovchilarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Ma'lumki, mustaqillik yillarida O'zbekistonda qulay investitsiyaviy muhit shakllantirildi, xorijiy investorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish bo'yicha qonun yo'li bilan keng ko'lamdagi imtiyozlar, afzalliklar va kafolatlar tizimi belgilandi.

Natijada respublikada iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlari va sohalarida xorijiy investitsiyalar ishtirokida 4,2 mingtadan ko'proq korxonalar tashkil qilindi va muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. Har yili 3,0 milliarddan ko'proq asosan to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar o'zlashtirilmoqda, mamlakat iqtisodiyotiga kiritilayotgan investitsiya umumiy hajmining 26,6 foizdan ko'prog'i ularning hissasiga to'g'ri keladi. Bu esa xorijiy investorlarning respublika iqtisodiyoti barqarorligi va pishiq-puxtaligiga, uni rivojlantirish istiqbollari qiziqishi hamda ishonchi ortib borayotganligidan yaqqol dalolat beradi.

«2011-yilda hududiy investitsiya dasturi doirasida to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning mutlaq qiymati 402 million dollarni tashkil etgan. Hududlar kesimida tahlil qiladigan bo‘lsak, o‘zlashtirilgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning katta qismi Toshkent shahri (39,2 foiz) hissasiga to‘g‘ri kelgan va xorijiy sarmoyalar ishtirokida faoliyat olib borayotgan korxonalar soni mazkur yilda 273 taga ko‘paygan. Umumiy hisobda mamlakatimiz bo‘yicha 2011-yilda xorij sarmoyasi ishtirokidagi korxonalar soni 372 tani tashkil etgan. Boshqa hududlarimiz bo‘yicha ma‘lumotlar 14.1-rasmda keltiriladi.

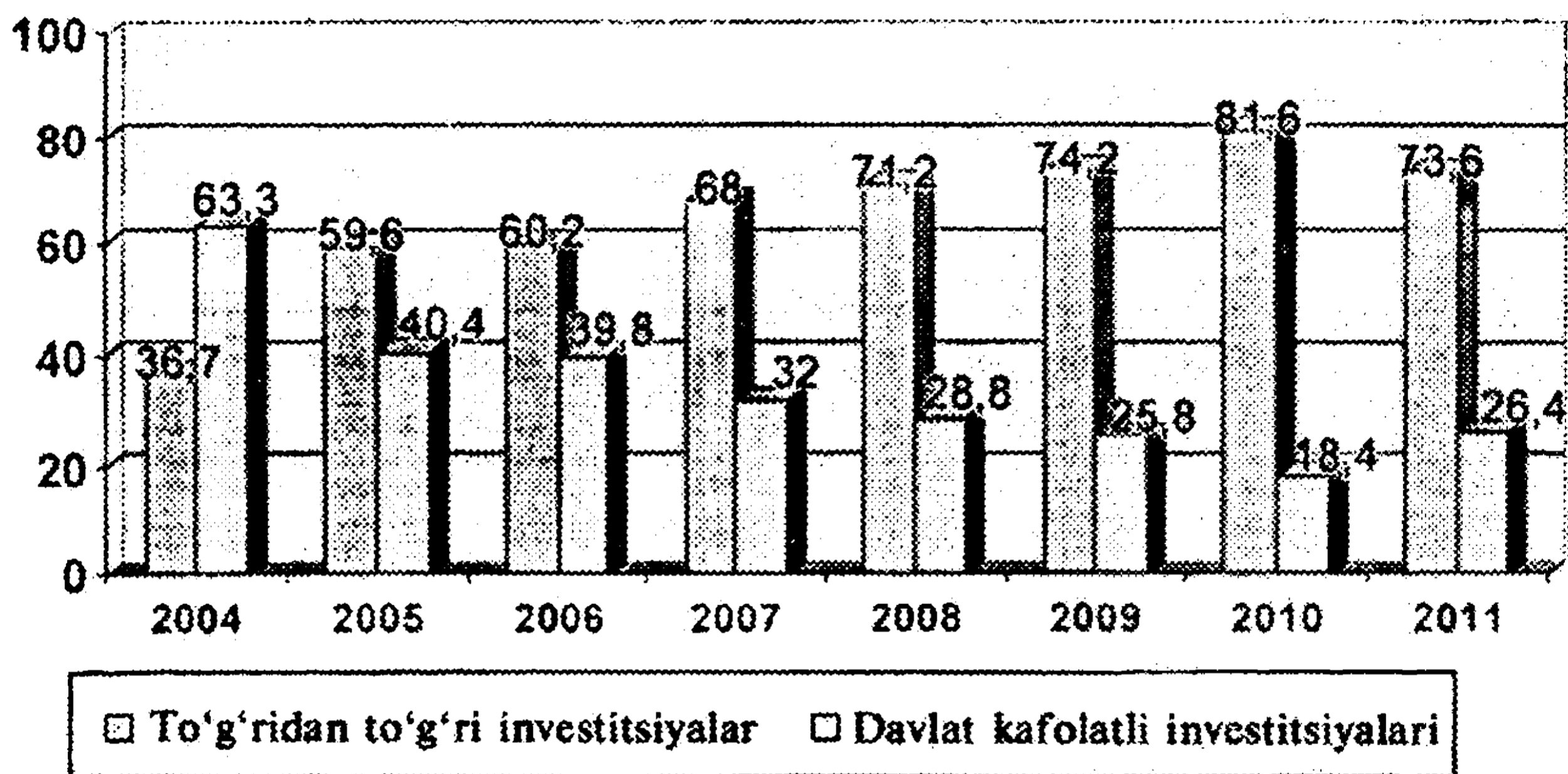
2011-yilning 1-oktabr holatiga ko‘ra, xorijiy sarmoyalar ishtirokidagi korxonalar soni jami 4575 tani, shundan faoliyat olib borayotgan korxonalar soni 4203 tani tashkil etgan. Faoliyat olib borayotgan qo‘shma korxonalarining 1600 tasi tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug‘ullanayotgan korxonalar hisoblanadi». ⁷⁰

14.1-rasm. 2011-yilda jalb qilingan to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi hududlar kesimida (%)

⁷⁰ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O‘zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi» mavzusidagi ma‘ruzasini o‘rganish bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. -T.: Iqtisodiyot, 2012. 282-b.

2011-yil uchun qabul qilingan O‘zbekistonning investitsiya dasturida budget mablag‘lari hisobidan jami 950 milliard so‘mlik mablag‘ ajratilishi ko‘zda tutilgan edi, olib borilgan iqtisodiy siyosat natijasida, 2012-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra budgetdan 1101,7 milliard so‘m mablag‘ o‘zlashtirildi. Bu esa prognoz qilingan mablag‘dan 116 foizga ko‘p demakdir. Bunga, albatta, budget daromadlarining oshgani va moliya-iqtisod sohasining to‘g‘ri, oqilona olib borilgani mustahkam zamin bo‘ldi.

14.2-rasm. 2004-2012-yillarda Davlat Investitsiya dasturiga asosan jalb qilinishi rejalashtirilgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar strukturasi dinamikasi.⁷¹

Shu bilan birga, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davom etayotganligi, jahon va mintaqaviy investitsiya bozorlarida raqobat kuchayib borayotganligi mamlakatda yana ham qulayroq investitsiya muhitini yaratish, ishlab chiqarishlarni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash bo‘yicha loyihalarini amalga oshirish uchun xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag‘batlantirish, shuningdek, xorijiy investorlar bilan ishlashdagi mavjud byurokratik g‘ovlar va to‘siqlarni bartaraf etish, xori-

⁷¹ O‘zbekiston Respublikasining Investitsiya dasturlari ma’lumotlari asosida tuzilgan.

jiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar faoliyatiga davlat va nazorat idoralari tomonidan noqonuniy aralashuvlarga yo'l qo'y-maslik borasida qo'shimcha chora-tadbirlar qabul qilinishini taqozo etmoqda.

Yuqoridagi 14.2-rasmdan ko'rinib turibdiki, 2004-yilda davlat kafilligi ostida jalb qilingan investitsiyalar 63,3 %ni, to'g'ridan to'g'ri jalb qilingan investitsiyalar va kreditlar bor yo'g'i 36,7 %ni tashkil etgan. Bu o'z navbatida, shu yillari mamlakatimiz investitsion faoliyatini davlat o'z nazoratida ushlagani va bu yo'nalishda o'zi bosh islohatchi bo'lganidan darak beradi. Ammo bugungi kunga kelib, davlat kafilligi ostida jalb qilinadigan investitsiyalar bor yo'g'i 28,2 %ni tashkil etadi, o'z navbatida to'g'ridan to'g'ri jalb etilgan investitsiyalar 71,8 %ni tashkil etishini kuzatishimiz mumkin. 2010-yilda ushbu ko'rsatkich ayniqsa yuqori bo'lib, jalb etilgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar ulushi 81,6 %ga yetgan. Boshqacha qilib aytganda yildan yilga to'g'ridan to'g'ri jalb etiladigan investitsiyalar davlat kafilligi asosida jalb etiladigan investitsiyalarni siqib chiqara borgan. Bu holatning yana bir jihati shundaki, bugungi kunda xorijiy investorlar mamlakatimiz iqtisodiga o'z mablag'larini to'g'ridan to'g'ri qo'yishga cho'chi-mayaptilar.

To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb qiluvchi va qonun hujjatlarida tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha mahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan yuridik shaxslar uchun ayrim soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlarni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari nazarda tutiladi.

To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar - deyil-ganda chet el davlatining fuqarolari, fuqaroligi bo'lmagan shaxs-lar va O'zbekiston Respublikasining doimiy ravishda chet elda yashovchi fuqarolari bo'lgan jismoniy shaxslar, shuningdek, chet ellik nodavlat yuridik shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar tushuniladi.

Yuridik shaxslar qonun hujjatlariga muvofiq kiritilgan inves-

titsiya hajmidan kelib chiqqan holda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini, yagona soliq to'lovini, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lashdan muayyan muddatga ozod qilindilar.

Xususan, mamlakatimizda investitsiya muhitini yanada yaxshilash, xususiylashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik jihatdan qayta jihozlash va rekonstruksiya qilish, respublikaning ortiqcha ishchi kuchi mavjud bo'lgan mintaqalarida yangi ish joylarini yaratish dasturlarini amalga oshirishga to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish, shuningdek, xorijiy investorlar uchun ishonchli huquqiy himoya va kafolatlarni ta'minlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-3594-sonli farmoni qabul qilindi.

Ushbu Farmonga muvofiq, **2005-yilning 1-iyulidan** boshlab to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalarini asosiy faoliyati bo'yicha foyda solig'i, mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun belgilangan yagona soliq to'lovi to'lashdan, shuningdek, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilindi. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lganda mazkur soliq imtiyozlari beriladi:

- 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha - 3 yil muddatga;

- 3 milliondan ortiq AQSh dollaridan 10 million AQSh dollarigacha - 5 yil muddatga;

- 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda - 7 yil muddatga.

Imtiyozlarning qo'llanilish tartibi

Yuqorida belgilangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- mazkur korxonalarni Toshkent shahri va Toshkent viloyatini istisno qilgan holda, respublikaning **barcha shaharlari va qishloq aholi punktlarida** joylashtirish;

- xorijiy investorlar tomonidan to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni O'zbekiston Respublikasining kafolati berilmagan holda amalga oshirish;

- korxonaning ustav kapitalida xorijiy ishtirokchilarning ulushi kamida **33 foizni** tashkil etishi lozim;

- yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilganidan keyin to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar kiritilganda;

- xorijiy investitsiyalarni erkin almashtiriladigan valuta yoki yangi zamonaviy texnologik uskuna tarzida qo'yish;

- mazkur imtiyozlarni qo'llanish muddati davomida imtiyozlardan olingan daromadning kamida **50 foizini** korxonani yanada rivojlantirish maqsadida qayta investitsiyalashga yo'naltirish.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha SK-376-moddasida nazarda tutilgan imtiyozlarni olgan to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi yuridik shaxs imtiyozlar berilgan muddat tugaganidan keyin bir yil o'tmasdan faoliyatini tugatgan taqdirda, chet ellik investorning foydasini o'z mamlakatiga o'tkazish va kapitalini chet elga olib chiqib ketish faqat soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha berilgan imtiyozlarning summaları budjetga undirilganidan keyin amalga oshiriladi.

Shartlarga nomuvofiqlik aniqlangan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha nazarda tutilgan imtiyozlarni olgan to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi yuridik shaxs belgilangan talablarga muvofiq bo'lmagan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar nazarda tutilgan moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan holda umumbelgilangan tartibda to'lanadi.

Farmonga muvofiq, imtiyoz olgan korxonalar shunday imtiyoz berilgan muddat tugashidan keyin (bir yil oldinroq) faoliyatini to'xtatgan taqdirda foydani o'z mamlakatiga o'tkazish va xorijiy investorning kapitalini chet elga olib chiqib ketish faqat berilgan imtiyozlar summasini budjetga qaytargandan keyin amalga oshiriladi.

Imtiyozlar qo'llanilishi to'g'risida bildirish

Imtiyozlarning qo'llanilish mezonlariga mos keladigan yuridik shaxs imtiyozlarni qo'llash boshlangan sana haqida soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda bildirishi shart.

Soliq davri mobaynida ushbu bobda nazarda tutilgan imtiyozlarga bo'lgan huquq yo'qotilgan taqdirda, soliq to'lovchi ro'yxatdan o'tkazish joyidagi davlat soliq xizmati organini soliq to'lovchining imtiyozlarga bo'lgan huquqi yo'qotilgan sana to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi.

Jahon standartlariga javob beradigan va jahon bozorlarida talab qilinadigan mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydigan, zamonaviy yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy investitsiyalarni, birinchi galda to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni jalb etish bo'yicha qulay shart-sharoitlar yaratish, shuningdek, Navoiy viloyatining sanoat salohiyatini, ishlab chiqarish, transport - tranzit va ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-dekabrda «Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to'g'risida»gi PF-4059-sorili farmo-niga asosan:**

- «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zona hududida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining asosiy yo'nalishi – zamonaviy xorijiy yuqori unumli asbob-uskunalar va texnika, texnolo-

gik liniyalar va modullar, innovatsiya texnologiyalarini joriy etish hisobiga yuqori texnologiyali, jahon bozorlarida raqobatbardosh mahsulotlarni keng ko'lamda ishlab chiqarishdan iborat etib belgilandi.

- «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonaning faoliyat ko'rsatish muddati 30 yilni tashkil etishi belgilandi.

- EIZ faoliyati davomida uning hududida alohida bojxona, valuta va soliq rejimlari, O'zbekiston Respublikasi norezident fuqarolarining uning hududiga kirish, hududda bo'lish va chiqib ketishning, shuningdek, ular tomonidan mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun ruxsatnomalar olishning soddalashtirilgan tartibi joriy etildi;

- alohida huquqiy tartib, shu jumladan, soliq, valuta va bojxona tartibi faqat EIZ hududida faoliyat ko'rsatayotgan va EIZ direksiyasi tomonidan ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun amal qiladi;

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zona direksiyasi xo'jalik yurituvchi subyektlarga EIZ hududida yer uchastkalarini subijaraga topshirish, o'z huquq va majburiyatlarini ijara shartnomasi bo'yicha boshqa shaxsga berish, ijara huquqini garovga qo'yish, ularni ulush sifatida ustav kapitaliga qo'shish huquqsiz ijaraga beradi. EIZ hududida yer uchastkalarini sotish va boshqacha tarzda o'zgaga berish taqiqlanadi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlar ularga kiritilgan to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lgan taqdirda yer solig'i, mulk solig'i, daromad solig'i, **obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i**, yagona soliq to'lovi (kichik korxonalar uchun), Respublika yo'l jamg'armasi, Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy to'lovlardan ozod etiladi:

- 3 million yevrodan 10 million yevrogacha - 7 yilga;

- 10 million yevrodan 30 million yevrogacha - 10 yilga. Keyingi

5 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi;

- 30 million yevrodan ortiq bo'lganda - 15 yilga. Keyingi 10 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi.

EHZda ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar EIIZ faoliyat ko'rsatadigan butun muddatga eksportga yo'naltirilgan mahsulot ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kelinayotgan asbob-uskunalar, shuningdek, xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar bojxona to'lovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) ozod qilinadi.

O'zbekistonning ichki bozorlarida sotish uchun mo'ljallangan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kiriladigan xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar uchun bojxona to'lovlari, agar qonun hujjatlarida boshqa imtiyozli tartib ko'zda tutilmagan bo'lsa, belgilangan stavkalarining 50 foizi miqdorida (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) undiriladi, bunda ularni to'lash muddati 250 kungacha kechiktirilishi mumkin.

Qayd etilgan imtiyozlardan foydalangan holda EIIZ hududiga olib kirilgan asbob-uskunalar, xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar sotilgan yoki bepul berilgan taqdirda, bojxona to'lovlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda budjetga to'liq hajmda undiriladi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlarga quyidagilar ruxsat etilsin:

- ular o'rtasida tuzilgan shartnomalar va kontraktlar bo'yicha hisob-kitob va to'lovlarni EIIZ hududida xorijiy valutada amalga oshirish;

- O'zbekiston Respublikasi rezidentlari bo'lgan boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan yetkazib berilgan tovarlar, bajarilgan ish va xizmatlarning haqini erkin almashtiriladigan valutada to'lash;

- eksport va import qilinadigan tovarlar uchun haq to'lash va

hisob-kitob qilishning ularga qulay shartlari va shakllaridan foydalanish.

Yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga to'g'ridan to'g'ri qo'yilmalar kiritayotgan xorijiy investorlar uchun maksimal darajada qulay investitsiya muhitini yaratish, respublika mintaqalariga xorijiy sarmoyalar va zamonaviy texnologiyalar jalb etilishi rag'batlantirilishini kuchaytirish, xorijiy investorlar hamda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar uchun kafolatlar va imtiyozlar tizimini yanada mustahkamlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.04.2012-yildagi PF-4434-sonli «To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko'ra quyidagilar belgilandi:

- xorijiy investorning pul shaklidagi ulushi 5 million AQSh dollaridan kam bo'lmagan yangidan tashkil etilayotgan xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar davlat ro'yxatidan o'tgan sanadan boshlab 10 yil mobaynida soliq qonunchiligida o'zgarishlar yuz bergan hollarda, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i (tovarlar, ishlar, xizmatlarni realizatsiya qilish aylanmasi), mol-mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, yagona ijtimoiy to'lov, yagona soliq to'lovi, shuningdek, Respublika yo'l jamg'armasiga hamda Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashning mazkur korxonalar davlat ro'yxatidan o'tish sanasida amal qilgan me'yorlari va qoidalarini qo'llashga haqlidirlar.

- qiymati 50 million AQSh dollaridan oshadigan va xorijiy investorning ulushi kamida 50 foiz bo'lgan investitsiya loyihalari doirasida, ishlab chiqarish maydonidan tashqaridagi zarur tashqi muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini qurish budjet mablag'lari hamda boshqa ichki moliyalashtirish manbalari hisobidan amalga oshiriladi.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2005-yil 11-apreldagi PF-3594-son farmoni bilan belgilangan soliq imtiyozlari 2012-yilning II choragidan boshlab, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarida faoliyat yuritayotgan hamda Toshkent shahri va Toshkent viloyati istisno etilgan holda, respublikaning barcha mintaqalarida joylash-tiriladigan xorijiy sarmoyalar ishtirokidagi korxonalariga tatbiq etilishi belgilandi.

«To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar uchun beriladigan imtiyozlar joriy etiladigan iqtisodiyot tarmoqlari RO'YXATI

1. Radioelektron sanoati buyumlari hamda kompyuter va hisoblash texnikasi butlovchi buyumlarini ishlab chiqarish.

2. Yengil sanoat:

tayyor ip gazlama, jun gazlama va aralash gazlamalar, shuningdek, trikotaj gazlama ishlab chiqarish;

tayyor tikuvchilik, trikotaj, paypoq mahsulotlari va to'qimachilik galantereyasi ishlab chiqarish;

tabiiy terilar ishlab chiqarish, ko'n-galantereya sanoati, poyabzal sanoati.

3. Ipakchilik sanoati:

shoyi gazlamalar va ipakdan tayyor buyumlar ishlab chiqarish.

4. Qurilish materiallari sanoati:

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 24-martdagi PF-3586-sonli farmoni 1a-ilovasida ko'rsatilgan qurilish materiallarining yangi turlarini ishlab chiqarish.

Parranda go'shti va tuxumni sanoat miqyosida yetishtirish.

6. Oziq-ovqat sanoati:

mahalliy xomashyodan sanoat miqyosida qayta ishlangan tayyor oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish (alkogolli, alkogolsiz ichimliklar va tamaki mahsulotlari bundan mustasno).

7. Go'sht-sut sanoati:

go'sht va sut mahsulotlarining tayyor turlari, pishloq va sariyog', shuningdek, hayvonlarning ichki organlaridan qayta ishlangan mahsulotlar ishlab chiqarish.

8. Baliq va baliq mahsulotlarini qayta ishlash hamda konservalash.

9. Kimyo sanoati.

10. Neft-kimyo sanoati.

11. Tibbiyot sanoati, shuningdek, veterinariya uchun dori vositalarini ishlab chiqarish.

12. Qadoqlash materiallarini ishlab chiqarish.

13. Muqobil energiya manbalari negizida elektr stansiyalari qurish.

14. Ko'mir sanoati:

ko'mirni boyitish;

ko'mir briketlarini ishlab chiqarish; slanes sanoati.

15. Ishlab chiqarishga mo'ljallangan elektroferrosplav va metall buyumlarni ishlab chiqarish.

16. Mashinasozlik va metallga ishlov berish:

mashinasozlik;

traktor va qishloq xo'jalik mashinasozligi; qurilish, yo'l va kommunal mashinasozlik; yengil va oziq-ovqat sanoati hamda maishiy asboblarni mashinasozligi.

17. Stanoksozlik va asbobsozlik sanoati.

18. Shisha va chinni-fayans sanoati.

19. Mikrobiologiya sanoati.

20. O'yinchoqlar ishlab chiqarish.

Yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydigan zamonaviy, yuksak texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha qulay shart-sharoitlarni shakllantirish, shuningdek, Toshkent viloyatining ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks hamda samarali foydalanish, shu asosda yangi ish joylarini yaratish va aholi daro-

madlarini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 13.04.2012-yildagi PF-4436-sonli «Angren» maxsus industrial zonasini barpo etish to'g'risida»gi farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko'ra Toshkent viloyatida «Angren» maxsus industrial zonasi (Angren shahri va Ohangaron shahri) qatnashchilariga quyidagi soliq imtiyozlari va preferensiyalari berildi:

- yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, ularning mulkiga solinadigan soliqni, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan, kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, shuningdek, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilindi;

- respublikada ishlab chiqarilmaydigan, loyihalarni amalga oshirish doirasida «Angren» MIZ hududiga Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxatlar bo'yicha olib kiriladigan uskunalar, butlovchi buyumlar va materiallar boj to'lovlari (bojxona yig'imlaridan tashqari) to'lashdan ozod qilindi.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan imtiyozlar kiritilgan investitsiyalarning hajmiga qarab 3 yildan 7 yilgacha muddatga beriladi, shu jumladan, ekvivalenti:

- 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha bo'lganda - 3 yil muddatga;

- 3 million AQSh dollaridan ortib 10 million AQSh dollarigacha bo'lganda - 5 yil muddatga;

- 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda - 7 yil muddatga beriladi.

Ta'kidlash joizki, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida mahalliy eksport qiluvchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash va eksport mahsulotlari ishlab chiqarish ko'paytirilishini rag'batlantirish maqsadida imtiyoz va afzalliklarning kompleks tizimi yaratildi. Buning natijasida, jahon bozorlaridagi konyunkturaning sezilarli o'zgarishlariga qaramay, oxirgi 5 yil ichida mahsulotlar eksporti 1,67 barobar o'sdi, uning tuzilmasini diversifikatsiya qilish ta'minlanmoqda - eksport umumiy haj-

mida tayyor mahsulotlarning ulushi 68,5 foizdan ortiqni tashkil etadi.

Tovarlarni eksportga yetkazib berishda rasmiylashtirish tartibotlari sezilarli darajada soddalashtirildi va arzonlashtirildi. Bojxona rasmiylashtiruvi, deklaratsiyalash, sertifikatlash, sanitariya-epidemiologiya nazorati va bojxona rasmiylashtiruvining boshqa tartibotlari bir vaqtning o'zida amalga oshirilishini ta'minlaydigan «bir darcha» tamoyili bo'yicha eksport bitimlarining bojxona rasmiylashtiruvi mexanizmlari bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Eksport qiluvchi korxonalariga, birinchi navbatda, kichik biznes subyektlariga mahsulotlarni standartlashtirish va sertifikatlashtirish, ularni tashqi bozorlarga olib chiqish masalalarida ko'maklashish bo'yicha ixtisoslashgan tuzilmalar tashkil etildi.

Shu bilan birga, tan olish joizki, qurilish materiallari, oziq-ovqat, charm-poyabzal, tikuvchilik, chinni-fayans, farmatsevtika, mebel, elektrotexnika sanoati kabi tarmoqlarda eksport hajmi oshmayapti. Eksport mahsuloti ishlab chiqarish bilan deyarli shug'ullanmayotgan korxonalar faoliyat ko'rsatishda davom etmoqda.

Bu, birinchi navbatda, ko'pchilik korxonalar rahbarlarining fikrlash doirasi torligi va noqobilligi, ishlab chiqarishni yangilash va modernizatsiya qilish, mahsulot sifatini tubdan yaxshilash, ularni standartlashtirish va sertifikatlashtirish, mahsulot sotish bozorlarini izlash rejalarining mavjud emasligi bilan bog'liq.

Davom etayotgan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida eksportga yetkazib berish hajmi va turlarini ko'paytirish, raqobatbardosh, eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqaruvchi korxonalarni rag'batlantirish, ularga mahsulotlarini yangi jahon va mintaqaviy bozorlarga olib chiqishda ko'maklashish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.03.2012-yilda «Eksport qiluvchi korxonalarni rag'batlantirishni kuchaytirish va raqobatbardosh mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni Kengaytirish borasida qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-1731-

sonli qarori qabul qilindi, ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

- respublikada eksportga mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirishni rag'batlantirish maqsadida eksport qiluvchi korxonalar uchun ilovaga muvofiq soliq imtiyozlari va afzalliklari tizimi yaratilgan.

Mahalliy tovar (ish, xizmat) ishlab chiqaruvchi korxonalarga:

- xalqaro moliya institutlari, donor mamlakatlar, xorijiy davlatlar hukumatlari, boshqa norezidentlar mablag'lari hisobidan O'zbekiston Respublikasi hududida amalga oshiriladigan loyihalar bo'yicha xalqaro tenderlarda xorijiy qatnashchilar bilan teng sharoitlarda, jumladan ishlab chiqarilgan tovar (ish, xizmat)larni yetkazib berishga chet el valutasida shartnomalar tuzgan holda ishtirok etish;

- O'zbekiston Respublikasi hududida foydalanish nazarda tutilgan o'zida ishlab chiqarilgan tovar (ish, xizmat)larni yetkazib berishga to'g'ridan to'g'ri bitimlar shartida norezidentlar bilan xorijiy valutada shartnomalar tuzish huquqi berilishi va ko'rsatilgan shartnomalar faqat xizmat ko'rsatayotgan vakolatli bankda hisobga qo'yilgan va eksport qiluvchi korxonalardek soliq imtiyozlari berilgan holda eksport shartnomalariga tenglashtiriladi;

- **2012-yil 1-apreldan boshlab** yangi qurilish, mavjud ishlab chiqarishlarni modernizatsiyalash va texnologik yangilashga valuta kreditlari bo'yicha asosiy qarzni qaytarishga joriy to'lovlar bo'yicha yo'naltiriladigan valuta tushumi qismini vakolatli banklarga majburiy sotishdan asosiy qarz batamom to'lab bo'linadigan muddatga qadar ozod qilindi;

- sifatni boshqarish tizimlarini joriy etish, mahsulotlarning xalqaro standartlarga muvofiqligini sertifikatsiyadan o'tkazish, shuningdek, laboratoriya testlari va sinovlarini o'tkazish komplekslarini xarid qilishga yo'naltiriladigan mablag'larga yangi texnologik uskunalarni sotib olishda nazarda tutilgan yagona soliq to'lovi bo'yicha soliq solinadigan bazani kamaytirishning amaldagi tartibi mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun tatbiq etildi;

- tijorat banklariga eksport operatsiyalari bo'yicha faktoring xizmatlarini amalga oshirishning cheklangan muddatini 60 kundan 90 kunga uzaytirgan holda eksport operatsiyalari bo'yicha faktoring xizmatlarini amalga oshirish hajmini kengaytirish tavsiya etish belgilandi.

Qonunchilikka muvofiq eksport qiluvchi korxonalariga beriladigan soliq imtiyozlari va afzalliklari ro'yxati:

1. Aksiz to'lanadigan tovarlarni ularning ishlab chiqaruvchilari tomonidan eksportga realizatsiya qilishga aksiz solig'i solinmaydi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan aksiz to'lanadigan tovarlarning ayrim turlari bundan mustasno (O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, 230-modda).

2. Tovarlarni chet el valutasida eksportga realizatsiya qilish (qimmatbaho metallar bundan mustasno) oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi (Soliq kodeksi, 212-modda).

Eksport qiluvchi korxonalar (xomashyo tovarlarini sotish bundan mustasno) uchun foyda solig'i va mulk solig'i stavkasi umumiy sotish hajmida o'zi ishlab chiqargan va erkin almashtiriladigan valutaga sotilgan tovar (ish, xizmat)lar eksportidagi ulushiga bog'liq holda kamaytiriladi:

- eksport ulushi 15 foizdan 30 foizgacha miqdorda bo'lganida - 30 foizga;

- eksport ulushi 30 va undan ko'proq foiz bo'lganida - 2 marotaba.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2000-yil 5 iyundagi «Eksport mahsuloti ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-2613-sonli farmoni).

4. Mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasi quyidagicha kamaytiriladi:

- umumiy sotish hajmida eksport ulushi 15 foizdan 30 foizgacha bo'lganida 30 foizga;

- eksport ulushi 30 va undan ko'proq bo'lganida - 2 marotaba.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2000-yil 5 iyundagi «Eksport mahsuloti ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-2613-sonli farmoni).

5. 2016-yil 1-yanvarga qadar respublikadagi o'z mahsuloti hajmining, jumladan yarimtayyor mahsulotlarining (kalava, gazlama, trikotaj gazlama va paxta yigirish chiqindilari) 80 foizi va undan ortig'ini erkin almashtiriladigan valutaga sotadigan to'qimachilik sanoati korxonalarini mulk solig'i to'lashdan ozod qilingan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-martdagi «To'qimachilik sanoati korxonalarini jadal rivojlantirishni rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1512-sonli qarori).

6. Tovar (ish, xizmat)larning barcha turlariga eksport bojxona bojlari va spetsifik tovarlardan tashqari boshqa tovar (ish, xizmat)lar eksportini litsenziyalash bekor qilingan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi «Tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportini rag'batlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-1871-sonli farmoni).

7. Tovarlarini eksport qilishda tolanadigan bojxona rasmiylashtiruvini yig'implarining amaldagi stavkasiga qaraganda o'rtacha 2 marotabaga kamaytirilgan yangi stavkalari tasdiqlangan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 25-avgustdagi «Byurokratik to'siqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1604-sonli qarori).

8. Mikrofirmalar va kichik korxonalar o'zi ishlab chiqargan tovar (ish, xizmat)larni eksport qilishdan tushadigan valuta tushumining 50 foizini majburiy sotishdan ozod etilgan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish

uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-4354-sonli farmoni).

14.2. Oddiy shirkat shartnomasi bo‘yicha birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

Oddiy shirkat shartnomasi bo‘yicha sheriklarning (ishtirokchilarning) oddiy shirkat shartnomasi bo‘yicha birgalikda foydalanadigan mol-mulki birgalikdagi faoliyatga qo‘shilgan hissa tarzida har bir sherikning (ishtirokchining) balansida hisobga olinishi lozim.

Birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilish bilan bog‘liq holda vujudga keladigan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish hamda to‘lash bo‘yicha majburiyatlarni birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi shaxs (ishonchli shaxs) tomonidan ijro etiladi. Bunda, agar oddiy shirkat shartnomasi sheriklarining (ishtirokchilarining) biri yuridik shaxs bo‘lsa, faqat yuridik shaxs ishonchli shaxs bo‘lishi mumkin.

Yuridik shaxslar ishtirokidagi birgalikdagi faoliyat natijalariga soliq solish, Soliq kodeksining 380 va 381-moddalarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Agar oddiy shirkat shartnomasining barcha sheriklari (ishtirokchilari) yakka tartibdagi tadbirkorlar bo‘lsa, birgalikdagi faoliyatga soliq solish Soliq kodeksining 382-moddasi buyicha keltirilgan tartibda amalga oshiriladi.

Ishonchli shaxs vazifasini bajaruvchi yuridik shaxs soliq solish obyektlari va birgalikdagi faoliyat bo‘yicha soliq solish bilan bog‘liq obyektlar hisobini alohida-alohida yuritadi.

Soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lash majburiyati yuklatilayotgan ishonchli shaxs oddiy shirkat shartnomasi asosida birgalikdagi faoliyatni amalga oshirishni boshlagan kundan e‘tiboran o‘n kun ichida ishonchli shaxsning soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organida birgalikdagi faoliyat

doirasida soliq majburiyatlarini bajaruvchi soliq to'lovchi sifatida hisobga turishi shart.

Ishonchli shaxsda birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi

Ishonchli shaxs birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda birgalikda chiqariladigan mahsulotni ishlab chiqarish va realizatsiya qilish hisobini alohida-alohida yuritadi.

Ishonchli shaxs birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilish oborotlari bo'yicha Soliq kodeksida belgilangan tartibda qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i (aksiz to'lanadigan tovar realizatsiya qilingan taqdirda) va davlat maqsadli jamg'armalariga ajratmalar to'laydi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi bo'lmagan ishonchli shaxs birgalikdagi faoliyatni amalga oshirishga taalluqli qism bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi sifatida davlat soliq xizmati organida hisobga turishi shart.

Ishonchli shaxs hisobvaraqq-fakturani rasmiylashtirgan holda birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni Soliq kodeksining 222-moddasida nazarda tutilgan tartibda realizatsiya qiladi.

Birgalikdagi faoliyat natijasida olingan daromad birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishdan tushadigan, davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar chegirib tashlangan holdagi sof tushum bilan realizatsiya qilingan birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotlarga to'g'ri keladigan birgalikdagi faoliyatga kiritilgan mablag'lar summasi o'rtasidagi farq tarzida aniqlanadi.

Birgalikdagi faoliyat natijasida olingan daromad birgalikdagi faoliyat sheriklari (ishtirokchilari) o'rtasida har bir sherikning (ishtirokchining) hissasi ulushi asosida yoki oddiy shirkat shartnomasi shartlariga muvofiq taqsimlanadi hamda har bir sherikning (ishtirokchining) boshqa daromadlari tarkibiga kiritiladi.

Oddiy shirkat shartnomasining amal qilishi tugatilgan va mol-mulk ushbu shartnoma sheriklariga (ishtirokchilariga) qaytarilgan taqdirda, har bir sherikning (ishtirokchining) o'zi kiritgan hissasi miqdori doirasida olingan mablag'lari oddiy shirkat shartnomasi sherigining (ishtirokchisining) daromadlari tarkibiga kiritilmaydi.

Agar birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot realizatsiya qilinmasdan oddiy shirkat shartnomasi sheriklari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlab olinsa, ishonchli shaxs tomonidan birgalikdagi faoliyat sheriklaridan (ishtirokchilaridan) Kodeksning 381-moddasiga muvofiq olingan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga kodeksning 220-moddasida belgilangan tartibda tuzatish kiritilishi va bu summa ilgari uni ishonchli shaxsga topshirgan sherikka (ishtirokchiga) qaytarib berilishi lozim. Bunda ushbu qismga muvofiq tuzatish kiritilishi lozim bo'lgan soliq summasi topshiriladigan birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotning qiymatiga kiritilmaydi va birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotning tegishli hissasini oladigan sheriklar (ishtirokchilar) tomonidan hisobga olinadi. Tuzatish kiritilgan soliq summasi mazkur mol-mulkni topshirish rasmiylashtiriladigan hujjatlarda ko'rsatiladi.

Ishonchli shaxs birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni sheriklariga (ishtirokchilariga) topshirayotganda aniqlanadigan qo'shilgan qiymat solig'i summasini ko'rsatgan holda hisobvaraqq-fakturani rasmiylashtiradi. Birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni topshirish uchun rasmiylashtirilgan hisobvaraqq-faktura budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kitobida sherikning (ishtirokchining) ushbu soliq summasini hisobga olishi uchun asos bo'ladi. Hisobvaraqq-fakturadagi «tovar jo'natish hujjatlarining yoki shartnomalarning raqami va sanasi» satriga «birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotning taqsimoti» degan belgi qo'yiladi.

Oddiy shirkat shartnomasi sherigida (ishtirokchisida) birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi

Mol-mulkni birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirish sheriklar (ishtirokchilar) o'rtasida kelishilgan qiymat bo'yicha yoki buxgalteriya hisobi hujjatlarida hisobga olinadigan balans qiymati bo'yicha amalga oshiriladi hamda unga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish sifatida qaralmaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i bilan olingan va birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirilayotgan mol-mulk bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilayotgan ishonchli shaxsda hisobga olish uchun qabul qilinadi. Bunda oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) birgalikdagi faoliyatga topshirilayotgan mol-mulk bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasini hisobga olish uchun qabul qilmaydi. Agar kiritilayotgan mol-mulk bo'yicha ilgari qo'shilgan qiymat solig'ini hisobga olish amalga oshirilgan bo'lsa, mol-mulk birgalikdagi faoliyatga topshirilgan davrda ilgari mazkur mol-mulk olinganda hisobga olish uchun qabul qilingan qo'shilgan qiymat solig'i summasi kamayadi.

Oddiy shirkat shartnomasining sherigi (ishtirokchisi) o'zi ishlab chiqargan mahsulotni birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirgan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i hisoblanmaydi. Tayyor mahsulot ishlab chiqarish vaqtida ilgari hisobga olingan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga Soliq kodeksining 220-moddasida nazarda tutilgan tartibda tuzatish kiritilishi lozim. Bunda ushbu qismga muvofiq tuzatish kiritilishi lozim bo'lgan soliq summasi topshirilayotgan mol-mulkning qiymatiga kiritilmaydi va birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi ishonchli shaxs tomonidan hisobga olinadi. Tuzatish kiritilgan soliq summasi mol-mulkni topshirish rasmiylashtiriladigan hujjatlarda ko'rsatiladi.

Oddiy shirkat shartnomasining birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida mol-mulk topshirayotgan sherigi (ishtirokchisi) qoʻshilgan qiymat soligʻi toʻlovchi boʻlishi yoki boʻlmasligidan qatʼiy nazar, ishonchli shaxs tomonidan hisobga olinishi uchun topshirilayotgan mol-mulk boʻyicha qoʻshilgan qiymat soligʻi summasini koʻrsatgan holda hisobvaraqa-fakturani rasmiylashtiradi. Birgalikdagi faoliyatga topshirilgan mol-mulk boʻyicha rasmiylashtirilgan hisobvaraqa-faktura birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot boʻyicha budjetga toʻlanishi lozim boʻlgan qoʻshilgan qiymat soligʻini hisob-kitob qilishda soliqning ushbu summasini ishonchli shaxs tomonidan hisobga olish uchun qabul qilishga asos boʻladi. Hisobvaraqa-fakturada «joʻnatiladigan tovarlar hujjatlari yoki shartnomalar raqami va sanasi» degan katakchada «birgalikdagi faoliyatga hissa» degan belgi qoʻyiladi.

Birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olingan daromadlarga soliq solish oddiy shirkat shartnomasi sherigiga (ishtirokchisiga) soliq solishning amaldagi tartibiga muvofiq oddiy shirkat shartnomasining har bir sherigida (ishtirokchisida) boshqa daromadlar tarkibida amalga oshiriladi. Bunda, agar qatʼiy belgilangan soliq toʻlovchilar (yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar), shuningdek, yagona yer soligʻini toʻlovchilar boʻlgan oddiy shirkat shartnomasi sheriklarining (ishtirokchilarning) birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlariga dividendlarga soliq solishda belgilangan stavkalar boʻyicha soliq solinadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarning daromadlariga, shu jumladan, Soliq kodeksining 382-moddasiga muvofiq birgalikdagi faoliyatni amalga oshirayotgan tadbirkorlarning birgalikdagi faoliyatdan olgan daromadlariga, agar yakka tartibdagi tadbirkorlar birgalikdagi faoliyat doirasida Soliq kodeksining 375-moddasida nazarda tutilgan tartibda soliq toʻlangan faoliyat turini amalga oshirayotgan boʻlsa, soliq solinmaydi.

Faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar amalga oshiradigan birgalikdagi faoliyatga soliq solish

Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyat faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilgan taqdirda, birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi ishonchli shaxs mazkur mahsulotni realizatsiya qilishdan olingan tushumdan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovi, shuningdek, agar birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot aksiz to'lanadigan mahsulot bo'lsa, aksiz solig'i to'laydi.

Yagona soliq to'lovi birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot realizatsiya qilinmasdan, birgalikdagi faoliyat sheriklan (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlab olingan taqdirda ham to'lanadi. Bunda yagona soliq to'lovi summasi birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish doirasida yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun yagona soliq to'lovi hisob-kitobining shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Yuridik shaxs tashkil etmasdan xususiy tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilishini tartibga solish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi «Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat tmiari ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida»gi 6-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga asosan, jismoniy shaxslar 2011-yil 1-apreldan boshlab ushbu qaror bilan tasdiqlangan Ro'yxatga kiritilmagan faoliyat turlarini amalga oshirishi mumkin emasligi belgilab qo'yildi. Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan 74 ta faoliyat turlari ro'yxati belgilangan.

Tovarlarning turlari tumanlar (shaharlar) hokimliklari huzuridagi tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish inspeksiyalari tomonidan beriladigan chakana savdoni amalga oshirish huquqi

uchun berilgan ruxsatnomada, shuningdek, davlat soliq xizmati organlari tomonidan berilgan tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib keluvchi yuridik shaxs bo'lmasdan tashkil etilgan yakka tadbirkorning ro'yxatdan o'tkazish (ruxsat berish) tartibotlari varaqasida ko'rsatiladi.

2012-yildan boshlab, o'rnatilgan tartibda jismoniy shaxslar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat ko'rsatish holatlari aniqlangan taqdirda davlat soliq xizmati organlariga tegishli faoliyat turi bo'yicha bir yil uchun hisoblangan qat'iy belgilangan soliqni undirish huquqi berildi.

14.3. Dehqon xo'jaliklariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Dehqon xo'jaligi - oilaviy mayda tovar xo'jaligi bo'lib, oila a'zolarining shaxsiy mehnati asosida, meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish uchun oila boshlig'iga berilgan tomorqa yer uchastkasida qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtiradi va realizatsiya qiladi.⁷²

Dehqon xo'jaligidagi faoliyat tadbirkorlik faoliyati jumlasiga kiradi hamda dehqon xo'jaligi a'zolarining istagiga ko'ra, yuridik shaxs tashkil etgan holda va yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilishi mumkin.

Dehqon xo'jaligi o'z faoliyatida yollanma mehnatdan doimiy asosda foydalanishi mumkin emas.

Dehqon xo'jaligi a'zolari jumlasiga birgalikda yashayotgan va dehqon xo'jaligini birgalikda yuritayotgan oila boshlig'i, uning xotini (eri), bolalari, shu jumladan, farzandlikka olingan bolalari, tarbiyaga olgan bolalari, ota-onalari, mehnatga qobiliyatli yoshga yetgan boshqa qarindoshlari kiradi.

Dehqon xo'jaligi ixtiyoriylik asosida tuziladi hamda fuqaroga belgilangan tartibda yer uchastkasi berilganidan va dehqon

⁷² O'zbekiston Respublikasi 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Dehqon xo'jaligi to'g'risida»gi qonuni, 1-modda.

xo'jaligi davlat ro'yxatiga olinganidan keyin tashkil etilgan hisoblanadi.

Dehqon xo'jaligi qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarda va dov-daraxtlar bilan qoplanmagan o'rmon fondi yerlarida, shuningdek, zaxira yerlarda tashkil etiladi.

Dehqon xo'jaligini yuritish uchun yer uchastkasini olishga muhtoj bo'lgan fuqarolar yashash joyidagi tuman (shahar) hokimiga oilasining tarkibini va yer uchastkasining mo'ljallangan joyini ko'rsatgan holda ariza beradi.

Tuman (shahar) hokimi yer uchastkalarini berish (realizatsiya qilish) masalalarini ko'rib chiquvchi komissiyaning xulosasi asosida dehqon xo'jaligini yuritish uchun fuqarolarga yer uchastkalari berish to'g'risida qaror qabul qiladi yoki arizachiga yer uchastkasi berish bo'yicha asoslantirilgan rad javobini yuboradi.

Tuman (shahar) hokimining yer uchastkasi berishni rad etish to'g'risidagi qarori ustidan sudga yoki bo'ysunuv tartibida yuqori turuvchi organga, mansabdor shaxsga shikoyat qilinishi mumkin.

Oilali va qishloq joylarda kamida uch yil mobaynida yashab turgan fuqarolarga dehqon xo'jaligi yuritish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga tomorqa yer uchastkasi sug'oriladigan yerlarda 0,35 gektargacha va sug'orilmaydigan (lalmikor) yerlarda 0,5 gektargacha o'lchamda, cho'l va sahro mintaqasida esa sug'orilmaydigan yaylovlardan 1 gektargacha o'lchamda beriladi. Qishloq joylarda kamida uch yil yashab turganlik to'g'risidagi talab yangi sug'oriladigan yer massivlari uchun qo'llanilmaydi. Bunda dehqon xo'jaligi yuritish uchun beriladigan yer uchastkasining o'lchami yakka tartibda uy-joy qurish uchun meros qilib qoldiriladigan, umrbod egalik qilishga ilgari berilgan yoki beriladigan yer uchastkasini hisobga olgan holda aniqlanadi.

Dehqon xo'jaligi yuritish uchun yer uchastkalari imoratlar va inshootlar qurish huquqisiz beriladi. Mazkur qoida yakka tartibda uy-joy qurish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod ega-

lik qilishga ilgari berilgan yoki beriladigan yer uchastkalariga tatbiq etilmaydi.

Fuqarolarga dehqon xo'jaligi yuritish uchun 0,06 gektar doirasida tomorqa yer uchastkalariga meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqi kimoshdi savdosi asosida realizatsiya qilinishi mumkin.

Dehqon xo'jaligiga ajratilgan yerning chegaralari naturada (joyning o'zida) yer tuzish xizmati organlari tomonidan mahalliy budjet mablag'lari hisobidan rasmiylashtiriladi.

Tomorqa yer uchastkasidan oqilona va samarali foydalanayotgan dehqon xo'jaligiga tuman (shahar) hokimining qarori bilan qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va realizatsiya qilish, ozuqa yetishtirishni tashkil etish, shuningdek, yaylov yaratish uchun qisqa muddatli ijaraga qo'shimcha ravishda yer uchastkalari berilishi mumkin.

Dehqon xo'jaligi:

- o'ziga qarashli uy-joylar, xo'jalik imoratlari, qishloq xo'jalik ekinzorlari va ko'chatzorlari, dov-daraxtlar, mahsuldor chorva mollar, parrandalar, qishloq xo'jalik texnikasi, asbob-uskuna va ashyo-anjomlari, transport vositalari, pul mablag'lari, intellektual mulk obyektlariga, shuningdek, boshqa mol-mulklarga;

- ishlab chiqarish faoliyati natijasida yetishtirilgan mahsulotga;

- olingan foydaga;

- qonunda taqiqlanmagan asoslarda ega bo'lingan boshqa mol-mulkka mulkdor hisoblanadi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari Soliq kodeksida jismoniy shaxslar – soliq to'lovchilar uchun nazarda tutilgan tartibda soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar to'laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda dehqon xo'jaliklari quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'laydi:

1) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i;

2) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;

- 3) jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq;
- 4) bojxona to'lovlari;
- 5) davlat boji;
- 6) avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaligi a'zolari nazarda tutilgan soliqlar va majburiy to'lovlarni to'lash bilan bir qatorda nazarda tutilgan tartibda budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaligi a'zolari qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirish, o'zlari yetishtirgan mahsulotni qayta ishlash va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat bilan shug'ullangan taqdirda, ular yakka tartibdagi tadbirkorlar sifatida ro'yxatdan o'tishlari hamda Kodeksning 58-bobida nazarda tutilgan tartibda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashlari shart.

Shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xo'jaliklarida chorva mollarni yanada ko'paytirish, shu asosda qishloq aholisining bandligi va daromadlarini, go'sht-sut mahsulotlari ishlab chiqarishning o'sishini oshirish hamda ichki iste'mol bozorining to'ldirilishini ta'minlash maqsadida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 21-apreldagi «Shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xo'jaliklarida chorva mollar ko'paytirishni rag'batlantirishni kuchaytirish hamda chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-842-son qarori 8-bandida belgilangan imtiyozlar amal qilish muddati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdagi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq **2014-yilning 1-yanvarigacha uzaytirildi:**

- naslchilik ishi korxonalarini va Respublika «O'z naslchilik» korxonasi asosiy faoliyat turi bo'yicha barcha soliqlar va davlatning maqsadli jamg'armalari hamda Ta'lim muassasala-

rini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilindi;

- naslchilik chorvachilik xo'jaliklari, naslchilik ishi korxonalari, parrandachilik korxonalar va omixta yem ishlab chiqaruvchi korxonalar, shuningdek, «O'zsoovetta'minotxizmat» birlashmasi olib kelinadigan naslchilik material, zooveterinariya xizmati ko'rsatishni rivojlantirish uchun texnologiya va yordamchi uskunalari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha omixta yem ishlab chiqarish komponentlari bojxona to'lovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvi yig'implaridan tashqari) ozod qilindi;

- zooveterinariya punktlari - korxonani ro'yxatga olishda va veterinariya faoliyatini amalga oshirish huquqiga litsenziya berishda davlat boji to'lashdan ozod qilindi;

- fermer xo'jaliklari va chorvachilik fermalari - chorvachilik mahsulotlarini, jumladan, uning qayta ishlangan mahsulotini sotish tushumidan davlatning maqsadli jamg'armalari hamda Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilingan.

14.4. Bozorlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Bozorlar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yuridik shaxs shaklida tashkil etiladi.

Bozorlarning daromadtariga quyidagilar kiradi:

- patta to'lovi tushumlari;
- boshqa tushumlar.

Patta to'lovini bozorlarda tovarlar, buyumlar va qishloq xo'jaligi mahsulotlari sotishni amalga oshirayotgan jismoniy shaxslar to'laydi.

Patta to'lovi har bir sotish joyidan savdo qilingan har bir kun uchun yoki har bir tovar, buyum, chorva mol uchun undiriladigan qat'iy belgilangan to'lovdir.

Jismoniy shaxs bilan tuzilgan ijara shartnomasiga binoan savdo joyi uchun ijara haqi to'lanadigan hollarda, patta to'lovi summasi ijara haqi tarkibiga kiritiladi.

Patta to'lovi har bir to'lovchidan naqd pul olib, unga bir vaqtning o'zida fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasining chekini yoki kvitansiya berish orqali undiriladi.

Patta to'lovi miqdorlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan tasdiqlanadi.

Bozorlarning boshqa tushumlari jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) ijara to'lovidan olingan daromadlar. Ijara to'lovi bozor ma'muriyatining tasarrufida bo'lgan binolar, inshootlar hamda boshqa mol-mulkdan foydalanganlik uchun yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadi;

2) sotuvchilarga va sotib oluvchilarga xizmatlar ko'rsatishdan olingan daromadlar;

3) bozor ma'muriyati tomonidan amalga oshiriladigan qishloq xo'jaligi tovarlarini tayyorlash, xarid qilish va realizatsiya qilishdan olingan daromadlar (dehqon bozorlari uchun). Bunda realizatsiya qilingan tovarlarning xarid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi farq daromaddir;

4) qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa tushumlar.

Ijara to'lovining va bozor ma'muriyati ko'rsatadigan xizmatlar qiymatining miqdorlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan tasdiqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq, oziq-ovqat va noziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qilish uchun turg'un savdo shoxobchalarini ijaraga berishga ixtisoslashgan korxonalar (ijaraga berishdan olingan daromadlar 60 %dan ko'pni tashkil etadi) 30 foizlik stavkada yagona soliq to'lovini to'laydilar.

Sotuvchilar va sotib oluvchilarga xizmatlar ko'rsatilganligi, yer maydonlari, binolar, inshootlar hamda boshqa mol-mulk yuridik va jismoniy shaxslarga ijaraga berilganligi hamda bozorlar tomonidan ko'rsatiladigan boshqa xizmatlar uchun haq shartnoma aso-

sida undiriladi. Bunda yer uchastkalari uchun ijara haqining summasi yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkasidan kam bo'lmasligi va ushbu joy uchun yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i miqdorining uch baravaridan ko'p bo'lmasligi kerak.

Bozorlarga soliq solish tartibi

Bozorlarning patta to'lovi va boshqa tushumlardan olingan daromadlaridan Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar undirilmaydi.

Bozorlar zimmasida to'lov manbayida soliqlar va majburiy to'lovlarni undirish bo'yicha majburiyatlar hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagilarni to'lash majburiyatlari saqlanib qoladi:

- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- davlat boji;
- tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im;
- davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Bozorlar daromadlarining umumiy summasidan, bozorlar daromadidan to'lanadigan davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar chegirib tashlangandan keyin qolgan mablag'larning 50 foizi bozorlar joylashgan joydagi tegishli mahalliy budjetlarga belgilangan tartibda yo'naltiriladi. Qolgan 50 foizi bozorlar ma'muriyati tasarrufida qoladi va ulardan joriy xarajatlarni qoplash, rekonstruksiya qilish, obodonlashtirish, bozorlar tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning ro'yxatini kengaytirish, sifatini yaxshilash uchun foydalaniladi.

Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlari bozorlar tomonidan amalga oshirilganda, bunday faoliyatdan olingan daromadlarga qat'iy belgilangan soliq solinadi.

Olingan daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni bozorlar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlagan shaklda taqdim etadi.

Mablag'larni budjetga o'tkazish olingan daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etish muddatidan kechiktirmasdan bir oyda bir marta amalga oshiriladi.

Yuqoridagi qoidalar ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 51 foizdan kam bo'lmagan yuridik shaxslar - savdo komplekslariga tatbiq etiladi.

Jahonning rivojlangan mamlakatlarida bo'lganidek, soliq to'lovchilarning soni oshayotgan va soliq solish bazasi tobora kengayotgan bir vaqtda respublikamizda ham soliq organlari tizimini modernizatsiya qilishni taqozo etdi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 8-yanvardagi «Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1257-sonli qarori qabul qilindi va O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining asosiy vazifalari va funksiyalari belgilandi:

> davlat soliq siyosatini amalga oshirish va soliq qonunchiligiga, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblanishiga, ularning to'liq va o'z vaqtida to'lanishiga rioya qilinishi yuzasidan ta'sirchan nazoratni ta'minlash;

> soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga hamda boshqa qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetiga, davlatning maqsadli jamg'armalariga va budjetdan tashqari jamg'armalarga to'liq miqdorda tushishini ta'minlash;

> soliqlar yig'ilishini ko'paytirish chora-tadbirlarini amalga oshirish, ma'lumotlarning yagona kompyuter bazasini yuritish asosida soliq to'lovchilarni hisobga olish mexanizmlarini takomillashtirish, ularga ko'rsatilayotgan axborot-maslahat xizmatlari sohasini kengaytirish, soliq sohasida huquq buzilishlarining oldini

olish, ularni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha kompleks tadbirlarni ro'yobga chiqarish;

> pul mablag'larining noqonuniy muomalada bo'lishi manbalarini bartaraf etish, aholi bilan pul hisob-kitoblarini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd tushumning o'z vaqtida va to'liq topshirilishi yuzasidan tizimli nazoratni ta'minlash;

> xo'jalik yurituvchi subyektlar, yuridik va jismoniy shaxslar faoliyatini rag'batlantirish bo'yicha qonun hujjatlarini yanada takomillashtirish, ularga zarur imtiyozlar va preferensiyalar berish yuzasidan taklitlar kiritish;

> dehqon bozorlari va savdo komplekslarining moliya-xo'jalik faoliyatini, ular tomonidan soliq qonunchiligiga rioya qilinishini qattiq nazorat qilish hamda jinoiy ishlarni huquqni muhofaza qilish organlariga topshirgan holda ularning hududlarida aniqlangan huquq buzilishlari bo'yicha surishtiruvlar o'tkazish;

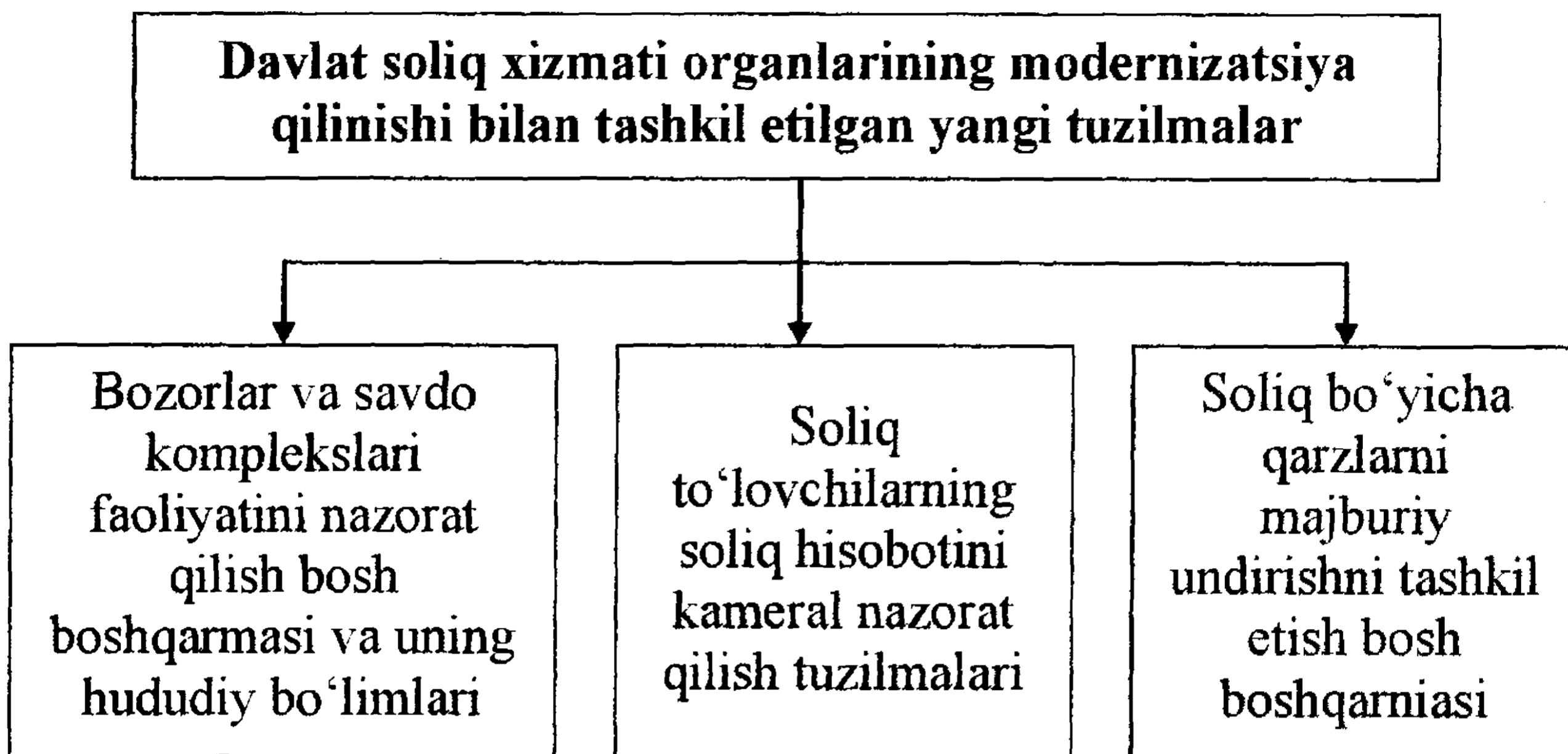
> respublika nazorat qiluvchi organlarining xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tekshirish masalalari bo'yicha ishlari muvofiqlashtirilishini ta'minlash, ushbu ishni amalga oshirishda bir-birini takrorlashga va suiiste'molchiliklarga yo'l qo'ymaslik;

> yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valuta va eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishda qonun hujjatlariga qat'iy rioya etilishi yuzasidan ta'sirchan nazoratni o'z vakolatlari doirasida amalga oshirish;

> soliq xizmati organlarini halol, yuqori malakali xodimlar bilan ta'minlash, korrupsiya va ishga rasmiyatchilik bilan raunosabatda bo'lish holatlariga qat'iy ravishda barham berish bo'yicha tizimli ish olib borish, doimiy asosda kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasi oshirib borilishini ta'minlash.

Shuningdek, mazkur qarorga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi markaziy apparati tuzilmasida Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi hamda unga bo'ysunuvchi Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida hududiy bo'limlarni tashkil

etildi. Mazkur boshqarmada boshqaruv xodimlarining umumiy soni 604 nafar, shu jumladan, Bosh boshqarma xodimlari soni - 14 nafardan iborat qilib belgilandi. Davlat soliq xizmati organlarini modernizatsiya qilinishi bilan birga yangi tuzilmalar tashkil etildi.

14.3-rasm. Davlat soliq xizmati organlarini modernizatsiya qilinishi bilan tashkil etilgan yangi tuzilmalar.⁷³

Shu bilan birgalikda bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarniasi va uning hududiy bo'limlari zimmasiga quyidagilar yuklatildi:

- bozorlar, savdo komplekslari, ularga tutash avtomobil to'xtash joylari, shuningdek, ular hududida faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari faoliyatini o'z vakolatlari doirasida nazorat qilish;

- bozorlar, savdo komplekslari hududlarida va ularga tutash avtomobil to'xtash joylarida moliyaviy-iqtisodiy va soliq sohasidagi jinoyatlar va boshqa huquq buzilishlarini aniqlash, ularning oldini olish va barham berish;

⁷³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 8-yanvardagi «Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1257-sonli qarori.

- bozorlar va savdo komplekslari hududida sifatsiz, qalbaki-
lashtirilgan (yasama) yoki kontrabanda tovarlarini tayyorlash va
sotishga qarshi kurashish;

- bozorlar, savdo komplekslari, ularga tutash avtomobil to'x-
tash joylari, shuningdek, ular hududida faoliyat ko'rsatayotgan tad-
birkorlik subyektlari faoliyatidan olingan pul oqimlari va mablag'-
lar tushumi hisobining to'liq yuritilishini ta'minlash;

- moliyaviy-iqtisodiy va soliq sohalarida huquqni buzish sodir
etilishi holatlari bo'yicha tergovdan oldingi tekshirishlarni tashkil
etish va olib borish, jinoiy ishlar qo'zg'ash, ular bo'yicha surishti-
ruv ishlarini amalga oshirish, jinoyat ishlarini tergovga tegishligiga
ko'ra huquqni muhofaza qilish organlariga topshirish;

- soliq bilan bog'liq huquq buzilishlari natijasida davlatga, yuri-
dik vajismoniy shaxslarga yetkazilgan zararni belgilangan tartibda
undirish chora-tadbirlarini ko'rish.

Mazkur qaror bilan bozorlar, savdo komplekslari, ularga
tutash avtomobil to'xtash joylari, shuningdek, ular hududida fao-
liyat ko'rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tekshirish
huquqi faqat davlat soliq xizmati organlariga beriladigan bo'ldi.

Davlat soliq xizmati organlari, keyinchalik nazorat organlari
faoliyatini muvofiqlashtirish respublika kengashini yoki uning
hududiy komissiyalarini xabardor qilgan holda, Bozorlar va savdo
komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi hamda
uning hududiy bo'limlari boshlig'ining buyruqlari asosida bozor-
lar, savdo komplekslari va ularga tutash avtomobil to'xtash joyla-
rida bir martalik yig'imlar topshirilishini, ijara to'lovi tushumi va
hisobi to'liq yuritilishini, nazorat-kassa mashinalaridan, hisob-ki-
tob terminallaridan foydalanilishini, shuningdek, savdo va xizmat-
lar ko'rsatish qoidalariga rioya qilinishini har kuni tekshirish huqu-
qiga ega bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, tegishli vazir-
liklar va idoralar o'z xodimlari va mutaxassislarining bozorlar
va savdo komplekslari faoliyatini, tartibga solish bo'yicha qonun
hujjatlari talablari bajarilishini ta'minlash uchun davlat soliq xiz-

mati organlari tomonidan tashkil etiladigan guruhlar tarkibida qatnashishini ta'minlashi belgilab qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 21-maydagi «Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini huquqiy tartibga solishni yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 98-sonli qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi to'g'risidagi nizom hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi to'g'risidagi nizomlar tasdiqlandi.

Respublika dehqon (ozuq-ovqat) bozorlari, ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlari (savdo komplekslari) faoliyatini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish, ular tomonidan ko'rsatiladigan xizmat turlari va hajmlarini kengaytirish, aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, bozorlar va savdo komplekslarida pul oqimlari to'liqroq hisobga olinishini ta'minlash, shuningdek, sifati past, qalbaki va kontrabanda mahsulotlari sotilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-apreldagi «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1326-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Moliya vazirligi, Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi bilan birgalikda:

- dehqon (ozuq-ovqat) bozorlari, ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlari (savdo komplekslari) pasportlarini tuzishni nihoyasiga yetkazib, ushbu pasportlarga ularning ixtisoslashuvi va ish tartibi, turg'un savdo nuqtalari va savdo o'rinlari miqdori va joylashuvi, ularning hududida mavjud bo'lgan infrastruktura obyektlari va ko'rsatilayotgan xizmat turlari to'g'risidagi ma'lumotlarni kiritish;

-2010-yilning 1-iyuniga qadar 100 ta va undan ko'proq turg'un savdo nuqtalari va savdo o'rinlari mavjud bo'lgan barcha bozor-

lar, savdo komplekslari va ularning filiallarida davlat soliq xizmati organlarining xodimlari tomonidan yig'imning to'liqligini har kuni tekshirgan holda faqat bank tizimi orqali bir martalik yig'im va ijara to'lovlari undirilishining avtomatlashtirilgan tarzda hisobga olinishini majburiy tartibda joriy qilish;

- 2010-yilning 1-iyunigacha bo'lgan muddatda bozorlar hududida va ularga tutash hududlarda joylashgan barcha avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash joylarining belgilangan tartibda bozorlar va savdo komplekslariga topshirilishini ta'minlasinlar, ularning nazorat-kassa mashinalari va to'lov terminallari bilan jihozlanishini, shuningdek, 300 ta va undan ko'proq turg'un savdo nuqtalari va savdo o'rinlariga ega bo'lgan bozorlar va savdo komplekslarida mashinalarning kirish va chiqish vaqtini qayd etib turadigan elektron hisoblagichlar majburiy o'rnatilishi belgilandi;

- 2010-yilning 1-iyuligacha bo'lgan muddatda davlat veterinariya xizmati va sanitariya-epidemiologiya nazorati organlarini jalb etgan holda har bir dehqon (oziq-ovqat) bozorida bozorga olib kelinayotgan oziq-ovqat mahsulotlari sifatining ekspress-analiz laboratoriyalarini tashkil qilib, tegishli sertifikat berish va tegishli sertifikatga ega bo'lmagan mahsulotlarning sotilishini taqiqlash;

- 2011-yilning 1-yanvariga qadar muddatda barcha ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlarini nazorat-kassa mashinalari va to'lov terminallari bilan jihozlangan turg'un savdo nuqtalaridan iborat bo'lgan savdo komplekslari etib qayta tashkil qilish, iste'molda bo'lgan mol-mulk savdosi bo'yicha bozorlar bundan mustasno.

Savdo komplekslari, dehqon, ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlarida fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini majburiy ravishda qo'llangan holda aholi bilan pul hisob-kitoblarini amalga oshiruvchi qo'shimcha obyektlar ro'yxati:

1. Oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlarini realizatsiya qilish bo'yicha umumfoydalanadigan ixtisoslashtirilgan turg'un pavilyonlar.

2. Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash, shu jumladan, bozorga tutash hududlarda vaqtincha saqlash joylari.

3. Aholidan to'lovlarni, shu jumladan, uy-joy-kommunal xizmatlar, telefon va uyali aloqa xizmatlari uchun to'lovlarni qabul qilish punktlari.

4. Bozorlarning ma'muriyati tomonidan bir martalik yig'im va ijara to'lovlarini qabul qilish punktlari.

Shuningdek, ushbu Qarorga muvofiq quyidagi tartiblar belgilandi:

- bozorlardagi savdo o'rinlari jismoniy shaxslarga faqat ularning yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgani to'g'risidagi guvohnomasi mavjud bo'lgan taqdirdagina beriladi, o'zi yetishtirgan qishloq xo'jalik mahsulotlarini, shuningdek, iste'molda bo'lgan tovarlarni sotish hollari bundan mustasno;

- sotib olingan tovarlar va xizmatlar uchun xaridorlarga beriladigan kassa cheklarida soliq to'lovchining nomi va individual raqami (INN), xarid qilingan vaqti va sanasi, tovarning nomi, uning qiymati, kassa apparatining raqami to'g'risidagi ma'lumotlar mavjud bo'lishi kerak;

- bozorlarning hududida yer uchastkalari ajratib berilishiga, shuningdek, bozorga tegishli ko'chmas mulk obyektlarini jismoniy va yuridik shaxslarga mulk qilib topshirilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan hududiy moliya va soliq organlari bilan kelishilgan holda bozorlar va savdo komplekslarining ma'muriyati tomonidan undirib olinadigan bir martalik yig'imlar, ijara to'lovi va ko'rsatiladigan xizmatlar qiymati miqdorlarini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan har yili belgilanadigan minimal miqdorlardan past bo'lmagan miqdorda har yili tasdiqlashlari belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi bilan birgalikda bozorlar va savdo komplekslarining rahbarlari 2010-yilning 1-mayiga qadar muddatda bir martalik yig'im, ijara to'lovi miqdorlari to'g'risidagi ma'lumotlarni, shuningdek, ko'rsatiladigan majburiy xizmatlar ro'yxati va qiymatini tasdiqlaslar hamda

bozorlar va savdo komplekslariga kiriladigan barcha joylarga osib qo'yish yuklatildi.

2010-yilning 1-iyulidan boshlab quyidagi tovarning olib kirilishi va bojxona to'lovlari to'lanishi faktini tasdiqlaydigan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o'tgach, tayyor import iste'mol tovarlari sotuvga qo'yilishi hamda chakana savdoda realizatsiya qilinishiga yo'l qo'yilmasligi belgilandi:

Tovarning olib kirilishi va bojxona to'lovlari to'lanishi faktini tasdiqlaydigan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o'tgach savdoga qo'yilgan va chakana savdoda realizatsiya qilinishiga yo'l qo'yilmaydigan tayyor import iste'mol tovarlari ro'yxati:

1. Tikuvchilik buyumlari.
2. Ustki trikotaj.
3. Ichki trikotaj.
4. Sport trikotaji.
5. Paypoqlar.
6. Ko'rpa-to'shak g'illoflari (alohida va komplekt holda).
7. Tyul-gardin polotnosi va buyumlari.
8. Paxmoq sochiqlar, choyshablar, xalatlari.
9. Charm poyabzal.
10. Televizorlar.
11. Muzlatkichlar.
12. Konditsionerlar.
13. Elektr dazmollar.

Yuqoridagi tovarlarning olib kirilishi va bojxona to'lovlari to'lanishi faktini tasdiqlaydigan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o'tgach, tayyor import iste'mol tovarlarining realizatsiya qilinishi savdo qoidalarini buzish (tovarlarni hujjatlarsiz realizatsiya qilish) deb hisoblanadi va qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlik choralari qo'llaniladi.

2010-yilning 1-oktabridan boshlab aholi bilan pul hisob-kitoblarini amalga oshiruvchi xo'jalik subyektlari tomonidan qo'llanadigan nazorat-kassa mashinalari yagona texnik talablarga mos kelishi

va «O‘zstandart» agentligi tomonidan belgilangan tartibda majburiy sertifikatsiyadan o‘tkazilishi lozim. Shuningdek, sertifikati bo‘lmagan yoki belgilangan yagona texnik talablarga javob bermaydigan nazorat-kassa mashinalaridan foydalangan holda chek berish aybdor shaxslarni qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlikka tortish uchun asos bo‘lishi belgilandi.

2010-yilning 1-iyulidan boshlab chakana savdo korxonalarini, mikrofirmalar va xizmat ko‘rsatish sohasining kichik korxonalarini qonun hujjatlariga muvofiq yagona soliq to‘lovlarini to‘laydilar, ammo xuddi shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to‘lanadigan qat’iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo‘lmagan summani to‘lashlari lozim.

14. 5. Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

Yuridik va jismoniy shaxslar gastrol-konsert faoliyatini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda beriladigan litsenziya asosida amalga oshiradi,

Gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish huquqi uchun litsenziya oladigan yuridik va jismoniy shaxslar belgilangan stavka bo‘yicha davlat boji to‘laydi.

Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga soliq solish tartibi

Gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish huquqi uchun davlat boji to‘lovchi yuridik shaxslar mazkur faoliyat turi bo‘yicha Soliq kodeksining 23-moddasida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlardan ozod etiladi.

Yuridik shaxslar, shu jumladan, mikrofirmalar va kichik korxonalar zimmasida quyidagilarni to‘lash majburiyati saqlanib qoladi:

- bojxona to‘lovlari;

- yagona ijtimoiy to'lov;
- davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im;
- to'lov manbayida ushlab qolinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar.

Yuridik shaxslar gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlari bilan shug'ullanganlarida soliq to'lovchi faoliyatning mazkur turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishi hamda Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashi shart. Boshqa faoliyat turlari bo'yicha Soliq kodeksining 350-moddasiga muvofiq soliq solish tartibini tanlash huquqi saqlanib qoladigan mikrofirmalar va kichik korxonalar korxonalarining tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini yoki umumbelgilangan soliqlarni to'lashi mumkin.

Yuridik shaxslar gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlari bilan shug'ullangan taqdirda, davlat boji va boshqa to'lovlarni belgilangan tartibda to'lanadi.

Umumbelgilangan tartibda soliq to'lash rejimini tanlagan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq 35 foizlik stavkada yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'laydilar.

Soddalashtirilgan tartibda soliq to'lash rejimini tanlagan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oladigan korxonalar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli

qaroriga muvofiq 30 foizlik stavkada yagona soliq to'lovini to'laydilar.

Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslarga soliq solish tartibi

Gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun davlat boji to'lovchi jismoniy shaxslar mazkur faoliyat turi bo'yicha qat'iy belgilangan soliq to'lashdan ozod etiladi.

Jismoniy shaxslar zimmasida quyidagilarni to'lash majburiyati saqlanib qoladi:

- bojxona to'lovlari;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Agar gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun davlat boji to'lovchi jismoniy shaxslar soliq solinadigan mol-mulk va (yoki) yer uchastkasiga ega bo'lsalar, belgilangan tartibda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq va (yoki) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lash majburiyati ularning zimmasida saqlanib qoladi.

Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirayotgan jismoniy shaxslar nazarda tutilgan majburiy to'lovlarni to'lash bilan bir qatorda yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun nazarda tutilgan tartibda budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'laydi.

14.6. Advokatlarni hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari va advokatlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Advokatlarni hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolariga soliq solish

Advokatlarni hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari nodavlat notijorat tashkilotlari sifatida faoliyat-

ning advokatlar tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatish bilan bog'liq qismi bo'yicha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'lashdan ozod etiladilar, quyidagilar bundan mustasno:

- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im;
- to'lov manbayida ushlab qolinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar.

Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari (advokatlar tomonidan yuridik yordam ko'rsatish bilan bog'liq bo'lmagan) tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirgan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar Soliq Kodeksda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan tartibda to'lanadi.

Advokatlarning daromadlariga soliq solish tartibi

Advokatlar tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatganlik uchun olingan gonorarlar summalariga belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

Advokatning daromadlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i obyektidir.

Advokatning daromadi advokat tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatganlik uchun olingan summa bilan advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolarini saqlab turish uchun o'tkazilgan mablag'lar summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Soliq solinadigan baza advokat daromadidan advokat gonorarida hisobga olinadigan yagona ijtimoiy to'lov chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

Advokatlarning daromadlariga soliq solish Soliq kodeksining 184–188-moddalariga muvofiq soliq agentlari – advokatlar hay'at-

lari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari tomonidan amalga oshiriladi.

Nazorat savollari

1. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi soliq to'lovchilarni soliqqa tortish tartibi qanday?
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-3594-sonli farmoniga asosan berilgan imtiyozlar?
3. Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari.
4. Ishonchli shaxsda birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi?
5. Faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar amalga oshiradigan birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi?
6. Dehqon xo'jaliklariga soliq solish tartibi?
7. Bozorlarga soliq solish tartibi?
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-apreldagi «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1326-sonli qarori mazmun-mohiyati?
9. Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarga soliq solish tartibi?
10. Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari va advokatlarga soliq solish tartibi?

15-bob. YURIDIK SHAXSLAR TOLAYDIGAN BOSHQA MAHALLIY SOLIQ VA YIG'IMLAR. DAVLAT BOJI

Tayanch soʻz va iboralar: *jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilgʻisi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqʻi, mahalliy yigʻimlar, tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar koʻrsatish huquqi uchun yigʻim, Davlat boji davlat boji toʻlovchilari va iindirish obʻektlari, bojxona toʻlovlari, bojxona yigʻimlari.*

15.1. Yuridik va jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilgʻisi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq

Soliq toʻlovchilar, soliq obykti va bazasi

Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilgʻisi va gaz isteʼmoliga olinadigan soliq toʻlovchilari boʻlib, jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yonilgʻisi va gazni chakana sotadigan, mulkchilik shaklidan qatʼiynazar xoʻjalik yurituvchi subyektlar hisoblanadi. Bunda ularning joylashgan joyidan qafi-nazar avtomobilga yonilgʻi quyish shoxobchalariga ega boʻlgan xoʻjalik yurituvchi subyektlar soliq toʻlovchi boʻlib hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yonilgʻisi va gazni chakana sotish soliq solish obykti hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarga sotilgan oʻzi ishlab chiqargan hamda chetdan xarid qilingan benzin, dizel yonilgʻisi va gazning natural hajmi soliq solish baza hisoblanadi.

Benzin, dizel yonilg'isi va gazni sotish deganda ularni jismoniy shaxslarga amalda berish tushuniladi.

Soliq stavkasi va hisoblash tartibi

Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliq stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq belgilanadi va uning miqdorlari O'zbekiston Respublikasining butun hududida yagona hisoblanadi.

2012-yilning 1-yanvaridan boshlab jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq stavkasi 15 foizga (yoki 25 so'mga) oshirildi va quyidagi miqdorlarda belgilandi:

- benzin, dizel yonilg'isi -1 litr uchun 200 so'm;
- suyultirilgan gaz -1 litr uchun 165 so'm;
- siqilgan gaz - 1 kub metr uchun 200 so'm.

Shu bilan birgalikda, yuridik shaxslarga benzin, dizel yonilg'isi va gaz chakana savdo tarmog'i (avtomobil yoqilg'isi quyish shoxobchalari) orqali sotilganda, jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda budjetga to'lanishi va realizatsiya qilish narxida hisobga olinishi tartibi belgilandi.

Soliq stavkalarini indeksatsiya qilinishi va soliq ma'murchiligi soddalashtirilishi natijasida budjetga qo'shimcha **96,8 mlrd so'm** atrofida mablag' tushishi kutilmoqda.

Soliq summasi chakana narxga qo'shimcha ravishda belgilanadi va jismoniy shaxs - xaridorga beriladigan chekda alohida satr bilan ko'rsatiladi.

Soliq summasi jismoniy shaxslarga sotiladigan benzin, dizel yonilg'isi va gaz uchun mablag' to'lanishi bilan bir vaqtda undiriladi.

Soliq summasi quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$N = V \times St,$$

bu yerda:

N - hisoblab yozilgan soliq;

V - jismoniy shaxslarga sotilayotgan benzin, dizel yonilg'isi yoki gazning natural ifodadagi hajmi;

St - soliq stavkasi.

Hisoblab chiqarilgan va ushlangan soliq summasi xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun tushum deb hisoblanmaydi hamda bos-hqa to'lanadigan soliqlar, yig'imlar va majburiy to'lovlar bo'yicha soliq solish obyekti yoki bazasi bo'lmaydi.

2012-yildan, yuridik shaxslarga benzin, dizel yonilg'isi va gaz chakana savdo tarmog'i (avtomobil yoqilg'isi quyish shoxobchalari) orqali sotilganda, jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda budjetga to'lanishi va realizatsiya qilish narxida hisobga olinishi tartibi belgilandi.

Soliq hisobini yuritish va uni budjetga to'lash muddatlari

Soliq to'lovchilar sotilgan benzin, dizel yonilg'isi, gaz hisobi hamda hisoblangan soliq summaları hisobini alohida yuritadilar.

Budjet bilan hisob-kitoblar hisobi «Budjet bilan hisob-kitoblar» hisobvarag'i bo'yicha - «Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq» ilova hisobvarag'ida yuritiladi, soliqni o'tkazish «Hisob-kitob varag'i» hisobvarag'i bo'yicha aks ettiriladi.

Undirilgan soliq mahalliy budjetga O'zbekiston Respublikasi budjetlari daromad va xarajatlarining tegishli tasnifiga ko'ra bo'lim va paragrafga to'lanadi.

Joriy o'n kunlik to'lovlar hisobga olingan soliq bo'yicha hisob-kitob (13-ilova) avtomobilga yonilg'i quyish shoxobchalari joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga:

- korxonalar tomonidan (mikrofirmalar va kichik korxonalar-dan tashqari) - har oyda hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yuning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatida, belgilangan shaklda taqdim etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi **PF-4453-sonli farmoniga muvofiq** quyidagi tartiblar belgilandi:

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan «Debitorlik va kreditorlik qarzar haqida ma'lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi;

- **2012-yil III chorakdan boshlab**, yirik korxonalar va tashkilotlar tomonidan yillik «Asosiy vositalar harakatlari haqidagi hisobot (3-sonli shakl)ni» va choraklik «Debitorlik va kreditorlik qarzar haqida ma'lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma'lumotlar statistikaga taqdim etiladigan hisobot shakli hamda Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o'tgan qarzdorlik to'g'risidagi ma'lumotda ko'rish mumkin;

- **2013-yil 1-yanvardan boshlab**, yuridik va jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqning hisob-kitobi yuridik shaxslar tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etishlari belgilandi.

Soliq bank muassasalari orqali har o'n kunda, benzin, dizel yonilg'isi va gaz jismoniy shaxslarga sotilgan oy o'n kunligi tugaganidan so'ng uchinchi kundan kechiktirmay to'lanadi.

Soliq hisobotida ko'rsatilgan ma'lumotlarning haqqoniyligiga javobgarlik soliq to'lovchining zimmasiga yuklanadi.

15.2. Yuridik shaxslar to'laydigan mahalliy yig'imlar. Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im

Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tarkibiga kiradi va u mahalliy budjet daromadlaridan biri hisoblanadi.

Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'imning to'lovchilari bo'lib, O'zbekiston Respublikasi hududida ushbu tovarlar bilan qonunchilikda belgilangan tartibda chakana savdoni amalga oshiradigan va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatadigan yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Ushbu yig'im ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdoni amalga oshirish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqini olish uchun to'lanadi. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi ruxsat guvohnomasi bilan tasdiqlanadi. Ruxsat guvohnomasi joylardagi mahalliy hokimiyat organlari tomonidan qonunchilikda belgilangan tartibda beriladi. Ayrim tovar turlarining va xizmatlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi **PF-4453-sonli** farmoniga muvofiq, **2012-yil 1-avgustdan boshlab**, qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan zargarlik buyumlarini tayyorlash faoliyati bo'yicha litsenziya olish tartibi bekor qilindi.

**Mahalliy soliqlar va yig'implarning chegaralangan
STAVKALARI**

№	Soliqlar va yig'implarning turlari	Chegaralangan stavkalar
1.	Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i	sof foydaning 8 foizi
2.	Quyidagilarning iste'moli uchun jismoniy shaxslardan undiriladigan soliq:	
	transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi	1 litr uchun 200 so'm
	transport vositalari uchun suyultirilgan gaz	1 litr uchun 165 so'm
	transport vositalari uchun siqilgan gaz	1 kub metr uchun 200 so'm
3.	Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im:	
	alkogolli mahsulotlar	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari
	qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar	1 oylik savdo uchun eng kamish haqining 3,5 baravari
4.	Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash bo'yicha pullik xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im	har bir oy uchun eng kam ish haqining 8 baravari

Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi yuridik shaxs yoki yakka tartibda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga o'z arizalarida ko'rsatilgan

muddatlarga, lekin ushbu muddat qonunchilikda nazarda tutilgan muddatdan ortiq bo'lmagan muddatga beriladi. Jumladan, yuridik shaxslarga ko'pi bilan - 3 yil, jismoniy shaxslarga - 2 yil.

Yig'imlar o'rnatilgan minimal ish haqi miqdoriga nisbatan belgilanadi. 2012-yil 1-yanvardan boshlab ayrim tovar turlari bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im alkogolli mahsulotlar uchun - 1 oylik savdo uchun eng kam oylik ish haqi miqdorining 5 baravari miqdorida, qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar uchun - 1 oylik savdo uchun eng kam oylik ish haqi miqdorining 3,5 baravari miqdorida belgilangan. Avto-transport vositalarini parkovka qilish (saqlash) bo'yicha pullik xizmatlarni ko'rsatganlik uchun yig'im har oyda 8 minimal ish haqi miqdorida undiriladi. Ushbu yig'imlar har oyda hisobot oyining 25 kuniga qadar budjetga to'lanadi.

Mahalliy yig'imni o'z vaqtida to'lanishi, qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik yig'imni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Davlat soliq xizmati organlari esa o'zlariga berilgan vakolat doirasida qonun hujjatlariga muvofiq yig'imni to'lovchilarning budjet oldidagi majburiyatlarini bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

15.3. Davlat bojini to'lovchilari, undirish obyektlari, stavkalari, to'lash va hisobga o'tkazish tartibi

Davlat boji yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirganlik va (yoki) bunday harakatlar uchun vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslar tomonidan hujjatlar berganlik uchun olinadigan majburiy to'lovdir.

O'zbekiston Respublikasi konsullik muassasalari tomonidan konsullik harakatlarini amalga oshirganlik uchun davlat boji konsullik yig'imi tariqasida undiriladi.

Davlat bojining stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Davlat bojini to'lovchilar. Yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirilishi va (yoki) hujjatlar berilishi xususida vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslarga murojaat qilayotgan yuridik va jismoniy shaxslar davlat bojini to'lovchilardir.

Undirish obyektlari. Davlat boji quyidagilardan undiriladi:

1) sudlarga beriladigan da'vo arizalaridan, organlarning va ular mansabdor shaxslarining harakatlari (qarorlari) ustidan berilgan shikoyatlardan, alohida tartibda yuritiladigan ishlarga doir arizalardan, sudlarning qarorlari ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya shikoyatlaridan va arizalaridan, nazorat tartibida protest keltirish to'g'risidagi shikoyatlar va arizalardan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek, sudlar tomonidan hujjatlarining nusxalarini berganlik uchun;

2) da'vo arizalaridan, tashkilotlarni va fuqarolarni bankrot deb topish to'g'risidagi arizalardan, nizo predmetiga nisbatan mustaqil talablarni bildirgan uchinchi shaxs sifatida ishga kirishish to'g'risidagi arizalardan, yuridik ahamiyatga ega bo'lgan faktlarni aniqlash to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining qarorlari, ish yuritishni tugatish to'g'risidagi ajrimi ustidan berilgan, da'voni ko'rmasdan qoldirish to'g'risidagi, sud jarimalarini solish to'g'risidagi apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlaridan, hakamlik sudining qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining hakamlik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, shuningdek, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi va ijro varaqasini berishni rad etish to'g'risidagi ishlar bo'yicha ajrimlari ustidan berilgan apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlaridan;

3) davlat notarial idoralari, O'zbekiston Respublikasining konsullari va shaharchalar, qishloqlar, ovullarning fuqarolar yig'ini raislari (oqsoqollari) tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun;

4) fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun, shuningdek, fuqarolarga fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etilganligi to'g'risida takroriy guvohnoma berganlik uchun hamda fuqarolik holati dalolatnomalari yozuviga o'zgartishlar, qo'shimchalar, tuzatishlar kiritilishi va uning qayta tiklanishi munosabati bilan guvohnoma berganlik uchun;

5) chet eldan O'zbekiston Respublikasiga kelish huquqini beruvchi hujjatlarni, O'zbekiston Respublikasiga taklif qilish to'g'risida hujjatlarni berganlik uchun; yashash guvohnomasini berganlik yoki uning muddatini uzaytirganlik uchun; respublika hududiga kelish va respublika hududidan chet elga chiqish huquqini beradigan chet el pasportiga yoki uning o'rnini bosuvchi hujjatga viza berganlik uchun, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish va O'zbekiston Respublikasi fuqarolidan chiqish to'g'risida beriladigan arizalardan;

6) O'zbekiston Respublikasining fuqarosi pasportini yoki uning o'rnini bosuvchi hujjatlarni, O'zbekiston Respublikasi fuqarolariga chet elga chiqish huquqi uchun hujjatlar berganlik uchun;

7) O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini, chet davlatlar fuqarolarini hamda fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni turarjoyga qayd etganlik va ro'yxatdan chiqarganlik uchun;

8) yuridik shaxslarni va yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun;

9) faoliyatning ayrim turlarini amalga oshirishga litsenziya berganlik uchun;

10) ov qilish huquqiga ega ekanligi to'g'risida ruxsatnoma berganlik uchun.

Umumiy yurisdiksiya sudlarida davlat bojini to'lashdan ozod qilish

Umumiy yurisdiksiya sudlarida davlat bojini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

1) da'vogarlar – ish haqini undirib olish to'g'risidagi da'volar va mehnat huquqlari munosabatlaridan kelib chiqadigan boshqa talablar yuzasidan;

2) da'vogarlar – mualliflik huquqlari va turdosh huquqlardan, shuningdek, ixtiro, foydali model, sanoat namunasi, tovar belgisi, xizmat ko'rsatish belgisi va tovar kelib chiqqan joy nomiga, seleksiya yutug'iga bo'lgan huquqdan kelib chiqadigan da'volar yuzasidan;

3) da'vogarlar – alimentlar undirish to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

4) da'vogarlar – mehnatda mayib bo'lganligi yoki sog'lig'ining boshqacha tarzda shikastlanganligi, shuningdek, boquvchisi vafot etganligi tufayli yetkazilgan zararining o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

5) da'vogarlar – noqonuniy hukm etish, jinoiy javobgarlikka tortish, ma'muriy jazo berish tufayli jismoniy shaxsga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash bilan bog'liq nizolar yuzasidan;

6) da'vogarlar – jinoyat tufayli yetkazilgan moddiy zararining o'rnini «qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

7) jinoyat tufayli yetkazilgan moddiy zararining undirib olinishi to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligi nizolashilayotgan jinoyat ishlari bo'yicha apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlari bilan murojaat qilgan shaxslar;

8) nikohni bekor qilish to'g'risidagi mol-mulkni bo'lish bilan bog'liq bo'lmagan ishlar bo'yicha apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlari bilan murojaat qilgan shaxslar;

9) yuridik va jismoniy shaxslar – jinoyat ishlari va alimentlarni undirishga doir fuqarolik ishlari bilan bog'liq hujjatlarni ularga berganlik uchun;

10) qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda boshqa shaxslarning qonun bilan muhofaza qilinadigan huquqlari hamda manfaatlarini himoya qilinishini so'rab sudga ariza bilan murojaat etgan yuridik va jismoniy shaxslar;

11) yuridik va jismoniy shaxslar:

- sudning ishni tugatish yoki uni ko'ymasdan qoldirish to'g'risidagi ajrimini bekor qilish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

- sudning hal qiluv qarori ijrosini kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib ijro etish, ijro etish usuli va tartibini o'zgartirish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

- da'voni ta'minlash yoki da'voni ta'minlashning bir turini boshqasi bilan almashtirish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

- sudning yangi ochilgan holatlar bo'yicha hal qiluv qarorini, ajrimini yoki qarorini qayta ko'rib chiqish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

- sud tomonidan belgilangan jarimani bekor qilish yoki kamaytirish to'g'risidagi, sudning hal qiluv qarori ijrosini o'zgartirish to'g'risidagi, o'tkazib yuborilgan muddatni tiklash to'g'risidagi ariza bo'yicha;

12) yuridik va jismoniy shaxslar – sud ijrochisining harakatlari (harakatsizligi) ustidan shikoyatlar yuzasidan, sudning jarimani bekor qilish yoki kamaytirishni rad etish to'g'risidagi ajrimi ustidan xususiy shikoyatlar hamda sud ajrimi ustidan boshqa xususiy shikoyatlar yuzasidan;

13) tadbirkorlik subyektlari tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan davlat organlari hamda boshqa organlarning qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga murojaat qilganda;

14) iste'molchilar – o'z huquqlari va qonuniy manfaatlari buzilishi bilan bog'liq da'volar yuzasidan; tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) xavfsiz bo'lishi va sifati ustidan nazoratni amalga oshiruvchi davlat organlari; iste'molchilarning jamoat birlashmalari iste'molchilarning (iste'molchilar nomuayyan doirasining) manfaatlarini ko'zlab qo'zg'atilgan da'volar yuzasidan;

15) da'vogarlar – o'rmon daraxtlarini o'zboshimchalik bilan kesish hamda o'rmondan foydalanish, o'rmonni qo'riqlash va muhofaza qilishning tartibi va shartlarini boshqacha tarzda buzish

tufayli oʻrmon fondiga yetkazilgan zararni undirish toʻgʻrisidagi ishlar yuzasidan;

16) davlat organlari – oʻzboshimchalik bilan qurilgan imoratlarni buzish toʻgʻrisidagi daʼvolar yuzasidan, shuningdek, jismoniy shaxslarga tegishli boʻlgan, tarixiy, badiiy qimmatga yoki jamiyat uchun boshqa qimmatga ega boʻlgan mol-mulkni jismoniy shaxslar bu mol-mulkka xoʻjasizlarcha munosabatda boʻlgan hollarda jismoniy shaxslardan davlat mulkiga olib qoʻyish toʻgʻrisidagi ishlar yuzasidan;

17) Oʻzbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi – palata aʼzolarining manfaatlarini koʻzlab qilingan daʼvolar boʻyicha, shuningdek, davlat va xoʻjalik boshqaruvi organlarining qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan palata aʼzolarining manfaatlarini koʻzlab qilingan shikoyatlar yuzasidan;

18) nodavlat notijorat tashkilotlari – oʻz huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzayotgan davlat organlarining gʻayriqonuniy qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga shikoyat qilganda;

19) nogironlarning jamoat birlashmalari, shuningdek, ularning muassasalari, oʻquv-ishlab chiqarish korxonalarini va birlashmalari – barcha daʼvolar yuzasidan;

20) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – majburiy badallarni kiritish va kommunal xizmatlar haqini toʻlash boʻyicha qarzni undirish toʻgʻrisidagi daʼvolar yuzasidan;

21) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari, shuningdek, fuqarolar – tuzilgan shartnomalar shartlari aholiga uy-joy-kommunal xizmatlari koʻrsatuvchi korxonalar tomonidan bajarilmaganligi yoki lozim darajada bajarilmaganligi tufayli yetkaidlgan zararning oʻrnini qoplash toʻgʻrisidagi daʼvolar yuzasidan;

22) tumanlar, shaharlar (shaharlar tarkibiga kiruvchi tumanlar) hokimliklari – kommunal xizmatlar koʻrsatuvchilar yoki xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarining kommunal xizmatlar haqini toʻlash

va majburiy badallarni kiritish bo'yicha qarzni undirish to'g'risidagi taqdimnomasiga muvofiq kiritiladigan da'volar yuzasidan;

23) tuman (shahar) ijtimoiy ta'niinot bo'limlari – zarar yetkazuvchidan quyidagi summalarni undirib olish to'g'risidagi regress da'volar bo'yicha:

- jabrlanuvchiga yoki uning oila a'zolariga to'langan pensiyalar va nafaqalar summalarini;

- benzinga, avtomototransport vositalarini ta'mirlashga, ularga texnik xizmat ko'rsatish va ehtiyot qismlar olishga, nogironlarni avtomototransport vositalarini haydashga o'rgatishga ketadigan xarajatlarni qoplash summalarini, shuningdek, noto'g'ri to'langan pensiyalar va nafaqalarning summalarini undirish to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

24) O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi hamda uning joylardagi organlari – ko'chish joyiga bormagan yoki ko'chib borgan joylarini o'zboshimchalik bilan tark etgan ko'chirib keltiriluvchilarga nisbatan ko'chish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning o'rnini qoplash to'g'risida taqdim etilgan da'volar yuzasidan;

25) O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va uning joylardagi organlari – atrof muhitni ifloslantirganlik, tabiatdan o'zboshimchalik bilan foydalanganlik va tabiiy resurslardan foydalanish hamda ularning muhofaza qilishning tartibi va shartlarini boshqacha tarzda buzganlik tufayli tabiiy obyektlarga va komplekslarga yetkazilgan zararning o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

26) O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi hamda uning joylardagi organlari – suv to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik tufayli davlatga yetkazilgan zararning o'rnini qoplash uchun mablag'larni davlat daromadiga undirish to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

27) sug'urta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish organlari – majburiy sug'urta operatsiyalari bilan bog'liq ishlar yuzasidan;

28) qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi – investorlarning, shuningdek, davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga doir da'volar yuzasidan;

29) davlat soliq xizmati organlari, moliya hamda bojxona organlari, shuningdek, monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash organlari – barcha ishlar va hujjatlar yuzasidan, shuningdek, alohida yuritiladigan ishlar bo'yicha sudga arizalar berganlik uchun;

30) ichki ishlar organlari – alimentlar va boshqa to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlayotgan shaxslarni qidirish uchun qilingan xarajatlarni undirish to'g'risidagi ishlar yuzasidan;

31) prokuratura organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko'zlab qilingan da'volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

32) adliya organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko'zlab qilingan da'volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

33) undiruvchi yoki sud ijrochisi – qarzdorni yoki uning mulkini qidirish bo'yicha xarajatlarning o'rnini qarzdor tomonidan qoplash to'g'risidagi ishlar yuzasidan.

Xo'jalik sudlarida davlat bojini to'lashdan ozod qilish

Xo'jalik sudlarida davlat bojini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

1) qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar – tayyorlov va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar shartnoma majburiyatlarini bajarmaganligi bilan bog'liq da'volar bo'yicha;

2) tadbirkorlik subyektlari – tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan davlat organlari hamda boshqa organlarning qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga murojaat qilganda;

3) arizachi va javobgar – qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda moliya-xo‘jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan va (yoki) o‘z ustav fondini (ustav kapitalini) shakllantirmagan korxonalarni tugatishga doir ishlar bo‘yicha;

4) da‘vogarlar – o‘rmon daraxtlarini o‘zboshimchalik bilan kesish hamda o‘rmondan foydalanish, o‘rmonni qo‘riqlash va muhofaza qilish tartibi va shartlarini boshqacha tarzda buzish tufayli o‘rmon fondiga yetkazilgan zararni undirish to‘g‘risidagi, o‘rmon xo‘jaligi daromadi summalarini (shu jumladan, o‘rmon daraxtlarini o‘sib turgan joyida sotish qoidalarini buzganlik uchun zarar va neustoykani, shuningdek, o‘zboshimchalik bilan o‘rmon daraxtlarini kesganlik, pichan o‘rganlik va mollarni o‘tlatganlik uchun jarimalarni) undirish to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha;

5) O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi – palata a‘zolarining manfaatlarini ko‘zlab qilingan da‘volar yuzasidan, shuningdek, davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlarining qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan palata a‘zolarining manfaatlarini ko‘zlab qilingan shikoyatlar bo‘yicha;

6) nodavlat notijorat tashkilotlari – o‘z huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan davlat organlarining g‘ayriqonuniy qarorlari, ular mansabdor shaxslarining g‘ayriqonuniy harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga shikoyat qilganda;

7) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – majburiy badallarni to‘lash va kommunal xizmatlar to‘lovi bo‘yicha qarzlarni undirish to‘g‘risidagi da‘volar bo‘yicha;

8) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – tuzilgan shartnomalar shartlari aholiga uy-joy-kommunal xizmatlari ko‘rsatuvchi korxonalar tomonidan bajarilmaganligi yoki lozim darajada bajarilmaganligi tufayli yetkazilgan zararining o‘rnini qoplash to‘g‘risidagi da‘volar bo‘yicha;

9) tumanlar, shaharlar (shahar tarkibiga kiruvchi tumanlar) hokimliklari – kommunal xizmatlar ko‘rsatuvchilar yoki xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarining kommunal xizmatlar haqini to‘lash va majburiy badallarni to‘lash bo‘yicha qarzni undirish to‘g‘risidagi taqdimnomasiga muvofiq kiritiladigan da‘volar yuzasidan;

10) nogironlarning jamoat birlashmalari, shuningdek, ularning muassasalari, o‘quv-ishlab chiqarish korxonalarini va birlashmalari – barcha da‘volar bo‘yicha;

11) tuman (shahar) ijtimoiy ta‘minot bo‘limlari – zarar yetkazuvchidan quyidagi summalarni undirish to‘g‘risidagi regress da‘volar bo‘yicha:

- jabrlanuvchiga yoki uning oila a‘zolariga to‘langan pensiyalar va nafaqalar summalarini;

- benzinga, avtomototransport vositalarini ta‘mirlashga, ularga texnik xizmat ko‘rsatishga va ehtiyot qismlar olish, nogironlarni avtomototransport vositalarini haydashga o‘rgatishga ketadigan xarajatlarni qoplash summalarini;

12) da‘vog‘arlar va javobgarlar – sug‘urta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish organlari – majburiy sug‘urta operatsiyalari bilan bog‘liq barcha ishlar bo‘yicha;

13) «O‘zagrosug‘urta» davlat-aksiyadorlik sug‘urta kompaniyasi, uning direksiyasi va joylardagi bo‘linmalari – qishloq xo‘jaligi korxonalarini tomonidan bank kreditlarini to‘lamaslik xavfini hamda qishloq xo‘jaligi mahsuloti yetishtirish, shuningdek, fyu-chers kontraktlar bo‘yicha ishlarni amalga oshirish uchun oldindan beriladigan mablag‘larning qaytarilishini sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha to‘langan sug‘urta to‘voni uchun qishloq xo‘jaligi korxonalarini dan qarzni undirish to‘g‘risidagi da‘volar bo‘yicha;

14) O‘zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo‘jaligi vazirligi, uning joylardagi organlari – suv to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini buzganlik tufayli davlatga yetkazilgan zararining o‘rnini qoplash uchun mablag‘larni davlat daromadiga undirish to‘g‘risidagi da‘volar bo‘yicha;

15) tuman qishloq va suv xo'jaligi bo'limlari – qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining manfaatlarini ko'zlab berilgan da'volar bo'yicha;

16) O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va uning joylardagi organlari – atrof muhitni ifloslantirganlik, tabiatdan o'zboshimchalik bilan foydalanganlik va tabiiy resurslardan foydalanish hamda ularni muhofaza qilishning tartib va shartlarini boshqacha tarzda buzganlik tufayli tabiiy obyektlarga va komplekslarga yetkazilgan zararning o'rini qoplash to'g'risidagi da'volar bo'yicha;

17) O'zbekiston standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish agentligi hamda uning joylardagi organlari – standartlarni, texnik shartlarni joriy etish va ularga rioya etilishi hamda mahsulotlar sifati ustidan davlat nazoratini amalga oshiruvchi organlar yoki shunday vakolatga ega bo'lgan boshqa organlar jo'natishni man etgan mahsulotlarni yetkazib bergan yuridik shaxslardan budjet daromadiga jarimalar undirish to'g'risidagi da'volar bo'yicha;

18) O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshqarish davlat qo'mitasi va uning joylardagi organlari – davlat mulkiga yetkazilgan zararning o'rini qoplash uchun davlat daromadiga mablag'lar undirish to'g'risidagi da'volar bo'yicha;

19) qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi – investorlarning, shuningdek, davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga doir da'volar bo'yicha;

20) davlat soliq xizmati organlari, moliya hamda bojxona organlari, shuningdek, monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash organlari – barcha ishlar va hujjatlar bo'yicha, shuningdek, alohida yuritiladigan ishlar bo'yicha sudga arizalar berganlik uchun;

21) prokuratura organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko'zlab qilingan da'volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

22) adliya organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko‘zlab qilingan da’volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

23) undiruvchi yoki sud ijrochisi – qonunda nazarda tutilgan taqdirda, qarzdorni yoki uning mol-mulkini qidirish bo‘yicha xarajatlarning o‘rnini qarzdor tomonidan qoplash to‘g‘risidagi da’volar yuzasidan.

24) yuridik va jismoniy shaxslar – sud ijrochisining harakatlari (harakatsizligi) ustidan shikoyatlari bo‘yicha;

25) xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan hukumatlararo kelishuvlar asosida berilgan kreditlar bo‘yicha asosiy qarzdor sifatida qatnashuvchi davlat organlari va tashkilotlari – subzayom oluvchilardan paydo bo‘lgan qarzdorliklarni undirish to‘g‘risidagi da’volar yuzasidan;

26) davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berish shartnomalari bo‘yicha sotib oluvchi hisoblangan davlat organlari va tashkilotlari – yetkazib beruvchilar (pudratchilar) tomonidan shartnoma majburiyatlarining bajarilmaganligi bilan bog‘liq da’volar yuzasidan.

Notarial harakatlar amalga oshirilganda davlat bojini to‘lashdan ozod qilish

Notarial harakatlar amalga oshirilganda davlat bojini to‘lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

1) shaxslar – davlat pensiyalari va nafaqalarini olish uchun zarur bo‘lgan, shuningdek, vasiylik qilish va farzandlikka olish to‘g‘risidagi ishlar yuzasidan hujjatlarning ko‘chinna nusxalari to‘g‘riligini ularga tasdiqlab berganlik uchun;

2) shaxslar – mol-mulkini davlat foydasiga, shuningdek, yuridik shaxslar foydasiga hadya qilish to‘g‘risidagi vasiyatnomalari va shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun;

3) davlat soliq xizmati organlari va moliya organlari – ularga davlatning merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnomalarni

(guvohnomalarning dublikatini) berganlik, shuningdek, ushbu guvohnomalarai (guvohnomalarning dublikatini) olish uchun zarur bo'lgan barcha hujjatlar uchun;

4) nogironlarning jamoat birlashmalari, ularning muassasalari, o'quv-ishlab chiqarish korxonalarini va birlashmalari – barcha notarial harakatlar bo'yicha;

5) shaxslar – ularga quyidagilar uchun merosga bo'lgan huquqi to'g'risida guvohnoma berganlik uchun:

- Vatanni himoya qilish chog'ida, boshqa davlat yoki jamoat vazifalarini bajarayotganligi munosabati bilan yoxud inson hayotini qutqarish, davlat mulkini va huquq-tartibotni muhofaza qilish bo'yicha fuqarolik burchini ado etish munosabati bilan halok bo'lgan shaxslarning mol-mulki uchun;

- uy-joy (kvartira) uchun yoki uy-joy-qurilish kooperatividagi pay uchun, agar ular meros qoldiruvchining vafot etish kunigacha birga yashagan, turarjoyda qayd etilgan bo'lsa va meros qoldiruvchining vafotidan keyin ham shu uy-joyda (kvartirada) yashayotgan bo'lsa;

5) banklardagi omonatlar, shaxsiy va mulkiy sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta summalarini, davlat zayom obligatsiyalari uchun, ish haqi summalarini uchun, adabiyot va san'at asarlari muallifi va ijrochisining mulkiy huquqlari, ixtiro, foydali model va sanoat namunasi uchun mualliflik va ijrochilik haqi summalarini uchun;

6) shaxslar – pensiyalar va nafaqalar olish uchun ishonchnomani tasdiqlatganlik uchun;

7) onalar – ko'p bolalik uchun ularga ordenlar va medallar berilganligi haqidagi ishlar bo'yicha hujjatlar ko'chirma nusxalarining to'g'riligini tasdiqlab berganlik uchun;

8) maktab-internatlar – farzandlarining maktab-internatdagi ta'minoti uchun ota-onalardan qarzlarni undirish to'g'risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun;

9) moliya organlari – farzandlarining O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining ixtisoslashtirilgan maktablaridagi

ta'minoti uchun ota-onalardan qarzlarni undirish to'g'risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun;

10) ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisa tufayli vafot etish va halok bo'lish hodisasiga korxonalar va tashkilotlar hisobidan sug'urta qilingan jismoniy shaxslarning merosxo'rlari – sug'urta puliga vorislik huquqini tasdiqlovchi guvohnoma berganlik uchun;

11) surunkali ruhiy kasallikka chalingan, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda vasiylik belgilangan shaxslar – mulkka vorislik qilishlari to'g'risida guvohnoma olganliklari uchun;

12) O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi hamda uning joylardagi organlari – xodimlarni tashkiliy yo'sinda ishga qabul qilish tartibida tuziladigan mehnat shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun;

13) 1941–1945-yillardagi urush nogironlari, 1941–1945-yillardagi urush frontlarida yaralangan shaxslar va 1941–1945-yillardagi urush frontlarida halok bo'lgan yoki bedarak yo'qolgan shaxslarning oila a'zolari, 1941–1945-yillardagi urush qatnashchilari hamda Vatanni himoya qilishda va sobiq Sovet Armiyasida o'z xizmat burchini o'tayotganda yaralangan shaxslar, Afg'oniston Respublikasida baynalmilal burchini o'tagan shaxslar, shuningdek, 1986–1987-yillarda Chernobil AESining zaharlangan mintaqasi doirasida avariya oqibatlarini tugatishda ishtirok etgan shaxslar, 1986-yilda Chernobil AESidagi avariya munosabati bilan zaharlangan mintaqadan ko'chirilgan (shu jumladan, o'z ixtiyori bilan chiqib ketgan) shaxslar, agar ular vafot etgan bo'lsa, ularning oila a'zolari – imtiyozlar berilishi uchun zarur bo'lgan hujjatlar ko'chirma nusxalarining to'g'riligini tasdiqlatganligi uchun;

14) O'zbekiston mualliflik huquqini himoya qilish respublika agentligi – mualliflik huquqi va turdosh huquqlar bo'yicha to'lanishi kerak bo'lgan mukofotning undirilishi to'g'risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun;

15) shaxslar – ularga yo‘lovchilarning majburiy sug‘urtasi yuzasidan sug‘urta summalariga hamda fuqarolarga qarashli mol-mulkning majburiy sug‘urtasi yuzasidan sug‘urta to‘voni summalari bo‘yicha merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risida guvohnoma berganlik uchun;

16) fermer xo‘jaligida faoliyatni davom ettirayotgan merosxo‘rlar – ularga fermer xo‘jaligining mol-mulki bo‘yicha merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risida guvohnoma berganlik uchun;

17) yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaligida faoliyatni davom ettirayotgan merosxo‘rlar – ularga dehqon xo‘jaligi mol-mulki bo‘yicha merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risida guvohnoma berganlik uchun;

18) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – majburiy badallarni to‘lash va kommunal xizmatlar to‘lovi bo‘yicha qarzlarni undirish to‘g‘risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun.

Konsullik yig‘imini to‘lashdan ozod qilish

Konsullik yig‘imlari quyidagi hollarda undirilmaydi:

1) O‘zbekiston Respublikasining konsullik yig‘imlarini undirishdan voz kechish to‘g‘risidagi xalqaro shartnomasi mavjud bo‘lsa;

2) O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini repatriatsiya qilish ishlari bo‘yicha;

3) chet el diplomatik pasportlariga o‘zarolik asosida viza qo‘yganlik uchun;

4) mehnat staji, fuqarolarning ijtimoiy ta‘minoti to‘g‘risidagi, alimentlar undirish to‘g‘risidagi ishlarga doir hujjatlarni so‘rab olganlik va legallashtirganlik uchun;

5) chet davlatlarning belgilangan tartibda akkreditatsiyadan yoki ro‘yxatdan o‘tkazilgan doimiy vakolatxonalari, xalqaro hukumatlararo tashkilotlarning va chet davlatlar hukumat tashkilotlarining vakolatxonalari, xalqaro va xorijiy nodavlat notijorat tashki-

lotlarining vakolatxonalarini hamda filiallari xodimlaridan (ularning oila a'zolaridan);

6) belgilangan tartibda akkreditatsiyadan o'tkazilgan matbuot vakillaridan (ularning oila a'zolaridan);

7) insonparvarlik yordamini kuzatib keluvchi chet davlatlarning fuqarolaridan;

8) o'n olti yoshga to'lmagan bolalardan;

9) O'zbekiston Respublikasining Prezidenti, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, shuningdek, budget tashkilotlari taklifiga binoan O'zbekiston Respublikasiga keluvchi chet davlatlar fuqarolaridan, agar kontrakt shartlariga ko'ra viza olish bilan bog'liq xarajatlar qabul qiluvchi tarafga yuklatilgan bo'lsa.

Fuqarolarni turarjoyga qayd etganlik va ro'yxatdan chiqarganlik (yashash joyini qayd etganlik) uchun davlat boji to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

- qariyalar va nogironlarning internat-uylarida yashovchi qariyalar va nogironlar;

- maktab-internatlar, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarning to'liq davlat ta'minotida bo'lgan va yotoqxonalarda yashovchi o'quvchilari.

Dehqon xo'jaliklarini, davlat korxonalarini negizida tuzilayotgan aksiyadorlik jamiyatlarini, shuningdek, xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarini davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun davlat boji undirilmaydi.

Davlat boji stavkalari

1. Sudlarga beriladigan da'vo arizalaridan, alohida ko'riladigan ishlar bo'yicha ariza (shikoyat)lardan, ma'muriy huquqiy munosabatlardan kelib chiquvchi ishlar bo'yicha sudlarga beriladigan shikoyatlardan, sudlarning qarorlariga kassatsiya va nazorat shikoyatlaridan, shuningdek, sudlarning hujjatlardan nusxalar berganligi uchun:

a) da'vo arizalaridan mazkur bandning «al» kichik bandida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno - da'vo bahosi eng kam ish haqining	
20 baravarigacha bo'lganda	- da'vo bahosining 5 foizi miqdorida;
20 dan 40 baravarigacha bo'lganda	- da'vo bahosining 10 foizi miqdorida;
40 dan 80 baravarigacha bo'lganda	- da'vo bahosining 15 foizi miqdorida;
80 baravaridan ko'p bo'lganda	- da'vo bahosining 20 foizi miqdorida;
a) kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining ular tomonidan amalga oshiriladigan tadbirkorlik faoliyati doirasida beriladigan da'vo arizalaridan, da'vo bahosi eng kam oylik ish haqining:	
20 baravarigacha bo'lganda	- da'vo bahosining 2,5 foizi miqdorida;
20 baravaridan ko'p bo'lganda	- da'vo bahosining 5 foizi miqdorida;
b) davlat boshqaruv organlari va mansabdor shaxslarning jismoniy shaxslarning haq-huquqlarini kamsituvchi g'ayri-qonuniy xatti-harakatlaridan qilingan shikoyatlardan (sud qarori chiqarilayotganda aybdor tomondan undiriladi)	- eng kam oylik ish haqining 1 baravari miqdorida;
d) uy-joylarni ijaraga olish shartnomasini o'zgartirish yoki bekor qilish to'g'risidagi da'vo arizalaridan	- eng kam ish haqining 50 foizi miqdorida;
vorislikni qabul qilish muddatini uzaytirish haqidagi, xatga olingan mulkni qaytarib berish to'g'risidagi va mulkka oid bo'lmagan tUSDagi (yoki baholanmaydigan) boshqa da'vo arizalaridan	

e) alohida ko'riladigan ishlar bo'yicha ariza (shikoyat)lardan	- eng kam ish haqining 10 foizi miqdorida;
j) sudlarning qarorlariga kassatsiya va nazorat shikoyatlaridan	- da'vo arizasi yoki boshqa arizalar, shikoyatlar berilganda to'lanadigan stavkaning 50 foizi, mulkiy nizolar bo'yicha esa - talashilayotgan summadan hisoblab chiqarilgan stavkalar miqdorida;
z) sudlarning qarorlari, hukmlari, ajrimlari, sudlarning boshqa qarorlarining dublikatlari va nusxalarini, shuningdek, tomonlarning va ishda qatnashuvchi boshqa shaxslarning iltimosiga ko'ra sudlar tomonidan ishlardan beriladigan boshqa hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun	- hujjatning har bir beti uchun eng kam ish haqining 0,5 foizi miqdorida.
i) hakamlik sudi qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek, hakamlik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan	- eng kam oylik ish haqining 2 baravari;

Izoh. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari amalga oshiradigan tadbirkorlik faoliyati doirasida sudlarga murojaat qilishda ushbu bandning «d» va «z» kichik bandlarida ko'rsatilgan belgilangan stavkaning 50 foizi miqdorida davlat boji to'laydilar.

2. Xo‘jalik sudlariga beriladigan da’vo arizalaridan va xo‘jalik sudining qarorlarini qayta ko‘rib chiqish haqidagi arizalaridan:

a) mulkiy tUSDagi da’vo arizalaridan, da’vo bahosi:	
1 mln so‘mgacha bo‘lganda	- da’vo bahosining 3 foizi miqdorida, lekin eng kam oylik ish haqidan kam bo‘lmagan miqdorida;
1 mln so‘mdan ortiq 10 mln so‘mgacha bo‘lganda	- da’vo bahosining 2 foizi miqdorida;
10 mln so‘mdan ortiq bo‘lganda	- da’vo bahosining 1 foizi miqdorida;
qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetishtiruvchilarning mulkiy tUSDagi da’vo arizalaridan	- da’vo bahosining 1 foizi miqdorida;
b) mulkka oid bo‘lmagan tUSDagi da’vo arizalaridan, shu jumladan, korxonalar va birlashmalarning yuqori turuvchi organlarining aktlarini to‘la yoki qisman haqiqiy emas deb e’tirof etish haqidagi arizalaridan, shuningdek, jamoa xo‘jaliklarining, xususiy korxonalar, qo‘shma korxonalar va mulkchilikning turli shakllariga asoslangan O‘zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar tashkilotlari xalqaro birlashmalarining mulkka oid bo‘lmagan da’vo arizalaridan	- eng kam oylik ish haqining 10 baravari miqdorida;
v) bankrotlik to‘g‘risida ish qo‘zg‘atish haqidagi arizalardan	- eng kam oylik ish haqining 20 baravari miqdorida;

<p>g) xo'jalik shartnomalarini tuzish, o'zgartirish yoki bekor qilish vaqtida kelib chiquvchi nizolar bo'yicha da'vo arizalaridan</p>	<p>- eng kam oylik ish haqining 10 baravari miqdorida;</p>
<p>d) xo'jalik sudlarining qarorlarini qayta ko'rib chiqish haqidagi arizalardan</p>	<p>- birinchi instansiyada ko'rib chiqish uchun ariza berilganda to'lanadigan stavkaning 50 foizi, mulkiy tushdagi nizolar bo'yicha esa talashilayotgan summadan hisoblar;</p>
<p>e) xo'jalik sudi qarorlari, ajrimlari va boshqa qarorlarining dublikatlarini hamda tomonlarning va ishda qatnashuvchi boshqa shaxslarning iltimoslariga binoan xo'jalik sudlari tomonidan ishlardan beriladigan boshqa hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun</p>	<p>- hujjatning har bir sahifasi uchun eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida chiqarilgan stavkalar miqdorida;</p>
<p>j) hakamlik sudi qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek, hakamlik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan</p>	<p>- eng kam oylik ish haqining 2 baravari</p>

Izoh. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari amalga oshiradigan tadbirkorlik faoliyati doirasida sudlarga murojaat qilishda ushbu bandning «a» - «g» va «e» kichik bandlarida ko'rsatilgan belgilangan stavkaning 50 foizi miqdorida davlat boji to'laydilar.

3. Notariuslar notarial harakatlarni amalga oshirganliklari uchun:

<p>a) uy-joylar qurish uchun muddatsiz foydalani- ladigan yer maydonlari berilishi bilan bogʻliq boʻlgan shartnomalarni tasdiqlaganlik uchun</p>	<p>- eng kam oylik ish haqining 15 foizi miqdorida</p>
<p>b) garov, kafillik shartnomalarini va mikromo- liyalashtirishni hamda ipoteka kreditini amalga oshirish bilan bogʻliq boshqa shartnomalarni tas- diqlaganlik uchun, ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno</p>	<p>- shartnoma sum- masining 0,1 foizi miqdorida, biroq eng kam oylik ish haqi- ning 50 foizidan koʻp emas</p>
<p>g) banklar bilan qarz oluvchilarning kredit boʻyicha qarzдорlikni qarzorning likvidli mol-mulki hisobiga qaytarish toʻgʻrisidagi yozma bitimlarini (shartnomalarini) tasdiqlaganlik uchun</p>	<p>- eng kam oylik ish haqining yarmi miq- dorida</p>
<p>d) baholanadigan boshqa shartnomalarni tasdiq- laganlik uchun ushbu bandning «k1» kichik ban- dida belgilangan hollar bundan mustasno</p>	<p>- shartnoma sum- masining i 1,0 foizi miqdorida, biroq eng kam oylik ish haqin- ing kamida 20 foizi miqdorida</p>
<p>e) mulkni boʻlish shartnomalarini, kafillik shart- nomalarini (ushbu bandning «v» kichik bandida koʻrsatilgan hollardan tashqari) va baholanmay- digan boshqa bitishuvlarni tasdiqlaganlik uchun ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno</p>	
<p>k) yuridik shaxslar oʻrtasida, jismoniy shaxslar oʻrtasida, yuridik va jis- moniy shaxslar oʻrtasida avtomototransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish, hadya etish shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun boj quyidagi sxema boʻyicha undiriladi, ushbu bandning «k1» kichik ban- dida belgilangan hollar bundan mustasno:</p>	

Transport turi	Foydalanish muddati		*a qarab:
	3-yilgacha bo'lganda	3-yildan ortiq bo'lganda	7 yildan ortiq bo'lganda
1. Har bir ot kuchi uchun davlat boji stavkasi:			
a) yuk tashuvchi va yengil avtotransport, shu jumladan, avtobus, traktor, o'zi yurar mashina uchun	eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 7 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
b) chet elda ishlab chiqarilgan avtotransport uchun	eng kam oylik ish haqining 30 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 20 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida
2. Bitta mototransport, motokolyaska, motoqayiq uchun davlat boji stavkalari	eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 3 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida

Izoh. Almashtirish shartnomasini rasmiylashtirishda davlat boji shu bojning ko'p summasi olinadigan faqat bir mashinadan undiriladi. Quyidagi shartnomalarni rasmiylashtirishda: er-xotinlar, ota-onalar, bolalar va nabiralar, tug'ishgan akakalar va opa-singillar o'rtasida avtomototransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish, hadya etish shartnomalari rasmiylashtirilayotganda boj belgilangan stavkaning 5 foizi miqdorida undiriladi; bank kreditlari hisobiga sotib olinadigan avtomototransport vositalarining oldi-sotdisi uchun boj belgilangan stavkaning 10 foizi miqdorida undiriladi;

yo'l-transport hodisasi natijasida shikastlangan avtomototransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish va hadya etish shartnomalari rasmiylashtirilayotganda boj miqdori shu transport vosi-

talari yaroqliligining qoldiq foiziga qarab o'zgartiriladi va uning miqdori bitishuv qatnashchilarining xohishiga ko'ra va notariusning topshirig'iga binoan O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining sud-ekspertiza muassasalarining mutaxassisleri, bunday muassasalar bo'lmagan viloyatlarda esa - «O'zavtotexxizmat» aksiyadorlik jamiyati korxonalarini tomonidan belgilanadi.

k1) yuridik shaxslar o'rtasida, jismoniy shaxslar o'rtasida, yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida vatanimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan, foydalanish muddati ishlab chiqaruvchining rasmiy dilerlaridan xarid qilingan kundan boshlab bir yildan oshmagan yengil avtotransport vositalaridan, shuningdek, yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari, xorijiy yuridik shaxslarning vakolatxonalarini va filiallari hamda jismoniy shaxslar tomonidan o'z ehtiyojlari uchun olib kelingan, ularni import qilish (olib kelish) sanasidan bir yildan kam muddat o'tgan yangi yengil avtotransport vositalaridan foydalanish va (yoki) ularni tasarruf etish huquqiga ishonchnomalarni, oldi-sotdi, ayirboshlash, hadya etish, renta, ijaraga berish, tekin foydalanish, garov (kredit tashkilotlari bilan garov shartnomasidan tashqari), lizing shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun boj har bir ot kuchi uchun eng kam oylik ish haqining besh baravari miqdorida undiriladi.

Izoh. Almashtirish shartnomasini, shuningdek, bir nechta yengil avtotransport vositalari bilan bog'liq garov shartnomasini rasmiylashtirishda boj shu bojning ko'p summasi olinadigan faqat bir mashinadan undiriladi. Ushbu kichik bandda belgilangan stavka ishlab chiqaruvchining rasmiy dilerlaridan xarid qilingan kundan boshlab bir yil mobaynida bitimlar sonidan qat'iy nazar, yengil avtotransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish, hadya etish, renta, ijaraga berish, tekin foydalanish, garovga qo'yish va lizing shartnomalarini tasdiqlashda qo'llaniladi. Mazkur kichik bandning qoidalari er-xotinlar, ota-onalar, bolalar va nabiralar akakalar va opa-singillar o'rtasida avtotransport vositalarini oldi-

sotdi almashtirish, hadya etish, renta, ijaraga berish, tekin foydalanish, garovga qo'yish va lizing shartnomalarini, shuningdek, ota-onalar, er-xotin va ularning ota-onalari bolalar va ularning er-xotinlari, aka-ukalar, opa-singillar, nabiralar, jiyanlarga foydalanish va (yoki) tasarruf etish huquqiga ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun qo'llanilmaydi.

l) quyidagilarni tasdiqlaganlik uchun, ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno:	
- ota-onalar, er-xotin va ularning ota-onalari, bolalar va ularning er-xotinlari, aka-ukalar, opa-singillar, nabiralar, jiyanlarga avtomototransport vositalaridan foydalanish va tasarruf qilish huquqini beruvchi ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	- eng kam oylik ish haqining 1 baravari miqdorida
- avtomototransport vositalaridan boshqa shaxslarning foydalanishi huquqini beruvchi ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	- eng kam oylik ish haqining 5 baravari miqdorida
- avtomototransport vositalarini boshqa shaxslar tasarruf etishi huquqini beruvchi ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	- eng kam oylik ish haqining 10 baravari miqdorida
m) boshqa ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	- eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
o) hujjatning bir tildan boshqa tilga qilingan tarjimasining to'g'riligini tasdiqlaganlik uchun	- har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 1 foizi miqdorida
p) ijro xatlari yozib berganlik uchun	- undiriladigan summaning 1 foizi miqdorida, biroq eng kam oylik ish haqining 10 baravaridan ortiq bo'lmagan miqdorda

Izoh. Lizing obyektining lizing beruvchi talabi bo'yicha ijro xatlari yozib berishda, lizing shartnomasida belgilangan to'lanmagan to'lovlar summasidan lizing shartnomasi muddati tugashigacha qolgan davrga lizing beruvchi daromadini chegirgan holda davlat boji undiriladi.

r) hujjatlarning nusxalari va ulardan ko'chirganlarning to'g'riligini tasdiqlaganlik uchun:	
jismoniy shaxslar uchun	- har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 0,5 foizi miqdorida
yuridik shaxslar uchun	- har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida
shu ishlarni chet mamlakatda bajarganlik uchun	- har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
s) hujjatlardagi yozuvlarning haqiqiylikini, shu jumladan, tarjimon imzosining haqiqiylikini tasdiqlaganlik uchun:	
1 jismoniy shaxslar uchun	- eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida
yuridik shaxslar uchun	- eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida
t) notarial idoralarda mavjud bo'lgan hujjatlarning nusxalarini va dublikatlarini berganlik uchun	- eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
u) banklarda hisob raqamlari ochishda imzolarning haqiqiylikini tasdiqlaganlik uchun	- eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida

f) yuridik va jismoniy shaxslarning arizalari boshqa yuridik va jismoniy shaxslarga berilganligi hamda boshqa notarial ishlar bajarilganligi uchun, mazkur bandning «a» - «u» kichik bandlarida nazarda tutilganlar bundan mustasno.	- eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida
--	---

Izoh. Notarial idoralar binosidan tashqarida bajariladigan notarial ishlar uchun davlat boji 2 baravar miqdorida undiriladi (ozodlikdan mahrum etish joylaridagi yoki qamoqdagi shaxslarning ishonchnomalarini notarial tasdiqlashdan tashqari), shuningdek, ushbu ishlarni bajarish uchun biror joyga borish bilan bog'liq amalda sarflangan xarajatlar to'lanadi.

Adliya organlari tomonidan davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun:

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar	- eng kam oylik ish haqining besh baravari va 500 AQSh dollari miqdorida
sug'urta va auditorlik tashkilotlari, soliq maslahatchilari tashkilotlari, birjalar, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Hukumati qarorlari bilan tashkil etiladigan aksiyadorlik kompaniyalari (shu jumladan, davlat-aksiyadorlik kompaniyalari va xoldinglar) shaklidagi xo'jalik boshqaruvi organlari, Ulgurji savdo korxonalarini uyushmasi tarkibiga kiradigan hududiy (viloyatlar, viloyatlararo va tumanlararo) bazalar va bozorlar	- eng kam oylik ish haqining to'rt baravari miqdorida

Tadbirkorlik subyektlarini tuman (shahar) hokimliklari huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish inspeksiylarida yuridik shaxslarni va yuridik shaxs bo'lmagan yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun - eng kam oylik ish haqining bir baravari miqdorida.

Tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib keluvchi yuridik shaxs bo'lmagan yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat soliq xizmati organlarida davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun - eng kam oylik ish haqining bir baravari miqdorida.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan kredit uyushmalarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun - eng kam oylik ish haqining uch baravari miqdorida.

Davlat bojini to'lash va hisobga o'tkazish tartibi

Davlat boji, agar ushbu bo'limda boshqacha qoida belgilanmagan bo'lsa, davlat boji undiriladigan harakatlar amalga oshirilguniga qadar naqd pulli yoki naqd pulsiz shaklda to'lanadi.

To'lovchining davlat bojini naqd pulsiz shaklda to'laganligi fakti bankning to'lov ijro etilganligi to'g'risidagi belgisi bo'lgan to'lov topshiriqnomasi bilan tasdiqlanadi.

To'lovchining davlat bojini naqd pul shaklida to'laganligi fakti bank tomonidan to'lovchiga beriladigan belgilangan shakldagi kvitansiya yoki O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi belgilagan shaklda to'lovni amalga oshirgan mansabdor shaxs yoxud davlat organi va tashkilotning kassasi tomonidan to'lovchiga beriladigan kvitansiya bilan tasdiqlanadi.

Davlat bojini to'lashning o'ziga xos xususiyatlari amalga oshirilayotgan yuridik ahamiyatga molik harakatlarning turiga, to'lovchilarning toifalariga yoki boshqa holatlarga ko'ra belgilanadi.

Davlat boji to'lov hujjatlari asosida budjet tasarrufiga o'tkaziladi, davlat bojining xizmatlari uchun davlat boji undirila-

yotgan davlat organi tasarrufida qoldirilayotgan qismi bundan mustasno.

Davlat bojining bir qismi davlat organi tasarrufida qoldirilgan taqdirda davlat boji quyidagi tartibda to'lanadi:

harakatlari uchun davlat boji undirilayotgan davlat organi tasarrufida qoldiriladigan summaga taalluqli alohida to'lov hujjatlari orqali;

budjet daromadlarining tasnifiga muvofiq budjetga o'tkazilishi kerak bo'lgan summaga taalluqli alohida to'lov hujjati orqali.

Davlat bojining davlat organi tasarrufida qoldiriladigan miqdori qonun hujjatlarida belgilanadi.

Mulkiy nizo bo'yicha sudga da'vo arizasi berilganda, shuningdek, mol-mulkning oldi-sotdi, hadya, ayirboshlash shartnomasini notarial tartibda tasdiqlashda, merosga bo'lgan huquqni rasmiylashtirishda, agar da'vo qiymati, shartnoma summasi yoki meros miqdori chet el valutasida belgilansa, davlat boji qonun hujjatlarida belgilangan hollarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda chet el valutasida undirilishi mumkin.

Sudlarda davlat bojini undirishning o'ziga xos xususiyatlari

Sudlarga beriladigan da'vo arizalaridan, alohida tartibda yuritiladigan ishlar bo'yicha arizalardan, ma'muriy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan ishlar bo'yicha sudlarga beriladigan shikoyatlardan, sudlarning hal qiluv qarorlari ustidan apellyatsiya, kassatsiya va nazorat tartibidagi shikoyatlardan, shuningdek, sudlar tomonidan hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun davlat boji quyidagi tartibda undiriladi:

- shartnomalarni haqiqiy emas deb e'tirof etish to'g'risidagi, shartnomalarai bekor qilish to'g'risidagi yoki ularning shartlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi da'vo arizalariga

shartnoma to'raligicha yoki uning biron bir qismi nizolashilayotganligidan qat'iy nazar, shartnoma oldi nizolari bo'yicha arizalar uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi;

- qarshi da'vo arizalaridan, shuningdek, uchinchi shaxslarning ishga mustaqil da'vo talablari bilan kirishganligi to'g'risidagi arizalardan davlat boji umumiy asoslarda undiriladi.

Sud dastlabki da'vogarni uning roziligi bilan boshqa shaxs bilan almashtirganda, bu shaxs davlat bojini umumiy asoslarda to'lashi kerak.

Ishdan dastlabki da'vogar chiqib ketgan va u huquqiy voris bilan almashtirilgan hollarda, davlat boji, agar u dastlabki da'vogar tomonidan to'lanmagan bo'lsa, huquqiy vorisdan undiriladi.

Sudya bir yoki bir nechta birlashgan da'vo talablarini alohida ish yuritish uchun ajratgan taqdirda, da'vo taqdim etilganda to'langan davlat boji qayta hisoblab chiqilmaydi va qaytarilmaydi. Alohida ish yurituvga ajratganlik yuzasidan davlat boji ikkinchi bor to'lanmaydi.

Ilgari ko'rmasdan qoldirilgan takroran berilgan arizalar bo'yicha davlat boji qaytadan umumiy asoslarda to'lanadi. Agar ariza ko'rmasdan qoldirilganligi munosabati bilan davlat boji qaytarilishi kerak bo'lgan, lekin qaytarilmagan bo'lsa, agar davlat boji budjetga o'tkazilgan kundan e'tiboran fuqarolik qonun hujjatlariga muvofiq da'vo muddati tugamagan bo'lsa, davlat boji to'langanligi to'g'risidagi dastlabki hujjat takroran berilgan arizaga ilova qilinishi mumkin.

Davlat boji hisoblab chiqariladigan da'vo bahosi da'vogar tomonidan, belgilangan hollarda esa, fuqarolik protsessual va xo'jalik-protsessual qonun hujjatlariga muvofiq sud tomonidan aniqlanadi.

Agar ishni muhokamaga tayyorlash paytida da'vogar alimentlarni undirish to'g'risidagi ishni tugatish haqida ariza bergan bo'lsa, bunday hollarda javobgardan davlat boji undirilmaydi.

Da'vogar tomonidan da'vo talablari kamaytirilgan taqdirda, to'langan davlat boji qayta hisoblab chiqilmaydi.

Da'vo summasi ko'paytirilgan taqdirda, davlat bojining yetishmayotgan summasi da'voning ko'paytirilgan summasiga muvofiq undiriladi.

Da'vogar davlat bojini to'lashdan ozod etilgan taqdirda da'vo qanoatlantirilsa, davlat boji javobgardan (agar u davlat bojini to'lashdan ozod etilmagan bo'lsa) davlat daromadiga belgilangan da'vo summasiga muvofiq undiriladi.

Da'vo birgalikda bir nechta da'vogar tomonidan bir yoki bir nechta javobgarga nisbatan taqdim etilganda, davlat boji da'voning umumiy summasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va da'vogarlar tomonidan ular qo'ygan talablar ulushiga mutanosib tarzda to'lanadi.

Da'voning umumiy summasidan kelib chiqqan holda davlat boji quyidagi hollarda ham undiriladi:

- da'vo da'vogar tomonidan bir nechta javobgarga nisbatan taqdim etilganda;

- da'vo arizalarini qabul qiladigan sudya bir tusdagi bir necha talabni bir ish yurituviga birlashtirganda.

Davlat bojini to'lashdan ozod etilgan bir yoki bir nechta da'vogar tomonidan bir nechta javobgarga nisbatan taqdim etilgan da'vo to'liq yoki qisman qanoatlantirilganda davlat bojini undirish sudning hal qiluv qaroriga binoan har bir javobgardan belgilangan qarz summasidan kelib chiqqan holda alohida-alohida amalga oshiriladi. Agar bunday da'vo bir nechta da'vogarlar tomonidan bir javobgarga nisbatan taqdim etilgan bo'lsa, davlat boji javobgardan umumiy belgilangan qarz summasidan kelib chiqqan holda budjetga undiriladi.

Sud boshqa shaxsni ikkinchi javobgar sifatida jalb qilgan va da'vo summasining bir qismini bir javobgardan, qolgan qismini esa ikkinchisidan undirishga hukm qilgan taqdirda va agar bunda da'vogar davlat bojini to'lashdan ozod qilingan bo'lsa, davlat boji da'voning qanoatlantirilgan umumiy summasidan hisoblab chiqariladi hamda har bir javobgardan unga belgilangan da'vo summasi miqdoriga mutanosib ravishda budjetga undiriladi.

Davlat bojini to'lashdan ozod qilingan da'vogar o'z talablarini da'vo berilganidan keyin ular javobgar tomonidan ixtiyoriy ravishda to'liq yoki qisman qanoatlantirilganligi tufayli qo'llab-quvvatlamagan hollarda davlat bojining summasi javobgardan sud ajrimi bo'yicha budjetga undirilishi lozim.

Da'vogar arizada da'vo summasini ko'rsatmagan hollarda sudya da'vo arizasini qabul qilish asnosida, da'voning taxminiy bahosidan kelib chiqqan holda to'lanishi lozim bo'lgan davlat bojining miqdorini dastlabki tarzda belgilaydi. Agar sud hal qiluv qarorini chiqarganda da'voning umumiy summasi oshsa, davlat boji da'voning oshgan summasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Bunda vujudga kelgan farq da'vogardan yoki da'vo to'liq qanoatlantirilgan taqdirda – javobgardan budjet daromadiga undirilishi lozim. Sud qonun hujjatlarida belgilangan hollarda ish holatlariga bog'liq ravishda da'vogar arizada ko'rsatgan talablar doirasidan chiqib ketganda, davlat boji shunday tartibda hisoblab chiqariladi. Bunday hollarda da'vo qisman qanoatlantirilgan taqdirda, davlat boji javobgardan da'voning qanoatlantirilgan qismiga mutanosib ravishda undiriladi, davlat bojining qolgan qismi esa da'vogardan undirilishi lozim.

Sud mol-mulkni meros qilib olish huquqi to'g'risida hal qiluv qarori qabul qilgan taqdirda, davlat boji mol-mulkning umumiy qiymatidan kelib chiqqan holda sud tomonidan hisoblab chiqariladi va har bir merosxo'rdan uning ulushiga mutanosib ravishda undiriladi.

Mol-mulkka bo'lgan mulk huquqi to'g'risidagi, mol-mulkni talab qilib olish to'g'risidagi, mol-mulkdagi ulushga bo'lgan huquqni e'tirof etish to'g'risidagi, umumiy mol-mulkdan ulush ajratish to'g'risidagi va merosxo'rlarning o'zlariga tegishli mol-mulk ulushini talab qilib olish to'g'risidagi da'vo arizalari uchun davlat boji ushbu mol-mulk yoki uning ulushi qiymatidan kelib chiqqan holda to'lanishi lozim.

Bir vaqtning o'zida mulkiy va nomulkiy xususiyatga ega bo'lgan da'vo arizalari uchun mulkiy xususiyatdagi da'vo arizalari

uchun belgilangan stavkalar bo'yicha va nomulkiy xususiyatdagi da'vo arizalari uchun belgilangan stavkalarga ko'ra har bir talab bo'yicha alohida-alohida davlat boji to'lanadi.

Qiymat jihatidan baholanmaydigan talablar (o'zboshimchalik bilan egallangan joylarni bo'shatish to'g'risidagi, natura shaklida maydon berish to'g'risidagi, topshirish balansini qabul qilishga majburlash bilan bog'liq nizolar va boshqalar) nomulkiy xususiyatdagi da'vo arizalari jumlasiga kiradi.

Nikohni bekor qilish bilan bir vaqtda mol-mulkni bo'lish to'g'risidagi da'vo arizalaridan nikohni bekor qilganlik uchun va mol-mulkni bo'lganlik uchun davlat boji undiriladi.

Arizani (iltimosnomani) qabul qilishni rad etishga yoki ish yuritishni tugatishga asos bo'lgan sharoitlar bartaraf etilganidan so'ng takroran beriladigan arizalarga, davlat boji takroran to'lanishining oldini olish uchun davlat boji to'langanligi to'g'risidagi dastlabki hujjat ilova qilinishi mumkin.

Arizachi davlat bojini to'lashdan ozod qilingan hollarda da'vo qanoatlantirilgan taqdirda davlat boji, agar javobgar davlat bojini to'lashdan ozod qilinmagan bo'lsa, qanoatlantirilgan da'vo talablari miqdoriga mutanosib ravishda javobgardan undiriladi.

Muayyan sudda ko'rilishi kerak bo'lgan bir necha ishlar uchun bir to'lov topshiriqnomasi bo'yicha davlat boji o'tkazilgan hollarda topshiriqnoma ishlarning biriga ilova qilinadi. Mazkur ish bo'yicha to'langan davlat bojining summasi to'g'risida qolgan ishlarga belgi qo'yiladi va to'lov topshiriqnomasi qo'shib qo'yilgan ish ko'rsatiladi.

Sud buyrug'i bekor qilingan taqdirda, undiruvchi tomonidan to'langan davlat boji qaytarilmaydi. Da'vo undiruvchi tomonidan qarzdorga nisbatan da'vo ishini yuritish tartibida qo'zg'atilgan taqdirda u to'lanishi lozim bo'lgan davlat boji hisobiga olinadi.

Pul mablag'lari mavjud bo'lmagan, bu xizmat ko'rsatuvchi bank tomonidan tasdiqlangan taqdirda, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik va jismoniy shaxslarga umumiy yurisdiksiya sudining, xo'jalik sudining ajrimiga ko'ra davlat bojini

kechiktirib to'lashga ruxsat berilishi mumkin. Bank tasdig'ida umumiy yurisdiksiya sudiga, xo'jalik sudiga murojaat qilingan sanadan ko'pi bilan uch kun oldingi sana qayd etilgan bo'lishi lozim.

Notarial harakatlar bajarilganligi uchun davlat boji undirishning o'ziga xos xususiyatlari

Notarial harakatlar davlat notarial idoralari hamda shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) tomonidan bajarilganligi uchun davlat boji notarial harakatlar amalga oshirilganda undiriladi, notarial idoralardagi ishlarda mavjud bo'lgan hujjatlarning dublikatini, hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun esa ular berilayotganda undiriladi.

Davlat boji to'lashdan bir taraf ozod etiladigan bitimlar bo'yicha davlat bojini boshqa taraf to'liq to'laydi.

Davlat notarial idorasi depozitiga qabul qilish uchun pul summaları pochta orqali yoki bankdan kelib tushgan hollarda davlat bojining tegishli summaları kelib tushgan puldan ushlab qolinadi, ularning qoldig'i esa depozitga qabul qilinadi. Ushlab qolingan davlat boji summaları davlat notarial idorasi depozit summalarini bankka navbatdagi topshirish chog'ida budjetga o'tkazilib, bank kvitansiyasi notarial idora ishlarida saqlanadi.

Davlat notarial idorasi binosidan tashqarida amalga oshiriladigan notarial harakatlar uchun davlat boji ikki baravar miqdorda undiriladi, ozodlikdan mahrum qilish joylaridagi yoki qamoqda saqlanayotgan shaxslarning ishonchnomalarini notarial tartibda tasdiqlash bundan mustasno.

Merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berganlik uchun davlat boji meros ochilgan kunda (meros qoldiruvchi vafot etgan kunda) vorislik tartibida o'tayotgan butun mol-mulkning qiymatidan undiriladi.

Bir nechta merosxo'r (shu jumladan, qonun bo'yicha, vasiyatnoma bo'yicha va merosdan majburiy ulush olish huquqiga ega

merosxo'rlar) bo'lgan hollarda davlat boji har bir merosxo'rga tegishli meros ulushidan hisoblab chiqariladi.

Voyaga yetmagan merosxo'rlar bo'lgan (shu jumladan, meros qoldiruvchilarning bolalari bo'lmagan) taqdirda ham davlat boji butun meros mol-mulk qiymatidan hisoblab chiqariladi, lekin faqat voyaga yetgan merosxo'rlardan ularning merosdagi ulushiga tegishli summadan undiriladi.

Agar merosga bo'lgan huquq to'g'risidagi guvohnoma merosxo'rlarning arizasi bo'yicha meros mol-mulkning bir qismiga berilayotgan bo'lsa, davlat boji berilayotgan guvohnomada ko'rsatilgan mol-mulk qismining qiymati uchun belgilangan stavka bo'yicha hisoblab chiqariladi. Keyinchalik mol-mulkning qolgan qismiga guvohnoma berilganida davlat boji mol-mulkning umumiy qiymatidan hisoblab chiqariladi, to'lashga esa hisoblab chiqarilgan summa bilan birinchi guvohnoma berilganligi uchun to'langan summa o'rtasidagi farq taqdim etiladi.

Qonun bo'yicha bir vaqtning o'zida boshqa merosxo'rlar mavjud bo'lgan taqdirda, meros mol-mulkning bir qismi merosxo'rlarga vasiyatnoma bo'yicha o'tgan hollarda davlat boji vasiyatnoma bo'yicha mol-mulk qiymatidan alohida hisoblab chiqariladi, qolgan mol-mulk qiymatidan esa umumiy tartibda hisoblab chiqariladi.

Qonun bo'yicha va vasiyatnoma bo'yicha meros qilib olinayotgan mol-mulkdan merosning majburiy ulushi ajratilgan hollarda davlat boji qonunga binoan vorislik huquqi bo'yicha o'tayotgan butun mol-mulk qiymatidan, shu jumladan, majburiy ulush bilan birga hisoblab chiqariladi.

Sudlarning ilgari berilgan guvohnomalar haqiqiy emasligi to'g'risidagi hal qiluv qarorlari asosida beriladigan merosga bo'lgan huquq to'g'risidagi takroriy guvohnomalar uchun davlat boji umumiy asoslarda undiriladi. Bunda birlamchi guvohnoma uchun to'langan davlat boji summasi qaytarilishi yoki soliq to'lovchining arizasiga ko'ra yangi guvohnoma berganlik uchun beriladigan summa hisobiga, agar summalar budjetga o'tkazil-

gan kundan e'tiboran fuqarolik qonun hujjatlarida nazarda tutilgan da'vo muddati tugamagan bo'lsa, o'tkazilishi lozim. Sud tomonidan haqiqiy emas deb topilgan har qanday shartnoma takroran tasdiqlangan taqdirda, masala xuddi shunday tartibda hal qilinadi.

Davlat notarial idorasi reyestrda takroriy guvohnomalar va shartnomalarni qayd qilishda tegishli katakchada davlat boji qachon va qancha summada undirilganligi hamda undirish to'g'risidagi yozuv qayerda borligi ko'rsatiladi. Bunda notarial idora ishlarida qoladigan asosiy hujjatlarga sudning tegishli guvohnomalar va shartnomalarni haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi hal qiluv qarorlari ilova qilinishi kerak.

Kredit tashkilotlari tomonidan beriladigan sertifikatlar va akkreditivlarga doir merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berganlik uchun davlat boji umumiy asoslarda undiriladi.

Er-xotinning birgalikda yashaganda olingan va er-xotindan birining vafotidan keyin qolgan mol-mulkka doir merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berganlik uchun davlat boji meros bo'yicha haqiqatda o'tayotgan mol-mulk qismining qiymatidan undiriladi.

Davlat boji mutanosib ravishda undiriladigan notarial harakatlar bajarilganda uni hisoblab chiqarish taraflar ko'rsatgan summadan belgilangan qoidalarga rioya etgan holda amalga oshiriladi.

Jismoniy va yuridik shaxslarga tegishli uylar, kvartiralar, dala hovlilari, garajlar, boshqa imoratlar, binolar va inshootlarni boshqa shaxsga o'tkazish shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun davlat boji summasi ularning turarjoyi yoki umumiy maydonidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

To'lovlar vaqti-vaqti bilan amalga oshiriladigan shartnomalarni tasdiqlashda davlat boji shartnoma bo'yicha u amal qilgan butun vaqt uchun to'lovlarning umumiy miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi. Agar shartnoma uning amal qilish muddati ko'rsatilmagan holda tuzilgan bo'lsa, davlat

boji shartnoma bo'yicha uch yil uchun to'lovlar summasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi.

Eng kam va eng ko'p summa ko'rsatilgan shartnomalarni tasdiqlashda davlat boji eng ko'p summadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi.

Talablardan o'zganing foydasiga voz kechish va qarzni o'tkazish to'g'risidagi, ilgari tuzilgan shartnomaning amal qilish muddatini uzaytirish to'g'risidagi yoki shartnomaning dastlabki summasini ko'paytirish to'g'risidagi shartnomalarni tasdiqlashda davlat boji amalga oshirilmagan huquqlarni hamda ijro etilmagan majburiyatlarni baholashdan yoxud ilgari tuzilgan shartnoma summasi ko'payayotgan summadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi.

Ayirboshlash shartnomalari bo'yicha davlat boji qiymati yuqori bo'lgan mol-mulkdan hisoblab chiqariladi.

Shartlariga ko'ra to'lovlar summasida ijaraga oluvchi tomonidan quriladigan imoratlar va boshqa inshootlar, xonalarni jihozlash qiymati, shuningdek, ijaraga oluvchi tomonidan amalga oshiriladigan kapital ta'mirlash va boshqa shu kabilarning qiymati hisobga olinadigan mulk ijarasi shartnomasini tasdiqlashda hisoblab chiqariladigan va undiriladigan davlat bojining summasi amalga oshiriladigan xarajatlarning qiymati hisobga olingan holda belgilanadi.

Ijro yozuvlari bo'yicha yozuvni amalga oshirganlik uchun tegishli davlat boji summasi undiruvchi uni to'lashdan ozod qilingan taqdirda yozuv bo'yicha qarz undirilayotganda qarzdordan undiriladi.

Konsullik yig'imini to'lash tartibi

Konsullik yig'imi konsullik harakatlari amalga oshirilguniga qadar to'lanadi. Konsullik yig'implari budjet daromadiga o'tkaziladi. Konsullik yig'implarining to'langan summalari qaytarilmaydi.

Konsullik yig'implari summalarini budjetga, shuningdek, chet elda to'langan konsullik yig'implarini O'zbekiston Respublikasi diplomatik vakolatxonasi va uning konsullik muassasasi-ning maxsus bank hisobvaraqlariga hisoblab chiqarish, undirish va hisobga o'tkazish tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan belgilanadi.

Davlat bojini boshqa organlar va tashkilotlar tomonidan undirishning o'ziga xos xususiyatlari

Fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun davlat boji dalolatnomalarni ro'yxatda qayd etish chog'ida, takroriy guvohnomalar berganlik uchun esa, ular berilayotganida to'lanadi.

Shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) tomonidan fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik hamda ular tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun davlat boji tasdiqlangan shakldagi kvitansiya berilgan holda naqd pulda to'lanadi.

Chet elga chiqish, O'zbekiston Respublikasiga taklif qilish huquqini beruvchi hujjatlarni rasmiylashtirganlik uchun, bu hujjatlarga o'zgartirishlar kiritganlik uchun, shuningdek, yashash guvohnomasini, fuqaroligi bo'lmagan shaxs guvohnomasini berganlik yoki ularning muddatini uzaytirganlik yoxud chet ellik fuqarolarning pasportlariga yoki ularning o'rnini bosadigan hujjatlarga chiqib ketish yoki kirib kelish huquqini beradigan vizalar qo'yganlik uchun davlat boji tegishli hujjatlar olinguniga qadar, O'zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish hamda O'zbekiston Respublikasi fuqarolidan chiqish to'g'risidagi arizalardan esa bunday arizalar berilguniga qadar to'lanadi.

Chet eldan kirish va chet elga chiqish huquqini beruvchi hujjatlarni, yashash guvohnomasini, fuqaroligi bo'lmagan shaxs

guvohnomasini berganlik yoki ularning muddatini uzaytirganlik, O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish va O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligidan chiqish to‘g‘risidagi arizalardan, shuningdek, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar tomonidan chet elga xizmat safariga yuboriladigan fuqarolarning xorijga chiqish huquqini beruvchi hujjatlardan davlat boji belgilangan tartibda ushbu korxonalar, muassasalar va tashkilotlar tomonidan to‘lanadi.

Chet elga xizmat safariga yuborilgan xodimlar bilan birgalikda ularning xotini va bolalari xizmat safarining butun muddatiga safarga borganida davlat boji xizmat safariga yuborilganlarning o‘zlaridan undirilgani kabi tartibda va miqdorlarda undiriladi. Oila a‘zolari chet elga xizmat safariga yuborilgan shaxsning oldiga mehmon bo‘lib oddiy safarga borganlarida davlat boji umumiy asoslarda undiriladi.

Chet ellik fuqarolarga O‘zbekiston Respublikasidan chiqishga vizalar berganlik uchun davlat boji har bir shaxsga alohida viza yoki bir nechta shaxsga umumiy viza berilayotganligidan qat‘iy nazar, o‘n olti yoshga to‘lgan har bir shaxsdan undiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini turarjoyga qayd etganlik, ov qilish huquqi uchun ruxsatnoma berganlik uchun davlat boji hujjat berilayotganda to‘lanadi.

Davlat boji to‘lovlarini va tushumlarini hisobga olish

Davlat boji naqd pulsiz o‘tkazilganligiga doir to‘lov topshiriqnomalari, bankning davlat bojini to‘lash uchun pul qabul qilib olinganligi to‘g‘risidagi kvitansiyasi davlat bojini undiradigan davlat organlarida qoladigan tegishli materiallarga qo‘shib qo‘yiladi.

Notarial harakatlarni ro‘yxatdan o‘tkazish reyestrda kiritilgan davlat boji summasi, bank hujjatining sanasi va raqami ko‘rsatiladi.

Shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlarining raislari (oqsoqollari) to'lovchiga davlat boji to'langanligi to'g'risida kvitansiya beradi, to'lovchilarga beriladigan tasdiqlangan hujjatlarga, ushbu hujjatlarning nusxalariga hamda shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari daftarlariga esa, undirilgan davlat boji summasi to'g'risidagi kvitansiyaning raqami ko'rsatilgan holda belgi qo'yiladi.

Shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) tomonidan fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etilayotganda to'langan davlat boji summasi to'g'risidagi yozuv dalolatnomalar daftaridagi maxsus shu uchun mo'ljallangan joyga yoki dalolatnoma oxiriga kiritiladi. Bunda davlat boji to'langanligi to'g'risidagi yozuv davlat bojini to'lagan shaxs tomonidan albatta tasdiqlanishi kerak.

Davlat bojini to'lashdan tushgan summalar tushumlar ro'yxatiga yoziladi va kunning oxirida umumiy yakun bilan shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlarining kassa daftariga kiritiladi.

To'lovchilar davlat bojini to'lashdan ozod etilgan hollarda, tegishli hujjatlarga (reyestrlarga, daftarlarga va boshqa shu kabilarga) tasdiqlovchi hujjatlarning nusxalari ilova qilingan holda belgi qo'yiladi.

Davlat boji tushumlarini hisobga olish davlat bojini undiradigan davlat organlari va tashkilotlari tomonidan tegishli davlat organlari bilan kelishilgan holda, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Davlat boji tushumlari bo'yicha hisobot davlat bojini undiruvchi davlat organlari va tashkilotlari tomonidan o'zlari joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga yilning har choragida, hisobot choragidan keyingi oynning 10-kunidan kechiktirmasdan taqdim etiladi.

Davlat boji qaytarish tartibi

Davlat boji quyidagi hollarda to'liq yoki qisman qaytarilishi kerak:

1) davlat boji qonun hujjatlarida talab qilinganidan ortiqcha miqdorda to'langanida;

2) sud arizani (shikoyatni) qabul qilishni rad etganida, shuningdek, davlat notarial idoralari yoki shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) notarial harakatlarni amalga oshirishni rad etganda;

3) arizasi (shikoyat) harakatsiz qoldirilganligi munosabati bilan da'vogarga qaytarib berilganda;

4) agar ish sudga taalluqli bo'lmasa, ishni yuritish tugatilganda;

5) ariza ko'rmasdan qoldirilganda, agar u muomalaga layoqatsiz shaxs tomonidan berilgan bo'lsa;

6) ishda qatnashgan shaxs vafot etganida, agar nizoli huquqiy munosabat huquqiy vorislikka yo'l qo'ymasa;

7) da'vogar nizoni sudga qadar hal etish (pretenziya bildirish) tartibiga rioya etmaganida, agar bu hol qonunda ushbu toifadagi nizolar uchun yoki taraflarning shartnomasida nazarda tutilgan hamda bunday hal etish imkoniyati boy berilgan bo'lsa;

8) voyaga yetmagan bolalari bo'lmagan er-xotinning nikohi o'zaro rozilik asosida bekor qilinganligini qayd etish uchun davlat boji to'langanda, agar er-xotinning yarashishi yoki ulardan birining sudga kelmaganligi tufayli nikohni bekor qilish amalga oshirilmagan bo'lsa;

9) agar ishda qatnashayotgan yuridik shaxs tugatilgan bo'lsa;

10) sud buyrug'i chiqarish to'g'risidagi arizani qabul qilish rad etilganda;

O'zbekiston Respublikasi fuqarolariga chet elga chiqish huquqi uchun hujjat berish rad etilganda.

Davlat boji O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan boshqa hollarda ham to‘liq yoki qisman qaytarilishi mumkin.

Davlat boji summalarini qaytarish to‘lovchining yozma arizasiga binoan yoki sudning hal qiluv qarorlari asosida amalga oshiriladi. Davlat boji summasini qaytarish uchun arizachi davlat bojini undirgan tegishli davlat organiga yoki tashkilotga murojaat qilishi kerak. Davlat bojini undirgan davlat organi yoki tashkilotning rahbari uni qaytarish qonuniyligini tasdiqlagan taqdirda, davlat organi yoki tashkilot va davlat bojining boshqa oluvchilari ilgari o‘z hisobvaraqlariga o‘tkazilgan davlat boji summalarining tegishli qismlarini qonun hujjatlariga muvofiq qaytaradilar. O‘z navbatida, davlat organi yoki tashkilot qaytarilishi lozim bo‘lgan, ilgari davlat budjeti daromadiga o‘tkazilgan davlat boji summasining bir qismini qaytarish to‘g‘risida davlat soliq xizmati organiga yozma shaklda xabar yuboradi.

Davlat boji summasini qaytarish qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

15.4. Bojxona to‘lovlari

Bojxona organlari bojxona ishini amalga oshirishda bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan bojxona to‘lovlarini undiradi.

Bojxona to‘lovlarini to‘lovchilar, bu to‘lovlarni hisoblab chiqarish, to‘lash, qaytarish va undirish tartibi, shuningdek, bojxona to‘lovlari bo‘yicha imtiyozlar bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilanadi.

Tovarlarni O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirishda aksiz solig‘i hamda qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi, shuningdek, mazkur soliqlar bo‘yicha imtiyozlar Soliq kodeksida belgilanadi.

Tovarlarni va transport vositalarini O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o‘tishda hamda bojxona to‘g‘risidagi

qonun hujjatlarida belgilangan boshqa hollarda bojxona to'lovlari-ning quyidagi turlari to'lanadi:

- boj;
- qo'shilgan qiymat solig'i;
- aksiz solig'i;
- bojxona yig'implari.

Bojxona yig'implarining ro'yxati va ularning stavkalari qonun hujjatlarida belgilanadi.

Xususiy mulkchilikni rivojlantirish yo'lida ortiqcha byurokra- tik to'siqlarni bartaraf etish hamda tadbirkorlik faoliyati ko'la- mini kengaytirish, mamlakatning eksport salohiyatini oshirish va mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni ko'paytirishda kichik biznes subyektlarining faol ishtirok etishlari uchun qulay shart- sharoitlarni yaratish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezi- dentining 2011-yil 24-avgustdagi «Byurokratik to'siqlarni barta- raf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish cho- ra-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1604-sonli qaroriga muvofiq quyi- dagilar belgilandi:

- 2011-yilning 1-oktabridan boshlab tovarlar, ishlar va xizmat- larni eksport qiluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun davlat bojxona xizmati organlarida eksport kontraktlarini hisobga qo'yish tovarlarni bojxona rasmiylashtiruv jarayonida bevosita bojxona postlarida amalga oshirilishi belgilandi (O'zbekiston Res- publikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-sonli farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatga muvofiq xomashyo tovarlari eksportidan tashqari).

- 2011-yil 1-oktabrdan boshlab tajriba tariqasida, eksportga yetkazib berish bilan bog'liq bo'lgan tartibotlarni bojxona rasmiy- lashtiruv, deklaratsiya qilish, sertifikatlashtirish, sanitariya-epide- miologiya nazorati va tovarlarni bojxona rasmiylashtiruv jarayo- nida qatnashadigan boshqa tashkilotlar faoliyatini bir vaqtning o'zida amalga oshirilishini ta'minlaydigan «bir darcha» tamoyili asosida bajarish mexanizmini bosqichma-bosqich joriy etish bel- gilandi.

Mazkur qarorga muvofiq, tovarlarni eksport qilishda to'lanadigan bojxona rasmiylashtiruvi yig'inlarining amaldagiga qaraganda o'rtacha 2 marotabaga kamaytirishni nazarda tutuvchi yangi stavkalari quyidagicha belgilandi: **Bojxona rasmiylashtiruvi uchun:**

- «eksport» bojxona rejimidagi tovarlar va transport vositalari uchun bojxona qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo'lmagan miqdorda;

- «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimidagi tovarlar uchun tovarlarni qayta ishlash xizmatlari qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo'lmagan miqdorda;

- «eksport» bojxona rejimiga joylashtirilayotgan tovarning bojxona rasmiylashtiruvini xodim tomonidan buni rasmiylashtirish joyidan boshqa joyda amalga oshirish (bir xodimning bir soat ishlashi uchun) uchun eng kam ish haqi miqdorining 10 foizi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvaridan mobil aloqa xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari) tomonidan abonent raqamidan foydalanganlik uchun oyiga 400 so'm miqdorida to'lov joriy etilib, tushayotgan mablag'lar (Davlat budjetiga - 90 % va O'zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi (investitsiya dasturlarini moliyalashtirishga maqsadli yo'naltirgan holda) -10%).

Nazorat savollari

1. Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliqni budjetga bevosita to'lovchilar kimlar?
2. Soliq solish obyekti va bazasi qanday aniqlanadi?
3. Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq stavkalari qaysi davlat organlari tomonidan belgilanadi?
4. Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq stavkalari qaysi mezonlar asosida belgilanadi?

5. Soliq summasi jismoniy shaxslardan qaysi vaqtlarda undiriladi?
6. Soliq to'lovchilar soliq idoralariga jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga solig'i bo'yicha qaysi muddatda hisobot topshiradi?
7. Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq tushumi qaysi budjetga tushadi?
8. Mahalliy yig'im deganda nimani tushunasiz?
9. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im Soliq kodeksi-ning qaysi moddasiga tegishli?
10. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'imni to'lovchilari kimlar?
11. Ayrim tovar turlarining va xizmatlarning ro'yxati qaysi davlat organi tomonidan belgilanadi?
12. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi qancha muddatga beriladi?
13. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im qancha miqdorda undiriladi?
14. Mahalliy yig'imni o'z vaqtida to'lanishi usutidan javobgarlik kimlarning zimmasiga yuklangan?
15. Davlat boji to'lovchilari va stavkalari
16. Bojxona to'lovlari va turlari.
17. Mobil aloqa xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari) tomonidan abonent raqamidan foydalanlik uchun to'lov haqida nima bilasiz?

**16-bob. YURIDIK SHAXSLAR TOMONIDAN
TO‘LANADIGAN MAQSADLI JAMG‘ARMALARGA
MAJBURIY TO‘LOVLAR**

Tayanch so‘z va iboralar: *maqsadli jamg‘armalar, yagona ijtimoiy to‘lov fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallari, budjetdan tashqari Pensiya jamgarmasiga majburiy ajratmalar, respublika yo‘l jamgarmasiga majburiy to‘lov, respublika yo‘l jamgarmasiga yigimlar ajratmalar, ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratma obykti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish, to‘lash tartiblari.*

16.1. Yagona ijtimoiy to‘lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallarining joriy etilishi, uning iqtisodiy mohiyati

Istiqlolimizning dastlabki yillarida Respublikamizda mulkchilikning turli shakllariga asoslangan iqtisodiyot tarmoqlarining turli bo‘g‘mlari doirasida faoliyat yurituvchi fuqarolarni, aholini ijtimoiy himoyalash, bu borada maqsadli jamg‘armalarning daromadlarini ko‘paytirish va sarflarni amalga oshirish uchun moliyalash ishlarini o‘z vaqtida bajarilishini ta‘minlash hamda bu ishlarni hisobini to‘g‘ri tashkil etish va yuritish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida chuqur tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish, ishlab chiqarishni doimiy ravishda modernizatsiyalash va texnologik jihatdan yangilab

borish bilan bir qatorda aholi farovonligini oshirish va aholini ijtimoiy himoyalash iqtisodiyotni isloh etishning strategik vazifalari bo'lib hisoblanadi. Bu esa ko'p jihatdan budjetdan tashqari jamg'armalar ahamiyatini oshirish va xo'jalik yurituvchi subyektlarda budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalar bilan hisob-kitoblarni optimal variantda tashkil etishga bog'liqdir.

Budjetdan tashqari fondlar 1991-yildan boshlab davlat budjetidan ajralib chiqa boshladi. 1999-yil avgustdagi «Budjet tizimi to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni loyihasida belgilanishicha, budjetdan tashqari fondlar davlat budjeti bo'g'inlari bilan birga yig'ma budjetning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi, O'zbekiston Respublikasi budjet amaliyotida yig'ma budjet 1996-yildan boshlab tuzila boshlandi.

Davlat moliyasi davlatni kerakli iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy funksiyalarini bajarish uchun pul mablag'lari bilan ta'minlashga undalgan moliya tizimining muhim bo'g'imdir. Davlat moliyasi tarkibiga Davlat budjeti, Budjetdan tashqari jamg'armalar, Davlat kreditlari, Davlat korxonalar moliyasi kiradi.

Davlat moliyasi tarkibida alohida o'rinni egallaydigan budjetdan tashqari fondlar tegishli hukumat organlarining budjetiga bog'liq bo'lmaydi va mustaqil yuridik shaxs maqomiga egadirlar. Budjetdan tashqari fondlar hukumat organlari qabul qilgan qonun doirasida tashkil etiladi.

Budjetdan tashqari fondlar - umumdavlat moliyasining muhim bo'g'ini bo'lib, ularning faoliyati qat'iy belgilangan, manbalarni tashkil etish yo'llari ko'rsatilgan, pul fondlari bilan foydalanish yo'llarining tartibi aniqlab berilgan, davlat hukumatining yuqori organlarining tegishli aktlari asosida o'z faoliyatini amalga oshiradilar.

Budjetdan tashqari pensiya jamg'armasini shakillantirishning huquqiy asoslari:

Dastlab, Ijtimoiy ta'minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirish hamda ijtimoiy sug'urta mahlag'larining to'g'ri va sama-

rali sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish maqsadida, 1993-yil 4-avgustda Vazirlar Mahkamasining 391-sonli «O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi ijtimoiy sug‘urta jamg‘armasi tashkil etish to‘g‘risida»gi qaroriga asosan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi ijtimoiy sug‘urta jamg‘armasi tashkil etildi.

Aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimini yanada takomillash-tirish, pensiya ta‘minoti uchun majburiy badallarning to‘liq kelib tushishi hamda davlat ijtimoiy sug‘urtasi bo‘yicha pensiya va nafaqalarni to‘lashga xarajatlarni o‘z vaqtida moliyaviy ta‘min-lash uchun ijtimoiy ta‘minot organlarining mas‘uliyatini oshi-rish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi-ning 1996-yil 27-dekabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi ijtimoiy ta‘minot vazirligi huzuridagi Pensiya jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida»gi 459-sonli qarori tasdiqlandi. Mazkur qarorning tas-diqlanishi bilan Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 4-avgustdagi 391-sonli qarori o‘z kuchini yo‘qotdi.

Ushbu qarorning ishlab chiqilishiga mustaqil O‘zbekiston Res-ublikasida bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida aholini ijtimoiy himoyalash, ya‘ni O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining kek-sayganda, mehnat qobiliyatini qisman yoki to‘liq yo‘qotganda, boquvchisiz qolganda ijtimoiy ta‘minlashdan, ko‘p bolali va kam ta‘minlangan oilalarni nafaqalar bilan ta‘minlashdan, bolalikdan nogironlarga, davlat pensiya ta‘minoti huquqiga ega bo‘lma-gan keksa va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga nafaqalarni, dafn marosimi nafaqalarini, korxonaga tugatilganda, mehnat vazifalarini bajarish bilan bog‘liq holda mayib bo‘lgan, kasb kasalliklariga uchragan yoki sog‘lig‘iga biror boshqa shikast yetkazilgan xodi-mga zararni qoplash uchun to‘lanadigan to‘lovlarni, 16 yoshga-cha bo‘lgan nogiron bolaning ota-onasiga qo‘shimcha ta‘til uchun to‘lov kabilarni nafaqalar bilan ta‘minlash masalalarini hal etish zaruriyati sabab bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 27-dekabrdagi 459-sonli qarorini bajarilishi yuzasidan «O‘zbe-

kiston Respublikasi Ijtimoiy ta'minot vazirligi huzuridagi pensiya jamg'armasi to'g'risida» nizom ishlab chiqildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 15-noyabrdagi 444-sonli «O'zbekiston Respublikasi Pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori bilan 2001-yil 1-yanvardan boshlab O'zbekiston Respublikasi Ijtimoiy ta'minot Vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasi O'zbekiston Respublikasining budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga aylantirildi. Bu qarorning amalga kiritilishi bilan Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 27-dekabrdagi 459-sonli qarori o'z kuchini yo'qotdi. Mazkur qarorga asosan 2001-yil 1-yanvardan boshlab Budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga mablag'lar to'plash va mablag' to'liq tushishi ustidan nazorat qilish vazifasi O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasiga yuklatildi va budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlar davlat soliqlari va yig'img'irlariga tenglashtirildi.

Ijtimoiy ta'minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirish hamda pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni to'lashga yo'naltiriladigan mablag'larning maqsadli va aniq sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish, shuningdek, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasini samarali boshqarishni tashkil etish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 21-oktabrdagi «Budjetdan tashqari pensiya jamg'armasini boshqarishni yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 490-sonli qarori qabul qilindi.

Ushbu qarorga binoan 2005-yil 1-yanvardan boshlab O'zbekiston Respublikasining budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasiga aylantirildi. Ushbu qarorning amalga kiritilishi bilan Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 15-noyabrdagi 459-sonli qarori o'z kuchini yo'qotdi.

Pensiya jamg'armasini samarali boshqarishni tashkil etish maqsadida qabul qilingan mazkur qaror bilan budjetdan tashqari Pen-

siya jamgʻarmasining asosiy vazifalari belgilab berildi. Shunga koʻra budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasini shakllantirishning asosiy manbalari quyidagilardir:

- mulkchilik shakllaridan qatʻiy nazar yuridik shaxslar ish haqi fondidan ajratma sifatida yagona ijtimoiy toʻlovning belgilangan miqdori;

- alohida yuridik shaxslardan ijtimoiy sugʻurtaga badallar;

- yuridik shaxs boʻlmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shugʻullanuvchi jismoniy shaxslarning ijtimoiy sugʻurtaga badallari;

- fuqarolarning ish haqidan sugʻurta badallari;

- yuridik shaxslarning tovar aylanmasi va sotilgan mahsulotlar (bajarilgan ishlar, koʻrsatilgan xizmatlar) hajmidan ajratmalari (qoʻshilgan qiymat soligʻi va aksiz soligʻi chiqarib tashlangan holda);

- dehqon xoʻjaliklari aʼzolarining ixtiyoriy ravishda toʻlanadigan sugʻurta badallari;

- majburiy ajratmalar, badallar va boshqa toʻlovlar oʻz vaqtida toʻlanmaganligi uchun belgilangan tartibda hisoblangan jarimalar va penya;

- qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

Shuningdek, ushbu qarorda Pensiya jamgʻarmasining vaqtincha boʻsh mablagʻlarini moliya bozorlarida joylashtirishdan foiz sifatida olinadigan daromadlarga soliq solinmasligi koʻrsatib oʻtilgan.

Ushbu qaror bilan Budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar, badallar va boshqa toʻlovlar miqdori hamda ularni toʻlash tartibi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanishi taʼkidlandi va budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar, badallar va toʻlovlar davlat soliqlari va yigʻimlariga tenglashtirildi, budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasining daromadlari va xarajatlari Oʻzbekiston Respublikasining yigʻma budjeti tarkibiga kiritiladi.

Yuqorida koʻrsatib oʻtilgan qonun hujjatlaridan tashqari Oʻz-

bekiston Respublikasi Adliya Vazirligi tomonidan 2004-yil 6-aprelda 1333-son bilan ro'yxatga olingan «Yagona ijtimoiy to'lovni hamda davlat ijtimoiy sug'urtasiga majburiy badallar va ajratmalarni hisoblash, to'lash va taqsimlash to'g'risida»gi nizom ishlab chiqilgan.

«Yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarning mehnat stajini hisobga olish va ularning budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga badallar ajratishi tartibi» O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 24-avgustdagi 351-sonli qarorining birinchi ilovasida belgilab berildi.

Unda tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi, sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish, mehnat daftarchalarini yuritish tartibi, mehnat staji va daromadni hisoblab chiqarish tartiblari ko'rsatilib o'tilgan.

Hozirgi kunda, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartiblari 2008-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan O'zbekiston Respublikasi «Soliq kodeksi»ning XV bo'limi asosida amalga oshirilmoqda.

Ma'lumki, amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra yuridik va jismoniy shaxslardan quyidagi maqsadli jamg'armalarga to'lovlar undirilishi belgilangan:

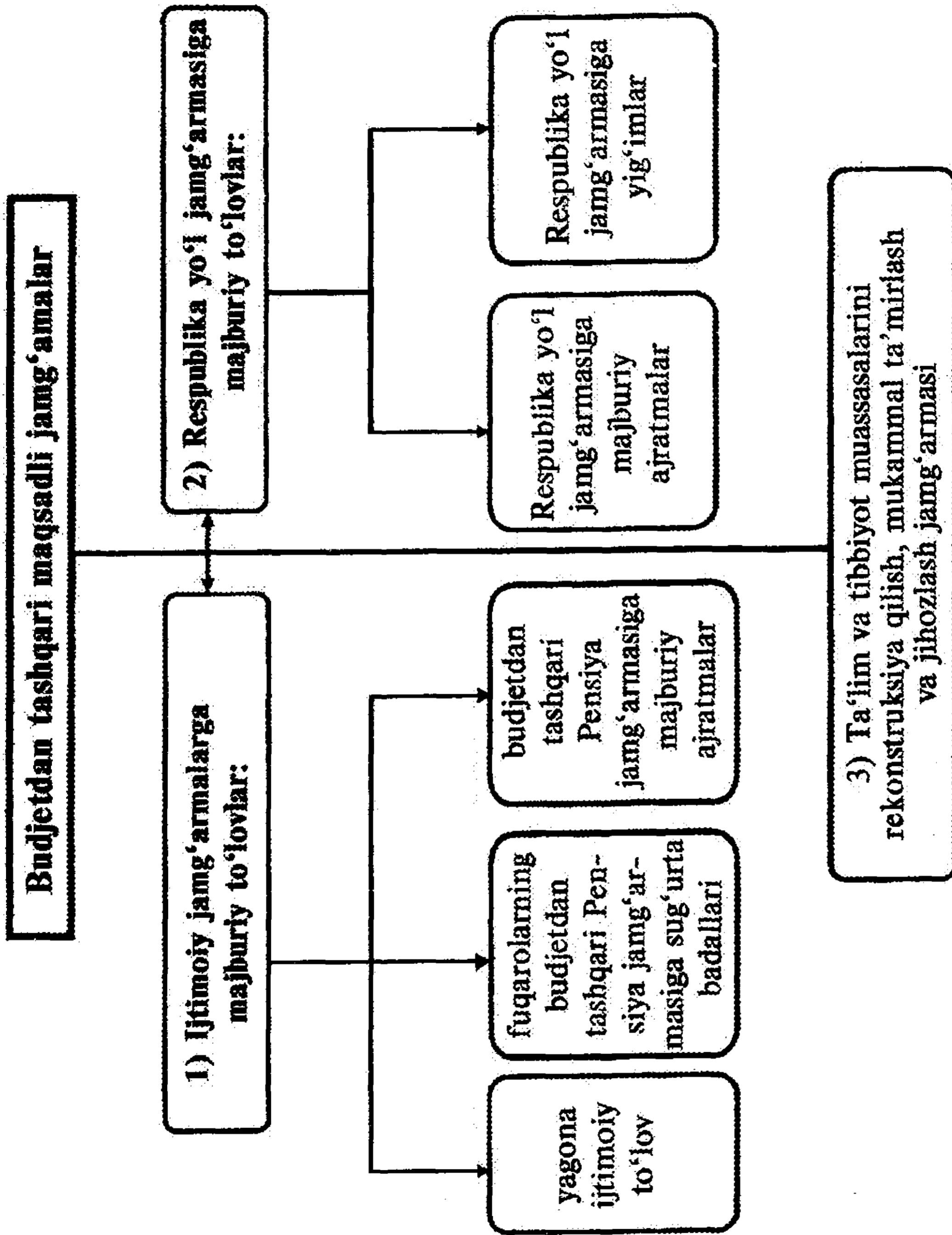
1) Ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar:

- yagona ijtimoiy to'lov;
- fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;
- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar;

2) Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar:

- Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar;
- Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar;

3) Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi

16.1-rasm. Budjetdan tashqari maqsadli jamg'arnalar turlari⁷⁴

⁷⁴ Soliq kodeksining 23-moddasiga asosan tuzildi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 25-dekabrdagi «O‘zbekiston Respublikasining 2004-yilgi Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi 567-sonli qarori 8-bandiga muvofiq, 2004-yil 1-yanvardan boshlab mehnatga haq to‘lash fondidan ijtimoiy sug‘urtaga majburiy badallar to‘lash o‘rniga, mulkchilik shakllaridan qat’iy nazar, yuridik shaxslar mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov joriy etilgan. Bunda yagona ijtimoiy to‘lov davlat soliqlari va yig‘imlariga tenglashtirilishi belgilab qo‘yildi.

Yagona ijtimoiy to‘lov stavkasi va uning taqsimlanishi 2004-yil 1-yanvardan quyidagicha belgilangan.

16.1-jadval

Yagona ijtimoiy to‘lov stavkasi va uning taqsimlanishi⁷⁵

No	Jamg‘armalar nomi	2004-yil ajratmalar miqdori (%)	2012-yil ajratmalar miqdori (%)
1.	Mulkchilik shaklidan qat’iy nazar yuridik shaxslar mehnatiga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lovlar stavkalari. Shu jumladan:	33%	25%
	-Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga	31,6%	24,8%
	-Bandlikka ko‘maklashish davlat jamg‘armasiga	0,9%	0,1%
	-Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashiga	0,5%	0,1%

Mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov stavkalari va uning summalarini budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi, Bandlikka ko‘maklashish davlat fondi, O‘zbekiston Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashiga taqsimlash miqdorlari hamda ijti-

⁷⁵ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari.

moiy sug‘urtalashga oid boshqa majburiy ajratmalar va badallar stavkalari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi va to‘lovchilarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan yetkaziladi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi mablag‘lari quyidagilarni to‘lash uchun sarflanadi:

a) ishlamaydigan fuqarolarga:

- ijtimoiy ta‘minot bo‘limlari tomonidan tayinlangan pensiyalar;

- davlat pensiya ta‘minoti huquqiga ega bo‘lmagan bolalikdan nogironlar, qariyalar va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga nafaqalar;

- Qonun hujjatlariga muvofiq budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi mablag‘laridan moliyalashtiriladigan boshqa kompensatsiya to‘lovlari;

b) ishlaydigan fuqarolarga:

- ijtimoiy ta‘minot bo‘limlari tomonidan tayinlangan pensiyalar;

- vaqtinchalik mehnatga layoqatsizlik bo‘yicha nafaqalar;

- homiladorlik va tug‘ish bo‘yicha nafaqalar;

- dafn etishga nafaqalar;

- 16 yoshgacha bo‘lgan nogiron bolaning ota-onasidan biri (vasiy)ga oyning qo‘shimcha dam olish kunlariga to‘lovlar;

- qonun hujjatlariga muvofiq budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi mablag‘laridan moliyalashtiriladigan boshqa kompensatsiya to‘lovlari.

Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan amalga oshirilgan yagona ijtimoiy to‘lov, davlat ijtimoiy sug‘urtasiga majburiy ajratmalar va badallar hisob-kitoblarning to‘g‘riligi, to‘liq va o‘z vaqtida to‘langanligi ustidan nazorat davlat soliq xizmati organlari tomonidan amaldagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Soliq organlari amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq yuridik va jismoniy shaxslarga nisbatan yagona ijtimoiy to‘lov hamda

davlat ijtimoiy sug'urtasiga majburiy ajratmalar va badallarning hisoblab yozilishi tartibi va to'lash muddatlarining buzilganligi uchun moliyaviy va ma'muriy javobgarlik choralarini qo'llaydilar.

Pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiya to'lovlarining tayinlanishi va to'lanishi ustidan nazorat O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi va uning joylardagi organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni to'lash xarajatlari, shuningdek, korxonalar, tashkilotlar va muassasalarning davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha xarajatlari o'z vaqtida moliyalanishi ustidan monitoring budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi Ijro direksiyasi tomonidan amalga oshiriladi.

16.2. Yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lovchilari, obykti, soliq solinadigan baza va imtiyozlar

Soliq kodeksining 305-moddasiga binoan yagona ijtimoiy to'lovni to'lovchilar bo'lib, yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasi rezidentlari, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa, chet ellik yuridik shaxslarning vakolatxonalarini va filiallari orqali amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari hamda jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Jismoniy shaxslar - O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashovchi va ishlovchi fuqaroligi bo'lmagan shaxslar fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga -sug'urta badallari (bundan keyin matnda sug'urta badallari deb yuritiladi) to'lovchilardir.

Sug'urta badallarini hisoblash va ushlab qolish majburiyati, shuningdek, ularning to'g'ri hisoblab chiqarilishi uchun javobgarlik ish beruvchi zimmasiga yuklatiladi.

Yagona ijtimoiy to'lovning va sug'urta badallarini hisoblash uchun **obyekt** bo'lib, ish haqi tarzidagi daromadlar hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlarni berish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish shartnomasiga muvofiq yuridik shaxs - O'zbekiston Respublikasi norezidentiga to'lanadigan chet ellik xodimlarning daromadlari ham yagona ijtimoiy to'lovning soliq solish obyektidir.

Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish uchun **soliq solinadigan baza** - Soliq kodeksining 172-moddasiga muvofiq to'lanadigan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar summasi sifatida belgilanadi (Soliq kodeksining 308-moddasida ko'rsatilgan imtiyozli to'lovlar bundan mustasno).

Soliq kodeksi 306-moddasda ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish uchun soliq solinadigan baza chet ellik xodimlarga to'lanadigan daromadlar summasi sifatida aniqlanadi, biroq bu summa O'zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlarni berish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish shartnomasiga doir xarajatlar umumiy summasining 90 foizidan kam bo'lmasligi lozim.

Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish uchun **baza** imtiyoz sifatida belgilangan to'lovlar chegirib tashlangan ish haqi tarzida to'lanadigan daromadlar summasi sifatida belgilanadi.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari quyidagi to'lovlarga nisbatan hisoblanmaydi:

- mehnatda mayib bo'lganlik yoki sog'liqqa boshqacha shikast yetganlik bilan bog'liq zararning o'rnini qoplash uchun belgilangan miqdorlardan ortiqcha olingan summalar;

- yosh mutaxassislarga oliy o'quv yurtini tamomlaganlaridan so'ng ta'til vaqti uchun yuridik shaxslar hisobidan to'lanadigan nafaqalar;

- O'zbekiston Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilariga, ichki ishlar

organlarining hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining oddiy, serjant va ofitser tarkiblarida xizmatni o'tashi (xizmat majburiyatlarini bajarishi) munosabati bilan to'lanadigan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lovlar (2012-yil 1-avgustda o'z kuchini yo'qotadi);

- quyidagi grant mablag'lari hisobiga olinadigan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar;

- davlatlar, davlatlarning hukumatlari, xalqaro va chet el hukumatiga qarashli tashkilotlar tomonidan berilgan grant mablag'lari;

- O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan belgilanadigan ro'yxatga kiritilgan xalqaro va chet el nohukumat tashkilotlari tomonidan berilgan grant mablag'lari;

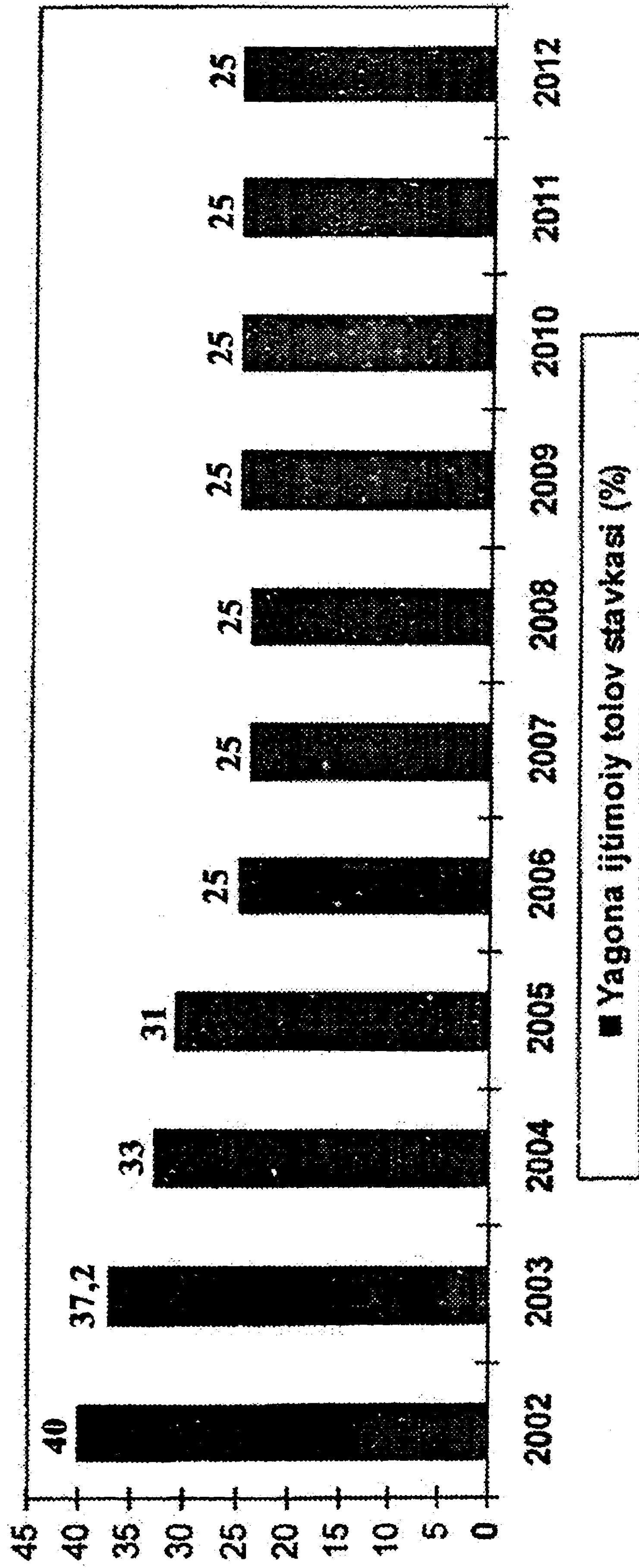
- O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida berilgan grant mablag'lari.

O'zbekiston Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilariga, ichki ishlar organlarining oddiy askarlar, serjantlar va ofitserlar tarkibiga hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining xodimlariga xizmatni o'tashi (xizmat majburiyatlarini bajarishi) munosabati bilan to'lanadigan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lovlarga yagona ijtimoiy to'lov hisoblab chiqarilmaydi (2012-yil 1-avgustdan amalga kiritiladi).

16.3. Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari har oyda soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxslarning mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qaroriga asosan 25 foiz miqdorida belgilangan.

16.2-rasm. Yagona ijtimoiy to'lov stavkasining o'zgarish dinamikasi⁷⁶

⁷⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

Yuqoridagi rasmdan, ko‘rinib turibdiki mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov stavkasi 2002-yildagi 40 foizdan 2012-yilda 25 foizgacha yoki 15 foiz punktiga pasaygan. Ushbu holatni respublikada oxirgi o‘n yilda soliq siyosatini korxonalariga soliq yukini kamaytirishga qaratilganligi bilan izohlash mumkin.

Yuridik shaxslarning mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov davlat maqsadli jamg‘armalari hamda Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashi o‘rtasida belgilangan tartibga muvofiq quyidagi miqdorlarda taqsimlanadi:

- budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga - 24,8 %;
- davlat bandlikka ko‘maklashish fondiga - 0,1 %;
- kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashiga - 0,1 %.

Yagona ijtimoiy to‘lovning tarkibiy tuzilishida ham o‘zgarishlarni ko‘rishimiz mumkin (16.2-jadval).

16.2-jadvaldan, ko‘rinib turibdiki mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov stavkalari 2002-yildan 2012-yilgacha 40 foizdan 25 foizgacha pasayganligini, jumladan, pensiya jamg‘armasiga ajratma 37,3 foizdan 24,8 foizga, bandlikka ko‘maklashish fondiga ajratma 1,5 foizdan 0,1 foizga, kasaba uyushmalan federatsiyasi kengashiga ajratma 1,2 foizdan 0,1 foizga kamayganligini ko‘rishimiz mumkin.

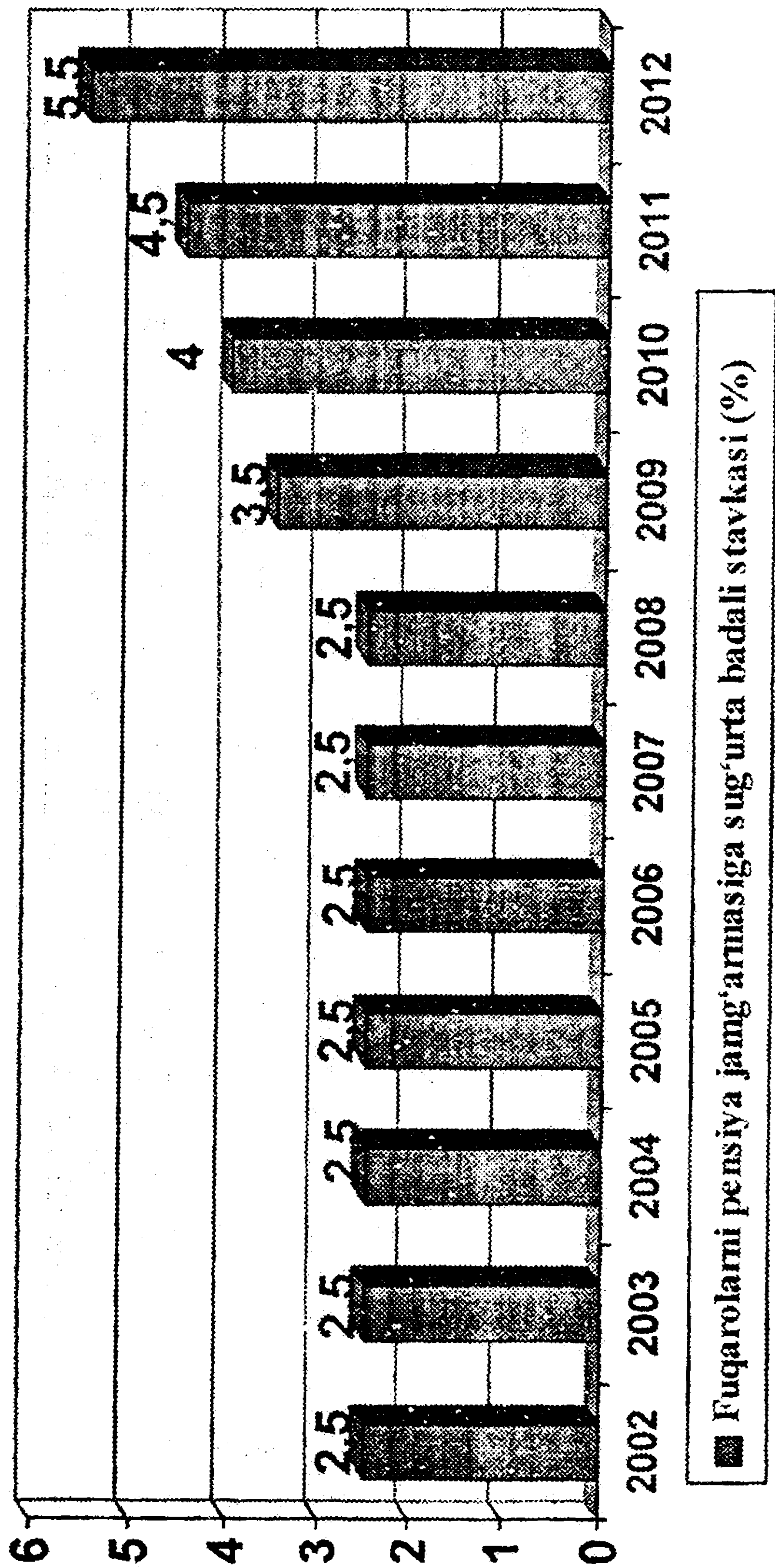
2012-yildan fuqarolarning pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallari esa xodimlarning ish haqiga nisbatan 5,5% miqdorida belgilangan.

Fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallari stavkasini **4,5 foizdan 5,5 foizga** oshirish natijasida, Dastlabki hisob-kitoblarga ko‘ra, ushbu o‘zgartirish natijasida budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga **146,0 mlrd** so‘mdan ziyod qo‘shimcha tushum bo‘lishi mumkin.

Yagona ijtimoiy to'lovning tarkibiy tuzilishi⁷⁷

To'lov turlari	Yillar bo'yicha stavkalar (foizda)										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Yagona ijtimoiy to'lov shundan:	40	37,2	33	31	25	24	24	25	25	25	25
Pensiya jamg'armasiga	37,3	35	31,6	30	24,2	23,5	23,5	23,6	24,8	24,8	24,8
Bandlikka ko'maklashish fondiga	1,5	1,5	0,9	0,5	0,5	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1
Kasaba ushniolari federatsiyasi kengashiga	1,2	0,7	0,5	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1

⁷⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

16.3-rasm. Fuqarolarni Pensiya jamg'armasiga sug'urta badali stavkasiga sug'urta badali stavkasining o'zgarish dinamikasi⁷⁸

⁷⁸ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

Shuningdek, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lashni mudofaa va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning xodimlariga (*O'zbekiston Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilari, ichki ishlar hamda bojxona organlari oddiy xizmatchilari va boshliqlari tarkibiga kiruvchi shaxslar*) nisbatan tatbiq etish ko'zda tutilgan. Mazkur tartib joriy etilishi natijasida 2012-yilda Pensiya jamg'armasiga **100 mlrd so'm** atrofida mablag' tushumi ta'minlanishi kutilmoqda.

Yuqoridagi rasmdan ko'rinib turibdiki fuqarolarning pensiya jamg'armasiga sug'urta badali stavkasi 2002-yilda 2,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2012-yilda ish haqiga nisbatan 5,5 % miqdorida belgilangan, yoki ikki barobarga oshirilgan.

Yagona ijtimoiy to'lov yuridik shaxslarning mablag'lari hisobidan to'lanadi, sug'urta badallari esa xodimlarning ish haqidan ushlab qolinadi va soliq agentlari tomonidan jamg'armaga o'tkaziladi.

Yagona ijtimoiy to'lovning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda hisobot davridan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Sug'urta badallarining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yi-

cha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallarini to'lash har oyda, keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagi tartiblar belgilandi;

barcha yuridik shaxslar tomonidan yagona ijtimoiy to'lov va illqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari bo'yicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etishtartibi belgilandi.

barcha yuridik shaxslar tomonidan yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari bo'yicha hisob-kitoblari Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

Ayrim toifadagi jismoniy axslar uchun sug'urta badallarini hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari.

Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'iy nazar, yakka tartibdagi tadbirkorlar sug'urta badallarini majburiy tartibda oyiga eng kam ish haqidan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari sug'urta badallarini ixtiyoriylik asosida yiliga eng kam ish haqining to'rt yarim baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi. Belgilangan miqdordagi sug'urta badallarining to'lanishi dehqon xo'jaligi a'zosining mehnat stajini hisoblab chiqarishda bir yil deb hisobga olinadi.

Yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan, shuningdek, I va II guruh nogironlari bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar

hamda yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari uchun sug'urta badalining miqdori, uning belgilangan miqdorining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak.

Sug'urta badallarini to'lash quyidagicha amalga oshiriladi:

- yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan har oyda tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyni 25-kunidan kechiktirmay;

- yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari - hisobot yilining 1-oktabrigacha. Bunda sug'urta badallarining miqdori to'lov kunidagi eng kam ish haqi miqdori dan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

To'lov topshiriqnomasida (kirim orderida) soliq to'lovchining identifikatsiya raqami va to'lov to'lanayotgan davr albatta ko'rsatishi shart. Agar davr ko'rsatilmagan bo'lsa, to'lov u amalga oshirilayotgan oy (dehqon xo'jaliklari a'zolari uchun - yil) uchun to'langan deb hisoblanadi.

Yagona ijtimoiy to'lovni hisoblash va budjetga to'lashda quyidagi me'yoriy miqdorlar belgilangan:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabr-dagi PQ-1024-son «O'zbekiston Respublikasining 2009-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori 7-bandiga muvofiq, yagona ijtimoiy to'lovlar to'liq tushishini ta'minlash uchun **2009-yil 1-yanvardan boshlab yagona ijtimoiy soliqni hisoblab chiqarish va to'lash mehnat haqi fondining** O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan tartibda tegishli yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilangan stavka bo'yicha to'lanadi:

- barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun (fermer xo'jaliklari bundan mustasno) har bir xodim hisobiga eng kam oylik ish haqining bir baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'lanadi;

- fermer xo'jaliklari uchun har bir xodim hisobiga eng kam oylik ish haqining 50 foizi miqdorida amalga oshiriladi.

Davlat soliq xizmati organlariga belgilangan tartibga rioya qilinmagan taqdirda to'lovchining ixtiyorida qolayotgan foyda hisobidan yagona ijtimoiy to'lovni uning belgilangan miqdoridan kelib chiqqan holda to'liq undirib olish huquqi berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining 2010-yil 22 martdagi 22, 2010-13-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2011-yil 21-fevralda 2095-1 son bilan ro'yxatga olingan Yagona ijtimoiy to'lovning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizom qabul qilindi.

Ushbu nizomga asosan, YaITning eng kam miqdori quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$MR_{yait} = K/n * N,$$

bu yerda:

MR_{yait} - YaITning bir oy uchun eng kam miqdori;

K - bir oyda barcha xodimlarning haqiqatda ishlagan kunlari (bir kunda ishlagan soatlaridan qat'iy nazar) soni, biroq korxonada o'rnatilgan ish kunlari sonidan ortmagan holda. Xodimlarning haqiqatda ishlagan kunlariga, shuningdek, yillik mehnat ta'tillariga va ish haqi saqlangan holda beriladigan ta'tillarga to'g'ri keladigan kunlar ham taalluqlidir. Bir oyda xodimlarning haqiqatda ishlagan kunlarini hisoblab chiqarishda quyidagilarning ishlagan kunlari kiritilmaydi:

- pasaytirilgan stavkalar bo'yicha YaIT hisoblab chiqariladigan ixtisoslashtirilgan sexlar, uchastkalar va korxonalarda ishlovchi nogironlarning ish kunlari;

- kasanachilarning ish kunlari (YaIT bo'yicha imtiyoz muddati tugagunga qadar);

- fuqarolik-huquqiy tUSDagi shartnomalarga muvofiq ishlar bajarayotgan (xizmatlar ko'rsatayotgan) yakka tartibdagi tadbirkorlarning ish kunlari;

n - korxonada belgilangan bir oydagi ish kunlari soni;

N - bir xodim uchun bir oyda YaIT normativi (bir minimal ish haqi, fermer xo'jaliklari uchun esa belgilangan minimal ish haqining 50 foizi). Agar minimal ish haqining miqdori oyning 1-kunidan o'zgarmasa, u holda oy uchun minimal ish haqining o'rtacha oylik miqdori qo'llaniladi.

YaITning eng kam miqdori har oy hisoblab chiqariladi. Hisobot davri uchun YaITning eng kam miqdorini hisoblab chiqarish uchun hisobot davrining har bir oyi uchun YaITning eng kam miqdorlari qo'shib chiqiladi.

Agar O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq hisoblab chiqilgan YaIT summasi YaITning eng kam miqdoridan kam bo'lsa, u holda yagona soliq to'lovi YaITning eng kam miqdorining O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq hisoblab chiqilgan YaIT summasidan ortgan qismiga qo'shimcha hisoblanadi.

Agar O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq hisoblab chiqilgan YaIT haqiqiy summasi YaITning eng kam miqdoridan ko'p yoki unga teng bo'lsa, u holda YaIT haqiqatda hisoblangan summa miqdorida to'lanishi kerak.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 24-dekabr-dagi PQ-1449-son «O'zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi belgilangan. Ushbu tartib **«Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risida»gi nizom asosida belgilanadi.**

2011-yilning 1-yanvaridan chakana savdo, umumiy ovqatlanish va qurilish sohasida faoliyat yurituvchi tashkilotlar uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining belgilangan eng kam me'yorlarini hisobga olgan holda soliqlar va boshqa

majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi joriy etiladi.

Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizomda (ro'yxat raqami 2173, 2010-yil 28-dekabr) belgilangan tartibda aniqlanadi.

Chakana savdo, umumiy ovqatlanish va qurilish tashkilotlariga Yagona ijtimoiy to'lovning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizom (ro'yxat raqami 2095, 2010-yil 13-aprel) bilan belgilangan ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi tatbiq etilmaydi.

Yagona ijtimoiy to'lovni, fuqarolarning sug'urta badallarini va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash soliq to'lovchilar tomonidan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining belgilangan eng kam me'yorlariga rioya qilinmagan taqdirda soliq to'lovchilar tasdiqlangan me'yorlardan kelib chiqqan holda nizomda belgilangan tartibda yagona ijtimoiy to'lovni, fuqarolarning sug'urta badallarini va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini (keyingi o'rinlarda to'lovlar deb yuritiladi) qo'shimcha hisoblashlari shart.

Nizomda quyidagi asosiy tushunchalardan foydalaniladi:

- **haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi** - O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 172-moddasida nazarda tutilgan mehnatga haq to'lash tarzidagi va yagona ijtimoiy to'lovning soliq solish obyekti bo'lgan daromadlar, fuqarolik-huquqiy tushadagi shartnomalar bo'yicha faoliyat yurituvchi jismoniy shaxslarga to'g'ri keladigan mehnatga haq to'lash fondi bundan mustasno;

- **to'lovlarning umumiy stavkasi** - yagona ijtimoiy to'lov, fuqarolarning sug'urta badallari stavkalarini va jismoniy shaxslarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga o'tkaziladigan 1 foizga kamaytirmagan holdagi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng kam stavkasini o'z ichiga oluvchi umumiy stavka.

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun baza bo'lib butun tashkilot bo'yicha umumiy mehnatga haq to'lash fondi eng kam me'yori bilan haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi o'rtasidagi farq hisoblanadi va quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$QB = MHTF_{eng\ kam} - MHTF_{haqiqat},$$

bu yerda:

QB - to'lovlarni qo'shimcha hisoblash amalga oshiriladigan baza;

MHTF_{eng kam} - Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizomga muvofiq hisobot choragi uchun aniqlangan soliq to'lovchining mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori;

MHTF_{haqiqat} - hisobot choragi uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi.

Soliq to'lovchining haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yoriga teng yoki undan ortiq bo'lsa, to'lovlar qo'shimcha hisoblanmaydi.

Xodimlar sonining eng kam me'yoriga rioya qilinmaganda soliq to'lovchining haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi mehnatga haq to'lash fondi eng kam me'yoridan ortiq bo'lgan holda ham qo'shimcha to'lovlar hisoblanmaydi.

Masalan, Toshkent shahrida joylashgan savdo zali maydoni 60 kvadrat metr bo'lgan mini-marketda asosiy xodimlar sonining eng kam me'yori 4 kishini tashkil qiladi.

Butun tashkilot bo'yicha mehnatga haq to'lash fondi eng kam me'yorini hisoblash uchun xodimlarning umumiy soni, direktor (ekspeditor vazifasini ham o'zi bajaruvchi) va buxgalterni qo'shib hisoblaganda 6 kishini tashkil qiladi.

Chakana savdo tashkilotlari uchun yagona tarif setkasi bo'yicha mehnatga haq to'lashning o'rtacha razryadi 3 ni tashkil qiladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha mehnatga haq to'lashning 3-razryadiga muvofiq keluvchi tarif koeffitsiyenti 2,998 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori 49735 so'mni tashkil qiladi.

Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizomga muvofiq mazkur mini-market bo'yicha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori ($MHTF_{min} = KXS \times Tk \times IHEKM$) chorak uchun hisoblanganda 2 683 900 so'mni tashkil qiladi ($((6 \times 2,998 \times 49735) + (6 \times 2,998 \times 49735) + (6 \times 2,998 \times 49735))$).

Amalda tashkilotda 5 kishi ishlaydi. Bunda ushbu xodimlarning haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi hisobot choragi uchun 3 426 000 so'mni tashkil qilgan.

Tashkilotdagi xodimlarning haqiqatdagi soni xodimlar sonining belgilangan me'yoridan kam bo'lishiga qaramasdan to'lovlar qo'shimcha hisoblanmaydi, chunki haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yoridan ortib ketgan.

Agar hisobot choragi yakunlari bo'yicha tashkilotning asosiy faoliyat turi chakana savdo, umumiy ovqatlanish yoki qurilish bo'lmasa, u holda tashkilot hisobot choragi uchun yagona ijtimoiy to'lovni Yagona ijtimoiy to'lovning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizomda (ro'yxat raqami 2095, 2010-yil 13-aprel) belgilangan tartibda hisoblab chiqaradi va to'laydi.

Agar chakana savdo, umumiy ovqatlanish yoki qurilish tashkilotlari asosiy faoliyat turi bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan ham shug'ullansa, u holda mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori butun tashkilot bo'yicha xodimlar sonining eng kam me'yoridan kelib chiqib, asosiy xodimlar, ma'muriy, texnik, yordamchi xodimlar, shuningdek, asosiy bo'lmagan faoliyat turi bilan band bo'lgan xodimlar sonini qo'shish yo'li bilan iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizamning 5- va 9-ilovalarida belgilangan ishlarning o'rtacha razryadi tarif koeffitsiyentini qo'llagan holda aniqlanadi.

Misol uchun, asosiy faoliyat turi chakana savdo bo'lgan tashkilot sataroshlik xizmatlarini ko'rsatadi. Butun tashkilot bo'yicha xodimlar sonining eng kam me'yorini hisoblashda chakana savdo bo'yicha asosiy xodimlar sonining eng kam me'yori - 5 kishi, ma'muriy xodimlar - 2 kishi va sataroshxonada faoliyat yurituvchi xodimlar - 3 kishi qo'shiladi.

Shunday qilib, mazkur tashkilot bo'yicha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori butun tashkilot bo'yicha xodimlar sonining eng kam me'yoridan (10 kishidan) kelib chiqilib, chakana savdo tashkilotlari uchun belgilangan ishlarning o'rtacha razryadi tarif koeffitsiyenti (2,998) qo'llanilgan holda aniqlanadi.

Agar chakana savdo tashkilotlari bir nechta turg'un savdo shoxobchalariga, umumiy ovqatlanish tashkilotlari esa bir nechta umumiy ovqatlanishni tashkil qilish joylariga ega bo'lsa, xodimlar sonining eng kam me'yori chakana savdo tashkilotlari uchun har bir turg'un savdo shoxobchasi bo'yicha, umumiy ovqatlanish tashkilotlari uchun umumiy ovqatlanishni tashkil qilish joylari bo'yicha alohida aniqlanadi.

Agar qurilish tashkiloti bir vaqtning o'zida bir nechta obyektida qurilish ishlarini amalga oshirsa, to'lovlar qo'shimcha hisoblanadigan bazani hisob-kitob qilish uchun hisobot davrida amalga

oshirilgan qurilish ishlarining umumiy hajmi olinadi. Bunda faqat o'z kuchi bilan amalga oshirilgan ishlar hajmi hisobga olinadi (qurilish subpudrat shartnomasiga ko'ra shaharsozlik normalari va qoidalari asosida tuzilgan smetaga muvofiq subpudrat tashkiloti tomonidan bajarilgan ishlar hajmi chegirilgan holdagi umumiy ishlar hajmi).

Hisobot choragi uchun qo'shimcha hisoblangan to'lovlar quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$QH = QB \times US / 100,$$

bu yerda:

QH - qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi;

QB - to'lovlarni qo'shimcha hisoblash amalga oshiriladigan baza;

US - to'lovlarning umumiy stavkasi.

Chakana savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari har yili 1-fevralga qadar (2011-yilda – 1-aprelgacha), yangi tashkil qilinganlari esa davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sanadan boshlab 30 kun ichida soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga tegishincha belgilangan shaklda xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini hisoblash uchun asos bo'ladigan ko'rsatkichlar to'g'risidagi axborotni (keyingi o'rinlarda axborot deb yuritiladi) taqdim etadilar.

Kalendar yil davomida xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining belgilangan eng kam me'yorlarini hisobga olgan holda to'lovlarni hisoblash va to'lashga o'tilganda xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini hisoblash uchun asos bo'ladigan ko'rsatkichlar asosiy faoliyat turiga bog'liq holda xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondi to'g'risidagi Ma'lumotnoma-hisob-kitob (keyingi o'rinlarda Ma'lumotnoma-hisob-kitob deb yuritiladi) bo'yicha qabul qilinadi.

Kalendar yil davomida avval taqdim etilgan axborotning o'zgarishi kutilganda, chakana savdo va umumiy ovqatlanish

tashkilotlari aniqlashtirilgan ko'rsatkichlar qo'llanilishi kutilayotgan muddatlar ko'rsatilgan holda aniqlashtirilgan axborotni taqdim etadilar. Bunda xodimlar soni eng kam me'yorlari aniqlashtirilgan axborot kiritilgan oydan keyingi oydan boshlab qo'llaniladi.

Ko'rsatkichlarni (stollar soni, savdo zali maydoni, tashkilotning ish rejimi, umumiy ovqatlanish turini) kamaytirib ko'rsatish hollari aniqlangan taqdirda davlat soliq xizmati organlari joriy yilning boshidan boshlab (ushbu bandning ikkinchi va uchinchi xatboshilarida nazarda tutilgan hollarda esa - Axborotni yoki Ma'lumotnoma-hisob-kitobni taqdim etish sanasidan boshlab) kamaytirib ko'rsatish aniqlangan sanagacha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini, qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini tegishincha qayta hisoblagan holda, qonunchilikda belgilangan tartibda qo'shimcha hisoblaydilar.

Soliq to'lovchilar hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmasdan, to'rtinchi chorak yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobotni topshirish muddatlarida soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga asosiy faoliyat turiga bog'liq ravishda ortib boruvchi yakunsiz xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondi to'g'risidagi ma'lumotnoma-hisob-kitobni taqdim etadilar. Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini to'lash Ma'lumotnoma-hisob-kitobni taqdim etish kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi yagona hisobraqamga o'tkazilib, ushbu mablag'lar budjet va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi o'rtasida belgilangan normativlar bo'yicha taqsimlanadi.

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 145-moddasiga muvofiq yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining soliq solinadigan foydasini aniqlashda chegiriladi (tekshirish natijasida qo'shim-

cha hisoblanaganlardan tashqari. Davlat soliq xizmati organlari xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda to'lovlarni to'g'ri hisoblab chiqarish va to'lash ustidan nazoratni amalga oshiradilar.

Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda to'lovlarni hisoblab chiqarish tartibi buzilishi holatlari aniqlangan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari qonun hujjatlariga muvofiq penya hisoblanishini hisobga olgan holda mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari dan kelib chiqib to'lovlarni qo'shimcha hisoblashni amalga oshiradilar.

16.4-jadval

**Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini budget va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budgetdan tashqari pensiya jamg'armasi o'rtasida taqsimlash
NORMATIVLARI**

No	Ko'rsatkich nomi	Umumiy tushumlarga nisbatan foizlarda
1.	Davlat budjeti	25,3
2.	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budgetdan tashqari Pensiya jamg'armasi	74,7

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani hisob-kitob qilishga va qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini aniqlashga doir shartli misollar:

- 1-misol.** Mini-market bo'yicha quyidagi ma'lumotlar mavjud:
- savdo zalining maydoni - 120 m²;
 - ish vaqti rejimi - haftasiga 84 soat;
 - ma'muriy xodimlar soni - 1.

Mini-marketda ish vaqti rejimi (haftasiga 84 soat) haftasiga 72 soatdan ortib ketganini hisobga olib, asosiy xodimlar sonining eng kam me'yoriga ko'paytiruvchi koeffitsiyent qo'llaniladi $= 84/72 = 1,17$.

Shunday qilib, mazkur mini-market bo'yicha asosiy xodimlar sonining eng kam me'yori $= 7 \times 1,17 = 8$ xodimni tashkil etadi.

Mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorini hisoblash uchun mini-market bo'yicha barcha xodimlarning umumiy soni, 1 ta direktorni (ekspeditor va buxgalter vazifalarini ham o'zi bajaruvchi) ham qo'shib hisoblaganda $= 8 + 1 = 9$ xodimni tashkil qiladi.

Mini-market uchun yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning o'rtacha razryadi 3 ni tashkil qiladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning 3-razryadiga muvofiq keluvchi hisob uchun olinadigan tarif koeffitsiyenti 2,998 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori (IHEKM) $= 49\,735$ so'mni tashkil qiladi.

Belgilangan formulaga muvofiq ($MHTF_{min} = XS \times Tk \times IHEKM$) mini-market bo'yicha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori $= 9 \times 2,998 \times 49\,735 =$ oyiga 1 341 950 so'mni tashkil qiladi. Chorak uchun mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori summasi 4025850 so'mni tashkil qiladi.

Chorak uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi 2 818 095 so'mni tashkil qiladi.

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani quyidagi formula bo'yicha aniqlaymiz:

$$QB = 4\,025\,850 - 2\,818\,095 = 1\,207\,755 \text{ so'm.}$$

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi quyidagiga teng:

$$QH = 1\,207\,755 \times 39,5 \% = 477\,063 \text{ so'm.}$$

(2011-yil holatiga: yagona ijtimoiy to'lov - 25 %, fuqarolarning sug'urta badallari - 4,5 % va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng kam stavkasi - 10 %).

2-misol. Kafe bo'yicha quyidagi ma'lumotlar mavjud: xizmat ko'rsatiladigan stollar soni - 15; ish vaqti rejimi - haftasiga 84 soat; ma'muriy xodimlar soni - 1; texnik xodimlar soni - 1.

Xizmat ko'rsatiladigan stollar soni 15 ta bo'lgan kafe bo'yicha asosiy xodimlar sonining quyidagi eng kam me'yorlari belgilangan:

1 ta stolga xizmat ko'rsatish uchun	Oshpaz	Tarqatishda xizmat qiladigan odimlar	Oshxona xodimi
mo'ljallangan ofitsiantlar soni			
0,3	3	-	2

Mazkur kafening ish vaqti rejimi haftasiga 84 soatdan ortib ketmaganini hisobga olib, xodimlar sonining eng kam me'yoriga ko'paytiruvchi koeffitsiyent qo'llanilmaydi.

Shunday qilib, mazkur kafe bo'yicha asosiy xodimlar sonining eng kam me'yori $= 0,3 \times 15 + 3 + 2 = 10$ xodimni tashkil qiladi.

Mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorini hisoblash uchun kafe bo'yicha barcha xodimlarning umumiy soni, jumladan 10 ta asosiy xodim, 1 ta direktor va 1 ta farroshni ham qo'shib hisoblaganda $= 10 + 1 + 1 = 12$ xodimni tashkil qiladi.

Kafe uchun yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning o'rtacha razryadi 4 ni tashkil qiladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning 4-razryadiga muvofiq keluvchi hisob uchun olinadigan tarif koeffitsiyenti 3,297 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori (IHEKM) = 49 735 so'mni tashkil qiladi.

Belgilangan formulaga muvofiq ($MHTF_{min} = XS \times Tk \times IHEKM$) mazkur kafe bo'yicha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori $= 12 \times 3,297 \times 49375 =$ oyiga 1 967 715 so'mni tashkil qiladi. Chorak uchun mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori summasi 5 903 145 so'mni tashkil qiladi.

Chorak uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi 4 722 516 so'mni tashkil qiladi.

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani quyidagi formula bo'yicha aniqlaymiz:

$$QB = 5903145 - 4722516 = 1180629 \text{ so'm.}$$

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi quyidagiga teng:

$$QH = 1180629 \times 39,5 \% = 466348 \text{ so'm.}$$

3-misol. Bir qavatli uch xonali turarjoy binosini qo'shimcha imoratlar bilan birga namunaviy qurish:

- shaharsozlik normalari va qoidalari asosida tuzilgan smetaga muvofiq mazkur turarjoyning qurilishi uchun quruvchi ishchilarning mehnat sarfi 4 799,6 kishi/soatni tashkil qiladi;

- qurilishning me'yoriy muddati - 3 oy;

- olti kunlik ish haftasida bir xodimga hisoblangan o'rtacha oylik ish vaqti fondi - 163,1 soatni tashkil qiladi.

Belgilangan forraulaga muvofiq ($XS_{norm} = SIK / BM / IVF$) quruvchi ishchilarning oylik o'rtacha sonining eng kam me'yori (XS_{norm}) - $4799,6 / 3 / 163,1 = 9,8$ xodimni tashkil qiladi.

Qurilish ishlarining o'rtacha razryadi tarif koeffitsiyenti yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarining 4-razryadi tarif koeffitsiyentiga to'g'ri keladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarining 4-razryadiga muvofiq keluvchi tarif koeffitsiyenti 3,297 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori ($IHEKM$) = 49 735 so'mni tashkil qiladi.

Belgilangan formulaga muvofiq ($MHTF_{min} = XS_{norm} (BPXS_{norm}) \times Tk \times Kt \times IHEKM$) quruvchi ishchilarning mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori ($MHTF_{min}$) - $9,8 \times 3,297 \times 1,15 \times 49 735 = 1 848 013$ so'mni tashkil qiladi.

Shunday qilib, qurilish ishlarini amalga oshirish me'yoriy muddatini hisobga olgan holda (3 oy) mazkur turarjoyni qurishda quruvchi ishchilarning mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori chorak uchun - $1 848 013 \times 3 = 5 544 039$ so'mni tashkil qiladi.

Chorak uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi 4 712 433 so'mni tashkil qiladi. To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani quyidagi formula bo'yicha aniqlaymiz:

$$QB = 5544039 - 4712433 = 831606 \text{ so'm.}$$

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi quyidagiga teng:

$$QH = 831606 \times 39,5 \% - 328\ 484 \text{ so'm.}$$

16.4. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va to'lovchilari

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari pensiya yoshiga yetganda, mehnat qobiliyatini to'liq yoki qisman yo'qotganda, boquvchisiz qolganda ijtimoiy yordam olish bo'yicha konstitutsiyaviy huquqqa egadirlar. Ushbu huquqiy me'yorlar O'zbekiston Respublikasining 1993-yil 3-sentabrda qabul qilgan «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minot to'g'risida»gi qonunida ham belgilab berilgan.

Pensiya ta'minoti tizimidagi boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha majburiy badallar to'liq yig'ilishini samarali tashkil qilish, amaldagi boshqaruv tuzilmalarini qisqartirish hamda pensiyalar va nafaqalar to'lashga yo'naltiriladigan mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 15-noyabrdagi «O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minotini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 444-sonli qarori bilan budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag' to'plash va mablag' to'liq tushishi ustidan nazorat qilish funksiyasi O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi zimmasiga yuklatildi va budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlar soliq-larga tenglashtirildi.

Pensiya jamg'armasining daromadlari va xarajatlari har yili O'zbekiston Respublikasining yig'ma budjeti tarkibiga kiriti-

ladigan bo'ldi hamda Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarni hisoblab chiqish va to'lash tartibi buzilganligi uchun xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan moliyaviy jazolar qo'llanilishi, shu jumladan, to'lovlar o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun penya hisoblanishi qonun hujjatlarida belgilab qo'yildi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag'lar to'plash tartib qoidalari Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 23-dekabrdagi «Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'larini shakllantirish va sarilash tartibi to'g'risida»gi nizomni tasdiqlash haqida»gi 498-sonli qarori bilan tasdiqlangan nizom asosida 2004-yilgacha amalga oshirilib keldi.

Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 25-dekabrdagi 567-sonli qarori bilan budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarni hisoblash va to'lash tartiblarini soddalashtirish maqsadida, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalar, bandlik fondiga ajratmalar va kasaba uyushmalari jamg'armasiga ajratmalar birgalikda yagona ijtimoiy to'lov nomi bilan yuritiladigan bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 21-oktabrdagi 490-sonli qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi to'g'risida»gi nizomga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi (keyingi o'rinlapda Jamg'arma deb ataladi) ijtimoiy ta'minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirishga yomaltiriladigan maqsadli moliyaviy resurslarni jamlaydi.

Jamg'arma mablag'lari O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankidagi yagona yig'ma hisob raqamida jamlanadi.

Jamg'arma yuridik shaxs hisoblanadi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida mustaqil balansga, hisob raqamlariga, shu jumladan, xorijiy valutadagi hisob raqamlariga, O'zbekiston

Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan gerbli muhrga ega bo'ladi.

Majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarning yig'inishini ta'minlash, shuningdek, ushbu mablag'larning Jamg'armaga to'liq tushishini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va uning hududiy organlari quyidagilarni ta'minlaydi:

- majburiy ajratmalar, badallar va manbalar bo'yicha boshqa to'lovlarning to'g'ri hisoblanishi, Jamg'armaga to'liq va o'z vaqtida to'lanishini nazorat qilish;

- jamg'armaga majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarni to'lovchilar bo'yicha hisobga olib borish;

- yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan Jamg'armaga majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarning to'g'ri hisoblanishini, shuningdek, Jamg'arma bilan o'zaro hisob-kitoblarning holatini tekshirish;

- majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarni hisoblash tartibini va to'lash muddatlarini buzganlik uchun yuridik va jismoniy shaxslarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy va ma'muriy javobgarlik choralarini qo'llanish;

- badallarni har bir shaxs bo'yicha hisobga olish hamda mehnat daftarchalari yuritish uchun har chorakda tegishli ijtimoiy ta'minot bo'limlariga yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar hamda dehqon xo'jaliklari a'zolari tomonidan to'langan badallar miqdorlari to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etish.

Jamg'armaning maqsadi va asosiy vazifalari:

Majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlardan tushgan mablag'larni jamlash yo'li bilan ijtimoiy ta'minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirish, shuningdek, mablag'larning pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni to'lashga maqsadli va samarali sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirishli Jamg'arma faoliyatining maqsadi hisoblanadi.

Quyidagilar Jamg'armaning asosiy vazifalari hisoblanadi:

- fuqarolarning ijtimoiy ta'minotga va ijtimoiy sug'urtaga bo'lgan davlat tomonidan kafolatlangan huquqlarini amalga oshirish;

- respublikada pensiya ta'minotini yanada takomillashtirish;

- majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarni Jamg'armaning budjetdan tashqari maxsus hisob raqamida markazlashtirilgan tartibda jamlash;

- pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni to'lashga xarajatlarni moliyalashtirish;

- Jamg'arma mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishi ustidan nazoratni ta'minlash;

- Jamg'arma mablag'larini ko'paytirishni tashkil etish;

- davlat ijtimoiy sug'urtasi sohasida xalqaro aloqalarni amalga oshirish, chet el tajribasini o'rganish va undan foydalanish.

Soliq kodeksining 312-moddasiga asosan O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmani to'lovchilari hisoblanadi.

Quyidagilar budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmaning to'lovchilari bo'lmaydi:

- notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno;

- yagona soliq to'lovchini to'lovchi yuridik shaxslar.

16.5. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar obykti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarni taqdim etish va to'lash tartiblari

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq, Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmaning obykti va bazasi quyidagicha belgilangan.

**Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy
ajratmaga tortish obyektlari⁷⁹**

№	To'lovchilar	Ajratmaga tortish obyekti
1.	Vositachilik, topshiriq shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2.	Tayyorlov, ta'minot-sotish tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3.	Ulgurji savdo korxonalarini uyushmasi tizimiga kiradigan respublika ixtisoslashtirilgan ulgurji baza-kontoralari va ularning hududiy (viloyat, viloyatlararo va tumanlararo) bazalari	yalpi daromad
4.	«O'zdonmahsulot» AK korxonalarini (g'alla qabul qilish korxonalarini va don qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalarini)	QQS chegirilgan holda ta'minot-sotish ustamasi va chegirmasi
5.	Kredit va sug'urta tashkilotlari	daromad
6.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko'rsatadigan korxonalar	foizli daromad

⁷⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (22-ilovasi).

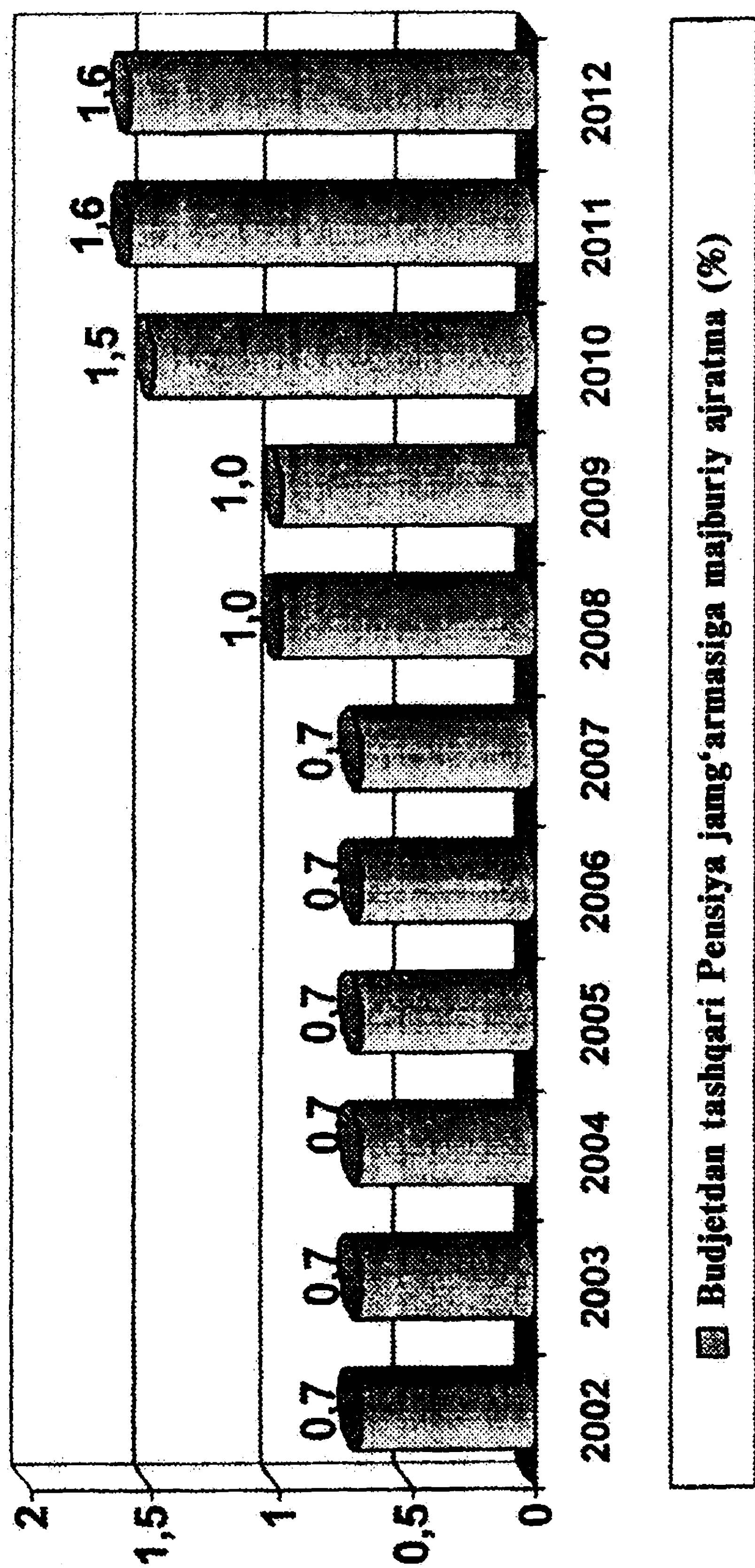
7.	Kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv va gaz ta‘minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta‘minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi. Suv ta‘minoti korxonalari uchun - suv, gaz ta‘minoti korxonalari uchun - tabiiy gazning xarid qiymatini chegirgan holda
8.	Qurilish, qurilish-montaj, ta‘mir-lash-qurilish. ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	1 QQSni chegirgan holda o‘z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig‘ini chegirgan holda

Yuridik shaxslar bir necha xil obyektlarga ega bo‘lgan hollarda, ular obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli obyektlar uchun belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lashi shart.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qaroriga asosan budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratma 2012-yil 1-yanvardan 1,6 % miqdorida belgilandi.

Yuqoridagi rasmdan ko‘rinib turibdiki **Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratma** stavkasi o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lib, 2002-yilda 0,7 foizni tashkil etgan bo‘lsa 2012-yilda 1,6 foiz yoki 0,9 foiz punktiga oshirilgan. Ushbu holatni **Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga tushumlarni oshirish hisoblanadi.**

Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratmalar har oyda soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

16.4-rasm. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasining o'zgarish dinamikasi⁸⁰

⁸⁰ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda, hisobot davridan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lash hisobot davridan keyingi oynning 25-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagi tartiblar belgilandi:

- yuridik shaxslar tomonidan Davlat maqsadli jamg'armalarga ajratmalar: respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratma, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar hamda ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar bo'yicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etish tartibi belgilandi;

- yuridik shaxslar tomonidan umumlashgan Davlat maqsadli jamg'armalarga ajratmalar bo'yicha hisob-kitoblari Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

16.6. Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy to‘lovlarning joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va turlari

Respublika yo‘l jamg‘arsasiga to‘lovlar dastlab, 1993-yil 5-iyulda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Avtomobil yo‘llari to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonuniga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Avtomobil yo‘llari qurish va foydalanish «O‘zavtoyol» davlat-aksionerlik konsernini tashkil etish va uning faoliyati masalalari to‘g‘risida» 1993-yil 5-fevraldagi 58-son qaroriga ko‘ra 334-sonli «Respublika Yo‘l jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida»gi qarori tasdiqlandi.

Ushbu qarorga asosan Umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llarini loyihalash, qurish, qayta qurish, tuzatish, saqlashni mablag‘ bilan ta‘minlash, shuningdek, respublika yo‘l tarmoqlarining samarali ishlashini ta‘minlash maqsadida «O‘zavtoyol» konserni tarkibida mustaqil moliya-kredit davlat muassasasi - Respublika yo‘l jamg‘armasi, avtomobil yo‘llari hududiy davlat-aksionerlik birlashmalari va tuman boshqarmalarida esa - tegishli ravishda viloyat va mahalliy yo‘l jamg‘armalari tashkil etildi.

Mazkur qarorning birinchi ilovasiga ko‘ra tasdiqlangan «Respublika yo‘l jamg‘armasi mablag‘larini shakllantirish va ulardan foydalanish to‘g‘risida»gi nizomga ko‘ra yo‘l jamg‘armalarini shakllantirish manbalari quyidagilar hisoblangan:

- korxonalar, xo‘jaliklar, tashkilotlar tomonidan ajratiladigan mablag‘lar -mahsulotlar sotish (ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish) hajmidan, qo‘shilgan qiymat solig‘i chiqarib tashlangan holda - 1,5 foiz miqdorida;

- sotib olingan avtotransport vositalari qo‘shilgan qiymat solig‘i chiqarib tashlangan holda tovar aylanmasidan ajratiladigan yig‘imlar;

- banklar (Markaziy bankdan tashqari), sug‘urta tashkilotlari, videosalonlar (videoko‘rsatuv punktlari), kimoshdi savdolari, kazi-

nolar, nusxa ko'chirishdan, video va audiokassetalarni prokatga berishdan, pul yutuqli o'yin avtomatlaridan foydalanishdan, lotereya yutuqlari va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlar o'tkazishdan, shuningdek, ommaviy konsert-tomosha tadbirlari o'tkazilishidan daromad oluvchi korxonalar tomonidan ajratiladigan mablag'lar - daromadning 1,5 foizi miqdorida;

- avtotransport korxonalarini tomonidan ajratiladigan mablag'lar
- mahsulotlar sotish (ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish) hajmidan, qo'shilgan qiymat solig'i chiqarib tashlangan holda - 2,5 foiz miqdorida;

- «O'zavtoyol» konsernining pudrat, tadbirkorlik va boshqa faoliyat bilan shug'ullanuvchi korxonalarini, birlashmalari, tashkilotlari daromadlaridan ajratmalar;

- xorijiy davlatlar transport vositalarining O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi uchun to'lovlar (u joriy etilgandan keyin);

- qurilish, qurilish-montaj, tuzatish-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari tomonidan o'z kuchi bilan bajarilgan ishlar hajmidan, qo'shilgan qiymat solig'i chiqarib tashlangan holda mablag'lar ajratish - 1,5 foiz miqdorida.

- Yo'l jamg'armalariga ixtiyoriy badallar, respublika budjetidan ajratmalar, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida taqiqlanmagan boshqa manbalardan mablag' ajratilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003-yil 19-avgustdagi PF-3292-sonli «Umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llari qurish va ulardan foydalanishni boshqarish tizimini takomillashtirish to'g'risida»gi farmoniga muvofiq 2003-yil 21-avgustda Vazirlar Mahkamasining 361-sonli «O'zavtoyol» Davlat aksiyadorlik kompaniyasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi huzuridagi respublika yo'l jamg'armasi faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida»gi qarori ishlab chiqildi. Ushbu qarorga asosan quyidagilar amalga oshirildi:

O'zbekiston avtomobil yo'llari qurish va foydalanish davlat aksiyadorlik konsernini Avtomobil yo'llari qurish va foydalanish Davlat aksiyadorlik kompaniyasi («O'zavtoyol» DAK) etib qayta tashkil qilindi;

2003-yilning 1-oktabridan boshlab yo'l xo'jaligini boshqarish tuzilmasidagi Respublika, viloyat va mahalliy yo'l jamg'armalari tugatildi hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida Respublika yo'l jamg'armasi tuzildi;

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasiga mablag'larni yigish va tushumlarining to'liqligini nazorat qilish vazifalarini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq va Davlat bojxona qomitalari zimmasiga yuklatildi.

Quyidagilar jamg'armaning asosiy vazifalari etib belgilab berildi:

- Respublika yo'l jamg'armasi mablag'lari tushishi va sarflanishining har yillik va choraklik balanslarini shakllantirish;

- investitsiya loyihalarining texnik-iqtisodiy asoslashlarini hamda umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash va jihozlash bo'yicha tender hujjatlarini ekspertizadan oikazish;

- yo'l xo'jaligi obyektlarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash va jihozlashning aniq ro'yxatlarini belgilangan tartibda kelishish;

- umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llaridan foydalanish va ularni saqlash bo'yicha xarajatlar smetalarini ro'yxatdan o'tkazish;

- umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash va jihozlashni tasdiqlangan xarajatlarga muvofiq moliyalashtirish, Jamg'arma mablag'laridan foydalanishning qonuniyligi va maqsadli foydalanilishini nazorat qilish.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining 2004-yil 1-yanvardagi 19,2004-14-sonli qarori 2-ilo-

vasiga asosan «O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar bo‘yicha hisob-kitoblar shakllarini to‘ldirish va taqdim etish qoidalari» belgilab berildi.

Adliya Vazirligida 2007-yil 5-mayda 1676-son bilan ro‘yxatga olingan O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining 2007-yil 4-apreldagi 35,2007-30-sonli qarori 3-ilovasida «O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar bo‘yicha hisob-kitoblar shakllarini to‘ldirish va taqdim etish qoidalari» belgilab berildi. Bu hujjatning amalga kiritilishi bilan O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining 2004-yil 1-yanvardagi 19.2004-14-sonli qarori o‘z kuchini yo‘qotdi.

Hozirgi kunda, Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish va to‘lash tartiblari 2008-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining XVI bo‘limi asosida amalga oshirilmoqda.

16.7. Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratma to‘lovchilari, obykti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to‘lash tartiblari

Soliq kodeksining 316-moddasiga asosan O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lovchilari bo‘lib hisoblanadi.

Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning to‘lovchilari bo‘lib quyidagi yuridik shaxslar hisoblanmaydi:

- notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno;
- yagona soliq to‘lovi to‘lovchi yuridik shaxslar;
- ixtisoslashtirilgan yo‘l xo‘jaligi boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar, Respublika yo‘l jamg‘armasi mablag‘lari

hisobiga moliyalashtiriladigan umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llarini saqlash, ta‘mirlash, rekonstruksiya qilish va qurish bo‘yicha ishlarni bajarganlik uchun olingan daromadlari bo‘yicha.

Sof tushum yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning soliq solish obyekti va soliq solinadigan bazasi qilib belgilangan.

Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning soliq solish obyekti va soliq solinadigan bazasi quyidagilardir:

1) kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv va gaz ta‘minoti korxonalarini uchun - mahsulotlarning (ishlarning, xizmatlarning) qo‘shilgan qiymat solig‘i va tegishli issiqlik ta‘minoti korxonalarini uchun issiqlik quvvatining, suv ta‘minoti korxonalarini uchun suvning, gaz ta‘minoti korxonalarini uchun tabiiy gazning xarid qiymati chegirib tashlangan holda realizatsiya qilingan hajmi;

2) qurilish, qurilish-montaj, tainirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun - o‘z kuchlari bilan bajarilgan, tegishli qurilish, qurilish-montaj, ta‘mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarining qo‘shilgan qiymat solig‘i chegirib tashlangan holdagi qiymati;

3) vositachilik xizmatlari ko‘rsatuvchi, shu jumladan, tovarlarni sotish bo‘yicha, vositachilik va topshiriq shartnomasi bo‘yicha hamda vositachilik xizmatlari ko‘rsatishga oid boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlari ko‘rsatuvchi yuridik shaxslar uchun - ko‘rsatilgan xizmatlar uchun qo‘shilgan qiymat solig‘i chegirib tashlangan holdagi mukofot summasi;

4) savdo faoliyatini amalga oshiradigan yuridik shaxslar uchun - tovar oboroti;

5) kredit tashkilotlari va sug‘urta tashkilotlari uchun - Soliq kodeksining 148- va 150-moddalariga muvofiq aniqlanadigan daromadlari;

6) asosiy faoliyati mol-mulkni lizingga berishdan iborat bo‘lgan yuridik shaxslar uchun - moliyaviy ijara (lizing) bo‘yicha foizli daromad summasi.

Yuridik shaxslar turli xil obyektlarga ega bo‘lgan hollarda, ular

obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli obyekt-
lar uchun belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda Respublika
yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lashi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-
dagi PQ-1675-sonli qaroriga asosan Respublika yo‘l jamg‘arma-
siga majburiy ajratma stavkasi unifikatsiya qilindi va barcha korxo-
nalarga 2012-yil 1-yanvardan 1,4 % miqdorida belgilandi.

16.6-jadval

**O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi
Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratma solish
obyektlari⁸¹**

No	To‘lovchilar	Ajratmalar solish obyekti
1.	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko‘rsatishga doir boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlarini ko‘rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2.	Tayyorlov tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3.	«O‘zdonmahsulot» AK korxonalarini (g‘alla qabul qilish korxonalarini va g‘alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalarini)	QQS chegirilgan holda ustama va chegirma
4.	Kredit va sug‘urta tashkilotlari	daromad
5.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko‘rsatadigan korxonalar	foizli daromad

⁸¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qarori (22-ilovasi).

6.	Kommunal xo'jalik tizimining issiqlik, suv ta'minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta'minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi, suv ta'minoti korxonalari uchun - suvning xarid qiymatini chegirgan holda
7.	¹ Qurilish, qurilish-montaj. Ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
8.	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «O'zbekenergo» DAK va uning korxonalari, «O'zbekneftgaz» MXK korxonalari	mahsulot sotilishi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo'yicha esa - pirovard iste'molchiga sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda

Majburiy ajratmalarni hisoblash va to'lash tartibi

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lash hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

16.8. Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar to'lovchilari, obykti, soliq solinadigan baza, imtiyozlar, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari

Soliq kodeksining 54-bobiga asosan Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalardan tashqari yig'imlar ham to'lanadi.

Yo'l jamg'armasiga yig'imlarni to'lovchilar, obykti va bazasi.

Respublika yo'l jamg'armasi yig'imlariga quyidagilar kiradi:

- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im;

- chet davlatlar avtotransport vositalarining O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'im.

Avtotransport vositalarini oluvchi yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirishni amalga oshiruvchi

O'zbekiston Respublikasi rezidentlari va norezidentlari avtotransport vositalarini olganlik yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im to'lovchilari bo'lib hisoblanadi. Chet davlatlar avtotransport vositalarining egalari yoki foydalauivchilari ushbu vositalarning O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'imi to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Yig'imler uchun obyekt quyidagilardir:

- avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish;

- chet davlatlar avtotransport vositalarining O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tish.

Yig'imler undiriladigan baza sifatida quyidagilar belgilangan:

- olingan yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalarining qiymati;

- O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganida yoki uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganida chet davlatlarning avtotransport vositalari.

Yig'imler stavkasi, imtiyozlar va yig'imlarni to'lash tartibi. Avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig'imni to'lashdan quyidagilar ozod qilinadilar:

1) ishlab chiqaruvchi korxonadan qo'l bilan boshqarishga moslashtirilgan yengil avtomobilni yoki motoaravachani oluvchi barcha guruhlardagi nogironlar;

2) ixtisoslashtirilgan savdo tarmog'idan O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan yangi avtomobil oluvchi fuqarolar, shuningdek, yaqin qarindoshlaridan hadya shartnomasi yoki meros asosida avtomobillar va motoaravachalarni oluvchi fuqarolar;

3) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llarini saqlash, ta'mirlash, rekonstruksiya qilish va qurishni amalga oshiruvchi

ixtisoslashtirilgan yo'l xo'jalik boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar - mazkur ishlarni amalgam oshirishda bevosita foydalaniladigan avtotransport vositalari bo'yicha;

4) faoliyatining asosiy turi yo'lovchilar tashish bo'lgan, qonun hujjatlariga muvofiq yo'lovchilar tashish uchun belgilangan namunadagi litsenziyaga ega bo'lgan avtotransport korxonalar - yo'lovchilar tashishni amalga oshiruvchi transport vositalari bo'yicha (engil avtomobillar va yo'nalishli taksilardan tashqari);

5) yuridik shaxslar - qirq tonnadan ortiq yuk ko'taradigan, olingan kon avtosamosvallari bo'yicha;

6) homiylik (beg'araz) yordami sifatida avtomobillarni olgan (sotib olgan) bolalar uylari, ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar, qariyalar va kichik yoshdagi nogironlar uchun internat-uylar, shuningdek, budjet hisobidan moliyalashtiriladigan tibbiyot muassasalari;

7) yuridik shaxslar - avtotransport vositalarini bitta tizim (davlat va xo'jalik boshqaruvi organi) ichida balansdan balansga bepul o'tkazishda;

8) qayta tashkil etish natijasida avtotransport vositasini olgan huquqiy voris;

9) avtotransport vositalarini 3-5-bandlarida ko'rsatilgan yuridik shaxslarga lizingga berish uchun oluvchi lizing beruvchilar.

Avtotransport vositalarini olganlik yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im ular O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida davlat ro'yxatidan o'tkazilayotganda, qayta ro'yxatdan o'tkazilayotganda quyidagi hollarda undiriladi:

1) avtotransport vositalari oldi-sotdi, almashtirish, hadya, bepul berish shartnomasi asosida, shuningdek, qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa bitimlar asosida mulk qilib olinganda;

2) avtotransport vositalari yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yoki qonun hujjatlarida belgilangan tartibda dividendlar sifatida olinganda;

3) avtotransport vositalari lizingga berish uchun olinganda. Yig'im taraflarning yozma kelishuviga ko'ra lizing beruvchidan yoki lizing oluvchidan undiriladi. Lizing beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan taqdirda, yig'im lizing oluvchidan undiriladi. Lizing shartnomasi muddati tugaganidan so'ng mazkur lizing (ikkilamchi lizing) shartnomasi predmeti bo'lgan avtotransport vositasi qayta ro'yxatdan o'tkazilayotganida takroran yig'im undirilmaydi;

4) avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganda.

Avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig'im to'langanligi to'g'risidagi hujjat taqdim etilmagan holda avtotransport vositalarini ro'yxatdan o'tkazish, qayta ro'yxatdan o'tkazish yoki texnik ko'rikdan o'tkazish amalga oshirilmaydi.

Chet davlatlar avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'im chet davlatning avtotransport vositasi O'zbekiston Respublikasi hududiga kirayotganida undiriladi.

16.7-jadval

**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi
Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar va ajratmalar
STAVKALARI⁸²**

No	Yig'imlar va ajratmalar turlari	Yig'imlar stavkalari
I	Xorijiy davlatlar avtotransport vositalarini O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish va tranzit qilishdan yig'imlar	AQSh dollarida

⁸² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori.

16.7-jadvalning davomi

1.	O'zbekiston Respublikasi hududiga xorijiy davlatlardan avtotransport vositalarini olib kirganlik va tranzit qilish uchun yig'im, bir avtotashuvchini olib kirganlik uchun (2-5-bandlarda ko'rsatilgan mamlakatlar bundan mustasno)	400
2.	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Tojikiston Respublikasining har bir yuk avtotransport vositasi va avtobusini olib kirganlik va tranzit qilganlik uchun yig'implar	
	bitta yuk avtotransport vositasi va avtobusdan	130
	yuk avtotransport vositasi va avtobus O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan 3 sutkadan oshgan har bir kun uchun	70
	yuk avtotransport vositalari va avtobuslarni O'zbekiston Respublikasi hududi orqali uchinchi mamlakatlarga (MDH mamlakatlaridan tashqari) tranzit olib o'tganlik uchun	90
3.	O'zbekiston Respublikasi hududiga Qozog'iston Respublikasi yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini olib kirganlik uchun yig'implar, O'zbekiston Respublikasi hududi orqali tranzit qilish bundan mustasno, bir yuk avtotransport vositasini olib kirganlik uchun	300
4.	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Qirg'iziston Respublikasining yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini olib kirish va tranzit qilish uchun yig'implar	300

5.	O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab Turkmaniston Respublikasi avtotransport vositalarini olib kirish va tranzit qilish uchun yig'implar, avtotransport vositalari turlari bo'yicha quyidagi og'irlikdagi yuklarni ko'taradigan yuk avtotransport vositalari:	
	10 tonnagacha	50
	10 tonnadan 20 tonnagacha	100
	20 tonnadan ko'p	150
	o'rindiqlar soni quyidagicha bo'lgan avtobuslar:	
	12 o'rindiqqacha	25
	13 o'rindiqdan 30 o'rindiqqacha	50
	30 o'rindiqdan ko'p	100
	tranzit o'tayotgan yengil avtotransport vositalari	30
	tranzit o'tayotgan mototsikllar	15
II	Avtotransport vositalari olinganligi va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganligi uchun ushbu vositalarning egalari (foydalanuvchilari) tomonidan O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida ro'yxatdan o'tkazish chog'ida to'lanadigan yig'im	foydalanish muddatiga qarab har bir ot kuchi uchun eng kam ish haqiga nisbatan foizda*
	foydalanish muddati 3 yilgacha	10
	foydalanish muddati 3 yildan 7 yilgacha	7
	foydalanish muddati 7 yildan ortiq	5
III	«O'zavtoyob» DAK korxonasi va tashkilotlari mol-mulkini sotib olishdan tushgan mablag'larning budjetga tushishi lozim bo'lgan umumiy summasidan ajratmalar (%)	50

Izohlar:

**) Yig'im miqdori:*

o'rindiqlar soni 40 tagacha bo'lgan avtobuslar va yuk ortish hajmi 20 tonnagacha bo'lgan yuk avtotransport vositalari bo'yicha - xarid qiymatining 20 foizidan;

qolgan avtotransport vositalari bo'yicha - xarid qiymatining 6 foizidan kam bo'lmasligi kerak.

1. O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab xorijiy davlatlarning og'ir yuk tashuvchi va yirik gabaritli transport vositalari o'tganligi uchun mazkur ilovada nazarda tutilgan stavkalar bo'yicha yig'im to'lanishi bilan bir vaqtda qo'shimcha ravishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 11-yanvardagi 11-son qarori bilan belgilangan miqdorlarda to'lov undiriladi.

2. O'zbekiston Respublikasining Tojikiston Respublikasi bilan Davlat chegarasini kesib o'tadigan xorijiy yuk avtotransport vositalari va avtobuslarning O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va tranzit o'tishi uchun mazkur ilovada nazarda tutilgan stavkalar bo'yicha yig'im to'lanishi bilan birga qo'shimcha ravishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2008-yil 17-dekabdagi 274-son qarori bilan belgilangan miqdorlarda yig'imlar ham undiriladi.

Gumanitar yuklarni olib o'tishda avtotransport vositalarining olib kirilishi va tranzitida undiriladigan yig'imlar stavkasiga nisbatan 0,5 kamayuvchi koeffitsiyenti qo'llaniladi.

Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalarini qo'llaniladi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabdagi PQ-1675-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvaridan ixtisoslashgan savdo tarmog'idan Rossiya Federatsiyasi va Ukrainada ishlab chiqarilgan yangi avtomobil xarid qiluvchi fuqarolar avtotransport vositalarini sotib olganligi va (yoki) vaqtincha O'zbe-

kiston Respublikasi hududiga olib kirganligi uchun Respublika yo'1 jamg'armasiga to'lanadigan yig'imlardan ozod etilishi belgilandi.

16.9. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma joriy etilishing iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Budjetdan tashqari maktab ta'limi jamg'armasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2004-yil 21-maydagi «2004-2009-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi to'g'risida»gi PF-3431-sonli farmoni hamda unga asosan ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 7-iyundagi «Budjetdan tashqari maktab ta'limi jamg'armasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 263-sonli qaroriga muvofiq tashkil qilingan.

Maktab ta'limi jamg'armasiga mablag'lar jamlanishini ta'minlash, maktablarni tiklash, ularni zamonaviy o'quv-laboratoriya asbob-uskunalari, kompyuter texnikasi, maktab partalari va mebellar bilan jihozlash ishlarini o'z vaqtida moliyalashtirish maqsadida tashkil qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2004-yil 19-fevraldagi 2004-2008-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish dasturini tayyorlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoyishiga binoan tuzilgan maxsus komissiya tomonidan 2004-2009-yillarda Maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi ishlab chiqildi va 2004-yil 9-iyuldagi «O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «2004-2009-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori bilan tasdiqlandi. Dastur doyrasida quyidagi natijalarga erishildi:

Maktab ta'limini rivojlantirish umummilliy dasturi doirasida ta'lim muassasalaridagi jihozlangan fizika laboratoriya xonalari

soni 6962 taga, kimyo laboratoriya xonalari 6682 taga, biologiya xonalari 6682 taga oshdi.

Mamlakatimizda 1500 dan ortiq yangi kasb-hunar kolleji va akademik litsey barpo etildi.

2004-2009-yillarda 1607 ta maktab ichimlik suvi bilan ta'minlandi. 1163 ta maktab gazlashtirildi, 1607 ta maktab telefon aloqasiga, 1076 ta maktab esa markaziy va maktab hovlisiga moslashtirilgan kanalizatsiya tarmog'iga ulandi.

1991-2003-yillarda yurtimizning barcha hududlarida 1 million 893 ming o'quvchiga mo'ljallangan umumta'lim maktablari hamda 152,8 ming o'ringa mo'ljallangan maktabgacha ta'lim muassasalarini qurish va mavjudlarini ta'mirlash ishlari amalga oshirildi.

Maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi doirasida esa 2004-2009-yillarda respublika bo'yicha 3 million o'quvchi o'rinli 8501 ta maktabda qurilish-rekonstruksiya ishlari bajarildi. Jumladan, 351116580 o'quvchi o'rinli) yangi maktab binosi qurildi, 2470 ta (851294 o'quvchi o'rinli) maktab kapital rekonstruksiya qilindi, 3608 ta (2044942 o'quvchi o'rinli) maktab kapital, 2072 tasi esa joriy ta'mirlashdan chiqarildi. Ushbu maqsadlarga jami 1,4 trillion so'm sarflandi.

Dastur doirasida qayta tiklash ishlari amalga oshirilgan maktablarning 1326 tasi (16 foiz) shaharlarda, 6887 tasi (81 foiz) qishloq hududlarida, 288 tasi esa (3 foiz) borish qiyin bo'lgan hududlarda joylashgan bo'lib, bu bilan shahar va qishloq maktablarining moddiy-texnik bazasi orasidagi tafovut barham topdi.⁸³

2012-yil 19-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vaziri-

⁸³ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi» mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. -T.: Iqtisodiyot. 2012. 282-b.

falariga bagʻishlangan majlisida Prezidentimiz Islom Karimov «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga koʻtaradigan yil boʻladi» mavzusidagi maʼruzasida taʼlim sohasini rivojlantirish boʻyicha amalga oshirgan ishlar haqida alohida toʻxtaldi. Oʻtgan yillar mobaynida yurtimizda umumiy oʻrta taʼlimdan boshlab oʻrta maxsus, kasb-hunar va oliy taʼlimgacha boʻlgan boʻgʻinlarda chuqur bilim va puxta kasb-hunar tayyorgarligiga ega boʻlgan yosh avlodni tarbiyalash jarayonini oʻz ichiga olgan yaxlit uzluksiz taʼlim tizimini shakllantirish ishlari izchil davom ettirildi.⁸⁴

2010-yil 28-sentabrda Prezident farmoyishi bilan tashkil etilgan, ishchi guruhi tomonidan ishlab chiqilgan, 2011-2015-yillarda oliy taʼlim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilashga qaratilgan Dastur maʼqullandi. Shuningdek, Prezidentimizning 2011-yil 20-maydagi «Oliy taʼlim muassasalari moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash boʻyicha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi qarori Oliy taʼlim muassasalarini modernizatsiya qilish, ularni zamonaviy oʻquv va ilmiy-tadqiqot va laboratoriya jihozlari bilan laʼminlash, taʼlim jarayonlarini sifat jihatdan yangi bosqichga koʻtarish, ilgʻor pedagogik texnologiyalar hamda oʻqitish shakllarini joriy etish, oʻqituvchi kadrlar mehnatini ragʻbatlantirishni kuchaytirish asosida iqtisodiyot soha va tarmoqlarida talab qilinadigan oliy maʼlumotga ega mutaxassislarni tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadlarini qamrab olgan. Avvalo, ushbu dastur:

- 1) 2011-2016-yillarda oliy taʼlim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va rivojlantirishga qaratilgan;
- 2) yuqori malakali kadrlar tayyorlash yoʻnalishlari va mutaxassisliklarini maqbullashtirish, davlat taʼlim standartlarini yanada takomillashtirishga yoʻnaltirilgan;

⁸⁴ Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga koʻtaradigan yil boʻladi». «Xalq soʻzi». 2012-yil 20-yanvar, №4(5434).

3) 2011-2016-yillarda oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash bo'yicha dasturni amalga oshirish uchun moliyaviy xarajatlarni aks ettiradi;

4) o'quv-laboratoriya binolari, sport inshootlari va talabalarining turar-joylarini qurish, rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash va jihozlash bo'yicha manzilli dasturlarga kiritiladigan oliy ta'lim muassasalarining ro'yxatini o'z ichiga olgan;

5) oliy ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan zamonaviy ilmiy-tadqiqot laboratoriyalarining ilova qilingan ro'yxatiga ega;

6) Dasturni o'z vaqtida va sifatli amalga oshirishini ta'minlash bo'yicha ishlarni muvofiqlashtirish uchun Maxsus komissiya tarkibi tashkil etilishi ta'kidlangan;

7) 2011-2016-yillarda oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash bo'yicha dasturning amalga oshirilishi ustidan tizimli monitoring o'rnatishni nazarda tutadi.

2011-yilda umumta'lim maktablarining moddiy-texnik bazasi yanada mustahkamlanib, xalq ta'limi tizimida o'quv-laboratoriya jihozlari bilan ta'minlangan, 46 ming 300 dan ortiq o'quvchiga mo'ljallangan 166 ta yangi maktab qurilib, rekonstruksiya qilingan. 151 ta maktabda kapital ta'mirlash ishlari belgilangan muddatda va sifatli bajarilgan. Ta'lim muassasalarida qurilish-tiklash ishlari sarhisob qilinib, 2012-yilda bu borada amalga oshirilishi ko'zda tutilgan ishlar belgilangan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 22-sentabrdagi PQ-1620-sonli qarori bilan 2012-yilda jami 349 ta umumta'lim maktabida qurilish-ta'mirlash ishlari amalga oshirilishi rejalashtirilgan bo'lib, ushbu maqsadlargajami 155,3 milliard so'm mablag ajratish ko'zda tutilgan.⁸⁵

Bundan tashqari, uy-joy massivlari hududida respublika bo'yicha jami 14 ta umumta'lim maktabining (12,3 milliard so'm) yangidan qurilishi ham rejalashtirilgan. Mamlakatimiz-

⁸⁵ Musayev J. Ustuvor vazifalar belgilandi. «Ma'rifat», 2012-yil 1-fevral.

dagi 852 ta maktabda zamonaviy o'quv kompyuter sinflari tashkil etilib, 9 ming 400 dan ziyod umumta'lim maktabi yoki jami maktablarning 96 foizi Ziyonet elektron axborot tarmog'iga ulangan. Bu o'z navbatida o'quvchilarni internet tarmog'idagi turli buzg'unchi g'oyalardan himoya qilish imkonini beradi.

Xalq ta'limi tizimi uchun hukumatimiz tomonidan 2000-yilda budjetdan 168 milliard 660 million so'm mablag' ajratilgan bo'lsa, 2010-yilda bu ko'rsatkich 3,3 trillion so'mni tashkil etgan (qariyb 20 barobar ortgan). 2011-yilda esa tizimga 4,2 trillion so'm ajratildi, ya'ni bu miqdor o'tgan yilga nisbatan ham 28 foiz ko'p demakdir.

Mamlakatimizda tibbiyot sohasini rivojlantirish, aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish sifati va samaradorligini oshirish, onalik va bolalikni muhofaza qilish, zamon talablariga mos malakali tibbiy kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda chiqarilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish va rivojlantirish Davlat dasturining asosiy yo'nalishlari to'g'risida»gi 2007-yil 19-sentabrdagi PF- 3923-sonli farmoni, «Respublika tibbiyot muassasalari faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari» to'g'risidagi 2007-yil 2-oktabrdagi PQ-700-sonli qarori. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Sog'liqni saqlash tizimining hududiy tashkilotlari faoliyati va strukturasi tashkil qilishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2008-yil 18-martdagi 48-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining «Qishloq vrachlik punktlari faoliyatini tashkil qilishni takomillashtirish to'g'risida»gi 2009-yil 29-martdagi 80-sonli buyrug'i buning yorqin isbotidir.

Mamlakatimiz Prezidenti Islom Karimov 2011-yil 26-noyabrda «O'zbekistonda onalik va bolalikni asrashning «Sog'lom ona – sog'lom bola» milliy modeli» mavzusidagi xalqaro simpoziumning ochilish marosimida so'zlagan ma'ruzasida ta'kid-

lab o‘tganidek, mustaqillik yillarida yurtimizda sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilishining milliy modelini yaratishning poydevori bu avvalo sog‘liqni saqlashning birlamchi bo‘g‘inida 3200 dan ortiq qishloq vrachlik punktlarining tashkil etilishi bo‘ldi.

Prezidentimizning 2011-yil 28-noyabrda «Sog‘liqni saqlash tizimini isloh etishni yanada chuqurlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarorida qayd etilganidek, mamlakatimizda sog‘liqni saqlash tizimining birlamchi bo‘g‘ini ushbu tizimning dolzarb ahamiyatga molik masalalaridan bin bo‘lib qolmoqda, shu sababli respublikamizning eng chekka rayonlarida yana 102 ta qishloq vrachlik punkti tashkil etish va ularning moddiy-texnik bazasini rivojlantirish rejalashtirilmoqda.

Yurtimizda o‘tgan davr mobaynida sog‘liqni saqlash sohasida 14 ta qonun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 20 dan ortiq farmon va qarorlari hamda Hukumatning 100 ga yaqin qarori qabul qilindi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan «Sog‘lom ona – sog‘lom bola» dasturi umummilliy harakatga aylandi. Muruvvat uylari, maxsus maktab-internatlarning moddiy-texnik bazasi ham mustahkamlanib, ta‘lim-tarbiya, sog‘lomlashtirish tizimi tobora takomillashmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 21-maydagi «Tez tibbiy yordam tizimi faoliyatini takomillashtirish haqida»gi PQ-1114-sonli qaroriga ko‘ra, 2009-2011-yillarda 698 ta maxsus avtotransport sotib olindi va tizimning avtotransport bilan ta‘minoti 94 foizga yeidi. Hududlardagi tez tibbiy yordam mashinalari 127 ta EKG apparati, 35 ta defibrillyator va 30 ta so‘rg‘ich bilan qo‘shimcha ravishda ta‘minlandi.

2010-yilda mamlakatimizning 130 ta tumanidagi tez tibbiy yordam bo‘limi va shoxobchasida 3,1 milliard so‘mlik ta‘mirlash ishlari bajarildi. 2011-yilda tez tibbiy yordam shoxobchalarini ta‘mirlash bo‘yicha manzilli dastur asosida 1,3 milliard so‘m mablag‘ rejalashtirildi va 162 ta shoxobchada ta‘mirlash

ishlari yakunlandi. Yurtimizda zamonaviy diagnostika va davolash uskunalari bilan jihozlangan, yuqori malakali tibbiy xizmat ko'rsatadigan 10 ta ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazi tashkil etildi.

2011-yil davomida respublika ixtisoslashtirilgan va ilmiy-amaliy tibbiyot markazlarida jami 77945 nafar bemor davolanib chiqdi. Ularning 20062 (26,7 foizi) nafari davlat budjeti hisobidan imtiyoz asosida davolangan bemorlar, 56550 nafari esa (73,3 foizi) pullik asosida davolangan bemorlardir. Markazlarda jami 22408 ta operatsiya va diagnostika muolajasi bajarildi, shundan 10664 tasi (46 foizi) yuqori texnologiyalar asosidagi muolajalardir. Bajarilgan operatsiyalar 2010-yilga nisbatan 1752 taga, yuqori texnologiyalar asosidagi operatsiyalar esa 914 taga oshdi.

Respublikadagi 53 ta tumanlararo OITS diagnostika laboratoriyalarida ta'mirlash ishlari bajarildi. OITSGa qarshi kurash markazlari va tumanlararo OITS diagnostika laboratoriyasida davlat budjeti hisobidan 7,5 milliard so'mlik zamonaviy laboratoriya-diagnostika asbob-uskunalari o'rnatilmoqda. 2010-yilda 1,5 milliondan ortiq shaxs OIV infeksiyasi bo'yicha tekshirildi va bunday tadbirlar 2008-yilga nisbatan 2 marta ko'paydi.

O'zbekistonda ona va bola salomatligini muhofaza qilishning milliy modeli: «Sog'lom ona – sog'lom bola» xalqaro simpoziumi. Ozbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-noyabrdagi «Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1652-sonli qarori bilan sog'liqni saqlash sohasini rivojlantirish, tibbiy xizmat ko'rsatish tizimini tubdan yangilash, zamonaviy tibbiy asbob uskunalarni o'rnatish va yuqori darajali malakali kadrlarni tayyorlash bo'yicha bir qancha ishlarni amalga oshirish borasidagi vazifalar belgilab berildi.

2000-2011-yillarda davolash-profilaktika muassasalarini mo-

dernizatsiya qilish va eng zamonaviy laboratoriya, diagnostika va davolash uskunalari bilan jihozlashga 750 million AQSh dollaridan ortiq miqdorda budget mablag'лари yo'naltirildi va imtiyozli kreditlar hamda grantlar jalb etildi. Mustaqillik yillarida sog'liqni saqlash sohasiga qilingan xarajatlar 3,6 barobar o'sdi va bu yalpi ichki mahsulotga nisbatan qariyb 4 foizni, Davlat budgetida esa 15,7 foizdan ortiqni tashkil qilyapti.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-noyabr-dagi PQ-1652-sonli qaroriga asosan, respublika sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirishning asosiy yo'nalishlari: sog'liqni saqlashning normativ-huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish; aholiga, ayniqsa, qishloq joylarda, tibbiy-sanitariya yordami sifati va qulaylik darajasini oshirish; ixtisoslashtirilgan markazlar, shu jumladan, onkologik va sil kasalliklari muassasalari faoliyatini tubdan takomillashtirish; shoshilinch va tez tibbiy yordam ko'rsatish xizmati samaradorligi, xizmatlar tezkorligi va sifatini oshirish; ona va bola salomatligini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish; sog'liqni saqlashning nodavlat sektori faoliyatini tartibga solish va tez tibbiy yordam ko'rsatish xizmati samaradorligi, xizmatlar tezkorligi va sifatini oshirish.

Jamg'arma respublika ta'lim va tibbiyot muassasalarining moddiy-texnika bazasini zamonaviy talablarni va xalqaro standartlarni hisobga olgan holda tizimli asosda rivojlantirish va mustahkamlash, ularni eng ilg'or o'quv, tashxis va davolash asbob-uskunalari, axborot-kompyuter texnikasi bilan jihozlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budgetdan tashqari jamg'armani tashkil etish to'g'risida» 2010-yil 10-noyabr-dagi PQ-1432-son qaroriga muvofiq tashkil etilgan hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasini Ta'lim va tibbiyot muas-

sasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi etib qayta tashkil etish to'g'risida» 2011-yil 21-noyabrdagi PQ-1645-son qaroriga muvofiq qayta tashkil etildi.

Jamg'arma o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, O'zbekiston Respublikasi qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari qarorlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari va farmoyishlariga, hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga, shuningdek, Jamg'armani boshqarish kengashi qarorlariga amal qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 10-dekabrdagi 291-son qaroriga asosan «Budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi to'g'risida»gi nizom tasdiqlandi.

Jamg'armaning asosiy vazifalari va mablag'laridan foydalanish yo'nalishlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- Jamg'armaga tushayotgan mablag'larni keyinchalik ulardan ta'lim muassasalarini - umumta'lim maktablarini, akademik litsey-lar va kasb-hunar kollejlarini jihozlash (to'liq jihozlash)da maqsadli foydalanish uchun jamlash;

- ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash, shu jumladan, zarurat bo'lganda, o'quv binolarini o'quv ustaxonalari va laboratoriyalari bilan kengaytirish, sport zallari va maydonchalarini, boshqa infratuzilma obyektlarini barpo etish ishlarini moliyalashtirish;

- zamonaviy talablarni hisobga olgan holda va tasdiqlangan normativlardan kelib chiqib ta'lim muassasalarini eng yangi o'quv-laboratoriya va ishlab chiqarish uskunalari, kompyuter texnikasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'qitishga ko'maklashuvchi boshqa elementlari, shuningdek, o'quv mebeli va

anjomlari bilan tizimli jihozlash va to'liq jihozlashni moliyalashtirish;

- tasdiqlangan aniq manzilli dasturlarga muvofiq sog'liqni saqlash muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash ishlarini moliyalashtirish;

- zamonaviy talablar va belgilangan normativlardan kelib chiqqan holda sog'liqni saqlash muassasalarini eng yangi laboratoriya, tashxis va davolash asbob-uskunalari, kompyuter texnikasi hamda boshqa tibbiyot apparatlari, maxsus mebel va anjomlar bilan jihozlash hamda doimiy asosda tizimli qayta jihozlashni moliyalashtirish.

Jamg'arma daromadlarini shakllantirish manbalari va tartibi

Jamg'arma daromadlari quyidagi manbalar hisobiga shakllantiriladi:

- xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan Jamg'armaga qonun hujjatlarida belgilangan tartibda majburiy ajratmalarni to'lashdan tushadigan mablag'lar;

- Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining budjetdan tashqari mablag'lari;

- xalqaro moliya institutlari hamda boshqa xorijiy donorlarning grantlari va imtiyozli kreditlari (qarzlari);

- sog'liqni saqlashga xarajatlar hisobiga alohida satr bilan ajratiladigan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag'lari va markazlashtirilgan investitsiyalar;

- xayriya qiluvchilar - yuridik va jismoniy shaxslar, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining mablag'lari;

- Jamg'armaning vaqtincha bo'sh mablag'larini joylashtirishdan olinadigan daromadlar va qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa tushumlar.

Xo'jalik yurituvchi subyektlar (to'lovchilar) tomonidan Jamg'armaga majburiy ajratmalar summasi har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga ko'ra belgilanadigan to'lov obykti va stavkasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Xalqaro moliyaviy tashkilotlar va institutlarning grantlari va imtiyozli kreditlari (qarzlari), xayriya qiluvchilar mablag'lari, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining mablag'lari Jamg'arma hisobiga qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tushadi.

16.10. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'arniasiga majburiy ajratma to'lovchilari, obykti, stavkalar, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari

Qonunchilikka asosan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi mulkchilik shaklidan qat'iy nazar barcha yuridik shaxslar «**Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga**» majburiy ajratma to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Soliq solishning alohida tartibiga ega bo'lgan yuridik shaxslar, shuningdek, ko'rsatilgan ajratmalar to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Yuridik shaxslar deb o'z mulkida, xo'jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo'lgan hamda o'z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, shuningdek, mustaqil balans va hisob raqamiga ega bo'lgan korxonalar, tashkilotlar va muassasalarning barcha turlari hisoblanadi.

**O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi
Ta’lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya
qilish, mukammal ta’mirlash va jihozlash
jamg‘armasiga majburiy ajratmalar solish
OBYEKTLLARI⁸⁶**

No	To‘lovchilar	Ajratmalar solish obyekti
1.	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko‘rsatishga doir boshqa shartnomalar bir yicha vositachilik xizmatlarini ko‘rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2.	Tayyorlov tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
	«O‘zdonmahsulot» AK korxonalarini (g‘alla qabul qilish korxonalarini va g‘alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalarini)	QQS chegirilgan holda ustama va chegirma
4.	Kredit va sug‘urta tashkilotlari	daromad
5.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko‘rsatadigan korxonalar	foizli daromad
6.	Kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv ta‘minoti korxonalarini	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishlicha issiqlik ta‘minoti korxonalarini uchun - issiqlik energiyasi, suv ta‘minoti korxonalarini uchun - suvning xarid qiymatini chegirilgan holda

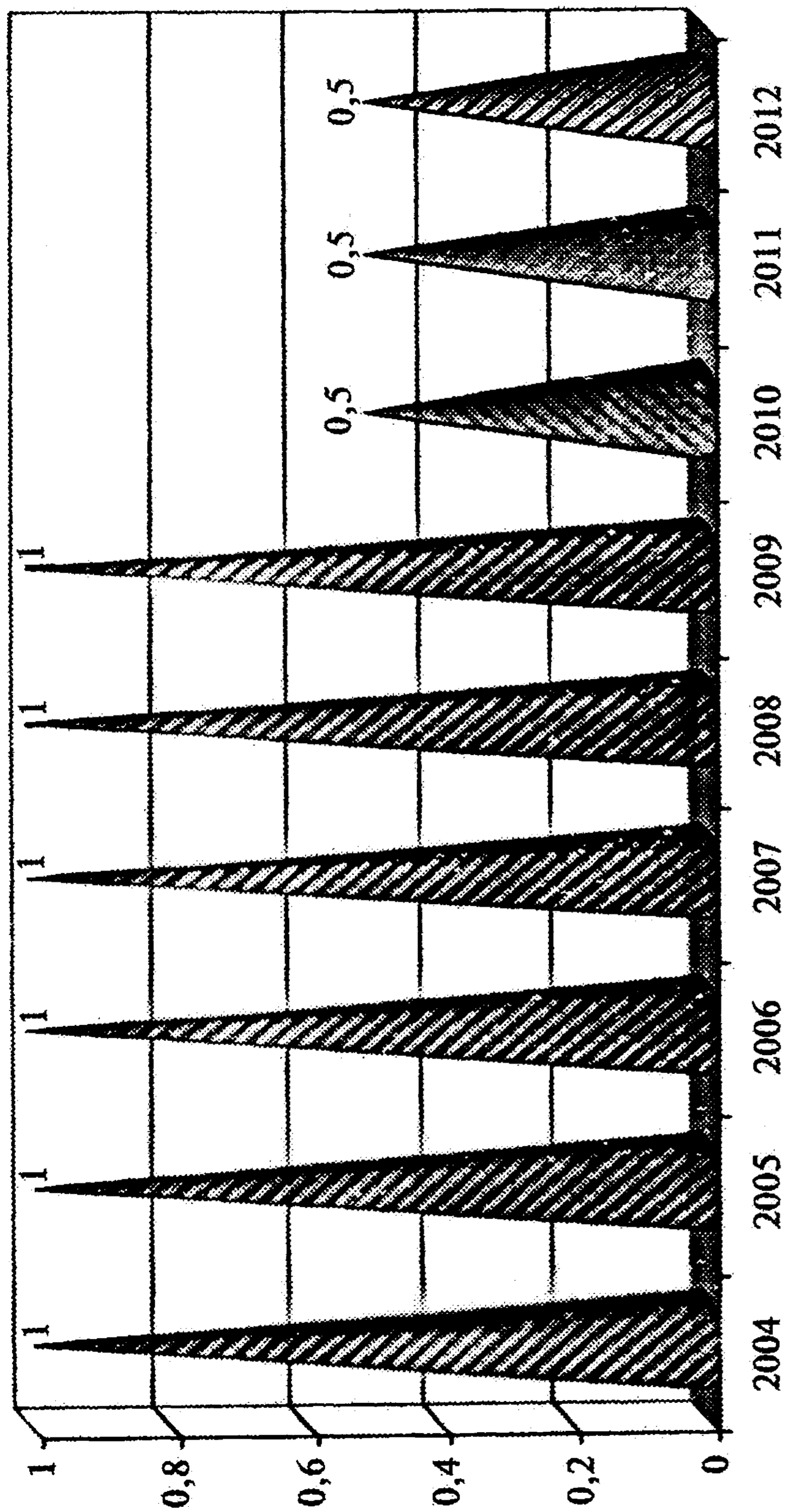
⁸⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori (22-ilovasi).

7.	Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushinish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
8.	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «O'zbek-energo» DAK va uning korxonalari, «O'zbekneftgaz» MXK korxonalari	mahsulot sotilishi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo'yicha esa - pirovard iste'molchiga sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda

Izoh:

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar bo'yicha xo'jalik yurituvchi subyektlarga qonun hujjatlari bilan oldin berilgan imtiyozlar O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarga tatbiq etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qaroriga asosan, Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar stavkasi 2012-yil 1-yanvardan 0,5 foiz miqdorida belgilandi.

Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash
va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasi (%)

16.6-rasm. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasining o'zgarish dinamikasi⁸⁷

⁸⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

Yuqoridagi rasmdan ko‘rinib turibdiki, jamg‘arma tashkil etilgan 2004-yilda stavkasi 1,0 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2010-2012-yillarda ajratma stavkasi 0,5 foizni yoki 2 barobarga kamayganligini ko‘rishimiz mumkin.

Ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratmalar to‘lashdan notijorat tashkilotlar ozod etiladi, ularning tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadi va tushumlari bundan mustasno.

Ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratma soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Majburiy ajratmalarning hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to‘lovchilar tomonidan har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratma to‘lash hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, Jamg‘armaning Ijro etuvchi direksiyasiga hisobot oyidan keyingi oyning 1-kunidagi holat bo‘yicha hisoblangan va

tushgan majburiy ajratmalar summalari, shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri bo'yicha mazkur ajratmalar bo'yicha qarzdorlik to'g'risidagi tezkor hisobotni taqdim etadi.

Jamg'armaning Ijro etuvchi direksiyasi majburiy ajratmalar to'lovlaridan tushgan mablag'larga tegishli bo'lgan qo'shimcha ma'lumotlarni Davlat soliq qo'mitasidan so'rash huquqiga ega.

Majburiy ajratmalar to'lovchilari amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq mazkur to'lovning to'g'ri hisoblab chiqarilishi va o'z vaqtida to'lanishi uchun javob beradilar. Jamg'armaning ijro etuvchi direksiyasi majburiy ajratmalarning kelib tushgan summalarning maqsadli ishlatilishi uchun amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq javob beradi.

Majburiy ajratmalarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi ustidan nazorat davlat soliq xizmatining organlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda, davlat soliq xizmatining organlari qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy sanksiyalar qo'llash huquqiga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budjetdan tashqari jamg'armani tashkil etish to'g'risida» 2010-yil 10-noyabrdagi PQ-1432-son qarorini bajarish yuzasidan Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 10-dekabrdagi «Budjetdan tashqari ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'arماسi faoliyatini tashkil etish chora- «tadbirlari to'g'risida»gi qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga ko'ra, «Budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'arماسi to'g'risida»gi nizomi va «Ta'lim va tibbiyot muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlashning har yilgi dasturlarini ishlab chiqish va tasdiqlash» tartibi tasdiqlandi.

Nazorat savollari

1. Budgetdan tashqari pensiya jamg'armasi qachon va qanday maqsadda tashkil etilgan?
2. Yagona ijtimoiy to'lov qachon joriy etilgan?
3. Yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budgetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lovchilari kimlar hisoblanadi?
4. Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish uchun soliq solinadigan baza?
5. Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari qanday to'lovlarga nisbatan hisoblanmaydi?
6. Yagona ijtimoiy to'lov qanday to'lov turlari va miqdorlarda taqsimlanadi?
7. Yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budgetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini budgetga to'lash tartibi?
8. Respublika yo'l jamg'armasi qachon va qanday maqsadda tashkil qilingan?
9. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarning to'lovchilari kimlar?
10. Maqsadli jamg'armalarga ajratmalar stavkalari kim tomondan va qanday -hujjat asosida tasdiqlanadi?
11. Xorijiy davlatlarning avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganda undiriladigan to'lov qanday tartibda amalga oshiriladi?
12. Respublika yo'l jamg'armasiga tushumlarni tushushini nazorat qilish qaysi davlat organi zimmasiga yuklatilgan?
13. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lovchilar hisob-kitoblarni qaysi tashkilotga taqdim etadilar?
14. Respublika yo'l jamg'armasiga Majburiy ajratmalarni to'lashdan kimlar ozod etiladi?
15. Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasi qachon va nima maqsadda tashkil topgan?
16. «Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi»ga majburiy ajratmalarning to'lovchilari kimlar?
17. Majburiy ajratmalar stavkalari qanday tartibda va qaysi mezonlar asosida o'rnatiladi?

18. «Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi» jamg'armasiga tushumlarni tushushini nazorat qilish qaysi davlat organi zimmasiga yuklatilgan?
19. Majburiy ajratmalarni to'lashdan kimlar ozod etiladi?
20. Majburiy ajratmalarni to'lovchilar hisob-kitoblarni qaysi tashkilotga va qanday muddatlarda taqdim etadilar?

17-bob. TARMOQLI MARKETING YO'LI BILAN CHAKANA SAVDO QILISH

17.1. Tarmoqli marketing yo'li bilan chakana savdo qilish xususiyatlari

Tarmoqli tashkilot tomonidan tovarlarni sotuvchi agentlar orqali sotish ular o'rtasida tuziladigan shartnoma (oldi-sotdi, vositachilik, topshiriq va boshqalar) asosida naqd bo'lmagan hisob-kitob bo'yicha amalga oshiriladi. Bunda tarmoqli tashkilot ulgurji savdo qilish uchun litsenziyaga ega bo'lishi kerak.

Tarmoqli marketing yo'li bilan chakana savdo qilish sotuvchi agentlar tomonidan turg'un savdo shoxobchalarida amalga oshiriladi.

Sotuvchi agentlar turg'un savdo shoxobchalaridan tashqarida uyga buyurtmalar qabul qilish, muassasalar, tashkilotlar, korxonalarda, transport yoki ko'chada savdo qilish orqali potensial xaridorlar bilan ishlaydilar. Sotuvchi agentlar tovarlarni xarid qilishga qiziqmaydigan iste'molchilarga tovarlarni zo'rlab tiqishtirmasliklari, shuningdek, ularning birinchi talabi bilan tovarlarni taklif qilishni to'xtatishlari kerak. Sotuvchi agentlar tomonidan buyurtmalar bevosita muloqot qilish asosida xaridorlarning tovarning u yoki bu turini xarid qilishi uchun qabul qilinadi.

Buyurtma ikki nusxadagi blankalarda rasmiylashtiriladi, blankada:

- buyurtmaning tartib raqami;
- sotuvchi agentning familiyasi, ismi, otasining ismi;

- sotuvchi agent va tarmoqli tashkilot o'rtasida tuzilgan shartnomaning tartib raqami va sanasi;

- sotiladigan tovarning nomi, narxi, miqdori va umumiy qiymati, shuningdek, qo'shimcha xizmatlar ko'rsatilsa, ko'rsatiladigan qo'shimcha xizmatlar qiymati;

- sotib olinadigan tovarga haq to'lash usuli;

- buyurtma qabul qilingan va u bajariladigan sana;

- xaridorning familiyasi (ismi, otasining ismi) va imzosi ko'rsatiladi.

Buyurtma blankasining birinchi nusxasi xaridorga beriladi, ikkinchi nusxasi sotuvchi agentda saqlanadi.

Sotuvchi agent tovarlarni taklif qilishda ularni ishlab chiqaruvchilar, kelib chiqish mamlakatlari, sifat tavsiflari, biror-bir cheklashlar bor-yo'qligi va bo'lishi mumkin bo'lgan qo'shimcha to'lovlar to'g'risidagi ma'lumotlarni potensial xaridorga to'liq ma'lum qilishga majburdir.

Xorijiy tijorat tashkilotlarining vakolatxonalari orqali bioaktiv qo'shimchalar, dori vositalari va tibbiy maqsadida buyumlarni tarmoqli marketing yo'li bilan sotuvchi agentlar orqali sotish taqiqlanadi.

Quyidagilar orqali:

- tadbirkorlik faoliyati subyekti hisoblanmagan jismoniy shaxslar orqali;

- xorijiy tijorat tashkilotlarining vakolatxonalari orqali tarmoqli marketing vositasida import tovarlarni olib kelish va sotishga yo'l qo'yilmaydi.

Sotuvchi agentlarning iste'molchilardan to'lovlarni qabul qilishi faqat fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat-kassa mashinalaridan va to'lov terminallaridan foydalangan holda turg'un savdo shoxobchalarida amalga oshiriladi.

Tarmoqli tashkilotlar va (yoki) ularning sotuvchi agentlari tomonidan tovarlarni sotishdan olingan barcha naqd pul tushumlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda bankka inkassatsiya qilinishi (topshirilishi) kerak.

Tarmoqli tashkilot o'z faoliyatida:

- sotib olingan tovarlar sotuvchi agent tomonidan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda faqat naqd bo'lmagan hisob-kitob bo'yicha sotilishiga;

- sotuvchi agentlar bilan tuzilgan shartnomalar asosida tarmoqli marketingni amalga oshirish uchun sotuvchi agentlarni jalb etishga;

- qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda va tartibda soliq va moliya hisoboti taqdim etishga;

- sotuvchi agentlarga tarmoqli tashkilotning tovarlari ular tomonidan sotilishi huquqidan dalolat beruvchi guvohnoma, sotiladigan tovarlarning zarur sertifikatlari va yukxatlari nusxalarini berishga;

- sotilmagan tovarlarni oldin ular uchun qabul qilingan pul mablag'larini qaytargan holda sotuvchi agentlardan so'zsiz qaytarib olishga majbur;

- 18 yoshga to'lmagan shaxslarni hamda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari o'quvchilarini sotuvchi agentlar sifatida jalb etish taqiqlanadi.

Tarmoqli marketingni amalga oshirishda:

- shartnoma tuzish uchun sotuvchi agent sotib olishi kerak bo'lgan tovarlarning minimal miqdorini belgilashga;

- to'lovni a'zolik badali shaklida undirishga;

- shartnoma tuzilgandan keyin sotuvchi agent tomonidan boshqa sotuvchi agentlarni jalb etish to'g'risida talab belgilanishiga yo'l qo'yilmaydi.

Sotuvchi agentga O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida yakka tadbirkorlar uchun belgilangan tartibda soliq solinadi».

O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi Davlat soliq qo'mitasi, Ichki ishlar vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Soliq va valutaga oid jinoyatlarga va jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish departamentining hududiy organlari va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari bilan birgalikda respublika hududiga tovarlar noqonu-

niy yetkazib berilishi, transportda tashilishi va «tarmoqli marketing» shaklida sotilishini aniqlash va bunga yo‘l qo‘ymaslik ishlarini kuchaytirish belgilandi.

Davlat soliq qo‘mitasi O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, O‘zbekiston Respublikasi Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo‘mitasi, Iste‘molchilarning huquqlarini himoya qilish jamiyatlari federatsiyasi, shuningdek, manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda bir oy muddatda maqsadi va (yoki) natijasi «moliyaviy piramidalar» yaratish, past sifatli tovarlarni sotish va pirovard natijada aholi hisobidan noqonuniy boyish hisoblangan «tarmoqli marketing» shaklidagi faoliyatni noqonuniy amalga oshirish bilan bog‘liq salbiy oqibatlar to‘g‘risida aholi orasida, birinchi navbatda yoshlar orasida keng targ‘ibot ishlari olib borish bo‘yicha chora-tadbirlar kompleksini tasdiqlashni belgilash.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevraldagi 75-sonli qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasida umumiy ovqatlanish mahsulotlarini (xizmatlarni) ishlab chiqarish va sotish qoidalarini buzganlik quyidagi hollarda O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga va O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga muvofiq javobgarlikka sabab bo‘ladi:

- > narxlarni asossiz ravishda oshirish;
- > tovarlar, mahsulotlarni noto‘g‘ri o‘lchash, noto‘g‘ri tortish yoki xizmatlar ko‘rsatmaslik;
- > tovarlar, mahsulotlarni (xizmatlarni) chek (kvitansiya, schet) bermasdan sotish;
- > xaridorga tovarning, mahsulotning miqdori, vaznini tekshirish imkoniyati yaratishdan bosh tortish;
- > nosoz yoki tamg‘alanmagan tortish va o‘lchash priborlaridan foydalanish;
- > to‘lov terminallari bilan jihozlash va pul hisob-kitoblarini amalga oshirishda ularni qo‘llash tartibiga;

- > nazorat-kassa mashinalarini qo'llash tartibiga;
- > alkogolli ichimliklar va tamaki mahsulotlarini sotish tartibiga rioya qilmaslik.

quyidagilarni:

> sifatsiz tovarlarni, kulinariya buyumlarini va atayin nostandart mahsulotlarni sotish, shuningdek, xaridorga sotilgan sifatsiz tovarni, mahsulotni almashtirib berishni yoki pullarni qaytarishdan bosh tortish;

> tovarlarni, mahsulotlarni ularning sifatini va ishlab chiqarish markasini tasdiqlovchi yoki sertifikatsiyalangan mahsulotning belgilangan talablarga muvofiqligini tasdiqlovchi hujjatsiz sotish;

> ishlab chiqarish markasida yoki tovar belgisida tayyorlovchining nomi va joylashgan o'rnini to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilmagan tovarlarni sotish;

> yaroqlilik muddati o'tgan tovarlarni sotish;

Shuningdek, javobgarlik quyidagi hollarda:

- tovarning yonma-yon turishiga rioya qilinmaganda va tovarlarning saqlash sharoitlari buzilganda;

- ovqatni iste'mol qilish uchun zarur shart-sharoitlar mavjud bo'lmaganda;

- korxonaning nomi, uning ish rejimi to'g'risidagi ma'lumotlar bo'lmaganda, xaridorga ushbu qoidalarda nazarda tutilgan ma'lumotlarni berishdan bosh tortganda;

- korxonaning ish rejimiga rioya qilinmaganda;

- tovarlarda, mahsulotlarda narxnomalar bo'lmaganda yoki atayin noto'g'ri rasmiylashtirilgan narxnomalar qo'yilganda;

- ruxsat berilmagan anjom qo'llanilganda;

- standartlar, texnik shartlar talablariga javob bermaydigan tovarlarni, mahsulotlarni sotish, mahalliy yig'implarni to'lamaslik yoki o'z vaqtida to'lamaslikda ham paydo bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 17-noyabrdagi «Fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat - kassa mashinalarining qo'llanishini yanada takomillashtirishga doir qo'shim-

cha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 306-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar tasdiqlandi:

«Aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshirishda fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat kassa mashinalarini qo'llash tartibi to'g'risida»gi Nizom.

«O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llanilishi ruxsat etilgan fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat kassa mashinalarining davlat reyestrini yuritish tartibi to'g'risida»gi nizom.

Yuridik va jismoniy shaxslarning o'z faoliyati xususiyatiga ko'ra aholi bilan pulli hisob-kitoblarni fiskal xotiraga ega bo'lmagan nazorat kassa mashinalarini qo'llamasdan amalga oshirish mumkin bo'lgan ayrim toifalari ro'yxati.

Yuqoridagi qarorga muvofiq, tasdiqlangan nizomlar talablariga rioya etilishi ustidan nazoratni davlat soliq xizmati organlariga yuklatildi.

Yuridik va jismoniy shaxslarning o'z faoliyati xususiyatiga ko'ra aholi bilan pullik hisob-kitoblarni fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat-kassa mashinalarini qo'llamasdan amalga oshirishi mumkin bo'lgan ayrim toifalari ro'yxati:

1. Aholiga xizmat ko'rsatishda qat'iy hisobda turadigan hujjat hisoblangan talon, bilet va ularga tenglashtirilgan boshqa cheklar beradigan yuridik va jismoniy shaxslar.

2. Quyidagilarni amalga oshiradigan yuridik va jismoniy shaxslar:

a) gazeta va jurnallar sotadigan;

b) dehqon bozorlarida savdo o'rinlari tashkil etgan holda o'zi yetishtirgan mahsulotlar, shuningdek, mol go'shti bilan savdo qiladigan;

v) samolyotlarda va poyezdlarda (vagon-restoranlar bundan mustasno) umumiy ovqatlanish mahsulotlarini sotadigan;

g) davlat hokimiyati organlari ruxsatnomalari asosida ko'chma (tashqarida) savdo qiladigan.

3. Turg'un joydan tashqaridagi maishiy xizmatlar, temirchilik, tunukachilik ishlari.

4. Davlat chegarasi bo‘ylab joylashgan harbiy savdo obyektlari.

5. Umumta’lim maktablarining oshxonalari va bufetlari.

6. Dorixonalarning qishloq vrachlik punktlari hududida tashkil etilgan filiallari.

7. Jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni dam olish kunlari yarmarkalarda, avtomobillar sotish bozorlarida, shuningdek, ilgari ishlatilgan tovarlarni, tirik mollarni, parrandalarni, jonivorlarni va boshqalarni sotish.

Sotib olingan tovarlar (bajarilgan ishlar) va ko‘rsatilgan xizmatlar uchun xaridorlarga beriladigan kassa cheklarida quyidagi ma’lumotlar bo‘lishi kerak:

a) soliq to‘lovchining – xo‘jalik yurituvchi subyektning nomi va identifikatsiya raqami;

b) to‘lov summasi;

v) tovarlar va xizmatlar nomi;

g) to‘lov sanasi va vaqti;

d) nazorat-kassa mashinasining zavod raqami;

j) chekning tartib raqami;

z) fiskal rejim belgisi.

Kassa cheklarida boshqa rekvizitlar ham bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

I. O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. -T.: O‘zbekiston, 2003.
2. O‘zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksi.-T.: Adolat, 2012.
3. O‘zbekiston Respublikasining 1997-yil 29-avgustdagi «Davlat soliq xizmati to‘g‘risida»gi qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining 1998-yil 24-dekabrdaagi «Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to‘g‘risida»gi qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1995-yil 12-maydagi «Xalq xo‘jaligida hisob-kitoblar o‘z vaqtida o‘tkazilishi uchun korxonalar va tashkilotlar rahbarlarining mas’uliyatini oshirish borasidagi chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-1154-sonli farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xo‘jalik yurituvchi subyektlarni tekshirishni tashkil qilishni tartibga solish to‘g‘risida»gi farmoni (1998-yil 19-noyabr, PF-2114-sonli).
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 14-iyundagi «Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-3619-sonli farmoni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 5-oktabrdagi «Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishni yanada qisqartirish

va uning tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-3665-sonli farmoni.

9. O'zbekiston Respublikasining 1998-yil 30-apreldagi «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi qonuni.

10. O'zbekiston Respublikasining 1998-yil 30-apreldagi «Dehqon xo'jaligi to'g'risida»gi qonuni.

11. O'zbekiston Respublikasining 2003-yil 11-dekabrda «Xususiy korxonalar to'g'risida» qonuni.

12. O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-mayda yangi tahrir ostida tasdiqlangan «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida»gi qonuni.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 26-apreldagi «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida»gi 327-sonli qonuni.

14. O'zbekiston Respublikasining 2011-yil 30-dekabrda «Soliq va budjet siyosatining 2012-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi 313-sonli qonuni.

15. O'zbekiston Respublikasining «Budjet tizimi to'g'risida»gi qonuni. -T.: O'zbekiston, 14-dekabr 2000-yil.

16. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 9-apreldagi «Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig'ini joriy etish to'g'risida»gi PF-2086-sonli farmoni.

17. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 26-dekabrda «Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar uchun yagona yer solig'i to'g'risida»gi 539-sonli qarori.

18. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 15 iyun-dagi «Tadbirkorlik subyektlari tomonidan taqdim etiladigan hisobot tizimini takorillashtirish va uni noqonuniy talab etilganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish to'g'risida»gi PQ-100-sonli qarori.

19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 28-noyabr da «Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quv-

vatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida»gi PF-4058-sonli farmoni.

20. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 20 yanvardagi «Ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani yanada rivojlantirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1041-sonli qarori.

21. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 26-yanvardagi «Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1047-sonli qarori.

22. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mahalliy nooziq-ovqat iste'mol tovarlari ishlab chiqarish kengaytirilishini rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. 2009-yil 28-yanvar, PQ-1050-sonli qarori.

23. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 29 yanvardagi «Uy-joy fondini foydalanishga tayyor holda topshirish shartlarida rekonstruksiya qilish va ta'mirlash bo'yicha pudrat ishlarini kengaytirishni rag'batlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1051-sonli qarori.

24. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 19-noyabrdagi «Iqtisodiy nochor korxonalarini tijorat banklariga sotish tartibini tasdiqlash to'g'risida»gi F-4010-sonli farmoyishi.

25. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2009-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1024-sonli qarori.

26. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 6-aprelda «Tijorat banklari depozitlariga aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlari bo'sh pul mablag'larini jalb etishni yanada rag'batlantirish qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1090-sonli qarori.

27. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 22-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2010-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1245-sonli qarori.

28. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 24-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1449-sonli qarori.

29. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 8-yanvarda «Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1257-sonli qarori.

30. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.04.2010-yildagi «Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag'batlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1325-sonli qarori.

31. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori 2010-yil 26-aprelda «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1326-sonli qarori.

32. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 21-mayda «Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini huquqiy tartibga solishni yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 98-sonli qarori.

33. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 28-iyulda «Ta'lim muassasalarining bitiruvchilarini tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish borasida qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4232-sonli farmoni.

34. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvarda «Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida»gi 6-sonli qarori.

35. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 7-fevral-

dagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili» Davlat dasturi to'g'risidagi ni PQ-1474-sonli qarori.

36. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 2-maydagi «Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarga axborot xizmati ko'rsatishni yanada takomillashtirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 125-sonli qarori.

37. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi «Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shu'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida»gi 6-sonli qarori.

38. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 7-fevraldagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili» Davlat dasturi to'g'risidagi ni PQ-1474-sonli qarori.

39. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 11-martdagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga kredit berishni ko'paytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1501-sonli qarori.

40. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 23-martdagi «Iste'mol tovarlari importini tartibga solishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1507-sonli qarori.

41. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-martdagigi «Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatiga olish va hisobga qo'yishning xabardor qilish tartibi to'g'risidagi nizomga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi PQ-1513-sonli qarori.

42. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi «Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishlarni yanada qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-4296-sonli farmoni.

43. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-

yil 5-apreldagi «Tadbirkorlik faoliyati subyektlarining quvvati 50 kvt gacha boʻlgan elektr qurilmaalarini elektr tarmoqlariga ulashning soddalashtirilgan tartibini joriy etish toʻgʻrisida»gi 103-sonli qarori.

44. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 12-maydagi «Tadbirkorlik subyektlarini tashkil etish va davlat roʻyxatidan oʻtkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi PQ-1529-sonli qarori.

45. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 31-maydagi «Sugʻurtachilarning moliyaviy barqarorligini yanada oshirishga oid qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi PQ-1544-sonli qarori.

46. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentning 2011-yil 24-avgustdagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi PF-4354-sonli farmoni.

47. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi «Byurokratik toʻsiqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi PQ-1604-sonli qarori.

48. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdaagi «Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim Farmonlariga oʻzgartishlar kiritish, shuningdek, baʼzilarini oʻz kuchini yoʻqotgan deb hisoblash toʻgʻrisida»gi PF-4399-sonli farmoni.

49. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 17-noyabrdaagi «Fiskal xotiraga ega boʻlgan nazorat-kassa mashinalarining qoʻllanishini yanada takomillashtirishga doir qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi 306-sonli qarori.

50. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-noyabrdaagi «Sogʻliqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chu-

qurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1652-sonli qarori.

51. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo'shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to'g'risida»gi PQ-1672-sonli qarori.

52. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qarori.

53. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ba'zi farmonlariga o'zgartishlar kiritish, shuningdek, ayrimlarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida» PF-4399-sonli farmoni.

54. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2011-yil 1-fevralda «O'zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalariga qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi 25-sonli qarori.

55. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 26-martda «Eksport qiluvchi korxonalarni rag'batlantirishni kuchaytirish va raqobatbardosh mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni kengaytirish borasida qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1731-sonli qarori.

56. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-aprelda «To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-4434-sonli farmoni.

57. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 13-aprelda «Angren» maxsus industrial zonasini barpo etish to'g'risida»gi PF-4436-sonli farmoni.

58. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-mayda «2012-2016-yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish Dasturi to'g'risida»gi PQ-1754-sonli qarori.

59. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoni.

60. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 20-iyuldagi «Ishbilarmonlik muhitini yanada tubdan yaxshilash va tadbirkorlikka yanada keng erkinlik berish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4455-sonli farmoni.

II. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari

1. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari / I.A.Karimov. -T.: O‘zbekiston, 2009.

2. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz - Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. -T.: O‘zbekiston, 2010.

3. Karimov I.A. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 18-yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma‘ruzasi. -Toshkent. Xalq so‘zi gazetasi, 2010-yil 9-dekabr.

4. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. -T.: Xalq so‘zi, 2010-yil 13-noyabr.

5. Karimov I.A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. -Toshkent. Xalq so‘zi, 2011-yil 22-yanvar.

6. Karimov I.A. O‘zbekiston mustaqilikka erishish ostonasida. -T.: O‘zbekiston, 2011.

7. Karimov I.A. Bizning yo‘limiz – demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish yo‘lidir. -Toshkent. Xalq so‘zi, 2011-yil 9-dekabr.

9. Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi». -Toshkent. Xalq so‘zi, 2012-yil 19-yanvar.

III. Darslik va o‘quv qo‘llanmalar (asosiy)

1. Abduraxmonov O. Xorijiy mamlakatlarda soliq tizimlari. -T.: TDIUnashr., 2003.
2. Vahobov A.V, Jo‘rayev A.S. Soliqlar va soliqqa tortish. -T.: Sharq, 2009.
3. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya. Toshkent Moliya Instituti. -Toshkent. Noshir, 2011.
4. Гадоев Е. и др. Косвенные налоги. Учебно-практическое пособие. -Т.: Норма, 2011.
5. Гадоев Е. и др. Налог на прибыль. Учебно-практическое пособие. - Т.: Норма, 2011.- 356 с.
6. Гадоев Е. и др. Упрощённая система налогообложения. Учебно-практическое пособие. - Т.: Норма, 2011.
7. Jo‘rayev A. Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning samarali yo‘llari. Monografiya. -Toshkent. Fan, 2004.
8. Jo‘rayev A., Meyliyev O., Safarov G. Soliq nazariyasi -T.: TMI, 2004.
9. Zavalishina I.A. Soliqlar: nazariya va amaliyot. Iqtisodiyot va huquq dunyosi nashriyot uyi, 2005.
10. Zaynalov J.R. Soliqlar va soliqqa tortish. -S.: Samarqand kooperativ instituti, 2002.
11. Князев В.Г., Чемик Д.Г. Налоговые системы зарубежных стран. -М.: «ЮНИТИ», 2003.
12. Latipov A. Yerdan foydalanish va soliqqa tortish. Iqtisodiyot va huquq dunyosi nashriyot uyi, 2005.
13. Malikov T.S., Jalilov P.T. Budget-soliq siyosati. -T.: Akademnashr, 2011.
14. Н. Мельник Д. Налоговый менеджмент. -М: Финансы и статистика, 2002.

15. Миляков Н. Налоги и налогообложение: Практикум. -М.: Финансы и статистика, 2001.
16. Налоги в условиях экономической интеграции. / В.С. Бард и др. под ред. проф. В.С.Барда и Л.П.Павловой. -М.: КНОРУС, 2004.
17. Налоги и налогообложение. / Тарасова В.Ф. и др. -М.: Финансы и статистика, 2005.
18. Налоги и налогообложение. Уч. под редакцией проф. М.В.Романовского и проф. О.В. Врублевской. Санкт-Петербург: ПИТЕР, 2003.
19. Налоги и налогообложение. Учебник для вузов / Под ред. Д.Г. Черника. М: Юнита-Дана, 2004.
20. Налоговые системы зарубежных стран. Уч. под редакцией В.Г.Князева, проф. Д.Б.Черника. -М.: Закон и право, 1997.
21. Пансков В.Г., Князев В.Г. Налоги и налогообложение: Учебник для вузов. -М.: МСФЕР, 2003.
22. Temur tuzuklari. -Т.: «Cho‘lpon», 1991.
23. Толкушин А.В. Налоги и налогообложения: Энциклопедический словарь. -М.: 2000.
24. Toshmatov Sh.A. Korxonalarni rivojlantirishda soliqlar roli. Fan va texnologiya nashriyoti, 2008.
25. Haydarov N. Moliya. -Т.: Akademiya, 2001.
26. Haydarov N.H. Soliqlar va soliqqa tortish masalalari. O‘quv qo‘llanma. Akademiya. -Т.: 2007.
27. Tuxliyev B.K. va boshqalar. Soliqlar va soliqqa tortish. O‘quv qo‘llanma. Т.: Iqtisodiyot, 2007.
28. Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. -М.: ИНФРА-М, 2002.
29. Yahyoeyev Q.A. Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyoti. -Т.: Fan va texnologiyalar markazi, 2003.
30. O‘rmonov J. Xorijiy mamlakatlar soliq tizimi. -Т.: Dizayn print. 2007.

31. Isroilov B.I., Isroilov J.I. Yuridik shaxslar foydasini soliqqa tortish, uning hisobi va tahlil qilish yo'llari. O'quv qo'llanma. -T.: Fan texnologiya, 2010.

32. O'rmonov J. Kichik biznes subyektlarini soliqqa tortishni takomillashtirishning dolzarb masalalari. -T.: EL-Press. 2011.

33. Гадоев Е, Кузиева Н., va b. Жисмоний шахсларни солиққа тортиш. -Т.: EL-Press. 2011.

34. Toshmatov Sh.A. Kichik biznes subyektlarini soliqqa tortishning nazariy asoslari. Moliya nashriyoti, 2012.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi» mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. -T.: Iqtisodiyot. 2012.

2. Buyuk va muqaddassan, mustaqil Vatan: O'zbekistonning 20-yillik mustaqil taraqqiyot yo'lida qo'lga kiritgan yutuq va natijalari, mamlakatimizning salohiyati va ahamiyatini aholining keng qatlamlariga yetkazish, joylarda tashkiliy-amaliy, madaniy-ma'rifiy tadbirlar, targ'ibot va tashviqot ishlarini amalga oshirish uchun mo'ljallangan ilmiy-ommabop risola // O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'zbekiston Respublikasi «Mahalla» jamg'armasi; mas'ul ijodiy guruh. A.Sh.Bekmurodov [va boshq.]. -T.: «Oqituvchi» NMIU, 2011.

3. Xodiyev B. Yu., Bekmurodov A. Sh., G'ofurov U. V., O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. A. Karimovning «Mamlakati-

mizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish - ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz - Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzalarini o'rganish bo'yicha O'quv-uslubiy majmua. -T.: Iqtisodiyot, 2010.

4. Xodiyev B. Yu., Bekmurodov A. Sh., G'ofurov U. V., Tuxliyev B. K. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. A. Karimovning «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari» nomli asarini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. -T.: Iqtisodiyot, 2009.

5. Musagaliyev A. J. Yuridik shaxslarni soliqqa tortishni takomillashtirishning dolzarb masalalari. Monografiya. -T.: Soliq akademiyasi. El-Press, 2009.

6. Tagayev A., Xoshimoto F., Ro'ziyev G., Xotamov K. Soliq nazorati. -T.: Yangi asr avlodi, 2010.

7. Xomma A., A. Tangirqulov, Sh. Toshmatov, I. Norqo'ziyev va Roziqov N. Soliq qarzi va uni undirish. -T.: Yangi asr avlodi, 2011.

8. Toshmatov Sh., Ro'ziyev G., Xoshimoto F., Bobojonov D., Xotamov K. Soliq tekshiruv usullari. -T.: Yangi asr avlodi, 2011.

9. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotining Mustaqillik yillaridagi (1990-2010-yillar) asosiy tendensiya va ko'rsatkichlari hamda 2011-2015-yillarga mo'ljallangan prognozlar. Statistik to'plam. -T.: O'zbekiston, 2011.

10. O'zbekiston Soliq tizimi Mustaqillik yillarida. Rasmiy nashr. O'quv qo'llanma. -T.: Sharq, 2011.

Elektron ta'lim resurslari

1. <http://www.soliq.uz//> - O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti.

2. <http://www.mf.uz//> - O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy sayti.

3. <http://www.stat.uz//> - O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy sayti.

4. <http://www.norma.uz//> Soliqlar va bojxona habarlari gazetasi rasmiy sayti.

5. <http://www.nalog.ru//> - Rossiya Federatsiyasi Federal soliq xizmati rasmiy sayti.

MUNDARIJA

Kirish	3
1-bob. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining predmeti va uni o'rganish usullari	5
1.1. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi	5
1.2. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining predmeti va funksiyalari	6
1.3. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining mutaxassis kadrlarni tayyo'rlashdagi roli	8
1.4. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda ularning davlat budjeti daromadlarida tutgan o'rni	9
1.5. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o'qitishda soliq xizmati organlari axborot tizimi tarkibidagi asosiy dasturiy mahsullarni qo'llash tartibini o'rganishning ahamiyati	27
2-bob. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i	39
2.1. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining joriy qilinishi uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	39
2.2. Soliq to'lovchilar tarkibi, soliq obykti va soliq bazasi	41

2.3. Jami daromadlar tarkibi, jami daromaddan chegirmalar	43
2.4. Xarajatlar tarkibi va ularning guruhlanishi	47
2.5. Foyda solig‘i stavkalari va ularning tabaqalanishi	67
2.6. Foyda solig‘i bo‘yicha imtiyozlar va yengilliklar	71
2.7. Soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni budjetga to‘lash muddatlari	80

3-bob. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i

90

3.1. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i to‘lovchilari	90
3.2. Soliq solish obykti, bazasi va soliq stavkalari	91
3.3. Soliqni hisoblash, hisobotlarni taqdim etish va budjetga to‘lash tartiblari	92
3.4. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha imtiyozlar	94

4-bob. Aksiz solig‘i

102

4.1. Aksiz solig‘ining joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	102
4.2. Aksiz solig‘i to‘lovchilari. Soliq obykti va bazasi	104
4.3. Aksiz to‘lanadigan tovarlar ro‘yxati va aksiz solig‘i stavkalari	107
4.4. Aksiz solig‘ini hisoblash, hisobotlarini taqdim etish va budjetga to‘lash tartiblari	115
4.5. Import qilinadigan tovarlar bo‘yicha aksiz solig‘ini hisoblash tartibi	117
4.6. Aksiz to‘lanadigan tovarlarni aksiz markalari bilan tamg‘alash tartibi	120

5-bob. Qo'shilgan qiymat solig'i 131

- 1
- 3
- 5.1. Qo'shilgan qiymat solig'ining joriy qilinishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati 131
- 5.2. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari 135
- 5.3. Qo'shilgan qiymat solig'i obyekti va bazasi 138
- 5.4. Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha imtiyozlar va preferensiyalar 147
- 5.5. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi va nol darajali stavka bo'yicha soliq solinadigan oborot 159
- 5.6. Import qilinadigan tovarlar, ishlar va xizmatlarga nisbatan qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash tartibi 163
- 5.7. Soliqni hisobga olish va hisobvaraqa-fakturani rasmiylashtirish tartibi 169
- 5.8. Hisobvaraqa-fakturani rasmiylashtirish tartibi 173
- 5.8. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartibi 182

6-bob. Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i 191

- 6.1. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimida mol-mulk solig'ining joriy etilishi va uning iqtisodiy mohiyati 191
- 6.2. Mol-mulk solig'i to'lovchilari, soliq obyekti, bazasi va soliq stavkasi 193
- 6.3. Mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar va yengilliklar 200
- 6.4. Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektlari va me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskuna uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi 205
- 6.5. Mol-mulk solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari 207

7-bob. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i	211
7.1. Yer solig‘ining joriy etilishi iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	211
7.2. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i to‘lovchilari, obyekt va soliq solinadigan bazasi	218
7.3. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i stavkalari va qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari	220
7.4. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar	223
7.5. Yer solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to‘lash tartiblari	229
8-bob. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	232
8.1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘ining joriy etilishi iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	232
8.2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘i to‘lovchilari	235
8.3. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘i obyekt va soliq solinadigan bazasi	236
8.4. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘i stavkalari va soliq bo‘yicha imtiyozlar	238
8.5. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to‘lash tartiblari	240
9-bob. Yer qa‘ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to‘lovlar	244
9.1. Yer qa‘ridan foydalanuvchilarni soliqqa tortish zarurligi va iqtisodiy mohiyati	244

9.2. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilari, obykti, soliq solinadigan bazasi va stavkalari	249
9.3. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari	255
9.4. Yer qa'ridan foydalanuvchilardan maxsus to'lovlarni hisoblash va to'lash tartibi	256

10-bob. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo'llovchi mikrofirma va kichik korxonalariga yagona soliq to'lovi **262**

10.1. Soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi haqida tushuncha uning joriy qilinishi, iqtisodiy mohiyati va qo'llanishi tartibi	262
10.2. Yagona soliq to'lovi, uning to'lovchilari va to'lovchilar tarkibiga kiritish mezonini	273
10.3. Yagona soliq to'lovi obykti, bazasi va stavkalari	280
10.4. Mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yagona soliq to'lovini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari	291
10.5. Yagona soliq to'lovi bo'yicha imtiyozlar va preferensiyalar	294
10.6. Yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish, uning hisob-kitoblarini taqdim etish va uni to'lash tartibi	317

11-bob. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliqqa tortish tartibi **325**

11.1. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini tomonidan yagona soliq to'lovini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari	325
--	-----

- 11.2. Soliq solish obyekti, soliq solinadigan baza va stavkalari 330
- 11.3. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini tomonidan chakana savdo qoidalarini amalga oshirish tartibi 340
- 11.4. Yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish, uning hisob-kitoblarini taqdim etish va uni to'lash tartibi 342

12-bob. Qishloq xo'jaligi tovarlar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig'i 356

- 12.1. Yagona yer solig'ining joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va qo'llanishi tartibi 356
- 12.2. Yagona yer solig'i to'lovchilari, obyekti va bazasi 362
- 12.3. Yagona yer solig'ini to'lash tartibini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari 369
- 12.4. Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi 371

13-bob. Yuridik shaxslardan tadbirkorlik faoliyati bo'yicha olinadigan qat'iy belgilangan soliq 374

- 13.1. Qat'iy belgilangan soliqning zaruriyati, iqtisodiy mohiyati va qo'llanish tartibi 374
- 13.2. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari 379
- 13.3. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi 380

14-bob. Soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	394
14.1. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi soliq to'lovchilarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	394
14.2. Oddiy shirkat shatnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	411
14.3. Dehqon xo'jaliklariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	417
14.4. Bozorlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	421
14.5. Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	432
14.6. Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari va advokatlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	434
15-bob. Yuridik shaxslar tolaydigan boshqa mahalliy soliq va yig'imlar. Davlat boji	437
15.1. Yuridik va jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq	437
15.2. Yuridik shaxslar to'laydigan mahalliy yig'imlar. Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im	441
15.3. Davlat bojini to'lovchilari, undirish obyektlari, stavkalari, to'lash va hisobga o'tkazish tartibi	443
15.4. Bojxona to'lovlari	483

16-bob. Yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan maqsadli jamg'armalarga majburiy to'lovlar	487
16.1. Yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarining joriy etilishi, uning iqtisodiy mohiyati	487
16.2. Yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta to'lovchilari, obykti, soliq solinadigan baza va imtiyozlar	496
16.3. Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi	498
16.4. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va to'lovchilari	518
16.5. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar obykti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari	521
16.6. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlarning joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va turlari	526
16.7. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratma to'lovchilari, obykti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari	529
16.8. Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imglar to'lovchilari, obykti, soliq solinadigan baza, imtiyozlar, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari	533
16.9. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma joriy etilishi iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	540

16.10. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'arniasiga majburiy ajratma to'lovchilari, obyekti, stavkalar, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari	550
17-bob. Tarmoqli marketing yo'li bilan chakana savdo qilish	558
17.1. Tarmoqli marketing yo'li bilan chakana savdo qilish xususiyatlari	558
Foydalanilgan adabiyotlar	565
I. O'zbekiston Respublikasi qonunlari, Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari	565
II. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari	572
III. Darslik va o'quv qo'llanmalar (asosiy)	573
Qo'shimcha adabiyotlar	575
Elektron ta'lim resurslari	576

**E. GADOYEV, N. KUZIIYEVA,
N. ASHUROVA, J. O'RMONOV**

**YURIDIK SHAXSLARNI
SOLIQQA TORTISH**

O'quv qo'llanma

Muharrir N. Artikova
Badiiy muharrir M. Odilov
Kompyuterda sahifalovchi A. Tillaxo'jayev

Nashr lits. AI № 174, 11.06.2010.
Bosishga ruxsat 27.09.2013da berildi. Bichimi 60×84^{1/16}.
Ofset qogʻozi №2. «Times New Roman» garniturasini.
Shartli b.t. 34,41. Nashr-hisob t. 37,0. Adadi 411 dona.
46-buyurtma.

«IQTISOD-MOLIYA» nashriyotida tayyorlandi.
100084. Toshkent. Kichik halqa yoʻli, 7-uy.

«HUMOYUNBEK-ISTIQLOL MO‘JIZASI» bosmaxonasida
ofset usulida chop etildi.

100003. Toshkent. Olmazor, 171-uy.